PŘEHLED VÝZKUMŮ

64 / 1

– 2023 –

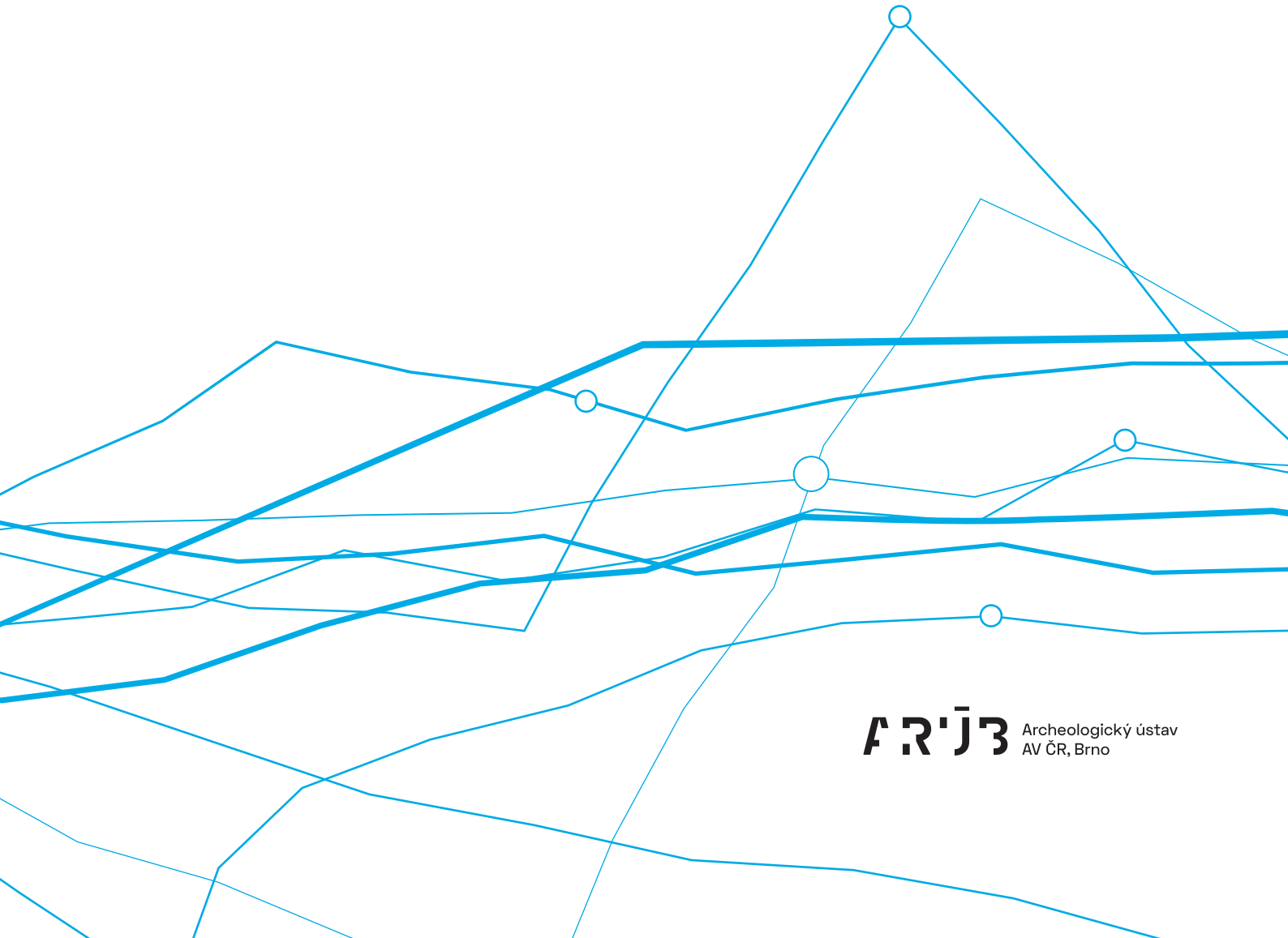

ARÚB Archeologický ústav AV ČR, Brno

Archeologický ústav
AV ČR, Brno

PŘEHLED VÝZKUMŮ

64 / 1

Brno 2023

Recenzovaný časopis Peer-reviewed journal
Ročník 64 Volume 64
Číslo 1 Issue 1

Odpovědní redaktoři
Editors-in-chief
Petr Škrdla, Šimon Ungerman

Hostující editoři
Quest editors
Jaroslav Bartík, Antonín Přichystal

Výkonná redaktorka
Managing editor
Martina Kudlíková

Redakční rada
Editorial board
Jaroslav Bartík, Pavel Burgert, Falko Daim, Eduard Droberjar, Gabriel Fusek, Orsolya Heinrich-Tamáska, David Kalhous, Michał Kara, Šárka Krupičková, Adrián Nemergut, David Parma, Marek Peška, Rudolf Procházka, Renáta Přichystalová, Dieter Quast, Stanislav Stuchlík, Jiří Svoboda, Lubomír Šebela, Pavel Šlézar, Ivo Štefan, Jaroslav Tejral, Tomáš Zeman

Technická redakce
Technical editors
Hedvika Břínková, Markéta Kamenská

Editor přehledu výzkumů
Editor of the overview of excavations
Paleolit / Paleolithic – Petr Škrdla, Ondřej Herčík
Neolit / Neolithic – Jaroslav Bartík
Eneolit / Eneolithic – Lubomír Šebela
Doba bronzová / Bronze Age – Zdenka Kosarová
Doba železná / Iron Age – Michaela Kmošková
Doba římská a doba stěhování národů / Roman Age and Migration Period – Michaela Kmošková

Jazyková redakce
Language editor
Jitka Procházková, Mariana Nemergutová

Překlady
Translation
David Gaul, Klára Matulová, Milan Rydvan

Korektury
Proofreading
David Gaul, Paul Michael Simpson

Sazba
Typography
Milan Filip / Azu design s. r. o.

Software
Software
Adobe InDesign CC

Adresa redakce
Address
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@arub.cz
Internet: https://www.arub.cz/prehled-vyzkumu

Tisk
Print
Azu design s. r. o.
Bayerova 806/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250 (Print)
ISSN 2571-0605 (Online)

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně / Published twice a year.

Vydáno v Brně, červen 2023 / Issued in Brno, June 2023.

Časopis je uveden v citační databázi SCOPUS a na seznamu vědeckých časopisů ERIH PLUS.
Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.
The journal is listed in the SCOPUS citation database and in the list of ERIH PLUS scientific journals.
The journal is listed on the List of non-impact peer-reviewed periodicals published in the Czech Republic.

Copyright © 2023 Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno, and the authors.

Obsah
Content

Editorial

Studie, Articles

Klára Augustinová, Jaroslav Bartík, Petr Škrdla, Peter Milo, Matěj Kmošek, Antonín Přichystal, Jan Novák, Petr Knotek, Tereza Rychtaříková, Jiří Brenner
Senorady/Mohelno – „Boleniska": Strategická poloha v krajině s palimpsestem pravěkého osídlení
Senorady/Mohelno – 'Boleniska': A strategic position within the landscape with palimpsest of prehistoric occupation 13

Jan Eigner, Vladimír Slunečko
Miscellanea jordanovské štípané kamenné industrie z Čech
A miscellany of the Jordanów culture chipped stone industry from Bohemia 43

Antonín Přichystal, Petr Rataj, Dalibor Všianský
Petroarchaeological investigation of three nephrite axes from Moravia and Czech Silesia
Petroarcheologický výzkum tří nefritových seker z Moravy a českého Slezska. 53

David Rožnovský, Tereza Pavelková
Nová lokalita jevišovické kultury u Sedlešovic v kontextu mladoeneolitického osídlení Znojemska
A new site of the Jevišovice culture near Sedlešovice in the context of an Early Neolithic settlement in the Znojmo District . . . 61

Jan Turek
The social meaning of multiple burials in the Corded Ware culture
Společenský význam vícečetných pohřbů v kultuře se šňůrovou keramikou. 77

Alžběta Bedáňová
Child archer-warrior and his 'toys' from the Bell Beaker cemetery in Popůvky
Dětský lukostřelec a jeho „hračky" z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Popůvkách 85

Stanislav Stuchlík
Sídliště únětické kultury na katastru obce Rybníky na Znojemsku
Únětice culture settlements in Rybníky, Znojmo District 95

David Hons
Výrobky z tvrdých živočišných materiálů ve starší době bronzové na jižní Moravě
Early Bronze Age artefacts from hard animal materials found in the south Moravia region 105

Jaroslav Peška, Pavel Fojtík
Kamenné sekeromlaty v kontextu objektů ze starší doby bronzové na Moravě
Stone hammer-axes in the context of the Early Bronze Age features in Moravia 119

Ľubomíra Kaminská, Ján Jusko
Silicitový hrot šípu z Bystrého na východnom Slovensku
Silicite arrowhead from Bystré in east Slovakia 135

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022
Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022

Paleolit, Paleolithic

Bohutice (okr. Znojmo) . . . 143
Brno (k. ú. Maloměřice, okr. Brno-město) . . . 143
Březina (k. ú. Březina u Křtin, okr. Brno-venkov) . . . 144
Bučovice (k. ú. Vícemilice, okr. Vyškov) . . . 144
Bučovice (k. ú. Vícemilice, okr. Vyškov) . . . 144
Černotín (okr. Přerov) . . . 145
Černotín (k. ú. Hluzov, okr. Přerov) . . . 146
Černotín (k. ú. Hluzov, okr. Přerov) . . . 146
Dolní Cerekev (k. ú. Spělov, okr. Jihlava) . . . 147
Dolní Věstonice (okr. Břeclav) . . . 147
Fulnek (k. ú. Stachovice, okr. Nový Jičín) . . . 148
Hajany (okr. Brno-venkov) . . . 149
Hajany (okr. Brno-venkov) . . . 149
Horní Kounice (okr. Znojmo) . . . 150
Hranice (k. ú. Drahotuše, okr. Přerov) . . . 150
Hranice (okr. Přerov) . . . 150
Ivančice (k. ú. Řeznovice, okr. Brno-venkov) . . . 151
Jezeřany-Maršovice (k. ú. Jezeřany, okr. Znojmo) . . . 152
Karolín (k. ú. Karolín u Sulimova, okr. Kroměříž) . . . 152
Klobouky u Brna (okr. Břeclav) . . . 153
Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov) . . . 153
Kupařovice (okr. Brno-venkov) . . . 154
Letonice (okr. Vyškov) . . . 154
Mělčany (k. ú. Mělčany u Ivančic, okr. Brno-venkov) . . . 155
Modřice (okr. Brno-venkov) . . . 155
Mohelno (okr. Třebíč) . . . 156
Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 157
Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 157
Moravany (k. ú. Moravany u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 157
Nikolčice (okr. Břeclav) . . . 158
Ochoz u Brna (k. ú. Ochoz u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 158
Ondratice (okr. Prostějov) . . . 159
Ořechov (okr. Brno-venkov) . . . 160
Rozdrojovice (okr. Brno-venkov) . . . 161
Rudice (k. ú. Rudice u Blanska, okr. Blansko) . . . 161
Silůvky (okr. Brno-venkov) . . . 162
Sklené nad Oslavou (okr. Žďár nad Sázavou) . . . 163
Spešov (okr. Blansko) . . . 163
Šelešovice (okr. Kroměříž) . . . 163
Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 164
Trboušany (okr. Brno-venkov) . . . 164
Tvarožná (okr. Brno-venkov) . . . 165
Vážany (k. ú. Vážany u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště) . . . 166
Vedrovice (okr. Znojmo) . . . 166
Žernovník (k. ú. Žernovník u Černé Hory, okr. Blansko) . . . 167

Neolit, Neolithic

Bohutice (okr. Znojmo) . . . 169
Brno (k. ú. Bystrc, okr. Brno-město) . . . 169
Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město) . . . 169
Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město) . . . 170
Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město) . . . 170
Brno (k. ú. Jundrov, okr. Brno-město) . . . 170
Brno (k. ú. Komín, okr. Brno-město) . . . 171
Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město) . . . 171
Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město) . . . 172
Čebín (okr. Brno-venkov) . . . 173
Černá Hora (okr. Blansko) . . . 173
Česká (okr. Brno-venkov) . . . 174
Dolní Věstonice (okr. Břeclav) . . . 175
Fryšták (okr. Zlín) . . . 175
Horní Kounice (okr. Znojmo) . . . 175
Hradčany (k. ú. Hradčany u Tišnova, okr. Brno-venkov) . . . 176
Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž) . . . 177
Hvězdlice (k. ú. Staré Hvězdlice, okr. Vyškov) . . . 177
Chvalnov-Lísky (k. ú. Lísky, okr. Kroměříž) . . . 178
Jarohněvice (okr. Kroměříž) . . . 179
Karlín (k. ú. Karlín na Moravě, okr. Hodonín) . . . 179
Kladeruby nad Oslavou (okr. Třebíč) . . . 179
Klentnice (okr. Břeclav) . . . 180
Koryčany (okr. Kroměříž) . . . 181
Kralice nad Oslavou (okr. Třebíč) . . . 181
Kralice nad Oslavou (okr. Třebíč) . . . 182
Krčmaň (okr. Olomouc) . . . 182
Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov) . . . 182
Kubšice (okr. Znojmo) . . . 183
Kuřim (okr. Brno-venkov) . . . 183
Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín) . . . 184
Kyjovice (okr. Znojmo) . . . 184
Lešany (k. ú. Lešany u Prostějova, okr. Prostějov) . . . 186
Lipůvka (okr. Blansko) . . . 186
Lovčice (k. ú. Lovčice u Kyjova, okr. Hodonín) . . . 187
Mělčany (k. ú. Mělčany u Ivančic, okr. Brno-venkov) . . . 187
Moravský Písek (okr. Hodonín) . . . 188
Nenkovice (okr. Hodonín) . . . 188
Olomučany (okr. Blansko) . . . 189
Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava) . . . 189
Orlovice (okr. Vyškov) . . . 190
Oslavany (okr. Brno-venkov) . . . 191
Pavlovice u Přerova (k. ú. Prusínky, okr. Přerov) . . . 192
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 192
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 192
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 193
Postřelmov (okr. Šumperk) . . . 193
Rešice (k. ú. Kordula, okr. Znojmo) . . . 194
Sivice (okr. Brno-venkov) . . . 195
Snovídky (okr. Vyškov) . . . 195
Sobůlky (okr. Hodonín) . . . 196
Svinošice (okr. Blansko) . . . 196
Šardice (okr. Hodonín) . . . 197
Šelešovice (okr. Kroměříž) . . . 198
Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 198
Švábenice (okr. Vyškov) . . . 198
Uničov (k. ú. Nová Dědina u Uničova, okr. Olomouc) . . . 200
Uničov (okr. Olomouc) . . . 200
Vranov (k. ú. Vranov u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 201
Vyškov (okr. Vyškov) . . . 201
Zdounky (k. ú. Nětčice, okr. Kroměříž) . . . 201
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 202
Ždánice (k. ú. Ždánice, okr. Hodonín) . . . 202

Eneolit, Eneolithic

Bezměrov (okr. Kroměříž) . . . 203
Brno (k. ú. Dolní Heršpice, okr. Brno-město) . . . 203
Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město) . . . 203
Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město) . . . 204
Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město) . . . 204
Brno (k. ú. Maloměřice, okr. Brno-město) . . . 205
Čejč (okr. Hodonín) . . . 206
Dobromilice (okr. Prostějov) . . . 206
Drysice (okr. Vyškov) . . . 207
Chvalnov-Lísky (k. ú. Lísky, okr. Kroměříž) . . . 208
Koryčany (okr. Kroměříž) . . . 208

Koryčany (okr. Kroměříž) . . . 209
Kroměříž (k. ú. Hradisko, okr. Kroměříž) . . . 209
Lešany (k. ú. Lešany u Prostějova, okr. Prostějov) . . . 210
Litovel (k. ú. Myslechovice, okr. Olomouc) . . . 210
Lutopecny (okr. Kroměříž) . . . 211
Martinice (k. ú. Martinice u Holešova, okr. Kroměříž) . . . 211
Neplachovice (okr. Opava) . . . 212
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc) . . . 212
Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava) . . . 212
Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava) . . . 213
Oslavany (okr. Brno-venkov) . . . 214
Otice (okr. Opava) . . . 214
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 214
Stavěšice (okr. Hodonín) . . . 215
Sušice (k. ú. Sušice u Přerova, okr. Přerov) . . . 215
Šardice (okr. Hodonín) . . . 216
Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 216
Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov) . . . 216
Tovačov (okr. Přerov) . . . 216
Troubelice (okr. Olomouc) . . . 217
Troubky-Zdislavice (k. ú. Troubky, okr. Kroměříž) . . . 218
Uničov (okr. Olomouc) . . . 218
Víceměřice (okr. Prostějov) . . . 219
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 219
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 219
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 220

Doba bronzová, Bronze Age

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město) . . . 221
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město) . . . 221
Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město) . . . 223
Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město) . . . 223
Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město) . . . 224
Čejkovice (okr. Hodonín) . . . 225
Dětkovice (k. ú. Dětkovice u Prostějova, okr. Prostějov) . . . 226
Dětkovice (k. ú. Dětkovice u Prostějova, okr. Prostějov) . . . 226
Dobromilice (okr. Prostějov) . . . 227
Drásov (okr. Brno-venkov) . . . 227
Drysice (okr. Vyškov) . . . 228
Dubicko (okr. Šumperk) . . . 228
Hněvotín (okr. Olomouc) . . . 228
Holešov (okr. Kroměříž) . . . 229
Horní Moštěnice (okr. Přerov) . . . 229
Hradčany (k. ú. Hradčany u Tišnova, k. ú. Sentice, okr. Brno-venkov) . . . 230
Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž) . . . 231
Hustopeče (k. ú. Hustopeče u Brna, okr. Břeclav) . . . 231
Charváty (okr. Olomouc) . . . 231
Chvalčov (okr. Kroměříž) . . . 231
Kroměříž (k. ú. Hradisko, okr. Kroměříž) . . . 232
Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín) . . . 232
Lešany (k. ú. Lešany u Prostějova, okr. Prostějov) . . . 232
Lešná (okr. Vsetín) . . . 233
Martinice (k. ú. Martinice u Holešova, okr. Kroměříž) . . . 233
Mladeč (okr. Olomouc) . . . 233
Modřice (okr. Brno-venkov) . . . 234
Moravský Písek (okr. Hodonín) . . . 234
Nedakonice (okr. Uherské Hradiště) . . . 235
Olomouc (k. ú. Hejčín, okr. Olomouc) . . . 235
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc) . . . 236
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc) . . . 236
Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava) . . . 237
Oslavany (okr. Brno-venkov) . . . 237
Polešovice (k. ú. Polešovice, okr. Uherské Hradiště; k. ú. Moravský Písek, okr. Hodonín) . . . 238
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 238
Prušánky (okr. Hodonín) . . . 239
Rajhrad (okr. Brno-venkov) . . . 239
Sivice (okr. Brno-venkov) . . . 240
Starý Jičín (okr. Nový Jičín) . . . 240
Syrovice (okr. Brno-venkov) . . . 240
Šebetov (okr. Blansko) . . . 241
Šumperk (k. ú. Dolní Temenice, okr. Šumperk) . . . 242
Topolná (okr. Uherské Hradiště) . . . 243
Tvrdonice (okr. Břeclav) . . . 243
Vanovice (okr. Blansko) . . . 244
Vanovice (okr. Blansko) . . . 244
Voděrady (k. ú. Voděrady u Kunštátu, okr. Blansko) . . . 245
Vsetín (k. ú. Rokytnice u Vsetína, okr. Vsetín) . . . 245
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 246
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 246
Zdounky (okr. Kroměříž) . . . 248
Zubří (okr. Vsetín) . . . 248

Doba železná, Iron Age

Brno (k. ú. Dolní Heršpice, k. ú. Horní Heršpice, okr. Brno-město) . . . 249
Čebín (okr. Brno-venkov) . . . 250
Doloplazy (okr. Prostějov) . . . 250
Fryšták (okr. Zlín) . . . 251
Hněvotín (okr. Olomouc) . . . 251
Holešov (okr. Kroměříž) . . . 252
Hranice (okr. Přerov) . . . 252
Hustopeče (k. ú. Hustopeče u Brna, okr. Břeclav) . . . 253
Chvalčov (okr. Kroměříž) . . . 253
Jarohněvice (okr. Kroměříž) . . . 253
Kozlov (k. ú. Kozlov u Velkého Újezdu, okr. Olomouc) . . . 254
Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov) . . . 254
Kyjovice (okr. Znojmo) . . . 255
Lešná (okr. Vsetín) . . . 256
Litenčice (k. ú. Strabenice, okr. Kroměříž) . . . 256
Oslavany (okr. Brno-venkov) . . . 256
Pavlov (k. ú. Pavlov u Dolních Věstonic, okr. Břeclav) . . . 257
Pohořelice (k. ú. Pohořelice nad Jihlavou, okr. Brno-venkov) . . . 258
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 258
Radslavice (k. ú. Radslavice u Přerova, okr. Přerov) . . . 259
Rataje (k. ú. Sobělice, okr. Kroměříž) . . . 260
Slatinice (k. ú. Slatinice na Hané, okr. Olomouc) . . . 260
Slatinice (k. ú. Slatinice na Hané, okr. Olomouc) . . . 261
Těšetice (k. ú. Vojnice u Olomouce, okr. Olomouc) . . . 261
Tvarožná (okr. Brno-venkov) . . . 262
Tvrdonice (okr. Břeclav) . . . 262
Víceměřice (okr. Prostějov) . . . 262

Doba římská a doba stěhování národů, Roman Age and Migration Period

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město) . . . 265
Čejč (k. ú. Čejč, okr. Hodonín – k. ú. Kobylí na Moravě, okr. Břeclav) . . . 265
Oldřišov (okr. Opava) . . . 265
Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava) . . . 266
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 267
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 267
Polešovice (okr. Uherské Hradiště) . . . 267
Přerov (k. ú. Kozlovice u Přerova, okr. Přerov) . . . 268
Přerov (k. ú. Kozlovice u Přerova, okr. Přerov) . . . 269

Roštění (okr. Kroměříž) 270
Tvrdonice (okr. Břeclav) 272
Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště) 273
Věrovany (okr. Olomouc) 273
Zdounky (okr. Kroměříž) 274

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022 – seznam autorů
Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022 – list of authors 275

Varia
Balázs Komoróczy, Johana Malíšková, Pavla Růžičková
Návštěvnické centrum Mušov – Brána do Římské říše v roce 2022
Visitors Centre Mušov – Gateway to the Roman Empire in 2022 278

Zuzana Holubová
Konference Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2022
Archaeological Excavations in Moravia and Silesia in 2022 282

Zdenka Kosarová
Známe vítěze 4. ročníku Ceny Zlatý mamut!
Winners of the fourth Golden Mammoth Award 283

Jiří Svoboda
Petřkovická a Pavlovská venuše – uplynulo 70 let od objevné sezóny
The Petřkovice Venus and the Pavlov Venus – 70 years since the discovery season 286

Jerzy Kopacz
Ad senem senex de senectute scripsi 288

Jaroslav Bartík, Antonín Přichystal
Lubomír Šebela sedmdesátníkem
Lubomír Šebela turns 70. 290

Dosavadní bibliografie Lubomíra Šebely 293

Editorial

Vážené čtenářky a vážení čtenáři,

je naší milou povinností hostujících editorů představit vám nové speciální číslo časopisu Přehled výzkumů. Jako speciální označujeme číslo 64/1 jednak proto, že je dedikováno dlouholetému pracovníkovi Archeologického ústavu AV ČR v Brně, v. v. i., dr. hab. PhDr. Lubomíru Šebelovi, CSc., u příležitosti jeho významného životního jubilea, jednak s ohledem na jeho monotematické zaměření. I přes uvedená specifika je však číslo 64/1 standardně členěno, kdy na recenzovanou část Studie navazuje nerecenzovaná část se zprávami Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022, která informuje o výzkumech, průzkumech i ojedinělých nálezech, a rubrika Varia, jež obsahuje mimo jiného i dosavadní bibliografii a souhrn vědeckých úspěchů L. Šebely.

K poctě oslavencových 70. narozenin se sešlo celkem deset studií, jež se svým obsahem dotýkají zejména problematiky archeologie eneolitu až starší doby bronzové. Tato dvě prehistorická období jsou srdci L. Šebely nejblíže a právě jejich poznání zasvětil velkou část své profesní kariéry. První studie od K. Augustinové a Lubošových nejbližších kolegů a přátel především z domácí instituce pojednává o zajímavé problematice palimpsestu na příkladu lokality Senorady/Mohelno – „Boleniska“, která byla v odborné literatuře známá zejména díky bohatým nálezům z počátku mladého paleolitu. Studie však přináší i nové informace o intenzivním osídlení polohy z období lengyelské kultury a kultury zvoncovitých pohárů. Následující dvě studie se tematicky pojí s výzkumem eneolitických kamenných industrií. První od J. Eignera a V. Slunečka se věnuje novým nálezům štípané industrie jordanovské kultury z prostoru Čech, přičemž diskutována je zde i problematika reutilizace artefaktů a počátek výskytu dlouhých čepelí či bifaciální retuše. Druhá z avizovaných studií od A. Přichystala a kolektivu prezentuje výsledky petroarcheologického výzkumu tří nově nalezených eneolitických broušených seker z Moravy a českého Slezska zhotovených z nefritu. Kromě typologické a chronologické klasifikace seker řeší článek zejména problematiku provenience nefritu v kontextu známých zdrojových oblastí ve střední Evropě. Jednou studií je zastoupeno také období mladého eneolitu. Studie D. Rožnovského a T. Pavelkové referuje o objevu sídliště jevišovické kultury na katastru obce Sedlešovice a kromě vyhodnocení nálezových situací a získaných artefaktů zde nechybí ani zasazení lokality do kontextu sídelní struktury mladoeneolitického osídlení na Znojemsku. Následující dvě studie se zaměřují na specifika pohřebního ritu v průběhu pozdního eneolitu. Zatímco J. Turek se svém článku zamýšlí nad společenským významem hromadných pohřbů v kultuře se šňůrovou keramikou na příkladu několika starších hrobových celků z Čech, A. Bedáňová představuje výsledky výzkumu nově odkrytého pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Popůvkách. Většinu pozornosti pak věnuje podrobné analýze jednoho z dětských hrobů, jenž obsahoval milodary symbolizující bojovnicko-lukostřeleckou výbavu. Oddíl recenzovaných studií uzavírá čtveřice článků chronologicky spjatých s výzkumem starší doby bronzové. Dlouholetý jubilantův kolega a přítel S. Stuchlík shrnuje ve své studii dosavadní stav poznání sídlišť únětické kultury na katastru obce Rybníky na Znojemsku a polemizuje nad otázkou existence zdejšího sídliště protoúnětické kultury. Následuje článek D. Honse „Výrobky z tvrdých živočišných materiálů ve starší době bronzové na jižní Moravě“, který vyčerpávajícím způsobem pojednává o techologii, typologii i použitých surovinách kostěné a parohové industrie ze dvou sídlišť únětické kultury a jednoho sídliště datovaného do období věteřovské skupiny. Poslední dvě studie se opět pojí s Lubošovým oblíbeným tématem kamenných industrií. Článek J. Pešky a P. Fojtíka nabízí informace o nových nálezech dvoubřitých kamenných sekeromlatů z objektů starší doby bronzové na Moravě, které doplňuje podrobný přehled analogií a diskuze nad jejich funkcí a společenským významem. Recenzované studie uzavírá kratší, avšak neméně zajímavý článek Ľ. Kaminské a J. Juska, který představuje nález plošně bifaciálně retušovaného hrotu z Bystrého na východním Slovensku, jenž autoři spojují s okruhem otomansko-füzesabonyského kulturního komplexu.

Na tradiční blok zpráv Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022, zahrnujícím období od paleolitu po dobu římskou a stěhování národů, navazuje informativní sekce Varia. První příspěvek od B. Komoróczyho shrnuje dění v Návštěvnickém centru Brána do Římské říše v roce 2022. Již tradičně se v této rubrice dočtete také o konferenci Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2022 z pera Z. Holubové a o udílení Ceny Zlatý mamut ve zprávě Z. Kosarové. Sedmdesáté výročí od objevu slaví také dvě unikátní paleolitické figurky – Petřkovická a Pavlovská venuše, které připomíná J. Svoboda. Závěrečná část Varií je už věnována jubilantovi L. Šebelovi. Kromě již výše zmíněné bibliografie se jedná o příspěvky J. Kopacze a obou hostujících editorů. Kromě nich se ke gratulacím přidávají také ostatní autoři zde publikovaných studií a v neposlední řadě redakce Přehledu výzkumů.

Za redakci časopisu je třeba upozornit ještě na jednu zásadní novinku. Nově nebude od čísla 64/2 recenzovaná část Studií dělena na první a druhé číslo podle chronologického členění. V souvislosti s touto úpravou je možné zasílat studie libovolného chronologického zaměření do následujícího čísla až do 15. srpna 2023. V nerecenzované části zpráv zůstává dělení dle období beze změn. Připomínáme, že je možné publikovat studie v průběhu celého roku na webových stránkách Přehledu výzkumů v sekci Online first.

Děkujeme za Vaši přízeň, přejeme všem příjemné léto a zábavné, inspirativní čtení s Přehledem výzkumů.

V Brně, 30. června 2023
Za redakci
Jaroslav Bartík a Antonín Přichystal

Dear readers,

As guest editors, we are delighted to introduce this special new issue of the journal Přehled výzkumů. Issue 64/1 is special in that it is dedicated to Lubomír Šebela, a long-time employee of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno, to mark his 70th birthday, and the issue is also unique for its monothematic focus. Nevertheless, Issue 64/1 retains the journal's traditional structure, with the peer-reviewed Articles section followed by unreviewed reports under Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022, which provides information on excavations, investigations and unique finds, and the Varia section, which this time also includes the bibliography and a summary of the research accomplishments of L. Šebela.

In honour of L. Šebela's 70th birthday, a total of ten studies have been collected, works that touch mainly on the archaeology of the Eneolithic to the Early Bronze Age, the two prehistoric periods closest to Šebela's heart and to which he has devoted a large part of his professional career. The first study by K. Augustinová and Šebela's closest colleagues and friends (primarily from his home institution) deals with the interesting issue of palimpsests based on the example of the Senorady/Mohelno – 'Boleniska' site, known in the literature mainly thanks to its rich finds from the Early Upper Paleolithic. The article also brings new information on the intensive settlement of the location from the period of the Lengyel culture and the Bell Beaker culture. The following two works address the study of Eneolithic stone industry. The first by J. Eigner and V. Slunečko discusses new finds of the chipped industry of the Jordanów culture from Bohemia while also touching on the issue of the reutilisation of artefacts and the beginning of the appearance of long blades or bifacial retouch. The second of these studies by A. Přichystal and his collective of authors presents the results of petro-archaeological research of three newly discovered Eneolithic polished axes from Moravia and Czech Silesia made of nephrite jade. In addition to the typological and chronological classification of the axes, the article mainly deals with the issue of the provenance of the jade in the context of known source areas in Central Europe. The Late Eneolithic period is also addressed in a study by D. Rožnovský and T. Pavelková on the discovery of a Jevišovice culture settlement in the cadastre of the village of Sedlešovice; in addition to an evaluation of the find situations and the recovered artefacts, it also places the site in the context of the settlement structure of Early Neolithic occupation in the Znojmo region. The following two works focus on the characteristics of the burial rite in the Late Eneolithic. Whereas the article by J. Turek contemplates the social significance of mass burials in the Corded Ware culture based on the example of several early grave units from Bohemia, A. Bedáňová presents the results of the excavation of a newly discovered Bell Beaker culture burial ground in Popůvky. The author then devotes most of her attention to a detailed analysis of one of the children's graves containing grave goods symbolising warrior-archery gear. The section of peer-reviewed studies concludes with four articles chronologically linked to the study of the Early Bronze Age. The article by S. Stuchlík, a long-time colleague and friend of Šebela's, summarises the current state of knowledge of the settlements of the Únětice culture in the cadastre of the village of Rybníky in the Znojmo region and challenges the issue of the existence of a local proto-Únětice culture settlement. The following article by D. Hons entitled "Hard Animal Material Products in the Early Bronze Age in South Moravia" comprehensively discusses the technology, typology and raw materials used in bone and antler industry from two Únětice culture settlements and one settlement of the Věteřov group. The final two studies are again connected with L. Šebela's favourite topic – stone industries. The article by J. Peška and P. Fojtík offers information on new finds of double-edged stone axes from Early Bronze Age features in Moravia, including a detailed overview of analogies and a discussion of their function and social significance. The reviewed studies conclude with a shorter yet no less interesting study by L. Kaminská and J. Jusko presenting the discovery of a flat bifacially retouched point from Bystré in eastern Slovakia, which the authors associate with the Ottomani-Füzesabony cultural complex.

The traditional block of reports under Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022, covering the period from the Paleolithic to the Roman and Migration periods, is followed by the informative Varia section. The first item by B. Komoróczy summarises the events at the Gateway to the Roman Empire Visitor Centre in 2022. As usual, in this section you can also read about the annual (2022) conference Archaeological Excavations in Moravia and Silesia from Z. Holubová and the awarding of the Golden Mammoth Prize in a report by Z. Kosarová. Jiří Svoboda commemorates yet another seventieth birthday – in this case the seventieth anniversary of the discovery of two unique Paleolithic figurines – the Venus of Petřkovice and the Venus of Pavlov. The final part of Varia is then devoted exclusively to L. Šebela: in addition to the aforementioned bibliography, these are pieces by J. Kopacz and both guest editors. All the authors of the published studies and the editors of Přehled výzkumů wish L. Šebela the very best.

On behalf of the editors of the journal, it is necessary to point out an important upcoming change. Starting in the following issue (64/2), the peer-reviewed part of Articles will no longer be divided into the first and second issue according to chronological order. In connection with this change, studies of any chronological focus can be submitted for the next issue until 15 August 2023. In the non-reviewed section of reports, the division by period will remain unchanged. As a reminder, it is possible to publish articles throughout the year on the Přehled výzkumů website in the Online First section.

We thank you for your patronage and wish all of you a pleasant summer and a fun, inspiring read with the Přehled výzkumů journal.

Brno, 30 June 2023
On behalf of the editors
Jaroslav Bartík and Antonín Přichystal

Studie
Articles

Recenzovaná část

Peer-reviewed part

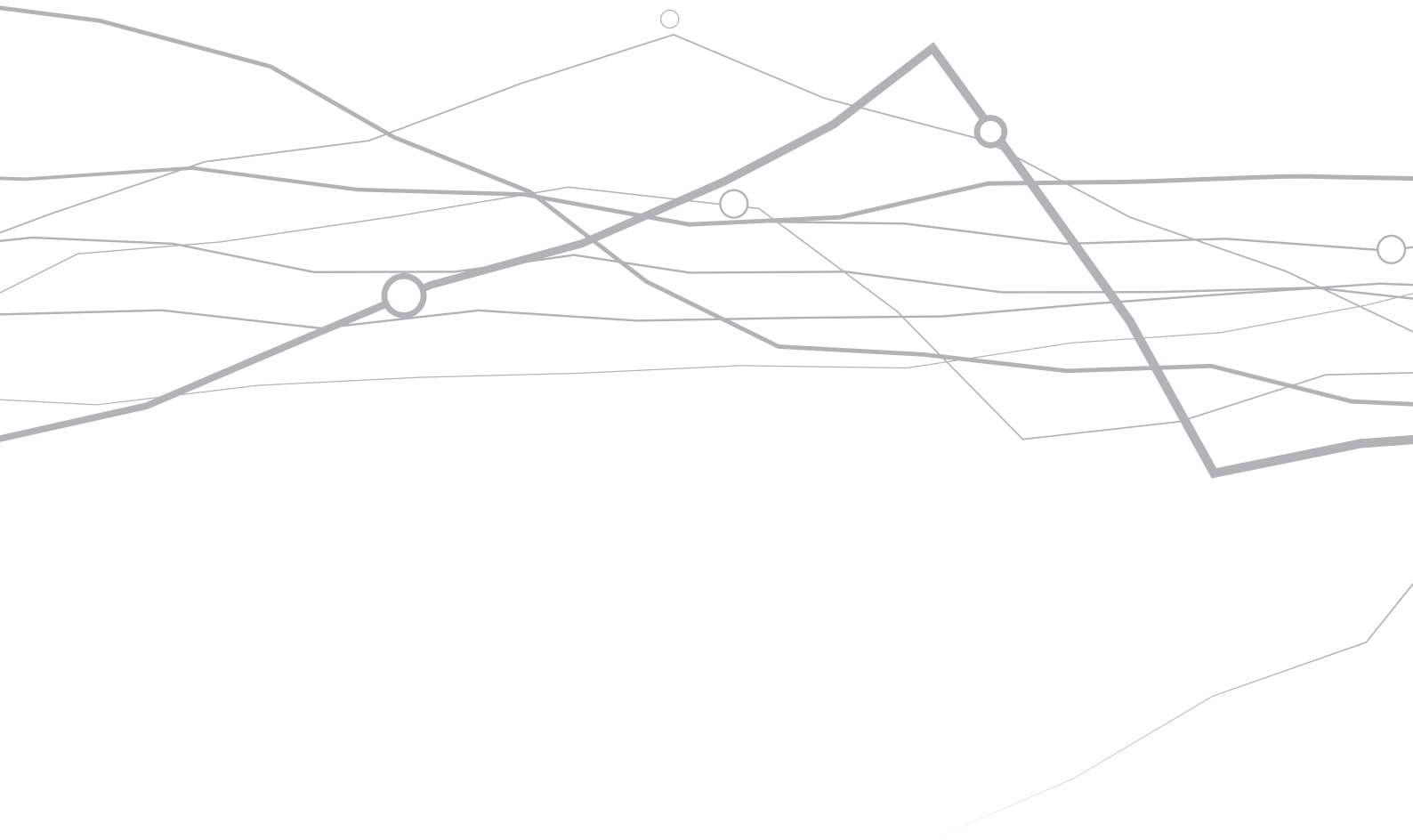

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 13–42

Senorady/Mohelno – „Boleniska“: Strategická poloha v krajině s palimpsestem pravěkého osídlení

Senorady/Mohelno – ‘Boleniska’: A strategic position within the landscape with palimpsest of prehistoric occupation

– Klára Augustinová, Jaroslav Bartík, Petr Škrdla, Peter Milo, Matěj Kmošek, Antonín Přichystal, Jan Novák, Petr Knotek, Tereza Rychtaříková, Jiří Brenner –*

KEYWORDS

Occupation microregion – Middle to Upper Paleolithic transition – Early Upper Paleolithic – Neolithic – Eneolithic – palimpsest – settlement strategies

ABSTRACT

The landscapes of the Mohelno settlement microregion are mostly gently undulating, but also dissected by two deeply incised river valleys – the Oslava River valley in the north and the Jihlava River valley in the south. The western boundary is formed by Zelený kopec (491 m above sea level, while the eastern boundary is marked by Biskoupský kopec (397.3 m above sea level) and Vodanský kopec (397.5 m above sea level). This microregion was settled at different intensities during the whole duration of prehistory. The ‘Boleniska’ elevation is located in the central part of the microregion and forms a strategic point – the entire microregion is visible from this elevation. This elevation comprise of an occupational palimpsest with intensive occupation during three different periods: at the beginning of the Upper Paleolithic (probably more than one techno-complex), the Late Neolithic (Lengyel culture) and at the end of the Eneolithic period (Bell Beaker culture). There is a high density of sites in this microregion from all three periods of interest. A similar settlement pattern (similar topography and cultural sequences) is known from other Moravian microregions. A preliminary testing of the site’s spatial distribution and a visibility analysis support the hypothesis indicating Mohelno – ‘Boleniska’ as a central site within the entire microregion only in the Paleolithic. The number of similar palimpsests composed of Paleolithic, Neolithic and Eneolithic sites is low within the entire microregion and the interpretation of this phenomenon must also take into consideration climatic factors, subsistence strategies, and socio-economic conditions in future research.

* Corresponding author – E-mail address: bartik@arub.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-10

Received 19 April 2023; received in revised form 2 June 2023.
Available online 30 June.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Úvod

Na mírném návrší v trati „Boleniska“ (někdy též „Na Boleniskách“ nebo „Boleňsko“),[1] ležícím cca 1,8 km severovýchodně od obce Mohelno (obr. 1), se rozprostírá polykulturní pravěká lokalita. Z hlediska aktuálního správního členění se zájmový prostor návrší nachází na rozhraní katastrálních území tří obcí – Mohelna, Senorad a Lhánic. Díky své strategické poloze, jež umožňovala rozhled do širokého okolí, byla lokalita osídlována opakovaně již od počátku mladého paleolitu. Dále je zde doloženo rozsáhlé sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK), která je součástí lengyelského kulturního komplexu, a osídlení kulturou zvoncovitých pohárů (dále jen KZP). Jednotlivé povrchové nálezy ze severní části tratě „Boleniska“ („Zadní bílá“) zde pak dokládají i lidské aktivity z mladší doby železné. Do doby laténské by mohlo spadat několik ojedinělých zlomků tuhové keramiky a také mírně bikónický přeslen zdobený po obvodu řadou důlků (Vokáč 1999, 135; uloženo ve sbírkách Muzea Vysočiny Třebíč, p. o., př. č. 111/2011), stejně jako silně patinovaný korál z téměř neprůsvitného žlutohnědého skla, který byl v minulosti označován jako „neolitický šperk z vltavínu“ (Mrázek, Herzán 1989, 25).

Celý prostor mohelenského mikroregionu je obecně spjat s velmi intenzivním osídlením téměř ve všech pravěkých obdobích. Napomáhaly tomu jak příznivé přírodní podmínky, tak i výhodná geografická poloha. Mohelenský mikroregion, do jehož centrální části spadá také zájmová lokalita, je možné vymezit ve směru na sever řekou Oslavou (1 km od naleziště) a ve směru na jih řekou Jihlavou (2,8 km od naleziště). Pro oba toky jsou charakteristická hluboká skalnatá údolí s početnými ostrožnami. Západně lze mikroregion ohraničit vrchem Zelený kopec s kótou 490 m, ležícím na katastrálním území obce Kladeruby nad Oslavou. Východní okraj je možné vymezit vrcholem Biskoupského kopce s kótou 397 m. Z pohledu geomorfologického členění je uvedená oblast součástí Českomoravské vrchoviny, celku Jevišovická pahorkatina, respektive jejího podcelku Znojemská pahorkatina (Demek, Mackovčin et al. 2006, 302–303). Průměrná nadmořská výška se v zájmové oblasti pohybuje okolo 350 m. Většina pravěkých lokalit je zde situována na pozvolných, k východu až jihovýchodu obrácených sprašových svazích. Z tohoto konceptu se předmětná lokalita „Boleniska“ z pohledu orientace svahu, nadmořské výšky i charakteru geologického podloží poněkud vymyká. Rozprostírá se totiž na mírné, od severozápadu k jihovýchodu protáhlé terénní elevaci s vrcholovou kótou 374,2 m, jejíž geologické podloží utváří štěrkopísková terasa třetihorního stáří. Tenký pokryv zajílovaných štěrkopísků s výskytem vltavínů náleží na základě podrobného studia k miocénním sedimentům předchůdce řeky Oslavy. Na severním svahu nasedají na terasu kvartérní svahové sedimenty,

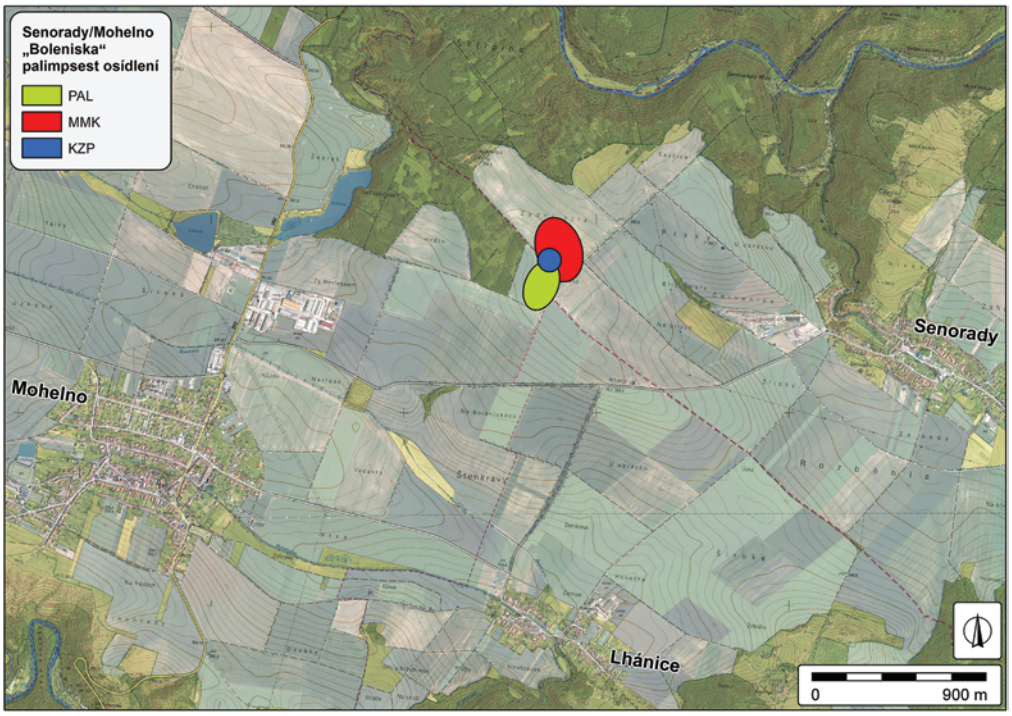

Obr. 1. Lokalizace palimpsestu pravěkého osídlení v poloze Senorady/Mohelno – „Boleniska“. Mapový podklad: © ČÚZK; autor J. Bartík.

Fig. 1. *Location of the prehistoric palimpsest at Senorady/Mohelno – 'Boleniska' field. Map source: © ČÚZK; author J. Bartík.*

do kterých byla zahloubena většina zkoumaných pravěkých objektů. V podloží štěrkopísků i zmíněných svahových sedimentů vystupuje mocná poloha písčitých jílů marinního původu, opět mladotřetihorního stáří (Trnka, Houzar 1991, 88). V širším zázemí lokality jsou zmapovány také výskyty migmatických rul, granulitů a amfibolitů (ČGS).

Přestože se lokalitě věnovala s různou mírou intenzity již celá řada badatelů, souhrnnějšího zhodnocení se dostalo prozatím jen paleolitickému osídlení. Nově jsou proto prezentovány i dosavadní výsledky výzkumu lokality z pohledu lidských aktivit v závěru neolitu a v pozdním eneolitu. Pozornost byla věnována též rekonstrukci přírodního prostředí a analýze využívaných abiotických zdrojů. Jedním z cílů studie je také přispět k poznání sídelní strategie a dynamiky vývoje pravěkého osídlení v zájmovém mikroregionu. Ověřena byla zejména otázka běžnosti/unikátnosti výskytu palimpsestu tří klíčových období (počátek mladého paleolitu, MMK, KZP) na konkrétním typu polohy, což vedlo následně k formulování hypotéz možných příčin tohoto jevu.

2. Historie výzkumu

Lokalita Senorady/Mohelno – „Boleniska“ je dlouhodobě známá především díky bohatým dokladům osídlení z počátku mladého paleolitu (např. Skutil 1947; Oliva 1986; Škrdla 1999; 2017). Již v roce 1917 ji objevil zřejmě V. Gross (Oliva 1986). Ještě starší zmínky však pocházejí z roku 1883, kdy lokalitu zmiňuje jako naleziště vltavínů profesor Třebíčského gymnázia F. Dvorský (1898). Aktuálně odtud existuje početná kolekce čítající na několik tisíc kusů patinované štípané kamenné industrie převážně z povrchových sběrů například F. Herzána, P. Dočkala, K. Horta, V. Kučírka, M. Olivy, P. Škrdly, M. Plcha, M. Vokáče a dalších. Naleziště také velmi často vyhledávali a dodnes vyhledávají sběratelé vltavínů (Koštuřík et al. 1986, 216). Paleolitické nálezy jsou uloženy v Moravském zemském muzeu v Brně (dále jen MZM, sbírka V. Grosse), v Muzeu Vysočiny Třebíč, p. o., Muzeu Vysočiny Jihlava, p. o., v Archeologickém ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (dále jen ARÚB) a rovněž v soukromých sbírkách. Lokalita je v některých pramenech uvedena také pod katastrem Lhánic (Anonym 1947; Ondruš 1958, 66). Kolekci uloženou v MZM zpracoval M. Oliva (1986), další soubor publikovali P. Škrdla s M. Plchem (1993), P. Škrdla (et al. 2012) a další dostupné nálezy byly analyzovány v širším kontextu počátku mladého paleolitu na Moravě (Škrdla 2017). Nově se nám podařilo získat k analýze povrchovou kolekci od M. Drmoly, jež byla sbírána v průběhu 70. a 80. let 20. století, a M. Kuči z počátku 21. století. Přestože je v současnosti lokalita již značně nálezově vyčerpaná, je nadále cílem systematických prospekcí, zaměřených na rozšíření paleolitických kolekcí ze severní a jižní koncentrace (nálezy jsou ukládány odděleně a jejich poloha zaznamenávána pomocí GPS), stejně jako na rozhojnění aktuálně méně početné kolekce aurignackého materiálu.

V severní partii tratě „Boleniska“, označované také jako „Zadní bílá“ nebo „Příčky“ (kam už paleolitické nálezy až na výjimky nezasahují) se rozprostírá rozsáhlé sídliště kultury s MMK, které poskytovalo početné povrchové nálezy keramiky a zejména kamenných artefaktů už v první polovině 20. století (souhrnně viz Koštuřík et al. 1986, 216). Později zde povrchovými průzkumy získali další neolitický materiál M. Drmola, M. Vokáč, Petr Škrdla, P. Knotek, Pavel Škrdla, M. Kuča aj. K zintenzivnění zájmu o výzkum lokality došlo v roce 2012, kdy zde během jedné z plánovaných prospekcí objevili P. Škrdla a T. Rychtaříková hlubokou orbou značně rozrušený objekt KZP (obj. 500) a doložili tak i eneolitické osídlení polohy. V návaznosti na výzkum uvedeného objektu zde byla v roce 2012 provedena P. Milem rozsáhlá geofyzikální prospekce, která prokázala výskyt velkého množství anomálií reprezentujících potenciální zahloubené objekty. Následně zde z iniciativy M. Kuči proběhl ve spolupráci s několika tehdejšími studenty archeologie na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a místními amatérskými badateli sondážní výzkum dvou anomálií, které bylo možné posléze klasifikovat jako objekty kultury s MMK (501 a 502). Získaný materiál nebyl dosud analyzován a v současné době je nezvěstný. V souhrnném příspěvku zabývajícím se chronologií moravského neolitu (Kuča et al. 2012) byla z těchto objektů publikována pouze dvě radiokarbonová data chronologicky spadající do mladšího stupně kultury s MMK.

V souvislosti s přípravou studie přiměla absence referenčního materiálu k publikovaným datům pracovníky ARÚB k realizaci dalšího terénního odkryvu. V druhé polovině roku 2022 proto došlo k prozkoumání v pořadí třetího objektu kultury s MMK (503), který poskytl reprezentativní archeologický materiál, odpovídající avizovanému absolutnímu datování a jehož komplexní analýze je věnována pozornost níže. Kromě něj pak byla sondážně ověřena příslušnost ke kultuře s MMK také u dalších dvou menších objektů (obj. 504 a 505) a byl získán nový archeologický materiál z již částečně zkoumaného objektu 501. V neposlední řadě je nutné zmínit i záchranný archeologický výzkum J. Kaly z Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., který zde probíhal formou dohledů od února do března 2020 v souvislosti s budováním základové desky pro telekomunikační věž a její příslušné přípojky. Výkopy proťaly východní okraj lokality, přesto v nich nebylo zjištěno poškození archeologických situací (některé úseky ovšem nebyly včas sledovány, např. výkop základu pro telekomunikační věž). Pozitivní nálezová situace byla identifikována až na jihovýchodně orientovaném svahu v trati „Červenice“, vzdálené cca 700 m východně od „Bolenisek“ (Kala 2020).

3. Metodika sběru a analýza dat

Lokalita je již po více než století zkoumána různými badateli metodou povrchových sběrů bez bližších polohopisných údajů o nálezech. Oproti tomu aktuální povrchové prospekce, systematicky prováděné za účelem získání dalších paleolitických artefaktů (ale i materiálu z mladší doby kamenné), jsou v posledních letech prováděny s využitím běžného turistického GPS přijímače (nebyl však použit při každém průzkumu). Zaznamenávána je tak poloha artefaktů s odhadovanou průměrnou polohovou odchylkou dosahující max. 3 m. Data jsou ukládána a analyzována v prostředí softwaru MapSource, případně odesílána do dalších mapových aplikací (Mapy.cz, GoogleEarth).

Archeogeofyzikální průzkum lokality byl prováděn v období od 18. do 21. února 2012. Pro účely magnetického průzkumu byl použit magnetometr Fluxgate Ferex (Förster), umožňující zaznamenávat hodnoty intenzity magnetického pole s přesností 0,2 nT/m. Magnetometr má čtyři sondy a je konstruován jako gradiometr pro měření gradientu vertikální složky vektoru indukce zemského magnetického pole. Měření byla prováděna na polygonech o rozměrech 40 × 40 m (celkem 22 polygonů), s hustotou měřených bodů 0,25 × 0,5 m. Pro zpracování dat byly použity programy Foerster Dataload a Magdatashift. Výsledný magnetogram byl vytvořen v programu Surfer (Golden Software, Inc.). K interpretaci a prezentaci dat byl následně použit program ArcGIS Desktop 10.7 (ESRI). Celková plocha magnetického průzkumu činila 3,5 ha (cca 240 × 160 m; obr. 2).

Výzkum orbou narušeného objektu KZP se dá klasifikovat jako záchranný, v případě objektů kultury s MMK šlo o výzkumy zjišťovací, při kterých byla až na výjimky (objekt 503) sondážně prozkoumána jen jejich část. Výzkum proběhl za pomoci příslušných prostředků (rýč a motyčka) za účelem získání co největšího množství archeologického materiálu. Pouze malá část orbou nenarušených výplní byla plavena na sítech s rozměrem ok 3 mm. Z intaktních výplní pak byly odebrány vzorky uhlíků pro účely radiokarbonového datování a antrakologické analýzy.

Paleobotanické analýzy byly realizovány metodou standardní mikroskopie (Schweingruber 1978; Thiébault 2002). V případě antrakologické analýzy byly jednotlivé zlomky lámány (příčný lom) a prohlíženy stereomikroskopem o zvětšení 40× na příčném lomu. Dále byl na plastelíně pomocí žiletky vytvořen podélný a tangenciální lom, který byl prohlížen mikroskopem při zvětšení do 250×.

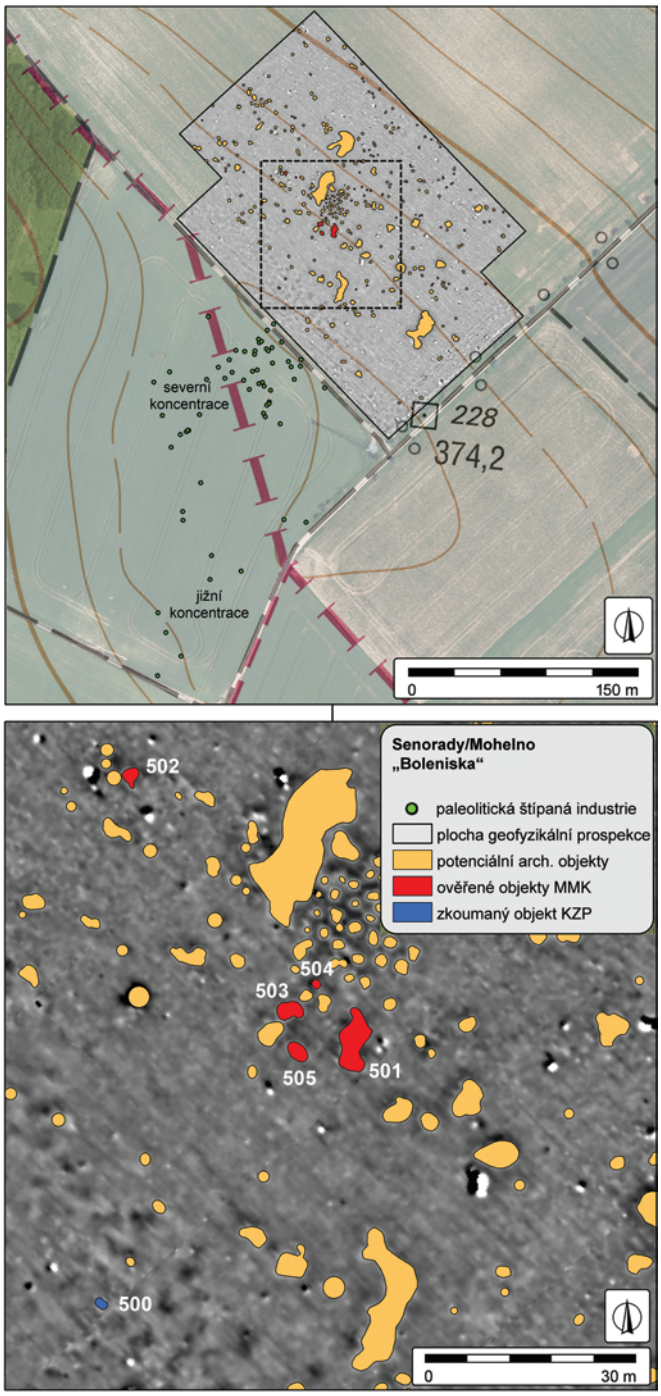

Obr. 2. Prostorová struktura osídlení na základě výsledků povrchových sběrů a geofyzikální prospekce a lokalizace zkoumaných objektů. Mapový podklad: © ČÚZK; autoři J. Bartík, P. Milo.

Fig. 2. *Spatial structure of prehistoric occupation from surface and geomagnetic survey and location of excavated features. Map source: © ČÚZK; authors J. Bartík, P. Milo.*

Datování pravěkých objektů prozkoumaných roku 2012 proběhlo v laboratoři v Poznani s využitím standardního A-B-A postupu přípravy vzorků. Pro kalibraci výsledků datování byla použita křivka IntCal 2020 (Reimer et al. 2020) a kalibrační software CalPal (Weninger, Jöris 2008).

Analýza keramického materiálu vycházela z pohledu terminologie a sledovaných znaků z numerického kódu moravské malované keramiky (Podborský et al. 1977).

Kamenné suroviny byly ve většině případů určovány makroskopicky, pouze u vybraných nálezů (např. kamenné krychle) podpořilo identifikaci pozorování pod stereomikroskopem

s využitím vody coby imerzní kapaliny. Pro detailní dokumentaci povrchu krychlového předmětu byl použit forenzní traseologický mikroskop: 2D a 3D snímání povrchu, černobílá kamera, rozlišení 3 µm/px, rekonstrukce povrchu pomocí EDF a photometric stereo (osvětlení z osmi různých směrů), dále motorizovaný posuv XY stolku a ostření (Z), rozsah XYZ 100 mm. Pro prvkovou analýzu jeho povrchu byl využit stolní ED-XRF spektrometr ElvaX Pro (Ag anoda, max. 60 kV, max. 1000 µA, high speed extra large SDD detektor, měřící čas 60 s, kolimátor 3 mm, He mikroproplach, vyhodnocení spekter v programu Elvatech).

Prostorové vztahy v rámci mikroregionu byly analyzovány s využitím softwarového balíku ArcGIS a analýzy viditelnosti byly provedeny pomocí aplikace Geoportálu ČÚZK na modelu DMR 5G (ČÚZK).

4. Výsledky nedestruktivních prospekcí a terénních výzkumů

4.1 Geofyzikální prospekce

Cílem geofyzikální prospekce byla detekce podpovrchových struktur ve snaze lokalizovat oblasti s výskytem archeologických situací a určit rozsah, hustotu a strukturu osídlení. Celkem bylo během magnetického průzkumu zaznamenáno více než 300 anomálií, které interpretujeme jako potenciální zahloubené archeologické objekty. Z hlediska plošné distribuce jsou anomálie rozptýleny po celé ploše průzkumu a na první pohled je zřejmé, že osídlení pokračovalo i mimo měřenou plochu (obr. 2). Většinou se jedná o struktury s nepravidelným až kruhovým a oválným půdorysem a rozměry mezi 1 až 25 m^2. Jejich přesná funkce a datování nám nejsou (s výjimkou sondážně ověřených objektů) známy. Jistě se jedná o různé archeologické objekty sídlištního charakteru. Čtyři velké objekty o rozměrech přibližně 50 až 190 m^2 představují s vysokou mírou pravděpodobnosti exploatační jámy (hliníky), typické pro sídliště kultury s MMK. Význam skupiny jam o velikosti 3 až 7 m^2, které se koncentrují na ploše cca 350 m^2 ve střední části zkoumané plochy, je nejistý. Jsou uspořádány v šesti řadách orientovaných ve směru SZ–JV. Původní domněnku, že se jedná o žárové hroby, se nepodařilo potvrdit. Nicméně vysoké magnetické hodnoty zjištěných anomálií ukazují na specifickou funkci, která pravděpodobně souvisí s působením ohně. Za zmínku pak stojí ještě i trojice nepravidelně kvadratických anomálií situovaných v západní části měřené plochy, které se velikostí a tvarem podobají lengyelským polozemnicím, jež byly v moravském prostředí již v několika případech zkoumány (např. Staňa 1977; Podborský 1984; 2011; Rakovský 1985; Kos 1999; Nekuda 2000; Lečbychová et al. 2013; Přichystal 2013; Bartík et al. 2019). Vyloučena však nemůže být ani jejich souvislost s lidskými aktivitami z doby železné, které se zde však jinak projevují, i přes početné povrchové průzkumy, jen marginálně. Reálné stáří a funkční klasifikaci těchto potenciálních objektů by tak objasnil až archeologický výzkum.

4.2 Doklady pravěkého osídlení

4.2.1 Paleolit

Paleolitické artefakty jsou nalézány na poměrně rozsáhlé ploše (cca 250 × 100 m), což vedlo k úvaze o možném vícefázovém osídlení – vyčlenit bylo možno severní část s převahou retušovaných nástrojů a jižní část mající spíše dílenský charakter (Škrdla, Plch 1993). Možné opakované osídlení potvrdila i poslední detailní analýza kamenné industrie, která mimo hlavní časně mladopaleolitickou složku naznačila ještě přítomnost mladší – zřejmě aurignacké – industrie (Škrdla et al. 2012). Zjišťovací sonda v 90. letech v jižní části lokality zachytila artefakty v intaktní poloze – v depresi vyplněné kvartérním hlinitým sedimentem (Škrdla, Plch 1993). Hledání další stratifikované polohy však, i přes opakované snahy, nebylo úspěšné. Nový impuls dala výzkumu kolekce P. Knotka, který jako první odlišoval nálezy ze severní a jižní koncentrace (Škrdla et al. 2012). Při nových průzkumech byly proto nálezy zaměřovány pomocí GPS a materiál ze zmíněných koncentrací byl důsledně oddělován. Podařilo se tak získat kolekci dalších 28 artefaktů z jižní koncentrace a 88 artefaktů ze severní koncentrace. Souřadnice zaměřených artefaktů umožnily dobré vymezení severní koncentrace, zatímco jižní se výrazněji nevyrýsovala. Aktuálně je k dispozici soubor 66 zaměřených bodů, ze kterých 53 patří k severní koncentraci, pouze sedm k jižní koncentraci a šest artefaktů bylo nalezeno v prostoru mezi oběma klastry, a ve výsledné mapě plošné distribuce se tak tyto koncentrace propojují. Kolekce z jižní koncentrace obsahuje artefakty vyrobené převážně z rohovců typu Krumlovský les, objevuje se ale i několik kusů pravděpodobně z rohovce typu Stránská skála. V kolekci převažují drobné úštěpy a zlomky, za pozornost stojí do hrotu retušovaná čepelka a dále pak čtyři artefakty s fasetovanou patkou – první přestavuje čepel, pravděpodobně z rohovce typu Stránská skála s bipolárními negativy na dorsální ploše (obr. 3: 1), druhý krátký úštěp z rohovce typu Krumlovský les, opět s bipolárními negativy (obr. 3: 2), třetí hrotitá čepel z rohovce typu Krumlovský les, u níž nelze směr negativů identifikovat, a výčet uzavírá krátký úštěp s unipolárními negativy z rohovce typu Krumlovský les (obr. 3: 3). Kolekce ze severní koncentrace je opět vyrobena převážně z rohovce typu Krumlovský les, ale zaznamenáno bylo i několik kusů z radiolaritu, plazmy a pouze jeden artefakt byl vyroben z rohovce typu Stránská skála – proximální zlomek čepele s fasetovanou patkou (obr. 3: 6). Z hlediska technologie převažují úštěpy a zlomky, které ojediněle doplňují zlomky čepelí a jader, jedna čepel a jedna čepelka (obr. 3: 5). Kolekce zahrnuje sedm nástrojů. Za pozornost stojí drobný zlomek listovitého hrotu, který se podařilo přiložit (starý lom) na již dříve nalezenou distální část tohoto hrotu (Škrdla et al. 2012, obr. 2: 5; po složení obr. 3: 10) a další distální část listovitého hrotu z radiolaritu (obr. 3: 9). Dále kolekce obsahuje dvě škrabadla z rohovce typu Krumlovský les, sice vysoká, ale ne s lamelovitou retuší (obr. 3: 7), a tři drásadla, z nichž jedno je vyrobeno na úštěpu radiolaritu (obr. 3: 8) a zbývající dvě jsou na rohovci typu Krumlovský les. Mimo výše zmíněný zlomek čepele s fasetovanou patkou z rohovce typu Stránská skála se fasetovaná patka vyskytla ještě na úštěpu rohovce typu Krumlovský les.

Kolekce M. Drmoly rozšiřuje počet nálezů z lokality o dalších 120 artefaktů a drobný soubor M. Kuči o dalších šest kusů – ovšem v obou případech bez rozlišení jednotlivých koncentrací. V surovinovém spektru těchto kolekcí převažuje rohovec typu Krumlovský les, zastoupen je ale i rohovec typu Stránská skála (11 ks), křemičité zvětraliny (7 ks), radiolarit (2 ks) a ojedinělý artefakt je z eratického silicitu. Z technologického pohledu je kolekce tvořena převážně úštěpy a zlomky, často vzniklými následkem mrazu a orby. Za pozornost stojí jádro z křemičité zvětraliny, dvě čepele z hrany jádra z rohovce typu Krumlovský les a sedm artefaktů s fasetovanou patkou (6 ks z rohovce typu Krumlovský les a 1 ks z rohovce typu Stránská skála). Kolekce obsahuje 12 nástrojů – s výjimkou škrabadla na retušované čepeli z eratického silicitu (obr. 3: 13), dalšího obdobného škrabadla z křemičité zvětraliny (obr. 3: 12) a karenoidálního škrabadla z radiolaritu, jsou všechny na rohovci typu Krumlovský les. Zastoupena jsou tři plochá škrabadla (2 ks na zlomcích čepelí – obr. 3: 11, 14; a 1 ks na úštěpu – obr. 3: 17), čtyři drásadla (obr. 3: 18), dva odštěpovače (obr. 3: 15, 16) a středový zlomek většího listovitého hrotu (obr. 3: 19). Popsaný

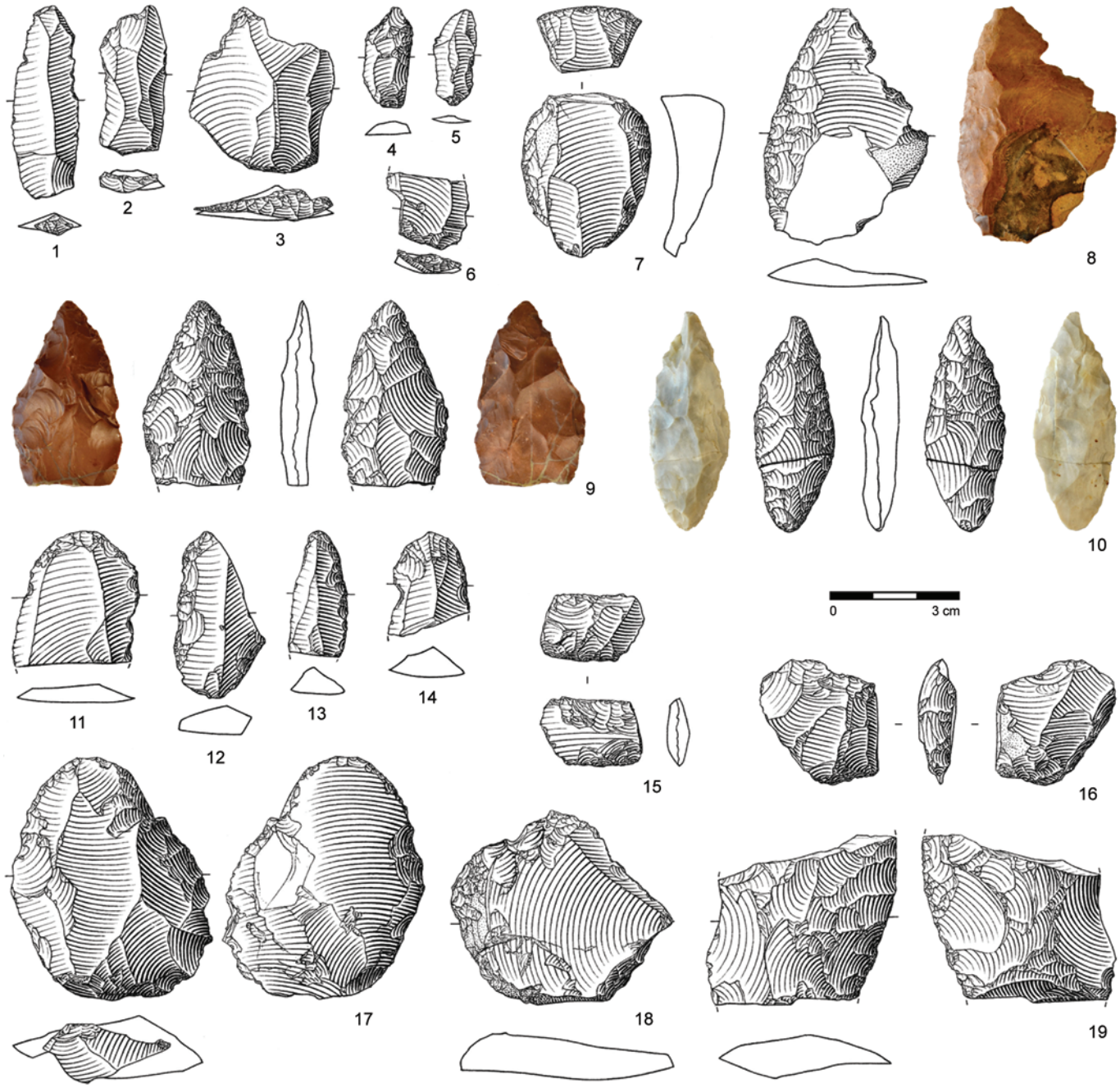

Obr. 3. Výběr nově získaných paleolitických artefaktů. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.
Fig. 3. *Selected recently obtained Palaeolithic artefacts. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

nově získaný soubor rozšiřuje dříve analyzované kolekce a nevymyká se pozorovaným trendům. Drobné škrabadlo na retušované čepeli a karenoidální škrabadlo opět signalizují možnou mladší komponentu souboru.

4.2.2 Neolit

Dosavadní archeologické prospekce indikují na lokalitě intenzivní sídlištní aktivity z období kultury s MMK, které se váží na plochu o rozloze okolo 6 ha (obr. 1). S ohledem na výsledky dlouholetých povrchových průzkumů (s výjimkou ojedinělých nálezů KZP a několika artefaktů z doby laténské a vrcholného středověku, nebyly nalezeny žádné artefakty dokládající starší či mladší pravěké osídlení), se lze domnívat, že převážná část identifikovaných geofyzikálních anomálií náleží právě mladoneolitickému osídlení lokality. Tato teorie byla postupně ověřována sérií menších zjišťovacích sondáží. První etapa sondáže proběhla v návaznosti na geofyzikální průzkum již v roce 2012 pod vedením M. Kuči. K sondáži byla vybrána středně velká anomálie situovaná v centrální části měřené plochy (obj. 501) a menší anomálie nacházející se 45 m severozápadně od ní (obj. 502).

Objekt 501 může být klasifikován jako hliník s členitým dnem, jehož rozměry lze odhadovat na 9 × 4,5 m. Stejně jako čtyři další exploatační jámy (avšak dvojnásobných rozměrů) identifikované na výsledném magnetogramu je i tato orientovaná delší osou přibližně ve směru SV–JZ. Sonda z roku 2012 o rozměrech cca 2 × 1,5 m zachytila část západního okraje objektu a dosáhla hloubky cca 1,2 m. Z výplně objektu byl vyzvednut relativně početný keramický materiál, včetně několika

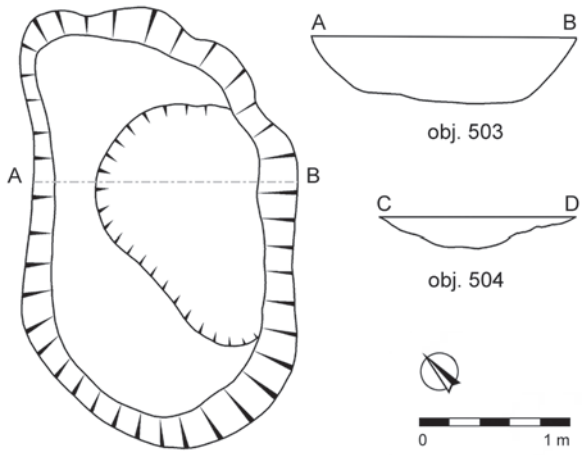

Obr. 4. Terénní dokumentace objektů 503 a 504. Autoři K. Augustinová, J. Bartík.
Fig. 4. *Field sketch of features 503 and 504. Authors K. Augustinová, J. Bartík.*

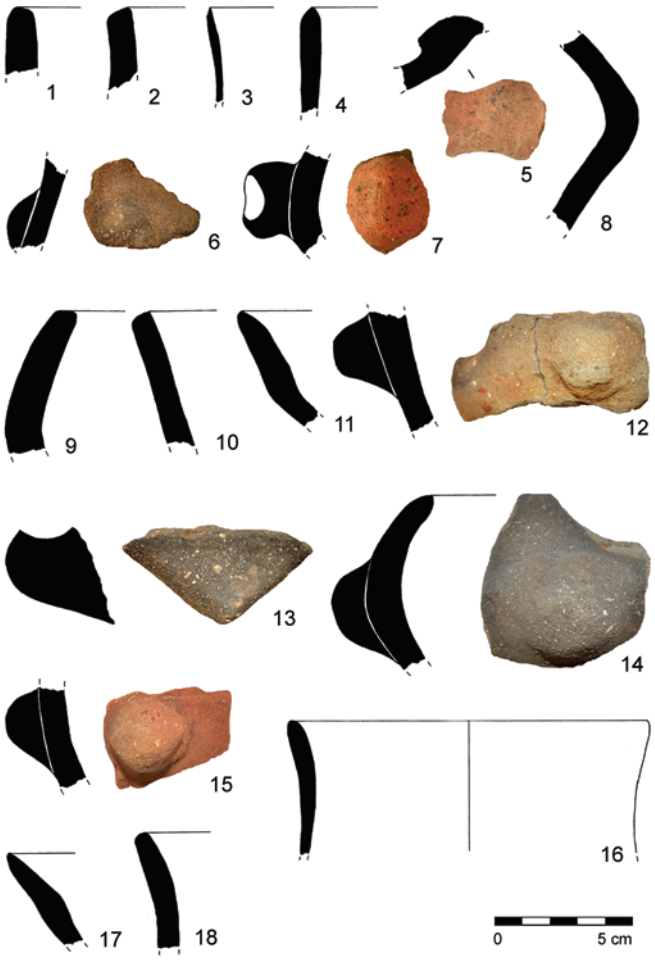

Obr. 5. Výběr keramických nálezů z objektů 501 (1–8), 504 (9–16) a 505 (17–18). Foto J. Bartík, kresba K. Augustinová.
Fig. 5. *Selected pottery finds from features 501 (1–8), 504 (9–16) and 505 (17–18). Photo by J. Bartík, drawing by K. Augustinová.*

střepů opatřených červenobílou bichromií a fragmentu figurální plastiky. Získaný archeologický materiál ani terénní dokumentace umožňující podrobnější analýzu a popis stratigrafie zásypu nebyly v době přípravy studie k dispozici. Objekt 502 představoval mělkou (do 30 cm) sídlištní jámu nepravidelného kruhového tvaru o rozměrech cca 2,5 × 2 m s nevýrazným lalokem směrem k jihu. Jáma měla pravidelný mísovitý profil a byla vyplněna tmavě hnědošedou uloženinou s vysokým obsahem drobných nekompaktních kusů mazanice, jež místy tvořila spíše polohy do oranžova propálené hlíny s ojedinělými uhlíky. Ve vzorku sedimentu odebraného na plavení se podařilo objevit několik málo spálených zvířecích kůstek a střepů MMK, včetně jednoho fragmentu se zbytky precizně vyleštěného, černě zbarveného povrchu, který je příznačný pro keramické zboží tzv. nepravé *terry nigry* (k tomu Kovárník 2005, 168 s další lit.).

Z obou výše uvedených objektů byla následně získána ze vzorků uhlíků radiokarbonová data potvrzující jejich příslušnost k mladšímu stupni kultury s MMK (Kuča et al. 2012, 59). Z objektu 501 pochází datum 5500±35 BP (Poz-48884) a z objektu 502 datum 5645±35 BP (Poz-48885). Po kalibraci tato data spadají při neurčitosti 2 sigma do intervalu 4580–4280 cal. BC.

Absence referenčního materiálu ke zmiňovaným datům vyústila v další sondážní kampaň realizovanou v roce 2022. Kromě druhé sondy situované do jižní části objektu 501 byla ověřena příslušnost ke kultuře s MMK u dalších třech anomálií v okolí vzpomínaného hliníku, jež dostaly označení obj. 503–505 (obr. 2). Z hlediska početnosti nálezů z mikrosondáže se jevil jako nejperspektivnější objekt 503, který byl posléze prozkoumán v celém rozsahu. V případě drobného kruhového objektu 504 se jednalo o mělkou mísovitou jámu (obr. 4) prozkoumanou přibližně z poloviny jejího rozsahu. Do výplně objektu 505 pak byla položena pouze menší mikrosonda pro získání chronologicky citlivého archeologického materiálu.

Keramické nálezy (celkem 51 ks) vyzvednuté z druhé sondy v objektu 501 jsou konzistentní s radiokarbonovým datem, a na základě charakteru profilů (např. hrnce s nálevkovitě rozevřeným hrdlem, obr. 5: 8) a výskytu masivních výčnělků typu „soví hlavičky“ (obr. 5: 7) je lze datovat spolehlivě do mladšího stupně kultury s MMK (cf. Koštuřík 1973; 1980; Kovárník 2005). Identické datování umožňuje i nepočetná kolekce keramiky z objektů 504 (celkem 53 ks, výběr viz obr. 5: 9–16) a 505 (celkem 7 ks, výběr viz obr. 5: 17–18).

Materiál (ks) / Objekt	500	501	502	503	504	505	
datace	KZP	MMK IIb	MMK II	MMK IIb	MMK II	MMK	Σ
keramika	213	51	4	1404	53	7	1732
mazanice	3	4	-	70	7	-	84
štípaná industrie	-	3	-	31	-	-	34
broušená industrie	-	1	-	10	-	-	11
makrolitická kamenná industrie	17	-	-	22	3	-	42
osteologický materiál	-	-	3	22	-	-	25
Σ	**233**	**59**	**7**	**1559**	**63**	**7**	**1928**

Tab. 1. Přehled získaného archeologického materiálu z jednotlivých zkoumaných objektů.
Tab. 1. *Overview of acquired archaeological material from individual excavated sunken features.*

Kompletně prozkoumaný objekt 503 lze charakterizovat jako jámu nepravidelně oválného až ledvinovitého tvaru o rozměrech 396 × 240 cm, orientovanou v ose V–Z. Profil objektu byl nepravidelně neckovitý, v jeho východní části se dno mírně svažovalo od středu jámy k její stěně (obr. 4). Maximální hloubka dosáhla 45 cm. Konkrétní funkce objektu není na základě jeho tvaru či získaných nálezů zřejmá, počítat lze pouze s primární funkcí exploatační k vytěžení podložního svahového sedimentu a případně sekundárním využitím coby odpadní jámy. Výplň objektu byla tvořena homogenní světle šedohnědou uloženinou s ojedinělými uhlíky, která nevykazovala makroskopické známky zvrstvení. Ze zásypu byl vyzvednut bohatý a reprezentativní soubor nálezů (tab. 1), jejichž souhrnné analýze je věnována pozornost níže.

Dominantní část archeologického materiálu z objektu 503 představují fragmenty keramiky. Analyzovaný soubor čítá celkem 1404 kusů. Přehled keramického materiálu z pohledu jednotlivých keramických tříd sumarizuje tabulka 2. Po technologické stránce je nadpoloviční část kolekce zhotovena ze středozrnné keramické hmoty s přirozenou příměsí slídy. Pouze v ojedinělých případech (<2 %) se vyskytly zlomky s extrémním množstvím záměrně přidaných šupin muskovitu. Výskyt keramiky s výraznou příměsí slídy je příznačný pro většinu lengyelských sídlišť v regionu středního Pojihlaví (Vokáčová, Knotek 2012, 5–10; Kuča, Vokáč 2004, 180–183; Holub et al. 2017, 71; Bartík et al. 2014, 25–46; 2019, 18–49 ad.), nejvýznamnějšího zastoupení však dosahuje v oblasti meziříčí Oslavy a Chvojnice, kde na některých lokalitách dokonce dominuje (např. v Březníku; Bartík et al. 2014, 28). Muskovit byl získáván drcením lokálních metamorfovaných hornin, a to zejména svorů, které vystupují na rozhraní hornin moldanubika a moravika nedaleko zkoumané lokality v hlubokých údolích řek Oslavy a Chvojnice (katastry Ketkovice, Senorady a Čučice). Přibližně třetina keramiky z objektu 503 je pak zhotovena ze zrnité hmoty s hrubším ostřivem v podobě drobných kaménků a úlomků lokálních hornin. Zbývající část kolekce náleží jemnozrnné keramické hmotě a jemně plavené matrix, které se váží především na keramickou třídu drobných pohárků a misek, miniaturních nádobek, jiných užitkových tvarů, figurální plastiky a dalších zvláštních typů. Z hlediska hodnocení kvality úpravy povrchu mohou být získané výsledky poněkud zavádějící z důvodu nepříznivých depozičních podmínek, jež u mnoha keramických jedinců zapříčinily špatný stav zachování původního povrchu. To způsobilo umělou převahu hrubého, eventuálně jemně modelovaného povrchu nad kvalitněji upravenými typy povrchu v podobě hlazení či leštění, které se dalo u mnoha střepů tušit jen z ostrůvkovitě dochovaných reziduí původního povrchu. Keramické zboží typu nepravé *terry sigillaty* či *terry nigry* nebylo zjištěno. Tentýž problém platí i pro míru zachování malby přírodními pigmenty, která se dochovala pouze v jednom případě (fragment blíže neurčitelné výdutě se zbytky žlutého barviva, obr. 8: 16).

Po typologické stránce byly v objektu 503 determinovány keramické třídy hrnců a jiných hrncovitých tvarů (putny), mís a mís na nožce, pohárů a pohárků. Jednotlivými kusy jsou dále zastoupeny jiné užitkové tvary (fragmenty různých morfologických partií naběračeк či torzo miniaturní nádobky) a ostatní keramické předměty (figurální plastika ad.). Převládající část kolekce (862 ks, tj. 61,4 %) nebylo možné spolehlivě zařadit do příslušných keramických tříd, ale pouze k jednotlivým morfologickým partiím nádob (tab. 2). Soubor je z pohledu fragmentarizace značně torzovitý, což dokládá i výskyt několika stovek drobných zlomků keramiky menších než 5 cm^2, nalezených jak při výzkumu, tak při plavení vzorků exkavované výplně objektu. Přesto se podařilo zrekonstruovat několik reprezentativních torz nádob, které umožnily vyjádřit se k charakteru profilace

Druh nádoby	Partie	ks	%
hrnce a putny	okraj s částí hrdla	19	1,35
	hrdlo	13	0,93
	plece	16	1,14
	maximální výduť	13	0,93
	torzo nádoby	2	0,14
	částečně zachovaný profil	1	0,07
	dno s částí spodku	36	2,56
	dno	15	1,07
	fragmenty střepů z jednoho hrnce	1	0,07
	fragment páskového ucha	1	0,07
	samostatná rohatá ucha	5	0,36
	Σ	**122**	**8,69**
mísy a mísy na nožce	částečně zachovaný profil	1	0,07
	okraj s výčnělkem	1	0,07
	okraj, plece	9	0,64
	okraj, plece, maximální výduť	24	1,71
	plece	2	0,14
	maximální výduť, plece	6	0,43
	spodek mísy	1	0,07
	dno s částí spodku	2	0,14
	fragmenty střepů z jedné mísy	1	0,07
	přechod dna mísy na nožku	3	0,21
	torzo nožky	1	0,07
	fragment nožky	2	0,14
	okraj nožky	1	0,07
	Σ	**54**	**3,91**
poháry a pohárky	částečně zachovaný profil	3	0,21
	okraj	25	1,78
	okraj s výčnělkem	2	0,14
	okraj s částí hrdla	29	2,07
	hrdlo	5	0,36
	přechod hrdla a plece	16	1,14
	plece	36	2,56
	maximální výduť	30	2,14
	dno s částí spodku	33	2,35
	blíže neurčitelná výduť	179	12,75
	Σ	**358**	**25,50**
miniaturní nádobky	torzo miniaturní nádobky	1	0,07
jiné užitkové tvary	fragment hákovité rukojeti	1	0,07
	tělo naběračky s náběhem na tulej	1	0,07
	spodní část tuleje	1	0,07
	naběračka – rekonstruovaný tvar	1	0,07
plastika a zvláštní typy	fragment bochníkovitého tvaru	1	0,07
	okraj misky s cípatým okrajem	1	0,07
	figurální plastika	1	0,07
	Σ	**8**	**0,50**
neurčitelné	okraj	49	3,49
	okraj, hrdlo, plece	1	0,07
	zdobený okraj žlábkováním	1	0,07
	maximální výduť	8	0,57
	nezdobená výduť s reparačním otvorem	2	0,14
	výduť s pozůstatky bílé malby	1	0,07
	nezdobené výdutě	761	54,2
	dno s částí spodku	2	0,14
	dno	8	0,57
	samostatné výčnělky	29	2,07
	Σ	**862**	**61,40**
Celkem		**1404**	**100**

Tab. 2. Přehled keramického materiálu z objektu 503 z pohledu jednotlivých keramických tříd.

Tab. 2. *Overview of ceramic material from feature 503 in terms of individual pottery classes.*

keramického zboží. Následující řádky jsou věnovány analýze jedinců s vyšší výpovědní hodnotou.

Keramickou třídu hrncovitých nádob nejlépe reprezentuje jedno zrekonstruované torzo a jeden částečně zachovaný profil. V prvním případě se jedná o spodní partii hrnce kónického tvaru s ostře profilovaným dnem. V horní části dochovaného profilu se nachází fragment motivu tvořeného polokruhovitým rytým žlábkem, který pokračoval směrem vzhůru k maximální výduti (obr. 6: 28). Druhý zmíněný keramický tvar náleží částečně dochovanému profilu neodděleného prohnutého hrdla a plecí hrnce, jež jsou opatřeny mírně poškozeným hraněným obloukovitým výčnělkem (obr. 6: 24). K hrncovitým tvarům lze zařadit pravděpodobně také některé masivnější okraje (např. obr. 6: 5–7, 10, 11, 22, 23), mezi kterými se vyskytují rovné, zaostřené a zejména seříznuté typy. Totéž platí i pro fragment větší nádoby s nálevkovitě rozevřeným hrdlem (obr. 7: 17) a zlomek páskového ucha oválného až zaobleně obdélného profilu (obr. 8: 21). Skupině puten pak náleží několik uch, přičemž doložen byl výskyt nejméně tří typů – horizontální oblé ucho s otvorem (obr. 6: 16), protáhlé rohaté ucho s otvorem (obr. 6: 19) a oblé rohaté ucho s otvorem (obr. 6: 20).

Kategorii mís a mís na nožce reprezentuje 55 kusů, mezi kterými jsou zastoupeny všechny morfologické partie (tab. 2). Částečně kresebně zrekonstruovat se podařilo čtyři exempláře. Přestože identifikace mís od mís na nožce nebyla ve většině případů možná kvůli vysoké míře fragmentarizace, několikrát bylo možné doložit přítomnost mís na nožce. V prvním případě se jedná o přechod dna mísy v nožku (obr. 8: 17), druhý představuje z větší části zachovalou středovou partii těla nožky (obr. 8: 19). K této keramické třídě by mohl náležet i drobný fragment mírně vyhnutého okraje, patrně z nožky (obr. 8: 24). Další jedinci z výplně objektu již náležely především svrchním partiím mís s variabilní profilací okraje, plecí i maximální výdutě. Zde stojí za zmínku větší zlomek mísy s mírně zesílenými plecemi, zaobleným okrajem a plochým výčnělkem nacházejícím se na maximální výduti (obr. 8: 20) a fragment hlubší mísy s téměř kolmo nasazenou plecí a drobným mírně protáhlým polokulovitým výčnělkem (obr. 8: 25). Dále se v kolekci objevují mísy mající nízké, rozevřené plece s lehce zaoblenou výdutí (obr. 8: 2–5, 26, 27). Ve dvou případech byly determinovány nízko profilované mísy s oble nasazeným hrdlem pokračujícím v oblou maximální výduť, z toho jednou s poškozeným výčnělkem (obr. 8: 7), a s ostře nasazeným hrdlem přecházejícím do oblé maximální výdutě s knoflíkovitým výčnělkem (obr. 8: 6). Mísa s ostrou maximální výdutí a zataženým okrajem se vyskytla pouze dvakrát (obr. 8: 8, 28), zmíníme však jednu z nich, a to opět částečně kresebně zrekonstruovanou, mající jak pod okrajem, tak na maximální výduti bochánkovité výčnělky. Svrchní partie okraje je navíc zdobena vhloubenou výzdobou v podobě linie záseků (obr. 8: 28). Podobná výzdoba ve formě linie oválných jamek se objevila také na fragmentu zaostřeného okraje náležejícího míse s nízkými, mírně zesílenými plecemi (obr. 8: 23). U některých mís se na vnitřní straně setkáváme se snahou o zvýraznění přechodu spodku a plecí formou nevýrazného žlábku.

Poháry a pohárky jsou druhou nejpočetněji zastoupenou keramickou třídou v celém souboru (tab. 2). K nejreprezentativnějším nálezům se bezesporu řadí torzo poháru zdobeného na maximální výduti sérií výčnělků a rytým motivem. Typologicky se jedná o velký pohár s dvojkónickým tělem a pravděpodobně neodděleným válcovitým hrdlem. Přesto, že se nádoba dochovala v torzovitém stavu (svrchní část nádoby kompletně chybí), bylo možné částečně kresebně zdokumentovat jak jeho tvar, tak i výzdobný motiv na centrálních partiích nádoby (obr. 9: A, B). Pohár byl na maximální výduti opatřen pravděpodobně pěti (dochovaly se tři) plastickými cibulovitými výčnělky se středovým důlkem a prožlabením v místech napojení výčnělku na výduť nádoby (obr. 9: C, D). Tyto tvarově specifické výčnělky (nejsou uvedeny v numerickém kódu MMK, cf. Podborský et al. 1977) byly zaznamenány na lengyelských sídlištích doposud pouze v ojedinělých případech. Jako první je popsal zřejmě až J. Kovárník (2007, 73) při analýze keramiky ze sídliště z pozdních fází kultury s MMK (IIb–IIc) v poloze Výčapy – „Na Zátokách“ (25 km západně od „Bolenisek“). Uvedené plastické výčnělky doplňuje vhloubená výzdoba v podobě hlubokých rytých žlábků (šířka i hloubka se pohybuje od 2 do 3 mm) tvořících kružnice okolo výčnělků, ze kterých se jak z horní, tak ze spodní části rozvětvoval žlábek po maximální výduti dále a spojoval jednotlivé kružnice do motivu spirály (obr. 9: B). Je zajímavé, že většina dohledatelných analogií této výzdoby se váže na keramickou třídu pohárů. Patrně nejpodobnější exemplář můžeme spatřovat v torzu poháru pocházejícího z objektu datovaného do fáze MMK IIb, jenž prozkoumal J. Mikulášek na lokalitě Popůvky – „Sádky“ (okr. Brno-venkov). Také v tomto případě obkružuje motiv spirály výčnělky umístěné na maximální výduti (Trampota et al. 2012, 99–100, 141, Tab. VIII: 2). Podobným motivem jsou spojeny i poněkud variabilněji rozmístěné výčnělky na poháru ze Džbánic datovaném do fáze MMK IIa (Koštuřík 1973, 49, Taf. 1: 14; Podborský 1993, 120). Za zmínku stojí rovněž pohár s válcovitým hrdlem ze sídliště v poloze Horákov – „Čtvrtě“ (osídlení datováno do MMK Ib; Kostihová 2011), u kterého pokrývají spirálovitě uspořádané žlábky větší část výdutě (Červinka 1908, 76, obr. 59).

Kolekce pohárů a pohárků z „Bolenisek“ obsahuje i několik dalších kresebně rekonstruovatelných tvarů či jejich částí. Kompletně zrekonstruovat bylo možné nižší pohár s neodsazeným válcovitým hrdlem a seříznutým okrajem (obr. 7: 26), který je zdobený střídavě rozmístěnými výčnělky na maximální výduti (typ odsazený) a podhrdlí (typ polokulovitý). Částečná rekonstrukce pak byla možná u několika subtilnějších pohárků náležejících typům s nízkým válcovitým (obr. 7: 6), vysokým válcovitým a mírně rozšířeným (obr. 7: 25) a prohnutým rozevřeným (obr. 7: 5, 12) hrdlem. Nízkým rozevřeným hrdlem pak disponoval drobný dvojkonický pohárek s oblou maximální výdutí (obr. 7: 22). Ostřejší profilace byla identifikována pouze u torza jediného pohárku, jehož výduť zdobil drobný odsazený výčnělek (obr. 7: 21).

Ke kategorii jiných užitkových tvarů, která na většině lengyelských sídlišť pouze doplňuje převládající keramický inventář, můžeme zařadit pět jedinců. Po typologické stránce byly determinovány částečně rekonstruovaný tvar naběračky s hrotitým tělem a zaobleným okrajem o průměru 66 mm (obr. 8: 9), fragment hákovité rukojeti naběračky s průřezem zaobleně obdélníkovitého tvaru (obr. 8: 10), fragment těla naběračky s náběhem na tulej (obr. 8: 13) a spodní část tuleje naběračky (obr. 8: 14). Z výplně objektu 503 pochází také torzo miniaturní nádobky s dvojkónickým tělem a odlomenou svrchní částí, jež na oblé maximální výduti zdobí čtveřice mělkých kruhových důlků (obr. 7: 23).

Zvláštní keramické tvary jsou ve většině případů reprezentovány předměty, jimž je zpravidla přisuzován jistý rituální či kultovní význam (definovány viz Podborský et al. 1977, kód č. 711–781), přičemž odraz duchovního života do materiální náplně je v období trvání kultury s MMK nejvýraznější snad z celého moravského pravěku (Kovárník 2004, 171; Podborský 2006, 147–148). V případě objektu 503 bylo možné ke zvláštním keramickým tvarům přiřadit fragment misky s cípatým okrajem. Po technologické stránce je miska vyrobena z jemně plavené až jemnozrnné hmoty vypálené do odstínů okrové až oranžové barvy (obr. 8: 15). Vícero analogií těchto mís pochází například

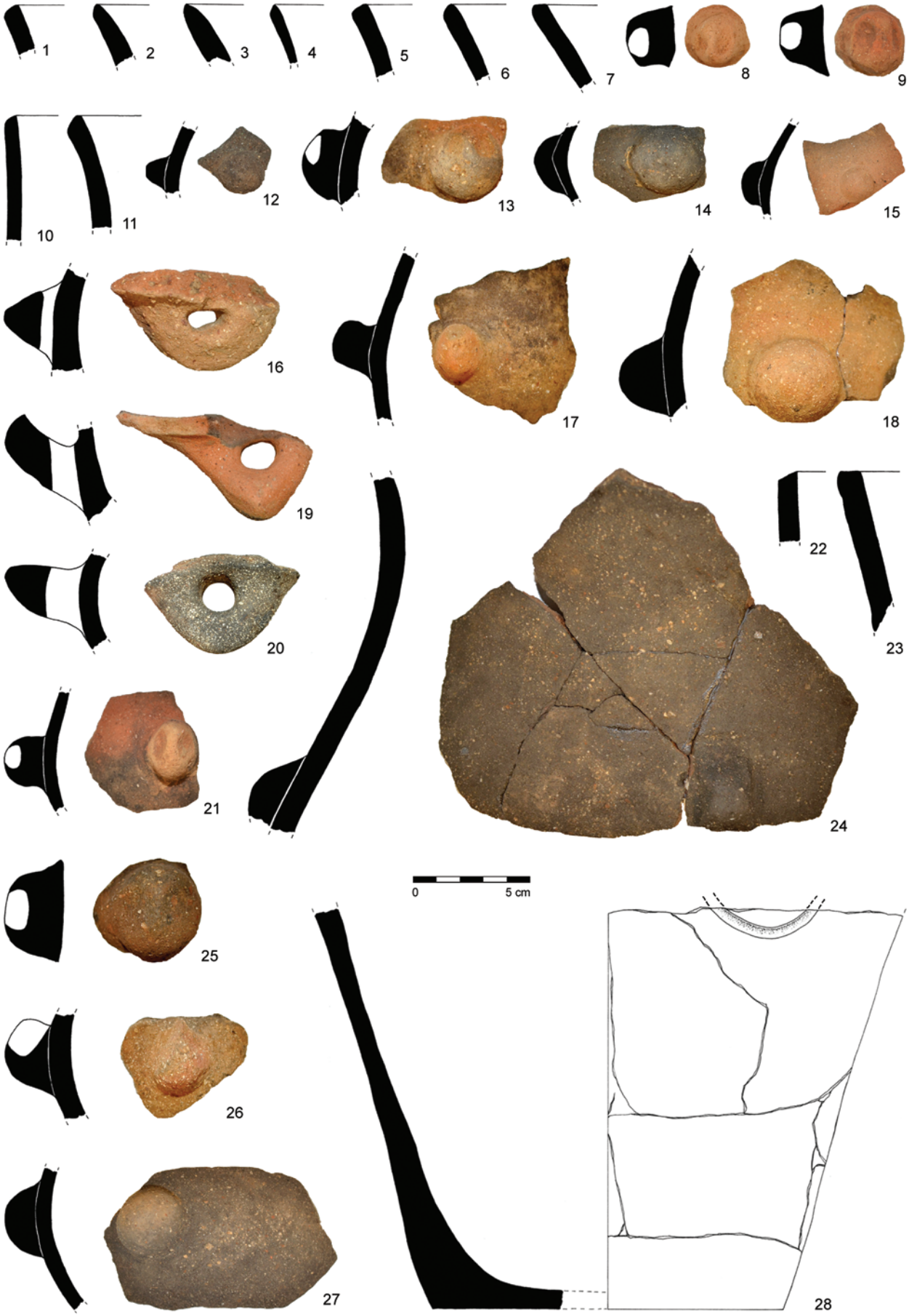

Obr. 6. Výběr keramických nálezů z objektu 503. Foto J. Bartík, kresba K. Augustinová.
Fig. 6. *Selected pottery finds from feature 503. Photo by J. Bartík, drawing by K. Augustinová.*

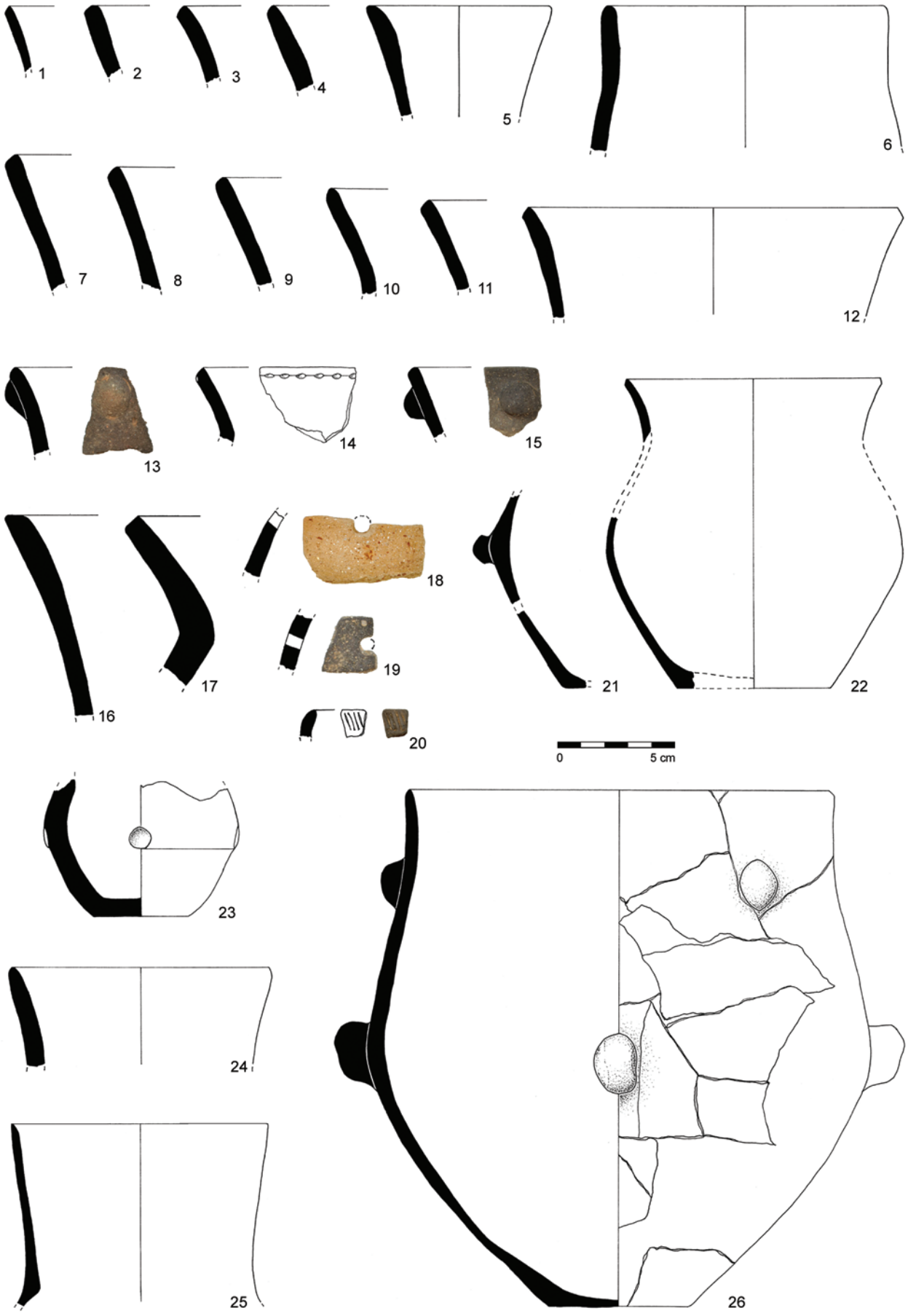

Obr. 7. Výběr keramických nálezů z objektu 503. Foto J. Bartík, kresba K. Augustinová.
Fig. 7. *Selected pottery finds from feature 503. Photo by J. Bartík, drawing by K. Augustinová.*

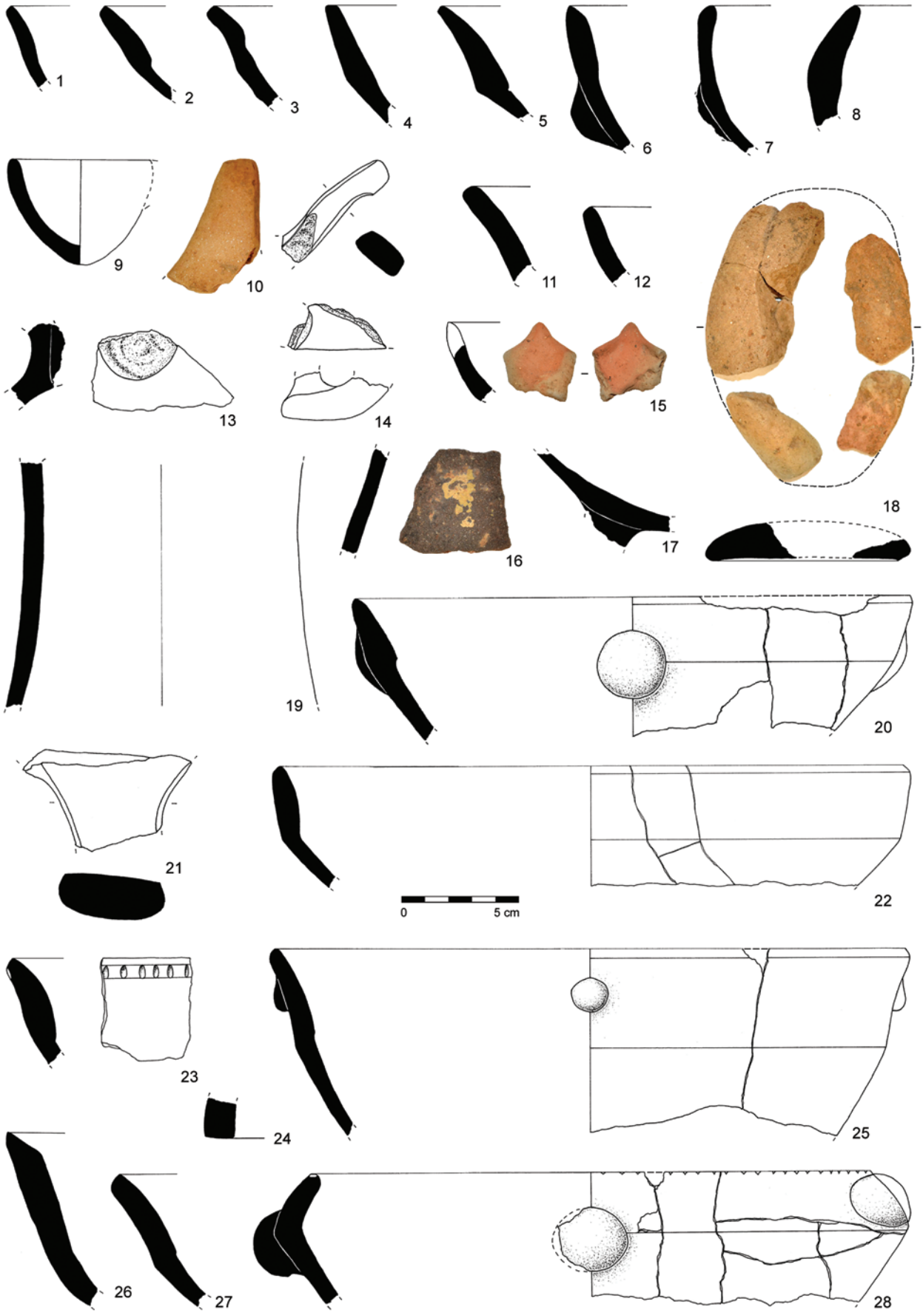

Obr. 8. Výběr keramických nálezů z objektu 503. Foto J. Bartík, kresba K. Augustinová.
Fig. 8. *Selected pottery finds from feature 503. Photo by J. Bartík, drawing by K. Augustinová.*

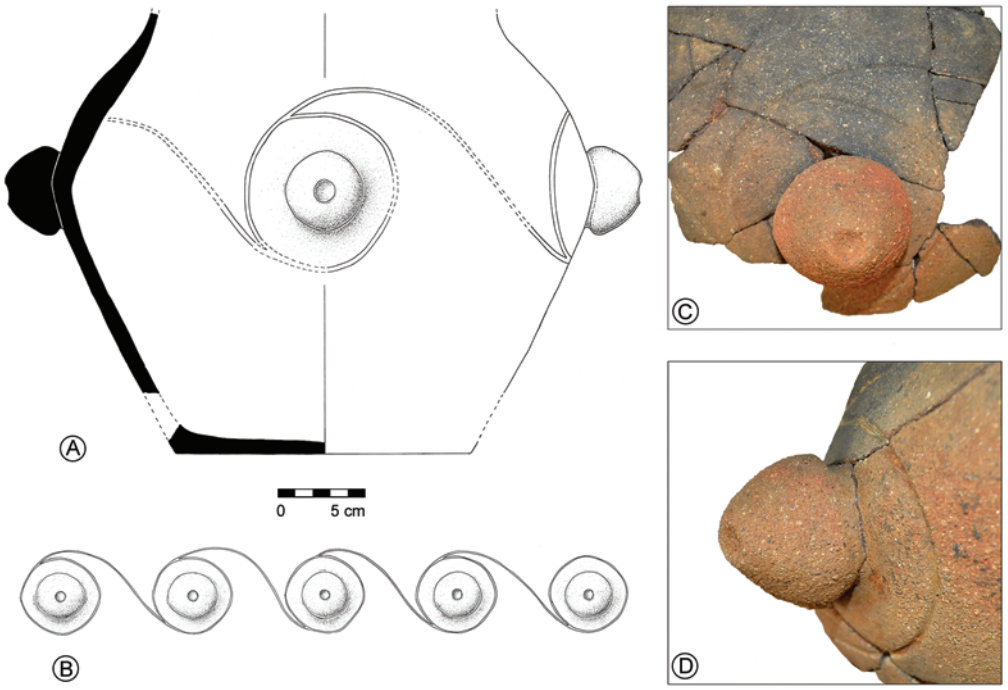

Obr. 9. Torzo zdobené keramické nádoby z objektu 503. A – Rekonstrukce tvaru nádoby; B – rozvinutý výzdobný motiv; C – čelní pohled na výčnělek; D – boční pohled na výčnělek. Foto J. Bartík, kresba K. Augustinová.

Fig. 9. *Incomplete decorated ceramic vessel from feature 503. A – Reconstructed vessel shape; B – decorative motif; C – frontal view of protrusion; D – side view of protrusion. Photo by J. Bartík, drawing by K. Augustinová.*

z Hlubokých Mašůvek (Humpolová, Podborský 2013, 126–127). Druhý zvláštní keramický tvar je zastoupen několika zlomky z předmětu pravděpodobně elipsovitého tvaru a nízkého bochníkovitého profilu s mírně vyklenutou základnou (obr. 8: 18). Předmět je silně poškozen, jeho přesné rozměry proto nebylo možné stanovit. Je opět zhotoven z jemně plavené keramické hmoty, zbarvené díky oxidačnímu výpalu do béžově oranžové barvy. Funkčně typologické zařazení předmětu je s ohledem na silnou fragmentárnost problematické. Nelze však vyloučit, že by mohlo jít o torzo kultovního předmětu v podobě tzv. „chlebového idolu“, se kterým se ojediněle setkáváme také v lengyelském prostředí. Uvést lze například podobný, avšak lépe dochovaný nález opatřený i bohatou rytou výzdobou z Hulína-Pravčic (Čižmář ed. 2008, 231; Kalábek, Kalábková 2012, 130, 132, obr. 10: 2).

Poslední exemplář z keramické třídy zvláštních tvarů představuje zlomek ženské figurální plastiky. Původně se jednalo o dva zlomky, které po slepení daly dohromady pravou polovinu vertikálně rozlomené venuše, zahrnující celou nožku, hýždě a spodní část trupu. Plastika má hranolovitý tvar pouze s mírně vyčnívajícími hýžděmi a z přední strany je opatřena stylizovaným zobrazením ženského klínu v podobě trojúhelníkovitého žlábku. Nožka je opatřena nevýrazným plochým výčnělkem (průměr 10 mm) znázorňujícím koleno a drobným výčnělkem naznačujícím kotník (průměr 4 mm). Na přední hraně chodidla se nachází pět důlků symbolizujících prsty u nohou (obr. 10). Dochované rozměry plastiky činí 82 mm na výšku, 20 mm na šířku a 21 mm na hloubku. Plastika je zhotovena z jemně plavené hlíny s ostřivem v podobě drobných kamínků a vypálena oxidačně do okrové barvy. Fragment lze zařadit k ženským plastikám kramolínského typu, jejichž těžiště výskytu spadá především do pokročilejších fází mladšího stupně kultury s MMK. Mezi nejznámější lokality s výskytem tohoto druhu plastiky se řadí především Kramolín, Ctidružice či Výčapy-Štěpánovice (Podborský 1985, 80–81, 99).

Do skupiny neurčitelné keramické třídy řadíme fragmenty keramiky, u níž nebylo možné určit konkrétní druh nádoby. Největší procentuální zastoupení (více jak 54 %) zaujímají fragmenty nezdobených výdutí různých velikostí, mezi kterými stojí za zmínku snad jen dva střepy s kruhovými otvory o průměru 8 mm (obr. 7: 18) a 6 mm (obr. 7: 19), jež mohly primárně sloužit buď k reparaci, či k zavěšení nádoby (cf. Kazdová 1971; Novák 2011). Mezi blíže neurčitelnými okraji stojí za pozornost malý fragment zataženého okraje z drobné nádobky zdobený vhloubenou výzdobou v podobě soustavy šikmých žlábků, jež jsou vyplněny bílou inkrustací (obr. 7: 20). Do stejné skupiny zahrnujeme také některé samostatné výčnělky (či malé kusy výdutí s výčnělky), mezi kterými se objevují zejména odsazené (obr. 6: 17), polokulovité (obr. 6: 14, 15, 18, 27) či typu „soví hlavičky“ (obr. 6: 8, 9, 13, 21, 25, 26).

Obr. 10. Torzo keramické antropomorfní plastiky z objektu 503. Foto a grafika J. Bartík.

Fig. 10. *Incomplete anthropomorphic ceramic figurine from feature 503. Photo and graphic by J. Bartík.*

Na základě analýzy keramického materiálu z objektu 503 a dalších prozatím pouze sondážně zkoumaných objektů můžeme těžiště neolitického osídlení lokality datovat v rámci relativní chronologie do mladšího stupně kultury s MMK, respektive do fáze MMK IIb (Lengyel III dle periodizace Čižmář et al. 2004).

Ze zásypu objektu 503 bylo vyzvednuto kromě velkého množství keramiky také 31 ks štípané industrie, včetně pěti drobných třísek získaných proplavením vzorku zkoumaného sedimentu. Po surovinové stránce převládá v souboru rohovec typu Krumlovský les, varieta I (17 ks), doprovázený varietou II (8 ks), křišťálem (5 ks) a křemičitou zvětralinou serpentinitu typu plazma (1 ks). Ve výplni objektu tak byly identifikovány suroviny pouze lokální provenience. Z pohledu operačního řetězce jsou významně zastoupeny dokončené nástroje (9 ks, některé s makroskopickými stopami použití) a odbité polotovary v podobě úštěpů (4 ks) a čepelí (2 ks) či jejich zlomků (2 ks). V kolekci je dále přítomno mikrojádro z křišťálu, dva korové a tři preparační úštěpy z rohovce typu Krumlovský les a plazmy, zlomky úštěpů, suroviny (rohovec typu Krumlovský les) a již vzpomínané třísky. Nástroje reprezentují zejména srpové segmenty s leskem (5 ks), které se zde vyskytují hned v několika formách, a to s obloukovitě otupeným bokem (obr. 11: 1), v podobě protáhlého trapézu (obr. 11: 3) či čepele s příčnými retušemi (obr. 11: 2, 6). Dvěma kusy jsou zastoupena ještě škrabadla a čepele s místní retuší (obr. 11: 8, 11).

Broušená industrie z objektu 503 čítá 10 kusů. Až na jediný artefakt – mírně trapézovitou sekerku s šikmo odlomeným týlem (dochované rozměry: 52 × 39 × 12,2 mm) a lehce asymetrickým ostřím (obr. 11: 12) se jedná o drobný odpad v podobě pěti úštěpů a čtyř drobných amorfních zlomků suroviny. Tři z úštěpů mají na dorzální straně stopy vyleštěného povrchu, takže nepocházejí z primární výroby, ale vznikly při používání již hotového artefaktu nebo jeho následnou reutilizací. Surovina všech kusů byla determinována jako metabazit typu Želešice, jehož exploatační oblast se nacházela 25 km východně od zájmové lokality.

Z výplně objektu 503 byl získán také nepočetný soubor makrolitické kamenné industrie vyrobené až na jedinou výjimku z lokálních hornin, jejichž zdroje se nachází v okruhu několika málo kilometrů od sídliště. Na bázi objektu spočívaly dva velké spodní kameny (ležáky) z dvoudílných ručních mlýnků. Zatímco jeden, vyrobený z biotitické ruly, se dochoval kompletní (343 × 261 × 87 mm), druhý ze silně zvětralého amfibol-biotitického syenitu (durbachytu) původem z nedalekého třebíčsko-meziříčského masivu (severozápadně od Mohelna) se při vyzvedávání doslova rozpadal (dochovány tři kompaktnější kusy). Ojedinělé využívání této suroviny na výrobu makrolitické kamenné industrie máme doloženo už i na několika dalších sídlištích kultury s MMK ve středním Pojihlaví či Pooslaví (např. Vokáč 2011, 163). Ze zásypu objektu dále pochází několik dalších součástí kamenných mlýnků. Kompletně se dochoval pouze jeden nepravidelně oválný (ergonomicky dobře uchopitelný) svrchní kámen z dvojslídné ruly a téměř kompletně (odlomena okrajová partie) další, mírně sedlovitě profilovaný běhoun z granulitu. Další zrnotěrky či podložky se dochovaly ve zlomcích (suroviny: zvětralý granulit 6 ks, dvojslídná rula 4 ks a biotitická rula 1 ks). Kolekci makrolitických artefaktů pak uzavírají čtyři křemenné otloukače, tři úštěpy z amfibolitových valounů a drobný brousek (343 × 261 × 87 mm) ze slídnatého prachovce, jehož původ lze hledat v jihozápadní části boskovické brázdy (cca 10–15 km od sídliště).

Intenzivní lengyelské osídlení lokality dobře dokumentují také početné nálezy z povrchových sběrů, mezi kterými překvapivě převládají kamenné artefakty nad zlomky keramiky. To je však patrně způsobeno záměrnou selekcí jednotlivých sběratelů, kteří odnášeli z lokality pouze reprezentativní kusy (zdobené výdutě s výčnělky, okraje, zvláštní tvary atd.). K detailnější analýze byly dostupné především nálezy z povrchových prospekcí autorů studie a dále pak ze sběrů S. Koláčného (uloženo v Muzeu Vysočiny Jihlava, p. o.), M. Kuči a M. Drmoly (oboje uloženo v ARÚB). Dalšími zdroji informací se staly artefakty již v minulosti předané do Muzea Vysočiny Třebíč, p. o. (př. č. 68/69, 12/80, č. 118, 16/83 a 111/2011).

V kolekci necelých pěti desítek keramických fragmentů se objevují až na jednotlivé výjimky prvky příznačné pro závěrečnou fázi vývoje lengyelské kultury, což je konzistentní s datováním doposud zkoumaných zahloubených objektů. Za zmínku stojí zejména dva okraje mís s extrémně zesílenými plecemi, několik

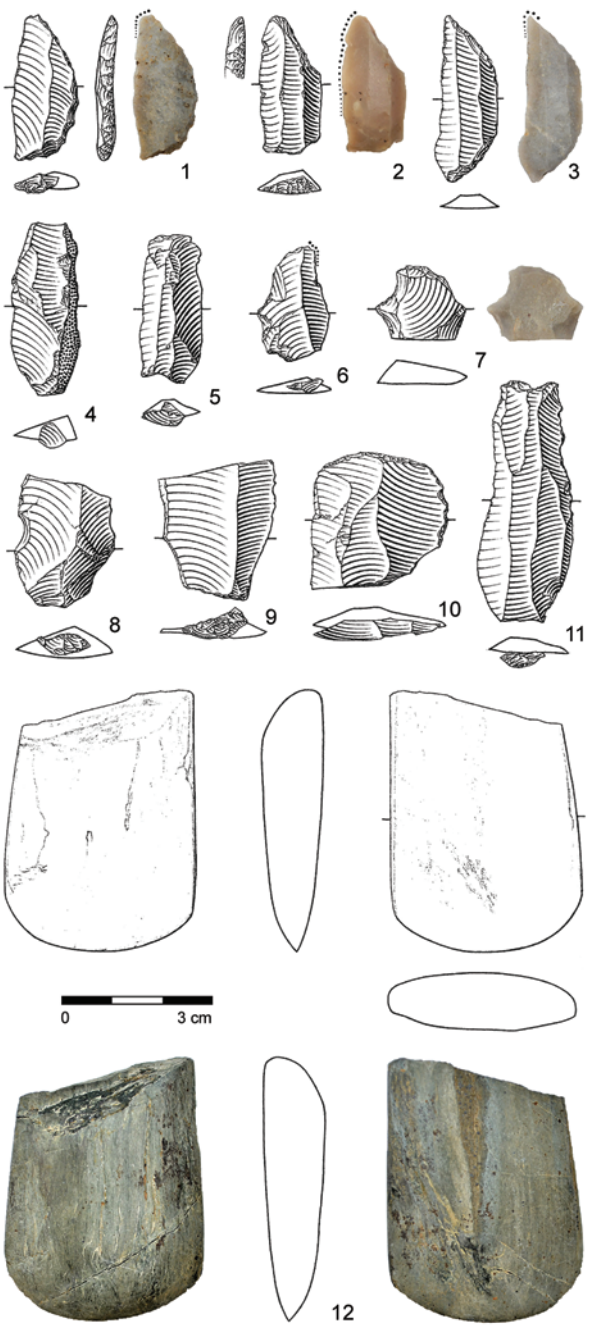

Obr. 11. Výběr kamenných artefaktů z objektu 503. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.

Fig. 11. *Selected lithic artefacts from feature 503. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

masivních polokulovitých pupků, výduť opatřená výčnělkem typu „soví hlavička“ a několik fragmentů naběračeк, mezi kterými se objevil kromě forem s krátkou tulejí i exemplář s hákovitou rukojetí. K nepočetným nálezům, které by mohly podporovat předpoklad o osídlení ve starším stupni kultury s MMK, náleží zřejmě zlomek mísy se subtilními, kolmo posazenými plecemi a oválným okrajem zdobeným ze svrchní strany důlky, a výduť menší nádobky opatřená menším, svisle protáhlým výčnělkem. Ze střepů bez výraznější chronologické citlivosti lze zmínit ještě necelou polovinu kolečka ze střepu s otvorem v centrální části (přeslen?) a drobný zlomek snad paže/pahýlu, který mohl pocházet z blíže neurčeného typu figurální plastiky.

Nejpočetnější komponentu mezi povrchovými nálezy reprezentuje jednoznačně štípaná kamenná industrie, kterou můžeme rozdělit do dvou kolekcí. Menší soubor (55 ks) ze sběrů M. Vokáče a P. Škrdly byl již po technologické a surovinové stránce elementárně vyhodnocen (Vokáč 2003, 208, Tab. 70). Druhá kolekce z novějších prospekcí autorů a výše zmíněných sběratelů je výrazně početnější (283 ks), avšak v mnoha ohledech, včetně surovinového složení, vykazuje podobné rysy. V obou kolekcích dominují suroviny lokální provenience. Při celkovém sečtení (dohromady 338 ks) činí podíl lokálních surovin 83,7 %. Mezi lokálními materiály mají jasnou převahu rohovce typu Krumlovský les (KL), přičemž nevýrazně převládá méně kvalitní hrubozrnná varieta I (43,1 %) nad kvalitnější varietou II (35,5 %). Zdroje těchto rohovců se nacházejí cca 15–20 km jihovýchodně od lokality, což umožňuje jejich zařazení do distribuční kategorie Local II (12,5–25 km, podle Mateiciucová, Trnka 2015). Minoritními podíly (<2 %) je zastoupena křemičitá zvětralina serpentinitu typu plazma (KZH-PL, 1,2 %), nekvalitně silicifikovaná, do hněda zbarvená křemičitá hmota (HKH, 1,5 %), kusový, ale zejména valounový křišťál (KŘIŠ, 1,5 %), moravský jurský rohovec (MJR, 0,6 %) a mléčně bílý opál (MOP, 0,3 %). Přítomnost importovaných surovin je pouze akcesorická – 2,7 %. Determinovány byly čtyři artefakty ze silicitu z glacigenních sedimentů (SGS, 1,2 %), dva ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury (SKČJ, 0,6 %), dva z obsidiánu (OBS, 0,6 %) a jedním kusem je zastoupen čokoládový silicit (ČOK, 0,3 %). Všechny uvedené suroviny pocházejí ze zdrojů vzdálených od zájmové lokality několik stovek kilometrů a ukazují na vazby distribuční sítě surovin k regionům severovýchodně a východně od Moravy. Zbývající část souboru (13,6 %) je tvořena přepálenými artefakty, které neumožnují spolehlivou klasifikaci suroviny. Podle textury a dochované kůry na některých kusech se lze domnívat, že i většina neurčitelných, přepálených artefaktů náleží rovněž dominantně zastoupeným rohovcům typu Krumlovský les. Z „Bolenisek“ je dále uváděno i několik prokazatelných a řada sporných vltavínových štípaných artefaktů z neolitu i z paleolitu (Kovárník 1992, 176–177). V početné kolekci vltavínů však byla s jistotou potvrzena pouze dvě neolitická mikrojádra určená na výrobu drobných čepelek a jediná čepelka (Oliva 1996, 511–512).

Strukturu souboru štípané industrie z pohledu základních technologických kategorií a jejich vazby na surovinu sumarizují tabulky 3 a 4. Na první pohled je patrná nápadná převaha úštěpů nad ostatními složkami industrie a nezanedbatelné množství jader. To odpovídá surovinovému složení souboru a dominanci lokálních rohovců, které byly štípány přímo na lokalitě a dostávaly se na ni jen v minimálně dekortikované podobě, jak naznačují přítomné semikortikální i kortikální úštěpy. Většina jader je pro podrobnější technologickou analýzu nevhodná (zlomky a zbytky jader, nepravidelně těžená jádra), přesto se v souboru setkáváme s několika vyspělejšími jednopodstavovými jádry se zbytky paralelní čepelové těžby. Významná část nově analyzované kolekce (70 ks, 24,7 %) je tvořena nástroji a artefakty

	lokální suroviny					importované suroviny			
	KL I	KL II	MJR	KZH-PL	KŘIŠ	SKČJ	SGS	N (přepálené)	Σ
surovina	-	-	-	-	-	-	-	-	-
jádro	3	-	1	-	-	-	-	-	4
úštěpy	8	14	-	1	1	1	-	4	29
čepele	3	1	-	-	-	-	1	-	5
nástroje	4	1	-	-	-	-	1	1	7
odpad	6	4	-	-	-	-	-	-	10
Σ	**24**	**20**	**1**	**1**	**1**	**1**	**2**	**5**	**55**

Tab. 3. Struktura souboru štípané industrie z pohledu základních technologických kategorií a použitých surovin (stará povrchová kolekce, podle Vokáč 2003, 208).

Tab. 3. *Structure of chipped industry from perspective of basic technological categories and used raw materials (old surface collection, after Vokáč 2003, 208).*

	lokální suroviny							importované suroviny					
	KL I	KL II	MJR	KZH-PL	HKH	MOP	KŘIŠ	OBS	SKČJ	SGS	ČOK	N (přepálené)	Σ
surovina	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
jádro	10	14	-	-	1	1	1	-	-	-	-	3	30
úštěpy	53	46	1	1	1	-	3	-	-	-	-	20	125
čepele	17	8	-	1	-	-	-	1	-	-	1	9	37
nástroje	38	24	-	1	-	-	-	-	1	2	-	4	70
odpad	4	8	-	-	2	-	-	1	-	-	-	5	20
Σ	**122**	**100**	**1**	**3**	**5**	**1**	**4**	**2**	**1**	**2**	**1**	**37**	**283**

Tab. 4. Struktura souboru štípané industrie z pohledu základních technologických kategorií a použitých surovin (nová povrchová kolekce).

Tab. 4. *Structure of chipped industry from perspective of basic technological categories and used raw materials (new surface collection).*

s utilizačními stopami (tab. 5). Po surovinové stránce se nástroje váží zejména na lokální rohovce, identifikovány však byly také na importovaných materiálech, a to u silicitu z glacigenních sedimentů a silicitu krakovsko-čenstochovské jury. Mezi standardizovanými typy dominují škrabadla (tab. 5), která jsou zhotovena v relativně vyrovnaném poměru na čepelích i na úštěpech. Další početnou skupinu nástrojů reprezentují srpové segmenty, jež se vyskytly především ve dvou provedeních, a to jako protáhlé trapézy (s leskem na extremitě i bez) a čepele s příčnou obloukovitou retuší (rovněž doloženy exempláře s leskem na extremitě i bez něj). Zbývající nástroje náleží úštěpům a čepelím (včetně zlomků) s různými formami laterální a bilaterální retuše nebo s doklady opotřebení v podobě místní retuše, ohlazení či lesku (tab. 5).

Data získaná z elementární analýzy povrchového souboru štípané industrie jsou v souladu s výsledky získanými rozborem materiálu z objektů jak z pohledu převahy lokálních surovin v čele s rohovci typu Krumlovský les, tak vysokým zastoupením nástrojů a jejich charakterem. Přítomnost některých importovaných surovin (SKČJ, OBS, ČOK) pak může souviset spíše s osídlením lokality ve starším stupni kultury s MMK, pro který je výskyt těchto surovin na rozdíl od mladšího stupně příznačný (Trampota 2012).

Poslední skupinu povrchových nálezů spojitelných s neolitickým osídlením lokality tvoří broušená industrie. Celá řada broušených artefaktů (i nepoškozených) je známa už ze starších povrchových sběrů a jsou uloženy v muzejních sbírkách (např. MZM, inv. č. 143 923, Muzeum Vysočiny Třebíč, p. o., př. č. 12/80, č. 118) nebo je jejich uložení neznámé. Při recentních povrchových prospekcích z poslední dekády se podařilo získat dalších 11 artefaktů. Zastoupeny jsou dokončené nástroje (3 ks), polotovary nástrojů (4 ks) a úštěpy z broušených artefaktů (4 ks, z toho jeden se zbytky broušeného povrchu), které lze považovat nejspíše za produkty reutilizace. Jak identifikované hotové nástroje, tak polotovary náleží po typologické stránce nevrtaným artefaktům. Determinována byla drobná mírně trapézovitá sekerka s částečně odlomeným týlem, týlová partie trapézovité sekerky a břitová partie klínku s obdélníkovitým příčným průřezem. Polotovary náleží ve třech případech subtilnějším sekerkám a v jednom případě klínku s již částečně obroušeným povrchem. Všechny výše popsané nálezy jsou vyrobeny z metabazitu typu Želešice, jehož výchozy obklopené primárně dílenskými areály se nacházejí v okolí Želešic u Brna (Bartík et al. 2015).

Nástroje a artefakty s doklady opotřebení	ks
úštěpové škrabadlo	15
čepelové škrabadlo	17
krátký trapéz	1
protáhlý trapéz	2
protáhlý trapéz se srpovým leskem	6
čepel s příčnou obloukovitou retuší	3
čepel s příčnou obloukovitou retuší a srpovým leskem	6
čepel/fragment čepele s laterální retuší	3
čepel/fragment čepele se srpovým leskem	4
mesiální partie čepele s příčnou vkleslou i laterální retuší a vrubem na protilehlé hraně	1
mesiální partie čepele s bilaterální retuší	2
čepel/fragment čepele s bilaterálním opotřebením	3
úštěp s laterální retuší	3
vrub na úštěpu	1
úštěp s křesadlovitě odrcenými hranami	1
úštěp s místní retuší	2
Σ	**70**

Tab. 5. Přehled nástrojů a artefaktů s doklady opotřebení v nové povrchové kolekci štípané industrie.

Tab. 5. *Overview of tools and artefacts with traces of utilization from new surface collection of chipped industry.*

Obr. 12. Pohled na orbou narušený objekt 500. Foto P. Škrdla.

Fig. 12. *View of feature 500 disturbed by ploughing. Photo by P. Škrdla.*

4.2.3 Eneolit

Eneolitické osídlení lokality bylo poprvé spolehlivě prokázáno až v roce 2012, kdy zde byl pracovníky archeologického ústavu v Brně identifikován již výše zmíněný orbou poškozený objekt KZP. Jisté indicie predikující eneolitické aktivity na zájmové poloze však pocházely už ze starších povrchových průzkumů, které poskytly například nález bifaciálně plošně retušovaného segmentu z rohovce typu Krumlovský les, variety I (obr. 15: 1), jenž je dnes uložen ve sbírkách Muzea Vysočiny v Třebíči, p. o. Početné kolekce neolitické broušené i štípané kamenné industrie zde byly různými badateli získány už v první polovině 20. století, přičemž někteří autoři připouštějí u části artefaktů i eneolitické stáří (souhrnně Kostuřík et al. 1986, 216 s další s další lit.). Jedinou prozatím doloženou sídlištní strukturu zde zastupuje objekt 500, který poskytl i přes okolnosti svého objevu reprezentativní soubor materiálu a archeologických dat. Objekt může být klasifikován jako sídlištní jáma přibližně oválného tvaru, orientovaná v ose SZ–JV. V důsledku hluboké orby na podzim 2011 byl objekt téměř kompletně zničen. Na jaře 2012 zde byl proveden dvoudenní záchranný výzkum, při němž došlo k prokopání výplně jámy rozptýlené v ornici (obr. 12) a exkavaci dochované části báze objektu. Z odkryté terénní situace bylo zřejmé, že se jednalo o velmi mělký objekt, zahloubený do štěrkového podloží jen 15–20 cm. Rozměry objektu lze pouze rámcově odhadnout na cca 2,5 × 1,5–2 m, jelikož reálné hrany jámy zanikly orbou. Zásyp jámy tvořila homogenní šedočerná uloženina s drobnými kaménky a ojedinělými uhlíky, které byly odebrány na antrakologickou analýzu a radiokarbonové datování. Záchranným výzkumem byla získána kolekce 233 artefaktů, mezi nimiž dominují fragmenty keramických nádob (tab. 1).

Díky přítomnosti charakteristických zdobených pohárů lze soubor spolehlivě přisoudit nositelům KZP, přičemž z hlediska výskytu jednotlivých keramických tříd obsahuje běžné spektrum tvarů vyskytujících se v sídlištním prostředí (cf. Ondráček et al. 2005). Mezi 13 fragmenty zvoncovitých pohárů bylo možné

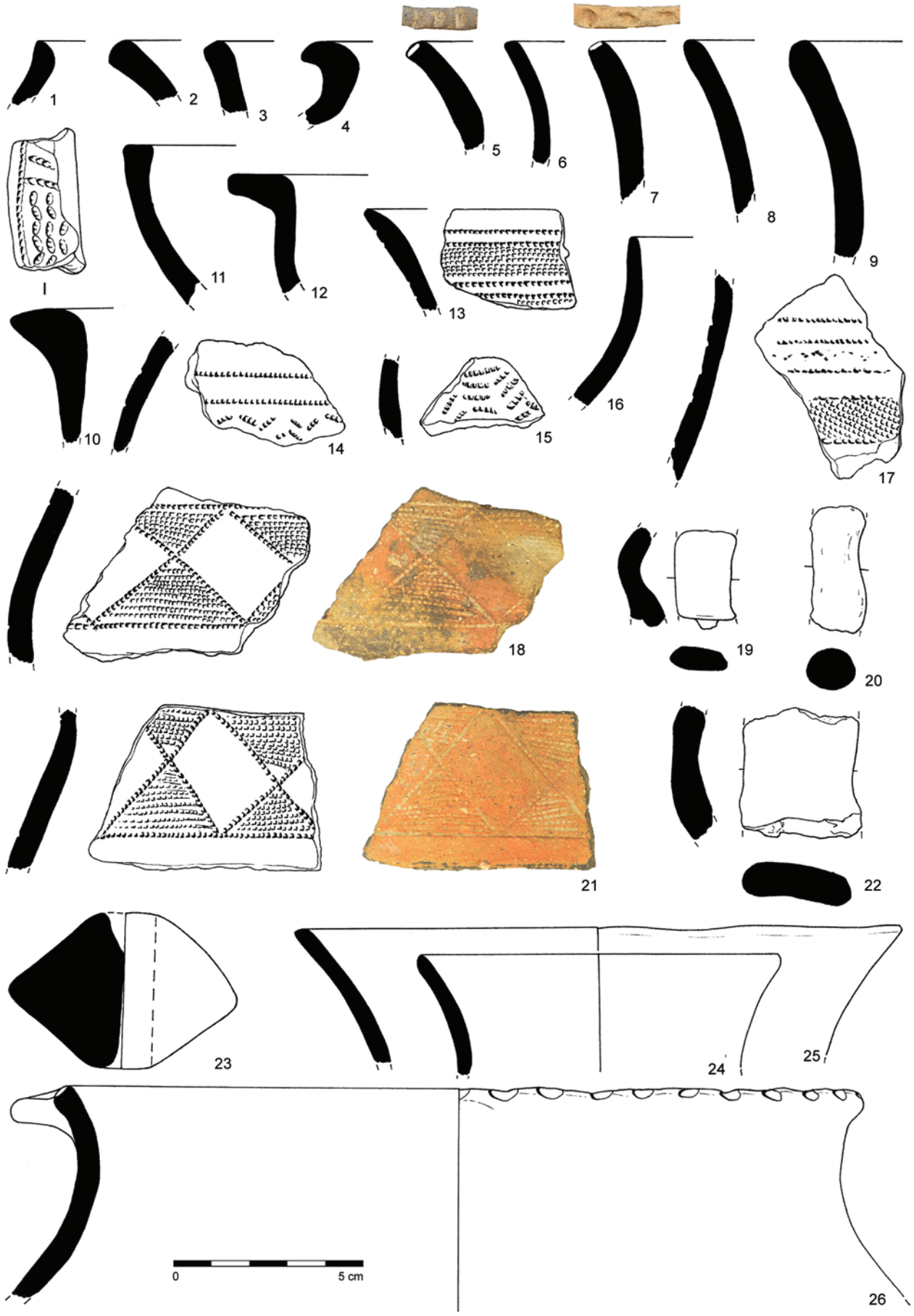

Obr. 13. Výběr keramických nálezů z objektu 500. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.
Fig. 13. *Selected pottery finds from feature 500. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

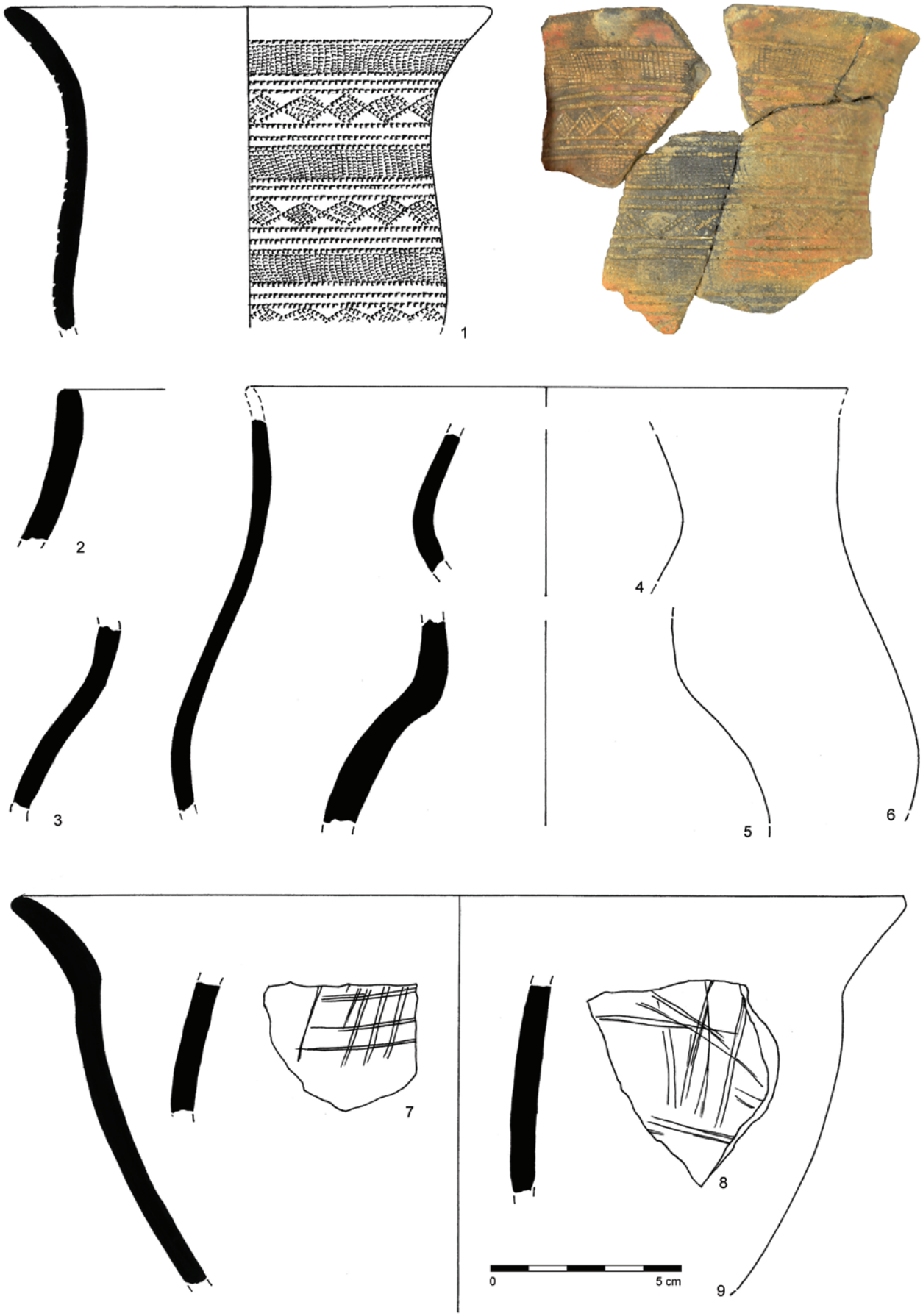

Obr. 14. Výběr keramických nálezů z objektu 500. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.
Fig. 14. *Selected pottery finds from feature 500. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

identifikovat dva nezdobené (obr. 13: 24, 25) a pět zdobených jedinců. Za bližší pozornost pak stojí dva z nich – subtilnější pohár, u kterého se podařilo zrekonstruovat větší část profilu i výzdoby v podobě kolky celoplošně vyplněných pásů střídajících se se třemi pásy zploštělých kosočtverců (obr. 14: 1), a větší pohár, jemuž náležejí dva zlomky z různých částí profilu s ústředním motivem ve tvaru přesýpacích hodin (obr. 13: 18, 21; torzo podobného poháru pochází ze sídlištního objektu v České; Ondráček et al. 2005, Taf. 37: 16). Z dalších určitelných keramických tříd byly identifikovány zlomky džbánků (eventuálně hrnků) různých velikostí, hrnců a mís. Jeden zlomek by pak mohl vzhledem k velkému průměru pocházet z rozměrnější amfory (obr. 14: 3).

V rámci skupiny džbánků/hrnků se nepodařilo identifikovat žádný celý tvar, pouze v několika případech bylo možné kresebně zrekonstruovat alespoň část dochovaného profilu (obr. 13: 1, 6, 16; 14: 2, 4–6). K této keramické třídě by mohla náležet alespoň některá pásková ucha zaobleně obdélného (obr. 13: 19, 22) či kruhového průřezu (obr. 13: 20). Mezi hrncovitými nádobami stojí za zmínku jediný částečně rekonstruovatelný exemplář, reprezentovaný svrchní partií vejčitého hrnce s mírně vně vyhnutým okrajem, opatřeným vhloubenou výzdobou v podobě linie prstových vrypů a plastickým vodorovně protáhlým výčnělkem (obr. 13: 26). Identickou vhloubenou výzdobu nese i několik dalších okrajů hrnců (obr. 13: 5, 7), u kterých však nebylo možné s ohledem na fragmentarizaci určit jejich průměr. Oproti některým dalším souborům sídlištní keramiky KZP jsou relativně málo zastoupeny zlomky mís (tab. 6). Rozpoznány však byly nejméně čtyři druhy profilace (obr. 13: 10–12, 14: 9), včetně charakteristických kónických mís s vodorovně seříznutým okrajem. Svrchní, mírně klenutá plocha jednoho okraje, náležícího patrně hlubší míse, nese rezidua kolkované výzdoby (obr. 13: 10). Pozornost si zasluhuje ještě méně obvyklý profil hlubší mísy s vně vyhnutým a mírně zesíleným hrdlem (obr. 14: 9), ke kterému můžeme nalézt analogie například v keramických souborech ze sídlišť Vícovice I a Střelice II (Ondráček et al. 2005, Taf. 60, 90) či v míse pocházející z prozkoumaného hrobu na katastru Šitbořic (Dvořák et al. 1996, 42, Taf. 52-E). Téměř u ¾ souboru nebylo možné bližší zařazení k příslušné keramické třídě, a proto došlo k roztřízení pouze do morfologických kategorií (tab. 6). Mezi ně spadají také dvě výdutě s povrchem upraveným slámováním (obr. 14: 7, 8), u nichž však nelze spolehlivě rozhodnout, zda pocházejí z amforovité, hrncovité či jiné větší nádoby. Přehled keramických nálezů uzavírá polovina většího bikónického přeslenu (průměr 59,5 mm, výška 40 mm; obr. 13: 23), který však již náleží s ohledem na jeho funkci do skupiny technické keramiky.

Z výplně objektu byly dále vyzvednuty tři hrudky mazanice, které s určitou rezervou indikují existenci nadzemní konstrukce zaniklé požárem, nacházející se v širším okolí daného objektu. Ve všech případech se jedná o zlomky omazu s dochovanou lícní stranou vypálené do odstínu tmavě oranžovohnědé barvy. Mazanicová hmota je kompaktní, jemnozrnná s příměsí drobných křemenných zrn nepřesahujících zpravidla velikost 2 mm.

Přehled nálezů uzavírá menší kolekce čtyř kusů makrolitické kamenné industrie vyrobené z hornin lokální provenience (do 10 km od sídliště) a 13 drobných hrudek suroviny okrově červeného barviva. Mezi makrolitickými artefakty se podařilo determinovat tři kamenné podložky/těrky v různé míře zachování. V prvním případě se jedná o mírně poškozenou podložku zhotovenou z plochého valounu amfibolitu. Jedna z ploch nese pracovní stopy v podobě ohlazení a nevýrazných, paralelně orientovaných rýžek (obr. 15: 2). Z druhé podložky zhotovené z téže suroviny se dochoval jen větší úštěp odbitý z jejího boku směrem do ohlazené pracovní plochy. Třetí podložka se dochovala kompletní, má nepravidelně obdélníkovitý tvar a lichoběžníkovitý profil. Surovinou pro její zhotovení se stala dvojslídná rula, přičemž využito bylo puklinami vymezeného zlomku, na jehož bocích se vysrážely oxidy železa, což se projevilo nápadně vínově červeným zbarvením povrchu horniny (obr. 15: 3). Posledním makrolitickým kamenným artefaktem je předmět ve tvaru nepravidelné krychle se zaoblenými hranami (obr. 16). Krychle (o rozměrech: 49,9 × 50,7 × 52,9 mm a hmotnosti 239,25 g) je vyrobena z bělošedé horniny, místy s drobnými rezivými skvrnkami. Na některých plochách předmětu lze rozpoznat zřetelnou metamorfní foliaci. Pod stereomikroskopem ve vodní imerzi jsou vidět širší světlé pásky tvořené živci s křemenem a tenké tmavší pásky s přítomností tmavé slídy – biotitu. Zejména ve světlých partiích horniny je charakteristická přítomnost izometrických růžových granátů o průměru kolem 1 mm. Horninu je tak možné klasifikovat jako granulit a vzhledem k místu nálezu bude její provenience nepochybně z místního náměšťsko-krumlovského granulitového tělesa, které je geologicky součástí pestré skupiny moravského moldanubika. Pro potvrzení petrografického zařazení horniny byla stanovena její hustota metodou dvojího vážení na vzduchu a ve vodě. Získaná hodnota 2,64 g/cm^3 je v naprostém souladu s publikovanými hustotami pro moldanubické granulity (Eliáš, Uhmann eds. 1968, tab. I),

Druh nádoby	Partie	ks	%
zvoncovité poháry – zdobené	částečně dochovaný profil	1	0,5
	okraj s částí hrdla	1	0,5
	hrdlo	3	1,4
	výduť	5	2,3
	Σ	**10**	**4,7**
zvoncovité poháry – nezdobené	okraj	1	0,5
	okraj s částí hrdla	2	0,9
	Σ	**3**	**1,4**
hrnce	okraj s částí hrdla	5	2,3
	hrdlo	1	0,5
	výduť	2	0,9
	dno s částí spodku	4	1,9
	Σ	**12**	**5,6**
džbánky/hrnky	částečně dochovaný profil	1	0,5
	okraj s částí hrdla	7	3,3
	plece s částí hrdla	1	0,5
	maximální výduť	4	1,9
	dno s částí spodku	4	1,9
	Σ	**17**	**8,1**
mísy	svrchní část profilu	3	1,4
	okraj	4	1,9
	Σ	**7**	**3,3**
amfory	plece s částí hrdla	1	0,5
	Σ	**1**	**0,5**
neurčitelné	okraj	4	1,9
	zdobená výduť	2	0,9
	nezdobená výduť	145	68
	fragment páskového ucha	3	1,4
	dno s částí spodku	2	0,9
	dno	6	2,8
	Σ	**162**	**75,9**
technická keramika	polovina bikónického přeslenu	1	0,5
	Σ	**1**	**0,5**
Celkem		**213**	**100**

Tab. 6. Přehled keramického materiálu z objektu 500 z pohledu jednotlivých keramických tříd.

Tab. 6. *Overview of ceramic material from feature 500 in terms of individual pottery classes.*

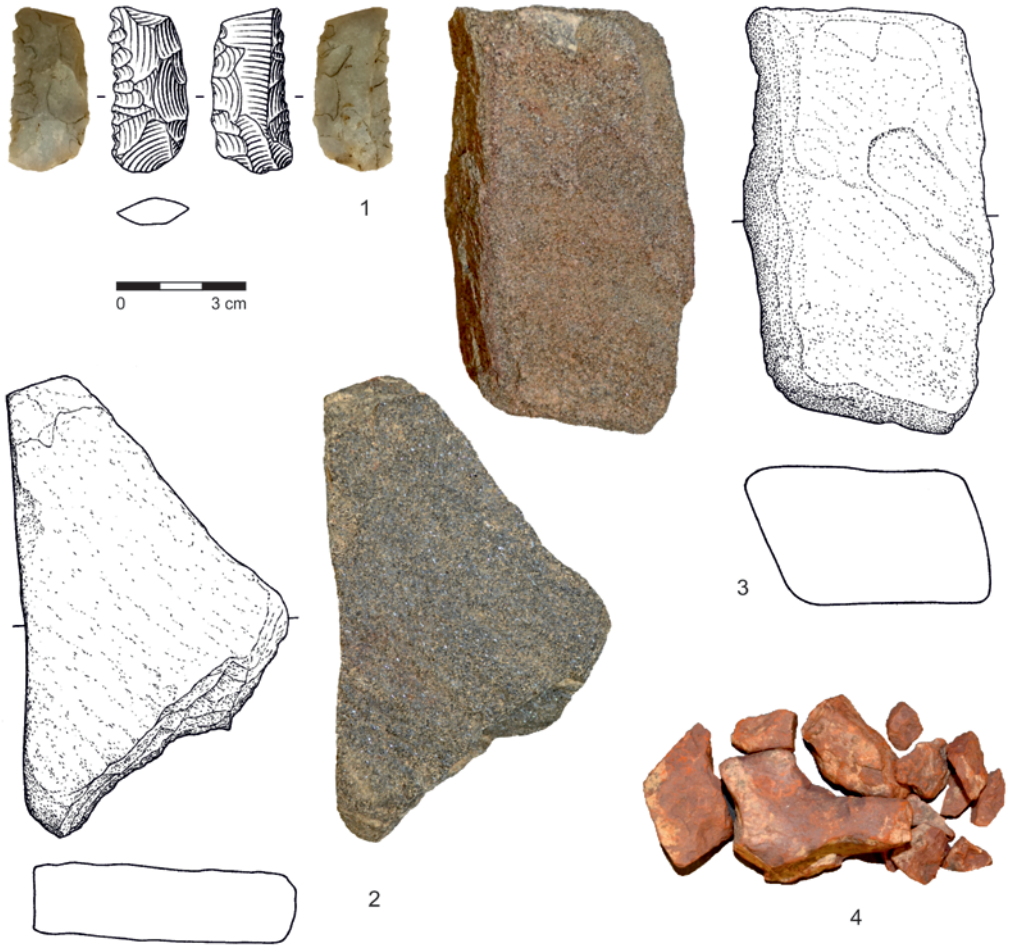

Obr. 15. Výběr kamenných artefaktů kultury zvoncovitých pohárů. 1 – Povrchový nález; 2–4 – objekt 500. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.

Fig. 15. *Selected Bell Beaker culture lithic artefacts. 1 – Surface find; 2–4 – feature 500. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

kde tito autoři uvádějí průměrnou hodnotu pro 83 měřených granulitů 2,63 ± 0,06 g/cm^3.

Za účelem sledování pracovních stop a stanovení funkce předmětu (včetně ověření možnosti jeho využití při zpracovávání kovů) byla provedena mikroskopická a materiálově-analytická analýza. Předmět byl nejprve fotograficky zdokumentován a jeho povrch následně mikroskopicky analyzován. Mikroskopický průzkum prokázal lokální vyhlazení povrchu na nejvystouplejších místech přinejmenším na třech stranách předmětu. To indikuje, že na formování předmětu do kvadratického tvaru se podílela abraze – buď v průběhu jeho výroby (broušení), nebo předmět sloužil k činnosti zahrnující otěr – drcení či roztírání. S funkcí drtiče či naopak podložky by mohly souviset i mělké jamky identifikované na některých pracovních plochách. Stopy po zpracovávané substanci či mikroskopicky viditelná rezidua barevných kovů se však nepodařilo na jeho povrchu identifikovat.

Pro ověření možného využití ke zpracování kovů byl povrch všech šesti stěn krychle (celkem 12 analýz) analyzován z hlediska prvkového složení pomocí ED-XRF spektrometru (podmínky měření viz kap. 3). Na žádné ze zkoumaných pozic se však rovněž nepodařilo určit signifikantní obsahy barevných kovů. Jejich zastoupení bylo identifikováno v obsazích nižších, než jsou uvedené hodnoty: Au < 0,003 %, Cu < 0,01 %, Pb < 0,002 %, Sn < 0,009 %. Pouze obsah stříbra byl relativně zvýšený (Ag ≈ 0,03 %), avšak s homogenním zastoupením na všech analyzovaných pozicích. Srovnáním s referenčními analýzami granulitu (součást kamenné dlažby) z nedaleké paleolitické lokality Mohelno – „Plevovce“ (cca 3 km vzdušnou čarou) byly identifikovány obdobně zvýšené hodnoty stříbra, proto jde zřejmě o běžnou příměs v zájmové hornině. Nutno však dodat, že určení přítomnosti kovů na povrchu krychle bylo limitováno dvěma faktory. Provedenými analýzami byl prozkoumán pouze zlomek povrchu předmětu a případné lokální stopy kovů tak nemusely být zachyceny. Dalším problematickým faktorem je očištění předmětu neznámého rozsahu a charakteru před provedením uvedených analýz, což mohlo způsobit odstranění převážného množství povrchových stop případných kovů. V důsledku tak můžeme konstatovat, že využití analyzované krychle coby kovadlinky či kladívka na zpracování kovů se nepodařilo verifikovat. Klasifikujeme ho proto jako multifunkční artefakt sloužící patrně jako drtič či hladidlo, avšak jeho kontakt s kovy nelze vyloučit. Z morfologicko-typologického hlediska je nutné uvést, že mezi kamennými artefakty interpretovanými jako kovotepecké nástroje z hrobů metalurgů KZP nenacházíme k předmětu ze Senorad přímé tvarové paralely (cf. Moucha 1989; Turek 2003; Peška, Kalábek 2012; Peška 2016; Peška, Štelcl 2022). Naopak mnoho analogií bychom mohli nalézt v chronologicky starších neolitických kontextech, kdy tyto kvadratické kamenné kostky sloužily převážně jako drtiče a představovaly jeden z typů běhounů u dvoudílných ručních mlýnků (např. Bartík 2020, 83). V prostředí KZP se s těmito kamennými krychlemi setkáváme spíše ojediněle, a to jak v sídlištním prostředí, tak na pohřebištích. Jako příklad ze sídliště uveďme např. drtič ve tvaru kostky se zaoblenými rohy z narůžovělého křemence, pocházející z výplně sídlištního objektu prozkoumaného na lokalitě Klobouky II, „Dílky pod Ochůzky“ (Pavelčík 1970, 12; Ondráček et al. 2005, 53, Taf. 43: 17), z pohřebiště pak kamenné hladidlo ve tvaru kostky, objevené společně se dnem zvoncovitého poháru a šipkou v mohyle nedaleko Kostelce u Holešova (Červinka 1911, 118, Abb. 17; Moucha 1989, Abb. 1: 7).

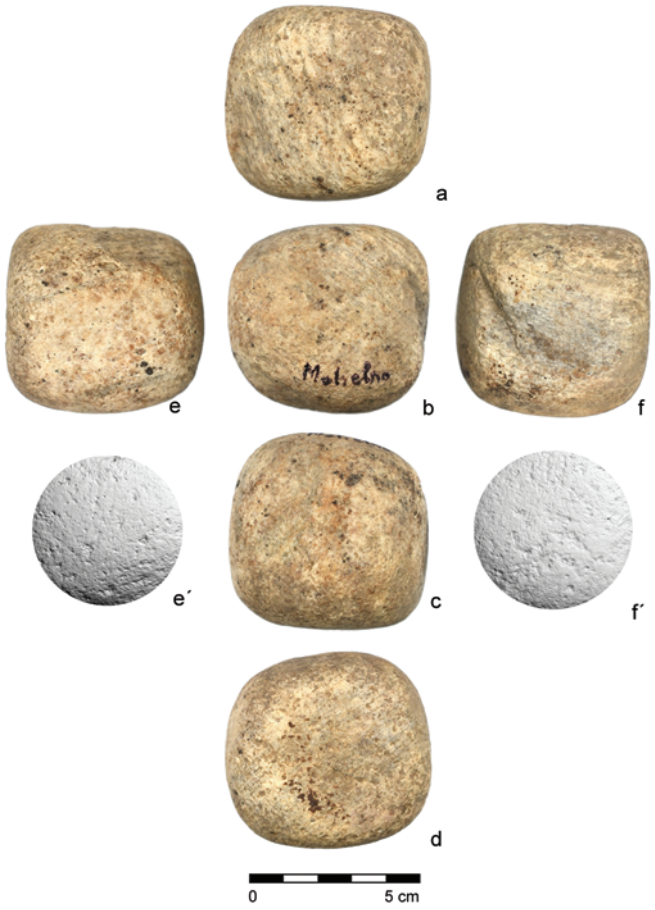

Obr. 16. Kamenná krychle z objektu 500. Foto M. Kmošek.
Fig. 16. *Stone cube from feature 500. Photo by M. Kmošek.*

Nálezový fond objektu KZP z „Bolenisek“ uzavírá kolekce 13 drobnějších hrudek limonitu (celková hmotnost 40,25 g, obr. 15: 4), který byl na zdejší sídliště donesen patrně jako surovina určená k získání okrově červeného barviva, jež bylo mimo jiné využíváno především k finální úpravě (zbarvení a vyleštění) povrchu zvoncovitých pohárů (Dvořák 1993, 225). Některé fragmenty pohárů z analyzovaného souboru prokazatelně nesou rezidua této povrchové úpravy pomocí přírodního pigmentu (např. obr. 14: 1). Surovina okrového až červeného barviva, tedy minerály jako limonit a hematit, se vyskytují v pláštích zvětralin, které pokrývají serpentinity, amfibolity, skarny a karbonátové horniny v nedalekém okolí lokality. Nejbližší možný zdroj může indikovat příznačný název tratě „Červenice“, která leží jen několik set metrů na východ směrem k Senoradům. Ačkoliv dokladů červeně zbarveného povrchu pohárů je známo nejen z Moravy již nepřeberné množství, nálezů suroviny v podobě hrudek hematitu či limonitu je prozatím poskromnu. Dosud největší soubor barviva představuje kumulace 44 hrudek hematitu objevená v objektu KZP 2/16 na Stránské skále u Brna (Bartík 2019, 119–120, Fig. VI-25), kterou doprovázelo i několik kusů s obroušenými povrchy dokládajícími jejich fyzické používání (hladítka). O něco méně početnou kolekci hematitové suroviny, včetně obroušených exemplářů, se podařilo získat také při výzkumu velkého soujámí KZP na lokalitě Boskovice – „Za Nemocnicí“ (Lečbych 2009, 263; Geislerová, Parma eds. 2013, 209). Díky plavení kompletního prokopaného sedimentu bylo objeveno 22 drobných (<10 mm) hrudek limonitu ve výplni taktéž rozměrného objektu KZP v poloze Nová Ves – „Nad Skalou“ (Bartík et al. 2022a). Z dalších moravských lokalit pak pocházejí už jen jednotlivé, zpravidla obroušené kusy barviva. Příkladem může být drobný hematitový artefakt se zaobleně obdélným příčným průřezem ze sídliště Bořitov VII (Kopacz et al. 2009, 144, Plate X: 6) nebo malý zlomek obroušeného hematitu z pohřebiště Hoštice I (hrob I–907/02; Přichystal, Všianský 2012, 314, obr. 11).

Ve smyslu relativní chronologie odpovídá získaný archeologický materiál náplni nálezové skupiny II (podle Dvořák 1989). Pro tuto fázi poskytly srovnatelný sídlištní materiál například lokality Brno-Medlánky I, Česká I, Vícov I či Boskovice I (cf. Ondráček et al. 2005; Geislerová, Parma eds. 2013). Vzorek uhlíku, který byl získán z intaktní polohy u dna objektu, poskytl datum 3770±35 BP (Poz-51614). Tomu po kalibraci odpovídá hodnota 2193±65 cal. BC (při neurčitosti 2 sigma). Výsledky radiokarbonového datování tak umožňují zařazení objektu 500 do mladšího úseku vývoje moravské větve KZP, i když s ohledem na zploštění kalibrační křivky v tomto období může být jemnější členění vývoje KZP poněkud problematické (cf. Peška 2012; 2013 s další lit.).

Na základě doposud získaných dat se zatím nelze spolehlivě vyjádřit k celkovému rozsahu osídlení KZP. Výsledky geofyzikální prospekce vypovídají pouze o tom, že objekt 500 se nacházel patrně na jihozápadním okraji osídlené plochy. Některé z identifikovaných anomálií (potenciálních objektů) mohou přirozeně náležet i pozdnímu eneolitu, přestože povrchovými prospekcemi byl v prostoru sídliště získán až na výjimky archeologický materiál náležející kultuře s MMK. Několik málo artefaktů spojitelných se sídelní epizodou KZP se ve většině případů nacházelo v místě orbou narušovaného objektu 500 nebo v jeho blízkém okolí. Toto zjištění odpovídá dosavadnímu stavu poznání sídlišť KZP na Moravě (cf. Turek, Peška 2001; Peška 2013), která jsou v mnoha případech tvořena jen malou skupinou objektů, jež mohou být od sebe vzdálené i několik desítek metrů.

Mezi keramickými nálezy z širšího okolí objektu 500 stojí za zmínku pouze čtyři zlomky reprezentované drobným fragmentem zdobeného zvoncovitého poháru, dvěma horizontálními, sedlovitě prožlabenými výčnělky (patrně z hrdel hrnců) a okrajem subtilnějšího džbánku. Přímo v místě objektu byl několik let po výzkumu nalezen také úštěp s laterální kůrou z rohovce typu Stránská skála (proužkovaná varieta B). Přestože příslušnost artefaktu ke KZP není jednoznačná, jeho objev přináší nové informace o distribuci této suroviny, která se v pozdním eneolitu vázala především na okolí brněnské kotliny (cf. Bartík, Šebela 2019; Bartík, Škrdla 2021). Mezi neolitickými štípanými artefakty z povrchových průzkumů se pak podařilo identifikovat ještě drobné reziduum jádra z rohovce typu Krumlovský les II, těženého rozštěpovací technikou, u kterého nemůžeme, stejně jako u některých úštěpů, vyloučit jejich souvislost s osídlením lokality v době trvání KZP.

4. 3. Proměny přírodního prostředí

Přírodní prostředí v okolí zájmové polohy se po tisíciletí pochopitelně postupně měnilo. Z období přechodu mezi středním a mladým paleolitem, kam kolekce z „Bolenisek“ technologicky a typologicky spadá, se prozatím nepodařilo získat relevantní vzorky uhlíků. Nicméně na základě analogie z lokality Ořechov IV (21,3 km východně, situované v podobné nadmořské výšce), která chronologicky spadá do grónského interstadiálu 12 (ohniště H5; Škrdla et al. 2017), můžeme i zde předpokládat světlou modřínovou tajgu s ojedinělým výskytem borovice lesní. V období posledního glaciálního maxima je na nedaleké lokalitě Mohelno – „Plevovce“ doložena ještě přítomnost břízy, jalovce a vrby (Škrdla et al. 2016). Poněkud přesnější představu

Objekt	Datace	*Quercus*	*Salix*	*Fagus*	*Carpinus*	*Betula*	*Triticum dicoccum*	Σ
500	KZP	36	-	1	-	-	-	**37**
503	MMK	218	23	1	1	14	3	**260**

Tab. 7. Zastoupení jednotlivých druhů dřevin a makrozbytků ve zkoumaných objektech.

Tab. 7. *Representation of individual charcoals and macro-remains in excavated features.*

o okolním přírodním prostředí poskytla paleobotanická analýza až pro období závěru mladého neolitu a pozdního eneolitu. Analyzovány byly vzorky z objektů 500 a 503. Celkem bylo provedeno určení 294 uhlíků a tří makrozbytků. V analyzovaných vzorcích uhlíků bylo zjištěno pět druhů dřevin (tab. 7), přičemž výrazně variabilnější skladbu vykazovaly vzorky z objektu 503, datovaného do období kultury s MMK. Ve výplni tohoto objektu jasně dominovaly uhlíky dubu, doplněny ve větší míře ještě uhlíky vrby a břízy. Pouze akcesoricky je pak zastoupen buk a habr. Rostlinné makrozbytky reprezentují spálené obilky pšenice dvouzrnky, jejíž pěstování lze předpokládat na polích v bezprostředním zázemí sídliště. Na základě uvedené skladby můžeme rekonstruovat v okolí pozdně neolitického sídlištního areálu druhově pestrou doubravu. Nálezy vlhkomilnější vrby mohou indikovat blízký výskyt vodního zdroje, díky častému využití proutí vrby na výplety stěn domů a dalších konstrukcí však nelze vyloučit, že byly na lokalitu doneseny i odněkud z širšího zázemí lokality. Nabízelo by se například prameniště nacházející se cca 400 m severně od lokality na okraji hluboce zaříznutého údolí řeky Oslavy. V průběhu eneolitu se přírodní zázemí lokality zřejmě zásadně nezměnilo. Ve vzorcích získaných z objektu KZP č. 500 rovněž převládá dub, ze spektra ostatních dřevin se projevil pouze buk. S ohledem na nižší počet analyzovaných uhlíků však nemusí být uvedený vzorek reprezentativní.

5. Diskuze

Přestože byla zájmové lokalitě věnována v minulosti pozornost desítkami různých badatelů, dosud chyběla komplexnější studie shrnující dosavadní výsledky prospekcí, jež by přinesla informace o rozsahu, struktuře a chronologicko-kulturním vývoji zdejšího pravěkého osídlení. Nově sumarizovaná data ovšem přinášejí kromě odpovědí také řadu diskutabilních otázek, dotýkajících se jak samotné polohy lokality a významu doloženého palimpsestu, tak prostorových struktur (distribuce paleolitické štípané industrie, neolitických objektů atd.) či jednotlivých skupin artefaktů a chronologických vztahů (relativní vs. absolutní chronologie).

V případě zmíněných prostorových struktur je nutné vzpomenout již dříve popsané trendy v kolekci paleolitických artefaktů (Škrdla, Plch 1993; Škrdla 1999; Škrdla et al. 2012; Škrdla 2017), tj. že jižní koncentrace má více dílenský charakter, obsahuje více rohovce typu Stránská skála a má větší podíl fasetovaných patek. V severní koncentraci je naopak oproti jižní více retušovaných nástrojů a plošné retuše. Novými nálezy se tak dříve popsané trendy potvrzují. Na definitivní vyčlenění a kulturní klasifikaci jednotlivých koncentrací sice oddělené kolekce nejsou dosud dostatečně velké, ale vzhledem k rostoucímu počtu zaměřených nálezů je naděje, že při pokračujícím průzkumu se v budoucnu ještě podaří nashromáždit reprezentativní soubory z obou koncentrací. Nově získaný materiál bez rozlišení koncentrací (vlastní sběry, kolekce M. Drmoly a M. Kuči) sice rozšiřují počet nálezů z lokality, ale k otázce klasifikace jednotlivých koncentrací nepřispívají. Nicméně nové nálezy (oddělené i neoddělené) podporují taktéž hypotézu o přítomnosti mladší (aurignacké) složky v souboru.

Následující osídlení lokality můžeme datovat až do období kultury s MMK. Jeho přesnější chronologie však nebyla po dlouhou dobu zcela jasná. Na základě některých starších, avšak blíže nespecifikovaných nálezů, bylo na lokalitě uváděno sídliště už ze staršího stupně kultury s MMK (Skutil 1947, 36–38; Kazdová 1984, 242). Tato skutečnost se však nepodařila při nově realizovaných prospekcích a výzkumech spolehlivě prokázat, i když některé jednotlivé nálezy (např. zlomek výdutě se zbytky žluté malby, svisle protáhlý výčnělek, obsidiánové artefakty z povrchového průzkumu) počátek osídlení již ve starším stupni kultury s MMK zcela nevylučují. Analýzou doposud získaného keramického materiálu bylo spolehlivě prokázáno osídlení v mladším stupni kultury s MMK, přičemž většina chronologicky signifikantních znaků se hlásí ve smyslu relativní chronologie k fázi MMK IIb (podle Kazdová et al. 1994), respektive Lengyel III (podle Čižmář et al. 2004). S tímto datováním je konzistentní bohatý výskyt masivních výčnělků typu „soví hlavičky“ a odsazených či cibulovitých výčnělků (Podborský 1970; Koštuřík 1973; 1980; Kovárník 2007). Totéž platí pro celkově uvolněnější profilaci keramických tvarů s minimem ostrých výdutí, výskyt figurální plastiky kramolínského typu či páskových uch (Podborský 1985; Kazdová et al. 1994; Kovárník 2007). Datování se nevymyká ani mírné zesílení plecí u některých mís a významné zastoupení seříznutých okrajů vážících se zejména na větší keramické tvary (cf. Hudec 1994, 35; Válek et al. 2014, 194–197; Bartík, Chrástek 2021, 54). Taktéž pro zvýrazňování přechodů mezi jednotlivými partiemi nádob (nebo okolo výčnělků) formou žlábků můžeme nalézt paralely na lokalitách osídlených ve fázi MMK IIb (např. Bartík et al. 2016 ad.).

Relevanci relativně chronologického datování potvrzují i získaná radiokarbonová data (5500±35 BP – obj. 501, 5645±35 BP – obj. 502), která ovšem M. Kuča (Kuča et al. 2012, 59) zařadil i navzdory absenci analýzy doprovodného materiálu do fáze MMK IIa. Uvedená C14 data jsou ale ve srovnání s některými daty (např. Březolupy, Dukovany, Tučapy, Vážany ad.) pro počátek mladšího stupně kultury s MMK na Moravě relativně mladá, a naopak odpovídají datům z hned několika referenčních lokalit MMK IIb na jihozápadní Moravě. Uvést můžeme například data z nedalekých Lhánic (2 × 5600±35 BP; Holub et al. 2017), Štěpánovic (5530±40 BP a 5670±50 BP; Kuča et al. 2012, 59) nebo Slavíkovic (5510±35 BP; Bartík et al. 2016).

Pokud se vrátíme zpět k prostorovým strukturám, můžeme si všimnout, že lengyelské osídlení lokality se s distribucí paleolitických artefaktů překrývá jen minoritně, a naopak se posunuje z vrcholové kóty situované na štěrkopískové terase směrem k severu na mírný svah pokrytý svahovými sedimenty (obr. 1). Analýza viditelnosti vycházející z dat digitálního modelu reliéfu (DMR 5G) pak prokázala, že strategičnost polohy umožňující dobrý výhled do okolí (téměř celá oblast sledovaného mikroregionu, obr. 17: A), včetně případného vizuálního kontaktu s dalšími lokalitami (cf. Škrdla et al. 2012), měla význam patrně pouze na počátku mladého paleolitu. V případě, že bod pro výpočet viditelnosti přesuneme z vrcholové kóty do centrální části předpokládaného mladoneolitického sídliště, viditelná oblast se minimalizuje především na blízké severní až severovýchodní okolí lokality a vzdálenější vrcholky kopců mimo zájmový mikroregion (obr. 17: B). Založení neolitického sídliště na této, oproti zbytku mikroregionu, výše položené poloze muselo mít patrně jiný význam.

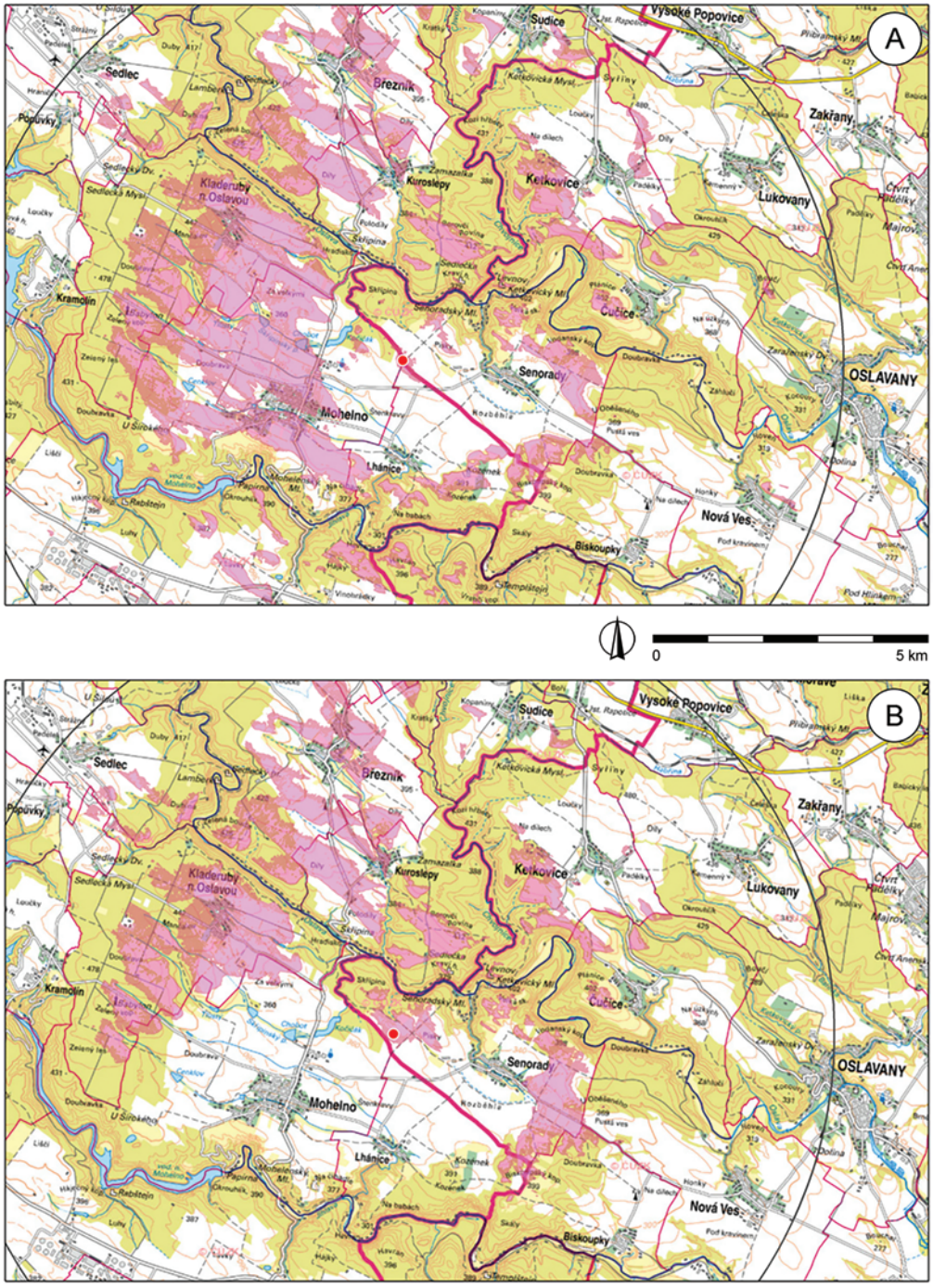

Obr. 17. Analýza viditelnosti ze zájmové lokality a rozdíl mezi paleolitickým (A) a pravěkým (B) osídlením (počítáno ze středu polygonu lidských aktivit pro dané období; viz obr. 1). Mapový podklad: © ČÚZK; autor J. Bartík.

Fig. 17. *Analysis of visibility from the studied site and the difference between Paleolithic (A) and prehistoric (B) occupation (calculated from the centre of the polygon of human activities for each period; see Fig. 1). Map source: © ČÚZK; author J. Bartík.*

Nabízejí se zejména důvody spojené s nutností adaptace na jiný typ subsistenční strategie vyvolanou změnou klimatických podmínek. Na základě dostupných radiokarbonových dat (cf. Kuča et al. 2012; Chmielewski 2020; Trampota, Květina 2020) je zřejmé, že první stupeň kultury s MMK odpovídal ještě stabilnímu období klimatického optima Atlantiku. Přibližně v letech 6200–6000 cal. BP je však předpokládán počátek náhlého klimatického výkyvu (RCC – Rapid Climate Change), který se projevil ochlazením v oblasti pólů i Evropy a aridizací tropického pásma (Behringer 2010; Kröpelin et al. 2008; Mayewski et al. 2004). Na základě klimatických záznamů z dendrokřivky (Schmidt, Gruhle 2003), grónského ledovce (GISP2, nss [K+]; cf. Mayewski et al. 2004; Weninger et al. 2009) a varvů z Cariacké pánve (Hughen et al. 1998) je patrné, že tato fáze se ohlašovala nestabilním klimatem již přibližně od roku 6300 cal. BP. Při srovnání s radiokarbonovými daty z Moravy (cf. Kuča et al. 2012; Chmielewski 2020; Trampota, Květina 2020) můžeme vidět, že tomuto klimaticky nestabilnímu období odpovídá druhý stupeň kultury s MMK. Náhlé zhoršení klimatu bylo způsobeno změnami v proudění v severozápadní části Atlantického oceánu, což se projevilo zvlhčením a ochlazením, kdy při větších srážkách docházelo v nížinných oblastech k častým povodním. Změna ovlivnila také složení vegetace tak, že ustoupily teplomilné stromy jako jilm, lípa a břečťan (Ložek 2007). Tyto skutečnosti se tak mohly promítnout i do subsistenčních strategií a společenské organizace na prahu eneolitu. To nás vede k pracovní hypotéze, že zhoršení klimatu vyvolalo přesun sídlišť z dosahu povodní do vyšších poloh. S tím by pak mohly korelovat závěry některých autorů upozorňujících na zvýšení významu pastevectví a lovu, které se projevilo ve struktuře fauny (archeozoologickém materiálu) na mladoneolitických až časně eneolitických sídlištích (cf. Kyselý 2010; 2012; Kuča et al. 2011).

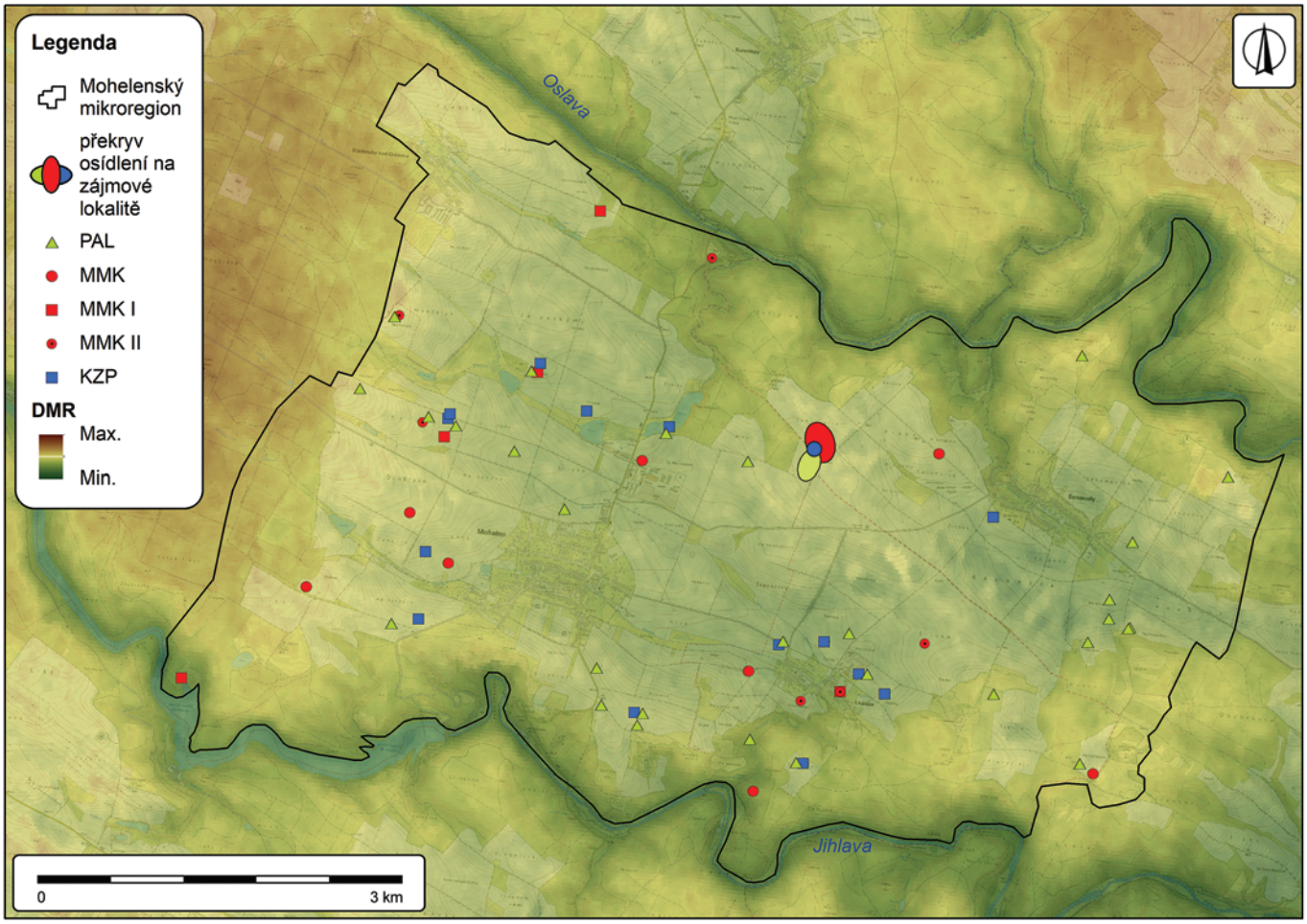

Obr. 18. Osídlení mohelenského mikroregionu ve sledovaných obdobích. Mapový podklad: © ČÚZK; autor J. Bartík.

Fig. 18. *Occupation of the Mohelno microregion during studied periods. Map source: © ČÚZK; author J. Bartík.*

U některých lokalit se proto může zdát, že kopírují sídelní strategii mladopaleolitických lovců. Nastíněný jev se však projevil v jednotlivých moravských regionech různou měrou. Výrazněji tomu bylo například ve středním Pomoraví, kde byla identifikována na vrcholcích lemujících Dolnomoravský úval celá řada lengyelských sídlišť, jež se nacházela na polohách s doklady lidských aktivit z počátku mladého paleolitu (Škrdla 2005; Vaškových et al. 2008, 301).

Výše předloženou hypotézu jsme se rozhodli testovat také v zájmovém mohelenském mikroregionu, a to jak ve vztahu ke statistickému překryvu sídelních strategií, tak vzhledem k nejvýznamnějším přírodním proměnným, které ji definují (v našem případě zejména nadmořská výška). Z pohledu celkové struktury osídlení disponujeme aktuálně 57 lokalitami s doklady osídlení ze sledovaných období (obr. 18, tab. 8). Ač by se zprvu mohlo zdát, že se výrazná členitost zdejšího terénu měla významně promítnout do nárůstu opakovaného vyhledávání výše situovaných poloh na vrcholcích kopců s větší vzdáleností od vodních toků (jež jsou typické pro počátek mladého paleolitu) na prahu eneolitu, není tomu tak. Už pouze na základě elementární analýzy chronologické struktury doposud identifikovaných lokalit v zájmovém regionu je vidno, že palimpsest sledovaných období (počátek mladého paleolitu – dále jen PMP; MMK a KZP) nevytváří žádný výrazný fenomén (tab. 8). Identickou situaci jako na „Boleniskách“, tedy doklady osídlení z počátku mladého paleolitu, závěru mladého neolitu a pozdního eneolitu, se podařilo prokázat jen na třech dalších polohách, což představuje pouhých

		Počet lokalit	%
Monokulturní	PMP	24	42,1
	MMK bez rozlišení stupně	8	14
	MMK I	2	3,5
	MMK II	4	7
	KZP	8	14
Polykulturní	PMP + MMK + KZP	1	1,8
	PMP + MMK I + KZP	3	5,2
	PMP + MMK II + KZP	4	7
	PMP + MMK	0	0
	PMP + MMK I	0	0
	PMP + MMK II	0	0
	PMP + KZP	1	1,8
	MMK + KZP	1	1,8
	MMK I + KZP	0	0
	MMK II + KZP	1	1,8
Celkem		**57**	**100**

Tab. 8. Chronologická struktura osídlení v mohelenském mikroregionu v obdobích studovaného palimpsestu.

Tab. 8. *Chronological structure of settlement in Mohelno microregion during periods of studied palimpsest.*

7 % z celkového počtu aktuálně známých lokalit. Na daných polohách se tento typ palimpsestu projevil navíc ve spojení s osídlením i ze staršího stupně kultury s MMK. Nejintenzivnější osídlení mikroregionu náleží PMP, přičemž 80 % lokalit je monokulturních (myšleno bez dokladů mladšího osídlení). Tento fakt jasně ukazuje na specifičnost paleolitické sídelní strategie, která zde byla v mladších obdobích pravěku napodobována jen v omezené míře. Za zmínku však stojí zajímavá skutečnost, že na žádné lokalitě se nepodařilo identifikovat palimpsest pouze PMP a kultury s MMK. Na lokalitách s oběma zastoupenými komponentami totiž vždy figuruje i KZP. To by mohlo nasvědčovat jisté unikátnosti některých poloh, které byly svojí pozicí v krajině natolik příhodné, že je lidé vyhledávali takřka po celý pravěk. To je ostatně případ i některých nedalekých hradisek jako Mohelno – „Skřipina“ či Kramolín – hradisko (Koštuřík 2007; Bartík et al. 2022b) U překryvu osídlení mezi kulturou s MMK a KZP je míra zakládaní sídlišť na identickém typu polohy poněkud výraznější, kdy necelá polovina lokalit KZP (8 sídlišť) má svoji svébytnou sídelní strategii a druhá polovina (9 sídlišť) se váže na polohy s předchozím mladoneolitickým osídlením (tab. 8).

Pokud se zaměříme na ověření hypotézy předpokládající změnu sídelní strategie v důsledku zhoršení klimatu vzhledem k nadmořským výškám, vidíme, že v případě mohelenského mikroregionu se nepotvrzuje. Z rozložení nadmořských výšek v závislosti na chronologii (graf 1) vyplývá rovnoměrné rozložení hodnot bez známek zřetelného posunu sídlišť z mladšího stupně kultury s MMK do vyšších poloh. Zájmové sídliště na „Boleniskách“ se však nachází v nejsvrchnějším intervalu mezi 370–400 m n. m., do kterého spadá jen pět lengyelských sídlišť.

Ověření nastíněné hypotézy z pohledu složení fauny a stanovení podílu lovné zvěře nebylo vzhledem k absenci relevantních dat možné.

Z výše diskutovaných aspektů vyplývá, že představenou hypotézu nelze generalizovat, a také že problematika sídelní strategie v závěrečném období vývoje lengyelské kultury mohla být ovlivněna kromě klimatických i celou řadou dalších faktorů, které bude zapotřebí do budoucna dále testovat. Stejně tak zůstává otázkou nezanedbatelné kopírování sídelní strategie kultury s MMK v průběhu pozdního eneolitu, pro který však nedisponujeme doklady žádných klimatických změn a význam tohoto jevu tak budeme muset hledat rovněž v jiných faktorech.

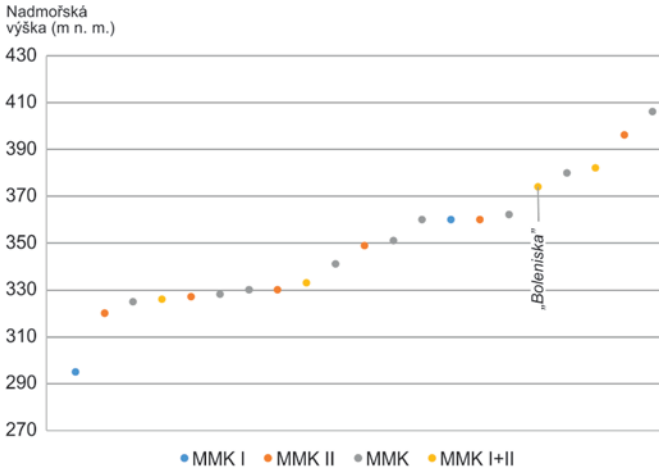

Graf 1. Rozložení nadmořských výšek lengyelských lokalit v mohelenském mikroregionu.

Graph 1. *Distribution of elevations of Lengyel culture sites in the Mohelno microregion.*

6. Závěr

Intenzivní průzkumy a sondáže z poslední dekády přinesly nové poznatky pro studium paleolitického, neolitického i pozdně eneolitického osídlení nejen na zájmové lokalitě, ale v širším měřítku i v celém mohelenském mikroregionu.

Metoda zaměřování jednotlivých paleolitických artefaktů a oddělování materiálu ze severní a jižní koncentrace prokázala svoje opodstatnění. Pokud budou povrchové prospekce pokračovat a výše zmíněná metoda bude nadále důsledně aplikována, je zde potenciál upřesnění techno-typologické a kulturní klasifikace souborů z jednotlivých koncentrací. V případě získání a analyzování další sbírky bude taktéž možné pokročit v upřesnění klasifikace jednotlivých komponent (szeletien – bohunicien – aurignacien) povrchové kolekce.

Geomagnetická prospekce zdokumentovala v prostoru „Bolenisek“ značný rozsah pravěkého osídlení, které minimálně severním a západním směrem zřejmě přesahuje změřenou plochu. Provedená sondáž naznačuje, že většina zjištěných anomálií nejspíš náleží kultuře s MMK. Sondáží z roku 2022 se z více objektů podařilo získat nový materiál odpovídající mladšímu stupni kultury s MMK (Lengyel III), což je v souladu s dříve získanými radiokarbonovými daty z lokality. Prozkoumaný objekt KZP jednoznačně potvrdil také osídlení v závěru eneolitu, což dříve naznačovaly ojedinělé povrchové nálezy charakteristické štípané kamenné industrie.

Geomorfologická analýza polohy lokality a její pozice v rámci mohelenského mikroregionu a jeho pravěkého osídlení naznačuje její možnou centrální strategickou funkci, avšak pouze v období přechodu od středního k mladému paleolitu. Význam palimpsestu sestávajícího z paleolitického, mladoneolitického a pozdně eneolitického osídlení, se v mohelenském mikroregionu vyskytuje jen v malé míře a prozatím se jeho motivy nepodařilo spolehlivě objasnit. Je tak zřejmé, že budoucí výzkum bude muset zohledňovat kromě klimatických a subsistenčních strategií i řadu dalších socio-ekonomických faktorů.

Poděkování

Článek vznikl s institucionální podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (autoři K. Augustinová, J. Bartík, P. Škrdla, a T. Rychtaříková). Dřívější průzkumy a terénní práce (KZP) P. Škrdly byly vykonány v rámci projektu Grantové agentury AV ČR č. IAA800010801 – „The Early Upper Paleolithic occupation in Brno-basin and surrounds“. Výzkum J. Nováka byl podpořen z projektu Grantové agentury České republiky GAČR GA19-14292S – „Dlouhodobý vývoj nížinných lesů pod lidským tlakem, archeoantrakologická syntéza pro Českou republiku“. Práce A. Přichystala vznikla v rámci institucionální podpory č. 2222/315010 na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity.

Poznámka

1 Název tratě „Bolensky“ či „Bolenska“ je poprvé uváděn k roku 1624 u Mohelna a roku 1674 u sousedních Lhánic (Dvorský 1908, 237–243). Název tratě je dávnou reminiscencí na zaniklou středověkou ves, která se uvádí v literatuře ve variantách „Bolešice“, případně „Bolenice“. Vesnice je doložena k roku 1349, kdy se uvádí v souvislosti se vsí Lhánice. Další písemná zmínka o vsi je údajně též z roku 1394 (Nekuda 1961, 36). Zaniklou středověkou ves se však, i přes intenzivní archeologické prospekce, nepodařilo dosud přesně lokalizovat.

Literatura

Anonym 1947: *Lhánice – Boleniska*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX194700288 [cit. 2023-06-12]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-194700288.

Bartík, J. 2019: Structure of the Bell Beaker culture on Stránská skála. In: J. Kopacz (ed.): *The end of the Stone age on the Stránská skála Hill in Brno – lithic production or "optimalization"?* Collectio Archaeologica Ressoviensis XLI. Rzeszów, Brno: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 87–140.

Bartík, J. 2020: Příchod zemědělců. In: M. Novák (ed.): *Blanensko a Moravský kras v pravěku*. Blansko: Muzeum Blanenska, p. o., 56–89.

Bartík, J., Běhounková, L., Kuča, M. 2014: Sídliště staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou Březník – „Střední hon“. *Přehled výzkumů* 55(1), 25–46. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV55_1_studie_2.pdf.

Bartík, J., Chrástek, T. 2021: Pravěké osídlení v okolí velkomoravského kostela ve Starém Městě – „Špitálkách“. *Přehled výzkumů* 62(1), 47–67. DOI: 10.47382/pv0621-05. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/62_1_03.pdf.

Bartík, J., Krmíček, L., Rychtaříková, T., Škrdla, P. 2015: Primárně zpracovatelská dílna na amfibolitové metabazity u Želešic. *Přehled výzkumů* 56(1), 31–57. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_studie_2.pdf.

Bartík, J., Šebela, L. 2019: Use of cherts of the Stránská skála type in the prehistoric times – Late Eneolithic. In: J. Kopacz (ed.): *The end of the Stone age on the Stránská skála Hill in Brno – lithic production or "optimalization"?* Collectio Archaeologica Ressoviensis XLI. Rzeszów, Brno: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.,77–81.

Bartík, J., Škrdla, P. 2021: Raw material as fossile directeur? A case study of the use of Stránská skála-type chert. In: A. Nemergut, I. Cheben, K. Pyżewic (eds.): *Fosile directeur. Multiple perspectives on lithic studies in Central and Eastern Europe*. Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. Supplementum 2, 213–230. DOI: 10.31577/szausav.2021.suppl.2.14. Dostupné také z: https://doi.org/10.31577/szausav.2021.suppl.2.14.

Bartík, J., Škrdla, P., Augustinová, K., Cibulka, D., Vlach, M., Šebela, L., Vokáč, M. 2022a: Nová Ves (k. ú. Nová Ves u Oslavan, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 63(1), 154–155.

Bartík, J., Škrdla, P., Procházka, R., Kmošek, M., Augustinová, K., Žákovský, P. 2022b: Kramolín hillfort revisited. Archaeological potential of a site flooded for 45 years. *Přehled výzkumů* 63(1), 33–60. DOI: 10.47382/pv0631-01. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_1_03.pdf.

Bartík, J., Škrdla, P., Novák, J. 2019: Mohelno-Plevovce v kontextu lokálního lengyelského osídlení a přírodního prostředí. *Přehled výzkumů* 60(1), 43–76. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60-1_2018_bartik_et_al.pdf.

Bartík, J., Vokáč, M., Kuča, M., Čerevková, A., Prokeš, L., Nývltová Fišáková, M. 2016: Sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou u Slavíkovic a jeho postavení v kontextu západní periferie lengyelské oikumeny na Moravě. *Přehled výzkumů* 57(1), 59–85. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_bartik.pdf.

Behringer, W. 2010: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Litomyšl: Paseka.

Červinka, I. L. 1908: *O pokoleních skrčených koster na Moravě (podle stavu dosavadního bádání a vlastních výzkumů)*. Moravské starožitnosti, díl II. Kojetín na Hané: nákladem Pravěku.

Červinka, I. L. 1911: O „zvoncovitých pohárech“. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* XXVIII, 66–87, 109–125.

ČGS: Cháb, J., Stráník, Z., Eliáš, M. (sest.) 2007: *Geologická mapa České republiky 1 : 500 000* [kartografický dokument]. Praha: Česká geologická služba.

Čižmář, Z. (ed.) 2008: *Život a smrt v mladší době kamenné. Katalog výstavy*. Brno: Ústav archeologické památkové péče.

Čižmář, Z., Pavúk, J., Procházková, P., Šmíd, M. 2004: K problému definování finálního stádia lengyelské kultury. In: B. Hänsel, E. Studeníková (Hrsg.): *Zwischen Karpaten und Ägäis: Neolithikum und ältere Bronzezeit, Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*. Internationale Archäologie. Studia honoria 21. Rahden/Westf: Leidorf, 207–232.

ČÚZK: *Geoportál ČÚZK – DMR 5G* [online]. [cit. 2023-04-21]. © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/av/.

Demek, J., Mackovčin, P., Balatka, B., Buček, A., Cibulková, P., Culek, M., Čermák, P., Dobiáš, D., Havlíček, M., Hrádek, M., Kirchner, K., Lacina, J., Pánek, T., Slavík, P., Vašátko, J. 2006: *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. 2. vydání. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

Dvorský, F. 1898: O vltavínech moravských. *Museum Francisceum. Annales* 1897, 55–73.

Dvorský, F. 1908: *Náměšťský okres*. Vlastivěda Moravská II. Místopis Moravy IV. Brno: Musejní spolek.

Dvořák, P. 1989: Die Glockenbecherkultur in Mähren. In: M. Buchvaldek, E. Pleslová-Štiková (eds.): *Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (C14 3000–2000 b.c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen. Acta des XIV. internationalen Symposiums Prag – Liblice 20.–24. 10. 1986*. Praehistorica XV. Praha: Univerzita Karlova, 201–205.

Dvořák, P. 1993: Lid se zvoncovitými poháry. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda Moravská. Nová řada Země a lid, sv. 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 218–230.

Dvořák, P., Matějíčková, A., Peška, J., Rakovský, I. 1996: *Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II. (Bezirk Břeclav). Katalog der Funde*. Brno, Olomouc: Petr Dvořák.

Eliáš, M., Uhmann, J. (eds.) 1968: *Densities of the rocks in Czechoslovakia. Explanation text to the Synoptic Rock-Density Map of Czechoslovakia. 1:500 000*. Praha: Ústřední ústav geologický ve spolupráci s Kartografickým nakladatelstvím.

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2013: *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Holub, M., Kaiser, L., Knotek, P., Knotková, J., Kočár, P., Kočárová, R., Vokáč, M. 2017: Mladolengyelské osídlení ve Lhánicích na jihozápadní Moravě. In: I. Cheben, M. Soják (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2013. Zborník referátov z 32. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska, Rimavská Sobota, 23.–26. 9. 2013*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes XVI. Nitra: Archeologický ústav SAV, 67–8.

Hudec, J. 1994: Niektoré poznámky k vývoju mladšieho stupňa MMK na Oslavansku a Ivančicku. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 39, 31–42. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/109577.

Hughen, K. A., Overpeck, J. T., Lehman, S. J., Kashgarian, M., Southon, J., Peterson, L. C., Alley, R., Sigman, D. M. 1998: Deglacial changes in ocean circulation from an extended radiocarbon calibration. *Nature* 391, 65–88. DOI: 10.1038/34150. Dostupné také z: https://www.nature.com/articles/34150.

Humpolová, A., Podborský, V. 2013: *To nejlepší z archeologické sbírky Františka Vildomce*. Brno: Archeologický ústav Moravského zemského muzea v Brně.

Chmielewski, T. J. 2020: Chronologia absolutna austro-morawskiej grupy kultury Lengyel w dorzeczu Morawy i w gornym dorzeczu Odry. *Pravěk. Nová řada* 28, 49–101.

Kala, J. 2020: *Senorady 2020.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202000254 [cit. 2023-06-09]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202000254.

Kalábek, M., Kalábková, P. 2012: Lengyelské sídliště na lokalitě Hulín – Pravčice 2. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 17, 121–139. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/125761.

Kazdová, E. 1971: Reparace bronzových předmětů v pravěku. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 16, 111–117. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/en/handle/11222.digilib/110282.

Kazdová, E. 1984: *Těšetice-Kyjovice 1. Starší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou*. Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta 260. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/103871.

Kazdová, E., Koštuřík, P., Rakovský, I. 1994: Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. In: P. Koštuřík (ed.): *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988: Znojmo – Kravsko – Těšetice 3.–7. 10. 1988*. Brno: Masarykova univerzita v Brně pro Filozofickou fakultu, 131–155.

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2009: *Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context*. Brno, Kraków: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Polska Akademia Umiję tności.

Kos, P. 1999: Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 40, 193–195. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/pv_40_1997-1998_neolit.pdf.

Kostihová, B. 2011: *Vybrané objekty ze sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou z Horákova (okr. Brno-venkov)*. Rkp. bakalářské práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU.

Koštuřík, P. 1973: *Die Lengyel-Kultur in Mähren. Die jüngere mährische bemalte Keramik*. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně I(6). Praha: Academia.

Koštuřík, P. 1980: Výšinné sídliště u Oslavan a poznámky k mladšímu období kultury s moravskou malovanou keramikou. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 25, 65–73. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/108920.

Koštuřík, P. 2007: *Eneolitické osídlení Hradiska u Kramolína ve středoevropských souvislostech*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.

Koštuřík, P., Kovárník, J., Měřínský, Z., Oliva, M. 1986: *Pravěk Třebíčska*. Brno, Třebíč: Muzejní a vlastivědná společnost, Západomoravské muzeum.

Kovárník, J. 1992: Pravěké vltavínové nástroje z jižní a jihozápadní Moravy. *Přírodovědný sborník Západomoravského muzea v Třebíči* 18, 174–184.

Kovárník, J. 2004: Odraz duchovního světa v materiální kultuře MMK. In: M. Lutovský (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2003. Sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu: Český Brod – Kounice 23. až 26. září 2003*. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 171–205.

Kovárník, J. 2005: Mladší moravská malovaná keramika z Hnanic u Znojma. In: I. Cheben, I. Kuzma (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 2004. Zborník referátov z 23. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu Čiech, Moravy a Slovenska: Skalica 21. – 24. 9. 2004*. Archeologica Slovaca Monographiae. Communicationes VIII. Nitra: Archeologický ústav SAV, 161–183.

Kovárník, J. 2007: Mladší stupeň moravské malované keramiky na jihozápadní Moravě. In: R. Tichý (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Sborník referátů z 25. zasedání badatelů pro výzkum neolitu Čech, Moravy a Slovenska*: *Hradec Králové 30. 10.–2. 11. 2006*. Archeologické studie Univerzity Hradec Králové 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 71–76.

Kröpelin, S., Verschuren, D., Lézine, M., Eggermont, H., Cocquyt, C., Francus, P., Cazet, J. P., Fagot, M., Rumes, B., Russell, J. M., Darius, F., Conley, D. J., Schuster, M., von Suchodoletz, H., Engstrom, D. R. 2008: Climate-Driven Ecosystem Succession in the Sahara: The Past 6000 Years. *Science* 320(5877), 765–768. DOI: 10.1126/science.1154913.

Kyselý, R. 2010: Lov v eneolitu. Příspěvek k poznání paleoekonomiky v českém a moravském pravěku dle nálezů zvířecích kostí. *Rekonstrukce a experiment v archeologii. Živá archeologie* 11, 36–40.

Kyselý, R. 2012: Paleoekonomika lengyelského období a eneolitu Čech a Moravy z pohledu archeozoologie. *Památky archeologické* CIII, 5–70. Dostupné také z: https://1url.cz/DurMC .

Kuča, M., Kovář, J. J., Nývltová Fišáková, M., Škrdla, P., Prokeš, L., Vaškových, M., Schenk, Z. 2012: Chronologie neolitu na Moravě: předběžné výsledky. *Přehled výzkumů* 53(1), 51–64. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV53_1_studie_4.pdf.

Kuča, M., Nývltová Fišáková, M., Škrdla, P. 2011: Příspěvek k absolutní chronologii mladšího stupně lengyelské kultury ve Středním Pomoraví. *Slovácko* LII, 153–160.

Kuča, M., Vokáč, M. 2003: Kralice nad Oslavou (okr. Třebíč). *Přehled výzkumů* 44, 208. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_44_2002.pdf.

Kuča, M., Vokáč, M. 2004: Nové paleolitické a neolitické nálezy z Mohelna a Kladerub nad Oslavou (okres Třebíč). *Západní Morava* VIII, 180–183.

Lečbych, M. 2009: Boskovice (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 50, 263. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV50_eneolit.pdf.

Lečbychová, O., Kuča, M., Vokáč, M. 2013: Neolitické sídliště v Popůvkách, okr. Brno-venkov. Stav poznání pramenné základny k roku 2005. *Přehled výzkumů* 54(1), 27–45. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV54-1_studie_2.pdf.

Ložek, V. 2007: *Zrcadlo minulosti. Česká a slovenská krajina v kvartéru*. Praha: Dokořán.

Mateiciucová, I., Trnka, G. 2015: Long-distance distribution of raw materials for chipped stone artefacts in the Neolithic of Central Europe (Moravia and eastern Austria) in the 6th and 5th millennia BC. In: T. Kerig, S. Shennan (eds.): *Connecting Networks Characterising Contact by Measuring Lithic Exchange in the European Neolithic*. Oxford: Archaeopress Publishing, 8–15.

Mayewski, P. A., Rohling, E. E., Stager, J. C., Karlén, W., Maasch, K. A., Meeker, L. D., Meyerson, E. A., Gasse, F., van Kreveld, S., Holmgren, K., Lee-Thorp, J., Rosqvist, G., Rack, F., Staubwasser, M., Schneider, R. R., Steig, E. J. 2004: Holocene climate variability. *Quaternary Research* 62(3), 243–255. DOI: 10.1016/j.yqres.2004.07.001. Dostupné také z: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0033589404000870.

Moucha, V. 1989: Böhmen am Ausklang des Äneolithikums und am Anfang der Bronzezeit. In: M. Buchvaldek, E. Pleslová-Štiková (eds.): *Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (C14 3000–2000 b.c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen. Acta des XIV. Internationalen Symposiums Prag – Liblice 20.–24. 10. 1986*. Praehistorica XV. Praha: Univerzita Karlova, 213–218.

Mrázek, I., Herzán, F. 1989: Neolitický šperk z moravského vltavínu. *Geologický průzkum* 31, 25.

Nekuda, V. 1961: *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*. Brno: Krajské nakladatelství.

Nekuda, V. 2000: *Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic 3. Raně středověké sídliště*. Prameny k dějinám a kultuře Moravy 7. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, Moravské zemské muzeum.

Novák, M. 2011: K otázce reparací pravěké keramiky. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 16, 89–100. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/node/20924.

Oliva, M. 1986: Starší doba kamenná – paleolit. In: P. Koštuřík, J. Kovárník, Z. Měřínský, M. Oliva: *Pravěk Třebíčska*. Brno, Třebíč: Muzejní a vlastivědná společnost, Západomoravské muzeum, 31–56.

Oliva, M. 1996: Vltavínové artefakty z Mohelna. *Archeologické rozhledy* XLVIII(3), 511–512. Dostupné také z: https://1url.cz/5urMI.

Ondráček, J., Dvořák, P., Matějíčková, A. 2005: *Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren. Katalog der Funde*. Pravěk. Supplementum 15. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Ondruš, V. 1958: *Osídlení Moravy v mladším paleolitu* (*aurignacien*). Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU.

Pavelčík, J. 1970: Sídliště lidu se zvoncovitými poháry a pozdně lengyelský hrob v Kloboukách u Brna (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1968, 12–13. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_13_1968.pdf.

Peška, J. 2012: Absolutní datování hrobů z období KZP z Hoštic I a ze Záhlinic I. In: A. Matějíčková, P. Dvořák (eds.): *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov–Mořice. Vyhodnocení*. Pravěk. Supplementum 24, sv. 1. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 153–165.

Peška, J. 2013: *Morava na konci eneolitu*. Olomouc, Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Peška, J. 2016: Graves of metallurgists in the Moravian Beaker Cultures. In: E. G. Doce, C. L. von Lettow-Vorbeck (eds.): *Analysis of the Economic Foundations Supporting the Social Supremacy of the Beaker Groups. Proceedings of the XVII UISPP World Congress (1–7 September, Burgos, Spain). Volume 6 / Seassion B36*. Oxford: Archaeopress, 1–18.

Peška, J., Kalábek, M. 2012: Prvotní informace o pohřebišti KZP s bohatými hroby z Hulína-Pravčic 2 na východní Moravě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 17, 271–282. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/125768.

Peška, J., Štelcl, J. 2022: Results of micrometallographic analysis of metalworking tools in graves of metallurgists in Moravia/Czech Republic. *Archaeometry*, 1–27. DOI: 10.1111/arcm.12843.

Podborský, V. 1970: Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou. *Slovenská archeológia* XVIII(2), 235–310. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1970_2.pdf.

Podborský, V. 1984: Domy lidu s moravskou malovanou keramikou. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 29, 27–66. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/108959.

Podborský, V. 1985: *Těšetice-Kyjovice 2. Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou*. Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta 262. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/103894.

Podborský, V. 1993: Lid s moravskou malovanou keramikou. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda Moravská. Nová řada Země a lid, sv. 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 108–161.

Podborský, V. 2006: *Náboženství pravěkých Evropanů*. Brno: Masarykova univerzita.

Podborský, V. 2011: Fenomén neolitického domu. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 14–15 (2009–2010), 17–45. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/index.php/cs/handle/11222.digilib/125713.

Podborský, V., Kazdová, E., Koštuřík, P., Weber, Z. 1977: *Numerický kód moravské malované keramiky: problémy deskripce v archeologii*. Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Filozofická fakulta 207. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/103840.

Přichystal, A., Všianský, D. 2012: Petroarcheologický výzkum kamenné industrie z Hoštic I, Hoštic IV a Ivanovic VI. In: A. Matějíčková, P. Dvořák (eds.): *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov–Mořice. Vyhodnocení*. Pravěk. Suplementum 24, sv. 1. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 303–322.

Přichystal, M. 2013: Brno (k. ú. Bohunice, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 54(1), 137. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV54-1_neolit.pdf.

Rakovský, I. 1985: *Morava na prahu eneolitu*. Rkp. kandidátské disertační práce. Uloženo: knihovna Archeologického ústavu AV ČR Brno, v. v. i.

Reimer, P. J., Austin, W. E. N., Bard, E., Bayliss, A., Beck, J. W., Blackwell, P. G., Bronk Ramsey, C., Butzin, M., Cheng, H., Edwards, R. L., Friedrich, M., Grootes, P. M., Guilderson, T. P., Hajdas, I., Heaton, T. J., Hogg, A. G., Hughen, K. A., Kromer, B., Manning, S. W., Muscheler, R., Palmer, J. G., Pearson, C., van der Plicht, J., Reimer, R. W., Richards, D. A., Scott, E. M., Southon, J. R., Turney, C. S. M., Lukas Wacker, L., Adolphi, F., Büntgen, U., Capano, M., Fahrni, S. M., Fogtmann-Schulz, A., Friedrich, R., Köhler, P., Kudsk, S., Miyake, F., Olsen, J., Reinig, F., Sakamoto, M., Sookdeo, A., Talamo, S. 2020: The IntCal20 Northern Hemisphere Radiocarbon Age Calibration Curve (0–55 cal kBP). *Radiocarbon* 62(4), 725–757. DOI: 10.1017/RDC.2020.41. Dostupné také z: https://www.cambridge.org/core/journals/radiocarbon/article/intcal20-northern-hemisphere-radiocarbon-age-calibration-curve-055-cal-kbp/83257B63DC3AF9CFA6243F59D7503EFF.

Schmidt, B., Gruhle, W. 2003: Niederschlagsschwankungen in Westeuropa während der letzten 8000 Jahre. Versuch einer Rekonstruktion mit Hilfe eines neuen dendrochronologischen Verfahrens (Grad der Wuchshomogenität). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 33(2), 281–300.

Schweingruber, F. H. 1978: *Mikroskopische Holtzanatomie*. Zug: Kommissionsverlag Zürcher.

Skutil, J. 1947: Z nejdávnější minulosti Náměšťska nad Oslavou. *Ročenka Musejního spolku v Ivančicích*, 13–54.

Staňa, Č. 1977: Chata s moravskou malovanou keramikou v Rajhradě (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1975, 12–13. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_20_1975.pdf.

Škrdla, P. 1999: Mohelno – stanice z období přechodu od středního k mladému paleolitu na Moravě. Mohelno – a MP/UP transitional sites in Moravia. *Přehled výzkumů* 40, 35–50. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/pv_40_1997-1998_skrdla.pdf.

Škrdla, P. 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie 13. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology in Brno.

Škrdla, P. 2017: *Moravia at the onset of the Upper Paleolithic*. Dolnověstonické studie 23. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology, Brno.

Škrdla, P., Nejman, L., Bartík, J., Rychtaříková, T., Nikolajev, P., Eigner, J., Nývltová Fišáková, M., Novák, J., Polanská, M. 2016: Mohelno. A terminal Last Glacial Maximum industry with microlithic tools made on carenoidal blanks. *Quaternary International* 406 A, 184–194. DOI: 10.1016/j.quaint.2015.05.055. Dostupné také z: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1040618215005637?via%3Dihub.

Škrdla, P., Plch, M. 1993: Nová mladopaleolitická kolekce z lokality Mohelno (okr. Třebíč). *Přehled výzkumů* 1990, 67–70. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/01_pv_35_1990_paleolit_a_mezolit.pdf.

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Bartík, J., Nejman, L., Novák, J. 2017: Ořechov IV: nová stratifikovaná lokalita bohunicienu mimo brněnskou kotlinu. *Archeologické rozhledy* LXIX(3), 361–384. DOI: 10.35686/AR.2017.2. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/112.

Škrdla, P., Vokáčová, J., Knotek, P., Rychtaříková, T. 2012: Mohelenský mikroregion na počátku mladého paleolitu. *Přehled výzkumů* 53(1), 9–32. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV53_1_studie_1.pdf.

Thiébault, S. 2002: *Charcoal Analysis. Methodological Approaches, Palaeological Results and Wood Uses*. BAR International Series 1063. Oxford: Archaeopress.

Trampota, F. 2012: The distribution of artefacts between South Moravia (CZ) and other regions during the Lengyel culture. In: R. Gleser, V. Becker (eds.): *Mitteleuropa im 5. Jahrtausend vor Christus Beiträge zur Internationalen Konferenz in Münster 2010*. Neolithikum und ältere Metallzeiten Studien und Materialien, Universität Münster. Band 1. Berlin: Lit, 445–458.

Trampota, F., Jarošová, I., Nývltová Fišáková, M., Přichystal, A. 2012: Lengyelská kultura ve Střelické kotlině. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 51, 89–174.

Trampota, F., Květina, P. 2020: How do they fit together? A case study of Neolithic pottery typology and radiocarbon chronology. *Archeologické rozhledy* LXXII(2), 163–193. DOI: 10.35686/AR.2020.6. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/45.

Trnka, M., Houzar, S. 1991: *Moravské vltavíny.* Brno, Třebíč: Muzejní a vlastivědná společnost, Západomoravské muzeum.

Turek, J. 2003: Řemeslná symbolika v pohřebním ritu období zvoncovitých pohárů. Suroviny, výroba a struktura společnosti v závěru eneolitu. In: L. Šmejda, P. Vařeka (eds.): *Sedmdesát neústupných let. Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 199–218.

Turek, J., Peška, J. 2001: Bell Beaker settlement pattern in Bohemia and Moravia. In: F. Nicolis (ed.): *Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy)*. Trento: Provincial Autonoma di Trento, 411–427.

Vaškových, M., Schenk, Z., Kuča, M., Škrdla, P., Langová, J. 2008: Předběžná zpráva o struktuře neolitického osídlení střední a severní části dolního Pomoraví a dolního Pobečví. In: I. Cheben, I. Kuzma (eds): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007: zborník referátov z 26. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Michalovce, 24. – 27. 9. 2007.* Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes IX. Nitra: Archeologický ústav SAV, 295–304.

Válek, D., Deslerová, G., Gregerová, M., Hložek, M., Nerudová, Z., Šmerda, J., Vokáč, M. 2014: *Sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou v Hlubokých Mašůvkách (výzkumy z let 1947–1950)*. Brno: Masarykova univerzita, Ústav archeologie a muzeologie.

Vokáč, M. 1999: Archeologické nálezy vltavínů na Moravě. *Západní Morava* III, 131–145.

Vokáč, M. 2003: *Suroviny kamenné štípané industrie v pravěku jihozápadní Moravy.* Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU.

Vokáč, M. 2011: Kladeruby nad Oslavou (okr. Třebíč). *Přehled výzkumů* 52(1), 163–165. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV52_1_neolit.pdf.

Vokáčová, J., Knotek, P. 2012: Lengyelské sídliště Mohelno „Staré hory“. *Západní Morava* XVI, 5–10.

Weninger, B., Clare, L., Rohling, E., Bar-Yosef, O., Böhner, U., Budja, M., Bundschuh, M., Feurdean, A., Gebel, H. G., Jöris, O., Linstädter, J., Mayewski, P., Mühlenbruch, T., Reingruber, A., Rollefson, G., Schyle, D., Thissen, L., Todorova, H. 2009: The Impact of Rapid Climate Change on prehistoric societies during the Holocene in the Eastern Mediterranean. *Documenta Praehistorica* XXXVI, 7–59. DOI: 10.4312/dp.36.2. Dostupné také z: https://journals.uni-lj.si/DocumentaPraehistorica/article/view/36.2.

Weninger, B., Jöris, O. 2008: A ^{14}C age calibration curve for the last 60 ka: the Greenland-Hulu U/Th timescale and its impact on understanding the Middle to Upper Paleolithic transition in Western Eurasia. *Journal of Human Evolution* 55(5), 772–781. DOI: 10.1016/j.jhevol.2008.08.017. Dostupné také z: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047248408001693?via%3Dihub.

Summary

An interesting multicultural prehistoric site is located at the ‘Boleniska’ section of field roughly 1.8 km northeast of the town of Mohelno in the Třebíč District. In terms of the current administrative structure, the site is located at the interface of the cadastral territories of the municipalities of Senorady and Mohelno, while also extending slightly into the cadastre of the village of Lhánice. The site discovered as far back as 1917 by V. Gross (Oliva 1986) had been known until recently mainly for a wealth of evidence of Palaeolithic occupation. The large assemblage of several thousand specimens of patinated chipped stone industry comes mainly from surface collections conducted by V. Kučírek, M. Oliva, P. Škrdla, M. Plch, M. Vokáč, P. Knotek, S. Koláčný, F. Drmola, M. Kuča and others.

The study updates current knowledge of the Paleolithic occupation of the site while also summarising previously neglected information about the prehistoric, i.e. Neolithic, settlement of this particular location. The results of field prospecting, test pitting and geophysical surveys are presented.

From the perspective of spatial structures, it is necessary to recall previously described trends in the collection of Paleolithic artefacts (Škrdla, Plch 1993; Škrdla 1999; Škrdla et al. 2012; Škrdla 2017), i.e. that while its southern concentration has more of a workshop character, contains more Stránská skála-type chert and has a larger share of faceted bases, the northern concentration contains more retouched tools and retouch over the entire surface of the tool. As such, the new finds confirm the previously described trends. Although the divided collections are still not large enough for a definitive division and cultural classification of the individual concentrations, the growing inventory of specific finds offers hope that with continued research it will be possible in the future to compile representative assemblages from both concentrations. While newly obtained material without differentiated concentrations (own collections, collections of M. Drmola and M. Kuča) increases the number of finds from the site, they do not help with the classification of individual concentrations. However, new finds (separated and unseparated) also support the hypothesis of the presence of a later (Aurignacian) component in the assemblage.

A geomagnetic survey of the ‘Boleniska’ location documented the considerable scope of prehistoric occupation of an area of roughly 6 ha (Fig. 1), which evidently extended beyond the measured area at least to the north and west (Fig. 2). With regard to the results of long-term surface surveys (with the exception of isolated Bell Beaker culture finds, no artefacts were found documenting earlier or later prehistoric settlement), it can be assumed that the majority of the identified geophysical anomalies belong to the settlement of the site by the Moravian Painted Ware culture (MMK). This theory was verified over time by a series of smaller test pits and it was established that five features (No. 501–505) belong to the MMK. Although the site is

also reported to have been inhabited from the early stage of the MMK, based on unspecified surface finds, the newly obtained ceramic material dates the focus of settlement to the later stage of the MMK stage, phase IIb. Two obtained radiocarbon dates then correspond to this dating (cf. Kuča et al. 2012). Feature 501 produced a date of 5500 ± 35 BP (Poz-48884), feature 502 a date of 5645 ± 35 BP (Poz-48885). After calibration, these two dates fall within the interval of 4580–4280 cal BC at 2-sigma uncertainty.

An isolated Bell Beaker culture feature was also excavated at the site and it clearly confirmed the occupation of the location at the end of the Eneolithic, which had previously been suggested only by rare surface finds of the characteristic chipped stone industry. The feature produced a representative assemblage of pottery and interesting finds of stone industry in the form of a cube from local granulite (the presence of traces from the processing of precious metals was not confirmed by analysis) and a lump of red dye. In terms of relative chronology, the obtained archaeological material corresponds to the content of find group II (after Dvořák 1989). A carbon sample obtained from an intact position at the bottom of the feature yielded a date of 3770 ± 35 BP (Poz-51614). After calibration, this corresponds to a value of 2193 ± 65 cal BC (with a 2-sigma uncertainty). As such, the results of radiocarbon dating make it possible to date feature 500 to the end of the late stage of development of the Moravian branch of the Bell Beaker culture (cf. Peška 2012 with additional refs.).

Attention was also paid to a reconstruction of the natural environment. Samples of charcoals have not yet been found for the beginning of the Upper Palaeolithic in the studied area. A more precise image of the surrounding natural environment was therefore provided by a palaeobotanical analysis only for the end of the Late Neolithic and Final Eneolithic. Samples from features 500 and 503 were analysed, with a total of 294 determinations of charcoals and three macro-remains being performed. Five species of trees were identified in the analysed charcoal samples (Tab. 4), with the samples from feature 503 dated to the period of the Moravian Painted Ware culture showing a significantly more variable composition. The clearly predominant oak charcoals in the fill of this feature were also supplemented to a greater extent by willow and birch charcoals. Beech and hornbeam were then represented in only small amounts. Plant macro-remains are represented by burned grains of emmer wheat, which can be assumed to have been grown in the fields in the immediate hinterland of the settlement. On the basis of the presented composition, we can reconstruct a species-rich oak forest in the vicinity of the Final Neolithic settlement area. Although finds of more moisture-loving willows may indicate the presence of a nearby water source, due to the frequent use of willow wicker for weaving the walls of houses and other structures, it cannot be ruled out that they were brought to the site from somewhere in the broader hinterland of the site. During the Eneolithic, the natural hinterland of the site apparently did not change dramatically. Oak also predominates in the samples obtained from Bell Beaker culture feature 500, while only beech was present from the spectrum of other tree species. However, due to the lower number of analysed charcoals, the given sample may not be representative.

Another goal of the study is to contribute to knowledge of the settlement strategy and the dynamics of settlement development in the aforementioned periods represented on the site in the Mohelno microregion (area of interest, see Fig. 18). We tried in particular to verify the commonness/uniqueness of the occurrence of the palimpsest of the three aforementioned periods on a specific type of location and to discuss the possible causes of this phenomenon. Our analyses show that the palimpsest consisting of Paleolithic, Late Neolithic and Final Eneolithic settlements occurs only to a small extent in the Mohelno microregion and probably indicates the uniqueness of a few locations that were sought by humans throughout prehistoric times rather than being any significant phenomenon that would be characteristic of the microregion of interest. It is clear that future research will have to take into account a number of other socio-economic factors in addition to climatic and subsistence aspects when clarifying this phenomenon.

Kontakty

Klára Augustinová
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
augustinova@arub.cz

Jaroslav Bartík
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
bartik@arub.cz
ORCID: 0000-0003-1078-5799

Petr Škrdla
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
skrdla@arub.cz
ORCID: 0000-0002-4364-2594

Peter Milo
Ústav archeologie a muzeologie, FF MU Brno
Joštova 13
CZ-602 00 Brno
101090@mail.muni.cz
ORCID: 0000-0002-4625-0078

Matěj Kmošek
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
kmosek@arub.cz
ORCID: 0000-0002-5471-2201

Antonín Přichystal
Ústav geologický věd, Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita
Kotlářská 2
CZ-611 37 Brno
prichy@sci.muni.cz
ORCID: 0000-0001-6653-0416

Jan Novák
Katedra botaniky, Přírodovědecká fakulta
Univerzita Karlova
Benátská 2
CZ-128 00 Praha 2
prourou@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1585-0150

Petr Knotek
CZ- 675 75, Mohelno
ok2wed@volny.cz

Tereza Rychtaříková
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
nienna11@gmail.com

Jiří Brenner
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
talkron@volny.cz

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 43–52

Miscellanea jordanovské štípané kamenné industrie z Čech

A miscellany of the Jordanów culture chipped stone industry from Bohemia

– *Jan Eigner*, Vladimír Slunečko* –

KEYWORDS

Bohemia – Eneolithic – Jordanów Culture – chipped stone tools – re-use

ABSTRACT

The article primarily presents two small-sized finds from the group of the little-known chipped stone industry of the Proto-Eneolithic Jordanów culture in Bohemia. These chipped stone artefacts from Central Bohemia reflect human behaviour in settlement and mortuary contexts. The first find, a knife made of Baiersdorf tabular chert, was found at a settlement site from the upper phase of the Jordanów culture that had been reutilised as a splintered piece. This is typical of the Proto-Eneolithic and Early Eneolithic periods (e.g. the Funnel Beaker Culture). The second find was a blade of an earlier – perhaps from the Paleolithic period – which had been retrieved and retouched during the Eneolithic age and deposited in a grave dating from the upper phase of the Jordanów culture. The authors also draw attention to other constituent-related issues, such as the advent of flat retouched and longer blades during the Proto-Eneolithic period. The informative potential of the chipped stone industry for monitoring cultural and chronological issues has not yet been fully exploited. This also includes technological and typological changes and the differences between the Lengyel and Jordanów cultures.

* Corresponding author – E-mail address: jan.eigner@nm.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-05

Received 23 December 2022; received in revised form 6 March 2023.
Available online 18 May 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Úvod

Základní časně eneolitickou kulturní jednotku členěnou do dvou až tří fází představuje jordanovská kultura (dále JoK, asi 4300/4200–3900/3800 let př. Kr.). Ta je v Čechách velmi silně zastoupená, a to více než stovkou nalezišť, takže rozhodně mnohem více než v Polsku i na Moravě (např. Zápotocký 2016, 6, s literaturou). Poznání Čech jako jednoho z jádrových jordanovských makroregionů však zásadně omezuje a zkresluje vysoká míra nepublikovaných výzkumů a nálezů.

To se týká i štípané industrie. Během nedávné revize tzv. staré archeologické sbírky Národního muzea v Praze identifikovali autoři článku některé nálezy jen zběžně popsané či nepublikované, které souvisejí se změnou používání a funkce štípaných artefaktů uvedené kultury. Zároveň umožňují komentovat dvě časoprostorově širší témata hodná budoucí pozornosti – otázku čepelové produkce a nástupu plochých retuší v časném eneolitu.

2. Lokality, nálezy

2.1 Buštěhrad (Středočeský kraj, okr. Kladno)

V poloze U Sklepa na poli p. Kouly na severním okraji města (obr. 1A) prozkoumal K. Žebera[1] na přelomu října a listopadu roku 1928 několik objektů z neolitu a časného eneolitu. Jednalo se o příhodné místo na sprašové návěji otočené k východu do údolí Buštěhradského potoka. Poblíž dvou jam s artefakty kultury s vypíchanou keramikou se nacházela jáma č. 10 kruhového tvaru s průměrem asi 150 cm a hloubkou 70 cm (obr. 1B; další jordanovská jáma č. 11 zůstala nedokopána). Obsahovala celkem 29 zlomků keramiky (dochoval se zjevně pouze výběr střepů; atypické fragmenty chybějí, neboť byly skartovány asi už na místě, jak se tehdy dělo běžně), kamennou industrii a zvířecí kost zahrocenou do tvaru šídla (obr. 1C: 19). Všechny předměty jsou uloženy ve sbírce Oddělení pravěku a antického starověku Národního muzea pod inv. č. H1-108017–108030. Žebera dále zaznamenal ještě nálezy tří kusů obroušených pískovců a opuky, snad dvou zlomků drtidel, oblázku a fragmentů zvířecích kůstek a parohu (Žebera 1927–1928).

Typické tvary keramiky z uvedené jámy zahrnul do přehledu JoK již Jens Lüning (Lüning 1976, Taf. 63A; zde obr. 1C: 1–9), takže na tomto místě doplňujeme jen zobrazení zesílených okrajů s lištovitou úpravou a tzv. románskou lizénou (obr. 1C: 10–17). Rytá výzdoba (včetně techniky brázděného vpichu: obr. 1C: 3) vytvářející negativní klikatku řadí spolu s profilací tvarů pohárků obsah jámy do mladší, eventuálně pozdní fáze jordanovské kultury (k chronologii obecně např. Lüning 1976; Zápotocký 2016). Osm střípků kultur lineární a vypíchané představuje starší intruzi.

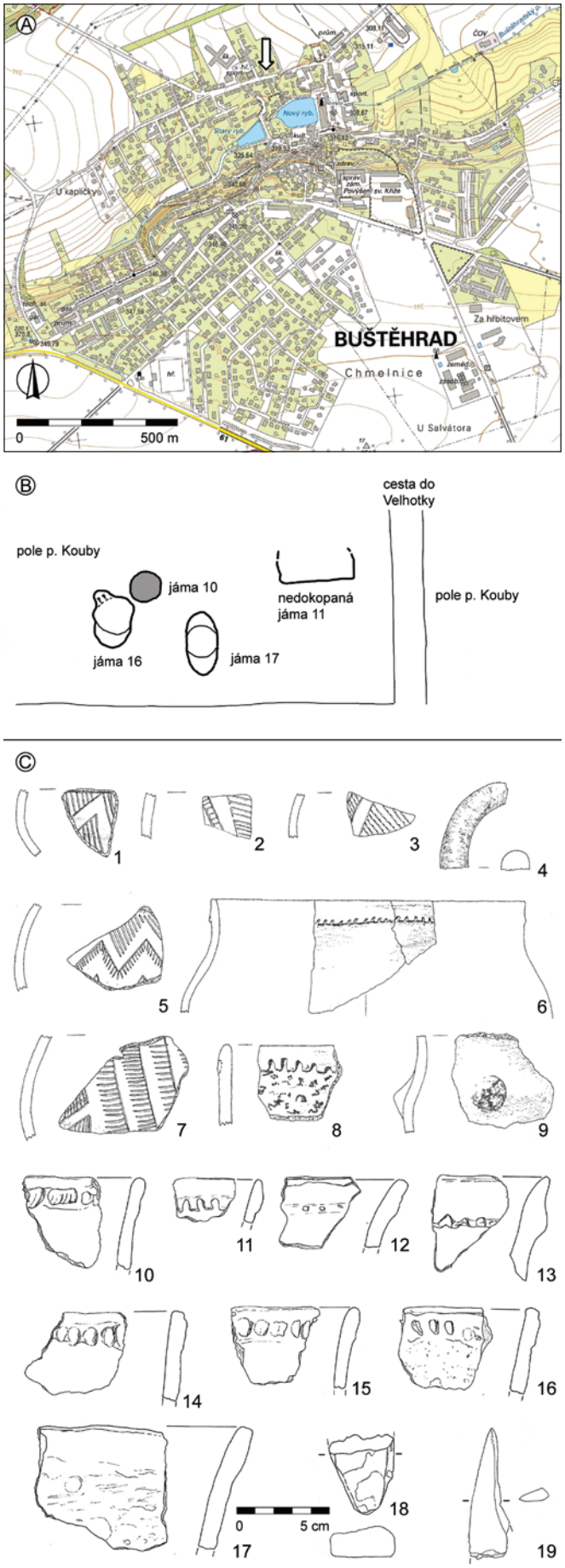

Kategorie kamenné industrie sestává z týlního zlomku broušené sekerky z blíže nespecifikovaného bazického metamorfitu (determinace K. Žák, Geologický ústav AV ČR v Praze; obr. 1C: 18) a tří kusů štípané industrie ze silicitu glacigenních sedimentů (dále SGS). Vedle zlomeného úštěpu z těžní plochy jádra a nevýrazné čepelky (25 × 9 × 3 mm) je nejcennějším artefaktem dříve nepopsaný reutilizovaný plošně retušovaný nástroj (inv. č. H1-108002).

Popis: Odštěpovač („dlátko“) obdélného tvaru na fragmentu bifaciálně plošně retušovaného nože, asi srpového, s malým zbytkem dochované kůry na obou stranách. Z původního nástroje zůstal i lesk bifaciálně při jedné hraně (obr. 2, detail C), který doprovází opotřebení – ohlaz hrany (obr. 2, detail D). Široký odštěpovač nese na protisměrných stranách typické negativy, vzniklé ať už formováním nástroje či jeho používáním, a na příčné hraně stopy odrcení (obr. 2, detaily A–C, na B–C patrný přechod mezi ostřenou hranou nože a zabíhajícími negativy odštěpovače). Surovina: deskovitý jurský rohovec typu Baiersdorf (z Franské Alby ze vzdálenosti asi 220 km). Rozměry: 43 × 34 × 12 mm.

Poblíž místa nálezu, konkrétně v Sokolské ulici, proběhl v roce 2018 v souvislosti se stavbou rodinných domů záchranný výzkum, během něhož se vedle objektů kultur s lineární a vypíchanou keramikou a štítarské podařilo zachytit i časně eneolitickou komponentu tvořenou hliníkem a zásobní jámou s několika lidskými kostrami. Osídlení je vedoucím výzkumu předběžně řazeno do skupiny Jenštejn jordanovské kultury (Hušták 2019, 6).

2.2 Kralupy nad Vltavou (Středočeský kraj, okr. Mělník)

V areálu dýhárny na jihovýchodním okraji města (podle situace v polovině 20. století: továrna České překližkárny, závod Orel, v místě nové tovární haly, jižně od hlavní haly mezi halami 2 a 3, obr. 3A), v nízko položeném místě na pravém břehu Vltavy, došlo roku 1951 k objevu narušeného hrobu JoK. Ten byl zdokumentován při krátké záchranné akci pracovníků Národního muzea, dochovalo se ovšem jen minimum nálezových údajů (Sklenář 1982, 163; Anonym 1953). V kostrovém hrobu (eventuálně hrobech) původně se dvěma jedinci byly zjištěny zbytky lebek, příp. dalších kostí.[2] Spočívaly tam i dvě keramické nádoby – hluboká mísa a dvouuchý džbán (Lüning 1976, Taf. 64: 1, 3; zde obr. 3B). Hrob lze díky nim spolehlivě datovat do mladší fáze JoK. Nálezy se nacházejí ve sbírce Oddělení pravěku a antického starověku Národního muzea pod inv. č. H1-88783–88786. Ve výbavě hrobu byly rovněž dvě čepele ze SGS (obr. 4). Již S. Vencl si povšiml, že laterální retuš na jedné z nich není oproti zbytku povrchu patinována, zatímco druhá z čepelí postrádá patinu zcela (Vencl 1964, 122, pozn. 7, příloha III dole).

Popis: I. čepel s oběžnou laterální strmou retuší a opotřebením na hranách, distálně pečlivěji retušována až do tupé špičky, která nese stopy opotřebení (obr. 4: 1 nahoře). Drobná plochá patka délky 4 mm spolu s bulbem a prohnutím čepele ukazují na odbití přímým úderem, asi měkkým kamenným otloukačem.

Obr. 1. Buštěhrad (okr. Kladno). A – přibližný prostor lokality (mapový podklad: © ČÚZK); B – půdorys jámy č. 10 vedle jam č. 11, 16 a 17 na upraveném náčrtu K. Žebery; C – výběr keramiky (1–9 dle Lüning 1976, 63A), broušené (18) a kostěné industrie (19) z jámy č. 10. Autoři J. Eigner, J. Souček.

Fig. 1. *Buštěhrad (Kladno District). A – Approximate site area (map source © ČÚZK); B – ground plan of feature 10 in the vicinity of features 11, 16 and 17 on a modified sketch by K. Žebera; C – selection of pottery (1–9 after Lünnig 1976, Taf. 63A), polished stone tool (18) and bone tool (19) from feature 10. Authors J. Eigner, J. Souček.*

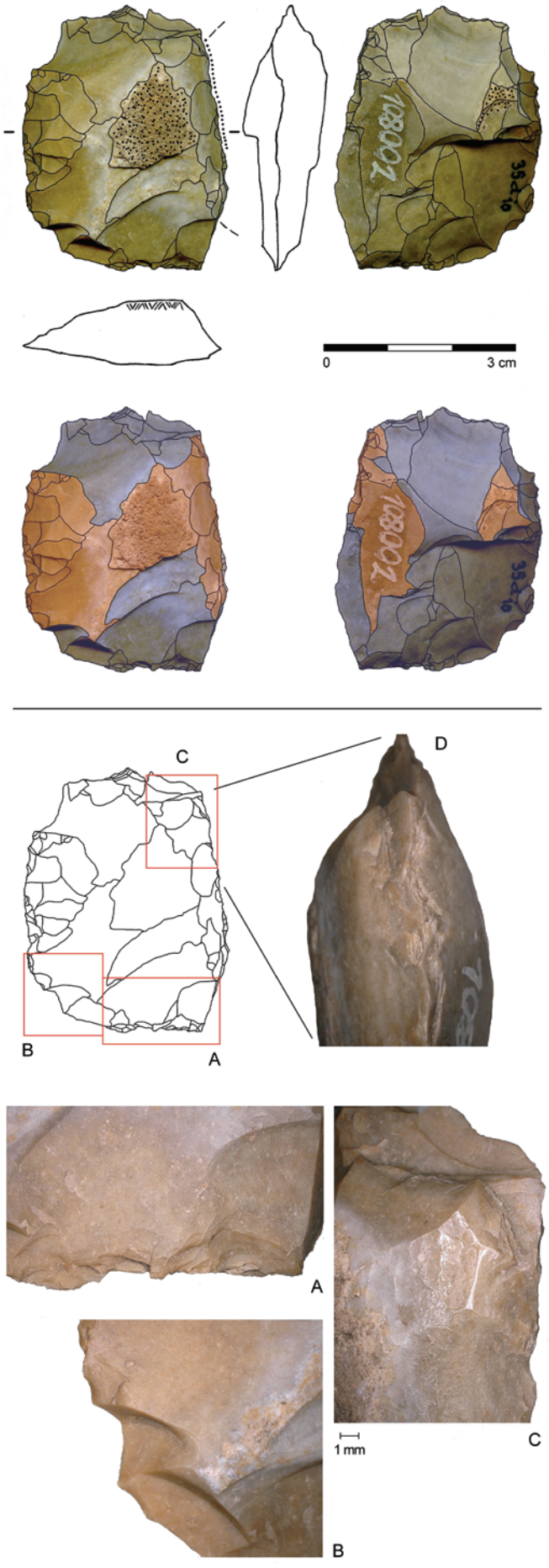

Použití starší, snad paleolitické čepele lidmi JoK dokládá odlišný vzhled ohlazené a patinované dorzální i ventrální strany čepele a „čerstvých" negativů retuší (detail na obr. 4: 1 dole). Surovina: slabě eolizovaný a částečně mléčně bíle patinovaný SGS, distálně stopy slabého přepálení. Rozměry: 75 × 21 × 8 mm.

II. rovná dlouhá čepel s jednosměrnými negativy, odbitá přímým úderem, patka upravená asi více údery (délka 8 mm), s dorzální redukcí. Surovina: nepatinovaný SGS. Rozměry: 75 × 21 × 5 mm (obr. 4: 2).

3. Diskuze

Na analyzovaných časně eneolitických artefaktech z Buštěhradu a Kralup je patrná úprava tvaru, u prvého nástroje navíc i evidentní změna funkce.[3] Nezdá se, že by šlo v eneolitu o všudypřítomný jev. Zejména druhotné využití sebrané paleolitické industrie se jeví být vzácné, překvapivě se je nepodařilo bezpečně prokázat ani v téměř třítisícovém souboru štípané industrie z Hlinska u Lipníka, kde se vedle intenzivního eneolitického osídlení vyskytovala i paleolitická komponenta (Šebela a kol. 2007). Jinde mohl být středopaleolitický artefakt přinesen spolu se surovinou (možná Jevišovice – Starý Zámek: Šebela et al. 2015).

Recyklace a opětovné používání artefaktů v historii má vícero forem a projevů (např. Ungerman 2009 s literaturou). Proto představuje dílčí, ale nikoli nezajímavé subtéma sledovatelné i v širším chronologickém pohledu. Na kamenné industrii se sekundární využití prokazuje nejsnadněji – vzhledem k trvanlivosti, tedy i vhodnosti kamene jako materiálu byla na něm recyklace aplikována asi nejčastěji. Tradice recyklování kamenné industrie sahá až do starého paleolitu (Efrati et al. 2022). Dalších případů recyklace lze najít celou řadu (včetně sběru starších nálezů a úprav tvaru: např. Bartík et al. 2019a, 61; Kaňáková Hladíková 2014; 2020, 285, 288–289, byť autorkou uvedené příklady z Mikulovic se nám nejeví vždy spolehlivé; Schön et al. 2020, 143; Šebela, Přichystal 2020, 51–52 – mj. reutilizace zlomku silicitové sekery na jádro a škrabadlo). Výrazně mladšího data je opětovné používání starší sebrané štípané industrie, k níž docházelo při využití ke křesání v raném středověku (Žalov, poloha Na Panenské: Kapustka, Tomková 2018, 252, 259; řadu příkladů publikoval Kaiser 2013, např. s. 275) i později (Putim 3, spíše novověké křesadlo na ústěpu bavorského rohovce z plochy mezolitické lokality, nepublikováno, z autopsie). Jinou kategorii představuje broušená industrie; např. v nepublikovaných fondech Národního muzea v Praze lze nalézt řadu příkladů jejího opakovaného, resp. druhotného používání – ve stadiu polotovarů, hotových výrobků i jejich fragmentů.

Odlišné příklady recyklace artefaktů a jejich materiálů nejen v době kamenné jsou známy i z dalších složek hmotné kultury. Od neolitu docházelo pravděpodobně k přidávání rozemleté hmoty starší keramiky do nových nádob (Bareš et al. 1981, 148–149; rozlišení od jiné soudobé „drtě" je ovšem obtížné, k tomu např. Lička, Mach in Lička 2011, 72). Nesporně probíhalo rovněž přetavování římských bronzových předmětů

Obr. 2. Buštěhrad (okr. Kladno). Odštěpovač – nůž z deskovitého rohovce typu Baiersdorf. Červeně vyznačen původní povrch srpového nože, modře negativy z odštěpovače. Autoři J. Eigner, R. Kirchnerová, J. Souček.

Fig. 2. *Buštěhrad (Kladno District). Splintered piece – sickle knife made from tabular chert of the Baiersdorf-type. The original surface of the sickle knife is marked in red; negatives from the splintered piece are marked in blue. Authors J. Eigner, R. Kirchnerová, J. Souček.*

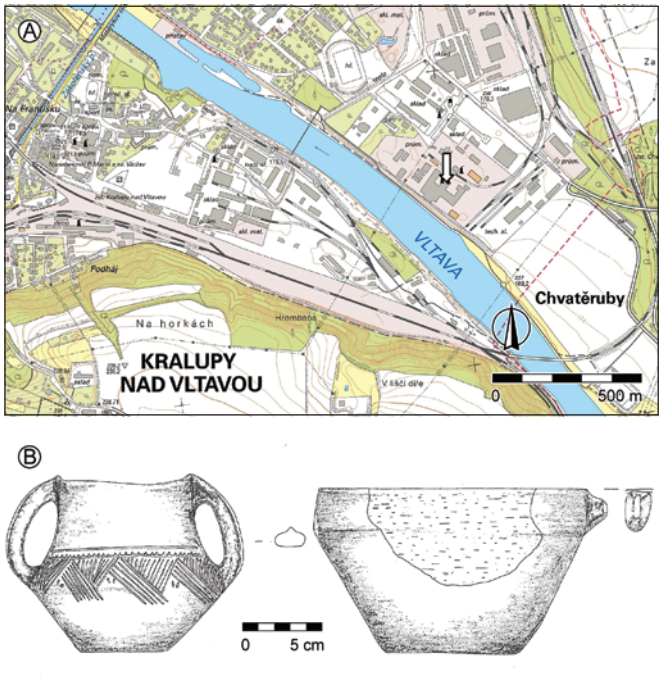

Obr. 3. Kralupy nad Vltavou (okr. Mělník). A – poloha dýhárny, kde se našel jordanovský hrob (mapový podklad: © ČÚZK); B – keramika z hrobu (dle Lüning 1976, Taf. 64A). Autoři J. Eigner, J. Souček.

Fig. 3. *Kralupy nad Vltavou (Mělník District). A – Location of the veneer factory where the Jordanów culture grave was found (map source © ČÚZK); B – pottery from the grave (after Lüning 1976, Taf. 64A).*

v oblasti barbarika (Vích et al. 2020, 170, 181 s literaturou), případně i skla (Čisťakova, Zlámalová Cílová 2022, 196 s literaturou) apod. Uvedené jevy souvisí v obecné rovině zčásti s tzv. garbage economy (Kaňáková Hladíková 2014, 205), ale i s jinými projevy chování a změnou funkcí předmětů (Ungerman 2009, 238). Role a vnímání artefaktů vyrobených ve starších obdobích, později sebraných a dále zužitkovaných nám zůstává neznámá, např. neolitické broušené nástroje se v Polsku objevují opakovaně v hrobech doby železné (Kufel-Diakowska et al. 2022, 1625 s literaturou).

4. Další souvislosti a otázky

Vedle pojednané recyklace starších předmětů a změn funkce artefaktů umožňují představené nálezy uvedení dalších s nimi souvisejících témat, jež vyžadují zevrubnější sledování. Prvému z nich – plošně retušovaným nástrojům, včetně srpových nožů – se přece jen dostalo větší pozornosti (např. Stolz 2014a), druhé – nástup industrií s většími čepelemi a obecně změny technologie a typologie na přelomu neolitu a eneolitu – zůstává opomíjeno.

Plošně retušované nožovité a srpovité nástroje jsou v česko-bavorském prostoru spojeny hlavně s využitím baiersdorfských rohovců z bavorské Franské Alby (k šíření do Čech s dalšími odkazy Burgert 2016). Představují jev spjatý s produkcí tamních podunajských dílen v horizontu altheimské kultury (např. Weinig 1989, 166), s níž byly populace sídlící v Čechách v kontaktu hlavně v siřemské fázi kultury nálevkovitých pohárů (Šumberová, Zápotocký 2022, 95 s lit.). Popisované artefakty putovaly v souladu s kulturní orientací na české území zvláště v mladší a pozdní (schussenriedské) fázi JoK, a také v období kultury nálevkovitých pohárů. Někdy se vyskytnou i kusy suroviny určené snad pro domácí výrobu (např. Makotřasy: Vencl 1985, 169; Svržno – Černý vrch: Chytráček 1993, 236).[4] Naposledy shromáždil D. Stolz údaje o 12 kusech srpů (srpových nožů) z rohovce typu Baiersdorf v Čechách (Stolz 2014a, 393–394). Podle všeho lze jejich počet odhadnout na alespoň jednou tolik (nové publikace, revize sbírek a další nálezy). Vzhledově podobné suroviny byly získávány ve Štýrsku (Brandl et al. 2015), odkud se mohly snad dostávat i na Moravu. Na její i rakouské území se ovšem šířily i baiersdorfské rohovce, a to nejspíše v podobě hotových výrobků (např. Brandl et al. 2017; Šebela et al. 2015, 96, 102).

V horizontu časného až staršího eneolitu se objevují „napodobeniny“ velkých nožovitých a srpovitých nástrojů z českých surovin (křemenec typu Tušimice: Eigner et al. 2017, 590, 604, obr. 11: 6; porcelanit: nepublikovaný kus ze Žatecka, z autopsie), takže se technika bifaciální ploché, částečné či celoplošné retuše přenáší i na další horniny (pro silicity milínského souvrství Stolz 2017) a pokračuje dále do středního eneolitu (např. Velké Přílepy – Kamýk, Národní muzeum, inv. č. H1-18349; Bílina: Zápotocký 2008, 386, obr. 4: 11). V obecnější rovině se počínaje časným eneolitem ustupuje od formování složeného ostří (stále ovšem využívaného: Kieselbach 2008, 191; např. Stolz 2014b pro Bdeněves, soudě dle množství kratších celých i zlomených čepelí, retušovaných či opotřebených). Na jeho úkor se prosazují nástroje s delší pracovní hranou (např. Stolz 2009, 293–294), používané jednotlivě či nanejvýš v několika málo kusech (u srpů: Hložek, Menšík 2011, 55, obr. 3). V tomto ohledu jde o jev běžný i jinde ve střední Evropě (např. Drechsler 2012, 800; Strobel 2000). Raritu představují nástroje typu teslice z baiersdorfských rohovců vyskytující se nejen v těžebních a zpracovatelských místech (Šumberová, Zápotocký 2022, 95, obr. 28). Později ve středním a mladém eneolitu pokračují dýkovité formy plošně retušovaných nástrojů (např. Zápotocký 2013; komplexní publikace L. Šebely a kol. v přípravě; rovněž z baiersdorfských rohovců: např. Šebela et al. 2015, 96, 102, Plate XXIII: 7, 8).

Nedostatečnost poznání nám nedovoluje konstatovat, zda má jordanovská produkce štípaných artefaktů podobně „řemeslně“ kolísající úroveň, jako je tomu u kultury nálevkovitých pohárů – míněno ve vztahu k zastoupení úštěpů a podařených čepelí i morfologii jader a míře oportunismu jejich redukce (např. Vencl 1971, 81, 83, Vencl 2014; Oliva 2017, 16–17, 19). Většina z mála publikovaných souborů štípané industrie z Čech patří až mladší, resp. pozdní (schussenriedské) fázi kultury (např. Stolz 2014b).

Mezi starší a mladší fázi JoK bývá kladen jeden z kulturních zlomů českého eneolitu (Neustupný 2008, 27–28), u kterého mj. i odpůrce teorií migracionismu v pravěku E. Neustupný připouštěl vysvětlení pohybem populací (cf. Vencl 2009, 559). Kvůli faktické neznalosti produkce štípané industrie lengyelské kultury v Čechách a jen málo poznané starší jordanovské kultuře neumíme přesněji vymezit horizont, kdy se začíná aplikovat plošná retuš i mimo hroty šípů, nastupuje produkce delších pravidelných čepelí a vytrácí se „neolitické“ tvary (trapézy a lichoběžníkovité srpové čepele). V důsledku toho nelze proměnu, jež nemusela proběhnout synchronně, paralelizovat s některou fází horizontu pozdního neolitu až časného eneolitu, s kulturním vlivem zřetelným v keramice, se změnou přísunu kamenné suroviny apod. Proto se omezíme jen na několik poznámek:

Z relativně četnějších souborů štípané industrie patří starší fázi JoK v Čechách jen ta ze sídlištního kontextu ve Vysokém Mýtu (Vích 2021, 111–112, obr. 20) a Praze-Bubenči (Dobeš et al. 2010 309–310, obr. 8), kde zaujmou 4 trojúhelníkovité hroty dílem s laterální, dílem s plošnou retuší, a dlouhá čepel délky 54 mm. Určitý srovnávací význam pro studium štípaných artefaktů proto mohou stále mít kolekce nejisté homogenity, přinejmenším do doby zveřejnění kvalitnějších souborů z početných nepublikovaných výzkumů a spolehlivých kontextů. Patří k nim i drobný soubor štípané industrie získaný K. Žeberou na vrchu Rubín v katastru Dolánek u Podbořan (Ústecký kraj, okr. Louny). Pocházel z neurčeného místa na této výšinné

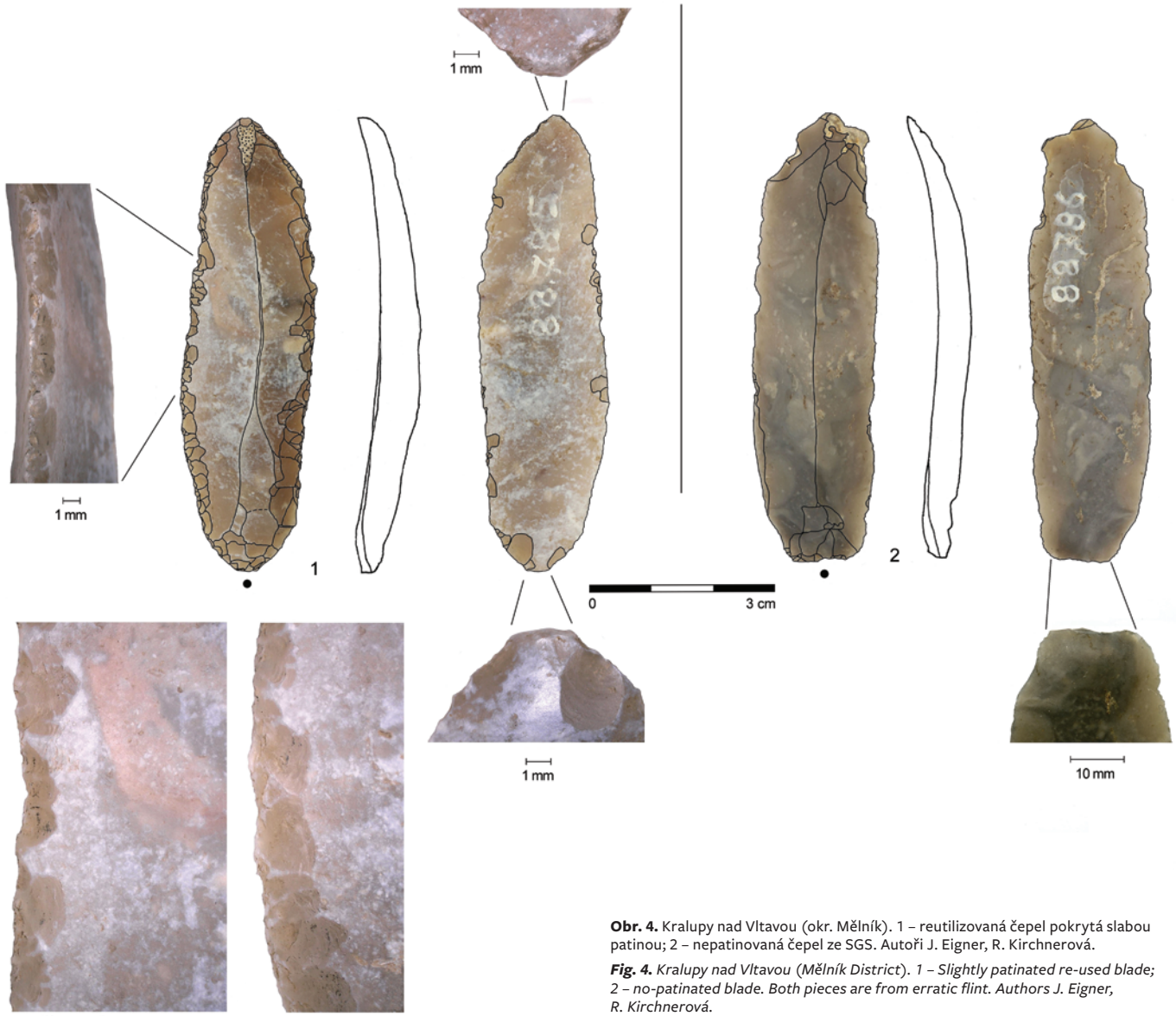

Obr. 4. Kralupy nad Vltavou (okr. Mělník). 1 – reutilizovaná čepel pokrytá slabou patinou; 2 – nepatinovaná čepel ze SGS. Autoři J. Eigner, R. Kirchnerová.

Fig. 4. *Kralupy nad Vltavou (Mělník District). 1 – Slightly patinated re-used blade; 2 – no-patinated blade. Both pieces are from erratic flint. Authors J. Eigner, R. Kirchnerová.*

lokalitě, kde se podařilo zachytit blíže nespecifikované kulturní souvrství. V kontextu označeném jako „jordanovská kultura, kulturní vrstva" (a s číslem III a VI, bez náležitého vysvětlení zkratek) se vyskytly početné a výrazné jordanovské střepy (výběr prezentoval Lüning 1976, 173, Taf. 58A – i s mladšími komponentami), včetně části džbánku majícího analogie v aichbühlském kulturním prostředí (ústní sdělení M. Zápotocký). Vedle dominantní a výrazné složky keramiky starší fáze JoK (dále i broušené industrie, mušle s otvorem a provrtaného zvířecího zubu) obsahuje ovšem příslušný sáček i jednotlivé střepy kultury kulovitých amfor, střední doby bronzové a halštatské, což odpovídá polykulturnímu charakteru osídlení na lokalitě (pro eneolit Zápotocký 2008, 390). Celkem 11 štípaných artefaktů (obr. 5: 1–9) bylo vyrobeno jak z importované suroviny – SGS (6 ks; obr. 5: 3, 6–9), tak domácího křemence typu Tušimice (4 ks; obr. 5: 1, 2, 5; vzdálenost od jeho výchozů s doly asi 15 km) a porcelanitu rovněž ze severozápadních Čech (obr. 5: 4). Základní rys představuje výrazně čepelový charakter retušovaných (bez plošné retuše) i neretušovaných odštěpů a nástrojů (šířky čepelí mezi 11 a 29 mm, průměrně 18 mm). Ke sbíjení z jinak chybějících, nejspíše jednopodstavových jader docházelo podle příslušných znaků hlavně přímým úderem měkkým otloukačem.

Výbavy hrobů nenesou informaci o celém spektru artefaktů, ale vlastnosti čepelí sledovat umožňují. Vedle výše pojednaného nálezu z Kralup se dlouhá bilaterálně retušovaná čepel délky 94 mm ze SGS vyskytla spolu s další obloukovitě retušovanou čepelí v hrobu ze středočeských Neratovic (Spurný 1962; popis artefaktů S. Vencl, ústní sdělení M. Dobeš), který postrádal další výbavu, takže zásadní informace o něm přinesla až radiouhlíková a genetická analýza (Papac et al. 2021). V případě dětského jordanovského hrobu z Prahy 8 – Ďáblic (severovýchodně od bývalé Battistovy cihelny v centrální části starých Ďáblic u dnešního č. p. 156; obr. 6) je přináležitost poblíž něho nalezených střepů, šídla, dvou kusů broušené industrie a tří štípaných artefaktů k výbavě sporná, neboť tyto mohly pocházet i z kulturní vrstvy v témže prostoru (Axamit 1930, 198). Každopádně keramika ukazuje na osídlení v mladší fázi JoK. Uvedené štípané artefakty (Národní muzeum, inv. č. H1-45812–45814; obr. 6: 3–5) – bez výjimky ze SGS – představují dvojité škrabadlo na bilaterálně jemně retušované čepeli (obr. 5: 10) a dvě strmou až polostrmou retuší spíše otupené čepele. Prvá nese nádech patiny (obr. 5: 12), druhá, původně distálně upravená asi do tvaru vrtáku, má ventrálně úpravu rovnající profil čepele a odretušovanou patku (obr. 5: 11). Zajímavost představuje další projev

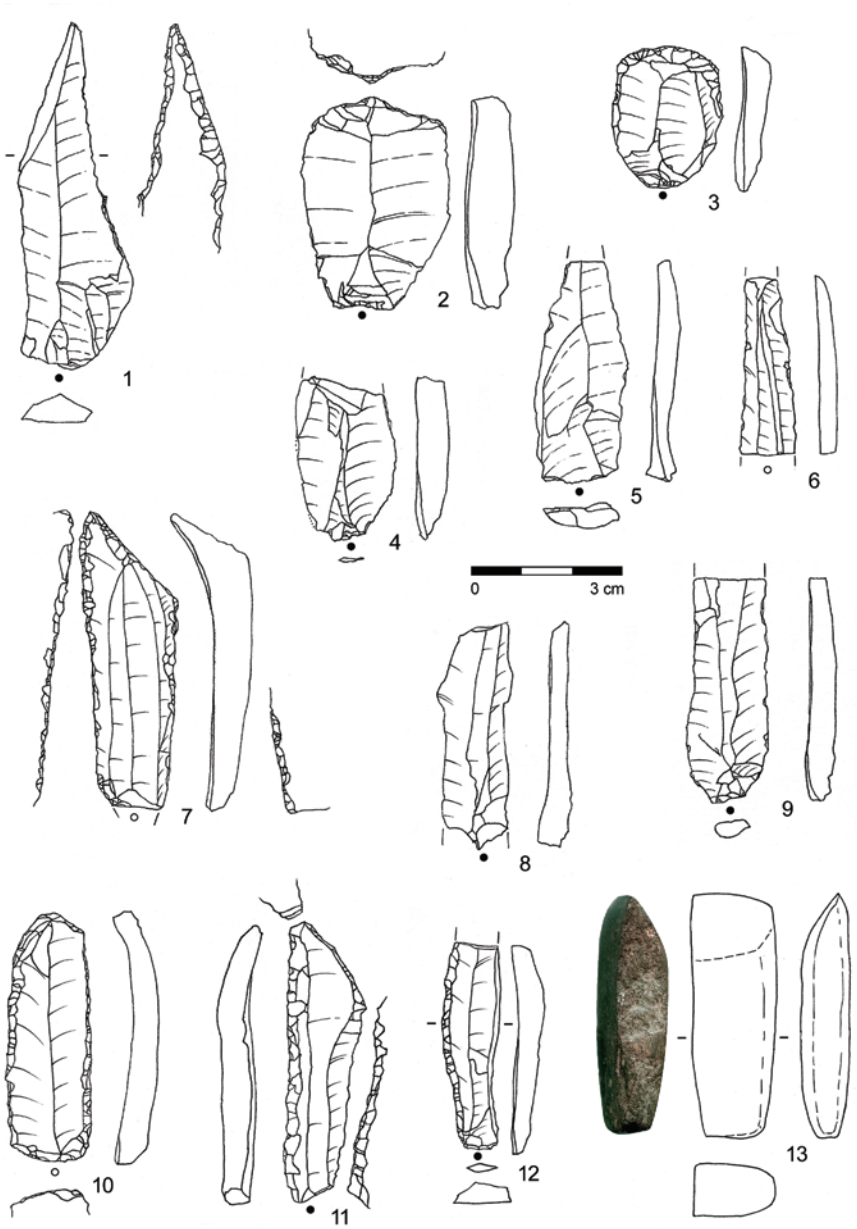

Obr. 5. Další soubory štípané industrie starší a mladší fáze jordanovské kultury v Čechách. 1–9 –Dolánky u Podbořan – Rubín; 10–13 – Praha-Ďáblice, č. p. 156 (č. 13: reutilizovaná broušená sekera). Kresba J. Eigner.

Fig. 5. *Other chipped stone assemblages from the earlier and later phase of Jordanów culture in Bohemia. 1–9 – Dolánky u Podbořan – Rubín Hill; 10–13 – Prague-Ďáblice, No. 156 (No. 13: reutilised polished stone axe). Drawing by J. Eigner.*

reutilizace, tentokrát u broušené industrie, kdy došlo po podélném přelomení broušené sekerky k částečnému „zabroušení" lomu, čímž vznikl nástroj typu klínku (obr. 5: 13).

Výše uvedené soubory už neobsahují klasické lengyelské tvary jako půlměsícovité a hlavně lichoběžníkovité srpové čepele až široké trapézy, příp. krčkovité vrtáky, na druhou stranu se v inventáři blíže nedatovaných unikátních jordanovských hrobů z Třebestovic na Nymbursku vyskytl drobný trapéz (Čtverák, Rulf 1989, 15, obr. 5: 3b). Na území Polska té doby nejsou trapézy ničím výjimečným, dokonce pokračují až do období kultur nálevkovitých pohárů a kulovitých amfor (např. Zakościelna, Libera 2007), což vyvolává další otázky, třeba ohledně původu a kontaktu populací.

Nejstarší dlouhé čepele se podle V. Janáka objevují v prostoru Moravy v závěru lengyelského období a v JoK, údajně pod vlivem kultury nálevkovitých pohárů; v Polsku nastal „przelom metryczny" dříve (Janák 2007, 143, pozn. 8 s literaturou). Severní skupina JoK obsahuje rovněž běžně výrazné tvary čepelí (cf. Kaufmann 1994, 122). Téma by stálo v budoucnu za širší uchopení jak ve vztahu k technikám štípání, tak i kulturně-chronologickým poměrům na území střední Evropy.

5. Závěr

Ačkoli byly v článku analyzovány ze štípané industrie časně eneolitické jordanovské kultury primárně pouhé dva artefakty, odrážejí tyto v podobě reutilizace jeden z projevů lidského chování v sídlištním i funerálním kontextu. Na sídlišti mladší (eventuálně pozdní – schussenriedské) fáze uvedené kultury v Buštěhradu na Kladensku byl nalezen v sídlištním objektu velký odštěpovač („splintered piece") vyrobený ze zlomené čepele nože – asi srpového – z bavorského baiersdorfského rohovce (obr. 2).[5] Druhým příkladem je jedna ze dvou dlouhých pazourkových čepelí v hrobě z Kralup nad Vltavou, pokrytá slabou patinou, která byla v mladší fázi jordanovské kultury znovupoužita a laterálně retušována (obr. 4).

Autoři opětovně upozornili na nutnost usilovat o souvislé poznávání vývoje technologických a typologických znaků napříč kulturami a skupinami časného a starého eneolitu, neboť informační potenciál štípané industrie i pro sledování kulturně-chronologických otázek nebyl dosud vyčerpán. Patří k nim technologické a typologické změny v průběhu vývoje od lengyelské po jordanovskou kulturu, jejich nástup, šíření a vztah k proměnám v keramické produkci či populace jako takové, mj. na pozadí současných

Obr. 6. Praha-Ďáblice. Jordanovské nálezy z nejbližšího okolí dětského hrobu. Foto L. Vélová.

Fig. 6. *Prague-Ďáblice. The finds of Jordanów culture from the vicinity of a child burial. Photo by L. Vélová.*

genetických studií (např. Papac et al. 2021). V časném eneolitu dochází k nástupu větších odštěpů s plochou, často bifaciální retuší, které vytlačují složená ostří srpových a nožových nástrojů; jiným trendem jsou dlouhé pravidelné čepele, pokračující časoprostorově kolísavě i v kultuře nálevkovitých pohárů. Objevují se i v dalších sledovaných jordanovských kolekcích z Dolánek a Prahy-Ďáblic (obr. 5). Vzájemný kulturní a chronologický vztah dlouhých čepelí a plochých retuší nelze zatím upřesnit. Kvalitativní pokrok v budoucím poznání však odvisí od analýzy větších souborů nálezů, ideálně z jednofázových a radiouhlíkově datovaných kontextů.

Poděkování

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/17.II.e, 00023272). Za technickou pomoc vděčíme Romaně Kirchnerové a Josefu Součkovi, za konzultace Viktorii Čisťakové, Miroslavu Dobešovi, Milanu Ličkovi, Danielu Stolzovi a Milanu Zápotockému, za připomínky k textu anonymním recenzentům.

Poznámky

1. Za hodný pozornosti stojí fakt, že výkop jámy č. 10 v rodném Buštěhradu uskutečnil Karel Žebera (1911–1986) ve svých 17 letech. Prodej archeologické sbírky z jeho juvenilních let do Národního muzea v Praze mu pomohl financovat vlastní vysokoškolské studium (jak kdysi sdělil S. Venclovi).
2. Současné uložení antropologických pozůstatků z hrobu v Kralupech zůstalo autorům neznámé.
3. Typickým příkladem tvarové, a hlavně funkční změny štípaného artefaktu jsou neolitické trojúhelníkové šipky ze Sázavy – Bílého kamene a Tetína – Kody přeštípané ze srpových čepelí (Burgert et al. 2020, 357, obr. 7: 1; Vencl 1970, 654, obr. 6: 13).
4. Pouze zřídka praktikované prosévání či plavení na eneolitických výzkumech je nejspíš příčinou toho, že dosud neznáme drobné odštěpky z retušování a ostření těchto nástrojů (vzácná výjimka např. Bartík et al. 2019b, 379).
5. V tomto konkrétním případě nesloužil odštěpovač jako jádro, jak se předpokládá u řady jiných kusů těžených bipolární technikou (k problematice např. Le Brun-Ricalens 2012, 435, 451).

Literatura

Anonym 1953: *Kralupy nad Vltavou. Rozpis inventáře NM Praha*. Rkp. dokumentu, č. j. C-TX-195304312 [cit. 2023-03-20]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Dostupné také z: Digitální Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-195304312.

Axamit, J. 1930: Nové nálezy jordansmühlské keramiky v Čechách. *Památky archeologické* XXVI(3–4), 188–201. Dostupné také z: https://1url.cz/drbO8.

Bareš, M., Lička, M., Růžičková, M. 1981: K technologii neolitické keramiky I. *Sborník Národního muzea* 35(3–4), 137–227.

Bartík, J., Škrdla, P., Novák, J. 2019a: Mohelno-Plevovce v kontextu lokálního lengyelského osídlení a přírodního prostředí. *Přehled výzkumů* 60(1), 43–76. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60-1_2018_bartik_et_al.pdf.

Bartík, J., Škrdla, P., Šebela, L., Přichystal, A., Nejman, L. 2019b: Mining and processing of the Stránská skála-type chert during Late Neolithic and Early Eneolithic periods. *Archeologické rozhledy* LXXI(3), 373–417. DOI: 10.35686/AR.2019.17. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/58/57.

Brandl, M., Hauzenberger, Ch., Trnka, G. 2017: Analysis of a Baiersdorf sickle blade from eastern Austria. *Anthropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution*. Special Issue: Focus on the lithics: raw materials and their utilisation during the Stone Age in Central Europe, 55(1–2), 181–191. Dostupné také z: http://puvodni.mzm.cz/Anthropologie/article.php?ID=2203.

Brandl, M., Martinez, M. M., Modl, D., Weiss-Krejci, E. 2015: Chert from the Rein Basin (Styria, Austria): Prehistoric use and distribution. In: T. Kerig, S. Shennan (eds.): *Connecting Networks. Characterising Contact by Measuring Lithic Exchange in the European Neolithic*. Oxford: Archaeopress, 103–115.

Burgert, P. 2016: Bavorské jurské rohovce Franské Alby v neolitu a eneolitu Čech. *Archeologické rozhledy* LXVIII(1), 91–108. DOI: 10.35686/AR.2016.4. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/160/152.

Burgert, P., Přichystal, A., Davidová, T. 2020: Nový výzkum pravěkých těžebních polí na Bílém kameni u Sázavy, okr. Benešov. *Archeologické rozhledy* LXXII(3), 349–378. DOI: 10.35686/AR.2020.12. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/40/38.

Čisťakova, V., Zlámalová Cílová, Z. 2022: Archaeological and Archaeometric Study of the Roman and Late Antique Glass. In: P. Tušlová, B. Weissová, S. Bakardzhiev (eds.): *The Yurta-Stroyno Archaeological Project. Studies on the Roman Rural Settlement in Thrace*. Studia Hercynia, monographs 2. Prague: Karolinum Press, 184–244. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/172822.

Čtverák, V., Rulf, J. 1989: Nálezy horizontu jordanovské kultury z Třebestovic, okr. Nymburk. *Památky archeologické* LXX(1), 5–29. Dostupné také z: https://1url.cz/Erb59.

ČÚZK: *Geoportál ČÚZK. Geoprohlížeč. Základní mapa ČR* [online]. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: Buštěhrad – https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec?extent=-760081.6186349891,-1034251.0783913485,-755985.0984419488,-1032426.8467428852; Kralupy nad Vltavou – https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec?extent=-752108.9895731331,-1026985.6117359543,-743915.9491870523,-1023337.1484390277.

Dobeš, M., Kostka, M., Popelka, M. 2010: Žárové hroby jordanovské kultury z Prahy-Bubenče a Dejvic. *Archaeologica Pragensia* 20, 294–316.

Drechsler, P. 2012: Erntemesser und Sicheln. In: H. Floss (Hrsg.): *Steinartefakte. Vom Altpaläolithikum bis in der Neuzeit*. Tübingen: Kerns Verlag, 791–806.

Efrati, B., Barkai, R., Cesaro, S. N., Venditti, F. 2022: Function, life histories, and biographies of Lowe Paleolithic patinated flint tools from Late Acheulian Revadim, Israel. *Scientific Reports* 12, 2885. DOI: 10.1038/s41598-022-06823-2. Dostupné také z: https://www.nature.com/articles/s41598-022-06823-2.

Eigner, J., Přichystal, A., Dobeš, M. 2017: Časný a starší eneolit Kadaňska a horního Poohří pohledem kamenné industrie. *Archeologie ve středních Čechách* 21(2), 2017, 577–615. Dostupné také z: https://www.uappsc.cz/wp-content/uploads/2021/11/ASC21_2_09Eigner_et_al.pdf.

Hložek, J., Menšík, P. 2011: Kamenná industrie období eneolitu a její možné širší symbolické souvislosti na příkladu obj. 214 z Velkých Přílep. *Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii* 12, 54–57. Dostupné také z: https://uni.uhk.cz/zivaarcheologie/index.php/ziva/article/view/124.

Hušták, P. 2019: Záchranný archeologický výzkum polykulturního sídelního areálu na k. ú. Buštěhrad (okr. Kladno), ul. Sokolská. In: K. Sklenář (ed.): *Archeologické výzkumy v Čechách 2018. Sborník referátů z informačního kolokvia*. Zprávy České společnosti archeologické. Supplément 113. Praha: Česká archeologická společnost, 6–7.

Chytráček, M. 1993: The Early Eneolithic settlement on Černý vrch near Svržno, district of Domažlice. *Archeologické rozhledy* XLV(2), 221–244. Dostupné také z: https://1url.cz/3rPFM.

Janák, V. 2007: Příspěvek neolitické a eneolitické štípané kamenné industrie k poznání sociálních a hospodářských poměrů své doby na příkladu horního Poodří. In: E. Kazdová, V. Podborský (eds.): *Studium sociálních a duchovních struktur pravěku*. Brno: Masarykova univerzita, 137–189.

Kaiser, M. J. 2013: *Werkzeug – Feuerzeug – Edelstein. Die Silices des südöstlichen Oberrheingebietes und ihre Nutzung von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 95. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.

Kaňáková Hladíková, L. 2014: Posudek souboru štípané industrie z pohřebiště Olomouc – Nemilany. In: R. Přichystalová, M. Kalábek (ed.): *Raněstředověké pohřebiště Olomouc – Nemilany: katalog*. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica 424. Brno: Masarykova univerzita, 203–205.

Kaňáková Hladíková, L. 2020: Štípaná kamenná industrie. In: M. Ernée, M. Langová et al.: *Mikulovice. Pohřebiště na Jantarové stezce*. Památky archeologické. Supplementum 21. Praha: Archeologický ústav AV ČR Praha, 284–301.

Kapustka, K., Tomková, K. 2018: Příspěvek k poznání funkcí štípané industrie v raném středověku na příkladu nálezů ze Žalova. In: K. Kapustka (ed.): *Profil archeologie středověku: studie věnované Janu Frolíkovi*. Praha: Archeologický ústav AV ČR Praha, 249–263.

Kaufmann, D. 1994: Die Elbe-Saale-Gruppe der Jordansmühler Kultur. In: P. Koštuřík (ed.): *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988. Znojmo-Kravsko-Těšetice 3. – 7. 10. 1988*. Brno, Lódz: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Muzeum archeologiczne i etnograficzne, 112–130.

Kieselbach, P. 2008: *Metamorphose des Steins – Vom Rohmaterial zum Kulturgut. Versorgungsaspekte und technische Prozesse der Silexverarbeitung von jungneolithischen Silexinventaren aus Südwestdeutschland*. Rkp. dizertační práce. Eberhard-Karls-Universität Tübingen. Geowissenschaftlichen Fakultät. Uloženo: Universitätsbibliothek der Universität Tübingen. Dostupné také z: https://d-nb.info/988110539/34.

Kufel-Diakowska, B., Chłoń, M., Baron, J. 2022: A Neolithic ground stone tool as an Early Iron Age funerary gift. *Antiquity* 96(390), 1621–1627. DOI: 10.15184/aqy.2022.124. Dostupné také z: https://1url.cz/4rAL3.

Le Brun-Ricalens, F. 2012: Ausgesplitterte Stücke. Kenntnisstand nach einem Jahrhundert Forschung. In: H. Floss (Hrsg.): *Steinartefakte. Vom Altpaläolithikum bis in die Neuzeit*. Tübingen: Kerns Verlag, 439–456.

Lička, M. 2011: *Osídlení kultury s lineární keramikou v Kosoři, okr. Praha–západ*. Fontes Archaeologici Pragenses 37. Pragae: Národní muzeum.

Lüning, J. 1976: Schussenried und Jordansmühl. In: H. Schwabedissen (ed.): *Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa. Teil Vb, Westliches Mitteleuropa*. Fundamenta, Monographien zur Urgeschichte. Köln: Böhlau, 122–187.

Neustupný, E. 2008: Všeobecný přehled eneolitu. In: E. Neustupný (ed.): *Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit*. Praha: Archeologický ústav AV ČR Praha, 11–37.

Oliva, M. 2017: Těžba rohovce z doby kultury nálevkovitých pohárů v Krumlovském lese (jižní Morava). *Archeologické rozhledy* LXIX(1), 3–22. DOI: 10.35686/AR.2017.1. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/136/130.

Papac, L., Ernée, M., Dobeš, M., Langová, M., Rohrlach, A. B., Aron, F., Neumann, G. U., Spyrou, M. A., Rohland, N., Velemínský, P., Kuna, M., Brzobohatá, H., Culleton, B., Daněček, D., Danielisová, A., Dobisíková, M., Hložek, J., Kennett, D. J., Klementová, J., Kostka, M., Krištuf, P., Kuchařík, M., Kuljavceva Hlavová, J., Limburský, P., Malyková, D., Mattiello, L., Pecinovská, M., Petriščáková, K., Průchová, E., Stránská, P., Smejtek, L., Špaček, J., Šumberová, R., Švejcar, O., Trefný, M., Vávra, M., Kolář, J., Heyd, V., Krause, J., Pinhasi, R., Reich, D., Schiffels, S., Haak, W. 2021: Dynamic changes in genomic and social structures in third millennium BCE central Europe. *Science Advances* 7(35), 1–17. DOI: 10.1126/sciadv.abi6941. Dostupné také z: https://www.science.org/doi/epdf/10.1126/sciadv.abi6941.

Schön, W., Affolter, J., Gehlen, B., Meixner, D. 2020: Der Fundplatz „Weldermühle" (Landkreis Landsberg a. Lech) und seine Bedeutung für die Geschichte des Jungneolithikums im

westbayerischen Alpenvorland. In: L. Husty, T. Link, J. Pechtl (Hrsg.): *Neue Materialien des Bayerischen Neolithikums 3. Tagung im Kloster Windberg vom 16. bis 18. November 2018*. Würzburger Studien zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie 6. Würzburg: Würzburg University Press, 133–197. DOI: 10.25972/WUP-978-3-95826-145-7. Dostupné také z: https://opus.bibliothek.uni-wuerzburg.de/frontdoor/index/index/docId/21158.

Sklenář, K. 1982: *Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné. Borek – Mělnické Vtelno*. Mělník: Okresní muzeum Mělník.

Spurný, V. 1962: *Zpráva o záchranném výzkumu v Neratovicích*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. C-TX-196205352 [cit. 2023-03-20]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-196205352.

Stolz, D. 2009: *Neolitické a eneolitické osídlení Hořovické kotliny se zaměřením na kamennou industrii* [online]. Rkp. disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou. [cit. 2023-03-04]. Uloženo: Digitální repozitář Karlovy univerzity. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/21270.

Stolz, D. 2014a: Srp z bavorského deskovitého silexu typu Baiersdorf a další kamenné předměty z výzkumu I. Kiekebuschové v Šárce v Praze-Liboci. *Archaeologica Pragensia* 22, 384–396.

Stolz, D. 2014b: Štípaná industrie. In: M. Dobeš, M. Metlička: *Raný eneolit v jihozápadních Čechách*. Archeologie západních Čech. Supplementum 1. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 67–76.

Stolz, D. 2017: Využívání místních surovin na výrobu štípané industrie v neolitu a eneolitu Berounska a Hořovicka se zaměřením na mílinské silicity. In: J. Eigner, R. Trnka (eds.): *Na stopě (pre)historii jihozápadních Čech. Sborník přátel k životnímu jubileu Milana Řezáče*. Plzeň: Nakladatelství ing. Petr Mikota, 65–69.

Strobel, M. 2000: *Die Schussenrieder Siedlung Taubried I (Bad Buchau, Kr. Biberach)*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg, Sonderband. Stuttgart: Theiss Verlag.

Šebela, L. a kol. 2007: *Hlinsko. Výšinná osada lidu badenské kultury*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 32. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.

Šebela, L., Přichystal, A. 2020: *Silicite Axes in Moravia, Czech Silesia and Bohemia*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 65. Brno: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

Šebela, L., Přichystal, A., Humpolová, A., Prokeš, L. 2015: Eneolithic hillfort Starý Zámek near Jevišovice. A contribution to lithic chipped industry research in southwestern Moravia. *Přehled výzkumů* 56(1), 59–117. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_studie_3.pdf.

Šumberová, R., Zápotocký, M. 2022: Kultura nálevkovitých pohárů na silničním obchvatu Kolína (39./38.–35./34. stol. před Kr.). Sídelní síť mikroregionu a ohrazení typu dlouhých mohyl na východě středních Čech. *Památky archeologické* CXIII, 45–133. DOI: 10.35686/PA2022.2. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2022/11/PA_22_cl_SUMBEROVA.pdf.

Ungerman, Š. 2009: Archaika in der Frühmittelalterlichen Gräbern in Mähren. In: P. Maříková Vlčková, J. Mynářová, M. Tomášek (eds.): *My things changed things. Social Development and Cultural Exchange in Prehistory, Antiquity, and the Middle Ages*. Praha: Charles University in Prague, 224–256.

Vencl, S. 1964: K otázce patinace postpaleolitických silexových industrií. *Sborník geologických věd, Anthropozoikum* 2, 113–130.

Vencl, S. 1970: Mesolitické osídlení Českého krasu. *Archeologické rozhledy* XXII(6), 643–657. Dostupné také z: https://1url.cz/YrPFO.

Vencl, S. 1971: Současný stav poznání postmezolitických štípaných industrií v Československu. In: J. K. Kozłowski (ed.): *Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym*. Kraków: Polskie Towarzystwo Archeologiczne, Oddział w Noweij Hucie, Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 74–99.

Vencl, S. 1985: Chipped industry. In: E. Pleslová-Štiková: *Makotřasy – a TRB site in Bohemia*. Fontes Archaeologici Pragenses 17. Pragae: Museum nationale Pragae, 165–174, 281.

Vencl, S. 2009: Úvahy nad Archeologií pravěkých Čech. *Archeologické rozhledy* LXI(3), 554–566. Dostupné také z: https://1url.cz/ErPFb.

Vencl, S. 2014: Štípaná industrie ze sídliště pozdní fáze KNP v Brozanech nad Ohří, okr. Litoměřice. *Archeologie ve středních Čechách* 18(1), 2014, 57–63. Dostupné také z: https://www.uappsc.cz/wp-content/uploads/2022/01/ASC18_1_4_Vencl.pdf.

Vích, D. 2021: Sídliště jordanovské kultury z Vysokého Mýta v poloze Za pivovarem. *Pravěk. Nová řada* 29, 87–117.

Vích, D., Jílek, J., Kmošek, J., Biborski, M. J., Biborski, M. R., Martínek, J. 2020: Soubor kovových předmětů z doby římské z Boršova na Moravskotřebovsku. *Památky archeologické* CXI, 159–192. DOI: 10.35686/PA2020.4. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2019/11/PA_2020_04.pdf.

Weinig, J. G. 1989: Der Schlagplatz am Osterberg bei Pfünz. Eine Zusammenfassung mit weiteren Funden. In: K. H. Rieder, A. Tillmann, J. Weinig (Hrsg.): *Steinzeitliche Kulturen an Donau und Altmühl*. Ingolstadt: Stadt Ingolstadt, 159–170.

Zakościelna, A., Libera, J. 2007: Geometric microliths in grave inventories of Neolithic cultures in Małopolska (south-eastern Poland). In: M. Masojć, T. Płonka, B. Ginter, S. K. Kozłowski (eds.): *Contributions to the Central European Stone Age*. Wrocław: University of Wrocław, Institut Archeologii, 257–270.

Zápotocký, M. 2008: Badenská a řivnáčská kultura v severozápadních Čechách. *Archeologické rozhledy* LX(3), 383–458. Dostupné také z: https://1url.cz/GrPF9.

Zápotocký, M. 2013: Silicitové dýky z mladšího eneolitu a starší doby bronzové v Čechách. *Archeologické rozhledy* LXV(1), 3–55. Dostupné také z: https://1url.cz/5rPFP.

Zápotocký, M. 2016: Jordanovská kultura na východě Čech. *Památky archeologické* CVII, 5–49. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2011/02/PA_107_2016_01_Zapotocky.pdf.

Žebera, K. 1927–1928: *Zápisníky. Sešit č. I/1927–1928*. Rkp. Uloženo: archiv nálezových zpráv Oddělení pravěku a antického starověku Národního muzea.

Summary

The chipped stone industry of the Jordanów culture is a little-known component of the material culture of this Proto-Eneolithic cultural unit (4300/4200–3900/3800 BC.) and does not only include Bohemia. This article focuses on the reutilisation of stone artefacts using the examples of two finds from Central Bohemia. These finds, which are marginal on a local and broader scale, reflect human behaviour in settlement and mortuary contexts. The first find, a knife made of Jurassic Baiersdorf tabular chert, was reutilised as a fragmented piece at a settlement of the upper phase of Jordanów culture at Buštěhrad (Fig. 2). This shape was particularly common during the Proto and Early Eneolithic periods. The second find is the blade of an earlier – perhaps from the Palaeolithic – period, which had been retrieved and retouched during the Eneolithic period and deposited in a grave at Kralupy nad Vltavou dating from the upper phase of the Jordanów culture (Fig. 4: 1).

In addition, the necessity to continuously study problems is repeatedly emphasised, as the informative potential of the chipped stone industry for monitoring cultural and chronological issues has still not been fully exploited. These also include technological and typological changes and the differences between the Lengyel and Jordanów cultures and their interpretation. In

particular, composite blades of tools (knives, sickles) gave way to large flakes with retouched surfaces (see, for example, Stolz 2009, 293–294). Straight long blades, which although fluctuated, continued until the Proto-Eneolithic period and also more frequently appeared in the Jordanów culture. For this purpose, other small-sized assemblages from Dolánky (the hilltop site of Rubín, Fig. 5: 1–9) and Prague-Ďáblice (Fig. 5: 10–12) were also studied in detail. Future qualitative progress in knowledge will tend to be related to the analyses of larger assemblages of the chipped stone industry, preferably from single-phase and radiocarbon-dated contexts.

English translation by Jan Machula

Kontakty

Jan Eigner
Národní muzeum
Václavské náměstí 68
CZ-110 00 Praha
jan.eigner@nm.cz

Vladimír Slunečko
Národní muzeum
Václavské náměstí 68
CZ-110 00 Praha
vladimir.slunecko@nm.cz

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 53–60

Petroarchaeological investigation of three nephrite axes from Moravia and Czech Silesia

Petroarcheologický výzkum tří nefritových seker z Moravy a českého Slezska

– *Antonín Přichystal*, Petr Rataj, Dalibor Všianský* –

KEYWORDS

Nephrite axes – Eneolithic – Moravia and Czech Silesia – natural sources – Jordanów Śląski

ABSTRACT

In 1989, 2002 and 2021, three axes were found in Moravia and Czech Silesia, which share a similar appearance and typology. Two of these axes (Bolatice near Opava, Hlinsko near Lipník nad Bečvou) can be dated to the Early Eneolithic (Funnel Beaker Culture), while the third (Archlebov near Ždánice) was a surface find in an area with pottery fragments corresponding to the Moravian Painted Ware Culture. The raw material used in the axes is almost macroscopically identical and has a striking mottled colour. Mineralogical methods (determination of magnetic susceptibility and density, X-ray diffraction record) were used for classification. The methods proved the raw material was nephrite with a significant presence of clinopyroxene. Our comparison with nephrite occurrences in Central Europe has shown the nephrite source at Jordanów Śląski in Polish Silesia to be the most probable source.

1. Introduction

The impulse for writing this article was the discovery of a macroscopically noticeable stone axe in Bolatice (Opava District). During its examination, A. Přichystal realised that he had already seen two very similar axes at the Hlinsko near Lipník nad Bečvou (Přerov District) and Archlebov (Hodonín District) sites. Although attention was mainly focused on the axe from Bolatice, analogous analyses were also added for the other two axes. These confirmed that all three axes are made from the same unique raw material – nephrite. In the second part of this article, we determine the provenance of these axes in relation to three important sources of nephrite in Central Europe – the nephrite deposit at Jordanów Śląski in Polish Silesia, nephrite cobbles in the River Mur between the cities of Leoben and Graz (Styria, Austria), occurrences of nephrite in southeast Switzerland (Canton of Graubünden/Grisons) and the adjacent Province of Sondrio (Lombardy, Italy) – see Fig. 1.

2. The axe from Bolatice (Opava District)

The axe was found during a development-led excavation at the construction site of the Kaplan family house on building plot No. 2977/23 in the cadastral area of Bolatice village (Opava District). The excavation was carried out by P. Rataj from the

Fig. 1. Locations of the studied nephrite axes (4 – Bolatice, 5 – Hlinsko, 6 – Archlebov) and potential nephrite sources (1– Jordanów Śląski, 2 – Poschiavo-Scortaseo / Val Malenco, 3 – Mur River in Styria).

Obr. 1. *Lokalizace studovaných nefritových seker (4 – Bolatice, 5 – Hlinsko, 6 – Archlebov) a potenciálních nefritových zdrojů (1 – Jordanów Śląski, 2 – Poschiavo-Scortaseo / Val Malenco, 3 – řeka Mur ve Štýrsku).*

* Corresponding author – E-mail address: prichy@sci.muni.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-07

Received 1 January 2023; received in revised form 4 April 2023.
Available online 6 June 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

Institute of Archaeology in Brno from 15 July to 12 August 2021. The investigated site is located at the eastern edge of the inner built-up area of the village of Bolatice, at the boundary between the 'Ruždina' and 'Za Větřákem' land plots in an area with a raised plateau extending from Bolatice as far as the local district of Bolatice-Borová. The area is located at an altitude of 272–273 metres above sea level.

A number of archaeological finds originate from the cadastral municipality of Bolatice. The oldest find, a stone axe-hammer, was made at the end of the 19th century on the southwestern edge of the village (Juchelka 2007, 413). The local teacher Karl Sczodrok was the first to take an interest in the archaeological settlement of the village and he summarised his findings from surface surveys of the village area in the article 'Steinhämmerfunde aus Bolatik im Kreise Ratibor'. He created a well-arranged map with occurrences of polished stone industry in the cadastral district of Bolatice and its surroundings and assigned most of these finds to the Linear Pottery Culture (Sczodrok 1913, 12–15). However, this thesis can no longer be unequivocally verified today, as the artefacts have been lost over the years. The number of individual finds has increased over time. Almost all of these were found by chance or during systematic surface surveys. The finds of chipped stone artefacts confirm that the land in the cadastral district of Bolatice was already settled from the Old to the Middle Palaeolithic (Svoboda 2001, 114). The continuity of settlement during the Neolithic period is evidenced by the artefacts made by the peoples of the Linear Pottery Culture and Lengyel Culture (Janák 2001, 8; Juchelka 2007, 413). The presence of the Late Eneolithic population with cord-ornamented pottery is confirmed by typical stone axe-hammers (Šebela 1999, 33). A small-scale Bronze Age settlement is evidenced by a perforated spherical mace head (Arndt 1926, 55) and a bronze axe from Chuchelenský les (forest) (Jisl 1950, 2).

However, none of these objects was found near the Kaplan family house where the archaeological rescue excavation was carried out. A total of eleven archaeological features were identified during this research, all of which were evidently disturbed due to agricultural activity.

Of the investigated features, only features 503 and 509 contained archaeological finds (17 objects in total). The ceramic inventory is very poor and includes only ten pieces of pottery, of which eight are atypical. In one case, decoration is visible on a pottery fragment from feature 509. This is an engraved line at the boundary between the neck and belly of the vessel, supplemented by two vertical engraved lines. However, the state of preservation of the fragment does not allow a more precise interpretation of the decoration motif. The last pottery fragment (feature 503) belongs to a collared bottle (Fig. 2).

The chipped stone industry is as similarly scarce and unremarkable as the ceramic inventory. Only two pieces from feature 503 and two pieces from feature 509 were captured. Feature 503 contained a flake and a broken retouched blade. The chipped stone industry from feature 509 comprises two blades, the first preserved in its entirety with a visible saw-like retouch. The second is the proximal part of a broken blade, perhaps with a retouch. All four pieces are made from the Baltic erratic flint. Feature 509 also contained a smoothed quartzite fragment and a ground hematite cobble.

A small axe (Inv. No. AUB 22/21-9) with a rectangular cross-section, symmetrical blade and ground-off lateral sides was recovered from feature 503. This form is characteristic of the Eneolithic polished stone industry (e.g. Buchvaldek 1964). The artefact has a length of 3.7 cm, the width decreases from 3 cm at the cutting edge to 2.1 cm at the butt, and the height reaches a maximum of 0.9 cm. The axe is perfectly polished except for the butt. The weight of the axe is 18.9 g.

According to the typology by M. Zápotocký, the axe can be identified as type C 3: variant C 3–2 (Zápotocký 2002, 173–175). The author dates this type to the Early and Middle Eneolithic. M. Vokáč mentions trapezoidal and rectangular axes with a rectangular or oval cross-section as a common form in the Funnel Beaker Culture (Vokáč 2008, 216).

Based on the modest ceramic inventory and the axe type, we can probably assign this assemblage to the Funnel Beaker Culture.

2.1 Results of analysis of the axe from Bolatice

The axe has a striking mottled colour. The darker green spots, usually up to 1 cm in size, are frayed and show signs of unidirectional elongation, probably parallel to the indistinct metamorphic foliation. They stand out against a lighter background, whose colour corresponds to very pale orange (10YR 8/2) in the Munsell Color System – see Fig. 3.

Magnetic susceptibility could be measured only indicatively due to the small dimensions of the artefact. The measurement was taken using a portable SM-30 magnetic susceptibility meter and the value obtained is around 0.11 × 10^{-3} SI units. Further, the density of the raw material used was determined by the double weighing method: 2.995 g/cm^3. The last method used was non-destructive X-ray diffraction, which was performed on the smoothed surface of the artefact in a specially adapted device

Fig. 2. Fragment of a collared bottle from Bolatice, Inv. No. AUB 22/21-1. Photo by I. Vondroušová, drawing by J. Fritsch.

Obr. 2. *Zlomek láhve s límcem z Bolatic, inv. č. AUB 22/21-1. Foto I. Vondroušová, kresba J. Fritsch.*

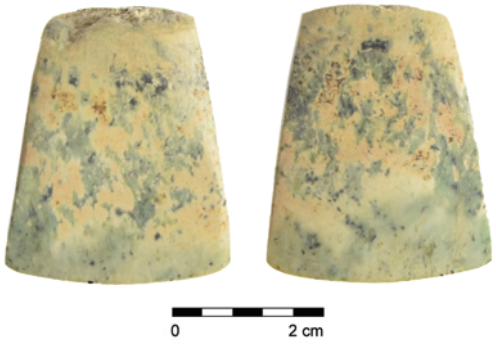

Fig. 3. Nephrite axe from Bolatice (Opava District). Photo by T. Malá.

Obr. 3. *Nefritová sekera z Bolatic (okres Opava). Foto T. Malá.*

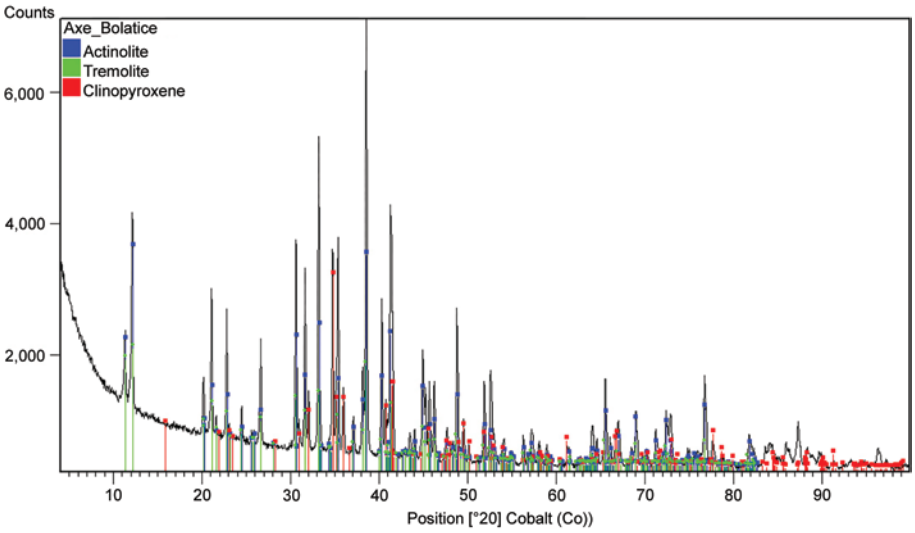

Graph 1. X-ray diffraction record of the nephrite axe from Bolatice. In addition to the dominant amphiboles of the tremolite-actinolite series (80% in total), the axe also contains 20% clinopyroxene. All X-ray diffraction records have been evaluated by D. Všianský.

Graf 1. *Rentgenový difrakční záznam nefritové sekery z Bolatic. Vedle dominujích amfibolů ze skupiny tremolit–aktinolit (celkem 80 %), surovina sekery rovněž obsahuje 20 % klinopyroxenů. Všechny rentgenové difrakční záznamy vyhodnotil D. Všianský.*

with the mineral representation estimated using the Rietveld method. The analysis confirmed the absolute predominance of fibrous amphiboles of the tremolite-actinolite series (around 80%) and together with the determination of density, the X-ray diffraction results identify the raw material as nephrite (Graph 1).

3. The axe from Hlinsko near Lipník nad Bečvou (Přerov District)

A comparison with the previously described nephrite axes from the territory of Moravia (Přichystal et al. 2019) has shown that an axe with very similar typological characteristics and the same appearance was previously described from the Eneolithic hillfort in Hlinsko near Lipník nad Bečvou (Přerov District). In addition, one more fragment of another nephrite axe was found there. This well-known archaeological site has been thoroughly researched several times (Pavelčík 2001, Šebela et al. 2007). The Eneolithic settlement of this site has been associated with the Funnel Beaker Culture and Baden Culture. The axe under study comes from a pit investigated during archaeological excavations directed by J. Pavelčík in 1989 (Fig. 4).

The axe from Hlinsko has the dimensions of 4.5 × 3.1 × 1.0 cm and a weight of 26.95 g is stored in the Komenského Museum in Přerov (Inv. No. 03940-173/89). Its structure is again mottled, consisting of green spots on a whitish-grey background. Magnetic susceptibility measured with the SM-30 portable kappameter reaches 0.22 × 10^{-3} SI units so is somewhat higher than that of the axe from Bolatice. Density was not determined. The non-destructive X-ray diffraction analysis showed almost the same composition as with the axe from Bolatice (Graph 1). This estimate was again made by D. Všianský based on the Rietveld method: around 82% of fibrous amphiboles from the tremolite-actinolite series and 18% clinopyroxene (Graph 2).

4. The axe from Archlebov (Hodonín District)

The artefact is kept in the museum at Žarošice village and was found by R. Muroň during a surface survey on the 'Archlebské maliny' land plot in 2002. His report states there are pottery fragments corresponding to the Moravian Painted Ware Culture in the area of the site. The locality had already been registered by E. Kazdová (1984) as the older stage of the Moravian Painted Ware Culture. The dimensions of the axe are 8.0 × 4.5 × 2.0 cm, and the weight is 148.3 g (Fig. 5).

Fig. 4. Nephrite axe from Hlinsko near Lipník nad Bečvou (Přerov District). Photo by L. Plchová.

Obr. 4. *Nefritová sekera z Hlinska u Lipníka nad Bečvou (okres Přerov). Foto L. Plchová.*

Fig. 5. Nephrite axe from Archlebov (Hodonín District). Photo by L. Plchová.

Obr. 5. *Nefritová sekera z Archlebova (okres Hodonín). Foto L. Plchová.*

Magnetic susceptibility is the same as that of the axe from Hlinsko, which is 0.22×10^{-3} SI units, and the mottled appearance is also identical to this axe. Density reaches a value of 3.09 g/cm^3. The mineral composition of the axe was again determined by non-destructive X-ray diffraction with an estimate based on the Rietveld method (Graph 3) – 57% fibrous amphiboles and 43% clinopyroxene (Graph 3).

From a typological aspect, we can classify all three axes according to the classification by M. Zápotocký, who created a typological series of the development of axes based on finds from the Čáslav Basin. This classification assigns the axes to groups B and C, and these groups together fall within the time interval from the Early to the Late Eneolithic (Zápotocký 2002, 180–182). The axes were also dated in the same way by M. Šmíd in Moravia (Šmíd 2017, 194–195). A typological analysis of axe forms for individual Neolithic and Eneolithic cultures was also published in a work by M. Vokáč. According to his description, none of the axes deviates from the typological forms that occurred in settlements corresponding to their cultural classification (Vokáč 2008, 54–58, 206–217).

5. Sources of nephrite in Central Europe

The name of the rock, nephrite, is derived from the Greek word 'nefros', which means kidney and is related to the belief that the stone protects its wearer from kidney diseases. In medieval pharmacies, it was listed as 'lapis nephriticus'. The rock has an almost monomineral composition, as it is mainly formed by fibrous actinolite – tremolite minerals from the amphibole group. This means nephrite has excellent mechanical properties and is strong and tough – its strength is almost double compared to jadeitite, another similar rock. Due to their similar appearance, both the lay public and collectors combine the two rocks into one group designated by the English term 'jade', and even experts have been known to confuse them. For example, J. Skutil (1946) in his summarising article on Neolithic jadeite and nephrite products from Moravia had only jadeite (more correctly jadeitite) axes in his collection. According to Skutil, not one specimen was made of nephrite, and therefore, of course, he incorrectly looked for their origin in Polish Silesia. Jadeitite rock is formed by a different mineral – jadeite from the pyroxene group, and its sources are found in other places than the nephrite

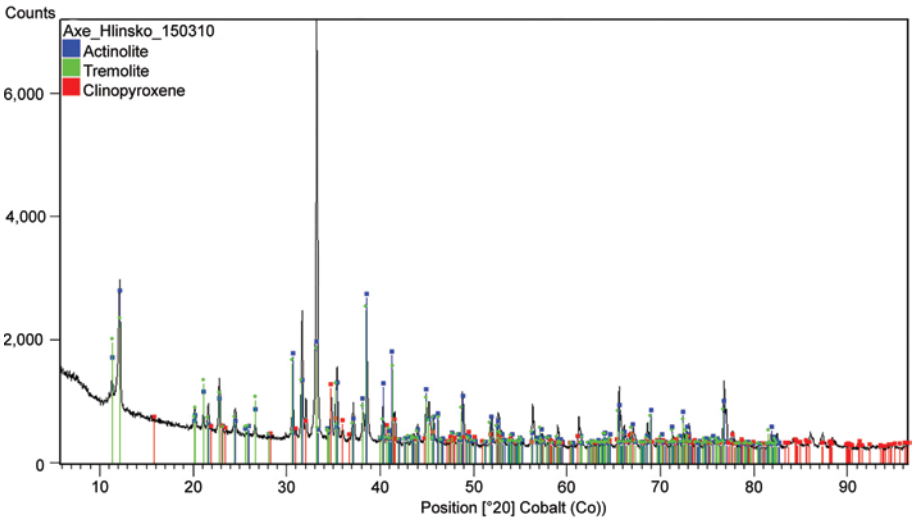

Graph 2. X-ray diffraction record of the nephrite axe from Hlinsko. The amphibole (tremolite, actinolite) content is around 82%, clinopyroxene represents 18%.

***Graf 2.** Rentgenový difrakční záznam nefritové sekery z Hlinska. Amfiboly (tremolit, aktinolit) tvoří kolem 82 %, klinopyroxeny reprezentují 18 %.*

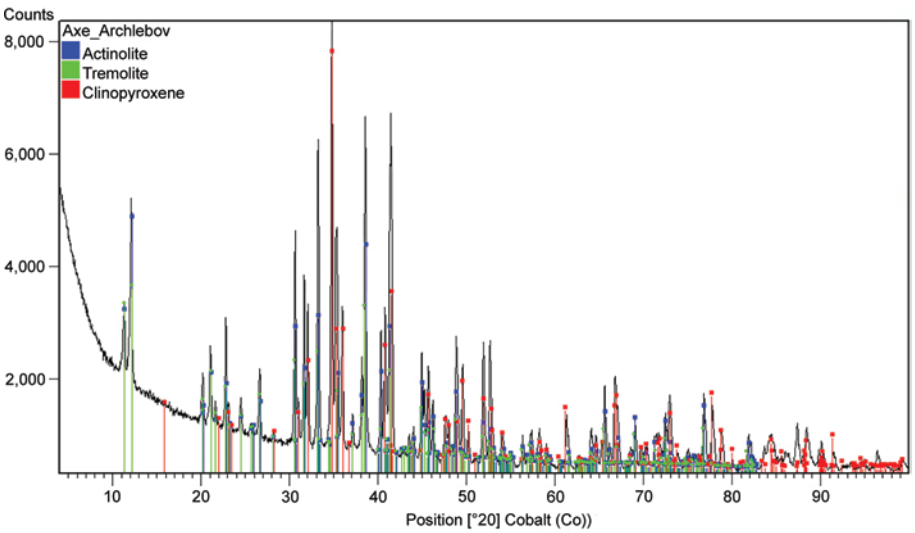

Graph 3. X-ray diffraction record of the nephrite axe from Archlebov. Amphibole content (tremolite, actinolite) reaches 57%, clinopyroxene 43%.

***Graf 3.** Rentgenový difrakční záznam nefritové sekery z Archlebova. Obsah amfibolů (tremolit, aktinolit) dosahuje 57 %, klinopyroxenů 43 %.*

deposits. All jadeitite or nephrite axes found to date in the Czech Republic come exclusively from Moravia; not a single axe has yet been found in Bohemia. Central European jadeitite axes also differ from nephrite axes in their typology (provided that they were not reground in later prehistoric periods), and their raw material comes from northwest Italy (Biró et al. 2017).

In the history of research into raw materials of polished stone tools, nephrite was one of the rocks that had already been discussed in Europe and our territory in the second half of the 19th century. This was related to the abundant finds of Neolithic nephrite axes along the shores of some Swiss lakes. The first reliably identified nephrite axe from our territory was described by J. Štelcl (1967) in the assemblage of Neolithic polished stone tools from Plaveč near Znojmo. Another nephrite axe was reportedly found by the archaeologist L. Meduna near Jemnice (Košturík et al. 1986, 195), but it is not known who made the determination and how was it made. Three nephrite Neolithic objects are mentioned by I. Mrázek (1996, 44–46): a trapezoidal axe and a hoe from Prštice and a discoid mace head from Popůvky (both villages are located in the Brno-Country District), but was only determined macroscopically. The latest evaluation of nephrite finds from Moravia, carried out by Přichystal et al. (2019), includes eight items.

As far as the origin of the nephrite raw material is concerned, the opinion that nephrite tools were brought to Europe from Asia had considerable support in the last quarter of the 19th century, even though, for example, the literature says that around 30,000 axes with a total weight of around 6,000 kg were found in the vicinity of pile dwellings along the shores of Lake Constance in Switzerland. This was because the sources of nephrite in Europe were not known at that time, and in the Middle Ages it was imported to Europe from Asia. Only the erratic material transported onto the territory of Germany and Poland by the continental glacier has yielded eight pieces of nephrite, which were assumed to be of Scandinavian (Finnish) origin (e.g. Linstow 1911). The discovery of natural occurrences of nephrite near Jordanów Śląski (Jordansmühl) in Polish Silesia (Traube 1884) or the finds of nephrite cobbles in the Mur River in Austrian Styria and the Sann/Savinja River on the border between Austria and Slovenia brought a new perspective to the discussion. Extensive nephrite deposits were then described at the beginning of the 20th century from Switzerland and later from nearby Italy. Currently, the best sources of nephrite are probably known in Switzerland at the Scurtaseu/Scortaseo site near the village of Poschiavo, Canton of Graubünden/Grisons, Bernina Region. The valley along the River Poschiavino (Val di Poschiavo) is wedged like a spur into northern Italy. A lens of light green nephrite can be found there surrounded by talc in a layer of dolomite marble. There are two other deposits near the village of Poschiavo (Alpe d'Ur, Piatte di Canciano) and on the Italian side is a known occurrence of nephrite at Alpe Mastabio in the Val Malenco valley, less than 20 km west of the Swiss site of Scortaseo. Italian nephrite is also situated on a talc deposit. The next three Swiss nephrite deposits are found about 15 km to the west and another group of eight deposits is located about 40 km to the north between the villages of Bivio and Mulegns. In this latter group of natural deposits, a group of French researchers (Pétrequin et al. 2022) managed to find places of Neolithic nephrite mining (Marmorera, Lajets, Furschella). Therefore, the Swiss nephrite must also be taken into consideration when searching for the origin of nephrite axes in our part of Central Europe.

5.1 Provenance of nephrite axes from Bolatice, Hlinsko and Archlebov

When identifying the provenance, we start from the macroscopic appearance, determination of densities and mineral composition determined based on X-ray diffraction. D. Všianský analysed the records and tried to distinguish tremolite and actinolite as well as various pyroxenes (diopside and augite). However, this turned out to be unreliable, so it is necessary to class amphiboles together as a tremolite-actinolite group, similar to the case with the clinopyroxene group.

Regarding the provenance of our nephrite axes, we can rule out an origin from the chance find of a piece of nephrite in glacial erratic material (such finds are, in addition, extremely rare), since it is highly unlikely that axes with identical raw materials from three different archaeological sites would come from a single chance find. Furthermore, we can reject the origin from the River Mur in Austrian Styria, because at first sight, our axes already no longer correspond to these grass-green nephrite cobbles with a homogeneous colour. Therefore, it is necessary to consider the origin from the Polish site of Jordanów Śląski or Swiss deposits.

5.2 Comparison with Swiss and Italian nephrite sources

Swiss nephrites were studied earlier as part of the JADE-2 project; samples were taken by the principal investigator of the project, P. Pétrequin from France, and petrographic research was carried out by N. Juranová (2015) and A. Přichystal

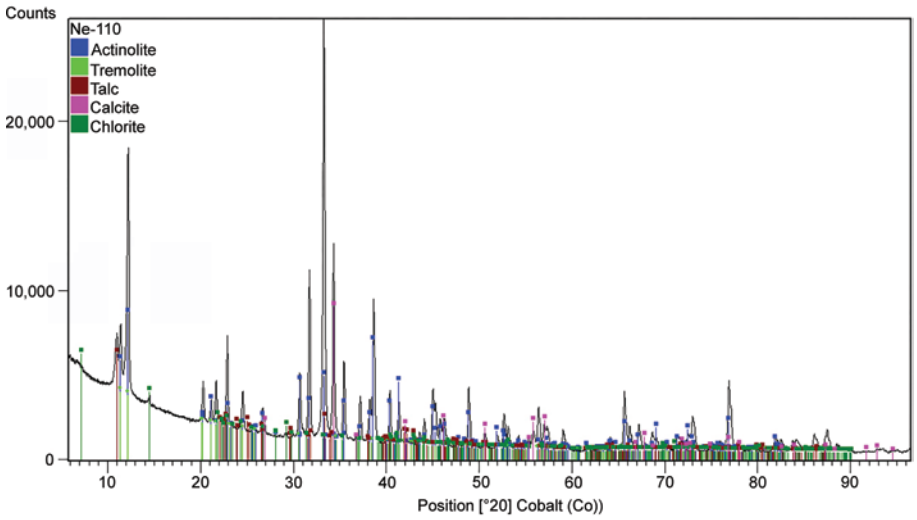

Graph 4. X-ray diffraction record of Ne-110 nephrite from Poschiavo–Scortaseo, Switzerland. Amphiboles (tremolite, actinolite) represent a total of about 82%, chlorite is 1%, talc 11%, calcite 6 %.

Graf 4. *Rentgenový difrakční záznam nefritu Ne-110 z naleziště Poschiavo–Scortaseo, Švýcarsko. Amfiboly (tremolite, aktinolit) představují kolem 82 %, chlorit 1 %, mastek 11 % a kalcit 6 %.*

(in Errera et al. 2017). The results have now been supplemented in several cases with the determination of density, control measurement of magnetic susceptibility and a new evaluation of X-ray diffraction records. The Mulegns CH-10 site has amphibole represented by tremolite according to our microprobe analyses. At the Les Hauderes CH-181 site, it was actinolite lying on the border with tremolite (Juranová 2015). In Swiss nephrites, the relics of pyroxenes or pseudomorphs after them were not found; on the contrary, according to our X-ray diffraction analyses, they commonly contain calcite (up to 31%), talc (up to 11%) or chlorite (up to 21.5%) – see Graph 4.

A characteristic feature is often light to whitish colours (Munsell 5GY 7/2 greyish yellow-green to 5GY 8/1 light greenish grey) caused precisely by the presence of talc and calcite. Swiss nephrites almost always have a distinct metamorphic foliation and sometimes have distinct folds. Their densities are lower (2.87–2.92 g/cm^3) than the densities of our axes. Similarly, the nearby analogous source of nephrite in the Italian Val Malenco valley can contain up to 30% calcite, and therefore its average density calculated from thirteen samples is lower – 2.891 ± 0.072 g/cm^3 (Adamo, Bocchio 2013).

With high probability, we can exclude that the raw material of our axes originates from Switzerland or a nearby source in Val Malenco, Italy. Both the Swiss raw materials and the Italian nephrite differ from the Bolatice axe by their appearance (they usually have distinct foliation and light colours) and the absence of pyroxenes, and, on the other hand, by a significant calcite and talc content and by lower densities.

5.3 Comparison with the nephrite source near the village of Jordanów Śląski in Lower Silesia, Poland

The nephrite deposit at Jordanów Śląski may be currently exhausted, but at the end of the 19th century, a block weighing 2,140 kg was exported from there to the USA, so there must have been sufficient raw material at that time. In the 1970s, nephrite blocks 2.5 m long and 0.4 m thick were obtained there during mining (Sachanbiński 1979). The local nephrite was petrographically studied in detail by Gil (2013), who distinguished nephrite *sensu stricto* and nephrite schist. He stated that true nephrite contains around 87–90% tremolite, 5–6% pyroxene (diopside) and 4–8% chlorite, while spinel and garnet (grossular) may be present in tenths of a per cent. Nephrite schist has both a developed foliation and a more varied composition: in addition to 34–80% tremolite, it can have 7–55% pyroxene (diopside), 5–39% chlorite, up to 4% spinel, up to 11% garnet (grossular), prehnite and titanite in tenths of a per cent and clay minerals with oxide aggregates up to 10%.

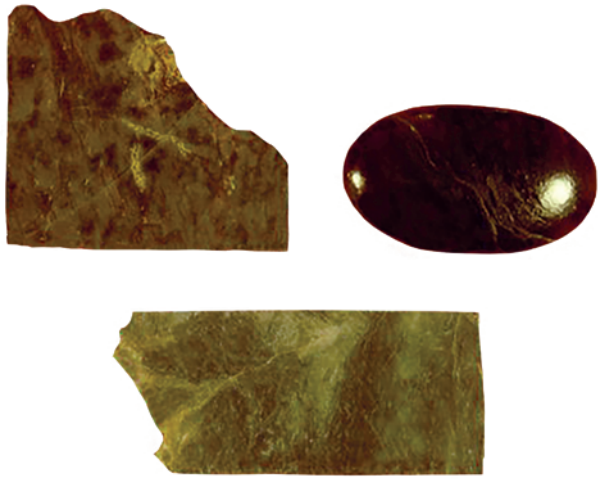

Fig. 6. Varieties of nephrite sensu stricto from the quarry at Jordanów Śląski in 1971. Photo by A. Přichystal.

Obr. 6. *Variety nefritu sensu stricto z lomu u obce Jordanów Śląski v roce 1971. Foto A. Přichystal.*

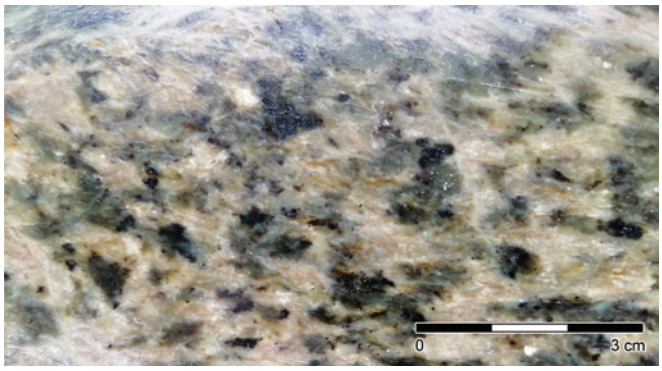

Fig. 7. Mottled variety of nephrite (nephrite schist) from the quarry at Jordanów Śląski. Sample from 1971. Photo by A. Přichystal.

Obr. 7. *Skvrnitá varieta nefritu (nefritové břidlice) z lomu u obce Jordanów Śląski. Vzorek z roku 1971. Foto A. Přichystal.*

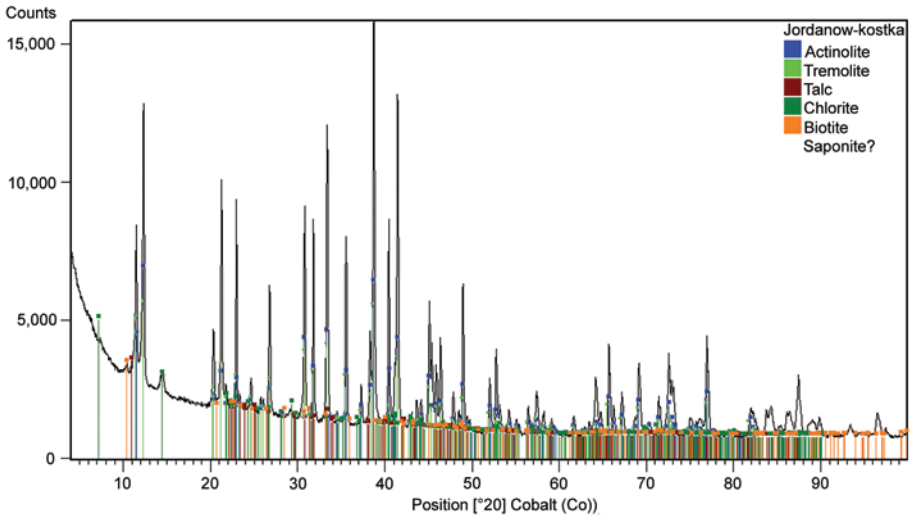

Graph 5. X-ray diffraction record of a polished piece of nephrite from the quarry at Jordanów Śląski.

Graf 5. *Rentgenový difrakční záznam leštěného kusu nefritu z lomu u obce Jordanów Śląski.*

The author of this report visited the quarry at Jordanów Śląski as early as 1971 when it was still being exploited and nephrite was being processed into small ornaments. In addition to the massive deep green variety (Fig. 6), also frequent at that time was a mottled variety with dark green blurry spots on a lighter yellowish-green background (Fig. 7).

The density determined from these samples varies between 2.990–2.995 g/cm^3, so it is almost identical to the density of the studied nephrite axes. According to the X-ray diffraction record, the axes from Bolatice, Hlinsko and Archlebov always contain clinopyroxene in addition to the dominant amphibole (tremolite/actinolite). Clinopyroxene should be a characteristic mineral of the nephrite from Jordanów Śląski. However, the X-ray diffraction record of a piece of nephrite raw material from the quarry at Jordanów Śląski clearly shows that the presence of pyroxene could not be proved in this sample (Graph 5), i.e. there are varieties in which pyroxene is contained at less than 2% or is completely absent.

6. Conclusion

Based on the determination of density and mineral composition, the macroscopically similar axes from Bolatice, Hlinsko and Archlebov were made from nephrite. The raw material was compared with natural nephrite sources in Switzerland/Italy and at Jordanów Śląski in Polish Silesia. Due to the mottled structure of the raw material, the density and especially the mineralogical composition, where all three studied axes contain a significant amount of clinopyroxene, we assume the origin of their raw material to be Jordanów Śląski in Lower Silesia, Poland. The axe from Bolatice represents the nearest occurrence from the natural source (about 130 km), the distance between Hlinsko u Lipníka nad Bečvou and Jordanów is 175 km and between Archlebov and Jordanów 210 km as the crow flies.

Acknowledgement

Antonín Přichystal was provided support from the project 'Metabasite of the Jizerské hory (Jizera Mountains) Type as a Trans-Cultural Link Between Central European Prehistoric Communities' (Project GA23-05334S), financed by the Czech Science Foundation. Petr Rataj was supported by the institutional support RVO: 68081758 – The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno. The authors are grateful to Mgr. Jana Klíčová for the translation of the Czech text into English.

References

Adamo, I., Bocchio, R. 2013: Nephrite Jade from Val Malenco, Italy: Review and Update. *Gems & Gemology* 49(2), 98–106. Available also from: https://www.gia.edu/gems-gemology/summer-2013-adamo-nephrite-italy.

Arndt, A. 1926: Vorgeschichtliche Bodenfunde im Kreise Ratibor. *Ratibor Heimatbote für das Jahr* 1926, 54–56. Available also from: https://sbc.org.pl/publication/337225.

Biró, K., Pétrequin, P., Errera, M., Přichystal, A., Trnka, G., Zalai-Gaál, I., Osztás, A. 2017: Des Alpes à l'Europe centrale (Autriche, République tchèque, Slovaquie et Hongrie). In: P. Pétrequin, E. Gauthier, A.-M. Pétrequin (eds.): *JADE. Objets-signes et interprétations sociales des jades alpins dans l´Europe néolithique*. Les Cahiers de la MSHE Ledoux no. 27. Tome 3. Besançon: Presses universitaires de Franche-Comté, 431–466.

Buchvaldek, M. 1964: Základní tvarosloví eneolitické kamenné industrie. *Zprávy Čs. společnosti archeologické při Čs. akademii věd* VI(3), 25–26.

Errera, M., Přichystal, A., Pétrequin, A. M., Pétrequin, P., Vaquer, J. 2017: Analyses des énchantillons naturels de néphrite. In: P. Pétrequin, E. Gauthier, A.-M. Pétrequin (eds): *JADE. Objets-signes et interprétations sociales des jades alpins dans l´Europe néolithique*. Les Cahiers de la MSHE Ledoux no. 27. Tome 4. Besançon: Presses universitaires de Franche-Comté, 1227–1237.

Gil, G. 2013: Petrographic and microprobe study of nephrites from Lower Silesia (SW Poland). *Geological Quarterly* 57(3), 395–404. DOI: 10.7306/gq.1101. Available also from: https://gq.pgi.gov.pl/article/view/8060.

Janák, V. 2001: *Nejstarší dějiny Hlučínska*. Kravaře: Kulturní středisko zámek Kravaře.

Jisl, L. 1950: Hlučínsko v pravěku. *Český lid* 5, 1–4.

Juchelka, J. 2007: Pravěké osídlení Hlučínska – přehled stavu výzkumu. *Pravěk. Nová řada* 17, 411–434.

Juranová, N. 2015: *Nefrity Švýcarska a jejich využívání v pravěku*. Manuscript of the bachelor thesis. Masarykova univerzita. Přírodovědecká fakulta. Ústav geologických věd. Stored in: Ústřední knihovna Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. Available also from: https://is.muni.cz/th/j7gmm/?lang=cs.

Kazdová, E. 1984: *Těšetice-Kyjovice. 1/ Starší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou*. Spisy Filozofické fakulty 260. Brno: Universita J. E. Purkyně. Available also from: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/103871.

Koštuřík, P., Kovárník, J., Měřínský, Z., Oliva, M. 1986: *Pravěk Třebíčska*. Prameny k dějinám a kultuře Moravy 2. Brno, Třebíč: Muzejní a vlastivědná společnost, Západomoravské muzeum.

Linstow, O. v. 1911: Über Nephritgeschiebe. *Zeitschrift für Naturwissenschaften* 83, 437–444.

Mrázek, I. 1996: *Drahé kameny v pravěku Moravy a Slezska*. Brno: Moravské zemské muzeum, Litera.

Pavelčík, J. 2001: *Hlinsko. Hradisko lidu bádenské kultury.* Archeologické památky střední Moravy 2. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Pétrequin, P., Pétrequin, A. M., Errera, M. 2022: *Projet Jade. L' exploitation néolithique de la néphrite en Oberhalbstein*. Raport de prospection 2022, Surses (Grisons, Suisse). Besançon: MSHE C.N. Ledoux.

Přichystal, A., Kovář, J. J., Kuča, M., Fridrichová, K. 2019: The jadeitite-omphacitite and nephrite axeheads in Europe. The case of the Czech Republic. In: R. Glesser, D. Hofmann (eds): *Contacts, boundaries & innovation in the fifth millennium. Exploring developed Neolithic societies in central Europe and beyond*. Leiden: Sidestone Press, 289–304.

Sachanbiński, M. 1979: *Kamienie szlachetne i ozdobne Śląska*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.

Sczodrok, K. 1913: Steinhämmerfunde aus Bolatik im Kreise Ratibor. *Oberschlesische Heimat* 9, 12–15. Available also from: https://sbc.org.pl/dlibra/publication/74974/edition/79561/oberschlesische-heimat-1913-bd-9?language=de.

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and in the Adjacent Part of Silesia* (*Catalogue*). Fontes Archaeologiae Moravicae, Tomus XXIII. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno. Available also from: https://arub.cz/wp-content/uploads/The_Corded-_Ware_Culture_in_Moravia.pdf.

Šebela, L. et al. 2007: *Hlinsko. Výšinná osada lidu badenské kultury.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 32. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Available also from: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Hlinsko_2007.pdf.

Skutil, J. 1946: Moravské nálezy jadeitových a nefritových neolitických výrobků, slezské importy. *Slezský sborník* 44(6), 145–156.

Šmíd, M. 2017: *Nálevkovité poháry na Moravě*. Pravěk. Supplementum 33. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Štelcl, J. 1967: K petrografii kamenných nástrojů z některých nalezišť moravského mladšího neolitu. *Acta Musei Silesiae*, A, XVI, 143–157.

Svoboda, J. 2001: Bolatice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 42, 114. Available also from: https://arub.cz/wp-content/uploads/01_pv_42_2000_paleolit_a_mezolit.pdf.

Traube, H. 1884: Über den Nephrit von Jordansmühl in Schlesien. *Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paläontologie*, Beilagen Band 3, 412–427.

Vokáč, M. 2008: *Broušená a ostatní kamenná industrie z neolitu a eneolitu na jižní Moravě se zvláštním zřetelem na lokalitu Těšetice-Kyjovice*. Manuscript of the thesis. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Stored in: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Available also from: https://is.muni.cz/th/co134/.

Zápotocký, M. 2002: *Eneolitická broušená industrie a osídlení v regionu Čáslav – Kutná Hora*. In: I. Pavlů (ed.): *Bylany. Varia 2*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 159–227.

Resumé

Článek referuje o detailním studiu tří seker velmi podobného vzhledu, použité suroviny i typologie. První sekera byla získána v Bolaticích (okr. Opava) a pochází z výzkumu Archeologického ústavu AV ČR v Brně, v. v. i. Na základě skromného keramického inventáře a typu sekery ji můžeme nejspíš přiřadit ke kultuře nálevkovitých pohárů. Druhá sekera pochází z výzkumu J. Pavelčíka na výšinném hradisku Hlinsko u Lipníka nad Bečvou (okr. Přerov). Jeho eneolitické osídlení je spojováno s kulturou nálevkovitých pohárů a badenskou kulturou. Třetí sekera byla nalezena při povrchovém průzkumu u Archlebova (okr. Hodonín) v trati, odkud je známo osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou.

U všech seker byla změřena magnetická susceptibilita a určeno minerální složení pomocí nedestruktivní rentgenové difrakce, u dvou stanovena hustota. Tyto hodnoty byly srovnány s výsledky měření vzorků nefritu z potenciálních evropských zdrojů – Jordanów Śląski v jižním Polsku a Poschiavo-Scortaseo a Valmalenco při švýcarsko-italských hranicích. Valouny nefritu z řeky Mur v rakouském Štýrsku mohly být vyloučeny, neboť se zřetelně odlišují již makroskopicky. Studované sekery mají kromě převládajícího tremolitu a aktinolitu ze skupiny amfibolů významně zastoupen také klinopyroxen (18, 20 a 43 %), což je minerál charakteristický podle G. Gila (2013) pro jordanovský nefrit (5–6 %), a ještě více pro zdejší nefritovou břidlici (7–55 % pyroxenu). Rovněž hustotami se naše sekery více blíží hodnotám z Jordanowa než hustotám nefritů ze Švýcarska/Itálie. Na základě těchto výsledků proto považujeme původ studovaných seker ze slezského Jordanowa za vysoce pravděpodobný.

Contacts:

Antonín Přichystal
Department of Geological Sciences
Faculty of Science, Masaryk University in Brno
Kotlářská 2
CZ-611 37 Brno
prichy@sci.muni.cz
ORCID 0000-0001-6653-0416

Petr Rataj
Czech Academy of Sciences
Institute of Archaeology, Brno
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
rataj@arub.cz

Dalibor Všianský
Department of Geological Sciences
Faculty of Science, Masaryk University in Brno
Kotlářská 2
CZ-611 37 Brno
dalibor@sci.muni.cz

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 61–76

Nová lokalita jevišovické kultury u Sedlešovic v kontextu mladoeneolitického osídlení Znojemska

A new site of the Jevišovice culture near Sedlešovice in the context of an Early Neolithic settlement in the Znojmo District

– *David Rožnovský*, Tereza Pavelková* –

KEYWORDS

South-West Moravia – Eneolithic – settlement – Jevišovice culture

ABSTRACT

The text presents the results of an archaeological rescue excavation conducted in 2021 in the village of Sedlešovice in the Znojmo District. During the archaeological excavation, a sunken feature was explored, from which a collection of finds initially dated to the Eneolithic period was obtained. However, after further laboratory analysis, pottery sherds revealed that the finds are connected to the Jevišovice Culture. The purpose of this contribution is to introduce a new Eneolithic site and provide a basic evaluation of the finds. Additionally, the newly discovered settlement will be contextualised as a late Eneolithic settlement in the Znojmo District.

1. Úvod

Je až s podivem, že i když se Sedlešovice nachází v oblasti s četným výskytem archeologických nálezů, přesto unikaly na rozdíl od sousedního Nového Šaldorfu po dlouhou dobu pozornosti místních archeologů. První větší archeologický výzkum, spojený s rekonstrukcí rodinného domu na parc. č. 35/1 v k. ú. Sedlešovice, se zde uskutečnil až v roce 2018. Během archeologických prací se podařilo prozkoumat několikametrové souvrství a celou řadu zahloubených objektů z doby bronzové, středověku a novověku (Rožnovský 2019). Do té doby byly známy pouze ojedinělé nálezy paleolitické (Valoch 1981) a neolitické kamenné industrie (Podborský, Vildomec 1972, 196) nebo římských mincí (Palliardi 1893). V průběhu 20. století byly náhodně objeveny dva kostrové hroby s deformovanými lebkami z období stěhování národů. První hrob, patrně bojovníka, byl odkryt na neznámém místě v první třetině 20. století (Benninger, Freising 1933, 48; Rzehak 1923, 258). Druhý hrob byl rozrušen v dubnu roku 1962, taktéž na dnes blíže neurčitelném místě (Lorencová 1963–1964, 156–159). Na katastru obce se mělo nacházet také pohřebiště z raného středověku (Skutil 1931, 121).

Stejně jako výše zmíněné náhodné nálezy i objev lokality, která je předmětem tohoto článku, je dílem náhody a všímavosti nálezce. Na nově zjištěné eneolitické lokalitě dochází již několik let k postupnému borcení chodeb starého vinného sklepa a na profilech vzniklých destrukcí sklepních prostor bylo možné pozorovat profily zahloubených pravěkých objektů. Na tuto situaci upozornil koncem března roku 2021 pracoviště archeologie Jihomoravského muzea ve Znojmě, p. o., B. Weis ze Sedlešovic. Během rychlého záchranného výzkumu byl prozkoumán jeden zahloubený objekt (SJ 501), ze kterého byla získána početná kolekce keramických střepů s výzdobou charakteristickou pro mladý eneolit. Další keramický materiál pochází také z objektu poškozeného již před zhruba čtyřmi roky (SJ 500), ze kterého se do dnešních dnů dochovala pouze šedá šmouha na profilu stěny propadu. Materiál z tohoto objektu byl zachráněn a do muzea předán výše zmíněným nálezcem (Rožnovský 2022).

Předkládaná práce představuje prvotní stručné zhodnocení nově objevené lokality.

2. Poloha lokality a charakteristika přírodního prostředí

Nově objevená lokalita se nachází v trati dříve pojmenované „Spiegeln“ (dnes bezejmenná poloha) nad zahrádkářskou kolonií na jihovýchodním svahu Kraví hory na pravém břehu řeky Dyje, v bezprostřední blízkosti města Znojma (obr. 1). Od řeky je sídliště vzdálené zhruba 430 m západním směrem vzdušnou čarou. Náleží katastrálnímu území Sedlešovice (parc. č. 1005 a 1007)

* Corresponding author – E-mail address: archeolog@muzeumznojmo.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-06

Received 1 November 2022; received in revised form 5 April 2023.
Available online 6 June 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

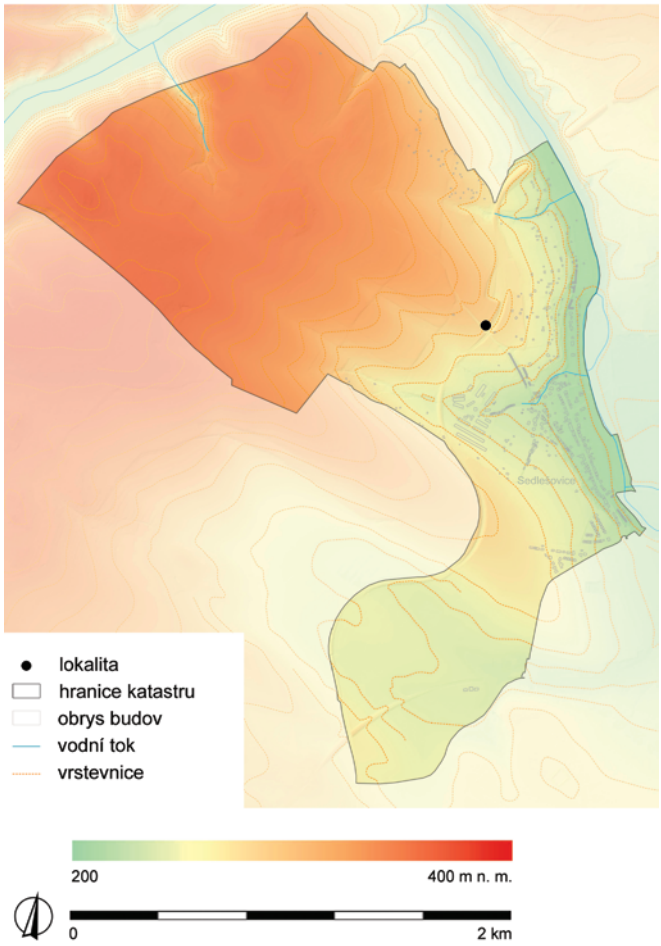

Obr. 1. Mapa katastru Sedlešovice s vyznačenou polohou lokality. Autor D. Rožnovský.

Fig. 1. *Map of the Sedlešovice cadastre with the location of the site marked. Author D. Rožnovský.*

Obr. 2. Geomorfologická mapa s vyznačenou polohou lokality. Mapový zdroj © ČÚZK; autor D. Rožnovský.

Fig. 2. *Geomorphological map with the location of the site marked. Map source © ČÚZK; author D. Rožnovský.*

a spadá do ochranného pásma NP Podyjí (Gisonline). Z geomorfologického hlediska leží lokalita v oblasti Jevišovické pahorkatiny (spadající do oblasti Českomoravské vrchoviny), podcelku Znojemské pahorkatiny a podoblasti Znojemské kotliny. Východní svahy NP Podyjí a Kraví hory leží na styku jihovýchodní části Českomoravské vrchoviny, jež je součástí Českomoravské soustavy, a Dyjskosvrateckého úvalu, řadícího se k soustavě vněkarpatských sníženin a provincii Západních Karpat (obr. 2; Šušolová 2005).

Z regionálně-geologického hlediska spadá lokalita do oblasti Českého masivu, na jehož krystalinický povrch nasedají mladší pokryvné útvary kvartéru Západních Karpat. Konkrétně jde o sedimenty spraší a sprašových hlín, místy až několikametrových mocností (Geovědní mapy). Tyto větrem naváté akumulace prachových částic vznikaly v chladných obdobích pleistocénu, především v období posledního glaciálu, erozí a fyzikálním rozpadem povrchu. Jejich zdrojovým materiálem byly horniny krystalinika a terciérní sedimenty (Šmerda 2008). Spraše se ukládaly převážně v závětrném stínu Českého masivu a spolu se sprašovými hlínami a deluvioeolickými sedimenty tvoří závěje na svazích obrácených k východu a jihovýchodu, na kterých leží i zájmová lokalita (Šušolová 2005). Jsou charakteristické svým okrovým zbarvením, mají celistvou texturu, často ve formě pseudomycelií nebo sražených hrudek $CaCO_3$, a typické minerální složení s obsahem křemene, karbonátů a jiných příměsí (Batík et al. 1982).

Mocné polohy spraší dokládají i další lokality v blízkém okolí, kde kdysi stávaly významné znojemské cihelny, v nichž byly právě spraše a sprašové hlíny využívány k cihlářské i keramické výrobě. Jednou z nejbližších lokalit jsou výchozy v úvozu cesty na úpatí Kraví hory za nedalekými garážemi. Ve sprašových stěnách je doložen význačný spodno- až střednopleistocénní profil eolickým a deluvioeolickým souvrstvím včetně pěti pohřbených fosilních půd. V odkryvu dlouhém asi 60 m můžeme sledovat místy 10–12 m mocné souvrství těchto sedimentů (Batík et al. 1982). Z regionálně-geologického pohledu se jedná o význačné studijní profily, neboť jsou v nich uchovány záznamy o klimatických změnách probíhajících v tomto období (pohřbené fosilní půdy, mrazové klíny, soliflukční jevy), ale také stopy po přítomnosti člověka v tomto regionu již od paleolitu (Valoch 1981; Geologické lokality). Spraše, sloužící také jako substrát pro půdotvorné procesy, místy plynule přechází do fluviálních hlín a písků mladšího štěrkopískového pokryvu (Batík et al. 1982). V průběhu holocénu pak probíhá půdotvorný proces černozemí na spraši v převážné části území jihovýchodně od okrajů Českého masivu a stejně tak i jižně od Nového Šaldorfu kde jsou na pruzích závětrných sprašových akumulací vyvinuty bonitní orné půdy (Batík et al. 1982).

3. Metodika výzkumu a nálezové situace

Jak již bylo zmíněno výše, na sledované lokalitě dochází již několik let k postupnému borcení a propadu starého sklepa zahloubeného do sprašového podloží. Tento stav zaregistroval jako první B. Weis ze Sedlešovic, který v roce 2018 zachránil část nálezů z postupně erodujícího objektu (SJ 500), obnaženého na profilu utržené stěny. K dalšímu zhroucení a poklesu stropu sklepa dochází někdy v roce 2020 nebo 2021, čehož si opět všímá B. Weis. Ten na jaře roku 2021 upozornil archeologické pracoviště Jihomoravského muzea ve Znojmě, p. o., na to, že se na nově vzniklé stěně nachází zbytky pravěkého objektu (SJ 501), přičemž se zmínil i o dříve poškozeném objektu, z něhož taktéž předal zachráněné nálezy. Po příchodu na lokalitu byl zjištěn zhruba oválný prostor pokleslý asi o 2 až 2,5 m. V rámci dokumentace byla začištěna část profilu východní stěny, na které se jasně rýsoval mísovitý profil

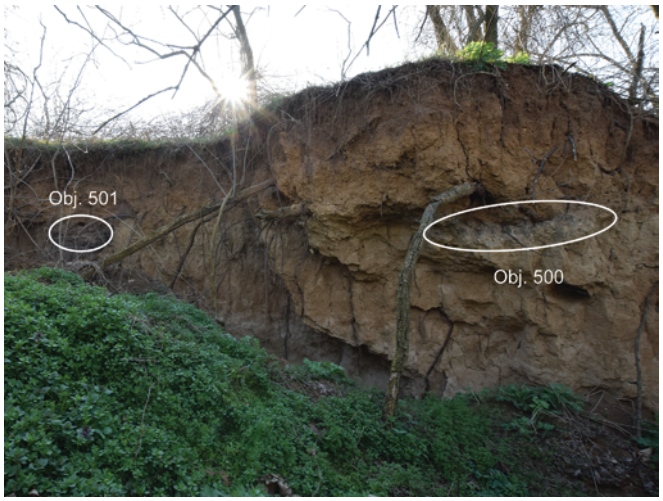

Obr. 3. Pohled na část propadu sklepa se zbytky objektů na profilu. Foto D. Rožnovský.

Fig. 3. *View of part of the destroyed cellar with the remains of the settlement features in profile. Photo by D. Rožnovský.*

zahloubeného objektu (SJ 501). Na stejném profilu byly stále patrné, i když dosti nevýrazné, stopy po objektu SJ 500, které byly zdokumentované pouze fotograficky (obr. 3).

Záchranný archeologický výzkum byl veden metodou kontextuální archeologie a během popisu archeologických situací byla použita Harrisova kontextuální metoda. Čísla stratigrafických jednotek (uloženiny: 100–499, výkopy: 500–699) byla dle obecně platné metodiky přidělována zjištěným situacím přímo na místě výzkumu. Zároveň byla pořizována kresebná (M 1 : 20) a fotografická dokumentace. Dokumentace vertikálních nálezových situací probíhala v jedné rovině se zaměřením na vytyčené body os profilů (A, B, C, D…). Všechny archeologické nálezy byly z nálezových situací odebírány v závislosti na jejich umístění. Výjimku tvořily kusy mazanice, které byly selektovány přímo na lokalitě. Předměty se ukládaly do přesně popsaných sáčků a následně byly odevzdány do laboratoře k odbornému ošetření. Nálezy byly získávány makroskopicky, tj. byly odebírány ty, které bylo možné „spatřit okem“. Výplň objektu nebyla plavená ani prosívaná.

3.1 Objekt 500

Jáma zahloubená do žlutohnědé spraše (SJ 105). O tvaru objektu a charakteru zásypu nelze říct nic bližšího, neboť byl z více než 90 % poškozen erozí.

Katalog nálezů:

1. Fragment mísy téměř plynulé esovité profilace s ven vyhnutým okrajem a hrdlem, odděleným od plecí jemnou, téměř nepostřehnutelnou hranou. Na plecích se nachází dvě horizontální řady oválných vpichů, které jsou přerušeny jedním dochovaným výčnělkem, protknutým horizontálním otvorem. Na plecích jsou patrné zbytky dalšího odlomeného plastického výčnělku. Rozměry: ø okr. – 14 cm. Inv. č. A 31660/1. Obr. 5: 10.
2. Střepy z velké amfory se zaobleným, nepatrně ven vyhnutým okrajem a s nízkým vyhlazeným hrdlem. Zbytek těla nádoby je drsněný, místy jemným slámováním. Inv. č. A 31660/2. Obr. 5: 1.
3. Fragment z nezdobeného hrnku se zaobleným okrajem a kalichovitě rozevřeným hrdlem. Rozměry: ø okr. – 14 cm. Inv. č. A 31660/3. Obr. 5: 3.
4. Nezdobený střep ze zaobleného, mírně přehnutého okraje a kónicky se zužujícího hrdla velké nádoby. Povrch hlazený. Inv. č. A 31660/4. Obr. 5: 2.
5. Nezdobený střep ze zaobleného okraje a kalichovitě rozevřeného hrdla větší nádoby. Inv. č. A 31660/5.
6. Střep z prohnutého hrdla s vhloubenou výzdobou. Inv. č. A 31660/7.
7. Střep z hrdla oblou hranou odděleného od plecí nádoby. Nad hranou probíhá horizontální linie trojúhelníkovitých vpichů. Hrdlo je hlazené, plece drsněné. Inv. č. A 31660/8. Obr. 5: 7.
8. Střep z výdutě zdobené šikmými liniemi s brázděným vpichem. Inv. č. A 31660/9. Obr. 5: 8.
9. Zlomky nezdobených výdutí menší nádoby. Inv. č. A 31660/10.

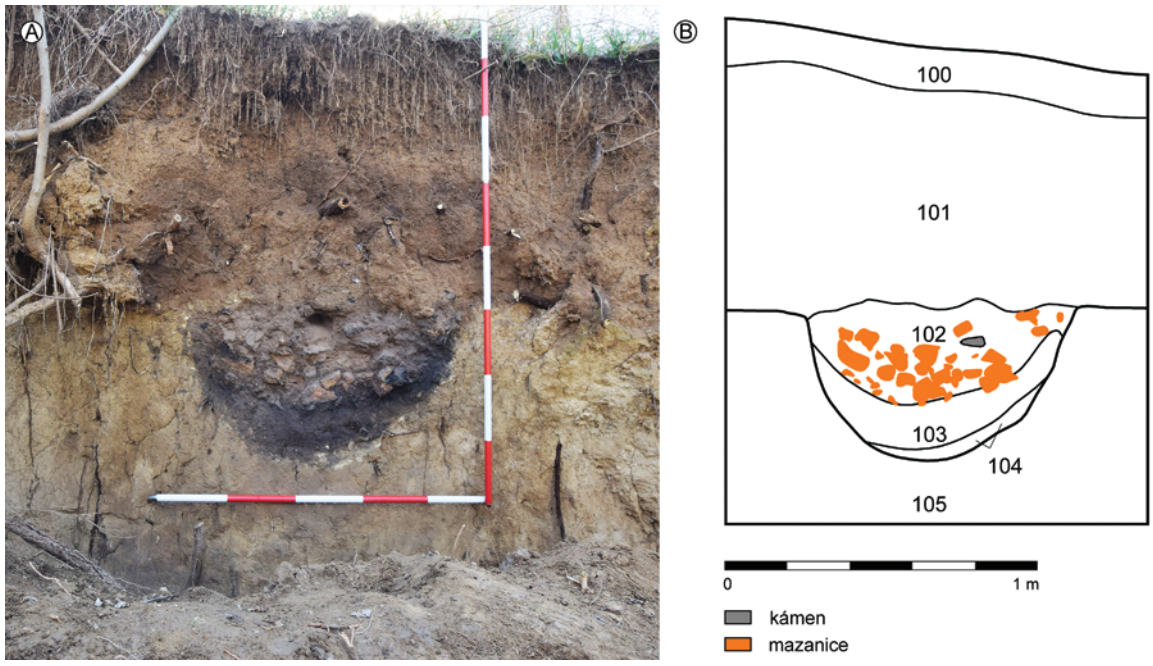

Obr. 4. Profil objektu 501. Foto a kresba D. Rožnovský.

Fig. 4. *Profile of settlement feature No. 501. Photo and drawing by D. Rožnovský.*

10. Střepy z výdutě velké nádoby s drsněným povrchem. Inv. č. A 31660/11.
11. Střep z nezdobené výdutě nádoby s drsněným povrchem. Inv. č. A 31660/12.
12. Kostěná industrie – nástroj se zahrocenou distální částí, vyrobený podélným dělením dlouhé kosti. Pravděpodobná funkce – šídlo. Rozměry: dochovaná délka – 4,1 cm. Inv. č. A 31660/13. Obr. 5: 9.
13. Kamenná štípaná industrie – úštěp, surovina: křemičitá zvětralina serpentinitu typu plazma. Rozměry: 4,8 × 3,7 cm. Inv. č. A 31660/14. Obr. 5: 6.
14. Kamenná štípaná industrie – úštěp, surovina: křemičitá zvětralina serpentinitu typu plazma. Rozměry: 3,6 × 2 cm. Inv. č. A 31660/15. Obr. 5: 5.
15. Valounek křemene hruškovitého tvaru. Rozměry: délka – 5,9 cm. Bez inv. č. Obr. 6: 2.
16. Vzorky keramiky. Bez inv. č.
17. Šest menších kusů mazanice se zbytky otisků po kůlech. Bez inv. č.
18. Zvířecí osteologický materiál – obratle sumce velkého (2 ks). Bez inv. č.
19. Zvířecí osteologický materiál – kosti a roh pratura (13 ks). Bez inv. č.
20. Zvířecí osteologický materiál – kost bobra evropského (1 ks). Bez inv. č.
21. Zvířecí osteologický materiál – parůžky srnce (3 ks). Bez inv. č.
22. Neurčený zvířecí osteologický materiál (38 ks). Bez inv. č.
23. Malakofauna – lastury škeble rodu Unio (2 ks). Bez inv. č.

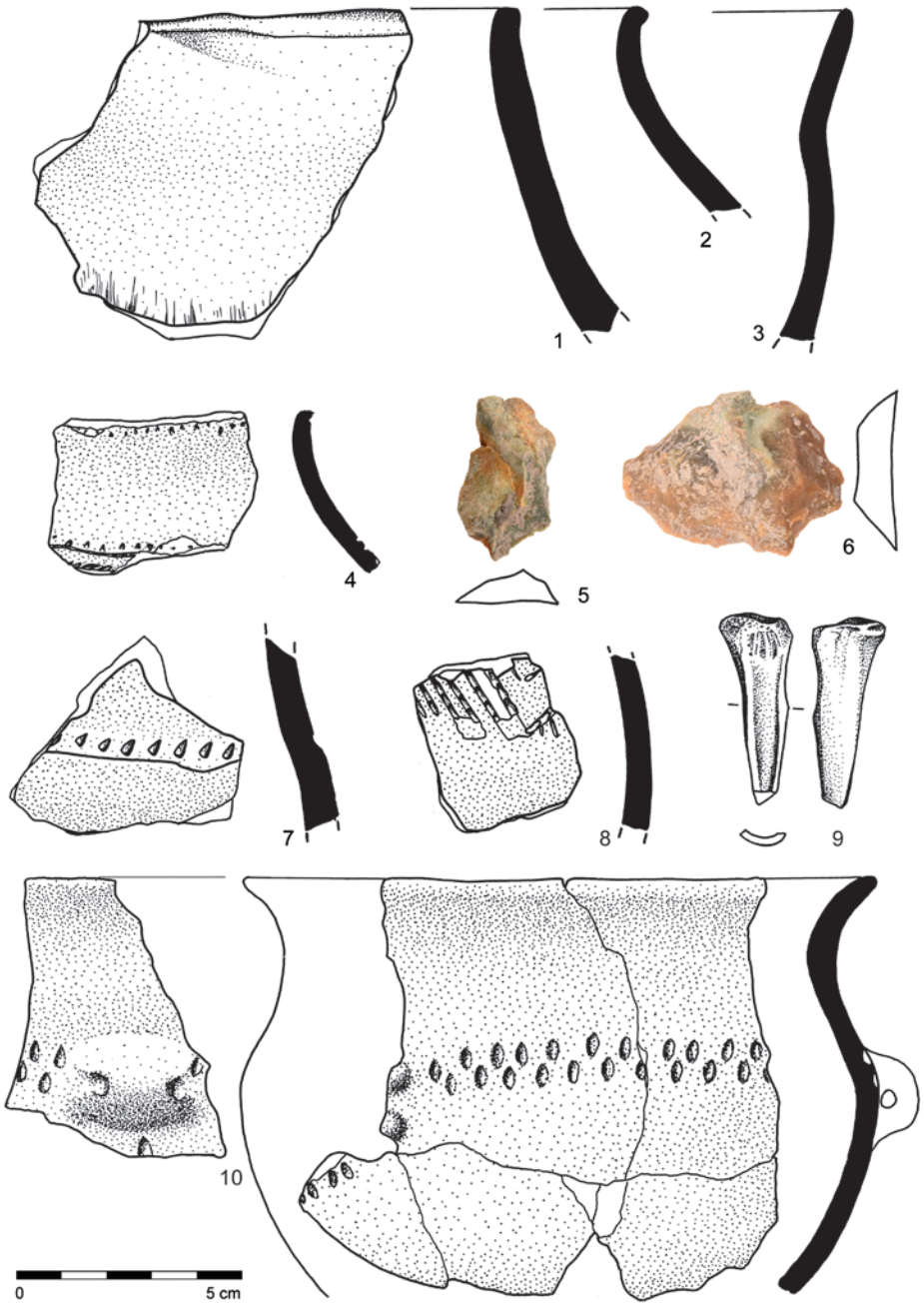

Obr. 5. Výběr nálezů hmotné kultury z objektu 500. Kresba Z. Vejtasová, R. Hetflaiš.

Fig. 5. *Selection of material culture finds from settlement feature No. 500. Drawing by Z. Vejtasová, R. Hetflaiš.*

3.2 Objekt 501

Po odstranění kořenů došlo k úpravě části profilu zborcené stěny, následně byl fotograficky a kresebně zdokumentován profil zahloubeného objektu, jehož horní hrana se nacházela v hloubce 90 cm pod současným povrchem. Ten byl tvořen tmavě hnědou ornicí o mocnosti 10–30 cm (SJ 100). Ornice nasedala na světle až tmavě hnědou sprašovou hlínu mocnou zhruba 60 cm (SJ 101). Ta překrývala mnohametrovou vrstvu okrové, místy žlutohnědé spraše (SJ 105) s občasnými mrazovými klíny (obr. 4). Vzhledem k tomu, že došlo ke kompaktnímu poklesu v celé ploše, bylo možné prozkoumat objekt nejenom na profilu, nýbrž také v ploše. Po zdokumentování profilu byla v místě předpokládaného rozsahu zahloubeného objektu vytyčena sonda, ve které došlo k postupnému plošnému vybírání zeminy. Po dosažení horní hrany objektu byla sonda začištěna a zdokumentována. Následně bylo přistoupeno k exkavaci pravěké jámy. Jak se postupně ukázalo, objekt nebyl poškozen pouze propadem sklepa, ale i recentními výkopy, z nichž nejvíce škody způsobila jáma

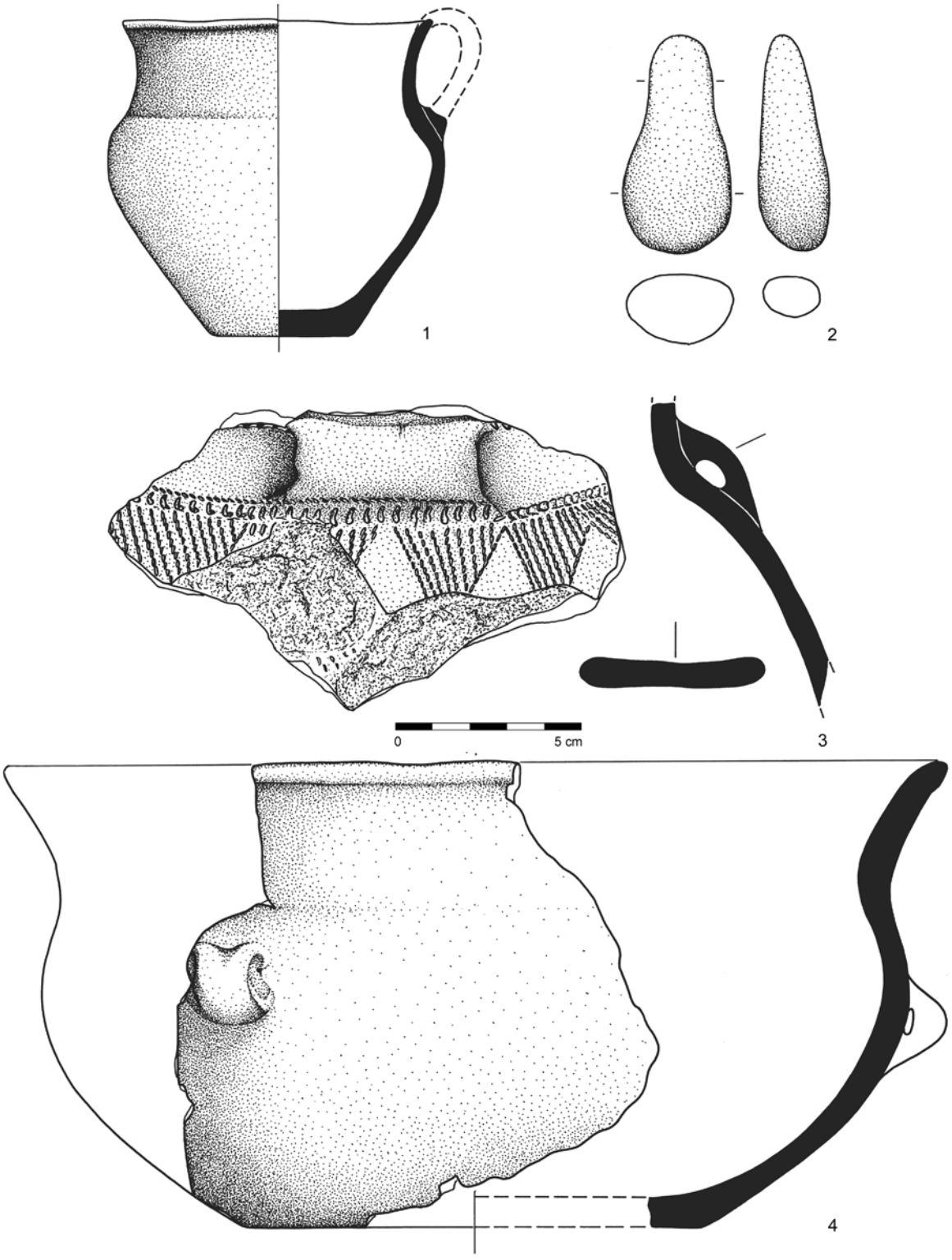

Obr. 6. Výběr nálezů hmotné kultury z objektů 500 (2) a 501 (1, 3, 4). Kresba Z. Vejtasová, R. Hetflaiš.

Fig. 6. *Selection of material culture finds from settlement feature No. 500 (2) and settlement feature No. 501 (1, 3, 4). Drawing by Z. Vejtasová, R. Hetflaiš.*

určená pro hnojiště. V zásypu eneolitického objektu byla patrná 30–40 cm mocná vrstva mazanice, ve které se nacházela celá řada druhotně přepálených a žárem deformovaných nálezů. Vybraný objekt měl nepravidelný, původně snad oválný půdorys a rovné, k mísovitému dnu se zužující stěny.

Popis uložením:

SJ 102 – světle hnědá, kyprá sprašová hlína promísená uhlíky do velikosti dvou centimetrů. Vrstva obsahovala téměř všechny nálezy, včetně mazanicové destrukce nadzemní stavby.

SJ 103 – černá kyprá sprašová hlína silně promísená uhlíky a popelem. Uloženina obsahovala žaludy a jednu téměř celou nádobu (inv. č. A 31660/44. Obr. 6: 1).

SJ 104 – šedohnědá ulehlá sprašová hlína promísená drobným uhlíkem. Bez nálezů.

Katalog nálezů:

SJ 102

1. Fragment mísy se zaobleným okrajem a nálevkovitě rozevřeným hrdlem. Na maximální výduti se nachází menší, ale masívní ucho. Rozměry: ø okr. – 25,5 cm, ø dna – 12,5 cm, výška – 12,5 cm. Inv. č. A 31660/16. Obr. 6: 4.
2. Fragment zaobleného, vně mírně zesíleného okraje z nízkého prohnutého hrdla a z výdutě velké nádoby, patrně amfory či hrnce. Na spodní části hrdla krátká plastická lišta s důlky. Nádoba poškozena žárem. Rozměry: ø okr. – 16,5 cm. Inv. č. A 31660/17.
3. Střep z hrdla a plecí s náběhem na výduť kulovité amfory. Na spodní části hrdla je nasazeno tunelové páskové ucho, které nasedá v horních partiích plecí. Střep je bohatě zdobený vhloubenou výzdobou v podobě obvodových horizontálních linií tvořených dvěma typy vpichů. Na spodní linii je zavěšen pás trojúhelníků, šrafovaných brázděnými vpichy. Inv. č. A 31660/18. Obr. 6: 3, 8: 2.
4. Střep z hrdla nádoby zdobený vhloubenou výzdobou. Na spodní hraně hrdla se nachází obvodová linie tvořená vpichy, na ni navazují dvojice šikmo položených linií sestávajících rovněž z vpichů, řada dalších drobných oválných vpichů se nachází mezi liniemi. Inv. č. A 31660/19. Obr. 7: 7.
5. Střep z hrdla nádoby zdobený vhloubenou výzdobou v podobě oválných důlků. Inv. č. A 31660/20. Obr. 7: 10.
6. Fragmenty z různých částí velké nezdobené nádoby poškozené druhotným žárem (silné pokroucení střepů). Inv. č. A 31660/21.
7. Nezdobený střep z mírně vyhnutého okraje a nízkého, téměř kónického hlazeného hrdla amfory. Rozměry: ø okr. – 22 cm. Inv. č. A 31660/22.
8. Střep z okraje a válcovitého hrdla malé nádobky. Rozměry: ø okr. – 7 cm. Inv. č. A 31660/23.
9. Fragment ze zaobleného, ven vyhnutého zaobleného okraje nádoby. Povrch hlazený, s náznaky leštění. Inv. č. A 31660/24.
10. Malý střep ze zaobleného okraje a mírně nálevkovitě rozevřeného hrdla nádoby. Inv. č. A 31660/25.
11. Střep ze zaobleného okraje a mírně nálevkovitě rozevřeného hrdla nádoby. Inv. č. A 31660/26.
12. Dva fragmenty ze zbytku hrdla a z výdutě bohatě zdobené nádoby. Pod zbytkem hrdla je obvodová linie tvořená oblými důlky. Pod touto linií se nachází další tři obvodové linie brázděného vpichu, který tvoří i šrafované trojúhelníky zavěšené na spodní linii. Tento výzdobný motiv se opakuje také na maximální výduti. Inv. č. A 31660/27. Obr. 7: 9, 8: 1.
13. Střep z bohatě zdobených plecí a výdutě nádoby. V horních partiích plecí je obvodová linie tvořená oblými důlky. Pod touto linií se nachází další tři obvodové linie brázděného vpichu; stejný dekorační prvek byl použit i na široké šrafované trojúhelníky zavěšené na spodní linii. Tento výzdobný motiv se opakuje také na maximální výduti. Inv. č. A 31660/28. Obr. 7: 1, 8: 4.
14. Střep z výdutě nádoby s bohatou vhloubenou výzdobou, která sestává z obvodových linií a trojúhelníků, tvořených hlubokými ostrými vpichy. Inv. č. A 31660/29. Obr. 7: 2, 8: 3.
15. Fragment z nepatrného zbytku hrdla a z výdutě velké amforovité nádoby. Na maximální výduti poměrně masivní páskové ucho. Povrch hrubě hlazený. Inv. č. A 31660/30. Obr. 7: 3.
16. Střep z výdutě velké nádoby s masivním páskovým uchem. Inv. č. A 31660/31. Obr. 7: 8.
17. Střep z výdutě nádoby s negativem po odlomeném plastickém prvku (po krátké plastické liště?). Inv. č. A 31660/32.
18. Střep z těla nádoby s povrchem drsněným slámováním. Inv. č. A 31660/33. Obr. 7: 11.
19. Fragment z hrdla a plecí velké hrncovité nádoby s hrubě hlazeným vnějším povrchem. Inv. č. A 31660/34.
20. Střepy z výdutě velké nádoby poškozené žárem. Inv. č. A 31660/35.
21. Fragment ze spodní části nádoby s mírně vklopeným dnem ostře nasazeným na spodek. Povrch hlazený. Rozměry: ø dna – 5,3 cm. Inv. č. A 31660/36.
22. Střep z nepatrně vklopeného dna ostře nasazeného na vyhlazený spodek nádoby dna. Rozměry: ø dna – 9 cm. Inv. č. A 31660/37.
23. Mazanice – 301 kusů, z toho s negativy po dřevných prvcích 194 ks. Inv. č. A 31660/38.
24. Kamenná štípaná industrie – přepálený úštěp. Rozměry: délka – 2,5 cm. Inv. č. A 31660/39. Obr. 7: 5.
25. Kamenná štípaná industrie – velký úštěp, surovina: křemičitá zvětralina serpentinitu typu plazma. Rozměry: 4,3 × 4 cm. Inv. č. A 31660/40. Obr. 7: 6.
26. Kamenná štípaná industrie – úštěp, surovina: křemičitá zvětralina serpentinitu typu plazma. Rozměry: 3,1 × 2,2 cm. Inv. č. A 31660/41. Obr. 7: 4.
27. Makrolitická kamenná industrie – podložka, surovina: usměrněný granit až granodiorit Dyjského masivu rozpadavý podél ploch břidličnatosti. Rozměry: 50 × 29 × 10,5 cm. Inv. č. A 31660/42.
28. Makrolitická kamenná industrie – zrnotěrka, surovina: usměrněný granit až granodiorit Dyjského masivu rozpadavý podél ploch břidličnatosti. Rozměry: 16,5 × 12,8 × 8 cm. Inv. č. A 31660/43.
29. Vzorek keramiky. Bez inv. č.
30. Zvířecí osteologický materiál – kosti pratura (2 ks). Bez inv. č.
31. Zvířecí osteologický materiál – paroží a kosti jelena evropského (8 ks). Bez inv. č.
32. Zvířecí osteologický materiál – parůžky srnce (3 ks). Bez inv. č.
33. Zvířecí osteologický materiál – požerákové zuby a kost z ploutve ryby druhu jelec tloušť (4 ks). Bez inv. č.
34. Blíže neurčený zvířecí osteologický mareriál. Bez inv. č.
35. Vzorek kamene. Bez inv. č.

SJ 103

36. Hrnek s mírně rozevřeným hrdlem, které je nevýraznou hranou oddělené od plecí nádoby. Maximální průměr baňaté výdutě je posunutý v horní polovině nádoby. Z okraje bylo původně vytažené páskové ucho, které nasedalo na rozhraní hrdla a plecí. Rozměry: ø okr. – 8,3 cm, ø dna – 4,3 cm, výška – 8,5 cm. Inv. č. A 31660/44. Obr. 6: 1.
37. Zuhelnatělá jádra žaludu (11 ks). Bez inv. č.

Obr. 7. Výběr nálezů hmotné kultury z objektu 501. Kresba Z. Vejtasová, R. Hetflaiš.
Fig. 7. *Selection of material culture finds from pit No. 501. Drawing by Z. Vejtasová, R. Hetflaiš.*

Obr. 8. Vybrané keramické nálezy. Foto D. Rožnovský.
Fig. 8. *Selection of ceramic finds. Photo by D. Rožnovský.*

4. Rozbor nálezů a jejich chronologické zařazení

4.1 Keramika

Dva pravěké objekty nám poskytly pouze malou kolekci nálezů hmotné kultury. Mezi artefakty převládají nálezy keramické produkce prezentované jednou celou nádobou (inv. č. A 31660/44). V ostatních případech se jedná o střepový materiál, ze kterého se podařilo slepit několik větších fragmentů, na základě kterých můžeme určit typologickou třídu nádob. U zbylé části keramických nálezů, se kvůli jejich fragmentárnosti, můžeme pouze domnívat, jakému typu nádob jednotlivé střepy náleží, případně to nelze určit vůbec (tab. 1). Fragmentárnost keramiky je dána několika faktory. V prvém případě se jednalo o relativně křehké předměty, které byly rozbity již za doby jejich užívání, o čemž svědčí staré „zasintrované" lomy. K recentnímu rozlámání a poškození střepů došlo během destrukce objektů.

K analýze keramického materiálu ze Sedlešovic bylo použito typologické třídění vytvořené A. Medunovou-Benešovou (1977a), včetně jeho pozdějších úprav, kdy bylo např. po vzoru práce M. Šmída a kol. (2021, 30) upuštěno od používání termínu džbánkovitý hrnek, jenž byl nahrazen prostým označením hrnek, s následným zařazením do Šmídových podtypů. Vhloubená výzdoba byla hodnocena na základě prací M. Šmída a kol. (2021) a J. Šutekové (2008a; 2008b).

Hrnky

Výše zmíněnou celou nádobu můžeme zařadit mezi nezdobené hrnky (obr. 6: 1) s mírně rozevřeným hrdlem, které je nevýraznou hranou oddělené od plecí nádoby. Maximální průměr baňaté výdutě je posunutý v horní polovině nádoby. Ze zaobleného okraje bylo původně vytažené páskové ucho, které se klenulo přes celé hrdlo a nasedalo na plecích. S tímto typem nádob se setkáváme téměř po celou dobu trvání jevišovické kultury (dále jen JeK). Nezdobené exempláře nejsou příliš chronologicky citlivé. Byly zachyceny jak na Palliardiho hradisku ve Vysočanech, tak ve vrstvě B na Starém zámku u Jevišovic (Medunová-Benešová 1977a, 34–35). Přesnou analogii k sedlešovickému hrnku můžeme hledat na lokalitách Modřice-Rybníky (Šmíd a kol. 2021, obr. 18: 3; tab. 78: 1) či Brno-Starý Lískovec (Medunová-Benešová, Vitula 1994, Taf. 12: 2). Obě lokality řadíme do pozdní fáze JeK (Peška 2013, 48; Šmíd a kol. 2021, 57).

Mísy

Další spolehlivě typologicky určitelné nálezy řadíme mezi mísy. Fragment mísy téměř plynulé esovité profilace s ven vyhnutým okrajem a hrdlem odděleným jemnou, téměř nepostřehnutelnou hranou od plecí, na kterých se nachází dvě horizontální řady oválných vpichů, jež jsou přerušeny jedním dochovaným výčnělkem protknutým horizontálním otvorem, pochází z objektu 500 (inv. č. A 31660/1; obr. 5: 10). Analogické, i když bohatěji zdobené tvary pochází např. z Pustiměře (Šmíd 1999, 245, obr. 5) nebo zBrnaStarého Lískovce (Medunová-Benešová, Vitula 1994, Taf. 162: 20). Jinou nádobu bychom mohli označit jako mísu s nálevkovitě rozšířeným hrdlem (inv. č. A 31660/16; obr. 6: 4). Tato typologická varianta se v náplni jevišovické kultury vyskytuje velice zřídka (Medunová-Benešová 1977a, 24). Analogická, až téměř shodná se sedlešovickým nálezem je mísa z Brna-Starého Lískovce (Medunová-Benešová, Vitula 1994, Taf. 28: 15). Nálevkovité tvary z Vysočan či z Jevišovic mají oproti exemplářům ze Sedlešovic a z Brna poněkud méně rozevřené hrdlo (např. Medunová-Benešová 1972, Taf. 2: 4, 13: 1; 1977b, 44: 10).

Amfory

Typologickou skladbu keramiky na námi sledovaném nalezišti rozšiřuje amfora se zaobleným, nepatrně ven vyhnutým okrajem a s nízkým vyhlazeným hrdlem a s vejčitou výdutí, drsněnou jemným slámováním (inv. č. A 31660/2; obr. 5: 1). Jedná se o nádobu spadající do třídy amfor B1 podle Medunové-Benešové (1977a, obr. 4). Do stejné kategorie nálezů bychom mohli zařadit také střep ze zbytku hrdla a z výdutě s uchem (obr. 7: 3). Tento typ nádob tvoří významnou součást keramické produkce jevišovické kultury, přesto jsou však celé exempláře známé pouze ze Starého zámku u Jevišovic (Medunová-Benešová 1972, Taf. 2: 1, 7; 3: 3; 1977a, 17, 18). Ke kultuře kulovitých amfor můžeme zařadit výrazně zdobený střep z hrdla a z plecí s masívním tunelovým uchem. Pod uchem probíhají dvě obvodové linie tvořené vpichy. Horní linie sestává z drobných oválných, do leva mírně položených vpichů, dolní linie je vyvedena většími ledvinovitými vpichy. Na tuto linii je zavěšen pás trojúhelníků, šrafovaných drobnými oválnými vpichy (obr. 6: 3; 8: 2). S vlivy kulovitých amfor se běžně setkáváme na výšinných lokalitách JeK od starší fáze až po její mladší období (Medunová-Benešová 1977a, 20; Peška 2013, 47–48) s tím, že se jedná o nálezy „cizí provenience v prostředí domácích kultur" (Peška 2013, 81).

Další keramické nálezy, navzdory většině střepů bohatě zdobených formou zavěšených trojúhelníků či horizontálních obvodových linií vyvedených různými vpichy (obr. 7: 1, 2, 7, 9; 5: 4, 8), nelze spolehlivě typologicky zařadit.

Č. objektu	Kontext	Inv. č.	Typ	Počet kusů/ střepů	Počet jedinců	Okraj	Hrdlo	Plece	Výduť	Dno	Tělo obecně	Výzdoba vhloubená	Výzdoba plastická	Slámování	Poznámky
500	106	A 31 660/1	mísa	6	1							vpichy			
	106	A 31 660/2	amfora	14	1	2			12					x	
	106	A 31 660/3	hrnek	8	1	1	1	1	5						
	106	A 31 660/4	neurčeno	2	1	1			1						
	106	A 31 660/5	neurčeno	1	1	1									
	106	A 31 660/6	středověká intruze												
	106	A 31 660/7	neurčeno	1	1		1					vpichy, linie s brázděným vpichem			
	106	A 31 660/8	neurčeno	1	1		1	1				vpichy			
	106	A 31 660/9	neurčeno	1	1				1			brázděný vpich			
	106	A 31 660/10	neurčeno	2	1				2						
	106	A 31 660/11	neurčeno	3	1				3						
	106	A 31 660/12	neurčeno	1	1				1						
501	102	A 31 660/16	mísa	16	1	celý profil nádoby									
	102	A 31 660/17	hrnec/ amfora	9	1	2	1	1	5				krátká plastická lišta přerušovaná důlky		
	102	A 31 660/18	amfora	1	1		1	1				vpichy, brázděný vpich			tunelové ucho
	102	A 31 660/19	neurčeno	1	1		1					vpichy, linie brázděného vpichu			
	102	A 31 660/20	neurčeno	1	1		1					kulaté vpichy			
	102	A 31 660/21	neurčeno	11	1	1	1	1			8				silně poškozené žárem, nelze určit část nádoby
	102	A 31 660/22	amfora	1	1	1									
	102	A 31 660/23	neurčeno	1	1	1									
	102	A 31 660/24	neurčeno	1	1	1									
	102	A 31 660/25	neurčeno	1	1	1									
	102	A 31 660/26	neurčeno	1	1	1									
	102	A 31 660/27	neurčeno	2	1				2			kulaté vpichy, brázděné vpichy ostrým předmětem			
	102	A 31 660/28	neurčeno	1	1				1			kulaté vpichy, brázděné vpichy ostrým předmětem			
	102	A 31 660/29	neurčeno	1	1				1			kulaté vpichy, brázděné vpichy ostrým předmětem			
	102	A 31 660/30	amfora (?)	1	1		profil								páskové ucho, hrubý povrch
	102	A 31 660/31	neurčeno	1	1				1						tunelové ucho
	102	A 31 660/32	neurčeno	1	1				1						
	102	A 31 660/33	neurčeno	1	1				1					x	
	102	A 31 660/34	neurčeno	1	1		profil								
	102	A 31 660/35	neurčeno	5	1				5						
	102	A 31 660/36	neurčeno	1	1					1					
	102	A 31 660/37	neurčeno	1	1					1					
	103	A 31 660/44	hrnek	1	1	celý profil nádoby									
celkem				101	34	13	8	5	44	2	8			2	

Tab. 1. Sumarizace keramických nálezů.

Tab. 1. *Summary of ceramic finds.*

Vhloubená a plastická výzdoba na keramice

Ze sta kusů střepů patřících 33 rozlišeným jedincům byla výzdoba zachycena celkem na 17 střepech náležících jedenácti jedincům. Z těchto 17 kusů byl pouze jeden předmět zdoben plastickým prvkem v podobě krátké plastické lišty přerušované důlky. Zbylé střepy jsou opatřeny vhloubenou výzdobou. Ta zcela zapadá do výzdobného projevu JeK. Vhloubené motivy jsou na sedlešovické keramice téměř výlučně provedeny brázděným vpichem, případně samostatnými kulatými (obr. 5: 4; 7: 1, 9, 10), oválnými (obr. 5: 10) nebo trojúhelníkovitými (obr. 5: 7) vpichy, úplně schází výzdoba vyvedená otiskem šňůry. Častým motivem brázděného vpichu jsou zavěšené šrafované trojúhelníky, které v kombinaci s obvodovými horizontálními liniemi brázděného vpichu doplněnými samostatnými vpichy vytváří složitější obrazce (obr. 6: 3; 7: 1, 9; 8: 1, 2, 4). Na svazku horizontálních obvodových linií jsou zavěšené trojúhelníky tvořené dvojicí linií sestávajících z brázděných vpichů, mezi kterými se nachází samostatné vpichy v podobě obilného zrna (obr. 7: 2).

Vedle klasické výzdoby je povrch některých střepů opatřen prvky spíše funkčního rázu. Jedná se např. o drsnění povrchu prstováním, nebo vrstvení řidší hlíny na již zaschlý povrch, což známe např. z Modřic (Šmíd a kol. 2021, 52) nebo z Kočína (Šuteková 2008a, 134). Charakteristická technika slámování byla zachycena pouze ve dvou případech (obr. 7: 11).

4.2 Mazanice

Vedle keramických nálezů byl z objektu 501 získán poměrně početný soubor mazanice, čítající 301 kusů různých velikostí. Ve 194 případech nese mazanice stopy po otiscích konstrukčních prvků v podobě prutů (průměr 0,7–2,5 cm; obr. 9: 1), kůlů (průměr 3,5–6,5 cm; obr. 9: 3) nebo drobných hranolů (např. 1,8 × 1,3 cm; 2,5 × 1,7 cm; obr. 9: 2) a jiných tesaných prvků. Část předmětů je kombinací několika použitých typů opracovaných dřev, případně je z jedné strany zachycen otisk, zatímco druhá strana je vyhlazená. V hmotě jednotlivých kusů lze pozorovat stopy po přidaných organických příměsích. Na základě konstrukčních prvků lze pravděpodobně zamítnout interpretaci nálezu mazanice jako pozůstatku pece, spíše bychom mohli uvažovat o reliktu nadzemní obytné stavby kůlové konstrukce, která zaniká požárem (čemuž by napovídala také silně přepálená část nálezů), a její zbytky pak byly do zkoumaného objektu nahrnuty. Problematice nálezů pravěké mazanice a konstrukčním řešením staveb s nimi spojených se v posledních letech věnovala celá řada badatelů (např. Ďuriš 2015; 2018; Hons 2020). Také v případě sedlešovického sídliště by si jistě toto téma zasloužilo podrobnější zpracování.[1]

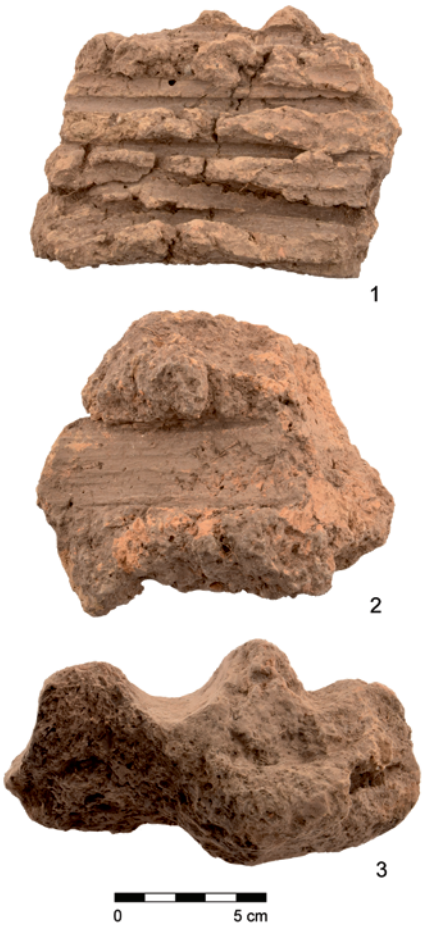

Obr. 9. Vybrané nálezy mazanice. Foto R. Hetflaiš.
Fig. 9. *Selection of daub finds. Photo by R. Hetflaiš.*

4. 3 Kostěná industrie

Z kostěné industrie byl objeven pouze jeden zhruba 4 cm dlouhý nástroj se zahrocenou distální částí, vyrobený podélným dělením dlouhé kosti s recentně odlomeným hrotem (inv. č. A 31660/13; obr. 5: 9). Z typologického hlediska bychom mohli uvažovat o interpretaci předmětu jako šídla. Šídla a další zahrocené nástroje představují běžné nálezy na jevišovických sídlištích všech fází (Medunová-Benešová 1977a, 42) a po chronologické stránce jsou bezvýznamné.

4.4 Kamenná industrie

Ze dvou zkoumaných objektů pochází menší kolekce štípaných artefaktů. Ve všech případech se jedná o neretušované preparační úštěpy (obr 5: 5, 6; 7: 4–6). Až na jednu výjimku (přepálený úštěp) byly všechny artefakty vyrobeny z křemičité zvětraliny serpentinitu typu plazma. Jedná se o surovinu lokální provenience, jejíž exploatační oblast se rozprostírala cca 15–20 km severozápadně od lokality (cf. Vokáč 2004a; Přichystal 2009; Kuča, Bartík 2012). Převaha lokálních materiálů je pak charakteristická pro většinu mladoeneolitických lokalit na Moravě (Šebela 2016), přičemž na jihozápadní Moravě představovala křemičitá zvětralina serpentinitu typu plazma dominantní lokání surovinu jak ve Vysočanech, tak v Grešlově Mýtě (Kopacz et al. 2014, 28–29, Table 1).

V objektu 501 byl nad krustou mazanice zachycen větší fragment makrolitické kamenné industrie vyrobené z místní suroviny, a to z usměrněného granitu až granodioritu Dyjského masivu. Předmět, interpretovaný jako větší část mlecí nástroje – podložky, je poměrně křehký, rozpadavý podél ploch břidličnatosti. Rozpadavost může být dána také tím, že je artefakt druhotně přepálený, stejně jako druhý kus makrolitické kamenné industrie z téhož objektu. Jedná se o předmět z granitu až granodioritu půlkruhového průřezu se sedlovitě druhotně prožlabenou pracovní plochou. Otázkou zůstává interpretace artefaktu. Je možné, že se jedná o horní drtící část k výše zmíněné podložce.

Další složku kamenné industrie představuje valoun křemene zhruba hruškovitého tvaru s mírně prožlabenými boky (obr. 6: 2), zachycený v objektu 500. Otázkou zůstává interpretace předmětu. V souvislosti s nálezy rybích kostí bychom mohli uvažovat o funkci drobné zátěže k rybářským sítím. Ty máme doloženy snad již v mezolitu (Oliva 2005, 61). Častěji se s předměty interpretovanými jako zátěže setkáváme v neolitu, zejména na lokalitách poblíž řek Opavy či Odry (např. Janák 2004, 78–82, obr. 4, 5; Janák et al. 2016, obr. 7: 20; 26; Šikulová 1961). Proti interpretaci sedlešovického nálezu jako zátěže k síti hovoří mírné prožlabení boků a hladký povrch těla předmětu. Díky vyhlazení se naskýtá možnost využití valounku jako hladítka k úpravě povrchu nádob.

4.5 Zvířecí osteologický materiál

Oba zájmové objekty poskytly také kolekci zvířecího osteologického materiálu, u kterého proběhlo pouze zběžné odborné zhodnocení, na jehož základě je možné rozdělit zvířecí kosti do dvou základních skupin. Jednu představuje složka domestikovaných zvířat. Druhou složku reprezentují pozůstatky lovné zvěře, která byla vhodným doplněním jídelníčku a zároveň zdrojem dalších surovin, jako jsou kůže, paroží či různé šlachy (Kyselý 2005, 80). Přítomnost divoké zvěře v archeologickém materiálu dokládají nálezy kostí a paroží jelena (8 ks) a srnce (3 ks) nebo kostí a rohu pratura (15 ks; determinoval A. Reiter). Na lokalitě je doložený také bobr (1 ks; determinoval P. Žaža). Všechny zmíněné druhy představují zcela běžnou součást zvířecích osteologických nálezů divokých savců v archeologickém materiálu napříč celým eneolitem. Nejpočetněji zastoupený je, nejenom v tomto období, jelen lesní, zajíc, srnec obecný a prase divoké. Relativně častý je také pratur a bobr evropský (Kyselý 2005, 80). Z obou jam pochází i rybí kosti. Ve zvířecím osteologickém materiálu z objektu 500 byly rozlišeny dva obratle sumce obecného, zatím co v objektu 501 se nacházely požerákové zuby a kost z ploutve jelce tlouště (determinoval A. Reiter).

V této chvíli se jeví otázka hlavního zdroje živočišných bílkovin na sedlešovickém sídlišti jako nerelevantní. Zaprvé zhodnocení kostí proběhlo zběžně a za druhé může být předmětem diskuze, jak velké množství nálezů bylo ztraceno během destrukce zahloubených objektů. Nicméně i tak nám nepatrný vzorek určených zvířecích kostí může napovědět, že lovená zvěř i na sedlešovickém sídlišti tvořila nezanedbatelnou součást jídelníčku. V souvislosti se subsistenčními zvyky stojí za pozornost přítomnost zuhelnatělých žaludů v objektu 501 (determinoval R. Němec). Aby byly tyto plody dubu požívatelné, musí projít procesem několikanásobného vaření a proplachování. Tím se docílí odbourání třísloviny. Třísloviny se naopak používají při léčbě průjmů, kožních onemocnění, zánětů trávicího ústrojí nebo při činění kůží (Němec et al. 2019, 26, 27, 199).

5. Lokalita v kontextu osídlení jevišovické kultury na Znojemsku

I když je náplň jevišovické kultury známá více než sto let a celkově počet lokalit v rámci územního rozšíření stoupá, byla situace na Znojemsku po dlouhou dobu poněkud odlišná. Na počátku 70. let 20. století jsme registrovali necelých 20 lokalit (Podborský, Vildomec 1972, 72). Tento počet se postupně zvyšoval, a to zejména díky terénním prospekcím jednotlivých archeologů, kteří objevili celou řadu nových lokalit (např. Berkovec et al. 2001; Kovárník 2002, 46–48; Vokáč 2004b). Některá sídliště pak byla objevena během záchranných archeologických výzkumů (např. Čižmář 2001a; 2001b; 2002; Rakovský 1977–1978a; 1977–1978b). Dnes je z území Znojemska známo 41 jistých lokalit s doklady aktivit nositelů jevišovické kultury (tab. 2; obr. 10), lokality u Dobšic a Borotic jsou datačně nejisté (Čižmář 2006, 125, Stuchlík 2006, 20).

Podíváme-li se na mapu s vynesenými lokalitami (obr. 10), zjistíme, že region je osídlen značně nerovnoměrně. Zatímco v jihovýchodní části doklady jevišovického osídlení téměř nenacházíme, směrem na sever a severozápad počet lokalit stoupá. Tato situace může být zapříčiněna několika faktory. Jedním z nich je stav výzkumu, druhým pak přírodní podmínky. Na jihovýchodě Znojemska se setkáváme s plochým reliéfem Dyjsko-svrateckého úvalu, který byl v období jevišovické kultury využíván v omezené míře. S doklady rovinných/nížinných sídlišť se setkáváme ojediněle. Většinou se jedná o nevelké osady, které jsou díky omezené velikosti zkoumané plochy během většiny záchranných výzkumů reprezentovány pouze nemnoha jámami. Několik objektů bylo prozkoumáno na polykulturní lokalitě Mašovice (Čižmář 2001a; 2002; 2003), tři objekty v Hlubokých Mašůvkách (Neustupný 1950, 52) a jedna jáma v Chlupicích (Hrbáčková 2009, 5). Stopy po osídlení jsou zachyceny také v Miroslavi (Kotas 1974), Korolupech (Bartík 2012, 32), Němčičkách (Kuča, Vokáč 2005, 234) či v Žeroticích (Podborský, Vildomec 1972, 231). Přítomnost rovinných osad by také mohly naznačovat náhodné povrchové nálezy kamenné industrie a keramických střepů, které známe např. z Hevlína, Moravského Krumlova, Trstěnic (Podborský, Vildomec 1972, 161, 191, 220) nebo z lesa Purkrábka poblíž Suchohrdel u Znojma (Skutil 1947, 113).

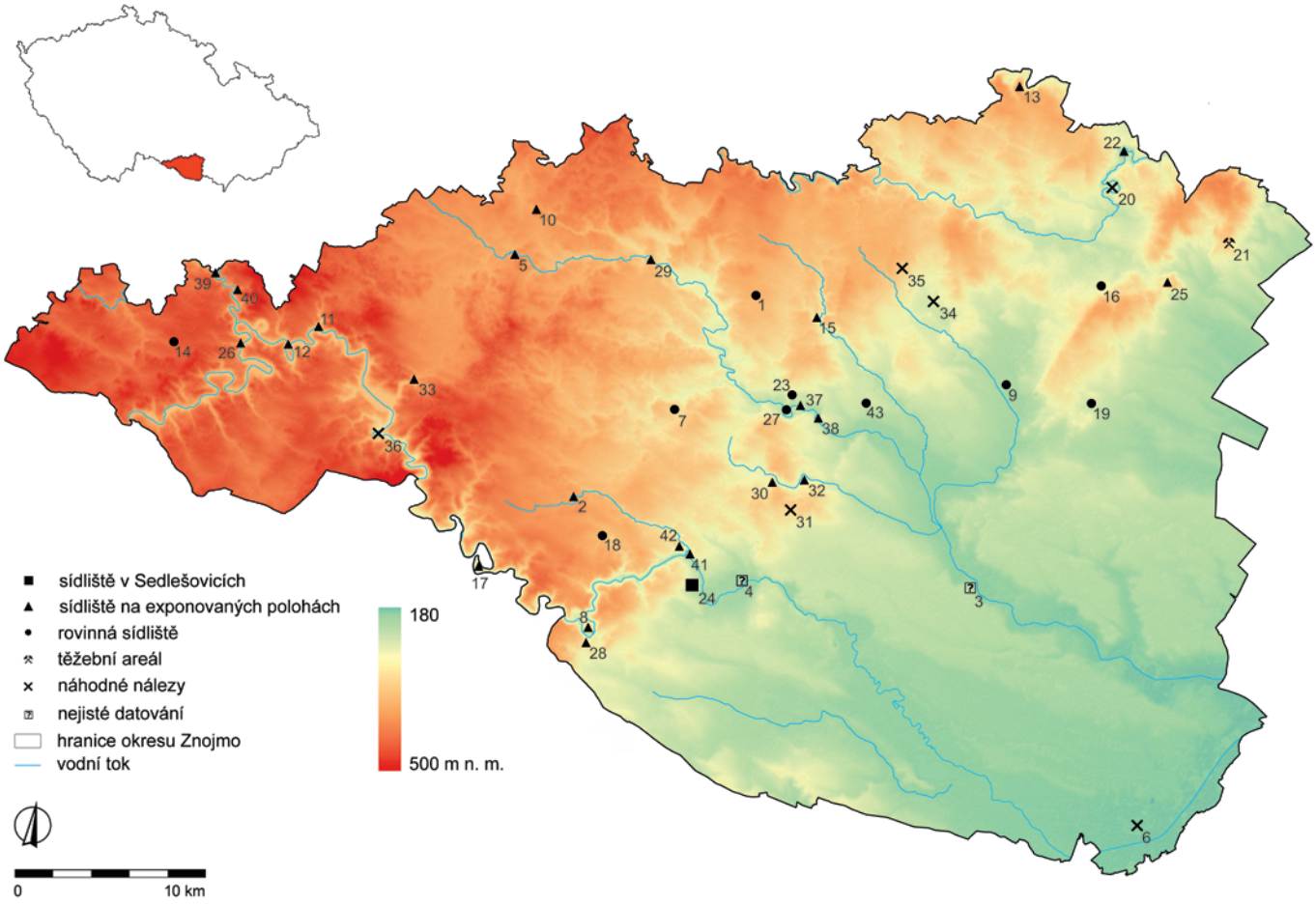

Obr. 10. Mapa s lokalitami jevišovické kultury na Znojemsku. Číslování odpovídá seznamu v tabulce č. 1. Mapový zdroj © ČÚZK; autor D. Rožnovský.
Fig. 10. *Map with the sites of the Jevišovice culture in the Znojmo District. The numbering corresponds to the list in Table No. 1. Map source © ČÚZK; author D. Rožnovský.*

č.	Obec	Katastr	Trať	Souřadnice (WGS-84)
1	Běhařovice-Stupešice	Stupešice	Poloúdělí	48.9797939N, 16.0696628E
2	Bezkov	Bezkov	Skalka	48.8759264N, 15.9564708E
3	Borotice	Borotice nad Jevišovkou	Nade Dvorem	48.8545819N, 16.2442483E
4	Dobšice	Dobšice u Znojma	Léry	48.8458042N, 16.0825303E
5	Grešlové Mýto	Grešlové Mýto	Mírovec	48.9860292N, 15.8945333E
6	Hevlín	Hevlín	neznámá	neznámá
7	Hluboké Mašůvky	Hluboké Mašůvky	Nivky	48.9219681N, 16.0196256E
8	Hnanice	Hnanice	Na Hatích	48.8078767N, 15.9765161E
9	Hostěradice-Chlupice	Chlupice	Na Klohňově	48.9512525N, 16.2528314E
10	Hostim	Hostim	Suchomelka	49.0077469N, 15.9064658E
11	Chvalatice	Chvalatice	Růžový vrch	48.9323133N, 15.7421408E
12	Chvalatice	Chvalatice	Skalka	48.9413239N, 15.7615922E
13	Jamolice	Jamolice	Čertova hráz	49.0923483N, 16.2386814E
14	Korolupy	Korolupy	Na Černé hlíně	48.9260083N, 15.6607694E
15	Křepice	Křepice	Hradisko	48.9728225N, 16.1139025E
16	Lesonice	Lesonice u Moravského Krumlova	Za Palírnou	49.0024281N, 16.3134917E
17	Lukov	Lukov nad Dyjí	Ostroh	48.8387764N, 15.8946372E
18	Mašovice	Mašovice u Znojma	Pšeničné	48.8592261N, 15.9800408E
19	Miroslav	Miroslav	Fruta	48.9470200N, 16.3155844E
20	Moravský Krumlov	Moravský Krumlov	neznámá	neznámá
21	Moravský Krumlov	Moravský Krumlov	Krumovský les	49.0298350N, 16.4007706E
22	Moravský Krumlov-Rokytná	Rokytná	Malé Hradisko	49.0670761N, 16.3185233E
23	Němčičky	Němčičky nad Jevišovkou	Horní kusy	48.9342700N, 16.1023889E
24	Nový Šaldorf-Sedlešovice	Sedlešovice	Spiegeln	48.8403922N, 16.0488086E
25	Olbramovice	Olbramovice u Moravského Krumlova	Leskoun	49.0077914N, 16.3595500E
26	Oslnovice	Oslnovice	Medvěd	48.9293767N, 15.7078092E
27	Plaveč	Plaveč	Trouby	48.9278567N, 16.0996122E
28	Podmolí	Podmolí	Šobes	48.8156450N, 15.9774336E
29	Střelice	Střelice u Jevišovic	Starý Zámek	48.9907669N, 15.9911014E
30	Suchohrdly	Suchohrdly u Znojma	Deblínek	48.8937839N, 16.0958069E
31	Suchohrdly	Suchohrdly u Znojma	Purkrábka	48.8841900N, 16.1153333E
32	Suchohrdly	Suchohrdly u Znojma	Starý Zámek	48.8970497N, 16.1179297E
33	Štítary	Štítary na Moravě	U Cihelny	48.9220514N, 15.8337122E
34	Trstěnice	Trstěnice u Moravského Krumlova	neznámá	neznámá
35	Trstěnice	Trstěnice u Moravského Krumlova	Pustý Zámek	49.0007636N, 16.1700056E
36	Vranov nad Dyjí	Vranov nad Dyjí	neznámá	neznámá
38	Výrovice	Výrovice	Na Kopci	48.9257147N, 16.1235911E
37	Výrovice	Výrovice	Za Zmolami	48.9309483N, 16.1097456E
39	Vysočany	Vysočany u Znojma	Palliardiho hradisko	48.9609097N, 15.6845492E
40	Zblovice	Zblovice	Na Výřích skalách	48.9544544N, 15.7014525E
41	Znojmo	Znojmo-město	Hrad	48.8554972N, 16.0438336E
42	Znojmo-Hradiště	Znojmo-Hradiště	Hradiště	48.8584619N, 16.0351486E
43	Žerotice	Žerotice	Rabštejnky	48.9348089N, 16.1561150E

Tab. 2. Seznam lokalit jevišovické kultury na Znojemsku.

Tab. 2. *List of sites of the Jevišovice culture in the Znojmo District.*

S relativně intenzívním osídlením se setkáváme v západní a severní části sledovaného regionu. Zde se z geomorfologického hlediska nacházíme již v prostoru Jevišovické pahorkatiny, do jejíhož plochého reliéfu jsou zařízlá hluboká údolí Dyje, Želetavky, Jevišovky či Rokytné (Demek, Novák 1992, 19). Díky četným výběžkům, ostrožnám a podobným dobře chráněným polohám zde nacházíme celou řadu dokladů osídlování právě těchto exponovaných poloh. Nositelé jevišovické kultury si pro svá výšinná sídliště vybírali převážně menší ostrohy se strmými úbočími a ze dvou či tří stran obtékanými vodními toky nebo dobře chráněná návrší. Oproti předchozím obdobím se jedná o méně rozlehlé, dobře ubránitelné lokality (Medunová-Benešová 1993, 194). Mezi nejlépe prozkoumaná výšinná sídliště patří Grešlové Mýto – Mírovec (Medunová-Benešová 1973; 1977a, 61–77) a Střelice-Starý zámek / Hrad[2] (Medunová-Benešová 1972; 1977a, 8–60). Ve značné míře bylo zkoumáno také Palliardiho hradisko u Vysočan (Medunová-Benešová 1977b). Bohužel tato lokalita utrpěla nenapravitelné škody kvůli amatérskému vedení podstatné části výzkumů a ztrátou převážně hezky zdobené keramiky (MedunováBenešová 1977a, 5). Větší pozornost byla věnována i výzkumu polykulturní lokality ve Výrovicích, a to z toho důvodu, že hradisko v poloze „Velká skála“ bylo bezprostředně ohroženo výstavbou vodní nádrže Výrovice. Během sondážních výzkumů byla zachycena celá řada zahloubených objektů z různých údobí pravěku (Rakovský 1977–1978a; 1984). Za nejvýznamnější nález je považována zahloubená chata s kůly v rozích, objevená v roce 1982. Objekt byl původně datovaný do období kultury s kanelovanou keramikou (Rakovský 1984, 20, tab. 4: 2), nicméně na základě nového vyhodnocení keramického materiálu došlo k zařazení chaty do období jevišovické kultury (Nosek 2011, 108). Díky tomu máme první doklady obytné stavby v tomto období z území Znojemska. Analogie k výrovické polozemnici bychom mohli hledat v prostředí české řivnáčské kultury. Zahloubené chaty zde byly objeveny

Typ lokality	Základní literatura a prameny	Poznámka
rovinné sídliště	Podborský, Vildomec 1972, 148	
sídliště na exponované poloze	Vokáč 2004, 258	
sídliště na exponované poloze	Stuchlík 2006, 20	datování nejisté, mladý nebo pozdní eneolit
rovinné sídliště	Čižmář 2006, 125	datování nejisté, časný nebo mladý eneolit
sídliště na exponované poloze	Medunová-Benešová 1973; 1977a, 61–77	
náhodný nález	Podborský, Vildomec 1972, 161	
rovinné sídliště	Neustupný 1950, 52	
sídliště na exponované poloze	Kovárník 1993, 119	
rovinné sídliště	Hrbáčková 2009, 5	
sídliště na exponované poloze	Čižmář 2004, 121	v literatuře také jako „Za Ovčínem“, což je sousední trať
sídliště na exponované poloze	Berkovec et al. 2001	
sídliště na exponované poloze	Vokáč 2004, 257	
sídliště na exponované poloze	Podborský, Vildomec 1972, 173; Vokáč 2004, 259	podle M. Vokáče se jedná o kanelovanou keramiku
rovinné sídliště	Bartík 2012, 32	
sídliště na exponované poloze	Čižmář 2004, 159	
rovinné sídliště	Podborský, Vildomec 1972, 183	
sídliště na exponované poloze	Kovárník 2002, 46–48; 2007, 378	
rovinné sídliště	Čižmář 2001a; 2002; 2003	
rovinné sídliště	Kotas 1974	
náhodný nález	Podborský, Vildomec 1972, 191	
těžební areál	Oliva 2010, 292; 2022, tab. I	datování na základě C14
sídliště na exponované poloze	Procházka 1983, 81	
rovinné sídliště	Kuča, Vokáč 2005	
sídliště na exponované poloze	Rožnovský 2022	dnes bezejmenná trať
sídliště na exponované poloze	Woldřich 1890, 157–160, obr. 25–34	
sídliště na exponované poloze	Rakovský 1977–1978b	dříve mylně situováno na Chmelnice/Hatinov
rovinné sídliště	Podborský, Vildomec 1972, 202	
sídliště na exponované poloze	Čižmář 2001b	
sídliště na exponované poloze	Medunová-Benešová 1972; 1977a, 8–60	v literatuře jako Jevišovice
sídliště na exponované poloze	Vokáč 2004, 259–260	
náhodný nález	Skutil 1946, 113	
sídliště na exponované poloze	Šabatová 2008	
sídliště na exponované poloze	Vokáč 2004, 258	v literatuře jako Šumná
náhodný nález	Podborský, Vildomec 1972, 220	
náhodný nález	Podborský, Vildomec 1972, 220	
náhodný nález	Podborský, Vildomec 1972, 229	
sídliště na exponované poloze	Kovárník 1993, 123; 2002, 50	v ZM 1 : 10 000 je uvedena trať Brtník
sídliště na exponované poloze	Nosek 2011; Rakovský 1977–1978a; 1984, 20, tab. 4:2	v ZM 1 : 10 000 je uvedena trať Velká skála
sídliště na exponované poloze	Medunová-Benešová 1977a, 8–60; 1977b	
sídliště na exponované poloze	Vokáč 2004, 258	v ZM 1 : 10 000 je uvedena trať Stráň
sídliště na exponované poloze	Podborský, Vildomec 1972, 143; Vildomec 1931, 8	
náhodný nález	Kalousek 1955, 13	
rovinné sídliště	Podborský, Vildomec 1972, 231, tab. XXVI:3; Vildomec 1931, 9	

na více jak dvaceti lokalitách (Dobeš et al. 2016, 41), a to např. v Březně u Loun (Pleinerová, Zápotocký 1999), v Praze-Lysolajích (Pleslová-Štiková 1972, 6, obr. 6–8), v Praze-Bubenči (Pleinerová, Zápotocký 1999, obr. 10) nebo v Praze-Zličíně, kde byla zjištěna dílna na kamennou industrii (Dobeš et al. 2016).

Samostatnou kapitolou pravěku je lokalita Krumlovský les, která se nachází na katastru Moravského Krumlova. Je otázkou, co pravěké obyvatele našeho území takovou silou poutalo právě k tomuto místu po několik tisíc let, aby se zde „oddávali“ těžbě rohovců. S tímto fenoménem, nejenom evropského pravěku, se začínáme setkávat již v mezolitu s vrcholem aktivit ve starší době bronzové. Díky radiokarbonovému datování víme, že se na těchto, patrně z velké části rituálních, praktikách podíleli také nositelé jevišovické kultury (Oliva 2010, 292; 2022, tab. I).

Zájmová lokalita je dalším příkladem sídliště, které spadá do první výše uvedené skupiny nížinných lokalit a geograficky se váže do méně hustě osídlené oblasti v jihovýchodní části Znojemska.

6. Závěr

Zkoumaná sedlešovická lokalita doplňuje naše poznatky o osídlení Znojemska v období mladšího eneolitu a zapadá do rámce známých jevišovických osad. Oproti ostatním polohám ničím nevybočuje z nám známých standardů osídlení. Analyzované keramické nálezy ze sídliště v Sedlešovicích jednoznačně spadají do období jevišovické kultury. Z chronologického hlediska bychom nálezy z obou objektů mohli na základě typologického rozboru keramického materiálu zařadit po bok pozdně jevišovických sídlišť v Brně-Novém Lískovci (Medunová-Benešová, Vitula 1994), v Modřicích-Rybníkách (Šmíd a kol. 2021), v Miňůvkách nebo v Křenovicích (Peška 2013, 48). Výše zmíněné lokality spojují shodné prvky, které lze pozorovat na keramice. V kolekci keramického materiálu je minimálně zastoupená plastická výzdoba (v Sedlešovicích pouze jeden kus), ubývá tolik typická úprava povrchu nádob slámováním, v námi sledovaném materiálu rozpoznaná pouze na střepech dvou jedinců, a nejsou doložena ansa

lunata/cornuta (Šmíd a kol. 2021, 57). Nález fragmentu kulovité amfory (obr. 6: 3) nám opětovně dokládá udržování kontaktů mezi jevišovickou kulturou a kulturou kulovitými amforami.

Díky blízkosti řeky Dyje se nabízí možnost provozování rybolovu. To dokládají nálezy kostí ryb, zejména druhu jelec tloušť (determinoval A. Reiter), případně pak valoun, nápadně připomínající závaží rybářské sítě (obr. 6: 2), který ale může být interpretován také jako předmět užívaný při úpravě povrchu keramických nádob. Díky nálezům kostí divokých zvířat jako je pratur nebo bobr a paroží jelena a srnce můžeme uvažovat o lovu divoké zvěře. Druhové i početní zastoupení zatím určeného zvířecího osteologického materiálu ničím nevybočuje ze soudobých standardů (Kyselý 2005, 80). Zajímavostí je nález zuhelnatělých žaludů (determinoval R. Němec), které by mohly dokládat sběr a následnou konzumaci plodů divokých rostlin, případně jejich využívání v lékařství nebo při zpracování kůží. Důležitým poznatkem získaným během archeologického výzkumu je zachycení destrukce nadzemní dřevohlinité konstrukce, která byla společně s dalším žárem poškozeným materiálem zplanýrována do již částečně zasypané sídlištní jámy (SJ 501).

Poznámky

1. Nálezu mazanice ze Sedlešovic se bude v plánované samostatné studii analyticky věnovat D. Hons.
2. Vysvětlení k upřesnění pojmenování lokality viz Rožnovský 2020, 16.

Literatura

Bartík, J. 2012: *Broušená a ostatní kamenná industrie z mikroregionu povodí řeky Želetavky.* Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/vqrdg/BARTIK__BC_final.pdf.

Batík, P., Čtyroký, P., Gabriel, M., Holásek, O., Klečák, J., Střída, M., Šalanský, K., Štych, J., Zeman, A. 1982: *Vysvětlivky k základní geologické mapě ČSSR 1:25000, 34-131, Šatov.* Praha: Ústřední ústav geologický.

Benninger, E., Freising, H. 1933: *Die Germanischen Bodenfunden in Mähren*. Reichenberg: Anstalt f. sudetendt. Heimatforschg Reichenberg: Sudetendeutscher Verl.

Berkovec, T., Čep, J., Čepová, T., Šmerda, J., Vokáč, M. 2001: Chvalatice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 42, 151–152. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_42_2000_eneolit.pdf.

Čižmář, M. 2004: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri.

Čižmář, Z. 2001a: Mašovice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 42, 152–153. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_42_2000_eneolit.pdf.

Čižmář, Z. 2001b: Podmolí (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 42, 155–156. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_42_2000_eneolit.pdf.

Čižmář, Z. 2002: Mašovice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 43, 182–184. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_43_2001_eneolit.pdf.

Čižmář, Z. 2003: Mašovice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 44, 218. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_44_2002_eneolit.pdf.

Čižmář, Z. 2006: Dobšice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 47, 125. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_47_2005_eneolit.pdf.

ČÚZK: *Geoportál ČÚZK. Geoprohlížeč. Základní mapa ČR* [online]. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: https://1url.cz/Fryfu.

Demek, J., Novák, V. a kol. 1992: *Neživá příroda*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.

Dobeš, M., Šmolíková, M., Turek, J. 2016: Řivnáčská chata z Prahy-Zličína. *Archaeologica Pragensia* 23, 32–55.

Ďuriš, J. 2015: *Architektúra domu mladšej a neskorej doby kamennej na juhozápadnom Slovensku na základe analýzy mazanice.* Archeologica Slovaca Monographiae. Studia XXIII. Nitra: Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Ďuriš, J. 2018: *Radzovce v období popolnicových polí. Architektonická rekonštrukcia stavieb na základe analýzy mazanice.* Archeologica Slovaca Monographiae. Fontes XXIV. Nitra: Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Geologické lokality: Sedlešovice. In: *Databáze významných geologických lokalit: 630* [online]. Aktualizace 03. 08. 16. Praha: Česká geologická služba, 1998 [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: http://lokality.geology.cz/630.

Geovědní mapy: Horniny GeoČR50, Geologická mapa 1 : 50 000. In: *Geovědní mapy 1 : 50 000* [online]. Praha: Český geologická služba [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: https://mapy.geology.cz/geocr50/.

Gisonline: Národní park Podyjí. In: *GisOnline* [online]. Verze: 2.65.6. TopGis © 2015–2023. [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: https://app.gisonline.cz/np-podyji.

Hons, D. 2020: *Poznání stavebních technik a postupů na základě analýzy souborů mazanic z doby bronzové a halštatské v regionu středního Pomoraví.* Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/h11yz/HONS_magisterska_diplomova_prace.pdf.

Hrbáčková, A. 2009: *Hostěradice, lokalita „Dolní stávání" v k. ú. Chlupice.* Rkp. nálezové zprávy MTX201003214. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-201003214.

Janák, V. 2004: Ke kontinuitě neolitického obyvatelstva na březích řeky Opavy. In: V. Janák, S. Stuchlík (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Sborník referátů z 21. pracovního setkání specialistů na výzkum neolitu a eneolitu Českých zemí a Slovenska*. Acta archaeologica Opaviensia 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 73–89.

Janák, V., Papáková, K., Přichystal, A., Kováčik, P., Rataj, P., Hořínková, A. 2016: Neolitické osídlení v okolí Studénky a úloha zdejšího mikroregionu kultury s lineární keramikou v distribuci silicitů krakovsko-čenstochovské jury. *Slovenská archeológia* LXIV(1), 1–63. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_2016_1.pdf.

Kalousek, F. 1955: Velkomoravské hradisko ve Znojmě-Hradišti na Moravě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* C 2, 9–30, tab. I–XI. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/102402.pdf.

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2014: *Lithic chipped industry of the young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 46. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Kotas, J. 1974: Pravěké nálezy z Miroslavi (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 1973, 114. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_18_1973.pdf.

Kovárník, J. 1993: Další archeologické nálezy ze Znojemska a Třebíčska. *Přehled výzkumů* 1990, 115–126, tab. 26–34. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/08_pv_35_1990_ruzne.pdf.

Kovárník, J. 2002: Keramické votum z Božic, brázděný vpich a jiná zjištění aneb Ján Lichardus má pravdu. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 7, 33–53. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/en/handle/11222.digilib/113839.

Kovárník, J. 2007: Pravěké hradiště a laténská pevnost Ostroh u Lukova, okr. Znojmo (Nový typ opevňování ostrožných lokalit). *Pravěk. Nová řada* 16, 373–392.

Kuča, M., Bartík, J. 2012: Příspěvek k problematice křemičitých hmot a jejich využívání v průběhu neolitu na jižní a jihozápadní Moravě. *Přehled výzkumů* 53(1), 41–50. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV53_1_studie_3.pdf.

Kuča, M., Vokáč, M. 2005: Němčičky (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 46, 234. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_46_2004_eneolit.pdf.

Kyselý, R. 2005: Archeologické doklady divokých savců na území ČR v období od neolitu po novověk. *Lynx* 36(1), 55–101. Dostupné také z: https://publikace.nm.cz/periodicke-publikace/lnsr/36-1/archeologicke-doklady-divokych-savcu-na-uzemi-cr-v-obdobi-od-neolitu-po-novovek-archaeological-evidence-of-wild-mammals-in-the-czech-republic-from-the-neolithic-to-the-modern-times.

Lorencová, A. 1963–1964: Deformovaná lebka z Nákla a další nový nález kostry s deformovanou lebkou ze Sedlešovic. In: J. Skutil (ed.): *Sborník III. Karlu Tihelkovi k pětašedesátinám*. Brno: Archeologický ústav ČSAV.

Medunová-Benešová, A. 1972: *Jevišovice – Starý Zámek. Schicht B, Katalog der Funde.* Fontes Archaeologiae Moravicae VI. Brno: Archeologický ústav ČSAV.

Medunová-Benešová, A. 1973: *Grešlové Mýto. Äneolitische Höhensiedlung „Nad Mírovcem". Katalog der Funde.* Fontes Archaeologiae Moravicae VII. Brno: Archeologický ústav ČSAV.

Medunová-Benešová, A. 1977a: *Jevišovická kultura na jihozápadní Moravě.* Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně V(3). Praha: Academia.

Medunová-Benešová, A. 1977b: *Palliardiho hradisko. Eine äneolitische Höhensiedlung bei Vysočany, Bez. Znojmo. Katalog der Funde.* Fontes Archaeologiae Moravicae IX. Brno: Archeologický ústav ČSAV.

Meduná-Benešová, A. 1993: Jevišovická kultura. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 191–200.

Medunová-Benešová, A., Vitula, P. 1994: *Siedlung der Jevišovice-Kultur in Brno-Starý Lískovec.* Fontes Archaeologiae Moravicae XXII. Brno: Archeologický ústav AV ČR.

Neustupný, J. 1950: Opevněné neolitické sídliště v Hlubokých Mašůvkách na Moravě. *Archeologické rozhledy* II(1–2), 52–56. Dostupné také z: https://1url.cz/mrmkR.

Němec, R., Paukertová, I., Valášek, M. 2019: *Divoký zelinář. Aneb plané rostliny jako jídlo, koření i lék.* Znojmo: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.

Nosek, V. 2011: *Výšinné sídliště „Velká skála" u Výrovic a jeho pozice v průběhu eneolitu a starší doby bronzové jihozápadní Moravy.* Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/dky0m/Vyrovice1982.pdf.

Oliva, M. 2005: *Civilizace moravského paleolitu a mezolitu.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Oliva, M. 2010: *Pravěké hornictví v Krumlovském lese: vznik a vývoj industriálně-sakrální krajiny na jižní Moravě.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Oliva, M. 2022: *Těžební krajinou předků. O tajemném podzemí Krumlovského lesa.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Palliardi, J. 1893: Římské mince na Znojemsku. *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* X(37), 31. Dostupné také z: https://1url.cz/drmka.

Peška, J. 2013: *Morava na konci eneolitu.* Olomouc, Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Pleinerová, I., Zápotocký, M. 1999: Polozemnice řivnáčské kultury v Březně u Loun. *Archeologické rozhledy* LI(2), 280–299. Dostupné také z: https://1url.cz/ErmkV.

Pleslová-Štiková, E. 1972: Eneolitické osídlení v Lysolajích u Prahy (s příspěvkem B. Soudského: Výzkum v r. 1953). *Památky archeologické* LXIII(1), 3–141. Dostupné také z: https://1url.cz/Xrmkk.

Podborský, V., Vildomec, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno: Musejní spolek v Brně, Jihomoravské muzeum ve Znojmě.

Procházka, R. 1983: Lesefunde auf dem Přemysliden-Burgwall in Moravsky Krumlov – Rokytná. *Přehled výzkumů* 1981, 81. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_26_1981.pdf.

Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy.* Brno: Masarykova univerzita.

Rakovský, I. 1977–1978a: Eneolit na výšinném sídlišti Velká skála u Výrovic, okr. Znojmo. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 22–23, 93–102. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/109270.pdf.

Rakovský, I. 1977–1978b: Eneolitické výšinné sídliště u Oslnovic (okres Znojmo). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 22–23, 277–279. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/109279.pdf.

Rakovský, I. 1984: Záchranný výzkum na eneolitickém výšinném sídlišti ve Výrovicích (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 1982, 19–20. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_27_1982.pdf.

Rožnovský, D. 2019: Nový Šaldorf Sedlešovice (k. ú. Sedlešovice, okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 60(2), 288–289. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60_2__stredovek_novovek.pdf.

Rožnovský, D. 2020: Kurzer Blick auf die Besiedlung der Věteřov-Gruppe in der Znojmo-Region. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* CV(1), 13–35.

Rožnovský, D. 2022: Nový Šaldorf-Sedlešovice (k. ú. Sedlešovice, okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 63(1), 155. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_1_08.pdf.

Rzehak, A. 1923: Die Vorgeschichte des südwestlichen Mähren. In: A. Altrichter (ed.) et al.: *Südmährisches Heimatbuch für Volk und Schule*. Nikolsburg, Leipzig, Wien: A. Bartosch, 265–287.

Skutil, J. 1931: Moravské praehistorické výkopy a nálezy 1930. *Sborník Přírodovědecké společnosti v Mor. Ostravě* VI, 117–173, obr. 1–9. Dostupné také z: https://1url.cz/4rmks.

Skutil, J. 1947: Moravské prehistorické výkopy a nálezy Oddělení moravského pravěku Zemského musea za rok 1937-1945. *Časopis Zemského musea v Brně* XXXIII(1) 1946, 45–134, obr. 1–74.

Stuchlík, S. 2006: *Borotice. Mohylové pohřebiště z doby bronzové.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 30. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Borotice.pdf.

Šabatová, K. 2008: Suchohrdly (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 49, 303. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV49_neolit.pdf.

Šebela, L. 2016: Kulturní proměny na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě a mimo ni ve světle kamenné štípané industrie. *Přehled výzkumů* 57(1), 87–121. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_sebela.pdf.

Šikulová, V. 1961: K otázce rybolovu v mladší době kamenné. *Časopis Slezského muzea, série B* 10, 1–18.

Šmerda, J. 2008: Geologie. In: A. Reiter (ed.): *Přírodovědné zajímavosti Znojemska*. Znojmo: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o., 10–37.

Šmíd, M. 1999: Nové poznatky o vývoji střední Moravy v období středního a mladého eneolitu. In: I. Kuzma (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 1998. Zborník referátov zo 17. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy*

a Slovenska. Dudince 22. - 24. 9. 1998. Materialia Archaeologica Slovaca. Communicationes. Tomus II. Nitra: Archeologický ústav SAV, 241–254.

Šmíd, M. a kol. 2021: *Eneolitické osídlení lokality Modřice – Rybníky (okr. Brno-venkov)*. Pravěk. Supplementum 36. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Šušolová, J., 2005: Spraše na území Národního parku Podyjí. *Acta Musei Moraviae, Scientiae geologicae* 90, 155–169. Dostupné také z: http://scigeo.actamm.cz/wp-content/uploads/2019/10/Šušolová-155-169-1.pdf.

Šuteková, J. 2008a: Sídlisko jevišovickej kultúry v Kočíne, okr. Piešťana (predbežná štúdia). In: I. Cheben, I. Kuzma (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007. Zborník referátov z 26. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Tomus IX. Nitra: Archeologický ústav SAV, 131–136.

Šuteková, J. 2008b: Jevišovice Culture in Slovakia. In: M. Furholt, M. Szmyt, A. Zastawny (eds.): *The Baden Complex and the Outside World*. Studien zum Archäologie in Ostmittleuropa 4. Bonn: Habelt, 131–138.

Valoch, K. 1981: Stratifikovaný valounový nástroj ze Sedlešovic u Znojma. *Archeologické rozhledy* XXXIII(1), 92–94. Dostupné také z: https://1url.cz/OrmkT.

Vildomec, F. 1931: Soupis prehistorických nálezů ze Znojemska. *Od Horácka k Podyjí* 8, 3–11. Dostupné také z: https://1url.cz/Brmkj.

Vokáč, M. 2004a: Suroviny štípané kamenné industrie v pravěku jihozápadní Moravy. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXIX(1–2), 167–206.

Vokáč, M. 2004b: Nové výšinné a opevněné lokality z eneolitu na jihozápadní Moravě. In: M. Lutovský (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2003. Sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu. Český Brod-Kounice 23. až 26. září 2003*. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 257–270.

Woldřich, J. N. 1890: Předhistorická naleziště okolí Krumlovského na Moravě. *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* VII, 101–106, 149–163, obr. 1–41. Dostupné také z: https://1url.cz/Sr7kS.

Summary

Two prehistoric pits were unearthed and partially examined during an archaeological rescue excavation at the Spiegeln site, which is located in the village of Sedlešovice (Fig. 1). The text briefly describes the site and provides a basic analysis of the material culture. Based on the findings, the Sedlešovice site can be dated to the Late Eneolithic period – to the Jevišovice culture. Within the internal division of the Jevišovice culture, the findings are from the late stage (layer level Jevišovice B; Medunová-Benešová 1972; 1977a) with numerous analogies in the late Jevišovice settlements in Brno-Nový Lískovec (Medunová-Benešová, Vitula 1994) and Modřice – Rybníky (Šmíd a kol. 2021). The settlement supplemented its economy by fishing and hunting wild animals. A compelling feature is the discovery of charred acorns, which could prove the collection and subsequent consumption of the fruits of wild plants. An important item obtained during the archaeological research is the discovery of a destroyed above-ground wood-clay structure which, together with other heat-damaged material, was placed into the partially filled settlement feature No. 501.

In addition to the analysis of the site, a brief description of the settlement of the Znojmo District in the observed period is provided containing a list of 41 definite and 2 assumed sites (Tab. 2). The population of the region was very unevenly distributed and evidence of the Jevišovice culture is almost absent in the southeast of the region. To the north and northwest, the number of sites increases (Fig. 10), which is caused by two factors – the first is the state of the research and the second is the natural conditions.

Kontakty

David Rožnovský
Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.
Přemyslovců 8
CZ-669 02 Znojmo
archeolog@muzeumznojmo.cz

Tereza Pavelková
Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.
Přemyslovců 8
CZ-669 02 Znojmo
pavelkova@muzeumznojmo.cz

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 77–83

The social meaning of multiple burials in the Corded Ware culture

Společenský význam vícečetných pohřbů v kultuře se šňůrovou keramikou

– *Jan Turek** –

KEYWORDS

Eneolithic – Corded Ware culture – Bohemia – collective burials – gender status – familial relationships

ABSTRACT

Although multiple burial contexts are uncommon, they are a typical feature of Corded Ware funerary behaviour. This paper focuses on various aspects of Corded Ware multiple burials in Bohemia and the adjacent regions of Central Europe. Particular attention is given to the occurrence of burials in the antipode position and the age, gender and possible familial relationship of the individuals in such graves. A unique example of multiple burials is the biritual Grave 1/95 in Slaný (Kladno District) in Bohemia, which contained a minimum of seven individuals (men, women and children), four of which were cremated. Despite the exceptional use of the cremation method of burial, the Slaný grave fits the well-defined collective type of Corded Ware burials usually known from Bohemia, such as in Třebusice (Kladno District); Bylany (Kolín District); Chrášťany (Prague-west District). Similar, but not identical collective burials are known from Obrnice (Most District) and Určice (Prostějov District) in Moravia and Święte, site 20 (Grave 43) in Little Poland. Similar examples are also known from Saxony-Anhalt in the case of the Eulau collective burial. It appears these communal burials represent a particular variety of funerary practices (ritual) rather than evidence of a specific event. New archaeogenetic data may shed more light on the questions of whether these burials represent a nuclear family, what can we learn about the familial ties and the meaning of a collective funerary event. Some cases (Eulau) presume the multiple burials as a result of a violent occurrence (conflict or sacrifice) while others may be the result of disease or the special status of particular members of the community.

* Corresponding author – E-mail address: turek@cts.cuni.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-08

Received 5 February 2023; received in revised form 30 May 2023.
Available online 30 June 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Introduction

Funerary practices and burial rites can provide an important insight into the social and familial structure of prehistoric communities. The 3rd millennium BC Beaker Cultures provide an excellent opportunity to analyse the gender-structured funerary data. Archaeogenetic data offers a completely new insight into the family relations and gender categories. The recent studies reconstructing gender identity and the social structure of the Neolithic/Eneolithic communities bring a variety of approaches and interpretations (such as Civis 2008; Bickle 2019; Kolář 2016; 2018).

The archaeogenetic data, such as that from the Corded Ware funerary site at Eulau (Meyer et al. 2009; Haak et al. 2008) and the Globular Amphora communal grave at Koszyce (Schroeder et al. 2019) provide complex genetic evidence of family and community kinship and biological relations. However, a revision of some of the earlier discoveries of Corded Ware collective burials may also provide important data for the discussion (Fig. 1).

2. Corded Ware multiple burials

The burial rites of Corded Ware culture are generally focused on the symbolism of individual burials. The overall structure of the entire Corded Ware funerary ritual is also derived from the manifestation of personal identity and gendered social categories. The basic rules for the deposition of the dead and burial assemblages (i.e. Buchvaldek 1967; Turek 1987; Šebela 1993) were apparently also applied to multiple burials. Graves in which the remains of more than one individual were buried account for less than 10% of all burial units in the context of the Czech Corded Ware culture group (Turek 1987, 17; 1990). In the Moravian group, it is less than 2% according to J. Peška's (2013, 122) estimate and 3–5% as presented by J. Kolář (2018, 70). It is evident that the habit of creating multiple burial contexts was variable in frequency across regional groups of Central European Corded Ware culture, and particular sites may also be specific in this respect. Examples include the numerous multiple burials at the Żerniki Górne site (Cracow District) in Lesser Poland (Włodarczak 2006, Table 18), burial sites at Taubertahl in southwestern Germany (Dresely 2004), and burials with signs of violent death from Eulau in Central Germany (Haak et al. 2008; Meyer et al. 2009).

Multiple burials can be categorised as double burials containing two inhumations. These can be further divided according to the form of the body deposition into two basic categories, A – burials with bodies laid side by side and B – antipode burials.

A – Side-by-side burials most often take the form of two subadult individuals or an adult person and a child. Examples include the burial of an adult individual in the specifically female position with a child (infans II) in Grave 21/1965 in Vikletice (Buchvaldek, Koutecký 1970, Abb. 127). Furthermore, there

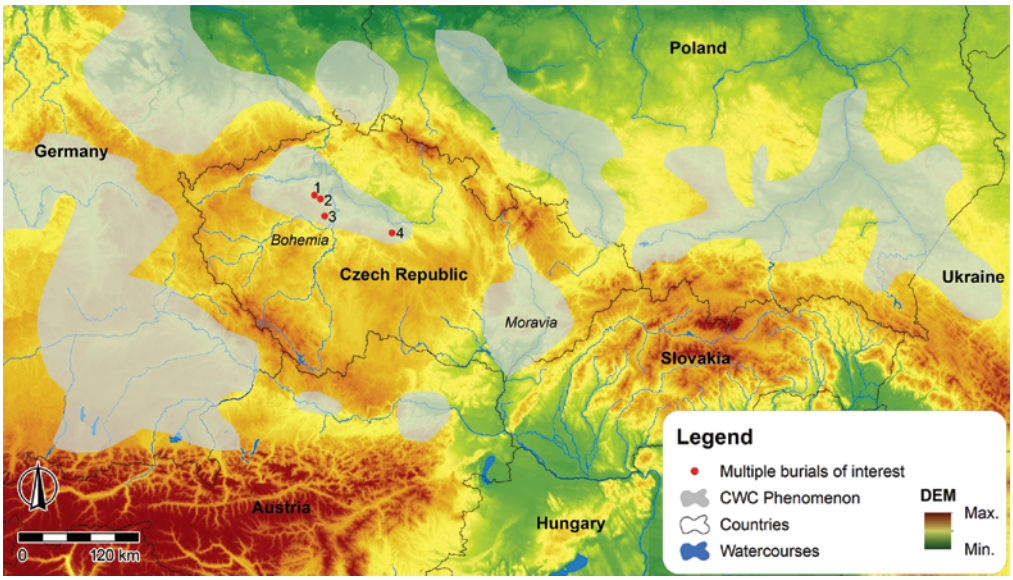

Fig. 1. The distribution of the Corded Ware phenomenon in Central Europe and the sites presented in this study. 1 – Slaný, 2 –Třebusice, 3 – Chrášťany, 4 – Bylany. Graphic by J. Bartík, J. Turek.

Obr. 1. *Mapa rozšíření fenoménu kultury se šňůrovou keramikou ve střední Evropě a lokality zmíněné v této studii. 1 – Slaný, 2 –Třebusice, 3 – Chrášťany, 4 – Bylany. Grafické zpracování J. Bartík, J. Turek.*

was a burial in the female position with a new-born in a grave in Blšany (Hnízdová, Šimůnek 1955). A similar example can be found in Grave 18 at Tauberbischofsheim-Dittigheim in Baden-Württemberg, where the remains of a young and an older child were buried together with a woman about thirty years old in a side-by-side position (Dresely 1992, 159, Abb. 1). Side by side burials of children also occur, either lying face to face on the left and right sides, as at Żerniki Górne 1 (Cracow District) in Lesser Poland, Grave 64 (Włodarczak 2006, Plate LXXXVIII). A similar situation was recorded in Grave 6-0090 and in the western half of Grave 6-0093 (here parallel, but with the heads oriented in opposite directions) in Eulau (Haak et al. 2008, Fig. 1).

B – Antipode burials are known from several sites in Bohemia, central Germany and Lesser Poland. In Moravia, they are still unknown (Peška 2013, 122). In the following table (Tab. 1), I compare the age and gender information on the burial contexts containing two individuals buried in a very specific antipode position.

3. Regional-specific multiple burials in the Kladno–Slaný territory

As previously mentioned, the antipode arrangement is characteristic of the multiple burials of the Czech group of Corded Ware Culture. In addition to antipode burials of two individuals, multiple antipode burials have been repeatedly recorded. The first discovered burial of this type was a burial pit with three inhumations (Fig. 2) from Bylany near Český Brod (Píč 1899). According to the gender characteristics of the placement of the remains in the grave, this collective burial can probably be interpreted as the burial of two men and a woman or three men. Two individuals were buried on the right side with their heads to the west, one of them possibly a subadult. The third skeleton was placed antipodal to them and has a gender-ambiguous position, as the male is placed on the right side, but due to the antipode placement, his head is oriented towards the east. The funerary equipment of this individual, however, is more female-gendered: an ovoid jug and an ornamental set of perforated animal teeth.

The torso of the grave with three skeletons on the right side, head to the west, was discovered in 1957 in Obrnice (Most District, Koutecký, Muška 1979, Fig. 10). According to the position of the deceased, they should be male individuals. It should be noted that one of the buried had his face turned to the north, i.e. in the opposite view to the other two buried individuals. A similar communal burial with four inhumations (one of which was later inserted into the original grave pit) has been discovered in Moravia, at Určice in the district of Prostějov (Čižmář, Šmíd 1996, Grave No. 12).

3.1 Slaný biritual multiple burial

A remarkable phenomenon is Grave 1/95 at Slaný (Fig. 3–5), which was discovered by the author during the rescue excavation of the motorway bypass at Slaný (Turek 2001). The bottom of the burial pit had been sunk only about 25 cm into the clay subsoil and covered by 30–40 cm of plough zone. The burial chamber was rectangularly shaped, 3.4 m long and 1.6 m wide. The space inside the grave was divided into two halves; the western half with two inhumation burials and the eastern half containing the collective cremation burial. In between, a child's inhumation burial was placed next to the wall of the grave pit. Twenty-four pots were found in the grave, most of them accumulated along

Site	Grave No.	Individual I (approximate age in brackets)	Individual II (approximate age in brackets)
Eulau	99 –north	man (40–60) right side	woman (35–50) left side
Eulau	99 –south	child (4–5) right side	child (8–9) left side
Vikletice	2/1964	juvenile man? right side	adult woman? left side
Vikletice	47/1964	child (4–6) right side	woman? (30–40) left side
Vikletice	56/1964	man? (40–50) right side	woman? (30–40) left side
Vikletice	110/1963	man? (20–30) right side	child female? (4–5) left side
Vikletice	111/1963	man? (30–40) position?	child (4–5) position?
Vikletice	143/1963	child (2–3) right side	child (2–3) position?
Vikletice	155/1963	man? (16) right side	woman? (14–15) left side
Żerniki Górne	78	woman? adult right side	woman juvenile left side
Żerniki Górne	130	woman young adult left side	child (infans II) right side

Tab. 1. The age/gender category (based on the: body position and burial assemblage, notwithstanding the absence of anthropological assessment) of the deceased individuals in the double graves with antipode-arranged burials from the aforementioned areas.

Tab. 1. *Věková/genderová kategorie (na základě: polohy těla a pohřební výbavy, bez ohledu na absenci antropologického posouzení) zemřelých jedinců ve dvojhrobech s antipodicky uspořádanými pohřby z výše uvedených oblastí.*

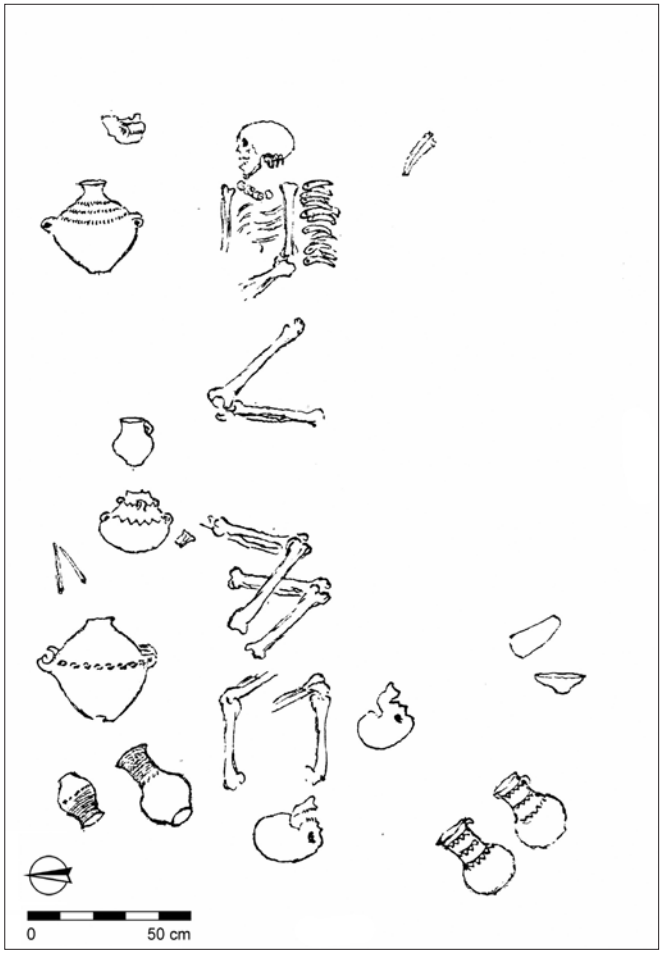

Fig. 2. Bylany, Kolín District. Corded Ware multiple burial. After Píč 1899.
Obr. 2. *Bylany, okr. Kolín. Vícenásobný pohřeb z období kultury se šňůrovou keramikou. Podle Píč 1899.*

the eastern part of the southern wall, adjacent to the pile of cremated human remains.

The majority of the pottery finds, as well as the human remains, appeared to be found in situ, and were remarkably intact. The only parts of the grave pit that were disturbed were those on the northwest and southeast corners; the latter was slightly damaged by a water-pipe trench, but the human remains and the grave were not disturbed. The area of the northwest corner was probably disturbed by earlier ploughing, which destroyed the skull and left arm of one of the skeletons. Another possible disturbance might have been rodent activity, suggested by dislocated fragments of pottery scattered along the western wall. According to anthropological examination, the person buried next to the southern wall of the grave pit was probably a man aged 30–40 (Černý 1995). The position of this individual, lying on the right side of the body with the head orientated to the west, may in gender terms also support the interpretation of the anthropological estimation of the sex. The body was buried without any pottery and the only artefacts that could be associated with this individual are a faceted battle-axe placed in front of its chest, a flint knife found under the right shin just below the knee and a small flint scraper behind its feet. This burial thus belongs to the 'aceramic' group of burials in the male position that are usually accompanied by a battle-axe, axe or a flint implement. The body was buried in a contracted position, on the right side with the arms almost in position A (right arm stretched along the body; left arm bent at the elbow and crossing the body).

In the case of the second inhumation, it was only possible to infer the gender category of the individual from the burial position and assemblage of the artefacts; burial on the right side with the head orientated to the west, as well as the massive flint knife found next to the knees, suggests the skeleton was a second male. This body also appears to have been buried in a contracted position but because of plough damage to the skull and the left arm, it is difficult to reconstruct the original position of the arms; positions A, B and C are all possible. Fragments of a damaged pottery bowl were also found in this area, next to the western wall of the grave.

Two miniature cups were found next to the legs of the northern inhumation. It is difficult to determine whether these two cups belong to this adult inhumation, or if they were connected with the neighbouring context of the child burial. It is also

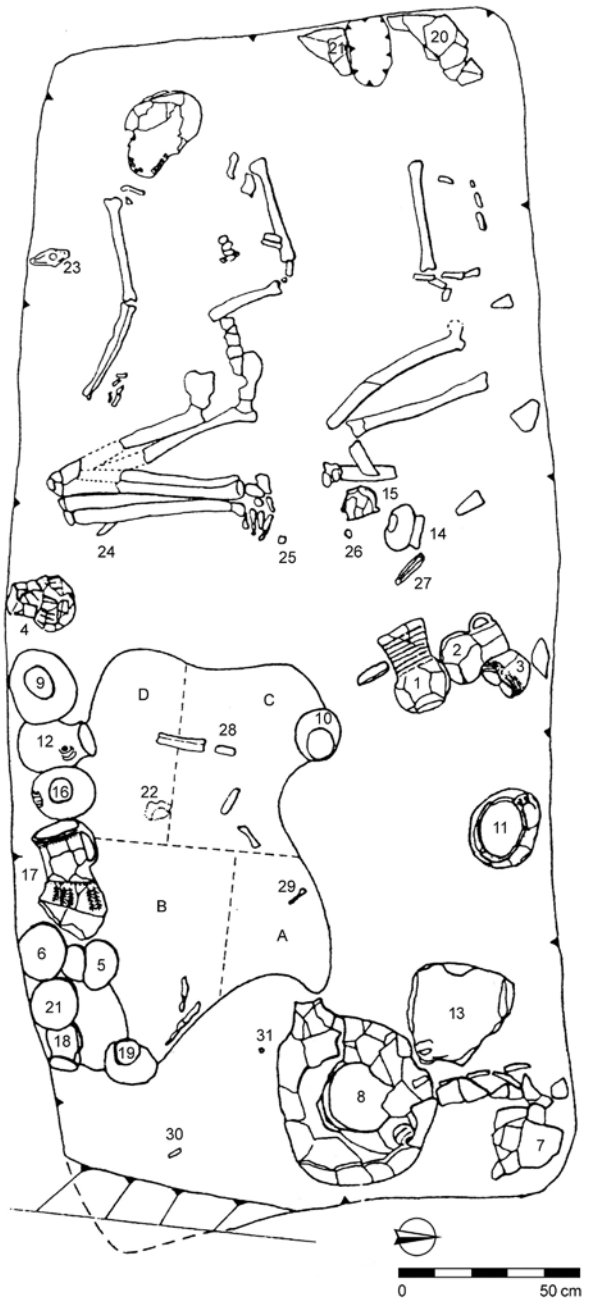

Fig. 3. Slaný, Kladno District. Corded Ware bi-ritual multiple burial. After Turek 2001.
Obr. 3. *Slaný, okr. Kladno. Birituální vícenásobný pohřeb z období kultury se šňůrovou keramikou. Podle Turek 2001.*

Fig. 4. Slaný, Kladno District. Grave 1/95. Corded Ware bi-ritual multiple burial, view from the East. Photo by J. Turek.

Obr. 4. *Slaný, okr. Kladno. Hrob 1/95. Birituální vícenásobný pohřeb z období kultury se šňůrovou keramikou, pohled od východu. Foto J. Turek.*

Fig. 5. Slaný, Kladno District. Grave 1/95. Cremation deposit, view from the North. Photo by J. Turek.

Obr. 5. *Slaný, okr. Kladno. Hrob 1/95. Birituální vícenásobný pohřeb z období kultury se šňůrovou keramikou, pohled od severu. Foto J. Turek.*

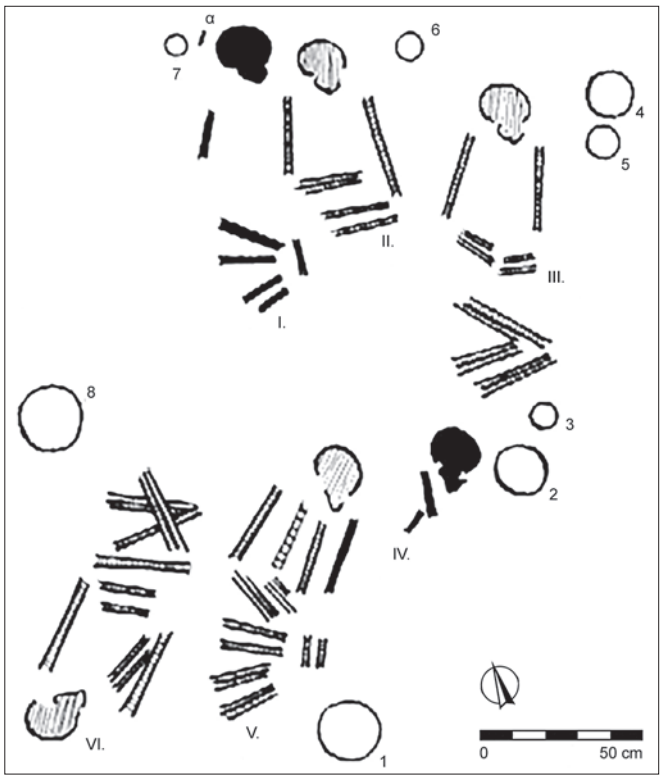

Fig. 6. Třebusice, Kladno District. Corded Ware multiple burial. After Knor 1938.

Obr. 6. *Třebusice, okr. Kladno. Vícenásobný pohřeb z období kultury se šňůrovou keramikou. Podle Knor 1938.*

debatable whether or not the massive flint knife and another tiny flint flake belonged to the inhumation of the adult person, or to the sub-adult burial (the confusion may arise from the secondary reopening of the grave).

From the child inhumation, only fragments of one long bone found next to a cluster of three pots were found; a beaker with the decoration of a cord impression on the neck, a jug, and a small amphora vessel with two handles and corded decoration were also found. This burial may provide evidence of the reopening and secondary use of this burial chamber; the missing feet of the neighbouring inhumation may also have resulted from such a reopening.

In the northeast corner of the grave were four vessels: two jugs (see Fig. 3: 11, 13), a large amphora (Fig. 3: 8) and a fragment of another amphora (Fig 3: 7). It is probable that these vessels were an assemblage accompanying the cremation burial in the southeast quadrant of the grave. The cremation burial was spread over an area of 1.0 × 0.9 m. The layer of cremated human remains was up to 15 cm thick. The cremation likely took place in situ, on the bottom of the burial pit. There are no visible traces of burning in the natural subsoil, but the taphonomy of remains, including some large fragments of insufficiently burned long bones, strongly support such an interpretation. The remains were not placed in any vessel and the pottery vessels located in a line along the southern wall of the grave were probably placed in the grave just after the cremation was completed. The appearance of some female gender-specific artefacts, such as two ovoid pots (Fig. 3: 6, 21) or shell disc (Fig. 3: 31) suggests the presence of women in the cremation burial. According to anthropological analysis (Bekvalac, Leach 1995), it is possible to establish a minimum number of people buried within this multiple cremation. A minimum number of four individuals were evident in the bone assemblage. The presence of both adult and sub-adult bones was noted, as were cremated bones of sheep or goats. The total 8.245 g weight of bone fragments recovered over 1 mm in size could suggest an even larger number of individuals were cremated. The morphology of the fragments suggests that the bodies were not defleshed before cremation. Within the area of the deposit, some spatial clustering, according to skeletal parts, was indicated. The location of cranial bones in the eastern part of the deposit and lower limbs in the western part suggest the position of the bodies on the cremation pyre. It is presumed that all the human bodies were cremated together on the same funerary pyre. Within the cremation deposit, a non-diagnostic flint flake (see Fig. 3: 29) and possibly a fragment of a small cup (Fig. 3: 22) were found. The cup's colouration and changed material structure suggests that they might have been inside the funeral pyre during the cremation, as part of the 'rite of passage'.

In this case, the inhumation method of burial was exclusively used in the Bohemian group of the Corded Ware culture. There was no evidence of cremations in the Bohemian group until this 1995 excavation at Slaný. Over 20 graves with evidence of cremation burial were recorded within the neighbouring Moravian group of Corded Ware Culture (Peška 2004, 191–205; 2013, 119–122; Kolář 2018, 70, Table 6).

We have only indirect indications for the gender interpretation of the individuals buried in the cremation deposit (see Bekvalac, Leach 1995) in the Slaný grave, although the combination of gender-significant artefacts and the orientation of the cremated remains suggest these individuals might have been women. Despite the unusual combination of inhumation and cremation burials in one funerary context, Grave 1/95 is similar to other multiple burials with an antipode arrangement in the region, such as at Třebusice.

3.2 Třebusice multiple burial

In 1921, Josef Antonín Jíra and Alois Ševčík (Knor 1938) excavated a small Corded Ware cemetery including a multiple burial at Třebusice in the district of Kladno (Stocký 1926, 175). The burial pit with an unknown shape contained five inhumations in the 'female' (burials I.–V.) position and one in the 'male' (burial VI.) position (Fig. 6). Based on unclear photographs, it appears that burials IV. and V. were added later, as they seem to be resting on the dark fill of the grave, slightly higher than the rest of the burials. In this case, we can assume that female and maybe child burials were accompanying the burial of a 'big man'. Unfortunately, without genetic data, it is difficult to interpret this accumulation of burials and reconstruct their possible family relationship.

3.3 Chrášťany multiple burial

Another grave with one inhumation in the 'male' position and two inhumations (one adult and one sub-adult person) in 'female' positions was excavated at Chrášťany (Fig. 7) in the district of Prague-West (Vávra 1981, 73–79). In this case, the gendered position and burial assemblage again suggest there were two women (?), one of whom (burial 2) was an individual aged 14–16 years old and burial 1 was a young adult man (?) buried in the grave. Burial 3 was buried in the female position although the age and sex were impossible to identify.

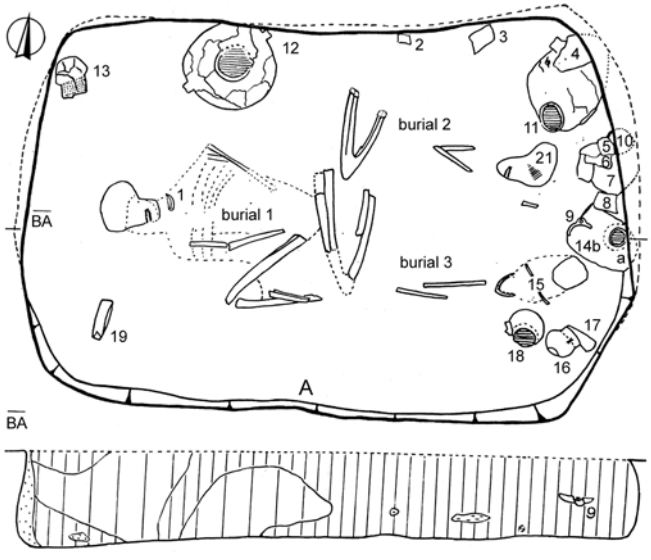

Fig. 7. Chrášťany, Prague-West District, Corded Ware multiple burial. After Vávra 1981.

Obr. 7. *Chrášťany, okr. Praha-západ. Vícenásobný pohřeb z období kultury se šňůrovou keramikou. Podle Vávra 1981.*

4. Age and gender composition of multiple burials, the question of family and kinship

It appears that the multiple burials described in the account above represent a particular variety of funerary practices (ritual) rather than evidence of a specific event (conflict, disease etc). We should also bear in mind that there was the possibility of socially induced sacrifice within family groups, similar to the ritual sacrifice of widows in India. The archaeogenetic data, together with evidence of violent causes of death, such as those from the funerary site at Eulau (Haak et al. 2008; Meyer et al. 2009) may also contribute to the explanation of the meaning of Corded Ware multiple burials. Four closely grouped multiple burials excavated at Eulau (Saxony–Anhalt) are dated to the later phase of the Corded Ware culture (between 2675 and 2495 cal BC). Two of the graves contained four individuals, one grave held three bodies and the last contained the remains of two individuals (see the table above). The find circumstances along with no evidence of the secondary opening of graves suggest they were all buried during one funerary event. To prove genetic relationships for some of the individuals buried in the four multiple graves, an analysis of mitochondrial and nuclear DNA was carried out. The analysis contributed to the identification of a nuclear family and a likely pair of siblings (Haak et al. 2008). On the other hand, we should mention Grave 6-0098, where genetically examined subadult siblings were buried with a woman who was not biologically related to them. This suggests that the prehistoric families were structured not only by biological relations, but social relationships might have been similarly important. Combined with the archaeological and isotopic evidence, there is almost no doubt that these biologically and socially related people lived and died at the same time. A discussion has been developed about the circumstances of the violent deaths of some of the people buried here (Meyer et al. 2009). As they were all ritually buried and the family bonds were respected, it is likely that if there was an external aggression, such as an attack by an enemy community, some relatives/kin survived and organised the funeral. On the other hand, there could have also been a definite possibility of internal community violence and some of the buried people (children?) might have been sacrificed.

A further example of people who perhaps died in a raid was identified in the Globular Amphora Culture collective burial at Koszyce in Little Poland, which contained the skeletons of fifteen individuals. There were four nuclear families in the grave, which for the most part are represented by mothers and their children (Schroeder et al. 2019). Schroeder et al. summarised the results of the archaeogenetic analysis as follows: *'Closely related kin were buried next to each other: a mother was buried cradling her child, and siblings were placed side by side. Evidently, these individuals were buried by people who knew them well and who carefully placed them in the grave according to familial relationships. For example, individual 14, the oldest individual in the grave, was buried close to her two sons (individuals 5 and 15), whereas individual 8, a 30–35–y–old woman, was buried with her teenage daughter (individual 9) and 5–y–old son (individual 13). Using genome–wide patterns of IBS, we were also able to reconstruct more complex relationships: individuals 5, 10, 11, and 15 all appear to be brothers, and yet they do not have the same mother (individual 14 is the mother of individuals 5 and 15, but not 10 and 11), suggesting that they might be half-brothers. However, all four of them share the same mitochondrial DNA haplotype, suggesting that their mothers might also have been related. Interestingly, the older males/fathers*

are mostly missing from the grave, suggesting that it might have been them who buried their kin. The only father present in the grave is individual 10, whose partner and son are placed together opposite him in the grave. In addition, there is a young boy (individual 7), aged 2–2.5 y, whose parents are not in the grave, but he is placed next to other individuals to whom he is closely related through various second degree relationships. Finally, there is individual 3, an adult female, who does not seem to be genetically related to anyone in the group. However, her position in the grave close to individual 4, a young man, suggests that she may have been as close to him in life as she was in death.' (Schroeder et al. 2019, 3).

As in the case of Eulau, we can see the relationship of individuals not related biologically but being buried in a close spatial 'intimate' position in the collective burial. The case of the Koszyce communal grave suggests that besides the nuclear family, the further level of kinship played an important role in the structuring of Eneolithic society.

Rather looser relationships in the formation of family and kinship ties are also suggested by the genetic analyses of 35 individuals buried about 3700 BC at Hazleton North (near Cheltenham, Cotswolds, England) also known as Hazelton long barrows (Fowler et al. 2021). Archaeogentic analysis of the buried individuals suggests this chambered tomb contained the remains of people from five successive generations. The distribution of the remains into individual burial chambers was organised according to the biological relationship with the mothers. The 'stepsons' seem to have been 'adopted' into the family line by the men whose mother was buried in the tomb. However, their biological fathers were not buried there. The mother of such an adopted individual also had children with a man from a different family line. The other eight individuals buried there were not biologically part of the family at all, so the biological relationship was not the only criterion for burial in the common tomb. Three of these 'foreign' individuals were female, and possibly their male partner was buried in the tomb. However, either they had no children together or these women had daughters who reached adulthood and married outside their natal family so were buried elsewhere. It appears that although patrilocality is more likely to be assumed in the life of Neolithic communities, mothers played an important family-identifying role in the burial chambers of the Hazleton North monument.

The assumption of the nuclear family based on the Corded Ware example from Eulau is challenged by the genetic analysis of the members of the community represented at the Hazleton North monument. The case of one male individual who had children with four different women is very much against the idea of the nuclear family. This indicates that we are rather dealing with evidence of maternal sub-lineages within a patrilineal system.

5. Conclusion

As inspiring as the Hazleton North collective tomb example is, it is worth remembering the time gap of over a millennium compared to later examples from the Corded Ware culture on the continent. It may well be that by around the middle of the 3rd millennium BC, European society was already structured somewhat differently from the early farming communities of the British Isles. Based on the currently available genetic data, it is difficult to make any definite interpretations. The answers to these questions may be provided by the developing archaeogenetic research on burial sites, and it can be assumed that multiple burials will play a significant role in this analysis.

Observations of gender and age relationships in the multiple burials of the Corded Ware culture undoubtedly suggest kinship and family ties between partners as well as between parents and children. Entirely new findings of aDNA analyses suggest that our considerations may be moving in the right direction, but kinship and family structures in European Neolithic and Eneolithic societies were probably considerably more complex and regionally diversified. Multiple burials are undoubtedly an essential source of knowledge for addressing such questions. Therefore, there is no alternative but to continue the studies we have begun.

Acknowledgement

This study is part of the research project: 'Eneolithic long barrows in Bohemia and reconstruction of the ritual landscape around the hill of Říp' financed by the GAČR – Czech Science Foundation, grant No. GA21-25440S.

References

Bekvalac, J., Leach, S. 1995: *An Osteological Investigation of the cremated human remains from Slaný*. Manuscript of the anthropological report. Stored in: Archive of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Siences, Prague.

Bickle, P. 2019: Thinking Gender Differently: New Approaches to Identity Difference in the Central European Neolithic. *Cambridge Archaeological Journal* 30(2), 201–218. DOI: 10.1017/S0959774319000453. Available also from: https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-archaeological-journal/article/thinking-gender-differently-new-approaches-to-identity-difference-in-the-central-european-neolithic/621F61F08666F6FA49FF881D21D3ECAA.

Buchvaldek, M. 1967: *Die Schnurkeramik in Böhmen*. Praha: Universita Karlova.

Buchvaldek, M., Koutecký, D. 1970: *Vikletice – Ein schnurkeramisches Gräberfeld*. Praehistorica III. Praha: Universita Karlova.

Černý, V. 1995: Antropologický posudek o kostrových pohřbech kultury se šňůrovou keramikou ze Slaného. Manuscript of the anthropological report No. C-TX-202200055 [cit. 2023-03-02]. Stored in: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Available also from: Digital Archive of the AMCR https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-199505294.

Civis, G., 2008: Gender, Alter, Herkunft? Drei Modelle zur Interpretation der sozialen Struktur des Graberfelds Vikletice. *Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift* 49(1), 99–112.

Čižmář, Z., Šmíd, M. 1996: Hroby kultury se šňůrovou keramikou z Určic, okr. Prostějov. Die schnurkeramische Gräber aus Určice bei Prostějov. *Archeologické rozhledy* XLVIII(2), 289–299. Available also from: https://1url.cz/duzLn.

Dresely, V. 1992: *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik = Skupiny kultury se šňůrovou keramikou na evropskem kontinentu. Schnurkeramik-Symposium 1990*. Praehistorica XIX. Praha: Karolinum, 157–162.

Dresely, V. 2004: *Schnurkeramik und Schnurkeramiker im Taubertal*. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.

Fowler, C., Olalde, I., Cummings, V., Armit, I., Büster, L., Cuthbert, S., Rohland, N., Cheronet, O., Pinhasi, R., Reich, D. 2021: A high-resolution picture of kinship practices in an Early–Neolithic tomb. *Nature* 601, 584–587. DOI: 10.1038/s41586-021-04241-4.

Haak, W., Brandt, G., de Jong, H. N., Meyer, C., Ganslmeier, R., Heyd, V., Hawkesworth, C., Pike, A. W. G., Meller, H., Alt, K. W. 2008: Ancient DNA, strontium isotopes, and osteological analyses shed light on social and kinship organization of the Later Stone Age. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 105(47), 18226–18231. DOI: 10.1073/pnas.0807592105. Available also from: https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.0807592105.

Hnízdová, K., Šimůnek, J. 1955: Hrob se šňůrovou keramikou v Blšanech u Loun. *Archeologické rozhledy* VII, 577–582, 603–604. Available also from: https://1url.cz/guzL5.

Knor, A. 1938: *Třebusice (okr. Slaný), Bastlovo pole č. kat. 320.* Manuscript of the excavation report No. C-TX-193800623 [cit. 2023-02-11]. Stored in: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Available also from: Digital Archive of the AMCR https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-193800623.

Kolář, J. 2016: Idealized world or Real Society? Social Patterns of Corded Ware Culture in Moravia (Czech Republic). In: M. Furholt, R. Grosmann, M. Szmyt (eds.): *Transitional Landscapes? The 3rd Millennium BC in Europe. Proceedings of the International Workshop "Socio–Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes III (15th – 18th April 2013)" in Kiel*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 292. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, 192–207.

Kolář, J. 2018: *Archaeology of local interactions. Social and spatial aspects of the Corded Ware communities in Moravia*. Studien zur Archälogie Europas 31. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Koutecký, D., Muška J. 1979: Šňůrové hroby z okolí Mostu. *Archeologické rozhledy* XXXI(1), 3–23. Available also from: https://1url.cz/4uzL9.

Meyer, C., Brandt, G., Haak, W., Ganslmeier, R. A., Meller, H., Alt, K. W. 2009: The Eulau eulogy: Bioarchaeological interpretation of lethal violence in Corded Ware multiple burials from Saxony–Anhalt, Germany. *Journal of Anthropological Archaeology* 28(12), 412–423. DOI:10.1016/j.jaa.2009.07.002. Available also from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278416509000348?via%3Dihub.

Peška, J. 2004: Žárové hroby kultury se šňůrovou keramikou na Moravě. In: E. Kazdová, Z. Měřínský, K. Šabatová (eds.): *K poctě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 191–205.

Peška, J. 2013: *Morava na konci eneolitu*. Olomouc: Akademické nakladatelství CERM.

Píč, J. L. 1899: *Starožitnosti země České I. Čechy předhistorické. Úvod, Člověk diluviální, Pokolení skrčených koster.* Praha: nákladem vlastním.

Schroeder, H., Margaryan, A., Szmyt, M., Theulot, B., Włodarczak, P., Rasmussen, S., Gopalakrishnan, S., Szczepanek, A., Konopka, T., Theis, Z., Jensen, T., Witkowska, B., Wilk, S., Przybyła, M. M., Pospieszny, Ł., Sjögren, Karl–Göran, Belka, Z., Olsen, J., Kristiansen, K., Willerslev, E., Frei, K. M., Sikora, M., Johannsen, N. N., Allentoft, M. E. 2019: Unraveling ancestry, kinship, and violence in a Late Neolithic mass grave. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 116(22), 10705–10710. DOI: 10.1073/pnas.1820210116. Available also from:www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1820210116.

Šebela, L. 1993: Lid se šňůrovou keramikou. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská, Země a lid. Nová řada 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 204–218.

Stocký, A. 1926: *Pravěk země české I. Věk kamenný*. Praha: Národní museum.

Turek, J. 1987: *Společenská struktura kultury se šňůrovou keramikou v Čechách a na Moravě ve světle pohřebního ritu*. Unpublished research manuscript. Středoškolská odborná činnost. Střední učiliště polygrafické. Praha. Stored by the author.

Turek, J. 1990: Pohřební ritus a otázky sociální struktury kultury se šňůrovou keramikou – The burial rite and a question on social structure of the Corded Ware culture. *Archaeologia Iuvenis* I (1990), 6–10.

Turek, J. 2001: Late Eneolithic mortuary practices and their social significance. In: F. Berthemes, P. Biehl, H. Meller (eds.): *The Archaeology of Cult and Religion*. Budapest: Archaeolingua Alapítvány, 219–234.

Vávra, M. 1981: Dva hroby se sňůrovou keramikou z Chrášťan, okr. Praha–západ. Zwei schnurkeramische Gräber aus Chrášťany, Bez. Praha–západ. In: M. Buchvaldek, J. Sláma (eds.): *Varia Archaeologica 2*. Praehistorica VIII. Praha: Univerzita Karlova, 73–79.

Włodarczak, P. 2006: *Kultura ceramiky snurowej na wyżynie Małoposkiej*. Kraków: Instytut archeologii i etnologii Polskiej akademii nauk.

Resumé

Kolektivní vícenásobné pohřební kontexty jsou výjimečným, ale přesto typickým rysem pohřebního chování komunit se šňůrovou keramikou ve střední Evropě. V tomto příspěvku jsem se zaměřil na některé aspekty vícenásobných pohřbů z období šňůrové keramiky v Čechách a přilehlých oblastech střední Evropy. Zvláštní pozornost je věnována výskytu pohřbů v antipodické poloze, s důrazem na otázky věku, pohlaví a případných příbuzenských vztahů jedinců v těchto hrobech. Zcela výjimečným příkladem vícenásobného pohřbu je birituální hrob 1/95 ve Slaném (okr. Kladno) ve středních Čechách. Hrob obsahoval pohřby minimálně sedmi jedinců (muži, ženy a děti), z nichž čtyři byli zpopelněni. Přesto, že bylo použito výjimečného kremačního způsobu pohřbu, se zdá, že hrob ze Slaného zapadá do jasně definovaného typu šňůrových kolektivních pohřbů známých především z Čech, jako např. Třebusice (okr. Kladno), Bylany (okr. Kolín), Chrášťany (okr. Praha-západ). Obdobné, ale ne stejné kolektivní pohřby jsou známy z Obrnic (okr. Most) nebo např. z Určic (okr. Prostějov) na Moravě či ze Svaté, lokalita 20 (hrob 43) v Malopolsku. Podobné příklady jsou známy také ze Saska-Anhaltska v případě kolektivního pohřbu v Eulau.

Zdá se, že tyto komunitní pohřby představují spíše specifický druh pohřebních praktik (rituálu), než výsledek nějaké konkrétní události (např. smrtící útok, smrtelná choroba). Nová archeogenetická data mohou vnést více světla do složité problematiky odrazu příbuzenských vztahů, např. nukleární rodiny, v pohřebním ritu, stejně jako objasnit význam kolektivní pohřební události v životě tehdejší společnosti. Některé případy (Eulau) naznačují, že by kolektivní vícenásobné pohřby mohly být důsledkem nějakého násilí (střetu nebo oběti), jiné mohly být způsobeny nemocí nebo zvláštním postavením konkrétního jedince nebo i více členů komunity.

Pozorování kontextuálních vztahů mezi genderovými a věkovými kategoriemi u vícečetných pohřbů z období kultury se šňůrovou keramikou nepochybně naznačuje příbuzenské a rodinné vazby mezi partnery, ale také mezi rodiči a dětmi. Zcela nové poznatky z archeogenetických analýz naznačují, že naše úvahy se možná ubírají správným směrem, ale příbuzenské a rodinné struktury v evropských neolitických a eneolitických společnostech byly pravděpodobně podstatně složitější a regionálně diverzifikovanější. Vícenásobné pohřby jsou pro řešení těchto otázek nepochybně velmi důležitým zdrojem poznatků. Nezbývá tedy než pokračovat v započatých studiích.

Contact

Jan Turek
Center for Theoretical Studies,
Charles University and Czech Academy of Sciences
Jilská 1
CZ-110 00 Prague
turek@cts.cuni.cz
ORCID: 0000-0001-5370-7702

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 85–94

Child archer-warrior and his 'toys' from the Bell Beaker cemetery in Popůvky

Dětský lukostřelec a jeho „hračky" z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Popůvkách

– *Alžběta Bedáňová** –

KEYWORDS

Bell Beaker phenomenon – Eneolithic – Moravia – burial – archery – childhood

ABSTRACT

In Central Europe, the Bell Beaker phenomenon is inextricably linked to finds of archery tools equipment and with the first abundant occurrence of copper artefacts. Archery attributes and copper artefacts (mainly daggers and ornaments) are found in the wide area of Bell Beaker distribution, which enables a wide range of researchers to share and connect knowledge about these finds. These artefacts are mostly found in the graves of adult males (exceptionally females) and are referred to as symbols of belonging to archer-warriors, i.e. a group with special and significant status. Sometimes these artefacts also appear in children's graves. However, children (especially very young ones) could not perform the full role of archers and/or warriors, so we interpret the presence of archery equipment and daggers as a symbol of unspecified inheritance. One such child's grave was also discovered during the recent excavation of the Bell Beaker burial ground in Popůvky near Brno, Czech Republic. In the presented paper, this grave is presented in connection with the hitherto rather neglected issue of the position of children at the end of the Moravian Eneolithic period. Also, potential relations with other deceased individuals at Popůvky cemetery will be discussed.

* Corresponding author – E-mail address: abedanova@mzm.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-04

Received 6 December 2022; received in revised form 8 Februar 2023.
Available online 24 April 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Introduction

The Bell Beaker phenomenon ranks among the better-researched periods of Moravian prehistory (Ondráček 1961; Dvořák 1989; 1990; 1991; 1992; 1993; Dvořák et al. 1996; Dvořák, Peška 1993; Matějíčková 1999; Ondráček et al 2005; Turek 2006; Matějíčková, Dvořák eds. 2012; Peška 2013, etc.), but it also receives considerable attention in the broad context of Western and Central Europe, which are territories where this phenomenon reached almost everywhere. However, despite the relatively extensive source base (numerous burial and settlement sites), some aspects of (not only) the Moravian Bell Beakers remain quite lightly explored, a not almost unknown. These aspects also include the life of children and their potential status and role in society at the time.

The paper deals with one of the most interesting graves of the recently excavated Bell Beaker cemetery in Popůvky – grave H858, where a 5-year-old child (probably a boy) was buried. This grave was chosen for its interesting grave goods, with the help of which we will try to shed light on some of the relationships in the local community. Of course, it must be remembered that this is only one grave; after all, the Bell Beaker community was to a certain extent a society focused on the individuality of its members (at least this is reflected in the funeral rite). At least in the graves in Popůvky, individualisation was evident, and there was also a hint of certain social structures, which we will explore in this paper. Popůvky ranks among the largest Bell Beaker graveyards in Moravia and will certainly provide additional interesting information for the state of knowledge of the Moravian part of the Bell Beaker phenomenon.

2. Childhood in archaeology

Childhood is an important part of human life, and it undoubtedly already was for prehistoric populations. Unfortunately, however, this critical stage of life remains almost completely outside the interest of archaeology, including Czech archaeology. In particular, we know very little about childhood in ancient times (Neolithic, Eneolithic, Bronze Age…), but in later periods the quantity and quality of sources of information gradually increase the closer we get to the present day. It can be said that archaeologists have been dealing with the issue of childhood since roughly the last quarter of the 20th century.

In Czech archaeology, we are talking about the last 20 years of research. However, these are often only isolated studies, often limited only to a description of archaeological finds. In their studies, E. Čermáková (2002; 2005; mainly the Neolithic period), K. Remišová Věšínová (2013; 2017, 184–192; social roles in general, gender), J. Turek (2000; 2013; the end of the Eneolithic period) and especially L. Vélová (2009; 2010; 2011; 2014; 2018; Vélová, Tisucká 2011; prehistory, mainly the Bronze Age).

The low interest of archaeologists in the issue of childhood, especially in prehistoric societies, is most likely due to the lack of suitable sources of knowledge. Basically, the only reliable evidence of children's lives are their burials. However, the anthropological material from these burials is often very poorly preserved, as children's skeletal remains are more fragile compared to adult skeletons. Moreover, children's burials are often shallower, which makes them more susceptible to external conditions. The grave goods of children's graves are often poor or non-existent, and we also face problems with their interpretation (Vélová 2018).

From other archaeological finds, some miniatures of standard artefacts (small vessels, miniature tools or weapons, etc.) can perhaps be linked to childhood as toys. Far more often, however, these artefacts are interpreted as evidence of cults and ritual activities (Turek 2000).

One of the other reasons for the lack of knowledge of children by archaeologists is their presumed passive role in society. Children are not traditionally thought to have engaged in activities whose traces would be important for learning about the life of ancient societies. However, this is a view influenced by contemporary thinking and societal norms. New starting points for research on the archaeology of children (or childhood) try to break these dogmas and be more objective in considering the potential abilities and roles of individuals in relation to their age. This is primarily aided by ethnological observations, e.g. in connection with the study of various initiation ceremonies, etc. (Vélová 2018).

3. Childhood in the Bell Beaker phenomenon

If we focus on the position of children in the context of the Bell Beaker (BB) phenomenon, we find that we have the same gaps here as in other periods of ancient prehistory. Within the framework of Czech archaeology, we have noticed a certain shift again thanks to the work of J. Turek (2000; 2013) and L. Vélová (2010; 2011; Vejskalová 2009). We know that children's graves do not deviate from the burial customs of the entire population in terms of the character of the grave pit and grave goods, i.e. they generally do not differ greatly from the graves of adults. Noteworthy are rich graves, probably belonging to boys, containing objects typical of 'more important' male burials such as wrist guards, arrowheads, bow-shaped pendants, copper daggers and possibly jewellery. J. Turek (2000; 2013) believes that these graves could be evidence of a system of attributed hereditary power.

Despite quite good knowledge of the funeral rite of the Moravian BB phenomenon (Dvořák 1990; 1991; Dvořák, Hájek 1992; Dvořák et al. 1996; Matějíčková, Dvořák eds. 2012; Peška 2013), we still must consider that the burial rite reflects the ritualized part of the life of the community and their 'real' life could differ from the ideas we form based on the research of their graves. Some information about deceased people could be obtained through anthropological research (health condition, diet etc.), unfortunately (as mentioned above), the skeletal remains of children are by their nature far more fragile compared to the bones of adults and often are not even preserved. Many graves of individuals whose age cannot be determined may have belonged to children, but this can no longer be reliably proven. This is one of the main reasons why so many children are lost to us from the archaeological record. During the BB phenomenon in Moravia, the burial rite is relatively fixed, at least as far as the burial of the deceased's body is concerned (orientation of skeleton), and the rules for the burials of men and women were also observed for children (there are naturally exceptions, but also for adults; Havel 1978; Matějíčková, Dvořák 2012a; Peška 2013; Turek 2013).

If we look at the grave goods in Moravian BB graves, we find that some artefacts appear repeatedly in children's graves: some types of vessels (pots and pitchers), rarely amber artefacts (Matějíčková, Dvořák 2012b, 354; Struhárová 2015, 16). It is interesting that all of these artefacts tend to be typical (or more typical) for female graves. It is possible that this may have expressed a bond between a female relative of the child. After all, we can think similarly if a female attribute is found in the grave of an adult individual (including males). On the other hand, come clues can be provided by some parts of grave goods that are not found at all or hardly at all in children's graves. We know that archer's attributes rarely occur in children's graves: bow-shaped pendants, arrowheads and wrist guards, as well as copper daggers, although these artefacts predominate in male graves. We can think about some kind of hereditary (Clément 2020a; 2020b), but we do not know whether this inheritance was automatic or conditional.

As far as we have mapped the occurrence of artefacts apparently reserved only for a certain group of people regardless of age (and exceptionally also gender; archer's equipment, wealthy goods), other artefacts that can point to the possible different role of children remain somewhat neglected, namely work tools. We already know that children could somehow be included in the social awareness of the community, but we do not know how much they applied themselves in everyday life and activities, which apparently formed a substantial part of their lives. Since wooden working tools, of which a large number certainly existed, rarely survive, we must focus our attention on tools made of more durable materials: stone and bone. For example, at the Popůvky cemetery, chipped stone tools were found mainly in the graves of adults, possibly in the graves of individuals of determined age (in two cases it was cremation, in one case inhumation). Of course, it is possible these were children in cases of individuals with an indeterminate age.

We can consider whether there is any evidence of differential social status of certain children within the Moravian (and also Bohemian) Bell Beaker burial rites. Excavations have revealed that stone tools or weapons accompany some children's burials, mainly those in a male position. In the context of children's graves, these artefacts clearly had symbolic significance (especially with very young children), which may well be anticipating their social roles as adults. Finds of similar situations are also known from the Late Eneolithic (contemporary with BB) Corded Ware culture (Turek 2000). This may mean that demonstrating the status (including the future one) of the child was becoming a common part of the funeral practises of the then societies.

4. Bell beaker cemetery in Popůvky

The Popůvky graveyard is located on the edge of the village of the same name at the 'Vintrovna' site. The village of Popůvky is situated about 8.7 km from Brno (from the city centre; Fig. 1). The graveyard was excavated from 2017 to 2019 in several phases depending on the building activities. The cemetery is situated on a gentle slope oriented to the south between two brooks (Augšperský and Troubský). A total of 82 grave pits were excavated and some other features (Linear Pottery culture, Eneolithic, prehistory in general) were also discovered (Fig. 2). Some of the grave pits were empty from an anthropological point of view, though grave goods were present (human remains were missing); some of graves were completely empty. Human remains from 75 individuals were collected and recently analysed, including cremations. The inhumation burial rite was predominant, and cremations represented only about 10.7%, which is the usual proportion at Moravian BB cemeteries (Dvořák 1993;

Dvořák, Matějíčková 2012a; Peška 2013). A detailed analysis of the whole graveyard, including an anthropological analysis, archaeological finds analysis and cemetery structures, was recently published (Bedáňová, Tvrdý et al. 2022). The Popůvky burial ground can be probably categorized under the group of finds II, and elements from both the upper and lower phases of the Moravian BB are missing.

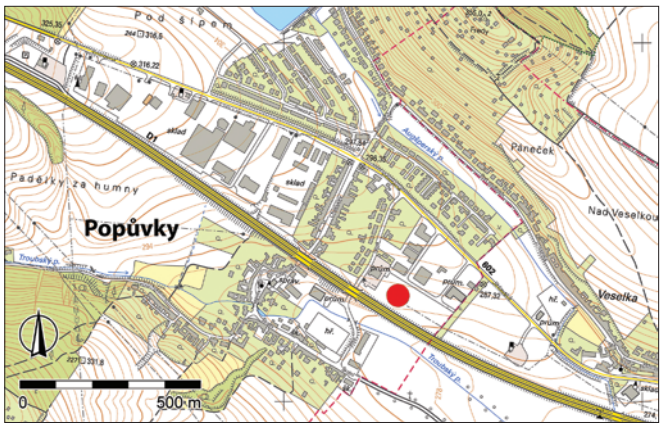

Fig. 1. Location of Bell Beaker cemetery in Popůvky. Author L. Bedáň (map source: © ČÚZK).

Obr. 1. *Lokalizace pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry v Popůvkách. Autor L. Bedáň (mapový podklad: © ČÚZK).*

Grave H858

4.1 Grave and burial description

Grave number H858 (Fig. 3, 4) is a rectangular pit with rounded corners with the following size: 180 cm long, 100 cm wide and 36 cm deep. The pit was filled with dark brown (almost black) soil without any visible admixtures. The skeleton was lying on the bottom of the pit, roughly in its middle part, and was oriented with its head towards the NNW, face to the east. No construction remains (postholes, etc.) were identified either in the pit or in the surrounding area. The grave is located in the eastern part of the cemetery in the middle of a larger group of graves (see in Fig. 2, 5).

4.2 Anthropology[1]

The individual from burial H858 was determined as a child about five years old. Unfortunately, the genetic analysis to determine the sex of the individual was not successful because of the poor preservation of the bones. In this case, the sex of the individual was given based on the orientation of the skeleton, which is characteristic of burials in the BB. Also, the grave goods resembled male burials (see below). The bones were eroded on the surface with a buff colour. Only parts of skull with teeth and

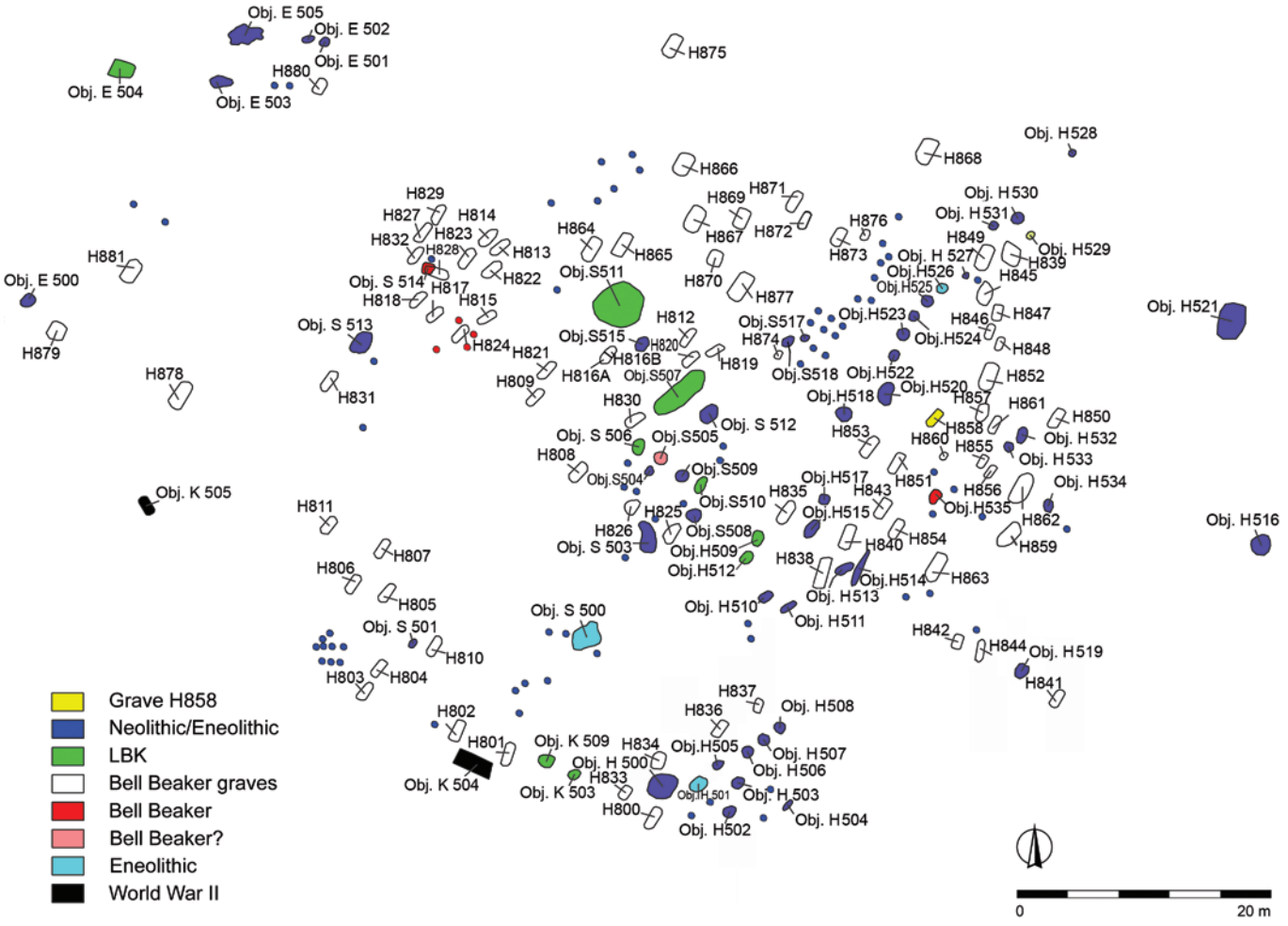

Fig. 2. Map of Bell Beaker cemetery in Popůvky. Grave H858 is marked in yellow. Author L. Bedáň.

Obr. 2. *Plánek pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry v Popůvkách. Hrob H858 je vyznačen žlutou barvou. Autor L. Bedáň.*

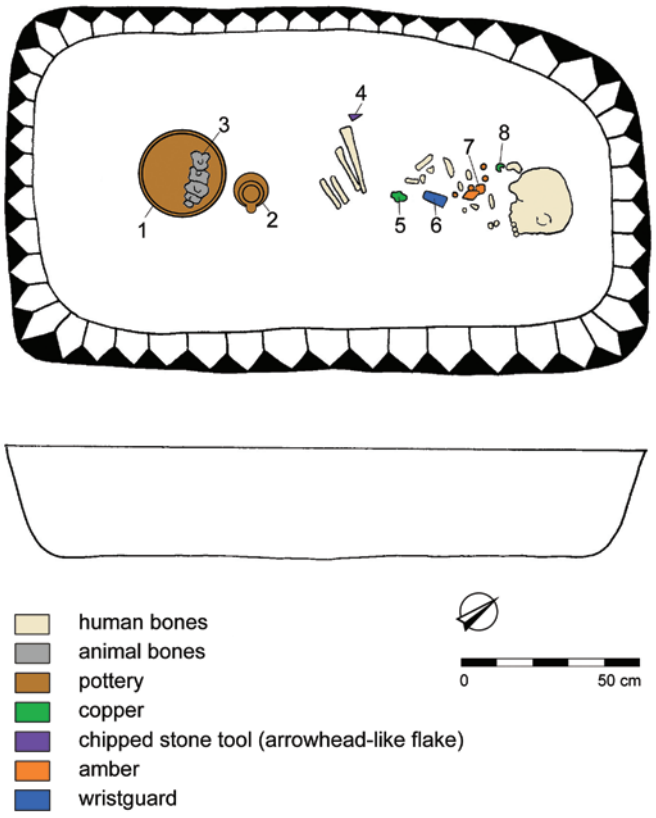

Fig. 3. Grave H858 with marked grave goods based on a field drawing. Author A. Bedáňová.

Obr. 3. *Hrob H858 s vyznačenými prvky hrobové výbavy podle terénní kresebné dokumentace. Autor A. Bedáňová.*

Fig. 4. Field photo of grave H858. Archive of the Moravian Museum, Brno.

Obr. 4. *Terénní fotografie hrobu H858. Archiv Moravského zemského muzea, Brno.*

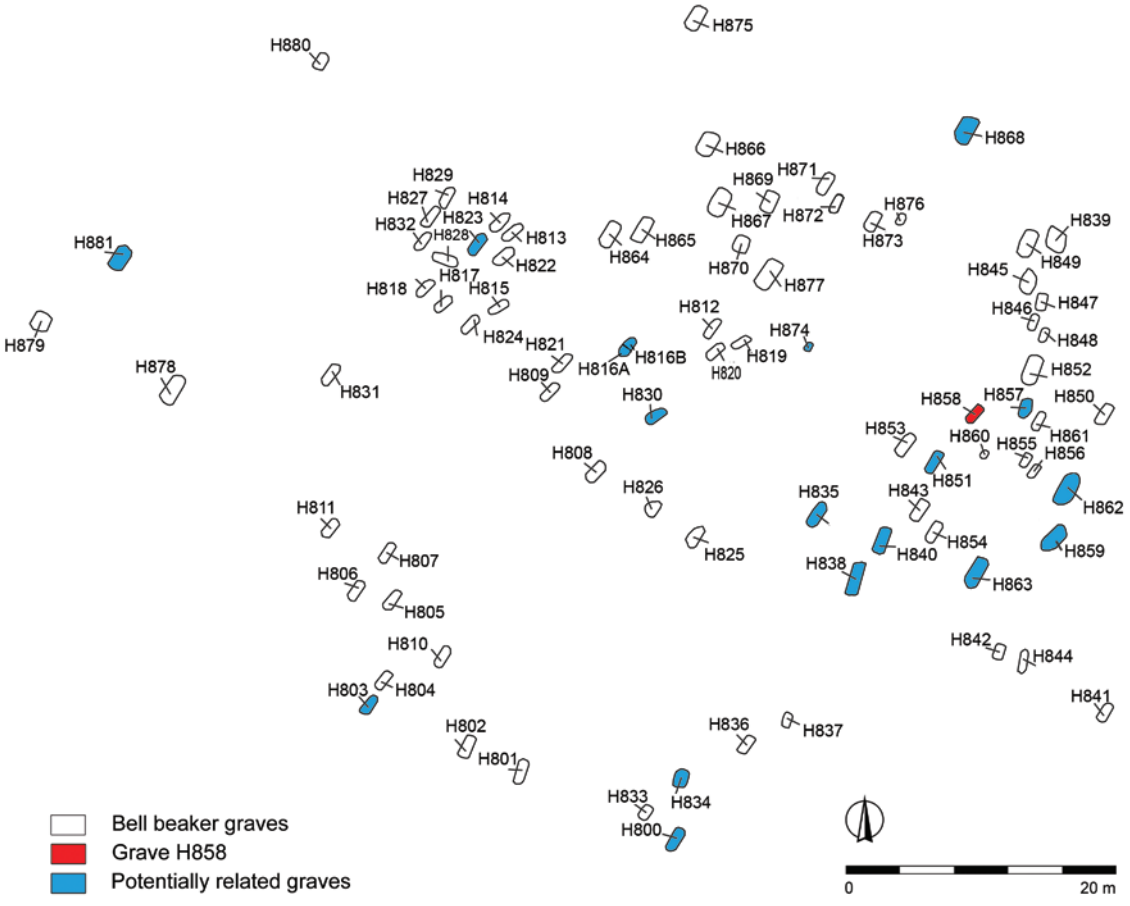

Fig. 5. Grave H858 and potentially related graves mentioned in Tab. 2. Author L. Bedáň.

Obr. 5. *Hrob H858 a potenciálně související pohřby zmíněné v tab. 2. Autor L. Bedáň.*

some parts of limb bones were preserved from the skeleton. The age was determined based on tooth development. There were some congenital anomalies distinguished on the bones: *ossicula suturae lambdoideae* (inserted bones in the skull lambda suture) and *tuberculum canine* (small bump on the lingual side of frontal teeth); both of these anomalies could be hereditary.

4.3 Grave goods

The grave goods (Tab. 1, Fig. 3, 6) consist of two vessels (bowl and cup; Fig. 3: 1, 6: 2 and 3: 2, 6: 1), a wrist guard (Fig. 3: 6, 6: 4), an arrowhead-like flake (Fig. 3: 4, 6: 3), fifteen animal bones (Fig. 3: 3), amber beads (five whole pieces and three unspecified fragments; Fig. 3: 7, 6: 7a–h) and copper artefacts: two fragments of twisted wire (Fig. 3: 8, 6: 6; some kind of round ornament) and one undetermined piece of metal, probably from a dagger (Fig. 3: 5, 6: 5). The vessels were lying near the presumptive position of the feet (the feet were not preserved), with the cup being slightly closer to the skeletal remains. Both vessels were undecorated and did not show any peculiarities compared to most of the vessels found in the cemetery. The animal bones were deposited in the bowl – probably as a meal. Pork was a quite common grave good in the BB (Peška 2013, 207). Based on an archaeozoological analysis,[2] the bones came from a single pig (0.75–2 years old). The flake was probably situated behind the pelvis, which is a rather common position connected with a potential quiver of arrows slung over the back (Havel 1978, 107; Olivík 2006, 31–34; Peška 2013, 194). The wrist guard was lying in front of the thorax, but unfortunately the hands were not preserved so we cannot decide if the wrist guard was deposited in the common position at the distal part of forearm (Turek 2004, 207). Due to the poor preservation of the bones of the deceased, we cannot positively determine the position of copper and amber artefacts. One fragment of copper wire was found near the nape so it could be part of some earring, hair jewellery or garment ornament. The specific position of the second wire fragment is unknown because this artefact was found during the final preparation and excavation of skeletal remains, though it was probably situated in a similar area. A piece of copper, probably a fragment of a dagger, was lying in front of the lower part of the thorax or near the waist. These are typical positions of daggers in BB graves, as we presume that they were carried at the waist (Matějíčková, Dvořák 2012c, 189). The dagger-like shape is better recognisable on field documentation photos (Fig. 7), while after conservation a smaller piece survived because of the considerable fragility of the artefact. There were at least five amber beads in the burial and another three fragments of amber were discovered. It is not possible to decide whether these fragments come from one artefact (bead) or from another three different artefacts. They could also be fragments of one of five beads, especially bead number 198154b, which is not preserved it is entire form. Amber artefacts are fragile and could easily be destroyed by external natural conditions while lying in the grave. Amber beads had various shapes: globular, flat diamond shape and flat rectangular. The latter is not very common, while the other two occur regularly. The flat beads were drilled lengthwise (diamond) and through their width (rectangular), the globular beads were drilled in the middle. The drilled hole was always 2 mm in diameter, so it could be made by the same tool for the purpose of wearing on one string of a specific thickness.

4.4 Relationships to other Popůvky graves

The potential relationships to other graves in Popůvky graveyard were explored especially with regard to the location of the grave and grave goods (see Tab. 2 and map in Fig. 5). Anthropological aspects were also considered. A genetic analysis is currently being performed.

There are several graves in Popůvky cemetery that shows some potential relationships to grave H858. First, grave H857, where a 10-11-year-old girl (sex was genetically verified) was buried, seems to hold some evidence of kinship. From an anthropological

Inv. No.	Number	Material	Description	Size				Position in burial	Fig.
				Length (mm)	Width (mm)	Height (mm)	Weight (g)		
198156	1	erratic flint / KL II chert type	arrowhead-like flake	21	12	3	0.610	behind pelvis	3: 4, 6: 3
198155	1	metabazite	wristguard	55	22	6	14.270	in front of the thorax	3: 6, 6: 4
198157	15	animal bones	pig bones (0.75–2 years old)		–			in the bowl	3: 3
198152	1	copper	fragment of wire	36.5	2	–	0.222	near the nape	3: 8, 6: 6
198153	1	copper	fragment of wire	21	1.5	–	0.141	?	3: 8, 6: 6
198151	1	copper	fragment of dagger?	26	18	1	1.546	near waist?	3: 5, 6: 5
198154a	1	amber	diamond shaped flat bead	36	23	6	2.378	upper chest or neck	3: 7, 6: 7a
198154b	1	amber	rectangular flat bead	18	12	5	0.665	upper chest or neck	3: 7, 6: 7b
198154c	1	amber	globular bead	10	10	9	0.635	upper chest or neck	3: 7, 6: 7c
198154d	1	amber	globular bead	10	9	6	0.341	upper chest or neck	3: 7, 6: 7d
198154e	1	amber	globular bead	9	7	7	0.196	upper chest or neck	3: 7, 6: 7e
198154f–h	3	amber	fragments of beads	8	8	2–4	0.180–0.200	upper chest or neck	3: 7, 6: 7f–h
				Diameter of rim	Vessel thickness	Vessel height			
198149	1	ceramics	bowl	233	8	62		below the feet	3: 1, 6: 2
198150	1	ceramics	cup	70	4	76		below the feet	3: 2, 6: 1

Tab. 1. Information overview of grave goods from burial H858. KL II = Krumlovský les chert, variation II.

Tab. 1. *Přehled informací o hrobové výbavě z hrobu H858. KL II = rohovec typu Krumlovský les, varianta II.*

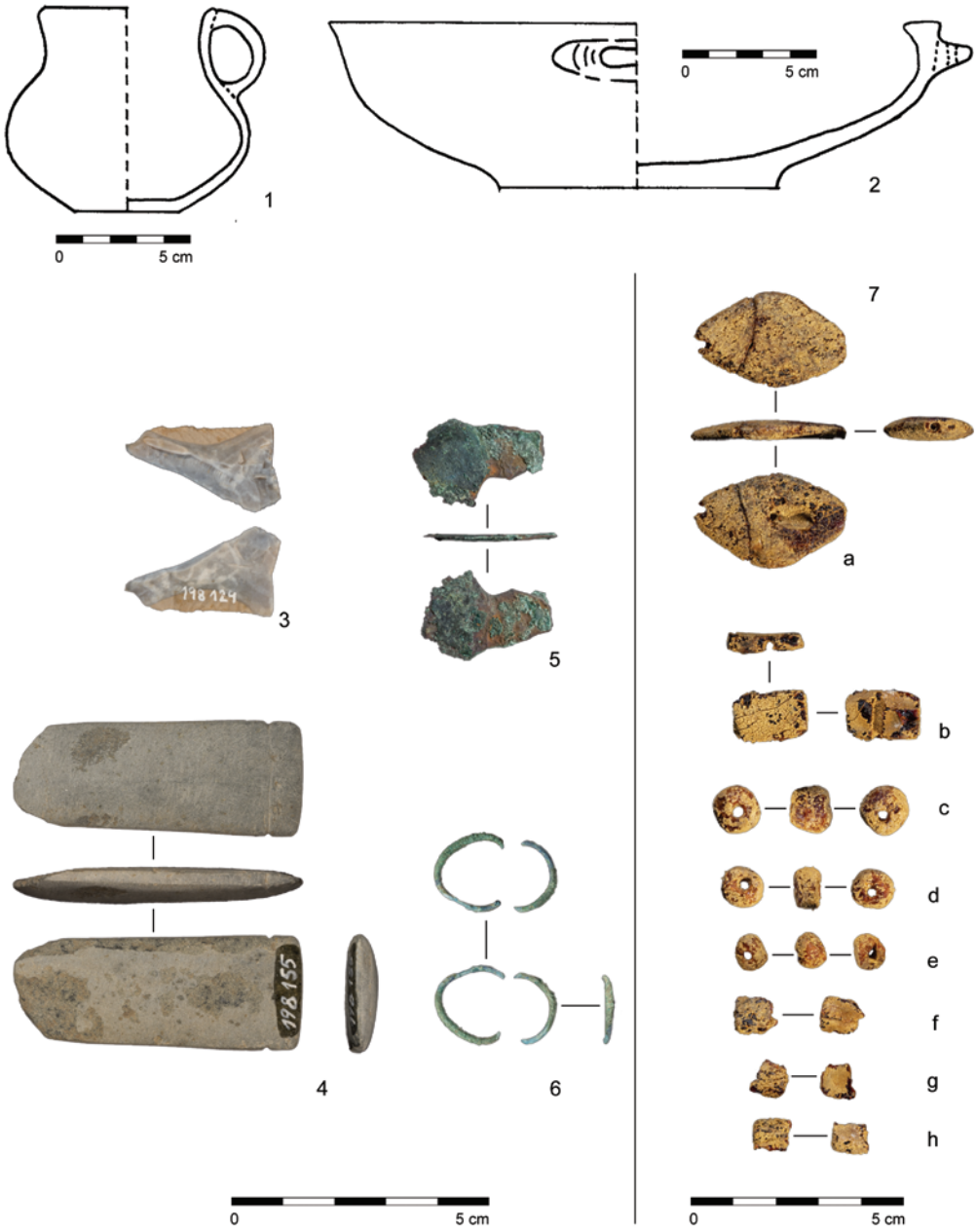

Fig. 6. Grave goods from burial H858. Photo by L. Bedáň, drawing by K. Bučová Čerňavová.

Obr. 6. *Hrobová výbava pohřbu H858. Foto L. Bedáň, kresba K. Bučová Čerňavová.*

Fig. 7. Detailed photo of copper dagger in burial H858. Archive of Moravian Museum, Brno.

Obr. 7. *Detailní fotografie měděné dýky z pohřbu H858. Archiv Moravského zemského muzea, Brno.*

Grave No.	Sex[1]	Age	Burial rite	Archer's attributes			Copper artefacts	Golden artefacts	Amber artefacts
				Arrowheads	Wristguard	Bow-shaped pendant			
H800	F	25–35	inhumation						
H803	M	24–60	inhumation		1				
H816B	?	40?	cremation	4					
H823	M	35–40	inhumation	2					
H830	M	20–24	inhumation	1					
H834	?	?	cremation		1				
H835	M	20–30	inhumation	1	1				
H838	M	40–50	inhumation		1		1		
H840	M	40–50	inhumation	1	1				
H851	M	35–40	inhumation	2					
H857	F	10–11	inhumation						1
H858	M	5	inhumation	1	1		2+		5+
H859	M	20–30	inhumation	2		5	1		
H862	M	50+	inhumation	1		1			
H863	M	30–35	inhumation	1		1	1	2	
H868	M	20–30	inhumation		1				
H874	M	adult	cremation			1			
H881	F	20–25	inhumation				1		

Tab. 2. Graves at Popůvky cemetery with grave goods typical for archers and rich graves. Grave H858 is marked in grey. [1] Combination of gender (archaeological sex – burial rite), anthropological analysis and genetics, if available; F = female, M = male.

Tab. 2. *Hroby na pohřebišti v Popůvkách s hrobovou výbavou typickou pro hroby lukostřelců a pro bohaté hroby. Hrob H858 je zvýrazněn šedou barvou. [1] Kombinace pohlaví (archeologické pohlaví – pohřební rituál), antropologické analýzy a rozbory genetiky, pokud jsou k dispozici; F = žena, M = muž.*

point of view, both children had the same hereditary congenital anomalies: *ossicula suturae lambdoideae* and *tuberculum canine*. Moreover, these two children were the only individuals with the amber artefacts in the whole cemetery. Graves H857 and H858 were in the eastern part of the cemetery, about 3 m from one another. Their location reinforces the assumption of a mutual relationship, if not direct kinship. In general, graves with amber artefacts are quite rare at BB cemeteries. The presence of amber is usually related to the higher social status of the deceased, especially for the women (Peška 2013, 203; Struhárová 2015, 17–18).

The H858 boy probably had some connection with the group of archers buried in Popůvky, too, as he had some parts of the characteristic 'archer-package' attributes: a wrist guard and 'arrowhead'. As we can assume, children could not decide what they would have in their grave as a grave goods (Turek 2000), especially when we consider very young children. The age of five years, which is the age of the H858 boy, was probably too young for the child to think about his own funeral, even if we consider that encountering death was much more common in communities at that time. What is very interesting about the archer's signs in the boy's grave is that both the 'arrowhead' and wrist guard are not 'true' tools. It is also questionable whether they could have been functional at all. The chipped artefact lacks the typical retouch, and in fact is just a pointed flake copying the arrowhead's shape. We can say the same for the wrist guard: the basic shape was kept, but there are just three holes indicated on one edge of the wrist guard, the second edge is intact. In addition, a tiny groove is visible near the indicated holes; it could be the mark of some string that facilitated the wearing of this wrist guard. Perhaps the drilling of the holes was too laborious in this case, so the maker decided to use string for attachment instead. What is more, the wrist guard looks like some reused artefact, as the shape is not regularly rectangular and we can see some sharpening at the one edge (the edge with indicated holes and string groove). Perhaps the artefact was originally an axe or similar tool, which the maker remade into a wrist guard. These facts lead us to the idea of some kind of provisional or symbolic wrist guard or perhaps a toy, i.e. the same case as with the 'arrowhead'. The 'toy form' of these artefacts is rare in the Popůvky cemetery: all arrowheads and wrist guards found at cemetery were in their standard form, considering size and production techniques. All men who had this typical archery equipment were adult. Of course, we cannot rule out that the H858 boy had some basic archery know-how, but for some reason, his potential knowledge was not reflected in a way similar to adults. However, we can at least assume some relationship to the local archery community. Despite his age, the people who buried him wanted to highlight his social status. It is not likely that he himself was an archer-warrior in the traditional (or true) sense, but probably, he wanted to be or was required/supposed to be at the proper age. In terms of the spatial distribution of archer's graves, their biggest concentration is in the eastern part of the graveyard, including H858 (Fig. 5).

The extraordinary position of the H858 boy in the local community was also emphasised by the copper and amber artefacts. In terms of both types of these rare artefacts, this boy has the largest number of them: at least two copper artefacts including a dagger and at least five amber beads. From this point of view, the boy is one of the richest people in the whole graveyard. Other rich burials are especially H838 (man with a small copper dagger), H859 (man with a fragment of a copper artefact), H863 (man with a copper dagger and two tiny golden jewels) and H881 (woman with a fragment of a copper artefact). The H858 boy is the only child with copper artefacts, so it is presumable that he had some connection to the part of the community with some relationships to metallurgists or they had access to prestigious goods that were not available to everyone. Most of these rich graves are concentrated in the eastern part of the graveyard like the archers – some archers also had copper artefacts and perhaps they were more eminent than other 'ordinary' archers.

5. Discussion

Since we are primarily dependent on burial finds when researching childhood in prehistoric societies, one of the main questions also arises in connection with the BB burials: what do rich burials (or burials with the attributes of some significant social group – e.g. in the case of BB burials of archers) of children express? We can assume that the difference in grave goods, like that of adults, is also intended to point to some social phenomenon, which, however, we cannot yet explain in more detail. Since burial is a ritualised activity influenced by religious ideas and ideology, it must be considered that the character of the burial does not reflect the form of everyday life. One of the possibilities of what the character of the funeral should express is a demonstration of the relationship of the deceased to the community that buried him. For example, J. Turek assumes: *'child burials accompanied by objects that may be interpreted as symbols of wealth and social status do not reflect the reality of the social relationships, simply because these children died so young. Because other male child burials do not include any such symbolic artefacts, it can be assumed that this group of sub-adult male burials may represent socially favoured individuals of some sort. They might have been firstborn sons – potential heirs of social status and wealth within family or of a whole community'* (Turek 2000). Another possibility is, for example, determining the role of the deceased in the afterlife, which could have had a certain, if not the greatest, significance for people at the time.

At the Popůvky cemetery, we observe grave H858 of a boy with rich grave goods, which is surrounded by other rich graves, some of which also express an archer-warrior status. This spatial arrangement is traditionally explained by the expression of family ties (Matějíčková, Dvořák 2012a). This would support the theory that social status, expressed by e.g. jewellery or archery attributes, was maintained within the family and even inherited. However, further investigation into the potential heritability of social status leaves us with more questions than answers. We come across, for example, the question of how the mutual relations between other (less wealthy) groups of the community were expressed – because we also have to consider artefacts that have not been preserved (mainly artefacts made of wood or leather), which somewhat distorts this issue. Another significant problem is the number of children's graves at burial grounds. Specifically, at the Popůvky cemetery, burials of children are completely absent in the southern part of the cemetery: does this mean that there were no children in this group, or were they buried in a different way, or their graves were not preserved? Could the possibility of burying a child at all have been socially established in some way?

If we return to the symbolism of the grave goods, the question of placing lavish artefacts in children's graves arises. How valuable were the ostentatious artefacts to the community when they could afford to put them in a grave, a child's grave at that, who probably didn't deserve anything more in life than being born? Couldn't these people have become poorer by 'sacrificing' their symbols of power and prestige to a buried child? And if they had enough of them, were these artefacts still ostentatious enough to adequately express prestigious status? Some of the questions could perhaps be answered by the results of genetic analysis (currently in process for Popůvky) in order to establish the kinship of the buried people. A guide for the selection of analysed individuals could be, for example, precisely the spatial connections in the burial ground or the similarity in the grave goods. For the time being, we can perhaps make do with the theory of inheritance of social status expressed by certain artefacts. After all, this fact already provides us certain information about the life of society at that time, including the position of children.

6. Conclusion

At the BB cemetery in Popůvky, a 5-year-old child was discovered in grave H858, which, based on its grave goods, can be described as one of the richest graves in the whole cemetery. There are visible elements of archer-warrior status (arrowhead-like flake, wrist guard, copper dagger), but also ostentatious artefacts of a more feminine nature such as amber beads. The combination of these artefacts points to the individual's relationship with an eminent part of the local community. Given that, with such a young child, we do not assume that he could have influenced the composition of his grave goods, it can be supposed that the rich artefacts were added to his grave by his male and/or female relatives, who had access to the lavish articles, and therefore he was somehow a privileged member of the community.

The rich artefacts in the children's graves indicate that social status may have been hereditary. Given that even the rich grave goods in the graves at the Popůvky cemetery are in general not very rich compared to other BB graveyards (or graves), it can be assumed that the deceased in grave H858 was of great importance to the community, as they did not hesitate to 'sacrifice' their most valuable things to him.

Burial H858 from Popůvky testifies to the fact that BB people did not see their children as passive members of society that just needed to be taken care of, but that they planned their future and perhaps even prepared them for it. Technologically non-standard stone archery artefacts, which could also be described as toys, can refer to the (planned) effort of a 5-year-old boy to penetrate the secrets of archery. This boy's death was probably a great loss to them and therefore they said goodbye as best they could – in fact, in the same way they said goodbye to adults. As similar burials of very young children with miniature (or toy) wrist guards are rare in the Central European BB area (Clément 2020b), the question remains whether these individuals were special on their own or whether the community's relationship to them was exceptional.

It is possible that we have discovered the grave of a 'prince', the son of some chiefs destined for the bright future of the community? In any case, the character of the H858 burial tells us some other small information about the possible role and position of children in the Bell Beaker world. If we gradually put these individual pieces of information together, we will soon need to know more about children's lives at the time. He has also raised some research questions that should be, in any case, considered in further research.

Acknowledgments

The author of the paper would like to thank Lukáš Bedáň for creating maps and taking photos of most of the artefacts. Further thanks go to colleagues from the Moravian Museum, Brno, especially Zdeněk Tvrdý and Martina Roblíčková, for all their help with some important parts of this paper. This article was created with financial support from the Ministry of Culture of the Czech Republic as part of institutional funding for the long-term conceptual development of the Moravian Museum research organisation (DKRVO MK 000094862).

Notes

1 Anthropological analysis conducted by RNDr. Zdeněk Tvrdý (Moravian Museum, Brno).

2 Animal bones were identified by dr. Martina Roblíčková (Moravian Museum, Brno).

References

Bedáňová, A., Tvrdý, Z., Bartík, J., Bedáň, L., Bíšková, J., Brzobohatá, K., Bučová Čerňavová, K., Drozdová, E., Fialová, D., Kučera, L., Novotný, J., Roblíčková, M. 2022: *Pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry v Popůvkách*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Čermáková, E. 2002: Problémy dětství v neolitu střední Evropy. *Pravěk. Nová řada* 12, 7–45.

Čermáková, E. 2005: *Postavení ženy, muže a dítěte ve společnosti tvůrců lengyelské kultury*. Manuscript of the thesis. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Stored in: knihovna Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Clément, N. 2020a: The prestige of warriors: Bell Beaker archers' equipment in Central Europe. *Préhistoires Méditerranéennes* 8, 1–63. DOI: 10.4000/pm.2167. Available also from: https://doi.org/10.4000/pm.2167.

Clément, N. 2020b: Bracer ornaments! An investigation of Bell Beaker stone ‚wrist-guards' from Central Europe. *Journal of Neolithic Archaeology* 22, 15–108. DOI: 10.12766/jna.2020.2. Available also from: https://www.jna.uni-kiel.de/index.php/jna/article/view/172/342.

ČÚZK: *Geoportál ČÚZK. Geoprohlížeč. Základní mapa ČR* [online]. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec?extent=-607908.0122073172,-1162210.4081474978, -604493.5786284499,-1160706.2171391158.

Dvořák, P. 1989: Die Glockenbecherkultur in Mähren. In: *Das Äneolithikum und früheste Bronzezeit (C14 3 000 – 2 000 b.c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen. Acta des XIV. Internationalen Symposiums Prag – Liblice 20.-24. 10. 1986*. Praehistorica XV. Praha: Univerzita Karlova, 201–205.

Dvořák, P. 1990: Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry ve Šlapanicích (okr. Brno-venkov). In: J. Unger, M. Čižmář, V. Nekuda (eds.): *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Archeologický ústav ČSAV v Brně, 99–118.

Dvořák, P. 1991: Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry v Holáskách (okr. Brno-město). *Časopis Moravského muzea, vědy společenské* LXXVI(1–2), 41–60.

Dvořák, P. 1992: *Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren I (Bez. Blansko, Brno-město, Brno-venkov). Katalog der Funde*. Mährische archäologische Quellen. Brno: Petr Dvořák.

Dvořák, P. 1993: Lid se zvoncovitými poháry. In: V. Podborský et al.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid, sv. 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 218–230.

Dvořák, P., Hájek, L. 1993: *Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur bei Šlapanice (Bez. Brno-venkov). Katalog der Funde*. Mährische archäologische Quellen. Brno: Petr Dvořák.

Dvořák, P., Matějíčková, A., Peška, J., Rakovský, I. 1996: *Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II (Bezirk Břeclav). Katalog der Funde*. Mährische archäologische Quellen. Brno: Petr Dvořák.

Dvořák, P., Peška, J. 1993: Příspěvek k poznání kultury se zvoncovitými poháry na Moravě. *Časopis Moravského muzea, vědy společenské* LXXVIII(1–2), 29–49.

Havel, J. 1978: Pohřební ritus kultury zvoncovitých pohárů v Čechách a na Moravě. In: M. Buchvaldek (ed.): *Varia archaeologica 1*. Praehistorica VII. Praha: Karlova univerzita, 91–117.

Matějíčková, A. 1999: *Sídliště kultury zvoncovitých pohárů v Žádovicích (okr. Hodonín)*. Pravěk. Supplementum 5. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 103–199.

Matějíčková, A., Dvořák, P. 2012a: Hroby a pohřby na pohřebišti Hoštice I. In: A. Matějíčková, P. Dvořák (eds.): *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov – Mořice*. Pravěk. Supplementum 24. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 73–94.

Matějíčková, A., Dvořák, P. 2012b: Keramika na pohřebišti Hoštice I a její kontext v období KZP na Moravě. In: A. Matějíčková, P. Dvořák (eds.): *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov – Mořice*. Pravěk. Supplementum 24. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 353–390.

Matějíčková, A., Dvořák, P. 2012c: Archeologický kontext měděných předmětů na pohřebištích Hoštice I a Ivanovice VI v kontextu KZP na Moravě. In: A. Matějíčková, P. Dvořák (eds.): *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov – Mořice*. Pravěk. Supplementum 24. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 189–210.

Matějíčková, A., Dvořák, P. (eds.) 2012: *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov – Mořice*. Pravěk. Supplementum 24. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Olivík, J. 2006: *Příspěvek k poznání silicitových šipek kultury zvoncovitých pohárů na Moravě*. Manuscript of the thesis. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Stored in: knihovna Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Available also from: https://is.muni.cz/th/74990/ff_b/.

Ondráček, J. 1961: Příspěvky k poznání kultury zvoncovitých pohárů na Moravě. *Památky archeologické* LII(1), 149–158. Available also from: https://1url.cz/trOsd.

Ondráček, J., Dvořák, P., Matějíčková, A. 2005: *Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren. Katalog der Funde*. Pravěk. Supplementum 15. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Peška, J. 2013: *Morava na konci eneolitu*. Olomouc: Akademické nakladatelství CERM.

Remišová Věšínová, K. 2013: Pravěké dětství a jeho odraz v dobových datech. In: I. Cheben, M. Soják (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2010. Zborník referátov z 29. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Vršatské Podhradie, 27.–30. 9. 2010*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes XV. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 299–316.

Remišová Věšínová, K. 2017: *Gender a pravěká společnost*. Praha: Karolinum.

Struhárová, V. 2015: *Jantár zo staršej doby bronzovej na Moravě*. Manuscript of the thesis. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Stored in: knihovna Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Available also from: https://is.muni.cz/th/rte4z/.

Turek, J. 2000: Being a Beaker child. The position of children in Late Eneolithic society. In: I. Pavlů (ed.): *In Memoriam Jan Rulf*. Památky archeologické. Supplementum 13. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 422–436.

Turek, J. 2004: Nátepní destičky z období zvoncovitých pohárů, jejich suroviny, technologie a společenský význam. In: E. Kazdová, Z. Měřínský, K. Šabatová (eds.): *K poctě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 207–226.

Turek, J. 2006: Období zvoncovitých pohárů v Evropě. *Archeologie ve středních Čechách* 10(1), 275–368.

Turek, J. 2013: Children in the burial rites of complex societies. In: P. Romanowicz (ed.): *Child and Childhood in the Light of Archeology*. Wroclaw: Chronicon, 75–87.

Vejskalová, L. 2009: Pohřbívání dětí v neolitu a eneolitu na našem území. *Praehistorica* XXVIII, 237–280.

Vélová, L. 2010: *Problematika dětských pohřbů v pravěku na našem území*. Manuscript of the thesis. Karlova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou. Stored in: knihovna Ústavu pro archeologii Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Available also from: https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35070.

Vélová, L. 2011: Děti v českém pravěku (od neolitu po dobu bronzovou). *Časopis Národního muzea, řada historická* 180(3–4), 20–37.

Vélová, L. 2014: Několik postřehů k problematice dětské úmrtnosti v neolitu. In: M. Popelka, R. Šmidtová (eds.): *Neolitizace aneb setkání generací*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 321–335.

Vélová, L. 2018: Úvod do „archeologie dětství". *Acta Musei nationalis Pragae, Historia* 72(1–2), 62–77. DOI: 10.1515/amnh-2018-0006. Available also from: https://publikace.nm.cz/periodicke-publikace/amnph/72-1-2/uvod-do-archeologie-detstvi.

Vélová, L., Tisucká, M. 2011: Druhotné zásahy v hrobech dětí na příkladu starší doby bronzové. In: S. Stuchlík (ed.): *Materiály o pohřebním ritu. Druhotné zásahy v hrobech*. Acta archaeologica Opaviensia 4. Opava: Ústav archeologie FPF Slezské univerzity v Opavě, 105–112.

Resumé

Předkládaná studie prezentuje, z hlediska hrobové výbavy, jeden z nejbohatších a nejzajímavějších hrobů z pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry v Popůvkách (okr. Brno-venkov). Jde o hrob H858, ve kterém bylo pohřbeno 5leté dítě, podle orientace skeletu mohlo jít o chlapce. V hrobové výbavě se objevují prvky tzv. lukostřelecko-bojovnického balíčku: drobná nátepní destička s nedovrtanými otvory, fragment malé měděné dýky a úštěp napodobující svým tvarem hrot šípu. Zejména nátepní destička a „šipkovitý" úštěp evokují představu hraček či jakýchsi prozatímních (zkušebních, testovacích…) verzí standardních artefaktů – nátepních destiček a hrotů šípů – které bývají spojené s hroby dospělých mužů. Kromě toho obsahoval pohřeb také jantarové korály, které obvykle řadíme k prvkům spíše ženské honosné výbavy. Vzhledem k tomu, že takto malé dítě pravděpodobně samo nerozhodovalo o složení své hrobové výbavy, je nasnadě se domnívat, že přítomné artefakty odrážejí jeho potenciální roli ve zdejší komunitě. Zejména jantarové korále a malá měděná dýka odkazují na určitou vazbu s významnými členy společnosti, neboť v kontextu celého pohřebiště patří tyto artefakty k těm nejvzácnějším. Honosné artefakty v pohřební výbavě dětí mohou poukazovat na určitý společenský status, který je vázán na vlastnictví těchto předmětů, a který může být dědičný. Konkrétně v případě malého chlapce v hrobě H858 v Popůvkách je znatelný jeho nemalý význam pro danou komunitu, vzhledem k tomu, že se její členové vzdali svých možná nejcennějších předmětů pro zajištění chlapcova pohřbu. Zároveň pohřeb tohoto chlapce demonstruje fakt, že nositelé kultury zvoncovitých pohárů nepovažovali své děti za pouhé pasivní členy společnosti (jak máme často tendenci je vnímat ze současného archeologického pohledu), ale že se zamýšleli nad jejich budoucí rolí ve společnosti. Je také možné, že bylo dítě na svou budoucí roli připravováno, což by mohlo být jedním z vysvětlení přítomnosti „prozatímních" období některých artefaktů lukostřelecké výbavy. Charakter popůveckého hrobu H858 každopádně přináší další informace o potenciální roli dětí v souvislosti s fenoménem středoevropských zvoncovitých pohárů. Naše poznatky tak mohou přispět k lepšímu porozumění dětskému světu dávných komunit, což je stále jedno z nejméně probádaných témat pravěké archeologie.

Contact

Alžběta Bedáňová
Institute of Archaeology, Moravian Museum
Kapucínské náměstí 8
CZ-659 37 Brno
abedanova@mzm.cz

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 95–103

Sídliště únětické kultury na katastru obce Rybníky na Znojemsku

Únětice culture settlements in Rybníky, Znojmo District

– *Stanislav Stuchlík** –

KEYWORDS

Únětice culture – Early Bronze Age – settlement – Rybníky – Znojmo – Moravia

ABSTRACT

Interesting finds from an Únětice culture settlement were rescued in the town of Rybníky in the Znojmo District. The first pit contained a storage vessel with a band at the transition from the neck to the body and a second one in the lower part of the vessel. A similar division of the vessel body into three parts is known only from the Proto-Únětice culture. Also found in this same feature were four primitively rendered clay weights with a horizontal perforation (five more were found several years later). Two bowls and a pot with two handles on the rim (the first specimen of this type in Moravia) were preserved from another feature. The character of the finds from the first pit are very ancient and it is possible to consider their association with the Proto-Únětice culture. While dating the pottery from the second pit is more complicated, with a certain degree of probability it can be attributed to the Late Únětice period.

* Corresponding author – E-mail address: s.stuchlik@seznam.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-02

Received 14 November 2022; received in revised form 16 January 2023.
Available online 28 February 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Úvod

Únětické kultuře byla v posledních sto letech věnována poměrně značná pozornost zaměřená hlavně na problematiku pohřebišť a v poněkud menší míře se zájem soustředil i na depoty, konkrétní artefakty nebo na otázky chronologické. Studium sídlišť však zůstávalo vždy více méně stranou. Uskutečnila se sice celá řada terénních výzkumů, ale aspoň stručného teoretického vyhodnocení se dočkalo pouze několik z nich. Jedním z prvních se stalo přehledné zveřejnění únětických objektů na návrší Člupy mezi Křižanovicemi a Marefami (Chleborád 1928) a o dvě desítky let později stručná publikace sídliště v Brně – Černých Polích (Tihelka, Hank 1949). Poněkud podrobnějšího zpracování se v šedesátých letech dočkaly únětické osady v Bratčicích (Ondráček 1960) a Těšeticích (Podborský 1964). O něco později byly vyhodnoceny nálezy ze sídlišť z Pohořelic – Klášterky (Stuchlík 1980), Zelené Hory (Staňa 1986), Holubic (Geisler, Peška 1990), Troskotovic (Kovárník 1999) a Hrádku na Znojemsku (Čižmář, Salaš 2007). V poslední době byly rovněž zveřejněny větší únětické nálezové soubory z Brna – Tuřan (Moravcová, Kala 2019) nebo při zpracování starší doby bronzové v oblasti pod Pavlovskými vrchy kolekce z Pavlova a Mikulova (Navrátil 2021). Vedle vyhodnocení jednotlivých lokalit únětické kultury se v literatuře objevily i příspěvky zaměřené na obecnější problematiku osídlení jeskyň (Stuchlík 1981), výšinných sídlišť (Stuchlík 1985), pohřbů na sídlištích (Salaš 1990), opevněných sídlišť (Čižmář, Geisler 1993) a nadzemních staveb (Stuchlík 2001).

Ve většině muzeí a dalších institucí v Čechách i na Moravě jsou uloženy početné a mnohdy i velmi důležité kolekce sídlištního materiálu, které se dosud nedočkaly zveřejnění. Řada nezpracovaných nálezů se nachází rovněž v muzeu v Moravském Krumlově. To bylo založeno již v roce 1907 a od roku 1929 s ním spolupracoval klempíř a amatérský archeolog Josef Kaufman. Ve válečných a poválečných letech muzeum značně utrpělo a část sbírek se dokonce ztratila. Velkou zásluhu o záchranu archeologických nálezů měl právě J. Kaufman. Po druhé světové válce bylo muzeum obnoveno jako Okresní vlastivědné muzeum a v roce 1957 se J. Kaufman stal jeho ředitelem. Jako profesionální pracovník muzea J. Kaufman uskutečnil v Moravském Krumlově a jeho blízkém okolí celou řadu záchranných akcí a menších výzkumů, při nichž objevil mnoho nových lokalit s řadou důležitých nálezů ze všech období pravěku i časné doby dějinné. Mimo jiné zkoumal i značný počet nalezišť únětické kultury a získal z nich množství keramiky, kterou většinou sám zrekonstruoval. Několik záchranných akcí provedl rovněž v katastru obce Rybníky, kde získal nálezy z několika lokalit. Díky jeho práci přibyla řada nových nalezišť, o nichž jsou jen velmi stručné informace v nálezových zprávách. Postupný nárůst únětických sídlišť v katastru obce Rybníky můžeme sledovat jen v dílech jiných badatelů.

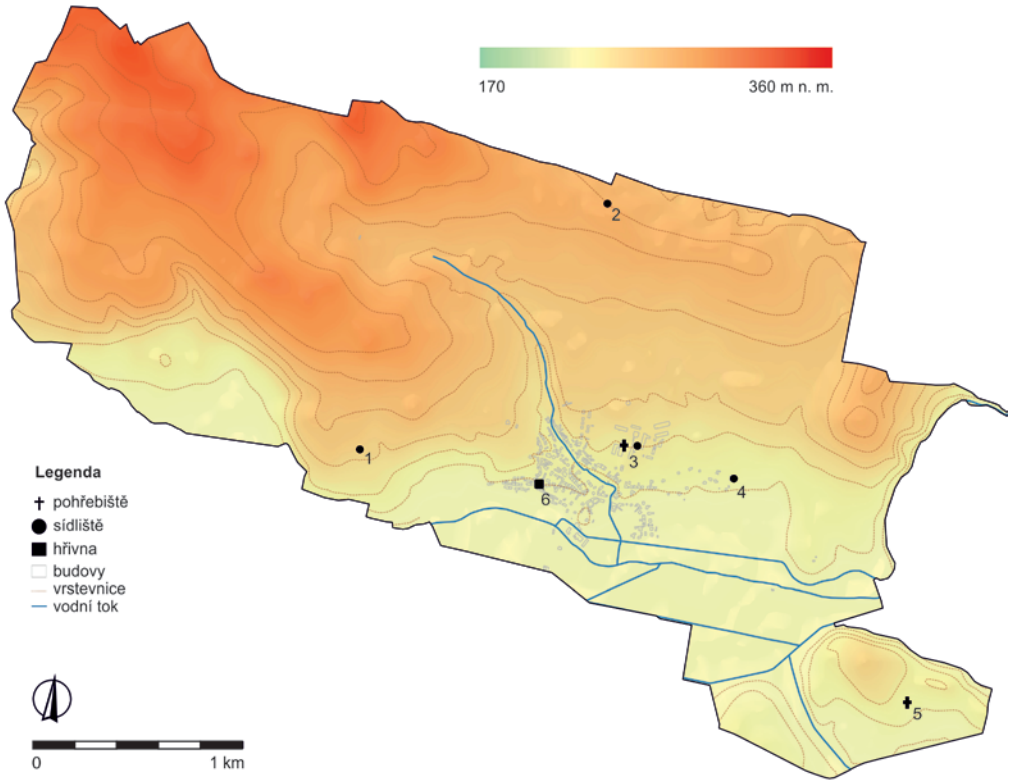

Obr. 1. Rybníky. Katastr obce s vyznačením únětických nalezišť. 1 – Vinohrad nad Vémyslickou lávkou; 2 – Městské; 3 – Díly; 4 – bezejmenná trať; 5 – Topanovské; 6 – hřivna bez lokalizace. Autor D. Rožnovský.

Fig. 1. *Rybníky. Town cadastre showing Únětice sites. 1 – Vinohrad nad Vémyslickou lávkou; 2 – Městské; 3 – Díly; 4 – nameless location; 5 – Topanovské; 6 – unlocalised ingot find. By D. Rožnovský.*

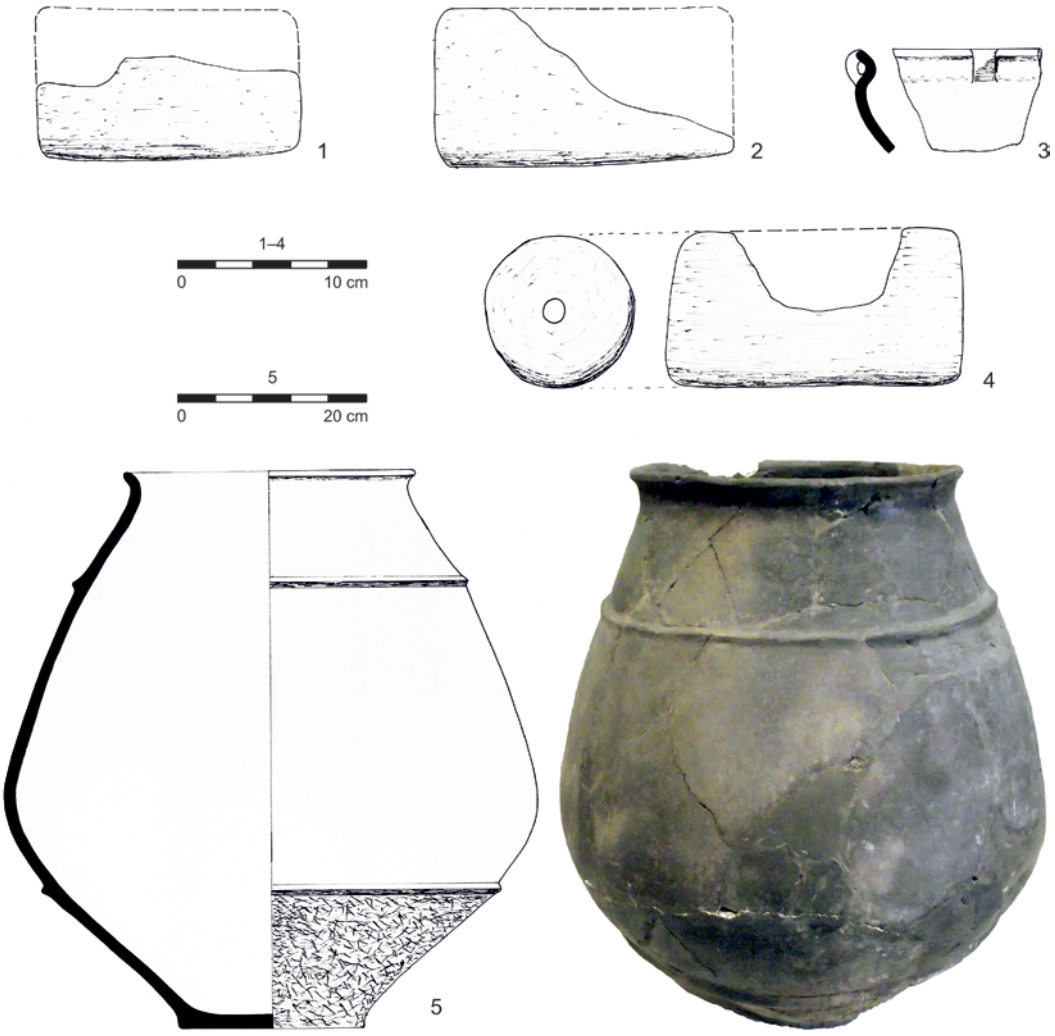

Obr. 2. Rybníky – Díly. Nálezy z únětické jámy prozkoumané v roce 1958 J. Kaufmanem. Foto a kresba S. Stuchlík.

Fig. 2. *Rybníky – Díly. Finds from an Únětice culture pit investigated in 1958 by J. Kaufman. Photo and drawing by S. Stuchlík.*

Při zveřejnění studie o pohřebištích únětické kultury zařadil Karel Tihelka do svého příspěvku také stručný soupis únětických sídlišť, bylo to ale v době, kdy ještě z Rybníků žádnou lokalitu neznal (Tihelka 1953, 314). Autor předloženého příspěvku při zpracování únětických sídlišť na Moravě v roce 1969 zaznamenal z Rybníků tři naleziště (Stuchlík 1969, 151, tab. 47: 13–15; 48), zatímco Vladimír Podborský o tři roky později uváděl z Rybníků už čtyři lokality sídlištního charakteru (Podborský, Vildomec 1972, 207). Při záchranném výzkumu v roce 2008 bylo zachyceno další únětické sídliště na východním okraji intravilánu obce (Geislerová, Parma eds. 2013, 286). Při studiu sídlištní problematiky únětické kultury zůstávají stále ještě velké mezery, které nevyplnily ani výše uvedené práce. Každý nový příspěvek věnovaný této problematice může aspoň částečně přispět ke zlepšení našich znalostí. V předkládaném pojednání představíme starší nálezy ze dvou únětických celků v Rybníkách prozkoumaných J. Kaufmanem, z nichž každý poskytl neobvyklý materiál.

2. Rybníky, poloha Díly

Při stavbě sýpky zemědělského družstva v Rybníkách byl v trati Díly (obr. 1) porušen objekt, který 12. srpna 1958 prozkoumal bez přesnějšího označení J. Kaufman a interpretoval ho jako chatu. Nálezy jsou však v muzeu v Moravském Krumlově registrovány pod rokem 1959. Z objektu, o němž nejsou zachovány bližší údaje o tvaru a rozměrech, získal velkou zrekonstruovanou zásobnici (1), střep z misky (2), pět kusů hliněných závaží (3–7), kus mazanice (8) a další střep z misky (9).

Popis nálezů:

1. Velká zásobnice s ven vyhnutým okrajem a prohnutě kónickým hrdlem, které je od dvojkónického těla odsazeno plastickou obvodovou lištou. Další lišta je umístěna ve spodní části nádoby. Povrch je hnědočerný, na hrdle a výduti vyhlazený, ve spodní části zdrsněný. Výška 60 cm; Ø okraje 32 cm; Ø dna 20 cm; inv. č. 1002 (obr. 2: 5).
2. Střep z misky s esovitě prohnutým hrdlem překlenutým ouškem. Povrch je vyhlazený; Ø okraje cca 19 cm; inv. č. 1009 (obr. 2: 3).
3. Válcovité závaží kruhového průřezu s podélným horizontálním otvorem. Z jedné strany je kolem otvoru šest nebo sedm drobných důlků. Hrubý, špatně vypálený materiál. Délka 16,3 cm; Ø závaží 7,6 cm; Ø otvoru 1,5 cm; inv. č. 1003 (obr. 2: 4; 3: 3).
4. Velké válcovité závaží kruhového průřezu s podélným horizontálním otvorem. Na jedné straně jsou dvě trojice drobných důlků. Hrubý materiál, špatně vypáleno. Délka 20,5 cm; Ø závaží 9,8 cm; Ø otvoru 0,8 cm; inv. č. 1004 (obr. 2: 2; 3: 4).
5. Podélné závaží s průřezem ve tvaru obdélníka se zaoblenými rohy a podélným horizontálním otvorem kruhového průřezu. Na jedné straně je kolem otvoru pět drobných důlků. Hrubý, špatně vypálený materiál. Délka 19 cm; Ø závaží 11,8 × 6 cm; Ø otvoru 0,7 cm; inv. č. 1005 (obr. 3: 1; 4).
6. Neúplné válcovité závaží s oválným průřezem a podélným horizontálním otvorem. Na jedné straně byly kolem otvoru drobné důlky, z nichž jsou zachovány pouze dva. Hrubý, špatně vypálený materiál. Zachovaná délka 14 cm; Ø závaží 8–10 cm; inv. č. 1006 (obr. 2: 1).
7. Válcovité, poněkud poškozené závaží kruhového průřezu s podélným horizontálním otvorem. Hrubý, špatně vypálený materiál. Délka 15,7 cm; Ø závaží 8,5 cm; Ø otvoru 1,1 cm; inv. č. 1007 (obr. 3: 2).
8. Velký kus mazanice s jednou stranou vyhlazenou do roviny a s výrazným otiskem oblého sloupu na druhé straně. Inv. č. 33/59-1008.
9. Střep z misky s výrazně prohnutým hrdlem a oblým tělem. Povrch je vyhlazený, vně hnědý, uvnitř světle hnědý. Ø okraje cca 21 cm; bez inv. č.

Obr. 4. Rybníky – Díly. Ploché závaží z jámy prozkoumané v roce 1958 J. Kaufmanem. Foto S. Stuchlík.

Fig. 4. *Rybníky – Díly. Flat weight from pit investigated in 1958 by J. Kaufman. Photo by S. Stuchlík.*

Na stejném místě prováděl J. Kaufman další záchranný výzkum v roce 1962 a z blíže nepopsané jámy, která podle něho navazovala na výše popsaný objekt, získal ještě další čtyři exempláře obdobných závaží (1–4).

Popis nálezů:

1. Válcovité závaží kruhového průřezu s podélným horizontálním otvorem. Hrubý, špatně vypálený materiál. Délka 16,5 cm; Ø při okrajích 7,4–7,6 cm, uprostřed závaží 6,4–6,9 cm; Ø otvoru 1,4 cm; inv. č. 1427 (obr. 5: 1).
2. Válcovité závaží s kruhovým průřezem a podélným horizontálním otvorem oválného tvaru. Hrubý, špatně vypálený materiál. Délka 17,4 cm; Ø závaží 7,8–8,2 cm; Ø otvoru 1,3–1,6 cm; inv. č. 1428 (obr. 5: 4).
3. Část válcovitého závaží kruhového průřezu s podélným horizontálním otvorem. Zachovaná délka 10 cm; Ø závaží 6,5–6,8 cm, uprostřed jen 6 cm; Ø otvoru 1,1 cm; inv. č. 1429 (obr. 5: 3).
4. Část válcovitého závaží kruhového průřezu s excentricky umístěným podélným horizontálním otvorem. Zachovaná délka 9,9 cm; Ø závaží 7,3–7,7 cm, uprostřed jen 6,9–7,2 cm; Ø otvoru 0,7 cm; inv. č. 1430 (obr. 5: 2).

Obr. 3. Rybníky – Díly. Skupina závaží z jámy prozkoumané v roce 1958 J. Kaufmanem. Foto S. Stuchlík.

Fig. 3. *Rybníky – Díly. Group of weights from pit investigated in 1958 by J. Kaufman. Photo by S. Stuchlík.*

Obr. 5. Rybníky – Díly. Skupina závaží z objektu prozkoumaného v roce 1962 J. Kaufmanem. Foto S. Stuchlík.

Fig. 5. *Rybíky – Díly. Group of weights from a feature investigated in 1962 by J. Kaufman. Photo by S. Stuchlík.*

Jáma v poloze Díly poskytla sice nepočetný, ale velmi zajímavý a neobvyklý materiál. Jako u všech lokalit zkoumaných J. Kaufmanem můžeme předpokládat, že zachované nálezy představují pouze výběr z původního obsahu sledovaného objektu. Z nepočetné keramické náplně se vyčleňuje velká zásobnice (obr. 2: 5) v podstatě dvoukónického tvaru s okrajem vyhnutým ven, hrdlem odděleným od těla plastickou lištou a další lištou umístěnou ve spodní části zásobnice. Obdobné členění nádoby je v únětické kultuře netradiční, stejně jako způsob opracování povrchu. Prakticky všechny únětické zásobnice mají hrdlo vyhlazené, zatímco zbývající část povrchu nádoby je vždy nějakým způsobem zdrsněná. Může to být provedeno pouhým zdrsněním, prstováním nebo kombinací obou způsobů. Naše nádoba má vyhlazenou horní i střední část a zdrsněná je pouze třetina stěny od spodní lišty ke dnu. Únětické zásobnice, pokud necháme stranou nádoby ve tvaru hrnce, mají vždy více nebo méně prohnuté vyhlazené hrdlo, které je odděleno od baňatého zdrsněného těla. Odsazení hrdla od těla je umístěno přibližně ve dvou třetinách výšky nádoby. Tento typ zásobnice je zastoupen hlavně v moravsko-rakouské skupině únětické kultury, v jiných oblastech se sice vyskytuje, ale jeho počty jsou znatelně menší (Billig 1958, Abb. 21: 5; Pleinerová 1966, obr. 15: 1; 30: 4; 34: 1). Nádoby, které profilací a celkovou úpravou povrchu nápadně připomínají únětické zásobnice, najdeme již v prostředí nagyrévské kultury v Karpatské kotlině (Patay 1938, Taf. III: 9).

Podle způsobu oddělení hrdla od těla můžeme únětické zásobnice rozdělit na tři základní varianty. První varianta má hrdlo od těla odsazeno pouze výraznou hranou a známe ji z Prušánek (Ondráček 1958, 17, obr. 1), Holubic (Geisler, Peška 1990, obr. 4: 10, 11) nebo Brna-Slatiny (Salaš, Stuchlík, 2011, obr. 75: 10) a vyskytla se i na mladoúnětickém opevněném sídlišti v Jędrychowicích v jižním Polsku (Blajer 1985, ryc. 1: 1, 3). Druhá varianta, která má vyhlazené hrdlo odděleno od baňatého těla jednou až třemi rýhami, se objevila v Brně – Černých Polích (Stuchlík 1969, tab. 20: 1; 29: 5, 7, 8, 11), Brně-Tuřanech (Moravcová, Kala 2019, tab. 29: 15), Holubicích (Geisler, Peška 1990, 512, obr. 1: 1; 2: 6, 7; 4: 12), Hrádku (Čižmář, Salaš 2007, 137, obr. 15: N10), Pavlově (Navrátil 2021, tab. 35B: 1), v nedalekých Trstěnicích (Stuchlík 1969, obr. 106: 12; 107: 1, 2; 108: 2) nebo v jeskyni Pekárna (Stuchlík 1981, obr. 12: 17; 15: 19). Zásobnice s tělem odděleným rýhami byla použita i jako schránka pro uložení kostrového pohřbu dítěte v únětickém hrobu v Dolních Věstonicích (Stuchlík 2007, 199, obr. 3). Se stejnými zásobnicemi se setkáváme rovněž v rakouském prostředí únětické kultury (Lauermann 2003, Abb. 46: 97; 142: 70).

Z našeho hlediska je nejdůležitější třetí varianta, u které je hrdlo od těla odděleno jednou nebo dvěma plastickými lištami, a ty mohou být jednoduché nebo vzácněji zdobeny otisky. Variantu s jednou lištou známe z Bratčic (Ondráček 1960, 164–165, obr. 67: 4; 69: 1), Brna – Černých Polí (Stuchlík 1969, tab. 21: 16; 23: 4, 6, 17; 28: 7; 30: 14; 31: 17, 18; 32: 2), Brna-Slatiny (Salaš, Stuchlík 2011, obr. 75: 5, 9), Brna-Tuřan (Moravcová, Kala 2019, tab. 24: 12; 31: 3), Hrádku (Čižmář, Salaš 2007, 135, 16: N6), Lovčiček (Říhovský 1982, obr. 24: 1), Pasohlávek (Jelínková 1983, 73, obr. 36) nebo třeba ze Šatova (Stuchlík 1969, tab. 50: 7; 52: 13; 69: 3; 87: 23; 94: 2, 3) a z blízkého okolí rovněž z jiného výzkumu J. Kaufmana na sídlišti v Trstěnicích (Stuchlík 1969, tab. 108: 1). Zásobnice s jednou lištou byla použita rovněž pro uložení dětského kostrového pohřbu na únětickém sídlišti na Cezavách u Blučiny (Stuchlík 2007, 199, obr. 2). Běžně se objevují i v sousedním Dolním Rakousku (Scheibenreiter 1953, Taf. 34: 5; 35: 1; 61: 1, 2; Lauermann 2003, 586, Abb. 48: 132, 135; 49: 3; 53: 3; 108: 14; 116: 1, 2; 153: 19). Variantu se dvěma lištami známe mimo jiné z Bratčic (Ondráček 1960, obr. 69: 2), Brna – Černých Polí (Stuchlík 1969, tab. 27: 1; 28: 3; 29: 7; 32: 3), Brna-Tuřan (Moravcová, Kala 2019, tab. 12: 8, 11; 24: 14), Holubic (Geisler, Peška 1990, 512, obr. 1: 6), Šatova (Stuchlík 1969, tab. 65: 1; 76: 11; 82: 10; 97: 14) nebo jeskyně Pekárny (Stuchlík 1981, obr. 12: 15, 16). Ve zmenšeném provedení byla využita i pro uložení depotu bronzových předmětů v Praze-Kobylisích (Moucha 2005, 144–145, Taf. 58: 8). Zásobnice se dvěma lištami se vyskytla i na únětickém mohylníku v polské lokalitě Łęky Małe (Kowiańska-Piaszykowa, Kurnatowski 1954, 56, ryc. 12: 10; Taf. V: 4; Kowiańska-Piaszykowa 1957, ryc. 23; tabl. I: 4) nebo na pohřebišti v Przecławicích, kde byla použita jako schránka pro dětský kostrový pohřeb v nádobě (Lasak 1988, 72–73, ryc. 38: b). U této varianty můžeme zřejmě počítat i s přežíváním do věteřovského období, což dokládají nepočetné nálezy z Olomouce (Dohnal 2004, tab. 7: 8) nebo Hodonic (Rožnovský 2019, tab. 133; 134: 3).

Pro vlastní únětickou kulturu je ovšem členění zásobnice do tří partií naprosto neobvyklé. V podstatě všechny únětické zásobnice mají tvar rozdělený na dvě základní části, a to na vyhlazené hrdlo a různým způsobem zdrsněné tělo. Naše nádoba je však rozčleněna na tři části, a sice vyhlazené hrdlo odsazené lištou od vyhlazeného těla, tato střední partie je další lištou oddělena od dolní části tvořené zdrsněným spodkem. Pro tuto trojdílnost najdeme jen těžko analogie v únětické kultuře, ale často se s ní setkáme u některých typů nádob v protoúnětické kultuře. Nejběžněji jsou tímto způsobem upraveny bezuché amfory, které mají hrdlo od výdutě odsazeno hranou a spodek je od horní části oddělen několika výčnělky (Ondráček 1967, obr. 6: 8, 11; 12: 10, 11; 18: 2, 10; 21: 7, 9; 25: 4; Stuchlík, Stuchlíková 1996a, obr. 23: 8; 26: 18; tab. XI: 10; Peška 2009, tab. 34: 1; 36: 3; 46: 3). Ještě bližší analogii představují amfory s plastickou lištou na rozhraní těla a spodku (Ondráček 1967, obr. 15: 4; 20: 8; 22: 6; 24: 4; 26: 9; Stuchlík 1976, 538, obr. 1: 6; Stuchlík, Stuchlíková, 1996a, obr. 20: 9; 22: 6; Peška 2009, tab. 14: 2; 20: 4; Lauermann 2003, Abb. 122: 2, 3). Amfora s lomem pod největší výdutí se ojediněle objevila i v protoúnětické části pohřebiště Wrocław-Oporów (Machnik et al. 1978, tabl. XXVII: 9). Pouze některé amfory z Těšetic mají plastickou lištu umístěnou na největší výduti (Ondráček 1967, 400, obr. 22: 5, 6). Původně se tato výzdoba vyvozovala z kultury se šňůrovou keramikou nebo z kultury zvoncovitých pohárů (Schránil 1928, 87–88; Tihelka 1953, 249, 252), ale v současné době předpokládáme spíše vývoj z karpatského prostředí (Ondráček 1967, 413).

Členění nádob hranami nebo lištami na třetiny se však objevuje rovněž u hrnků (Ondráček 1967, obr. 5: 3, 4; Stuchlík, Stuchlíková 1996a, obr. 20: 11; Stuchlík 2002, obr. 3: 1, 6; Peška 2009, tab. 3: 5; 18: 2), dvouuchých hrnců (Ondráček 1967, obr. 19: 2) nebo džbánů (Ondráček 1967, obr. 5: 4; 8: 7, 11; 23: 2; 24: 3, 7; 29: 10; Enderová, Stuchlíková 1998, obr. 3: 5, 7; Peška 2009, tab. 7: 6; 18: 5; 22: 2). Trojité členění lze dokonce rozpoznat i na míse ze Šlapanic (Peška 2009, tab. 37: 3). Na hrnku z Otaslavic (Hájek 1953, obr. 5: 2) je oddělení spodní třetiny provedeno dvojitou obvodovou rýhou. Bezpochyby tvarově nejbližší analogii pro naši zásobnici představuje bezuchá amfora z Chrlic (Ondráček 1967, 399, obr. 11: 11; Salaš, Stuchlík 2011, 233, obr. 61). Členění těla protoúnětických nádob do tří partií je převážně moravskou nebo dolnorakousko-moravskou zvyklostí, zatímco v prostředí české protoúnětické kultury je tato profilace méně častá. Amfora z Hospozína (Moucha 1963, Abb. 9: 4), džbánky z Lázní Toušeně a Vinoře (Moucha 1963, Abb. 8: 19; 10: 2) nebo hrnky z Hospozína (Moucha 1963, Abb. 9: 2, 10) a Prahy-Ďáblic (Lutovský, Smejtek a kol. 2005, 369) představují v tomto směru méně početnou složku.

Původ členění keramiky do tří partií můžeme hledat v nagyrévské kultuře v Karpatské kotlině, kde bývá spodní lišta umístěna někdy na maximální výduti nádob, ale častěji, tak jako na Moravě, pod největší výdutí. Exempláře s lištou na největší výduti se vyskytují v typu Ökörhalom (Bóna 1963, Pl. IV: 9), ale častější jsou nádoby s lištou pod největší výdutí, které známe rovněž z typu Ökörhalom (Bóna 1963, Pl. IV: 5, 6, 9; VI: 1), typu Szigetszentmiklós (Bóna 1963, Pl. XIV: 7; XVII: 22; XVIII: 14) a v poněkud odlišnější podobě i z typu Kulcs (Bóna 1975, Taf. 2: 13; 3: 4, 12–14; 4: 1; 6: 8; 7: 12, 14; 8: 1; 9: 1). Méně často se v tomto prostředí objeví rovněž oddělení dolní části pomocí výčnělků (Bóna 1963, Pl. IV: 8). Rózsa Schreiber-Kalicz uvádí obdobně celou řadu nádob s obvodovou lištou nejen z časné fáze (Kalicz-Schreiber 1981, Taf. 4: 5–7; 5: 4; Schreiber-Kalicz 1984, 149–150, Taf. XLIV: 1, 6–8), ale rovněž z mladší fáze nagyrévské kultury (Kalicz-Schreiber 1981, Taf. 8: 11; 10: 8; Schreiber-Kalicz 1984, 157, Taf, XLVIII: 121–123; L: 10; Kalicz-Schreiber 1995, tab. 20: 7; 32: 4). Členění nádob na tři partie, provedené pouze výrazným odsazením spodní třetiny, najdeme také na keramice kultury Nir v severozápadním Rumunsku, která je součástí vučedolsko-zockého okruhu (Bader 1978, 24, Pl. IV: 9; VIII: 8; IX: 1–3, 5, 6, 9). Na přelomu eneolitu a starší doby bronzové je toto členění charakteristické rovněž pro keramiku skupiny Leithaprodersdorf v Rakousku (Neugebauer 1994, Abb. 23: 9–12). Lišty se v Karpatské kotlině využívaly pro výzdobu nádob ještě v následujícím období a poměrně často je najdeme např. v kultuře Vatya (Patay 1938, Taf. XI: 4; Bóna 1975, Taf. 24: 12; 25: 1, 4; 29: 1; 38: 14; 39: 2; 41: 4; Kalicz-Schreiber 1995, tab. 62: 1; 64: 1; 65: 1; Szathmári 1996, Fig. 3: 1, 2; 4: 5; 5: 1).

Nepočetnou keramiku z našeho objektu zastupuje ještě střep z misky s esovitě prohnutým hrdlem překlenutým drobným ouškem (obr. 2: 3), který však neumožňuje přesnější darování. Podobné tvary se vyskytovaly po celou dobu trvání únětické kultury již od její protoúnětické fáze (Ondráček 1967, obr. 20: 5, 7, 10; Peška 2009, tab. 17: 5; 20: 6; 22: 5), ale znatelně častější frekvenci výskytu měly v průběhu vlastní únětické kultury (Tihelka 1953, obr. 11: 4, 6, 7, 10; Stuchlík 1969, tab. 56: 3, 13; 57: 7; 58: 2, 5; 79: 8; 86: 3; 88: 1).

Zachované nálezy z jámy doplňuje ještě soubor hliněných závaží válcovitého tvaru s horizontálním podélným otvorem (obr. 2: 1, 2, 4; 3; 4), která patří k typickým produktům únětické kultury. Setkali jsme se s nimi na únětických sídlištích v Brně – Černých Polích (Tihelka, Hank 1949, obr. 14: b), Brně-Tuřanech (Moravcová, Kala 2019, tab. 29: 12, 13; 33: 17), Pavlově (Stuchlík 2002, obr. 7: 18; Navrátil 2021, tab. 25B: 15; 29B: 15; 31C: 10; 34A: 1), Těšeticích (Podborský 1964, obr. 7: 2; 8: 6), Troskotovicích (Kovárník 1999, obr. 12: 1, 14) nebo v jeskyni Pekárna (Stuchlík 1981, obr. 12: 18, 19). Běžně se s nimi setkáme rovněž na sídlištích v Čechách (Pleinerová 1966, obr. 36: 3, 4; 37: 2–5, 7–18; 48: 4). Početná kolekce tvořená 27 celými exempláři a 20 zlomky se našla v Ďáblicích, z nichž některé byly zdobeny jednou nebo dvěma řadami soustředných důlků (Neustupný 1939, obr. 2). Za sice nepříliš hojné, ale pro únětickou kulturu typické je považoval již J. Schránil (1928, 111). Mimořádně bohatou kolekci 45 válcovitých závaží poskytl objekt 1245/89 z Hrdlovky v severozápadních Čechách (Beneš 1999, 48–49, obr. 6–9), o němž autor dokonce uvažoval jako o symbolickém hrobu tkalce (Beneš 1999, 56–57). Ve značném počtu jsou závaží zastoupena i na řadě únětických osad v Dolním Rakousku (Scheibenreiter 1953, Taf. 65: 2; Lauermann 2003, Abb. 46: 27; 74: 1; 131: 4; 142: 55) nebo v Německu (Billig 1958, Abb. 97: 5; 104; 107; 110; 112; 113: 3–6). Zvláště pěkná kolekce 15 kousků byla objevena na sídlišti v Herzogbirbaumu (Lauermann 2007, Abb. 5–7). V prostředí únětické kultury na Slovensku je zaznamenán jeden exemplář z Jelšovců (Bátora 2018, 361, obr. 287: 1). Drobný zlomek z válcovitého závaží s horizontálním otvorem pochází také ze sídliště iwieńské kultury v Biskupinu v Polsku (Machnik et al. 1978, tabl. XXXVII: 9).

Funkce těchto hliněných artefaktů jako tkalcovských závaží byla již mnohokrát v odborné literatuře diskutována a řešily se při tom různé detailní problémy, jako jsou druhy tkalcovských stavů, průměrná hmotnost závaží, počet nutných exemplářů pro funkci jednoho stavu, případně i skutečné nebo symbolické pohřby tkalců (např. Neustupný 1939; Beneš 1999, 52–55; Grömer 2010, 228; Šteiner 2015; Bátora 2018, 361–363). Nálezy z Rybníků nepřinesly, snad kromě otázky počátku jejich používání, nic podstatného pro detailní řešení této problematiky.

Podle K. Tihelky jejich výskyt pokračuje i ve věteřovském období (Tihelka 1960, 91), ale jím uváděné exempláře z Archlebova, Bánova a Bulhar pocházejí z lokalit s únětickým i věteřovským osídlením. Samozřejmě s jejich výskytem na věteřovských sídlištích musíme počítat, což dokládá ojedinělý výskyt v Olomouci (Dohnal 2004, 281, tab. 5: 8; 6), několik exemplářů z dolnorakouských osad Großweikersdorf (Neugebauer 1975, Taf. 10: 9–11; 11: 15; Lauermann 2003, Abb. 49: 35) a Buhuberg ve Waidendorfu (Hahnel 1998, Taf. 79: 2) nebo několik závaží z maďarovských opevněných osad ve Veselém (Točík 1964, 45, tab. XXXVI: 1, 8; XL: 17, 18; XLII: 10; LII: 13, 18, 20) a v Nitrianském Hrádku (Eisner 1933, 61, tab. XXIX: 4; Točík 1978, Taf. CXI: 29, 30; CXV: 17; CLXXIII: 17). O jistém přežívání těchto závaží svědčí i jeden exemplář nalezený na hradišti z počátku střední doby bronzové ve Vrcovicích v jižních Čechách (Hlásek a kol. 2015, 122–123, tab. 1: 3). Jejich počty jsou v maďarovsko-věteřovském nebo středobronzovém období znatelně menší než na únětických sídlištích. Kromě území únětického okruhu se válcovitá závaží objevila rovněž v oblasti poněkud starší vučedolsko-zókské kultury (Novaki 1965, Taf. 4: 12, 13), takže se nabízí možnost při hledání jejich původu. Pro přesnější datování nemají ovšem válcovitá závaží s horizontálním otvorem žádný význam a jen rámcově je můžeme spojit se starší dobou bronzovou.

Závaží z Rybníků se od obdobných výrobků z jiných únětických nalezišť nápadně odlišují. Při srovnání s běžnou únětickou keramikou jsou keramická závaží méně kvalitním zbožím, ale exempláře z Rybníků představují neobvykle nekvalitní produkty. Všechna jsou vyrobena z velmi hrubé hlíny, a navíc jsou velmi špatně vypálena. Rovněž z tvarového hlediska nejsou nálezy z Rybníků srovnatelné s obvyklými únětickými závažími. Některá z nich nemají pravidelný válcovitý tvar, ale jsou v prostřední části zřetelně zúžená. Běžně bývají jedna nebo i dvě strany zdobeny drobnými důlky, které mohou tvořit soustředný kruh (obr. 3: 3) nebo jsou paprsčitě rozmístěny od středu (obr. 3: 4). Rovněž tato výzdoba je provedena mnohem méně kvalitně. Zvláště neobvyklé je jedno závaží, které má na řezu tvar obdélníka se zaoblenými rohy o rozměrech 11,8 × 6 cm (obr. 3: 1; 4). Patrně jde o exemplář, který byl deformován ještě před vypálením. Vzhledem k nestejnému tvaru i velikosti a neobvykle nízké kvalitě zbývajících závaží lze s jistou pravděpodobností uvažovat o tom, že šlo o výrobky zhotovené v době, kdy nebyly ještě velké zkušenosti s výrobou a používáním těchto předmětů. Nekvalitně vyrobená závaží by mohla tedy naznačovat vyšší stáří objektu.

Pro jednoznačné datování neobsahuje objekt dostatek průkazného materiálu. Zásobnice představuje atypický tvar, pro který najdeme analogie v podstatě pouze v protoúnětické kultuře, případně v nagyrévské kultuře Karpatské kotliny. Moc nám nepomůže ani střep z misky, protože analogie pro něj najdeme v protoúnětické kultuře i ve vlastní únětické kultuře. Horizontální závaží s podélným otvorem známe na našem území dosud

jen z únětické kultury, případně z mladších období, ale jejich poněkud časnější, ačkoliv nepříliš častý výskyt v Karpatské kotlině (Novaki 1965, Taf. 4: 12, 13), by mohl podporovat i možnost jejich používání v období protoúnětické kultury. Nepřímo by to mohla potvrzovat i primitivnost a nedokonalý tvar závaží z Rybníků. Pravdou však zůstává, že doposud nemáme žádné spolehlivé doklady o existenci sídlišť z počátečního úseku únětické kultury (Ondráček 1967, 423–424). Před časem Č. Staňa považoval s jistou pravděpodobností střepový materiál z vrstvy v Chrlicích za možný doklad porušeného protoúnětického sídliště (Staňa 1957, 166–167, obr. 65; 88), avšak toto datování nebylo obecně přijato (Ondráček 1967, 389).

S ohledem na další vývoj únětické kultury dokonce můžeme oprávněně předpokládat existenci sídlišť i v protoúnětické kultuře. Materiál z polohy Na Dílech v Rybníkách je velmi starobylý. Profilace zásobnice a primitivní provedení hliněných závaží dovolují uvažovat o příslušnosti tohoto objektu k protoúnětické kultuře nebo o datování velmi blízkém protoúnětické kultuře. V takovém případě by mohlo jít o první protoúnětické sídliště, protože ta se doposud nepodařilo objevit nejen na Moravě, ale ani v jiných oblastech. Možnost zařazení uvedených nálezů do protoúnětické kultury by chronologicky nepřímo podporovaly i čtyři protoúnětické hroby prozkoumané ve stejné poloze (Ondráček 1967, 433, obr. 25: 1–4; 26).

3. Rybníky, poloha Díly (Čtvrtky)

Podle J. Kaufmana bylo orbou porušeno další sídliště v poloze Čtvrtky (obr. 1). Zachycený objekt měl kuželovitý tvar, ale jeho rozměry nejsou zachovány. Jáma obsahovala střepový materiál, z něhož se podařilo zrekonstruovat hrnec (1) a dvě misky (2, 3). Další mísa (Městské muzeum Moravském Krumlově – inv. č. 3353), která má pocházet ze stejného objektu, je chronologicky poněkud nečitelná, a proto jsme ji do našeho příspěvku nezahrnuli. Kromě keramiky objekt obsahoval ještě osteologický materiál a kameny. Rovněž v tomto případě můžeme předpokládat, že původní obsah mohl být mnohem početnější. Poloha, označená J. Kaufmanem názvem Čtvrtky, je ve skutečnosti totožná s polohou Díly.

Popis nálezů:

1. Hrnec s prohnutým hrdlem překlenutým dvěma protilehlými uchy. Povrch je jemně drsný, nerovný, hnědě až černě zbarvený. Výška 19 cm; Ø okraje 16 cm; Ø dna 11,5 cm; inv. č. 3350 (obr. 6: 3).
2. Mísa s mírně esovitě prohnutým hrdlem, oblou stěnou a poněkud odsazeným dnem. Povrch je hnědočerně vyhlazený. Výška 9 cm; Ø okraje 20 cm; Ø dna 8,5 cm; inv. č. 3351 (obr. 6: 2).
3. Mísa se žlábkem pod okrajem, kónickou stěnou a mírně odsazeným dnem. Hrdlo je překlenuto slepým ouškem (původně asi třemi). Povrch je vyhlazený, hnědočerný. Výška 7,5 cm; Ø okraje 19 cm; Ø dna 7,5 cm; inv. č. 3352 (obr. 6: 1).

Nejvýraznějším exemplářem tohoto celku je nepochybně dvouuchý hrnec (obr. 6: 3). Hrnce představují charakteristický tvar, který je na únětických sídlištích druhým nejčastějším keramickým typem vyráběným v různých obměnách, lišících se pouze velikostí, úpravou povrchu a některými dalšími prvky, jako jsou laloky na okraji, výčnělky na hrdle nebo počet a umístění uch. Většina z nich není chronologicky průkazná a jednou z mála výjimek jsou esovitě profilované hrnce s výčnělky na hrdle, které se poprvé objevily v pozdně únětickém období a ve větším počtu ve věteřovském a maďarovském období. Na pohřebištích se hrnce objevují mnohem vzácněji a obvykle jen ve zmenšeném

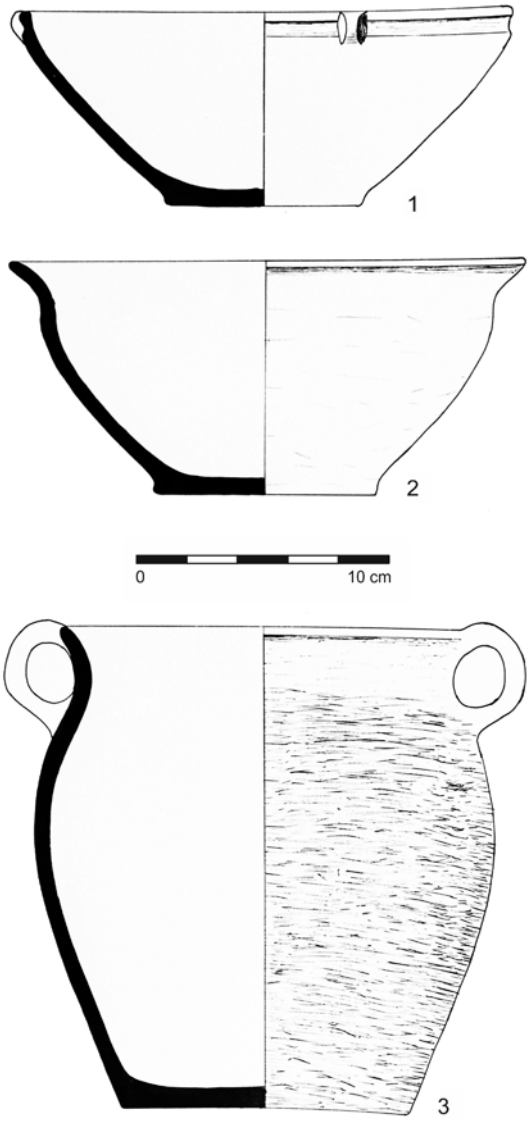

Obr. 6. Rybníky – Díly (Čtvrtky). Keramika z únětické jámy prozkoumané v roce 1962. Kresba S. Stuchlík.

Fig. 6. *Rybníky – Díly (Čtvrtky). Pottery from an Únětice pit investigated in 1962. Drawing by S. Stuchlík.*

provedení (Ondráček 1962, obr. 48: 1; 50: 1; 51: 9; 53: 7). Kromě Moravy je známe z Rakouska, Čech i Polska (Stuchlík 1987, 51), zatímco v Německu se vyskytují v podstatě jen hrnce se zatažením okrajem (Billig 1958, Abb. 100; 105; 106; 108).

Hrnce s esovitě prohnutým hrdlem a zdrsněným tělem můžeme z morfologického hlediska rozdělit na tři základní tvary, a to bezuché hrnce, hrnce s jedním uchem nebo hrnce se dvěma uchy, která vycházejí z okraje a dosedají na plece. V literatuře se s hrnci se dvěma uchy na okraji setkáme jen výjimečně, což je aspoň částečně způsobeno obvyklými problémy s rekonstrukcí sídlištní keramiky. V únětické kultuře se sice objevují rovněž hrnce s vyhlazeným povrchem se dvěma protilehlými uchy na hrdle, ale to je zcela odlišný tvar, který se vyskytuje pouze ve starším období této kultury (Stuchlík 1981, 22). Hrnec z Rybníků tak představuje neobvyklou ukázku této varianty. Jiným vzácným příkladem jsou nádoby z postúnětického období, jako je cedník se dvěma uchy z Peigartenu v Rakousku (Lauermann 2003, Abb. 114: 3) nebo dvouuchý, a dokonce i trojuchý hrnec z maďarovského sídliště v Nitrianském Hrádku (Točík 1978, Taf. XCIX: 21; CXXXVIII: 13). Tyto hrnce by mohly podporovat předpoklad mladšího chronologického postavení dvouuchých exemplářů.

K obsahu jámy v trati Čtvrtky patřily ještě dvě mísy. Mísy na většině únětických lokalit patří mezi nejčastěji zastoupené keramické tvary, které můžeme z typologického hlediska rozdělit na čtyři základní skupiny, a to na mísy s neprofilovanou stěnou, mísy s rýhami pod okrajem, mísy se žlábkem pod okrajem a mísy s prohnutým hrdlem. Mísy s různě profilovaným okrajem nebo hrdlem jsou časté v moravsko-rakouské skupině, zatímco v jiných oblastech se používaly, až na malé výjimky, převážně mísy s neprofilovanou stěnou (Stuchlík 1987, 46).

Prvním exemplářem je mísa se širokým žlábkem pod okrajem překlenutým slepým ouškem, ale původně byla ouška pravděpodobně tři (obr. 6: 1). Tyto mísy se objevují pouze v moravsko-rakouské skupině únětické kultury a z dalších oblastí je neznáme. Používaly se po celou dobu trvání únětické kultury a z chronologického hlediska nemají podstatný význam (Stuchlík 1981, 21, obr. 10: 6; 11: 8; 13: 5, 7; 16: 4, 8, 9; Stuchlík, Stuchlíková 1996b, 143, Abb. 11: 15). Druhá mísa z objektu má mírně klenutou stěnu a esovitě prohnuté hrdlo (obr. 6: 2). Rovněž tyto mísy se vyskytují převážně na Moravě a v Rakousku, zatímco v jiných oblastech únětické kultury jsou zastoupeny jen velmi slabě (Stuchlík 1980, 17). Objevují se v několika variantách, z nichž tu první tvoří exempláře s plynulou profilací, zatímco druhou variantu zastupují tvary s prohnutým hrdlem odděleným od těla více nebo méně ostrou hranou. Náš exemplář patří k variantám s oblou profilací. Pro přesnější chronologii však nemají ani tyto mísy žádný význam.

4. Závěr

Katastr obce Rybníky se v období únětické kultury vyznačoval poměrně hustým osídlením (obr. 1). Prokazuje to na prvním místě sídliště v poloze Díly (obr. 1, lokalita 3), kde J. Kaufman prozkoumal jámy se zásobnicí a závažími (obr. 2–5). Toto naleziště najdeme v různých pramenech rovněž pod označením Čtvrtky, sýpka JZD, kravín JZD, vepřín JZD nebo Na Dílech. Stejné sídliště reprezentuje i mladší jáma se třemi nádobami (obr. 6), s níž souvisí ještě další objekty, z nichž J. Kaufman zachránil nádobu s jedním uchem a dvouuchou amforu (Městské muzeum v Moravském Krumlově, inv. č. 3354-3355). Druhá osada byla v roce 1956 zničena hlubokou orbou v poloze Vinohrad nad Vémyslickou lávkou (obr. 1, lokalita 1) nebo pouze Nad Vémyslickou lávkou (Podborský, Vildomec 1972, 207; Anonym 1961) a byl z ní zachráněn pouze střepový materiál. Třetí sídliště v poloze Na Městských (obr. 1, lokalita 2) bylo J. Kaufmanem zjištěno v roce 1967 (Podborský, Vildomec 1972, 207). Na čtvrté lokalitě sídlištního charakteru byly ve východní části intravilánu obce (obr. 1, lokalita 4) pracovníky Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v roce 2008 prozkoumány dvě jámy (Geislerová, Parma eds. 2013, 286).

Osídlení Rybníků doplňují ještě hroby, které byly prozkoumány v trati Díly. Josef Kaufman při různých příležitostech zachránil materiál ze čtyř protoúnětických hrobů, který je dnes uložen v Národním muzeu v Praze (Skutil 1936, 152; Ondráček 1967, 433, obr. 25: 1–4; 26). Na stejné lokalitě byl v roce 1950 prozkoumán také porušený mladoúnětický hrob (Šolle 1950, 214–216, obr. 150; Kaufman 1954, 13–14, obr. 4). Na druhém pohřebišti v trati Topanovské (obr. 1, lokalita 5) byl v roce 1932 prozkoumán jeden hrob obsahující několik špatně zachovaných nádob, z nichž jednu misku zachránil J. Kaufman (Skutil 1946, 139). Celkový přehled o osídlení Rybníků ve starší době bronzové může doplnit ještě ojedinělý nález nákrčníkovité hřivny (Červinka 1902, 144; Tihelka 1965, 31, 67). Z přehledu nálezů vyplývá, že katastr obce Rybníky byl poměrně hustě osídlen lidem únětické kultury a intenzita osídlení odpovídá situaci, jakou známe z celého Znojemska. Z běžného charakteru osídlení se vymyká pouze jáma se zásobnicí a hliněnými závažími v poloze Díly, která patří k nejstarším sídlištním objektům únětické kultury, a nelze vyloučit její datování do protoúnětické kultury.

Literatura

Anonym 1961: *Rybníky na Moravě* (*okres Znojmo*). Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX196100909 [cit. 2023-01-23]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky http://digiarchiv.amapa.cz/id/M-TX-196100909.

Bader, T. 1978: *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică şi tracică*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Bátora, J. 2018: *Slovensko v staršej dobe bronzovej*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave pre Katedru archeológie FiF UK.

Beneš, J. 1999: Starobronzové pohřebiště s objekty zvláštního charakteru z Hrdlovky, severozápadní Čechy. In: P. Čech (ed.): *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993-1997*. Most: Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, 45–75.

Billig, G. 1958: *Die Aunjetitzer Kultur in Sachsen. Katalog.* Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Dresden 7. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.

Blajer, W. 1985: Uwagi o materiale zabytkowym z Jędrychowic. In: M. Gedl (Hrsg.): *Frühbronzezeitliche befestigte Siedlungen in Mitteleuropa. Materialien der Internationalen Arbeitstagung vom 20. bis zum 22. September 1983 in Kraków*. Archaeologia Interregionalis. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 57–67.

Bóna, I. 1963: The Cemeteries of the Nagyrév Cultura. *Alba Regia* II-III, 1961-62, 11–23. Dostupné také z: https://1url.cz/MrgVp.

Bóna, I. 1975: *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. Archaeologia Hungarica IL. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Červinka, I. L. 1902: *Morava za pravěku*. Brno: Musejní spolek.

Čižmář, M., Geisler, M. 1993: Příspěvek k poznání výšinných sídlišť kultury únětické na Moravě. *Acta musei moraviae, scientiae sociales* LXXVIII(1–2), 51–57.

Čižmář, Z., Salaš, M. 2007: Rituální depozita v zásobních jamách únětické kultury z Hrádku (okr. Znojmo). *Pravěk. Nová řada* 15, 2005, 127–180.

Dohnal, V. 2004: Věteřovské osídlení dómského návrší v Olomouci. In: E. Kazdová, Z. Měřínský, K. Šabatová (eds.): *K poctě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 281–305.

Eisner, J. 1933: *Slovensko v pravěku*. Bratislava: Nakladatelství Učené Společnosti Šafaříkovy.

Enderová, P., Stuchlíková, J. 1998: Hroby protoúnětické kultury ze Slavkova, okr. Vyškov. *Pravěk Nová řada* 7, 1997, 237–243.

Geisler, M., Peška, J. 1990: Sídliště únětické středodunajské mohylové kultury z Holubic. *Archeologické rozhledy* XLII(5), 510–522. Dostupné také z: https://1url.cz/XrgVl.

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2013: *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Grömer, K. 2010: *Prähistorische Textilkunst in Mitteleuropa* [online]. Wien: Naturhistorisches Museum Wien. [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/29409.

Hahnel, B. 1998: Waidendorf – Buhubeg. Siedlung der Věteřovkultur. *Forschungen in Stillfried* 8, 7–271.

Hájek, L. 1953: Drobné příspěvky k poznání únětické kultury. *Památky archeologické* XLIV(1), 201–215. Dostupné také z: https://1url.cz/VrgVC.

Hlásek, D. a kol. 2015: *Vrcovice. Hradiště z počátku střední doby bronzové*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách. Supplementum 10. České Budějovice, Plzeň: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Západočeská univerzita v Plzni.

Chleborád, M. 1928: *Poslední archaeologické výzkumy na Bučovsku*. Zvláštní otisk z Pravěk 1927–28. Brno: Moravský archeologický klub.

Jelínková, D. 1983: Zachraňovací výzkum na katastru obce Pasohlávky (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1981, 73–74.

Kalicz-Schreiber, R. 1981: Möglichkeiten zur feineren Gliederung der Nagyrév-Kultur in Budapest. In: N. Kalicz (Hrsg.): *Die Frühbronzezeit im Karpatenbecken und in die Nachbargebieten. Intenationales Symposium 1977 Budapest-Velem*. Budapest: Archäologisches Institut der UAW, 81–86.

Kalicz-Schreiber, R. 1995: *Bronzkori urnatemetö Szigetszentmiklós határában*. Ráckevei Múzeumi füzetek 2. Ráckeve: Árpád Múzeum.

Kaufman, J. 1954: Nové nálezy v Rybníkách u Moravského Krumlova. *Archeologické rozhledy* VI(1), 12–14, 33. Dostupné také z: https://1url.cz/8rgVU.

Kovárník, J. 1999: Troskotovice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol.: *Pravěká sociokultovní architektura na Moravě*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity, 139–165.

Kowiańska-Piaszykowa, M. 1957: Wyniki badań archeologicznych kurhanu III kultury unietyckiej w Łękach Małych w pow. kościańskim. *Fontes Archaeologici Posnanienses* VII, 116–138.

Kowiańska-Piaszykowa, M., Kurnatowski, S. 1954: Kurhan kultury unietyckiej w Łękach Małych, pow. Kościan. *Fontes Archaeologici Posnanienses* I, 43–76.

Lasak, I. 1988: *Cmentarzysko ludności kultury unietyckiej w Przecławicach*. Acta Universitatis Wratislaviensis 981. Studia Archeologiczne XVIII. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Lauermann, E. 2003: *Studien zur Aunjetitzer-Kultur im nördlichen Niederösterreich. Teil 1, 2*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 99. Bonn: Habelt.

Lauermann, E. 2007: Ein Bemerkenswertes frühbronzezeitliches Fundensemseble aus Herzogbirbaum, Niederösterreich. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 20, 117–132.

Lutovský, M., Smejtek, L. a kol. 2005*: Pravěká Praha: Věnováno památce pražského archeologa Josefa Antonína Jíry (1868–1930)*. Praha: Libri.

Machnik, J., Gediga, B., Miśkiewicz, J., Hensel, W. 1978: *Prahistoria ziem polskich III. Wczesna epoka brązu*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Moravcová, J., Kala, J. 2019: *Sídelní areál ze starší doby bronzové v Brně-Tuřanech. Pohřební komponenta*. Pravěk. Supplementum 35. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Únětицer Kultur in Böhmen. *Sborník Československé společnosti archeologické* 3, 9–60.

Moucha, V. 2005: *Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen*. Praha: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik.

Navrátil, A. 2021: *Osídlení ve starší době bronzové pod Pálavou*. Pravěk. Supplementum 37. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Neugebauer, J.-W. 1975: Bronzezeitliche Ansiedlungen in Großweikersdorf, p. B. Tulln, N.Ö. Ein Beitrag zur Gliederung der Věteřov-Kultur in Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca* 58, 5–75.

Neugebauer, J.-W. 1994: *Bronzezeit in Ostösterreich*. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich. St. Pölten, Wien: Verlag Niederösterreichisches Pressehaus.

Neustupný, J. 1939: Únětická závaží a sekeromlaty se žlábkem. *Památky archeologické. Skupina pravěká* XLI, 1936–1938, 122–125. Dostupné také z: https://1url.cz/SrgV0.

Novaki, G. 1965: A nagygörbö-várhegyi korabronzkori eröditett telep. *Archaeologiai Értesitö* 92, 168–175.

Ondráček, J. 1958: Depot z Prušánek a únětické hřivny na Moravě. *Pravěk východní Moravy* I, 17–47.

Ondráček, J. 1960: Výzkum únětického sídliště v Bratčicích na Moravě. *Archeologické rozhledy* XII(2), 162–167, 187–189. Dostupné také z: https://1url.cz/ergVO.

Ondráček, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura. *Slovenská archeológia* XV(2), 389–446. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1967_2.pdf.

Patay, P. 1938: *Korai bronzokori kultúrák Magyarországon. Frühbronzezeitliche Kulturen in Ungarn*. Dissertationes Pannonicae II(13). Budapest : A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Érem és Régiségtani Intézete.

Peška, J. 2009: *Protoúnětické pohřebiště z Pavlova*. Olomouc: Archeologické centrum.

Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství. *Památky archeologické* LVII(2), 339–458. Dostupné také z: https://1url.cz/brgV6.

Podborský, V. 1964: Sídlištní nálezy z neolitu a doby bronzové v poloze „Vinohrady" u Těšetic. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity* E 9, 20–46.

Podborský, V., Vildomec, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno: Musejní spolek.

Rožnovský, D. 2019: *Sídliště ze sklonku starší doby bronzové v Hodonicích (okr. Znojmo)*. Pravěk. Supplementum 34. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Říhovský, J. 1982: Hospodářský a společenský život velatické osady v Lovčičkách. *Památky archeologické* LXXIII(1), 5–56. Dostupné také z: https://1url.cz/TrgV8.

Salaš, M. 1990: *Únětická sídlištní jáma s lidskými kosterními pozůstatky na Cezavách u Blučiny. Památky archeologické* LXXXI(2), 275–307. Dostupné také z: https://1url.cz/jrgVA.

Salaš, M., Stuchlík, S. 2011: Civilizace doby bronzové. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 227–318.

Scheibenreiter, F. 1953: *Die Aunjetitzer-Kultur in Niederösterreich*. Rkp. dizertační práce. Uloženo: Österreichische Nationalbibliothek.

Schránil, J. 1928: *Vorgeschichte Böhmens und Mähren*. Berlin: de Gruyter.

Schreiber-Kalicz, R. 1984: Komplex der Nagyrév-Kultur. In: N. Tasić (Hrsg.): *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Balcano-Pannonica. Beograd: Balkanološki institut SANU, 133–190.

Skutil, J. 1936: Moravské praehistorické výkopy a nálezy 1931. *Obzor prehistorický* IX, 140–164.

Skutil, J. 1947: Moravské prehistorické výkopy a nálezy za rok 1932. *Časopis zemského musea v Brně* XXXIII, 1946, 135–144.

Staňa, Č. 1957: Časně únětické hroby a sídliště v Chrlicích u Brna. *Archeologické rozhledy* IX(2), 162–167, 188–191. Dostupné také z: https://1url.cz/prgkt.

Staňa, Č. 1986: Výšinné únětické sídliště na Zelené hoře u Vyškova na Moravě. *Archeologické rozhledy* XXXVIII(1), 46–61, 117. Dostupné také z: https://1url.cz/Zrgkz.

Stuchlík, S. 1969: *Sídliště únětické kultury na Moravě*. Rkp. diplomové práce. Univerzita J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta. Uloženo: Knihovna Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.

Stuchlík, S. 1976: Protoúnětické hroby z Brna – Holásek. *Archeologické rozhledy* XXVIII(5), 537–540. Dostupné také z: https://1url.cz/nrgk1.

Stuchlík, S. 1980: Archeologické nálezy ze starší doby bronzové a halštatu. In: J. Unger a kol.: *Pohořelice-Klášterka. Pravěké sídliště, slovanská osada a zaniklá středověká ves*. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně VIII(2). Praha: Academia, 16–24.

Stuchlík, S. 1981: *Osídlení jeskyň ve starší a střední době bronzové na Moravě*. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně IX(2). Praha: Academia.

Stuchlík, S. 1985: Výšinná sídliště únětické kultury na Moravě. In: M. Gedl (Hrsg.): *Frühbronzezeitliche befestigte Siedlungen in Mitteleuropa. Materialien der Internationalen Arbeitstagung vom 20. bis zum 22. September 1983 in Kraków*. Archaeologia Interregionalis. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 1985, 120–142.

Stuchlík, S. 1987: Únětické pohřebiště v Mušově. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně XIV(2). Praha: Academia.

Stuchlík, S. 2001: Nadzemní kůlové stavby ze starší doby bronzové na Moravě. *Pravěk. Nová řada* 10, 2000, 219–250.

Stuchlík, S. 2002: Vývoj osídlení pod Pavlovskými vrchy v době bronzové. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 149–221.

Stuchlík, S. 2007: Pohřby v nádobách v době bronzové na Moravě. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 42, 197–210. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/SZ_42.pdf.

Stuchlík, S., Stuchlíková, J. 1996a: *Pravěká pohřebiště v Moravské Nové Vsi – Hruškách*. Studie Archeologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně XVI(1). Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky.

Stuchlík, S., Stuchlíková, J. 1996b: Aunjetitzer Gräberfeld in Velké Pavlovice. Südmähren. *Praehistorische Zeitschrift* 71(2), 123–169.

Szathmári, I. 1996: Bronze wire and skeet ornaments of the Vatya culture. In: T. Kovács (Hrsg.): *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachtbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 77–87.

Šolle, M. 1950: Únětický hrob a halštatské sídliště z Rybníků u Mor. Krumlova. *Archeologické rozhledy* II(2), 214–217. Dostupné také z: https://1url.cz/Qrgjy.

Šteiner, P. 2015: Loom-weights of the otomani-Füzesabony cultural complex from Barca I. In: J. Bátora, P. Tóth (eds.): *Keď bronz vystriedal meď. Zborník prispevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“. Levice 8.-11. októbra 2013*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes XVIII. Nitra: Archeologický ústav SAV, 261–269.

Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště. *Památky archeologické* XLIV(2), 229–328. Dostupné také z: https://1url.cz/5rgj7.

Tihelka, K. 1960: Moravský věteřovský typ. *Památky archeologické* LI(1), 27–135. Dostupné také z: https://1url.cz/irgdt.

Tihelka, K. 1965: *Hort- und Einzelfunde der Úněticer Kultur und des Věteřover Typus in Mähren*. Fontes archaeologiae Moravicae IV. Brno: Archeologický ústav ČSAV, 1965.

Tihelka, K., Hank, V. 1949: Sídliště únětické a středodunajské mohylové kultury v Brně – Černých Polích. *Časopis Moravského musea v Brně* XXXIV(2), 138–163.

Točík, A. 1964: *Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom*. Archaeologica Slovaca. Fontes V. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied.

Točík, A. 1978: *Nitrianský Hrádok – Zámeček. Bez. Nové Zámky. Bronzezeitliche befestigte Ansiedlung der Maďarovce-Kultur. II, Tafeln, Pläne*. Nitra: Archeologický ústav SAV.

Summary

During long-term collaboration beginning in the year 1929 and then from 1957 as an employee of the Moravský Krumlov Museum, amateur archaeologist J. Kaufman rescued many finds from all prehistoric periods. The article focuses on material from two excavations at Únětice culture settlements in the town of Rybníky.

The first settlement was at the the ‘Díly’ location, where J. Kaufman acquired finds from two settlement pits. The most important find is a large storage vessel with a band at the transition from the neck to the body, and a second band is found below the widest part of the body. The neck and the body of the vessel have a smoothed surface and only the bottom is roughened (Fig. 2: 5). Two bowls with a curved neck (Fig. 2: 3) and five clay cylindrical weights with a horizontal perforation (Fig. 2: 1, 2, 4; 3; 4) were also found in the pit. Four additional weights were found in an adjacent pit (Fig. 5). The large storage vessel is divided by the two bands into three parts, which distinguishes the artefact from similar Únětice culture specimens, which have a smoothed neck and the separation from the roughened body is accomplished with relief bands, grooves or heavy indentation. While the division of vessels into three parts is unknown in the Únětice culture, it is frequently observed in the Proto-Únětice period. The lower third of Proto-Únětice amphorae is separated by a relief band, knobs or at least a distinct edge. Proto-Únětice cups, jugs, pots and even a small number of bowls have a similar segmentation in Moravian-Austrian territory, while this profile is much rarer in other areas. The division of ceramics into three parts also often occurs in the Nagyrév culture, from which the vast majority of Proto-Únětice pottery is derived. Other pottery from the pit is of no significance for a more precise dating. Cylindrical weights, a typical product of the Únětice culture from its entire territory, are also important artefacts. However, unlike similar artefacts from other Únětice sites, the weights from Rybníky have a much rougher rendering and formal imperfection. One of the weights even has a rectangular cross-section with rounded corners. The storage vessel with a Proto-Únětice profile and the overall primitive character of the clay weights make it possible to consider the affiliation of this feature with the Proto-Únětice culture, or at least a dating very close to the Proto-Únětice culture. In such a case, this would be the first Proto-Únětice settlement, as they have not yet been discovered in Moravia or any other areas.

All that was rescued from the second Únětice settlement in Rybníky was a bowl with an S-shaped neck (Fig. 6: 2), a bowl with a groove beneath the rim (Fig. 6: 1) and a pot with an S-shaped profile with a roughened surface and two handles on the rim (Fig. 6: 1). The most interesting artefact in this assemblage is the pot, as it is the first specimen of its type in Moravia. Although the dating is not entirely clear, the find unit can be dated with a certain degree of probability to the Late Únětice period.

Únětice culture settlements have been found to date at four locations in Rybníky (Fig. 1), graves have been found at two locations and the range of settlement is also supplemented by the find of a torc-like ingot from an unknown site. From a chronological perspective, the finds from Rybníky can be dated to the Proto-Únětice period and also to the fully developed period of the Únětice culture. The most intensive settlement is documented at the Díly site, where a Proto-Únětice burial ground and a grave from the later period, a very old settlement (perhaps even Proto-Únětice) and a settlement from the Late Únětice culture have been found.

Kontakt

Stanislav Stuchlík
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
s.stuchlik@seznam.cz

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 105–118

Výrobky z tvrdých živočišných materiálů ve starší době bronzové na jižní Moravě

Early Bronze Age artefacts from hard animal materials found in the south Moravia region

– *David Hons** –

KEYWORDS

Bone and antler industry – Early Bronze Age – Únětice culture – Věteřov group – south Moravia

ABSTRACT

The presented article focuses on Early Bronze Age artefacts made from hard animal materials found in the south Moravia region. This topic tends to be neglected in the literature, as these artefacts are not as numerous as ceramics or bronze objects. However, their study can bring important knowledge. Open rural settlements of the Early Bronze Age are compared. Two sites are dated to the Únětice culture, the third to the Věteřov group. Processed assemblages are the largest known collections of artefacts from the period in south Moravia. The main aim of the thesis is a detailed analysis of the assemblages, which consist mainly of objects assembled from bones and antlers; the use of other raw materials is rare. The article compares the production of artefacts between the earlier Únětice and later Věteřov phases. It briefly addresses the find circumstances and contexts of individual artefacts. The analytical part includes an osteological determination of raw materials used for the production of artefacts. It focuses on a morphological and typological description of objects based on new descriptive standards in an effort to revise previously used subjective terms such as awl. The third part of the analysis is devoted to a study of use-wear marks created in the production and use of individual artefacts or their archaeologisation. The discussion addresses the possibilities of interpreting and identifying the function of individual objects on the basis of the above analyses.

* Corresponding author – E-mail address: HonsD@seznam.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-01

Received 1 November 2022; received in revised form 20 January 2023.
Available online 28 February 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Úvod

Artefakty vyrobené z tvrdých živočišných materiálů (dále KPI) tvořily podstatnou součást materiální kultury pravěkých společností. I přes jejich nezpochybnitelný význam v každodenním životě pravěkých populací jim v dosavadním vědeckém bádání nebyl věnován příliš velký prostor. Během posledních let bylo k problematice KPI publikováno několik studií a příspěvků, nicméně v porovnání s jinými tématy jich je poměrně málo. Uvést můžeme článek M. Nývltové Fišákové a D. Parmy (2014, 113–122), který se zabývá novějšími nálezy astragálů ze záchranných výzkumů na Moravě (např. Ivanovice na Hané, Modřice-Sádky aj.) datovaných do mladší doby bronzové a doby halštatské. Astragálům ve starší době bronzové se věnuje článek R. Kyselého (Kyselý et al. 2020). Mezi důležité studie řadíme článek o KPI ze Spišského Štvrtku (Oravkinová et al. 2017), který přináší komplexní analýzu zdejšího inventáře KPI, kulturně náležejícího otomansko-füzesabonyskému kulturnímu komplexu z přelomu starší a střední doby bronzové na Slovensku. Ze zahraničních studií můžeme jmenovat článek věnovaný souboru KPI z opevněné lokality Maszkowice (Przybyła, Jędrysik 2018), detailní analýzu dvou jehlic z hrobu mierzanowické kultury (Winnicka et al. 2020) nebo příspěvek S. Vitezovićové a I. Vraniće (2017), zabývající se problematikou studia KPI v obecné rovině se snahou sjednotit metodu výzkumu. Na nastíněnou torzovitost v poznání jednotlivých aspektů kostěné a parohové industrie starší doby bronzové na Moravě reaguje předmětná studie,[1] jež přináší výsledky komplexní analýzy a následné komparace nálezů KPI ze tří vybraných lokalit. Dvě z nich datujeme do období únětické kultury, třetí náleží věteřovské skupině.

2. Materiály a metody

Analyzované soubory představují materiál ze tří jihomoravských lokalit datovaných do starší doby bronzové. Zastoupeny byly předměty vyrobené z kostí, parohů a lastury. V případě únětických lokalit se jednalo o několik let trvající rozsáhlé záchranné výzkumy. Charakter výzkumu se v některých případech podepsal na poněkud kusých informacích o nálezovém kontextu artefaktů (především se jedná o ne vždy dostatečně specifikované hloubky jednotlivých nálezů). Hodonický materiál (věteřovská skupina) pochází rovněž ze záchranných výzkumů. Menší část souboru byla získána již mezi lety 1977–1979, zbylá, větší část, až v letech 2010, respektive 2013. K deskripci artefaktů bylo použito názvosloví navržené v článku M. Zelinkové a K. Lázničkové-Galetové (2007a, 3–21), v některých specifických případech upravené a doplněné autorem článku pro potřebu přesnějšího popisu předmětů. K užití této terminologie vedla snaha o sjednocení pojmů a oproštění se od názvosloví vycházejícího často ze subjektivního vnímání badatele (jako jsou

šídla, bodce, dýky apod.). Předměty byly podrobeny osteologické analýze.[2] Cílem analýzy bylo získat data o druhu zvířete, jeho stáří, a co nejpřesnější určení kosti. Provedena byla makroskopická analýza traseologických stop (pomocí lupy s 10násobným zvětšením). Pro účely studie byly definovány a sledovány čtyři kategorie stop – u prvních tří byly jako základ použity práce M. Zelinkové a K. Lázničkové-Galetové (2007a; 2007b), čtvrtou kategorii do analýzy zařadil autor: stopy po výrobě, stopy po používání, stopy po archeologické transformaci a stopy po kontaktu s ohněm. K určení byly použity stupně přepálení kostí podle publikace M. Dokládala (1999). Na základě traseologických pozorování a analogií získaných z literatury byly předměty rozděleny do několika skupin podle jejich možného využití. Výsledky analýz (osteologické, traseologické a morfologické) byly sumarizovány v excelové databázi (Microsoft Excel 2007) a následně převedeny do závěrečných tabulek (Hons 2017, 114–136).

3. Analyzované lokality

Kritériem pro výběr lokality byl dostatečně početný soubor artefaktů (za dostatečně početný soubor byla určena hranice 30 a více předmětů) a dobře zdokumentované nálezové okolnosti. Z chronologického hlediska byly vybrány dvě únětické lokality (Brno-Tuřany a Podolí, okr. Brno-venkov) a jedna věteřovská (Hodonice, okr. Znojmo) se záměrem srovnat případný vývoj (výrobní postupy, nové typy artefaktů atd.) mezi dvěma chronologicky následnými úseky starší doby bronzové. Ve všech případech se jedná o nížinné sídlištní lokality, u Brna-Tuřan a Podolí včetně pohřební komponenty. Materiál z hrobů však do analýzy záměrně zahrnut nebyl, aby nedošlo k případnému zkreslení dat. Každá z únětických lokalit (Brno-Tuřany, Podolí) poskytla k analýze 36 kusů KPI. Hodonický soubor zahrnuje 66 artefaktů. Předměty byly z větší části dobře dochované a umožňovaly bližší analýzy výrobních nebo traseologických stop na jejich povrchu.

3.1 Brno-Tuřany

Lokalita se nachází v místě výstavby průmyslové zóny (obr. 1a). V letech 2005–2007 zde bylo v rámci záchranných výzkumů objeveno, mimo jiné, především rozsáhle únětické sídliště i s pohřební komponentou. Naleziště je situováno v jihovýchodní části Brna na rozhraní tří městských částí (Černovice, Slatina, Tuřany). Publikovány byly doposud nálezové zprávy (např. Kos 2006) nebo článek J. Moravcové a J. Kaly (2019) zabývající se únětickou pohřební komponentou. Sídliště lze datovat do starší a mladší fáze únětické kultury, přesnější datování materiál neumožňuje (Moravcová 2012, 127; D. Parma, osobní sdělení). V rámci sídliště (bez pohřební komponenty) bylo dosud popsáno 176 objektů spadajících do starší doby bronzové, z tohoto počtu 148 objektů obsahovalo osteologický materiál, v několika případech v kombinaci se škeblemi, čtyři další obsahovaly pouze zbytky škeblí. Jednalo se o zásobní jámy (103 objektů), sídlištní jámy (18 objektů), hliníky (7 objektů) a kůlové jámy (7 objektů). Analyzované předměty (36 kusů) pocházely z 18 objektů, a to ze zásobních jam (12), sídlištních jam (4) a hliníků (2), ve všech případech byl v objektu nalezen i osteologický materiál.

3.2 Podolí

Lokalita se nachází asi 1,5 km východně od Brna (obr. 1a). Při stavbě průmyslového areálu zde bylo nalezeno rozsáhlé monokulturní pravěké sídliště s pohřební komponentou (např. Parma 2012–2013; Kaderková 2012). Jedná se o druhé z únětických nalezišť,situované pouze několik kilometrů severovýchodně vzdušnou čarou od lokality Brno-Tuřany. Nálezy lze datovat, obdobně jako v první lokalitě, do starší a mladší fáze únětické kultury bez možnosti přesnějšího vymezení (Kaderková 2012, 85; D. Parma, osobní sdělení). V obou případech jde tedy o časově blízké lokality, možná i současné. Do období únětické kultury datujeme 338 sídlištních objektů (výzkumy z let 2006–2014, např. Parma 2008; 2010; 2012–2013; 2013). Osteologický materiál byl nalezen ve 138 objektech, v 15 byly přítomny i zbytky škeblí. Dalších šest objektů obsahovalo pouze zbytky škeblí. Charakterem se jednalo o následující objekty: zásobnice (85 objektů), sídlištní jámy (33 objektů), kůlové jámy (10 objektů), sloupové jámy (2 objekty), bez interpretace (7 objektů). Předměty z tvrdých živočišných materiálů byly nalezeny v 26 objektech (všechny obsahovaly i osteologický materiál), ale pro analýzu bylo možné použít pouze materiál z 20 objektů, z nichž se v 16 případech jednalo o zásobní jámy, a zbytek zahrnoval dvě sídlištní jámy, jeden hliník a jeden liniový žlábek.

Obr. 1a. Plán s vyznačením lokalit únětické kultury. 1 – Brno-Tuřany; 2 – Podolí. Podle Parma 2012–2013; Moravcová 2012, 17; zpracoval D. Hons.

Fig. 1a. *Plan showing the sites of the Únětice culture. 1 – Brno-Tuřany; 2 – Podolí. After Parma 2012–2013; Moravcová 2012, 17; designed D. Hons.*

3.3 Hodonice

Věteřovskou skupinu reprezentuje lokalita Hodonice (okr. Znojmo; obr. 1b), kde bylo odkryto několik stovek sídlištních objektů náležejících do celého časového rozmezí věteřovské skupiny s hlavním těžištěm v její klasické fázi (Rožnovský 2019, 108–111). Z výzkumů z let 1977–1979, 2010 a 2013 je řazeno 255 do období věteřovské skupiny (Rožnovský 2019, 25). Osteologický materiál byl nalezen ve 165 objektech (sdělení

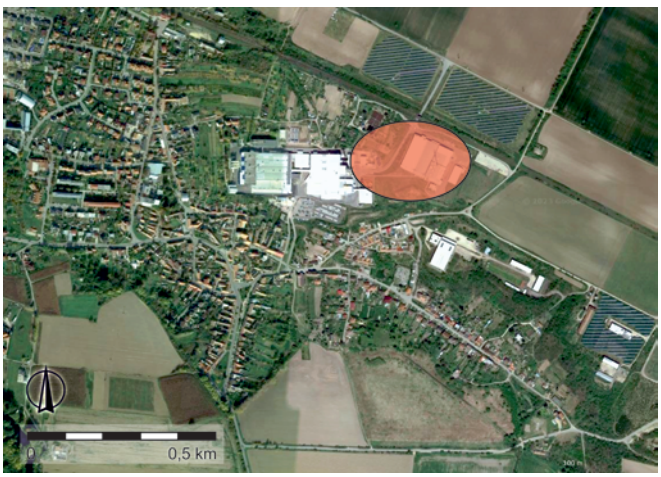

Obr. 1b. Lokalita Hodonice. Podle Rožnovský 2016, 120; zpracoval D. Hons.

Fig. 1b. *Site Hodonice. After Rožnovský 2016, 120; designed D. Hons.*

D. Rožnovského, nálezová zpráva k výzkumům z let 2010 a 2013 zatím není k dispozici). Z lokality pochází 66 kusů KPI. Analyzovaný materiál byl přítomný ve 40 objektech, z nichž 24 představují zásobní jámy, dvě sídlištní jámy, tři hliníky, šest objektů odkrytých v letech 1977–1979 není interpretováno a k pěti objektům se nedochovaly bližší informace.

4. Nálezové kontexty KPI

V rámci vyhodnocení nálezové situace KPI byl analyzován i doprovodný materiál vyskytující se v příslušných objektech. Cílem bylo zjistit případné anomálie (např. výraznější kumulace určitého materiálu, signifikantní nálezy) nebo neobvyklé struktury, které by mohly být interpretovány například jako dílna apod. Po zhodnocení nálezových celků se však nezdá, že by některý z objektů na kterémkoliv ze sídlišť sloužil pro výrobu KPI.

Předměty z lokality Podolí pocházejí z 20 objektů. Většinu z nich představovaly zásobní jámy (16), zbytek tvořily dvě sídlištní jámy, jeden hliník a jeden liniový žlábek. Deset zásobních jam (obj. 520, 552, 554, 559, 584, 600, 627,628, 635, 640) obsahovalo standardní fragmentární materiál (keramické fragmenty do 200 ks, zlomky kostí, štípanou industrii, mazanici, zlomky lastur). V zásobní jámě č. 539 je po jednom kusu zastoupena štípaná a broušená industrie. V téže jámě bylo nalezeno o něco více keramiky, nicméně nelze říct, že se jednalo o nestandardní nálezový soubor. Liniový žlábek (obj. 519) a sídlištní jámy (obj. 643 a 646) obsahovaly podobný materiál. V zásobních jámách č. 543 a 561 bylo nalezeno poměrně málo keramických fragmentů i ostatního archeologického materiálu, ale v každé byly zároveň nalezeny tři kusy KPI. Nezdá se však, že by mělo jít o významnou kumulaci, pravděpodobně se sem při zániku objektů dostalo pouze méně keramického odpadního materiálu. V zásobní jámě č. 629 bylo nalezeno jen málo materiálu (v řádech desítek kusů), ležel zde však kompletní skelet dospělého tura domácího (samice) a skelet telete. Mohlo jít o zbavení se nemocných kusů, nebo k jejich uložení do objektu vedl jiný, nám neznámý důvod. Z hlediska kumulace nálezů je nejzajímavější objekt č. 555, ve kterém bylo nalezeno velké množství keramických fragmentů (cca 450), osm kusů KPI a několik štípaných nástrojů a úštěpů. Objekt lze na základě tvaru s velkou pravděpodobností identifikovat jako zásobní jámu, kterých byla na nalezišti celá řada. Nicméně je možné, že právě tato jáma se nacházela v blízkosti nějakého výrobního objektu, protože kromě zvýšeného výskytu keramiky je zde nadprůměrně zastoupena KPI a štípaná industrie. Samozřejmě se může jednat pouze o shodu okolností, že se právě sem dostalo větší množství odpadního materiálu. Poslední objekt je hliník (č. 650), který kromě obvyklého střepového materiálu obsahuje relativně velké množství kamenných úštěpů a dva kusy suroviny. Pravděpodobně však sloužil po zániku své funkce pouze jako odpadní zóna.

V Brně-Tuřanech byla KPI nalezena v 18 objektech. Standardní doprovodný materiál (keramické fragmenty do 200 ks, zlomky kostí, kamenné úštěpy, mazanici, zlomky lastur) obsahovalo šest zásobních jam (obj. 611, 625, 668, 3506 a 7526), tři sídlištní jámy (obj. 510, 536, 5567) a oba hliníky (obj. 664 a 5602). Sídlištní jáma č. 7580 poskytla jen málo keramických fragmentů, ale bylo zde nalezeno 16 kusů kamenné suroviny, což by mohlo naznačovat možnost jejího významnějšího využití (například výrobní či zpracovatelský objekt). Z objektu č. 615 pochází větší množství keramických fragmentů a osm kusů KPI (největší koncentrace KPI na sídlišti). Z objektu č. 616 bylo vyzvednuto velký počet keramických fragmentů, méně pak KPI. V objektu č. 619 bylo rovněž nalezeno více jak 250 keramických střepů a pět kusů KPI. V případě první a třetí uvedené situace můžeme uvažovat o možné blízkosti nějaké struktury, kde eventuálně existovala potřeba užití KPI k nějaké činnosti. Stejně tak však nelze vyloučit pouze náhodnou kumulaci v těchto situacích. Zásobní jáma č. 644 obsahovala malou dyznu (můžeme uvažovat o blízkosti zóny pro zpracování kovu), tři kusy KPI, kamenné jádro a několik úštěpů. V objektu č. 6792 byly nalezeny dvě kamenné pilky a tři kusy KPI, ostatního doprovodného materiálu bylo relativně málo. Nález pilek je nicméně zajímavý, protože by mohl ukazovat na nějakou činnost výrobního charakteru v okolí objektu. Zbývající dva objekty (č. 5603 a 6730) obsahovaly velké množství keramického materiálu a kromě toho úštěpy a surovinu pro výrobu štípané industrie, části hotové štípané a broušené industrie a rovněž sedm kusů KPI a korálek vyrobený z lastury. Objekt č. 5603 poskytl i zlomek broušené sekerky. Především posledně jmenované objekty se svým obsahem relativně liší od ostatních z této lokality, což vede k úvaze o existenci nějakých výrobních struktur v jejich blízkém okolí.

Hodonické nálezy pocházejí ze 40 objektů (Rožnovský 2016). Větší část z nich obsahovala standardní doprovodný materiál jako na předešlých lokalitách. Jedná se o 24 zásobních jam (č. 16, 25, 28, 29, 30, 517, 531, 532, 541, 558, 561, 565, 569, 574, 583, 588, 598, 600, 625, 645, 687, 690, 1510, 1533), dva hliníky (č. 611 a 618), dvě sídlištní jámy (č. 684 a 689) a jednu kůlovou jámu (č. 535). Hliník č. 617 byl prozkoumaný jen z části, ale i tato část byla bohatá na keramický materiál a byly zde nalezeny čtyři kusy KPI. V případě objektů č. 503, 504 a 540 (zásobní jámy) byly nalezeny hroby v superpozici. KPI zde nalezená nenáležela uloženinám hrobových celků, takže s nejvyšší pravděpodobností netvořila součást pohřbu. Nelze však zcela vyloučit, že v důsledku bioturbačních procesů mohlo dojít k posunu předmětů mezi uloženinami. Objekt č. 562 byl atypický silnou vrstvou mazanice nad dnem, ale mohlo jít pouze o zřícenou stěnu objektu. V sídlištní jámě č. 570 byly nalezeny kostry dvou psů. Obdobně objekt č. 584 měl částečně propálené vrstvy a obsahoval kosti velkého zvířete, jiné nestandardní nálezy nebyly zaznamenány. Objekt č. 1504 měl propálené celé dno a několik dalších vrstev, nestandardní materiál neobsahoval. Za neobvyklou lze označit situaci v objektu č. 644, kde bylo celé dno pokryto keramickými střepy. Kromě toho zde byl objeven i nepočetný osteologický materiál.

5. Analýzy

5.1 Osteologická analýza

U všech studovaných předmětů byla provedena osteologická analýza (Nývltová Fišáková 2017). Posuzován byl druh zvířete, jeho věk a typ použité kosti. Z druhů zvířat byl zastoupen tur domácí, ovce/koza, prase domácí, jelen lesní, kůň domácí, pes domácí a zajíc polní. Poměrně velkou část předmětů bylo možno určit pouze podle velikosti a příslušnosti ke kategoriím: velký savec, středně velký savec a malý savec, protože stupeň jejich opracování nedovolil přesnější determinaci. Počty předmětů vyrobených z jednotlivých druhů zvířat jsou uvedeny v tab. 1.

Na sledovaných lokalitách byly z přesně určených druhů zvířat nejčastěji využívány k výrobě KPI kosti tura domácího a ovce/kozy (graf 1). V mnohem menší míře pak našly uplatnění kosti psa nebo parohy jelena.

Sledování věku zvířat, z jejichž kostí byly předměty vyrobeny, nepřineslo žádné klíčové poznatky nebo odlišnou strategii ve využití materiálu. Na všech lokalitách bylo cca 90 % předmětů vyrobeno z kostí dospělých zvířat. V menšině případů byly použity kosti nedospělých jedinců, ale jasně patrný rozdíl ve využití různých věkových kategorií zvířat pro výrobu KPI pozorován nebyl.

Posledním sledovaným faktorem bylo určení konkrétních kostí použitých na výrobu KPI předmětů. Kompletní informace o počtu a typu kostí jsou obsaženy v tabulce níže (tab. 2). K výrobě sloužily především fragmenty dlouhých kostí, případně jejich části. Další poměrně hojně zastoupenou skupinou byly

Druh zvířete	Podolí	Brno-Tuřany	Hodonice
tur domácí (Bos primigenius f. taurus)	2	5	11
ovce/koza (Ovis ammon f. aries / Capra aegagrus f. hilus)	8	7	7
prase domácí (Sus strofa f. domestica)	3	2	1
jelen lesní (Cervus elaphus)	1	3	2
koza domácí (Capra aegagrus f. hilus)			1
pes domácí (Canis lupus f. familiaris)			1
zajíc polní (Lepus europaeus)	1	1	
lastura (Unio sp.)		1	
velký savec	9	12	14
stř. velký až velký savec	4	1	4
stř. velký savec	2		4
malý až stř. velký savec		1	1
malý savec	7	4	9

Tab. 1. Druhové zastoupení zvířat, jejichž kosti byly použity k výrobě KPI.

Tab. 1. *Species representation of animals whose bones were used to produce bone and antler industry.*

Typ kosti	Podolí	Brno-Tuřany	Hodonice
fr. dlouhé kosti / dl. kost	16	12	39
scapula (fr. lopatky)	4	2	2
proximální polovina ulny (loketní kost)	3		
metacarpus různé části (záprstní kůstky)	3		3
costae (fr. žebra)	2	2	3
fr. distální poloviny fibuly (lýtková kost)	2		
distální. polovina tibie (holenní kost)	2	2	2
humerus různé části (stehenní kost)	2	2	1
proximální polovin. metatarsu (nártní kosti)	1		
fr. paroží	1	3	2
fr. diafýzy metapodia	1		
fr. proximální poloviny radiu (vřetenní kost)	1	1	
metatarsus různé části (nártní kosti)		4	1
metapodia různé části		4	
ulna různé části (loketní kost)		2	1
fr. mandibuly (dolní čelist)		1	1
fr. femuru (stehenní kost)		1	1
radius (vřetenní kost)		1	2
radius různé části (vřetenní kost)			3
fibula různé části (lýtková kost)			2
fr. násadce na roh (koza domácí)			1
unio sp. (lastura)		1	

Tab. 2. Konkrétní kosti zvířat použité pro výrobu artefaktů.

Tab. 2. *Specific bones of animals used for the production of artefacts.*

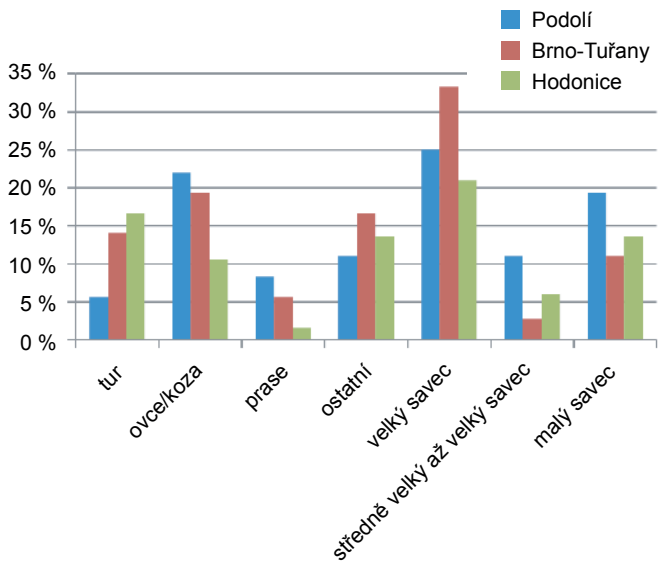

Graf 1. Procentuální zastoupení druhů zvířat, jejichž kosti byly použity na výrobu artefaktů.

Graph 1. *Percentage of animal species whose bones were used to produce artefacts.*

ploché kosti (žebra, lopatky). Ojediněle bylo jako surovina využito paroží jelena a v jednom případě i malakofauna. Únětické lokality (Podolí a Brno-Tuřany) mají poměrně vysoké procento přesně determinovaných kostí (53 % a 42 %). Proti tomu stojí Hodonice s „pouze" 36 % přesně určených předmětů.

5.2 Traseologická analýza

5.2.1 Stopy po výrobě

Identifikovatelné byly stopy po dělení, zpravidla šlo o pozůstatky lomových, nezbroušených nebo jinak upravených hran (viditelné především na předmětech z dlouhých kostí; obr. 2: 9). S úpravou povrchu souvisí i broušení/strouhání/hlazení povrchu, které sloužilo k vytvoření požadovaného tvaru předmětu (opět časté u předmětů s protáhlou distální částí nebo u „bruslí"). V rámci souborů byly přítomné i stopy po příčném lámání kostí či parohů. Technika dlabání byla zjištěna především při vyhotovování nesymetrických otvorů (obr. 2: 8, 10). Pravidelné otvory byly vyhotoveny kruhovou rotací buď z jednoho směru (jehla obr. 2: 2) nebo ze dvou směrů proti sobě (obr. 2: 6). Relativně časté byly i stopy po řezání (obr. 2: 3), často však jen velmi málo patrné. Ojediněle byly identifikovány stopy po primární úpravě povrchu kosti, tedy jejím čištění, v podobě drobných příčných rýžek.

Obr. 2. Fotografická dokumentace příkladů výrobních, pracovních a postdepozičních stop na jednotlivých artefaktech. 1, 11 – Podolí; 2, 5, 7–9, 12 – Hodonice; 3, 4, 6, 10 – Brno-Tuřany. Foto D. Hons.

Fig. 2. *Photographic documentation of examples of manufacturing, work and postdeposition marks on individual artefacts. 1, 11 – Podolí; 2, 5, 7–9, 12 – Hodonice; 3, 4, 6, 10 – Brno-Tuřany. Photo by D. Hons.*

5.2.2 Stopy po používání

Stopy dělíme na hrubé, jemné, stopy ohlazení do lesku a stopy po zlomení předmětu v důsledku používání. Stopy hrubé jsou viditelné pouhým okem, jejich směr je rovnoběžný i nesymetrický s předpokládaným směrem používání nástroje (obr. 2: 7). Jemné stopy představují drobné rýžky viditelné při standardním zvětšení lupou. Jde pravděpodobně o stopy způsobené kontaktem s měkčím materiálem, který zanechává jen drobné poškození pracovní plochy předmětu. Směr rýžek je buď rovnoběžný s předpokládaným směrem používání nástroje, nebo nepravidelně vychýlený (zpravidla o 30–45 stupňů od vodorovné osy předmětu). Při činnosti byl nástroj zřejmě držen v určitém náklonu vůči pracovní rovině daného materiálu. V případě ohlazení do lesku (obr. 2: 1) nebylo ani po zvětšení lupou možno nalézt nějaké viditelné poškození narušující kompaktu předmětu. Předpokládá se práce a kontakt s měkkými materiály. Zlomení v důsledku pracovní činnosti bylo zjištěno pouze na několika artefaktech z Podolí a Hodonic (obr. 2: 5).

5.2.3 Stopy archeologické transformace

Důraz byl kladen na sledování změn na povrchu předmětů, jako jsou stopy po působení vegetace (naleptání kompakty kyselinou produkovanou kořínky rostlin apod.), mechanické poškození (chybějící části artefaktů), poškození v důsledku působení fyzikálních faktorů (vlhko, sucho, teplo, zima) a recentní zásahy na předmětech vzniklé při exkavaci. Stopy postdepozičního kontaktu s rostlinami byly zaznamenány na téměř všech předmětech ze všech tří lokalit (např. obr. 2: 4). Mechanické poškození je opět dobře pozorovatelné na všech třech lokalitách a vyskytuje se na 40–55 % analyzovaných předmětů. Stopy po fyzikálních vlivech byly méně časté a nejvíce se projevily v Brně-Tuřanech poměrně výrazným narušením kompakty u přibližně třetiny předmětů. Zdá se, že byly jejich působení vystaveny delší čas a součástí archeologizované situace se staly až s určitým časovým odstupem.

5.2.4 Stopy po přepálení

Cílem bylo sledovat vystavení předmětů ohni a pokusit se rozlišit, zda se jednalo o záměr, či nikoli. Žádný z předmětů, který se dostal do kontaktu s ohněm, nebyl podle stupnice M. Dokládala (1999, 36–38) spálen, ale pouze přepálen. Přepálení se projevilo šedočerným až černým zbarvením povrchu předmětů. Míru přepálení jsem rozdělil na: přepálení méně než jedné poloviny povrchu, přepálení více než jedné poloviny povrchu a celý přepálený předmět. Nejvíce přepálených předmětů (devět kusů – 24 %) bylo zaznamenáno na lokalitě Podolí. U čtyř exemplářů byly pozorovány stopy používání i po přepálení.

Projevily se jasně patrným ohlazením na přepálených částech artefaktů, které muselo vzniknout až po jejich vystavení působení ohni (obr. 2: 11). V Brně-Tuřanech nebyl identifikován žádný přepálený předmět. V Hodonicích byl jeden drobný předmět přepálen a následně i velmi pravděpodobně používán pro další činnost (obr. 2: 12).

5.3 Typologicko-morfologické rozdělení artefaktů

Při typologicko-morfologickém popisu a třídění artefaktů do jednotlivých kategorií byl použit deskripční systém převzatý od M. Zelinkové a K. Lázničkové-Galetové (2007a), v případě potřeby autorem článku doplněný tak, aby bylo možné popsat všechny analyzované předměty. Cílem aplikování této terminologie oproti tradičnímu názvosloví byla snaha oprostit se od intuitivního pojmenovávání artefaktů a popsat jejich skutečnou morfologii. V závorce pro přehlednost uvádím i častěji užívané tradiční názvy. Pro popis předmětu je klíčové určení distální a proximální části každého předmětu, je-li to možné. Distální částí je myšlena předpokládaná funkční část předmětu, například hrot zašpičatělého artefaktu, která přicházela při činnosti do kontaktu s materiálem. V případě, že nebylo možné distální část jednoznačně určit, byla určena subjektivně. Proximální část je zpravidla opozitní vůči distální a velmi často ji představují hlavice kostí. V rámci zpracovaných souborů byly vyčleněny následující kategorie:

5.3.1 Předměty se zašpičatělou distální částí (šídla/rydla, jehlice atd.) – v analyzovaných souborech byly nejčastěji zastoupené (např. obr. 3: 1, 2, 5). Upravena byla buď jen pracovní distální část, nebo vzácněji i proximální úchopová část.

5.3.2 Předměty s ozubenou pracovní hranou (hřebeny, hroty) – do této kategorie náleží předměty s jedním či více záměrně vytvořenými zuby, případně s celou ozubenou pracovní hranou. Dělí se na dvě podkategorie. První jsou nástroje s ozubenou pracovní hranou, vyrobené buď z lopatky (*scapula*; obr. 3: 6) nebo dolní čelisti (*mandibula*; obr. 3: 3). Druhou podkategorii reprezentují protáhlé předměty, zpravidla hrotitého tvaru, s jedním či více zuby a hrotem buď špičatým, nebo zaobleným (obr. 4: 6, 7).

5.3.3 Předměty s rovnou pracovní/distální plochou (hladidla, stěrky, brusle) – dělí se na dvě podkategorie. První z nich zahrnuje předměty s rovnou pracovní distální plochou, vyrobené zpravidla z žeber nebo plochých kostí (obr. 4: 1). Druhou podkategorii představují předměty s rovnou pracovní plochou, obecně označované jako „brusle" (obr. 4: 4; 5: 4; cf. Tihelka 1962, 35; Točík 1959, 33). Zbylé předměty jsou zachovány pouze velmi fragmentárně a nelze je s jistotou přiřadit k jedné či druhé podkategorii.

5.3.4 Nástroje s hranou a ostřím / klínkovité segmenty (dlátka, dlabadla) – do podkategorie dlátek lze zařadit pouze jeden exemplář z Hodonic zachovaný fragmentárně (obr. 5: 2). Druhou podkategorii představují klínkovité segmenty, méně robustní než dlátka (obr. 4: 5).

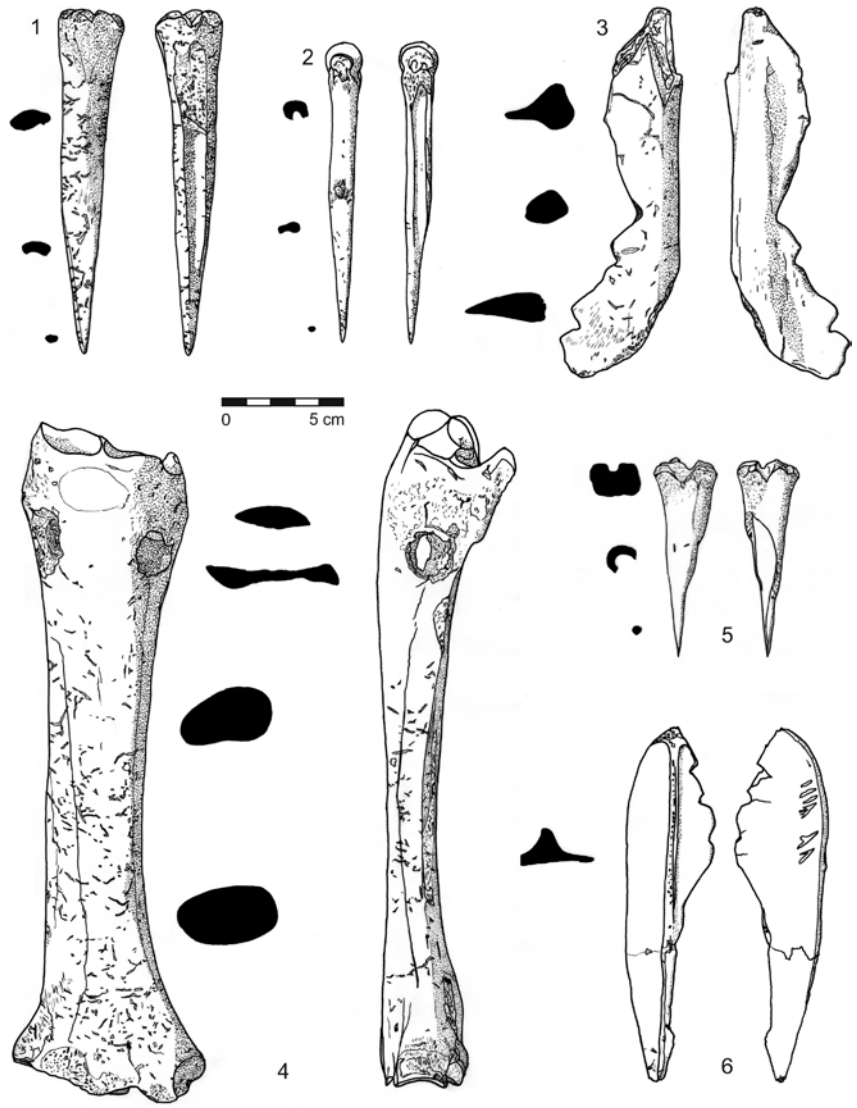

Obr. 3. Vybrané příklady kostěných a parohových artefaktů z analyzovaných lokalit. 1, 2, 4 – Brno-Tuřany; 3 – Podolí; 5, 6 – Hodonice. Kresba D. Hons.

Fig. 3. *Examples of bone and antler artefacts from analysed sites. 1, 2, 4 – Brno-Tuřany; 3 – Podolí; 5, 6 – Hodonice. Drawing by D. Hons.*

5.3.5 Parohové sekeromlaty – zaznamenány byly pouze na lokalitě Brno-Tuřany a jednalo se o dva exempláře. Oba reprezentují odlišné typy (obr. 6: 1, 2).

5.3.6 Jiné – náleží sem předměty, které nebylo možné zařadit do výše zmíněných kategorií, ať už pro jejich fragmentárnost, nebo pro nejasnost interpretace. Některé si představíme blíže:

Celé hotové předměty

Zařazen je sem drobný korálek vyrobený z lastury, nalezený na lokalitě Brno-Tuřany (obr. 6: 6), předmět z lokality Hodonice, který má celý povrch kompletně opracovaný a je vysoce vyhlazený (obr. 5: 5), postranice koňského udidla vyrobená z výsady jeleního parohu, nalezená v Hodonicích (obr. 5: 3) a předměty se zploštělým tělem se dvěma hroty v distální pracovní části, jeden nalezený v Podolí, druhý v Brně-Tuřanech (obr. 4: 2, 3).

Fragmentární hotové předměty

Nálezy, které nebylo možno spolehlivě interpretovat. Náleží sem předmět s ouškem v předpokládané proximální části z lokality Podolí, zlomek vysoce vyhlazeného a zaobleného předmětu z Hodonic a čtyři fragmenty ohlazených dlouhých kostí z lokality Podolí.

Polotovary

Předměty, které nesou stopy částečného opracování, ale už ne stopy po případné činnosti. Ty reprezentuje zachovalý humerus zajíce se seříznutou kostní kompaktou z Podolí, část parohu jelena z Brna-Tuřan a předmět kulatého průřezu vyrobený z kloubní hlavice tura domácího se seříznutou distální i proximální částí z Hodonic.

Suroviny a výrobní odpad

Sem přísluší paroží jelena s jednou odříznutou výsadou a násadec rohu kozy domácí.

5.4 Funkce předmětů

Při interpretaci funkce jednotlivých předmětů bylo vyčleněno pět kategorií kombinujících jak morfologii předmětů, tak jejich předpokládanou funkci. Některé kategorie, např. nástroje, jsou tvořeny více skupinami.

5.4.1 Nástroje

Tyto předměty tvoří většinu analyzovaných souborů. Podle funkcí jednotlivých nástrojů bylo v této kategorii vyčleněno několik podkategorií:

Protáhlé předměty se zašpičatělou distální částí a různou formou úpravy proximálního konce

V rámci zpracovaných souborů můžeme pozorovat výraznou převahu těchto předmětů. Ve starém názvosloví se jedná o různá šídla a bodce, případně nástroje vyrobené z ulny tura označované jako „dýky“ (obr. 5: 1; Ondruš 1967, 44). Nesou hrubé i jemné stopy používání a ohlazení do lesku. V případě těchto mohutnějších nástrojů se nabízí jejich možné využití

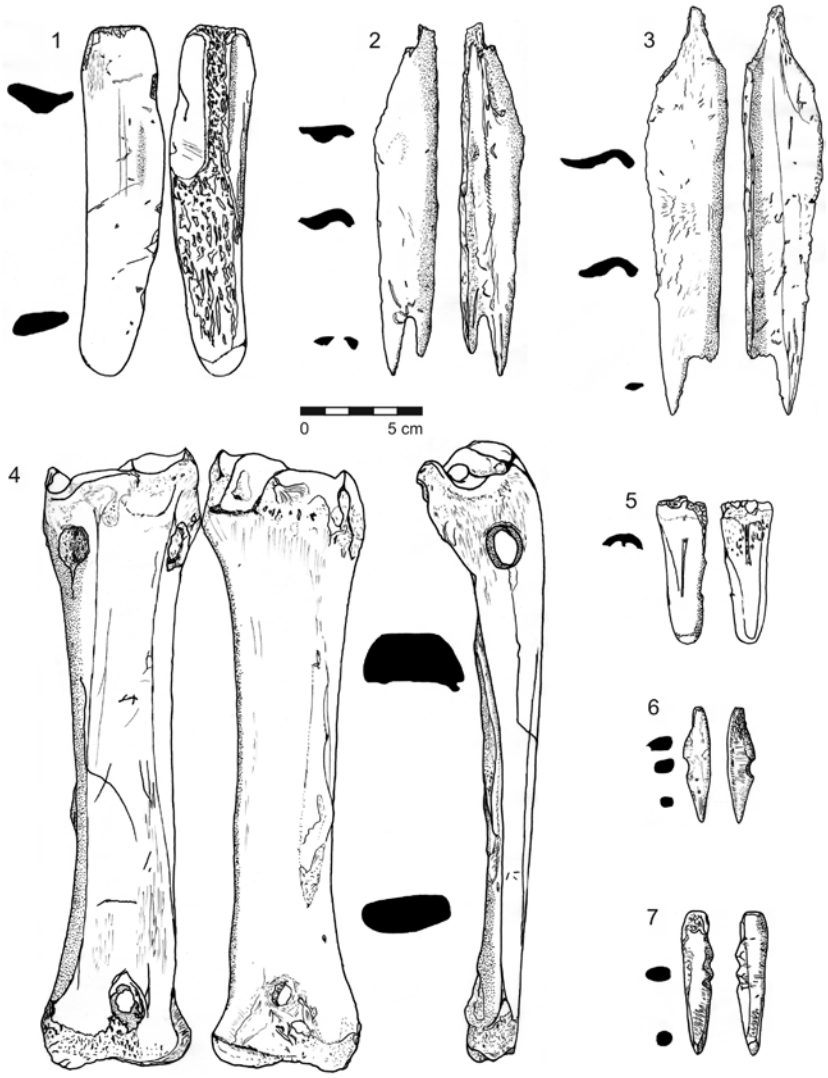

Obr. 4. Vybrané příklady kostěných a parohových artefaktů z analyzovaných lokalit. 1, 4, 5 – Hodice; 2, 6 – Podolí; 3, 7 – Brno-Tuřany. Kresba D. Hons.

Fig. 4. *Examples of bone and antler artefacts from analysed sites. 1, 4, 5 – Hodice; 2, 6 – Podolí; 3, 7 – Brno-Tuřany. Drawing by D. Hons.*

i pro hrubší činnost, jelikož stopy zanechané na jejich povrchu nevznikly kontaktem s měkkými materiály. Zbylé, zpravidla výrazně subtilnější předměty z této podkategorie, můžeme označit jako nástroje sloužící především k práci s měkkými materiály. Spadá do ní i jehla se zlomeným ouškem z Hodonic (obr. 5: 7), u které je její funkce jasná.

Předměty s ozubenou pracovní hranou

Druhou podkategorii nástrojů reprezentují předměty s ozubenou pracovní hranou. Je zastoupena větším počtem menších předmětů protáhlého tvaru s jedním a více zuby (obr. 4: 6, 7). Prostor kolem zubů nese traseologicky viditelné ohlazení, což svědčí o tom, že nástroje byly používány, ale v tuto chvíli nejsme schopni určit k jaké činnosti. Z hlediska technologického provedení jsou zajímavé „hřebenovité" předměty s ozubenou pracovní hranou (obr. 3: 3, 6), které se v různých formách vyskytly na všech analyzovaných lokalitách. Byly vyrobeny buď z lopatky nebo dolní čelisti velkého až středně velkého zvířete. Na předmětech nalezneme malé i větší „zuby" a v jejich okolí byly patrné výrazné stopy po používání (ohlazení do lesku, případně jemné rýžky).

Předměty se dvěma hroty v distální části

Třetí podkategorie předmětů je při současném stavu poznání klíčová svou kulturní výlučností. Jedná se o zploštělé protáhlé předměty s dvěma hroty v distální části (obr. 4: 2, 3). Nalezeno bylo po jednom exempláři z obou únětických lokalit. Ačkoli byl jeden z nich poškozen ulomením hrotu, šlo nesporně morfologicky o shodný nástroj. Stopy po použití byly patrné pouze na hrotech, a to v obou případech. Obdobné čtyři exempláře se dosud podařilo nalézt pouze na lokalitě Šatov (Stuchlík 1993, 244, obr. 147: 33; osobní výzkum autora článku). Z jiného časového období ani kulturního prostředí obdobné nálezy zatím neznáme.

Předměty s rovnou pracovní/distální plochou

Tyto nástroje jsou vyráběné především z žeber nebo plochých kostí (obr. 4: 1). Na předmětech byly identifikovány drobné rýžky (jsou orientovány jedním směrem), případně ohlazení do lesku na plochách, které pravděpodobně přicházely do kontaktu s materiálem. Do této kategorie spadají i tzv. „brusle", což jsou předměty vyrobené z dlouhých kostí, na jedné straně zpravidla výrazně opracované (ohlazené), s různým počtem provrtů na distálním i proximálním konci (obr. 4: 4; 5: 4). Problematika interpretace těchto předmětů bude podrobněji nastíněna v diskusi (viz níže).

Předměty s příčnou pracovní hranou

Jedná se o nálezy zastoupené v souborech z Hodonic a Podolí. Dlátko v pravém slova smyslu (tvarově i se stopami zlomení v proximální části, které lze s vysokou pravděpodobností spojit s používáním) bylo nalezeno pouze jedno (obr. 5: 2) na lokalitě Hodonice. Zbylé předměty byly poměrně subtilní a nesly

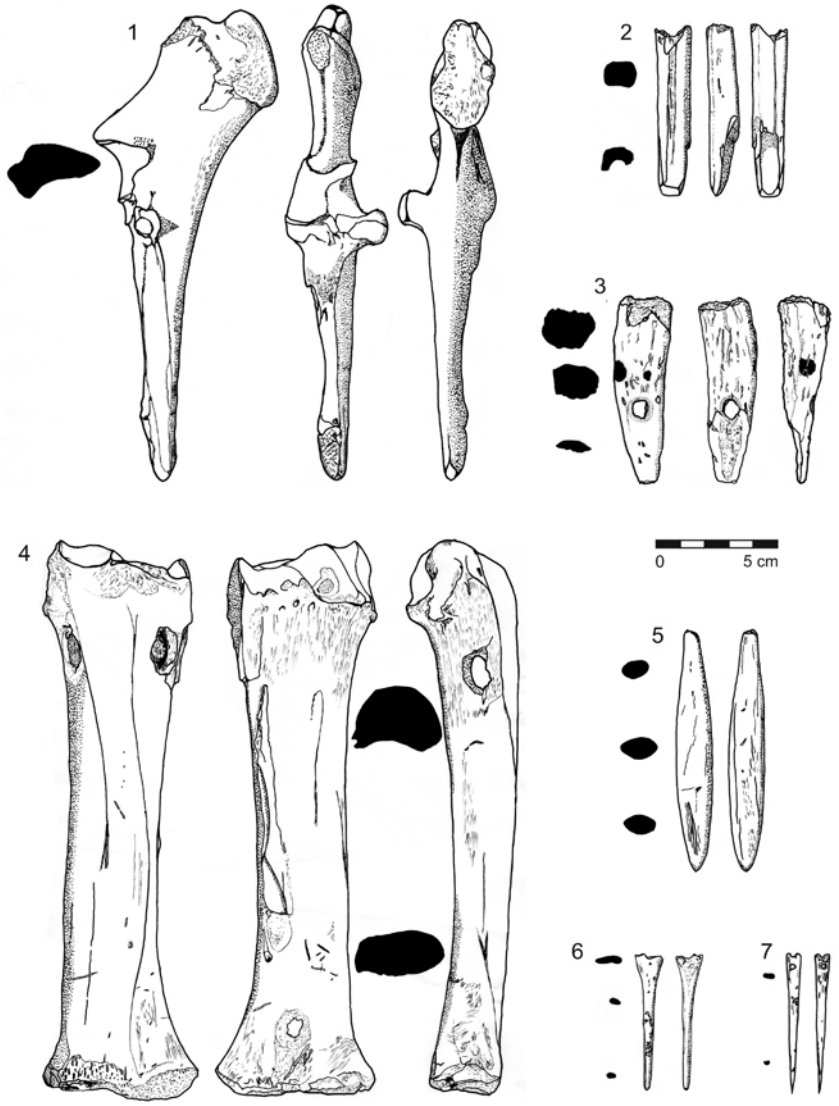

Obr. 5. Vybrané příklady kostěných a parohových artefaktů z analyzovaných lokalit. 1–5, 7 – Hodonice; 6 – Podolí. Kresba D. Hons.

Fig. 5. *Examples of bone and antler artefacts from analysed sites. 1–5, 7 – Hodonice; 6 – Podolí. Drawing by D. Hons.*

stopy ohlazení nebo i drobné rýžky jdoucí různými směry (např. obr. 4: 5).

5.4.2 Šperky/dekorace

V některých případech je obtížnější tuto kategorii správně definovat. Je reprezentovaná především zlomky protáhlých předmětů se zašpičatělým distálním koncem, který je vlivem používání opracován do poměrně vysokého lesku – jehlicemi (např. obr. 6: 4). Jejich povrch nese zpravidla poměrně vysoký stupeň lesku. V případě fragmentárních kusů je lesk přítomen na celém povrchu. Lokalita Podolí poskytla i dva celé exempláře kratší jehlice s ouškem (obr. 5: 6; 6: 5). Stopy ohlazení nesly tyto dvě jehlice asi do ⅘ své celkové délky od distálního konce, tudíž zcela a jistě neprocházely materiálem celé, sloužily tedy ke spínání oděvu. Z lokality Brno-Tuřany pochází jediný exemplář interpretovatelný jako ozdoba. Jedná se o drobný korálek vyrobený z lastury se středovým otvorem (obr. 6: 6).

5.4.3 Zbraně / odznaky sociálního statutu

Parohové sekeromlaty

Parohové sekeromlaty reprezentují dva exempláře z Brna-Tuřan (obr. 6: 1, 2). Lišily se vzájemně tvarem i způsobem výroby. Bylo možné na nich pozorovat řadu různých technik, použitých při úpravě povrchu a výrobě otvorů pro topůrka jako dlabání, řezání nebo vrtání otvorů ze dvou protilehlých směrů.

Projektily

Ve všech třech souborech se můžeme setkat s artefakty, u kterých lze uvažovat o funkci hrotu, případně nástroje/hrotu. Jejich tvar je triangulární, a liší se tak od klasických penetračních nástrojů. U většiny artefaktů můžeme pozorovat poškození nebo zlomení v proximální části. Stopy po opotřebení jsou pak patrné v naprosté většině případů hlavně na distálním konci a intenzita ohlazení není srovnatelná s jinými předměty, které sloužily k penetraci měkkých materiálů (viz výše). Předměty z Hodonic a Podolí (obr. 6: 3, 11, 12) se tvarem nejvíc blíží kamennému nebo bronzovému projektilu. Jsou vyrobené ze zploštělé kosti, proximální báze se rozšiřuje a je pravděpodobně ulomená. Druhou kategorii hrotů lze popsat rovněž jako triangulární, ovšem hroty jsou protáhlejší, s užší bází a silnějším průměrem těla (obr. 4: 7; 6: 8–10, 13–16). Nejsou tak subtilní jako předchozí zploštělé artefakty. Zcela se vymyká předmět z Hodonic (obr. 6: 7), který má upravený povrch a je tvarován do podoby kopí s oblou špicí. Traseologické stopy na předmětech nebyly příliš výrazné a jejich morfologie neodpovídala ani klasickým penetračním nástrojům.

5.4.4 Specifické předměty konkrétní užitné funkce

Důležitý byl objev postranice koňského udidla (obr. 5: 3) vyrobený z výsady parohu jelena, pocházející z hodonického sídliště. Jednalo se o velmi jednoduchý typ bez výzdoby, pouze s jedním oválným otvorem a jednou podélně seříznutou stranou.

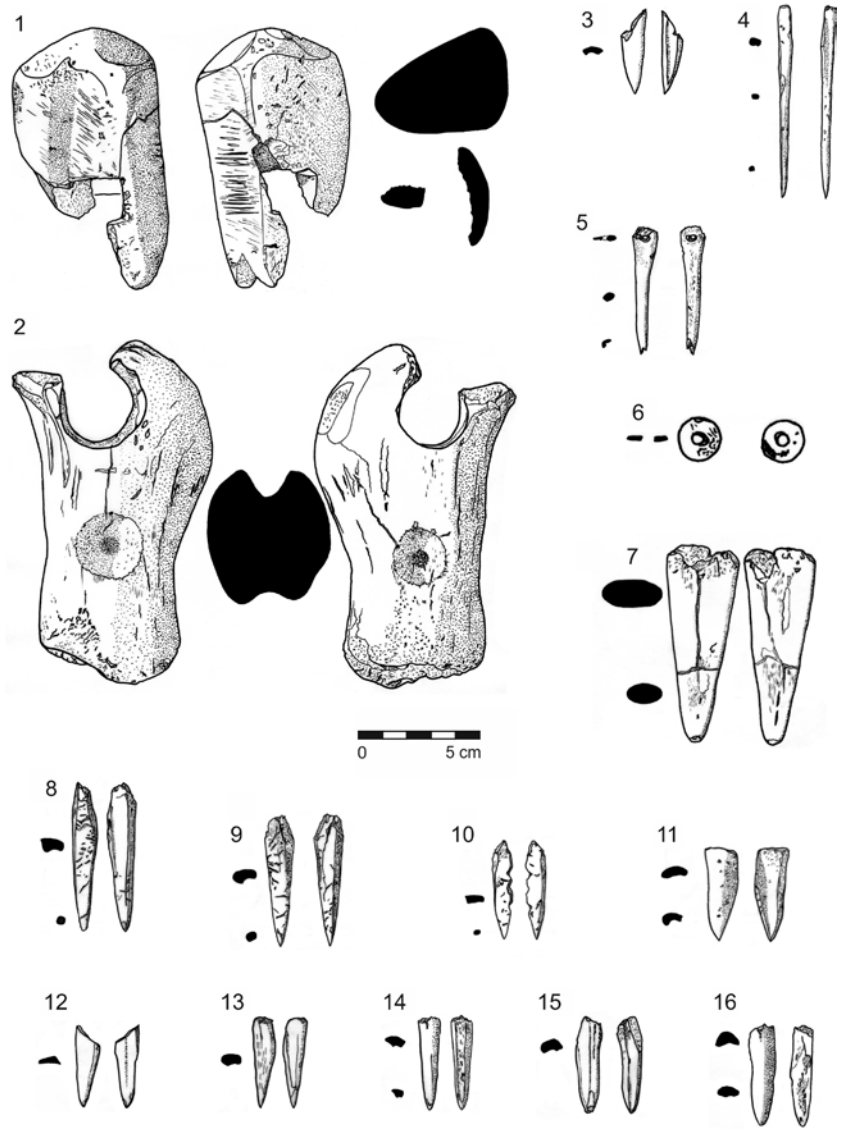

Obr. 6. Vybrané příklady kostěných a parohových artefaktů z analyzovaných lokalit. 1, 2, 6, 8–10 – Brno-Tuřany; 3, 7, 12–16 – Hodice; 4, 5, 11 – Podolí. Kresba D. Hons.

Fig. 6. *Examples of bone and antler artefacts from analysed sites. 1, 2, 6, 8–10 – Brno-Tuřany; 3, 7, 12–16 – Hodice; 4, 5, 11 – Podolí. Drawing by D. Hons.*

5.4.5 Předměty s nejasnou interpretací.

U těchto předmětů nebylo možné blíže specifikovat jejich možnou funkci. Jedním z nejzajímavějších je předmět se zcela změněným a velmi hladkým povrchem z Hodonic (obr. 5: 5).

6. Diskuse

Je zřejmé, že analýza materiálu ze tří vybraných lokalit nemohla pokrýt všechny typy artefaktů, k jejichž zhotovení byly ve starší době bronzové používány kosti či parohy. V souborech se nevyskytly například rybářské háčky, parohové kopáče, kostěné terčíky, zápony opasku, jednoduché hudební nástroje aj. Při vyhodnocování nálezových kontextů je patrné, že doprovodný materiál v objektech, ve kterých se vyskytla KPI, nebyl zpravidla ničím výjimečný. Přesto se na všech lokalitách našlo několik objektů, které se charakterem nálezového souboru vymykaly. Relativně nejbohatší materiál poskytla lokalita Brno-Tuřany, kde se krom poměrně velkého množství kamenné suroviny i nástrojů podařilo najít i zlomek dyzny. Krom toho zde byly jako na jediné z lokalit nalezeny parohové sekeromlaty. Ve světle těchto dosavadních poznatků se jeví Brno-Tuřany jako bohatší lokalita vůči Podolí, které je s ním s určitou mírou pravděpodobnosti současné nebo časově svou existencí blízké.

K výrobě artefaktů byly v drtivé většině případů použity zvířecí kosti, pouze malá část předmětů byla z jeleního parohu, případně ze škeble. Osteologická analýza přinesla poznatky o druhové skladbě kostí používaných k výrobě KPI. Můžeme pozorovat jisté dílčí odchylky, ale bohužel je celkový závěr značně omezen nemožností přesného určení všech předmětů. Porovnáme-li počty přesně určených druhů tura, ovce/kozy a prasete, zjistíme, že na únětických lokalitách převládá v použití ovce/koza a v případě Hodonic (věteřovská skupina) naopak tur. Pokud do statistiky promítneme i přesně nedeterminované kosti z kategorie velký savec a střední až velký savec, bude spektrum využití kostí tura stejné pro všechny tři lokality. Naopak využití ovce/kozy bude až dvojnásobně četnější v únětickém období (viz tab. 2). Můžeme tedy vidět určitou tendenci v preferencích ovcí/koz pro výrobu nástrojů v únětickém období. Spektrum použitých kostí zhruba odpovídá zastoupení osteologického materiálu (nikoli KPI) z dalších lokalit (Blučina-Cézavy, Moravská Nová Ves, Šlapanice; Roblíčková 2003, 493). Je však nutné zdůraznit, že ačkoli se poměry druhového zastoupení blíží údajům zjištěným na výše zmíněných nalezištích, mohou být značně zkresleny nemožností přesné druhové determinace kostí z kategorie velkých, středně velkých a malých savců. Pokud se blíže podíváme na možnost přesné determinace kostí, můžeme vidět, že pro únětické období jsme schopni přesně určit vyšší procento předmětů než pro věteřovskou fázi. Může to naznačovat skutečnost, že příslušníci věteřovské skupiny kladli větší důraz na opracování materiálu, nicméně traseologická pozorování tuto teorii příliš nepodporují. Jako další možnost se nabízí důslednější využití fragmentárního kostěného materiálu, který měli lidé ve věteřovském období k dispozici. Rovněž může jít o stav výzkumu, jelikož souborů KPI je k dispozici stále relativně málo.

Morfologicko-typologická a funkční analýza poskytla představu o charakteru KPI na sledovaných lokalitách. Nejpočetnější složkou všech souborů byly předměty se zašpičatělou distální částí (šídla, bodce, jehlice). Toto zjištění odpovídá nálezovým situacím v rámci celého pravěku, kdy předměty s hrotem představují nejběžnějšími nálezy (např. Stuchlík 1972, 142; Točík 1964, 49; Vladár et al. 1991, 236; Furmánek et al. 2015, 81; Ernée, Kyselý 2020, 268). Na základě traseologických zjištění lze konstatovat užití těchto předmětů především při penetraci různých, spíše měkčích materiálů jako jsou kůže, látky, případně kůra. Eventuálně mohly sloužit ke zdobení keramiky. U největších předmětů z této kategorie (obr. 5: 1) je možné uvažovat i o využití například k úpravě půdy (rytí, kypření), nebo použití jako kolík pro natažení kůží apod., protože na jejich povrchu můžeme nalézt hrubé stopy po kontaktu s tvrdými materiály. Zajímavý je exemplář jehly z Hodonic (obr. 5: 7), která byla reparována poté, co došlo ke zlomení původního ouška. Kosti mohly posloužit i jako úchyty pro bronzová šídla, jako v případě některých nálezů z Čech (Jiráň ed. 2008, 62; Ernée, Kyselý 2020, 268). V hodnoceném materiálu ale tomuto využití nic nenasvědčovalo. Všechny zmíněné předměty spadají do kategorie nástrojů. Lze souhlasit s hodnocením M. Ernéeho a R. Kyselého (2020, 277), že vzhledem k rozdílné morfologii i zanechaným stopám na těchto artefaktech bylo jejich užití pravděpodobně poměrně pestré, a řešení této otázky bude nutné při dalších analýzách věnovat zvýšenou pozornost.

Předměty s ozubenou pracovní hranou vyrobené buď z lopatek (obr. 3: 6), nebo dolních čelistí zvířat (obr. 3: 3) lze klást do souvislosti s podobnými objevy rozšířenými od neolitu až po raný středověk (Hásek 1966, 231). Obdobné nálezy uvádí ve své práci I. Hásek například z Prahy-Bubenče (Hásek 1966, 235, obr. 2: 1) nebo z Bánova (Hásek 1966, tab. I: 1, 2). Funkce předmětů není zcela objasněna, ale mohly by sloužit jako pomůcka při valchování/vyčesávání lnu nebo vlny. Zmíněný autor nabízí také možnost interpretovat nástroje jako pomůcky při výrobě šňůrek a řemínků (Hásek 1966, 245–248). Tyto nálezy se vyskytují také v rámci únětické kultury na Slovensku, především však v závěru starší doby bronzové. Slovenští badatelé se kloní k názoru, že předměty sloužily k čištění a zpracování zvířecích kůží (Furmánek et al. 2015, 82). Teoreticky možná je i ozdobná funkce, ale traseologická zjištění jí nenasvědčují. Druhý typ ozubených předmětů má protáhlý tvar, zpravidla se zašpičatělým koncem, díky čemuž můžeme uvažovat o funkci hrotů (obr. 4: 6, 7). Podobné využití menší části KPI naznačují nálezy z Barci a Nitranského Hrádku (Vladár et al. 1991, 237).

U předmětů se dvěma hroty v distální částí (obr. 4: 2, 3) uvažuje J. Stuchlík o funkci proplétáčku na sítě (Stuchlík 1972, 146). Předpokládaná možnost výroby sítí by mohla poukazovat na využívání vodních zdrojů nositeli únětické kultury k získávání potravy. Jak bylo uvedeno výše v textu, na obou únětických lokalitách se našlo poměrně velké množství škeblí, které pro tehdejší populaci zřejmě hrály nějakou roli. Jelikož je v současné době tento typ dvouhrotých předmětů vyrobených z kosti znám pouze z únětických lokalit, nelze vyloučit, že je vázán pouze na tuto kulturu. Je samozřejmě možné, že se v budoucnu obdobné předměty objeví i na jiných lokalitách s jinou datací, ale v tuto chvíli obdobné nálezy z jiných období neznáme.

Předměty s rovnou pracovní/distální plochou byly nalezeny v rámci všech tří lokalit. Výrobky z žeber a plochých kostí sloužily podle zjištěných stop pravděpodobně jako formy určitého hladidla či stěrky, případně se jednalo o nástroje ke zpracování kůží (zbavování nečistot; k této interpretaci se autor kloní u kusů s ohlazením pracovní plochy do lesku), případně k úpravě povrchu keramiky. Autor souhlasí s názorem V. Ondruše (1967, 27), že o této funkci lze uvažovat, jsou-li na předmětech patrné rýžky. Obdobné exempláře známe z období celého pravěku (např: Tihelka 1962, 25, tab. II: 17, 18; Stuchlík 1993, 244, tab. 147: 34; Bátora 1984, 633, obr. 5: 6). O jejich primární funkci k úpravě keramiky uvažují i na slovenských lokalitách (Vladár et al. 1991, 236; Furmánek et al. 2015, 82) nebo v Maďarsku (Choyke, Bartosiewicz 2009, 362). Nejpozoruhodnějším objevem byl pár „bruslí“ z Hodonic (obr. 4: 4; 5: 4), které pocházely z jednoho objektu. V jejich případě předpokládáme použití jako bruslí, jelikož plocha přicházející do

styku s povrchem byla zarovnána (místy lesklá) a byly na ní patrné dlouhé rýhy, které lze spojit s pohybem po nerovném přírodním ledu (Parma et al. 2011, 144). Exemplář pocházející z Brna-Tuřan (obr. 3: 4) naopak nenese stopy, které by bylo možné srovnat s hodonickými, a je tedy možné, že měl jiný účel, případně nebyl nikdy k pohybu po ledu používán. U některých kusů autoři uvažují o použití například jako hladidla ke zpracování kůže (Parma et al. 2011, 144). Nalezeno bylo i několik dalších zlomků těchto předmětů.

Nástroje s hranou a ostřím / klínkovité segmenty představují jen malou část souborů. Jediné skutečné dlátko (obr. 5: 2) pochází z Hodonic a krom výrazné úpravy distálního konce do klínovitého tvaru nese i stopy po zlomení v proximální části, způsobené velmi pravděpodobně tlakem. Zbylé předměty sloužily zřejmě k dlabání měkkých materiálů, snad dřeva, nebo k obdobné jemnější činnosti, protože vzhledem ke své subtilní konstituci by větší tlak pravděpodobně nevydržely (obr. 4: 5).

Šperky a ozdoby jsou reprezentovány exemplář, které se vyskytly v Hodonicích a Podolí, a mohou být interpretovány jako zlomky jehlic sloužících k dekoraci, protože svým charakterem se liší jak od šídel, tak od jehel. Stejně tak nemůže být pochyb o interpretaci dvou krátkých jehlic z Podolí (obr. 5: 6; 6: 5), jelikož jejich tvar i traseologické stopy odpovídají funkci jehlic jako spínadel oděvu. Do cca ⅘ délky předmětu je patrné intenzivní vyhlazení do lesku, vzniklé opakovaným kontaktem s měkkým materiálem. Obdobné nálezy jsou poměrně běžné v kontextu sídlišť i pohřebišť (např. Jiráň ed. 2008, 62, obr. 15: 12; Nešporová 1983, 81, obr. 1: 3; Stuchlík 1972, 148; Tihelka 1953, 279–280). V sídlištním materiálu byly výrazně méně zastoupeny korálky. Tento fakt není příliš překvapivý, jelikož se tyto předměty nacházejí především jako součásti hrobových celků (Furmánek et al. 2015, 84–85).

Mezi nálezy z Brna-Tuřan vynikají dva parohové sekeromlaty. Jedná se o artefakty běžně nacházené v rámci starší doby bronzové například v maďarovském, otomanském a věteřovském prostředí na Slovensku (Furmánek et al. 2015, 82–83). Analyzované jedince je možné popsat jako typ B a C podle typologie Ľ. Sokola (2012). Na téže lokalitě se podařilo objevit i stopy exploatace rohovců, využívaných k výrobě štípané industrie, a zlomek tyglíku, který můžeme spojit s metalurgickou činností. Sekeromlaty mohly plnit jak praktickou, tak i symbolickou funkci (Vladár et al. 1991, 236). Tato zjištění mohou nepřímo ukazovat na potenciální význam lokality jako ekonomického centra, pokud ji srovnáme s blízkou lokalitou v Podolí. V tomto směru však bude nutný další výzkum.

Významný je nález koňské postranice udidla z Hodonic (obr. 5: 3). Jedná se s největší pravděpodobností o polotovar, jelikož je na něm patrná jen minimální úprava, a nelze ho srovnávat s honosnými nálezy například z prostředí maďarovské kultury (Točík 1959, 27–28; Furmánek et al. 2015, 88) ani z Moravy (Tihelka 1960, obr. 8: 3). Pravděpodobně se jedná o jeden z nejstarších dosud popsaných exemplářů postranic z Moravy. Datovat jej můžeme rámcově do stupně BA2–A3. Tvarově nejvíc připomíná postranice typu Füzesabony (Mírová 2019, 109). Je důležitým dokladem o užívání postranic na rovinných sídlištích na sklonku starší doby bronzové.

Využití kostí k výrobě projektilů je problematické prokázat, morfologický tvar předmětů a společné poškození v proximální části artefaktů však naznačují, že s touto teorií můžeme pracovat. S hroty šípů se ve starší době bronzové setkáváme často, a to především v podobě kamenných projektilů (např. Kopacz, Šebela 2006; Kaňáková et al. 2019). Nedávné objevy ale prokázaly i existenci kovových artefaktů spadajících do daného období (Vavák et al. 2015, 169–173; Bartík et al. 2022, 42–43 s další lit.). Kostěné projektily, které se svým triangulárním tvarem minimálně podobají kamenným a kovovým verzím, mohly rovněž hrát svou roli v materiální kultuře tehdejších lidí (obr. 6: 3, 11, 12). Druhá skupina hrotů, kterou lze v materiálu sledovat, mohla mít podobnou funkci (obr. 4: 7; 6: 8–10, 13–16). Nález z Brna-Tuřan (obr. 4: 7) je prakticky identický s nálezem kostěného předmětu z Telnice (Poulík 1943, 72, obr. 5: 2). Kostěné hroty mohly sloužit jak jako tréninkové, tak i plnohodnotné zbraně, jelikož kost je dostatečně pevný materiál, aby mohla penetrovat měkké tkáně. Pozoruhodný je rovněž nález kostěné imitace hrotu kopí z Hodonic. Zde jde o artefakt, který je tvarován do podoby otupělého hrotu připomínající kopí (obr. 6: 7), a je otázka, jaké bylo jeho využití. V budoucím výzkumu bude nutné věnovat těmto artefaktům vyšší pozornost.

Z celých hotových předmětů neznámé funkce je zajímavý nález z Hodonic – předmět s povrchem vyhlazeným do lesku, jehož obdobu lze nalézt už v neolitických souborech (Ondruš 1967, 64–65; tab. 53, 54). Bohužel nejsme dodnes schopni přesněji určit jeho funkci.

Nadpoloviční většinu předmětů ze všech tří lokalit je možné interpretovat jako nástroje. Druhou nejpočetnější kategorii tvoří předměty pokládané za dekorace nebo šperky. Z nálezových souborů jasně vyplývá, že analyzované předměty z tvrdých živočišných materiálů sloužily především jako nástroje k různým činnostem, jejich další funkce jsou zastoupeny spíše minoritně.

7. Závěr

Analýza výše uvedených souborů poskytla základní představu o charakteru nálezových celků vyrobených z tvrdých živočišných materiálů na lokalitách starší doby bronzové na Moravě. Žádná z lokalit nebyla prozkoumána celá, ale získané údaje nám umožňují vytvořit si rámcový přehled o složení a charakteru především KPI na nížinných starobronzových sídlištích. Můžeme konstatovat, že charakter nálezových souborů odpovídá nálezům KPI z různých nalezišť napříč pravěkem, přičemž nejčastěji zastoupenými nálezy jsou protáhlé předměty se zašpičatělou distální částí. V rámci Moravy se jedná o největší dosud nezpracované soubory KPI, které se autorovi podařilo dohledat. Co se týče vývoje výroby KPI, nebylo možno pozorovat zásadnější změny mezi únětickým a věteřovským horizontem. Menší rozdíly byly patrné v druhovém složení kostí, z nichž byly artefakty vyráběny, a to především ve vyšším podílu kostí ovce/kozy v únětické kultuře. Jediným předmětem, který by mohl blíže determinovat chronologickou příslušnost, je zploštělý předmět se dvěma hroty v distální části, který byl dosud objeven jen v kontextech únětické kultury. Za důležitý nález lze považovat exemplář postranice koňského udidla, pocházející z prostředí otevřeného věteřovského sídliště, nikoliv z dominantní opevněné polohy. Podobně důležitý je objev páru „bruslí“ z kontextu jednoho objektu z Hodonic, protože velmi napomohly při determinaci funkce daných artefaktů. Rovněž bylo možno dospět k závěru, že změny v procesu výroby, zpracování, případně v typologickém spektru KPI jsou jen velmi pozvolné a možnost užít tyto předměty k jemnějšímu chronologickému vymezení je i nadále omezená. Zpracované soubory mohou posloužit jako komparační materiál pro budoucí výzkumy a práce zabývající se tematikou KPI ve starší době bronzové.

Poznámky

1 Studie vychází z bakalářské práce autora (Hons 2017), která byla upravena a rozšířena o nové analýzy a data.

2 Za analýzu děkuji M. Nývltové Fišákové.

Literatura

Bartík, J., Škrdla, P., Procházka, R., Kmošek, M., Augustinová, K., Žákovský, P. 2022: Kramolín hillfort revisited. Archaeological potential of a site flooded for 45 years. *Přehled výzkumů* 63(1), 2022, 33–60. DOI: 10.47382/pv0631-04. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_1_03.pdf.

Bátora, J. 1984: Nové hrobové nálezy nitrianskej skupiny na juhozápadnom Slovensku. *Archeologické rozhledy* XXXVI(6), 629–637. Dostupné také z: https://1url.cz/urgcr.

Dokládal, M. 1999: *Morfologie spálených kostí: význam pro identifikaci osob*. Sborník prací Lékařské fakulty v Brně 113. Opuscula anthropologica. Brno: Lékařská fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

Ernée, M., Kyselý, R. 2020: Kostěné a parohové artefakty. In: M. Ernée, M. Langová et al. 2020: *Mikulovice. Pohřebiště starší doby bronzové na Jantarové stezce, Early Bronze Age cemetery on the Amber Road*. Památky archeologické. Supplementum 21. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i., 265–279.

Furmánek, V., Bátora, J., Ožďáni, O., Mitáš, V., Kujovský, R., Vladár, J. 2015: *Staré Slovensko 4. Doba bronzová*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Staré Slovensko 4. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied. DOI: 10.23858/PA64.2016.009.

Hásek, I. 1966: Pravěké kostěné a parohové nástroje s ozubenou pracovní hranou. *Sborník Národního muzea* XX(3), řada A – Historie, 225–267, tab. I–XII.

Hons, D. 2017: *Vývoj kostěné a parohové industrie ve starší době bronzové s důrazem na únětickou a věteřovskou kulturu* [online]. Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2022-10-29]. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/p585b/.

Choyke, A. M., Bartosiewicz L. 2009: Telltale tools from a tell: Bone and antler manufacturing at Bronze Age Jászdózsa–Kápolnahalom,Hungary. *Tiscium* XX, 357–376.

Jiráň, L. (ed.) 2008: *Archeologie pravěkých Čech. 5. Doba bronzová*. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

Kaderková, P. 2012: *Únětické sídliště z Podolí u Brna – trať Příčný (plocha 1)* [online]. Rkp. magisterské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2022-10-29]. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/cd771/.

Kaňáková, L., Bátora, J., Nosek, V. 2019: Use-wear and ballistic analysis of arrowheads from the burial ground of Nitra culture in Holešov–Zdražilovska, Moravia [online]. *Journal of Archaeological Science: Reports* 29, 1–13 [cit. 2022-05-30]. DOI: 102126/j.jasrep.2019.102126. Dostupné z: https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2019.102126.

Kopacz, J., Šebela, L. 2006: *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Kos, P. 2006: *Brno-Tuřany. Černovická terasa – CTP Brno, plocha B 1.2*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201602233. [cit. 2023-01-30]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky http://digiarchiv.amapa.cz/id/M-TX-201602233.

Kyselý, R., Limburský, P., Šumberová, R., Langová, M., Ernée, M. 2020: Scapulae and phalanges as grave goods: a mystery from the Early Bronze Age. *Archaeological and Anthropological Sciences* 12(72). DOI: 10.1007/s12520-019-01004-1.

Mírová, Z. 2019: *The horse in the Bronze and Iron Ages in Moravia*. Archaeologica Olomucensia III. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Moravcová, J. 2012: *Sídelní areál ze starší doby bronzové v Brně-Tuřanech. Pohřební komponenta* [online]. Rkp. magisterské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2022-10-29]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/c58gq/.

Moravcová, J., Kala, J. 2019: *Sídelní areál ze starší doby bronzové v Brně-Tuřanech. Pohřební komponenta*. Pravěk. Supplementum 35. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Nešporová, T. 1983: Výšinné sídlisko zo staršej doby bronzovej v Trenčíne. *Archeologické rozhledy* XXXV(1), 80–85. Dostupné také z: https://1url.cz/vrgcV.

Nývltová Fišáková, M. 2017: *Analýza KPI*. Nepublikovaná osteologická zpráva. Uloženo: Archiv autora.

Nývltová Fišáková, M., Parma, D. 2014: Hrátky s kostmi. Astragaly jako doklady her v mladém pravěku. *Studia archeologica Brunensia* 19(1), 113–122. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/129974.

Parma, D. 2008: *Příčný – Omniplast, administrativní a skladovací sídlo firmy*. Rkp. nálezové zprávy č. j. 82/08. Uloženo: archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Parma, D. 2010: *Podolí 2009 – 2010. Prodejní a skladovací areál (Amar projek s. r. o.)*. Rkp. nálezové zprávy č. j. 101/10. Uloženo: archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Parma, D. 2012–2013: *Podolí. Příčný – přístavba parkoviště firmy EUROM*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201701463. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Parma, D. 2013: *Podolí 2013. Prodejní a skladovací areál (Amar projek s. r. o.)*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX 201900125. [cit. 2023-01-30]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky http://digiarchiv.amapa.cz/id/M-TX-201900125.

Parma, D., Kala, J., Nývltová Fišáková, M., Rašková-Zelinková, M. 2011: Netradiční materiál, neobvyklý předmět: Opomíjený segment kostěné industrie mladší doby kamenné. *Archeologické rozhledy* LXIII(1), 136–150. Dostupné také z: https://1url.cz/brgcs.

Poulík, J. 1943: Ein Spätaunjetitzer Grab in Telnitz, Bez. Brünn. *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseum* N. F. 2, 67–73.

Przybyła, M. S., Jędrysik, J. 2018: A classification of objects made of bone, antler, tooth and horn from the Early Bronze Age fortified settlement in Maszkowice. *Sprawozdania Archeologiczne* 70, 269–296. DOI: 10.23858/SA70.2018.013. Dostupné také z: https://rcin.org.pl/dlibra/publication/87784/edition/67492/content.

Ondruš, V. 1967: *Kostěné a parohové předměty mladší doby kamenné na Moravě 1-2*. Rkp. disertační práce. Univerzita J. E. Purkyně. Filozofická fakulta. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Oravkinová, D., Hromadová, B., Vláčiky, M. 2017: Kostená a parohová industria z výšinného opevneného sídliska v Spišskom Štvrtku. *Slovenská archeológia* LXV(1), 23–80. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_2017_1.pdf.

Roblíčková, M. 2003: Domesticated animal husbandry in the bronze Age on the basis of osteological remains. *Archeologické rozhledy* LV(3), 458–499. Dostupné také z: https://1url.cz/LrgcZ.

Rožnovský, D. 2016: *Věteřovské sídliště v Hodonicích a jeho postavení v rámci starší doby bronzové na Znojemsku*. Rkp. disertační práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědná fakulta. Uloženo: Archiv závěrečných prací Slezská univerzita v Opavě.

Rožnovský, D. 2019: *Sídliště ze sklonku starší doby bronzové v Hodonicích (okr. Znojmo)*. Pravěk. Supplementum 34. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Sokol, Ľ. 2012: *Parohové sekeromlaty z Nižnej Myšle. Funkcia a význam sekeromlatov v proturbánnych kultúrach strednej Európy*. Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita.

Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2022-10-29]. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/gmy6v/.

Stuchlík, S. 1972: *Moravská únětická sídliště*. Rkp. disertační práce. Univerzita J. E. Purkyně. Filozofická fakulta. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Stuchlík, S. 1993: Únětická kultura. In: V. Podborský et al.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 238–258.

Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště. *Památky archeologické* XLIV, 229–328. Dostupné také z: https://1url.cz/5rgj7.

Tihelka, K. 1960: Moravský věteřovský typ. *Památky archeologické* LI, 27–135. Dostupné také z: https://1url.cz/irgdt.

Tihelka, K. 1962: Moravský věteřovský typ. II. Část (materiál). *Študijné zvesti AÚSAV* 8, 7–173. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/SZ_08.pdf.

Točík, A. 1959: Parohová a kostená industria maďarovskej kultúry na juhozápadnom Slovensku. *Študijné zvesti AÚSAV* 3, 23–53. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/SZ_03.pdf.

Točík, A. 1964: Novšie nálezy zo staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied* 13, 127–156. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/SZ_12.pdf.

Vavák, J., Jelínek, P., Hlavatá, J., Illášová, L. 2015: Doklady metalurgie na opevnenom sídlisku maďarovskej kultúry v Budmericiach. In: J. Bátora, P. Tóth (eds.): *Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku". Levice 8.–11. októbra 2013.* Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes XVIII. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2015, 157–186.

Vitezović, S., Vranić I. 2017: Studije tehnologije i studije materijalne kulture: mogućnosti bliže saradnjena primeru koštanih artefakata. *Issues in Ethnology and Anthropology* 12(3), 703–724. DOI: 10.21301/EAP.V12I3.2. Dostupné také z: https://www.eap-iea.org/index.php/eap/article/view/282.

Vladár, J., Furmánek, V., Veliačik, L. 1991: *Slovensko v době bronzovej*. Bratislava: Veda.

Winnicka, K., Garbacz-Klempka, A., Gaweł, A., Marszałek, M., Wardas-Lasoń, M., Kowalewska-Marszałek, H. 2020: Archaeometric analysis of two decorated bone pins from Poland reveals Early Bronze Age combinations of crafts. *Quaternary International* 569–570, 84–101. DOI: 10.1016/j.quaint.2020.02.024. Dostupné také z: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1040618220300665.

Zelinková, M., Lázničková-Galetová, M. 2007a: *Industrie z tvrdých živočišných materiálů doby kamenné I*. Zprávy České archeologické společnosti. Supplémentum 66. Praha: Česká archeologická společnost, 1–28.

Zelinková, M., Lázničková-Galetová, M. 2007b: *Industrie z tvrdých živočišných materiálů doby kamenné II*. Zprávy České archeologické společnosti. Supplémentum 67. Praha: Česká archeologická společnost, 1–27.

Summary

The artefacts were mainly made from animal bones, with only a small number of them being made from deer antler or malacofauna. Osteological analysis brought certain knowledge about the species composition of bones used to produce bone and antler industry. If we compare the number of precisely specified types of cow, sheep/goat and pig, we find that the use of sheep/goat is predominant at the Únětice sites, while the use of cow is predominant in the case of Hodonice (Věteřov group). If we include bones from the categories of large and middle to large mammals that were not precisely specified in our statistics, the spectrum of the use of cow bones would be the same for all three sites. On the other hand, the use of sheep/goat would be up to twice as frequent in the Únětice period (see Tab. 1). We can see a certain tendency in sheep/goat preferences for the production of tools in the earlier Únětice period. The spectrum of bones that were used roughly corresponds to the representation of osteological material (not bone and antler industry) from other locations (Blučina – Cézavy, Moravská Nová Ves, Šlapanice; Roblíčková 2003, 493). However, it should be emphasised that although the ratios of represented species are close to the data found at the deposits mentioned above, they may be considerably distorted by the fact that the determination of the exact species of bones from the category of large, medium and small animals is not possible. If we look closer at the possibility of accurate bone determination, we can see that for the Únětice period we are able to accurately determine a higher percentage of artefacts than for the Věteřov group phase. This can indicate that members of the Věteřov group put more emphasis on material processing, though use-wear observations do not support this thesis. Another option would be the consistent use of fragmentary bone material that people had available in the Věteřov group period.

The largest component of all assemblages was objects with a pointed distal part (awls, spikes, needles). This discovery corresponds to find situations throughout prehistoric times, when objects with a tip represent the most common type of finds (e.g. Stuchlík 1972, 142; Točík 1964, 49). Based on the outcomes of use-wear studies, we can conclude that these objects were used mainly for perforating various softer materials such as leather, fabric and bark. For the largest items in this category (Fig. 5: 1), we can also consider their use for soil treatment (scratching, loosening), use as a peg for stretching leather, etc.

Objects with a toothed work edge made either from shoulder blades (Fig. 3: 6) or the lower jaws of animals (Fig. 3: 3) can be related to similar discoveries spanning from the Neolithic to the Early Middle Ages (Hásek 1966, 231). Similar finds are reported in his work by I. Hásek, for example, from Prague-Bubeneč (Hásek 1966, Fig. 2: 1) and from Bánov (Hásek 1966, Table I: 1, 2). The function of the artefacts is not fully clarified, and they may have served as tools for rolling/combing flax or wool.

For objects with two spikes at the distal end (Fig 4: 2, 3), J. Stuchlík considers a function in net production (Stuchlík 1972, 146), which could point to the use of water resources by members of the Únětice culture.

The most remarkable discovery was a pair of "skates" from Hodonice (Fig. 4: 4; 5: 4), which we assume were used as skates, as the area that came into contact with the surface was smoothed (shiny in places) and there are long grooves that can be connected with the movement of uneven natural ice (Parma et al. 2011, 144). On the other hand, a specimen from Brno-Tuřany (Fig. 3: 4) does not bear traces that could be compared to Hodonice and it is therefore possible that it had a different purpose or was never used.

Jewellery and ornaments are represented by specimens that occurred in Hodonice and Podolí and can be interpreted as fragments of needles used for decoration, because their character differs both from pricklers and needles (Fig. 6: 4). Similarly, there is no doubt about the interpretation of two short needles from Podolí (Fig. 5: 6; 6: 5), as their shape and use-wear marks correspond to the function of needles as clothing fasteners.

Two antler hammer-axes from Brno-Tuřany are another find that stands out (Fig. 6: 1, 2). These are artefacts commonly found in the Early Bronze Age in the Mad'arovce culture and Věteřovce group. The analysed individuals can be described as

type B and C according to L. Sokol's typology (2012). Their discovery at the settlement in Brno-Tuřany, where we managed to find traces of work with chipped stone industry and a fragment of a crucible, can indirectly point to a certain significance of the site. Hammer-axes could perform both practical as well as symbolic functions.

The side piece of a horse bit (Fig. 5: 3) from Hodonice was an important find. It is a simple type with minimal modification and cannot be compared with splendid finds, e.g. from the environment of the Maď arovce culture (rotating, 1959, 27–28) or from Moravia (Tihelka 1960, Fig. 8: 3). We can date this artefact to BA2–A3 (Mírová 2019, 109). Nevertheless, it is important evidence of the use of this artefact at rural settlements.

An absolute majority of artefacts from all three locations can be interpreted as tools. The second largest category includes objects that are considered to be jewellery. The find assemblages clearly show that the analysed assemblages from hard animal materials served primarily as tools for various activities, and their use for other purposes is only rarely documented. The use of these artefacts for chronological determination is very limited. In the Únětice culture, we see a higher use of sheep/goat bones for tool production.

Kontakt

David Hons
Ústav archeologie a muzeologie, FF MU Brno
Joštova 13
CZ-602 00 Brno
e-mail: HonsD@seznam.cz
ORCID: 0000-0002-4247-7910

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 119–133

Kamenné sekeromlaty v kontextu objektů ze starší doby bronzové na Moravě

Stone hammer-axes in the context of the Early Bronze Age features in Moravia

– *Jaroslav Peška*, Pavel Fojtík* –

KEYWORDS

Central Moravia – Early Bronze Age – Únětice culture – double-edged hammer-axes– settlement and funeral context – social and ritual aspects

ABSTRACT

Finds of stone hammer-axes are relatively uncommon in the context of the Early Bronze Age, not just in Moravia. They are more frequently encountered in the funeral environment while their occurrence in settlement contexts can be described as exceptional. The two newly presented boat-shaped double-edged hammer-axes originate from both a settlement site (Držovice, 'Díly odvrahovičníʼ) and a grave (Olomouc-Slavonín, 'Horní lán') of the Únětice culture in central Moravia. What had been a common and significant male attribute in graves of the Corded Ware culture (and partially in the Epi-Corded complex) became a rarity during the Early Bronze Age. This was especially in the milieu of the Únětice culture, as the stone industry gradually gave way to the metal industry. Finding analogies to the custom of depositing a stone hammer axe in settlement pits or graves as an offering is not uncommon in Moravia, Bohemia and the neighbouring regions. This is usually the heritage of the Corded Ware culture and it remains speculative whether these were clearly secondarily used objects (archaics) or contemporary imitations of earlier models. Both of the recently found hammer-axes differ from those of the Corded Ware culture, raising questions about Únětice's own production, as local materials (siltstone, sandstone) were used in their making. The archaeological assemblage from the Držovice settlement is dated to the earlier period and the inhumation grave from Olomouc-Slavonín to the classical period of the Únětice culture. The practical function and the symbolic role of these artefacts are not yet precisely understood. Their finds are not abundant, but they come from diverse archaeological contexts, ranging from common settlement pits to modestly equipped graves and even rich male burials.

1. Úvod

Záchranné výzkumy na střední Moravě přinášejí v poslední době řadu nových a cenných poznatků ke struktuře a charakteru osídlení starší doby bronzové, jmenovitě únětické kultury, která se v severní části Prostějovska a na přilehlém Olomoucku až tak často nevyskytuje. Spíše než o stav aktuálního výzkumu jde o projev periferní oblasti jejího rozšíření. Naši pozornost zaujala dvojice kamenných dvojbřitých sekeromlatů z odlišných kontextů, které jsou v této době poměrně vzácné. Jedná se o sídlištní jámu (objekt 503) na lokalitě Držovice, „Díly odvrahovičníʻʻ na Prostějovsku (obr. 1), kde záchranné výzkumy v roce 2014 a 2019 zachytily část menšího únětického sídliště (Fojtík 2014a; 2021), a o hrob klasické únětické kultury (hrob 41) na skupinovém pohřebišti v Olomouci-Slavoníně na „Horním lánuʻʻ (Peška 2001, 52, 55, obr. 53, 55; 2006; 2009, 49–51; Peška, Vránová, eds. 2016, 43). Zatímco např. v hrobech kultury se šňůrovou keramikou jsou broušené sekeromlaty typickým a běžným mužským atributem, přičemž tradice tohoto symbolu je daleko starší (kultura nálevkovitých pohárů, bádenská kultura: např. Šmíd 2017; Pavelčík 1990; Mayer 1991, Taf. 9: 1, 2; Neugebauer, Neugebauer 1997, 470: Verf. 206: 3; Krumpel 2009, Abb. 11, 17); tento zvyk se s nástupem doby bronzové vytrácí a kamenné sekeromlaty se stávají nálezem jen velmi nepočetným. Stranou přitom dnes necháme tzv. mlaty/palice/sekery se žlábkem, jimž bylo v minulosti věnováno rozhodně více pozornosti než sekeromlatům starší doby

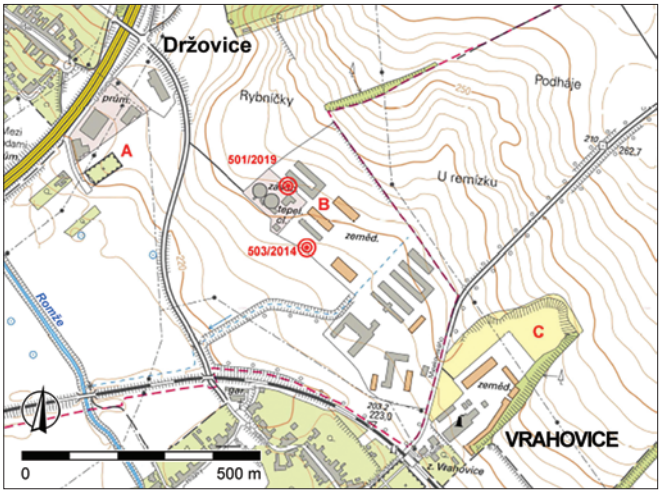

Obr. 1. Držovice, „Díly odvrahovičníʻʻ 2014, 2019. Situace lokality, sond a poloha jednotlivých sídlištních objektů. Grafika P. Fojtík.

Fig. 1. *Držovice, 'Díly odvrahovičníʼ 2014, 2019. The position of the locality, the test pits and the individual settlement features. Graphic by P. Fojtík.*

* Corresponding author – E-mail address: peska@ac-olomouc.cz

https://doi.org/10.47382/pv0641-09

Received 10 April 2023; received in revised form 30 May 2023.
Available online 30 June.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

bronzové (cf. Neustupný 1939; 1943; Tihelka 1966; Turek, Daněček 2001), neboť se jedná o poněkud odlišnou problematiku, které bychom chtěli do budoucna věnovat samostatnou studii.

2. Nové nálezy sekeromlatů na střední Moravě

Únětická sídlištní jáma v Držovicích (objekt 503) s kolmými až vakovitě pohloubenými stěnami (obr. 2), narušená výkopem teplovodu, obsahovala vedle keramiky též mazanici, osteologický materiál, škeble, kostěnou industrii a kamennou broušenou industrii v podobě dvojbřitého sekeromlatu. Tento je silně poškozen a rozlomen na dva kusy, které je však možné spojit (obr. 3). Na základě doprovodného keramického materiálu, převážně v podobě zlomků (a jednoho celého exempláře) typických velkých plynule esovitě profilovaných zásobních nádob s vyhlazeným hrdlem, plastickými výčnělky a zdrsněným povrchem těla (obr. 4–6) klademe jámu spíše ještě do staršího období únětické kultury. Takové datování je podepřeno nálezem tří celých zásobních nádob výrazně plynulé až baňaté profilace, vyzvednutých z nedalekého objektu 501 (obr. 7), s vyhlazeným hrdlem odděleným od zdrsněného těla dvojicí obvodových žlábků překlenutých trojicí a čtveřicí páskových uch (obr. 8). Alokaci původně celých zásobnicových nádob na dno kónických zásobních jam pozorujeme na více únětických sídlištích (Olomouc-Slavonín, „Horní lán“, Olomouc-Řepčín, „Hrádek“: Peška 2006, 147, obr. 6; 2009, 49–50, obr. 36; Čižmář, Salaš 2007).

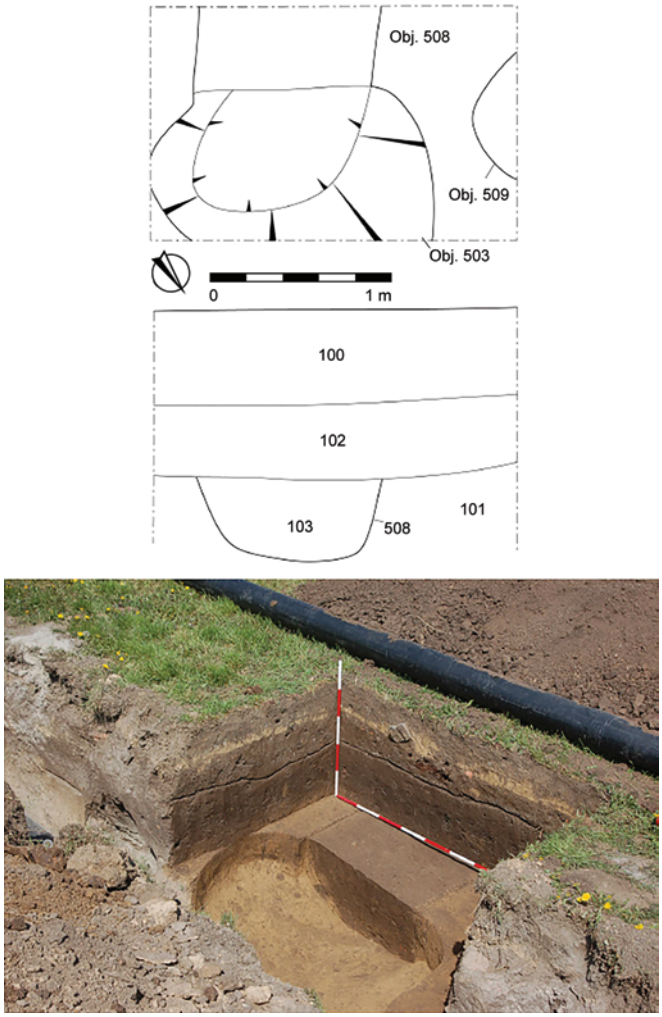

Obr. 2. Držovice, „Díly odvrahovičí“ 2014, 2019. Plán objektu č. 503/2014 a jeho nálezová situace v terénu. Kresba J. Molčíková, foto P. Fojtík.

***Fig. 2.** Držovice, 'Díly odvrahovičí' 2014, 2019. Plan of feature No. 503/2014 and its archaeological situation in the terrain. Drawing by J. Molčíková, photo by P. Fojtík.*

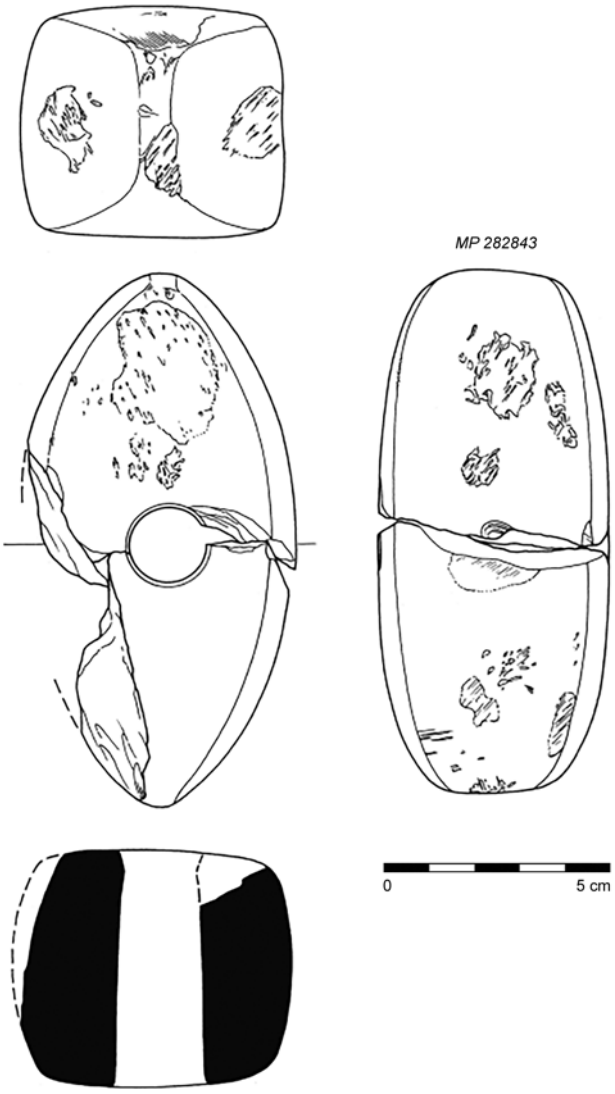

Obr. 3. Držovice, „Díly odvrahovičí“ 2014, 2019. Kresebná dokumentace dvojbřitého sekeromlatu z jámy č. 503/2014. Kresba J. Molčíková.

***Fig. 3.** Držovice, 'Díly odvrahovičí' 2014, 2019. Drawing documentation of a double-edged hammer-axe from pit No. 503/2014. Drawing by J. Molčíková.*

Držovický sekeromlat náleží k exemplářům loďkovitého tvaru s oboustranným tupým ostřím, s vysokým průřezem tvaru čtverce se zaoblenými hranami a provrtem uprostřed těla (obr. 3). Hodnocený sekeromlat o rozměrech 116 × 62 × 51 mm je silně poškozen a rozlomen na dva kusy. Vyroben by měl být z prachovce místního flyšového pásma (určení P. Gadase). Podle typologie těchto artefaktů v prostředí severských nálevkovitých pohárů je mu nejbližší typ D (dvojité mlaty – Doppeläxte) s vysokým průřezem DIA-2 Krüchern (Zápotocký 1992, 120 ad., Abb. 31), přitom se od většiny z nich odlišuje nezvýšením bočnic. Ač byl tento předmět získán na poměrně intenzivně využívané polykulturní lokalitě (např. Fojtík 2014b, 49–52, lokalita č. 4a v mapě na str. 63; Fojtík, Šmíd 2014; Fojtík, Šmíd 2016), navíc s doloženým (i pozdně-) eneolitickým osídlením, jeho interpretaci jakožto „archaika“, nebo dokonce intruze v jámě únětické kultury nepovažujeme, s ohledem na typologii artefaktu, a především uplatněnou surovinu lokálního charakteru, za pravděpodobnou.

Druhým zkoumaným artefaktem je typově shodný loďkovitý sekeromlat s dvojitým ostřím z Olomouce-Slavonína, „Horního lánu“, nalezený v hrobě (hrob 41) s jasnými znaky sekundární manipulace a nepatrnými zbytky dřevěné rakve na pohřebišti

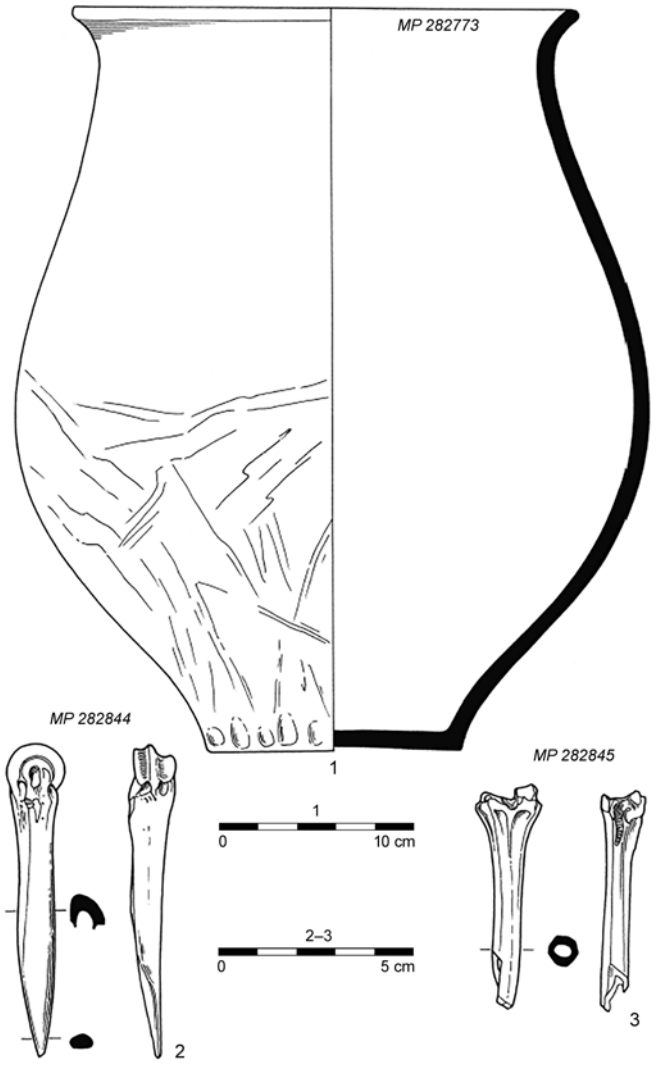

Obr. 4. Držovice, „Díly odvrahovičnί" 2014, 2019. Výběr materiálu z jámy č. 503/2014. Kresba J. Molčíková.

Fig. 4. *Držovice, 'Díly odvrahovičnί' 2014, 2019. Selection of material from pit No. 503/2014. Drawing by J. Molčíková.*

klasické a poklasické fáze únětické kultury (obr. 9; Peška 2001, 52, 55, obr. 53, 55; 2006; 2009, 49–51; Peška, Vránová eds. 2016, 43). V hrobě představoval jediný milodar (obr. 10: 4). Byl zhotoven z nazelenale šedého drobového pískovce, slídnatého, s glaukonitem (?), MS=0,13-0,15 × 10^{-3} SI (petrografické učení A. Přichystal), s proveniencí v moravskoslezském flyšovém pásmu. Tento předmět o rozměrech 155 × 48 × 38 mm řadíme do skupiny dvojitých mlatů, tentokrát s nižším průřezem DIB-3 Horne (Zápotocký 1992, 124, Abb. 31). Přitom je zjevné, že jde pouze o typologické analogie v severských oblastech, chronologicky i geograficky se však nacházíme zcela jinde.

3. Nálezový kontext a analogie

Přesto, že je většina sekeromlatů v kontextech starší doby bronzové (snad s výjimkou Vliněvsi) jednoznačně interpretována coby dědictví kultury se šňůrovou keramikou, přesné analogie pro naše zástupce mezi sekeromlaty šňůrové keramiky nenacházíme. Pouze některé sekeromlaty jednoduchého tvaru se jim zdánlivě podobají. Nejvíce to asi platí pro dvojbřitý sekeromlat z mohyly 24, 3. skupina v Dřevohosticích (Šebela 1999, Pl. 17: 1), vykazující však trochu jiný průřez. Sekeromlaty kultury se šňůrovou keramikou většinou postrádají druhé ostří a bokorys je jinak formován (obr. 11). Typickým příkladem použití staršího předmětu z období kultury se šňůrovou keramikou je přítomnost sekeromlatu jednoduchého tvaru v nárysu s vysedlými boky v hrobě protoúnětické kultury z Velkých Bílovic (Šebela 1993).

Z prostředí únětické kultury je známo jen málo analogií, přičemž více jich pochází z hrobových kontextů než ze sídlišť. V tomto ohledu, odmyslíme-li si sekeromlaty nebo sekery se žlábkem (Ďáblice), drží sekeromlat z Držovic primát. Analogie v hrobech je známa ze Šlapanic (Neustupný 1943, Abb. 10: 2). Hrobovou výbavu dále představovala bronzová dýka, kostěné šídlo, štípaný nástroj a keramika starší únětické kultury (obr. 12). Podobnou kombinaci (dýka, sekeromlat) evidujeme v hrobu 1/43 z Ostrožské Nové Vsi, „Díly od dědiny" (obr. 13; Tihelka 1953, 278, obr. 28: 1) na pohřebišti, o němž díky geografické poloze na východě Moravy a hmotné náplni lze uvažovat spíše v kontextu epišňůrové nitranské kultury (cf. Menoušková, Fikrle 2019, obr. 8: 3, 6; 9). Pro tuto oikumenu je ve smyslu pokračovatele šňůrových tradic ukládání sekeromlatů do mužských hrobů daleko běžnější (viz dále). Mladší pozici v rámci únětické kultury vykazuje hrob 4 z Opavy-Vávrovic, vybavený kromě sekeromlatu ze zelené břidlice jen dvojicí kroužků z bronzového drátu, na pohřebišti poklasické fáze únětické kultury (Hlas et al. 2017, obr. 5: 2).

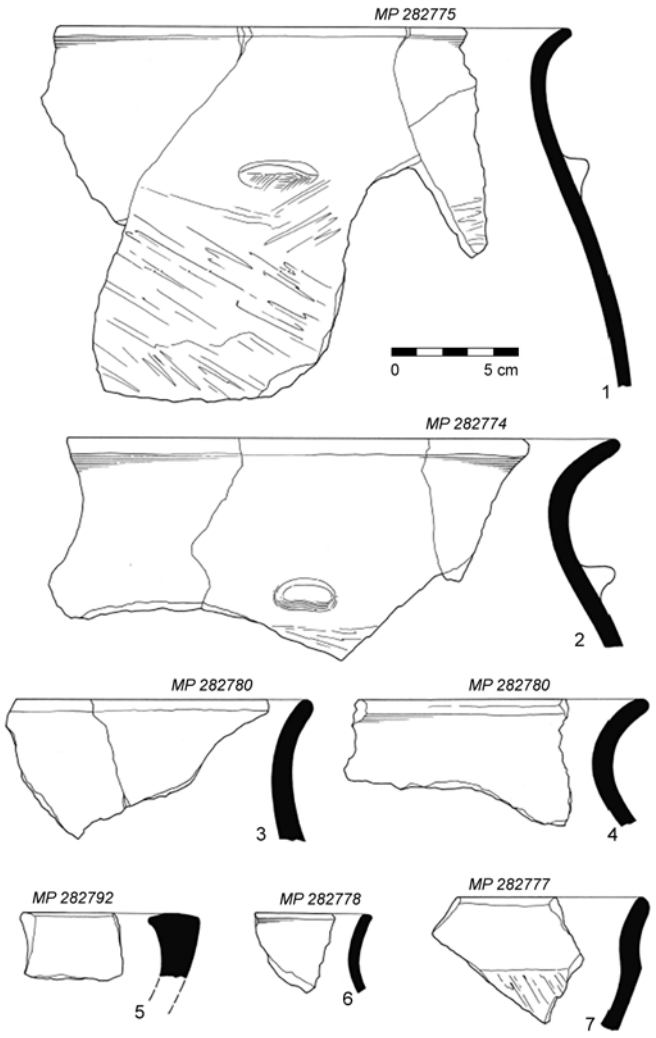

Obr. 5. Držovice, „Díly odvrahovičnί" 2014, 2019. Výběr materiálu z jámy č. 503/2014. Kresba J. Molčíková.

Fig. 5. *Držovice, 'Díly odvrahovičnί' 2014, 2019. Selection of material from pit No. 503/2014. Drawing by J. Molčíková.*

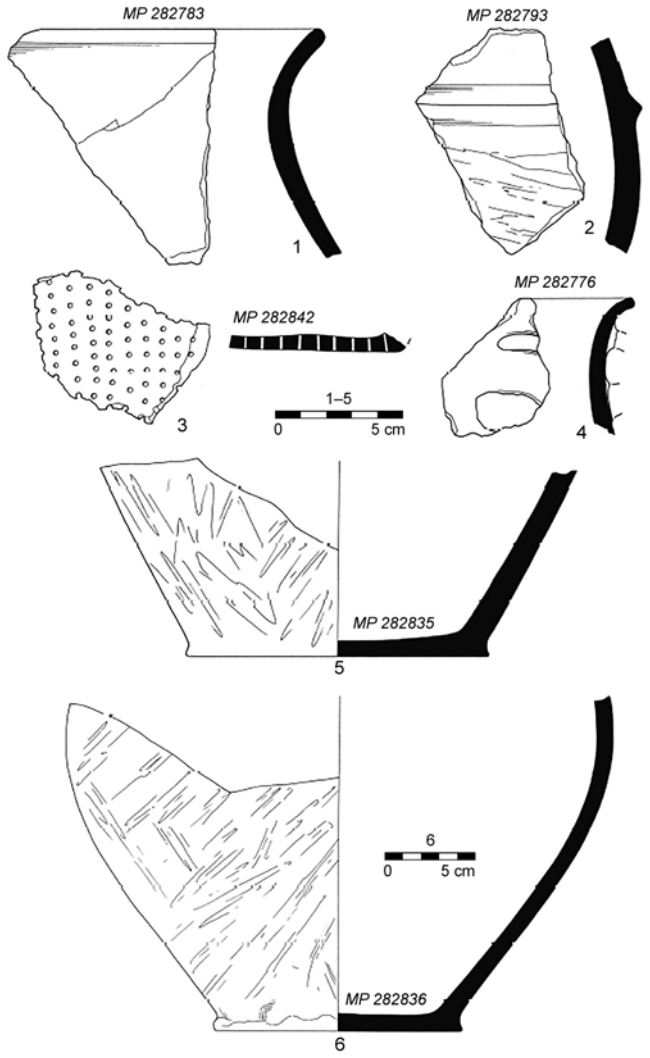

Obr. 6. Držovice, „Díly odvrahovičnί“ 2014, 2019. Výběr materiálu z jámy č. 503/2014. Kresba J. Molčíková.

Fig. 6. *Držovice, 'Díly odvrahovičnί' 2014, 2019. Selection of material from pit No. 503/2014. Drawing by J. Molčíková.*

V Čechách není nálezů o mnoho více. Jeden sekeromlat se objevil na únětickém pohřebišti v Dobřichovicích v hrobu 14 (Neustupný 1943, Abb. 9: 2a, b; Šebela 1993, 35) a je považován za slezský typ (Neustupný 1943, Abb. 9: 2a, b), další je z Prahy-Čakovic (Kovařík 1980, 75, 87, obr. 21: 6). Z jihočeské mohyly u Litoradlic (Hájek 1954, 130, 173, obr. 9: 10) je uváděn prohnutý, přihrocený, slabě hraněný sekeromlat. K nim nově přistupuje trojice z velkého pohřebiště ve Vliněvsi (Limburský et al. 2015, 309–310, obr. 2, 3; Limburský a kol. 2018, obr. 16: 2), a to z hrobů spíše podprůměrně až průměrně vybavených. Mezi ne zcela typické kontexty patří soubor 11 drobných sekeromlatů z hadce ze starobronzového hradiska Dívčí Kámen (náhražky vyhotovené k rituálním účelům / dětské hračky?) a vrtané sekeromlaty jsou uváděny také z nížinného sídliště v Hostech (Poláček 1966, 28; Limburský et al. 2015, 312). Přitom je zajímavé, že na mnoha rozsáhlých nekropolích únětické kultury ani jeden hrob sekeromlat neobsahoval (Kyjovice, Rebešovice, Tešetice – trať „Vinohrady“, Polepy, Miškovice, Mikulovice) a neplatí to jen pro únětickou oblast (Holešov, Jelšovce, Mierzanowice, Nižná Myšľa).

Za výjimečné opětovně použité severské (pozdně eneolitické) importy pak musíme pokládat sekeromlaty typu Hageby z Března H III, Prahy-Bubenče a z výšinného sídliště Slánská hora (Zápotocký 1961, 173–175, obr. 5: 1; Pleinerová 1966, obr. 10: 9; Hartl 1988).

O něco více jich evidujeme v polské únětické kultuře, např. ve Slezsku jak na sídlištích, tak na pohřebištích (Sarnowska 1969, 59–61, Ryc. 12: a–c, e, f, h, i, k; 77; 85: t, u; 86: e; 93: j; 114: n; 115: f). Depot únětické kultury z Kromolina obsahoval dva sekeromlaty: jeden se šikmo vrtaným otvorem s analogiemi ve šňůrové keramice, druhý má, stejně jako ty naše, oboustranné ostří a loďkovitý tvar (Blajer 1999, 75, 115, Tabl. XLVIII: 2). Zmíněný autor pro něj hledá analogii ve Vahldorfu v schönfeldské kultuře (Blajer 1999, 75). „Tupý“ loďkovitý dvojbřitý sekeromlat byl spolu s kovovou sekerou s nízkými lištami obsahem kostrového hrobu na lokalitě Kiełpino, pow. Kartuzy (Gdaňsk) (Sarnowska 1969, Ryc. 40k). Ve své studii B. Zich uvádí 12 exemplářů sekeromlatů z Německa a Polska, avšak jen šest s pevným kontextem (Zich 1996, 243–244).

Zvyk ukládat do hrobů mužů kamenné sekeromlaty přežívá z kultury se šňůrovou keramikou do epišňůrového prostředí v podstatě na celém dotčeném území. Sledujeme jednoznačnou tendenci jejich úbytku směrem k mladším periodám epišňůrového kulturního komplexu. To odráží i situaci na Moravě, kde kromě již zmíněného sekeromlatu s fasetami (d = 130 mm) šňůrového charakteru z Ostrožské Nové Vsi (obr. 13) v doprovodu kovové dýky se čtveřicí zachovaných otvorů pro nýty a téměř rovným týlem (d = 210 mm) známe hrobové nálezy sekeromlatu nejstaršího období nitranské kultury (NK) z Hulína I, hrob 1 a ze Sudoměřic, hrob 5, v obou případech v doprovodu hrnků zdobených otisky šňůry (Trňáčková 1960, 157; Peška, Šebela 1992, Abb. 4: 1, 2; Budinský-Krička 1965, Taf. IX: 5). Sudoměřický kus připomíná spíše motyku (příčné ostří vůči podélné ose otočeno o 90°) a je mu velice podobný ojedinělý nález ze Všeminy, snad jen s více „tupým“ příčným ostřím (Peška, Šebela 1992, Abb. 4: 5). Nově k nim můžeme přidat rombický sekeromlat s nesymetricky alokovaným dost masivním provrtem (sekundární úprava?) z mužského hrobu 42 na nitranském pohřebišti v Hulíně 3, „U Potůčku“ (Schimerová 2020, 563, obr. 4: 15) vyrobený z olivinického bazaltu. Neopracovaný valounek křemenného pískovce z hrobu 30 má na jedné straně započatý provrt, a připomíná proto miniaturní sekeromlaty (cf. Dívčí Kámen; Schimerová 2020, 563, obr. 4: 11). Na již zmíněném pohřebišti v Opavě-Vávrovicích z oblasti českého Slezska, avšak z jiné skupiny hrobů, je znám hrob (hrob 15) se sekeromlatem, epišňůrovým hrnkem, štípaným nástrojem a zlatým kroužkem (Peška, Králík 2020, obr. 16). Naprosto identický je obsah protomierzanovického pohřbu Kraków – Nowa Huta, kopiec Wandy, hrob 13 (Machnik 1978, Taf. XVI: 13; Kadrow, Machnik 1997, ryc. 2: 8), pouze počet zlatých ozdob je vyšší (5 ks) a hrob obsahoval navíc čepel dýky. Pro nejstarší období mierzanovické kultury v Malopolsku je taková výbava signifikantní. Objevují se v zásadě dva typy sekeromlatů (typ I rombický a typ II pětiboký: Machnik 1967, 42, tabl. XLVIII; Kadrow, Machnik 1997, 25, ryc. 2: 8; 3: 8), vyvozované ze šňůrové keramiky. Známe je jak ze sídlištních (Słochy Annapolskie, Dobkowice jáma 39 a zlomek jáma 54, Karwin 432, jáma 39: Machnik 1978, Tabl. XIII: 20; Górski et al. 2013, Fig. 3: 2; 4: 10), tak i z hrobových kontextů (Kraków – Nowa Huta, Starachowicre-Wierzbnik, Kołokolin, hrob 1, Myszyn, Modlnica 5, hrob H 4769, Raciborowice, hrob 7: Sawicka 1922–1924, Abb. 2; Kadrow, Machnik 1997, ryc. 2: 8; 3: 8; 4: 51; Machnik 1987, ryc. 27: 25; Włodarczak et al. 2011, 291f., Tablica 56: 2), někdy pokročilejšího rázu (Żerniki Górne, hrob 96: Kempisty 1978, Abb. 192: 1). Kromě Malopolska se objevují také v Podolí a na Volyňsku (Kadrow, Machnik 1997, ryc. 61: 2, 17; Machnik 1981, Abb. 7: 5, 6; 8: 33–35; 9: 4; Slusarski, Slusarska-Polanska 1989, Abb. 9: 24) a sídlištní objekt se sekeromlatem je znám až

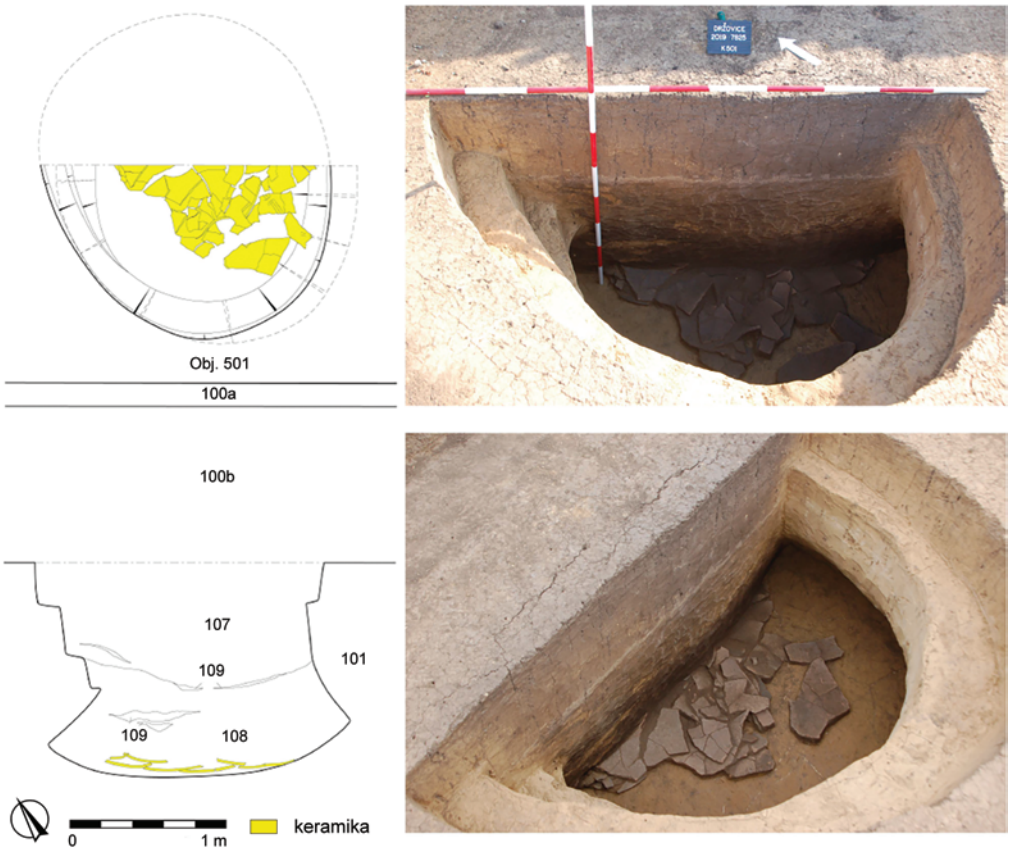

Obr. 7. Držovice, „Díly odvrahovičnί" 2014, 2019. Plán a nálezová situace objektu č. 501/2019 v terénu. Grafika a foto D. Vitulová, P. Fojtík.

Fig. 7. *Držovice, 'Díly odvrahovičnί' 2014, 2019. Plan and archaeological situation of feature No. 501/2019 in the terrain. Graphic and photo by D. Vitulová, P. Fojtík.*

z Horního Bugu (lokalita Pravda, rejon Sokal, obvod Lwowski: Kadrow, Peleščyšyn 1999, ryc. 11: 5, 6). Občas se objeví i v oblasti kultury stzryżowské (Uzarowiczowa 1970, ryc. 2).

O něco nižší je frekvence výskytu v nitranské kultuře na Slovensku (Čierny Brod II, hrob 65: Veliačik 1969, obr. 4: 7a, b; Benkovsky-Pivovarová, Chropovský 2015, Abb. 43: 2), zde dominuje bohatý mužský hrob (20–29 let) z Ludanic – Mýtné Nové Vsi (hrob 262) s nadzemní konstrukcí domu mrtvých, se sekeromlatem z amfibolitu (d = 120 mm; Bátora 1991, Fig. 32: 28; 1999, Abb. 7: 28), podle M. Zápotockého (1992) ze skupiny I DIB-2 typ Lunden. Díky přítomnosti zejména medvědích drápů považuje J. Bátora (2018, 256–258, obr. 212, 213) tento hrob nejnověji za pohřeb náčelníka–šamana (obr. 14). Za obdobu v košťanské kultuře východního Slovenska lze považovat nejbohatší mužský pohřeb (hrob 49) na pohřebišti Valaliky-Všechsvätých (Bátora 1982, obr. 38: 22), který obsahoval mimo dvojbřitého sekeromlatu (obr. 14) retušované hroty šípů, štípanou industrii, několik kančích klů a 802 fajánsových korálků. Trojici bohatých pohřbů uzavírá hrob 19 na únětickém pohřebišti ve Veľkém Grobě vybavený nadto nákrčníkem, spirálkami, spirálovitými trubičkami, ozdobami z dvojitého drátu se zpětnou kličkou a dvojicí jehlic (Chropovský et al. 1960, 25, Taf. XI: 10; Benkovsky-Pivovarová, Chropovský 2015, Taf. 91: A15). Podobně jako v Hulíně I je i tento kus poškozen. Dva sekeromlaty pocházejí z rozrušených hrobů v Dunajské Strede (Pichlerová 1963, 294–295; Benkovsky-Pivovarová, Chropovský 2015, Taf. 26A: 8, 9), z nichž jeden může být falzem (Benkovsky-Pivovarová, Chropovský 2015, 56). V této souvislosti lze ještě připomenout poměrně dobře vybavený hrob LXI z Wrocławi-Oporówa (Sarnowska 1969, 237, ryc. 85: t) a vrchol lze spatřovat v přítomnosti sekeromlatů v bohatých elitních mohylách středního Německa v Leubingenu a Helmsdorfu (např. Meller 2019, Abb. 4, 5). Tady se jedná jednoznačně o druhotně použité artefakty, v případě první lokality dokonce o neolitický sekeromlat.

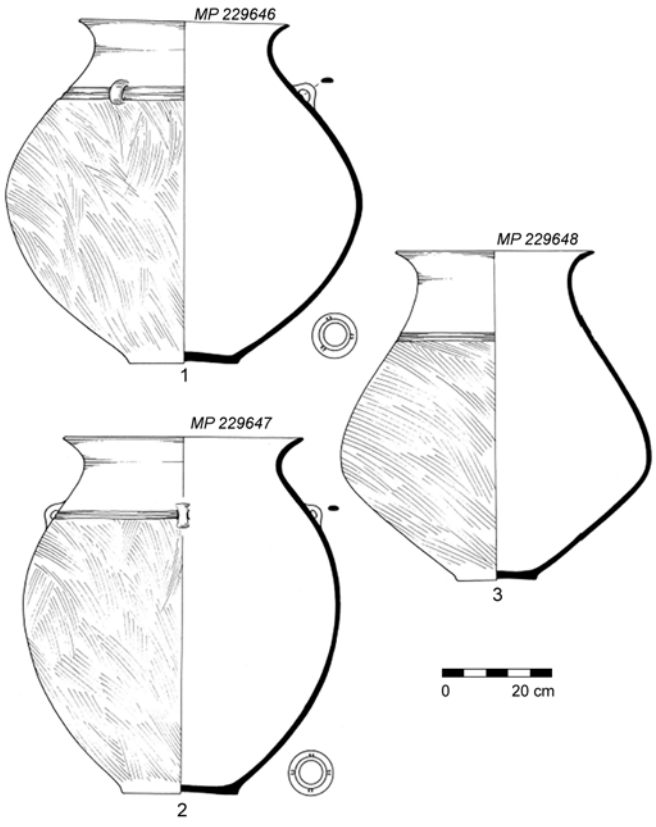

Obr. 8. Držovice, „Díly odvrahovičnί" 2014, 2019. Kresebná dokumentace tří zásobních nádob z jámy č. 501/2019. Kresba J. Molčíková.

Fig. 8. *Držovice, 'Díly odvrahovičnί' 2014, 2019. Drawing documentation of three storage vessels from pit No. 501/2019. Drawing by J. Molčíková.*

Několik poměrně dobře vypravených hrobových celků se sekeromlatem najdeme i na rozsáhlých pohřebištích kultury Unterwölbling ve Franzhausenu I (Neugebauer, Neugebauer 1997, Taf. 448 Verf. 107: 5; 569 Verf. 782: 3; 577 Verf. 840: 5) a Franzhausenu II, hrob 711 (Neugebauer, Gattringer 1988, Abb. 9: 3, 4), Gemeinlebarnu A, hrob 267 (Bertemes 1989, Taf. 64: 267: 1) i eponymní Unterwölbling, hrob 25 (Kaiser 1962, Abb. 19: 2), kde našemu exempláři stojí tvarově nejblíže sekeromlat z hrobu 170 (Neugebauer, Neugebauer 1997, Taf. 466: Verf. 170: 1). Fragment sekeromlatu je znám i ze sídlištní jámy Grossweikersdorf 1927 (Lauermann 2003, Abb. 48: 96), datované shodně s Držovicemi do starší fáze únětické kultury. Například na pohřebišti ve Franzhausenu I je zajímavá přítomnost broušené industrie i v dětských hrobech (hroby 669, 782), přičemž hrob 107, označený jako ženský, by svou výbavou (poloha kostry, sekeromlat, dýka) spíše odpovídal muži (pro správné interpretační uchopení podobných hrobů musí značně subjektivní archeologické a potažmo i fyzicky antropologické posouzení nutně doplnit exaktní bioarcheologické metody cílené k bezpečnému stanovení pohlaví pohřbeného).

Analogie ze širšího okolí není problém najít v různých regionech především Karpatské kotliny časově zhruba na úrovni našich nálezů (Mokrin, hroby 57 a 163: Girić 1971, Taf. XIX-57: 1; LVI; XLVII-163: 1; Kulcs S, hrob 60, Szöreg, hrob 40, Gyulavársánd – Laposhalom, Hernádkak, hrob 39: Bóna 1975, Taf. 12: 4a, b; 121: 1; 150: 1, 7, 16; 163: 26; Schalk 1992, Taf. 10: 2; Abb. 55: 2) nebo Battonya (Szabó 1994, 191f.). Občasný výskyt sledujeme také v kontextech chronologicky mladších období: věteřovská a maďarovská kultura (Procházka 1903, 106n; Tihelka 1960, 84, obr. 25: 8). Sekeromlat obsahoval i relativně bohatý žárový hrob piliňské kultury z Veľkých Raškovců s nádobou kultury Suciu de Sus (Vizdal 1972, Abb. 4). Zcela výjimečným nálezem jsou pak v době kultury popelnicových polí (Pfüsenreiter 1941; Domamyslice, „Klínky“, hrob 164: Gottwald 1932, 14, obr. 5: 13; Sedláček 2005, 33, 74, Tab. 62: 164/2). Občas se vyskytují také v lužické kultuře v Polsku (Kostrzewska 1953), kdy je jim přisuzován kultovní význam (Štrof 1993, 304, tab. 194: 13, 14). Symbolickou a rituální funkci obvykle připouštějí i další badatelé (Turek, Daněček 2001, 254–255; Hlas et al. 2017, 67).

4. Absolutní datování

Ze sídlištní jámy se sekeromlatem (503/2014) z Držovic se podařilo ze zvířecí kosti získat absolutní datum DeA-26664: 3580±30 BP, kalibrované na 2008–1888 1 sigma a 2028–1782 2 sigma BC, z vedlejší jámy 501/2019 se zásobnicemi (opět ze zvířecí kosti) ještě datum o něco starší DeA-25028: 3643±22 BP (2035–1956 1 sigma, 2132–1939 2 sigma BC). De facto identické datum k našemu prvnímu je k dispozici z hrobu 12 ve Vliněvsi a má hodnotu UBA-27382: 3585±51 BP po kalibraci 2026–1882 1 sigma a 2131–1769 2 sigma BC a na pohřebišti patří mezi druhou nejstarší skupinu hrobů (Limburský a kol. 2018, obr. 334). Obě data z Držovic se kryjí pouze okrajově (obr. 15), naší archeologické relativně chronologické představě by více vyhovovalo datum starší. Absolutně chronologicky vyššího stáří (rámcově

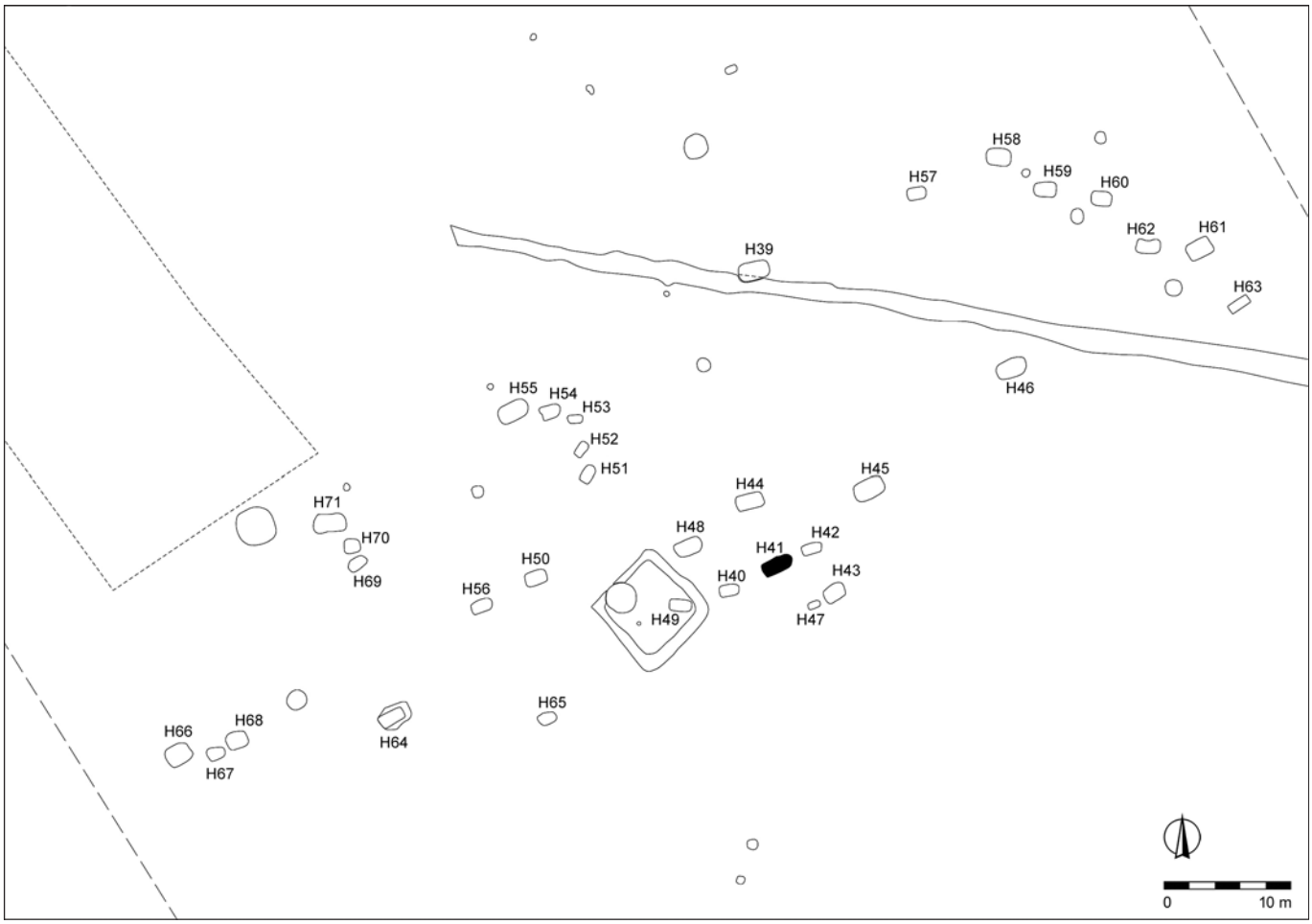

Obr. 9. Olomouc-Slavonín, „Horní lán“. Celkový plán pohřebiště únětické kultury s nálezem sekeromlatu (hrob 41). Grafika P. Grenar.

Fig. 9. *Olomouc-Slavonín, 'Horní lán'. Overall plan of the Únětice culture cemetery with a hammer-axe find (Grave 41). Graphic by P. Grenar.*

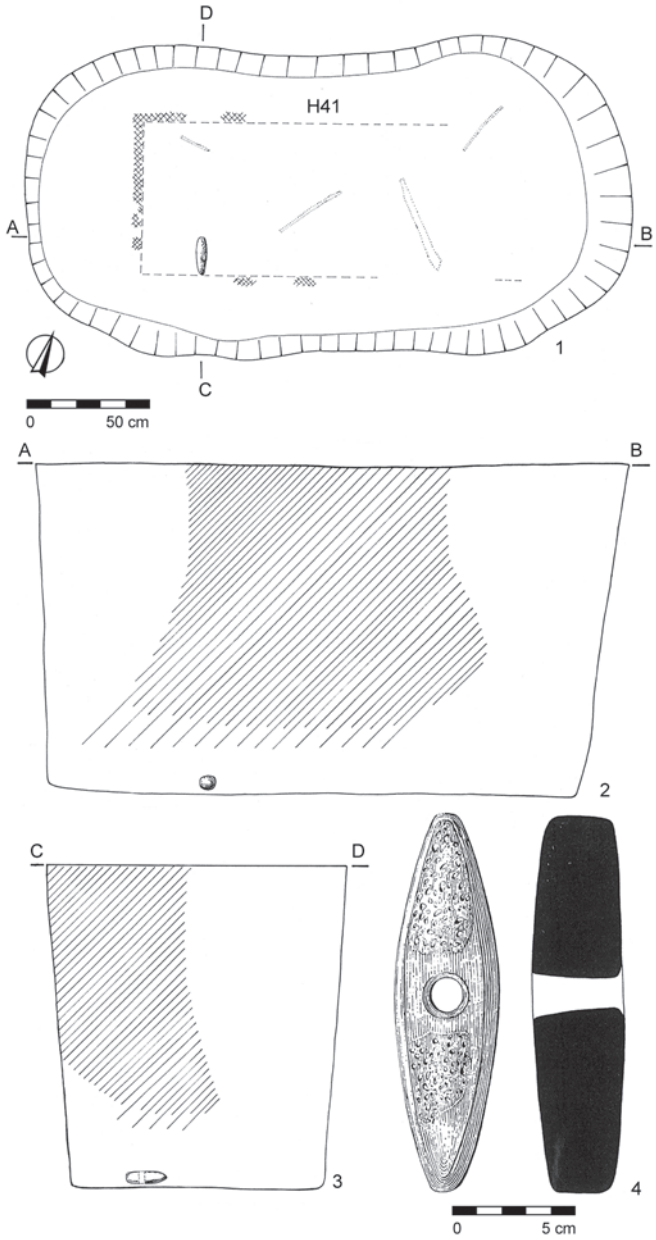

Obr. 10. Olomouc-Slavonín, „Horní lán". 1 – Půdorys; 2, 3 – profily se sekundárním zásahem; 4 – nález dvojbřitého sekeromlatu. Kresba A. Pešková.

Fig. 10. *Olomouc-Slavonín, 'Horní lán'. 1 – Ground plan; 2, 3 – profiles with a secondary intervention; 4 – the find of a double-edged hammer-axe. Drawing by A. Pešková.*

2300–2000 BC) jsou podle očekávání malopolské celky z Dobkowic – jáma 39 a jáma 54: Poz-54037: 3705±35 BP a Karwin 43, jáma 39: Poz-34733: 3770±35 BP (Górski et al. 2013, Table 1) z počátků mierzanowické kultury. Jiné kontexty se sekeromlaty absolutně datovány nejsou. To platí i pro Olomouc-Slavonín, „Horní lán", hrob 41, kde lze jeho časovou stopu zachytit jen datací *per analogiam*. Série ukazuje o něco vyšší stáří hrobů ve srovnání se sídlištěm (datovány sídlištní pohřby), ale v zásadě v intervalu 1900–1800 BC (obr. 16). Tento trend byl pozorován také ve Vliněvsi (Limburský a kol. 2018, 498, obr. 334) a Mikulovicích (Ernée, Langová et al. 2020, 490a, d). Problém spočívá v tom, že datum z Držovic se sekeromlatem s obsahem jámy zařaditelným do staršího období únětické kultury je na úrovni dat třeba i klasické fáze únětické kultury, a našemu datování spíše odpovídá starší datum ze sousedního objektu 501/2019 (cf. Peška 2019, 106). V Čechách je kladen počátek klasické fáze únětické kultury do let 2000–1880 BC (Limburský a kol. 2018, 501), konec klasické fáze únětické kultury a pohřbívání ve Vliněvsi k 1750 BC. Na dalších pohřebištích je to podobné (Miškovice, klasická fáze únětické kultury 2000–1850 BC: Ernée 2015, 295–296, Abb. 186; a Mikulovice o něco později 1950–1750/1700 BC: Ernée, Langová et al. 2020, 504, obr. 335), i když ne každý obsah hrobu s takto vymezeným datem vykazuje zcela jasné znaky klasické fáze únětické kultury jako např. právě hrob 12 se sekeromlatem z Vliněvsi (Limburský a kol. 2018, obr. 16) nebo hrob 92 z Mikulovic s keramickým inventářem typickým pro starší fázi únětické kultury (Ernée, Langová et al. 2020, tabela 89, tab. 102). Oscilace dat klasické fáze únětické kultury na Moravě je přece jen mladšího data a její počátek lze stanovit na 1950, spíše ale na 1900 BC (cf. Peška 2019, Online Beil. 4, 5), což s daty z Olomouce-Slavonína není předběžně v rozporu, ačkoliv víme, že zde máme k dispozici hroby jak klasické, tak i poklasické fáze, a pohřebiště dosud není souhrnně zpracováno. Tato tématika se jistě stane i do budoucna předmětem mnoha diskusí, vycházet by se však mělo z analýzy hrobových (a dalších) celků a z kvalitních absolutních dat.

5. Funkce a význam

Výše jsme představili dva nové moravské exempláře kamenných sekeromlatů únětické kultury s jejich nálezovými kontexty a následně poměrně obšírně shrnuli problematiku tohoto typu artefaktu nejen na Moravě, ale i v okolních zemích. Nálezové prostředí nevykazuje žádnou zjevnou strukturu, která by odkazovala jednoznačně na jejich funkci či význam – registrujeme je od standardních sídlištních jam přes chudé, průměrně vybavené, až po bohaté hroby kultur počínající doby bronzové (košťanská, nitranská, únětická), a to včetně hrobů elitních, nebo dokonce depotů (Kromolin). Logicky předpokládané pokračování v tradicích lidu kultury se šňůrovou keramikou, kde je kamenný sekeromlat obecně přijímán jako běžný a typický „unifikovaný" mužský atribut, naráží na skutečnost, že se tyto artefakty objevují také v hrobech malých dětí, jako např. ve Franzhausenu I, hrob 782 (7–8 let) a hrob 669 (5–6 let) s hliněnou napodobeninou dvojbřitého mlatu (Neugebauer, Neugebauer 1997, Taf. 569 Verf. 782: 3, Taf. 556 Verf. 669: 2). Zdá se tedy, že kamenné sekeromlaty opouštějí dříve pevně zakořeněnou symbolickou rovinu „odznaku velkého muže-bojovníka" (přijmeme-li nekriticky jediný možný funkční účel sekeromlatu jakožto zbraně). Děje se tak v době zlomového střetu či spíše výměny dvou vůdčích (evolučních) technologií v dějinách člověka – vysoce progresivní metalurgie bronzu poměrně rychle zcela zastínila nyní regresivní výrobu broušené kamenné industrie. Tento technologický pokrok s sebou nutně přinášel hluboké společensko-ekonomické změny. Původní, po staletí nebo dokonce tisíciletí budovaná síť dálkových obchodních tras orientovaných na zdroje kvalitních a atraktivních kamenných surovin, musela být velmi rychle přeadresovaná k ložiskům nových komodit v podobě mědi a cínu. Vyslovenou teorii můžeme podpořit faktem, že oba námi prezentované exempláře kamenných artefaktů jsou vyrobeny z „nevhodných" surovin lokálního charakteru (v případě Držovic se jedná o prachovec místního flyšového pásma, u exempláře z Olomouce-Slavonína pak o drobový pískovec s proveniencí v moravském flyšovém pásmu), které se zdají být vysoce nekvalitní a v kontextu předcházejícího období by byl jejich výběr téměř nemyslitelný (Přichystal 2009). Z materiálního i technologického pohledu představují tyto kamenné sekeromlaty spíše poslední reminiscence dřívější produkce, která je jednoznačně na ústupu. O to zajímavější se tak zdá nebývalá těžební a zpracovatelská aktivita únětického lidu v prostoru Krumlovského

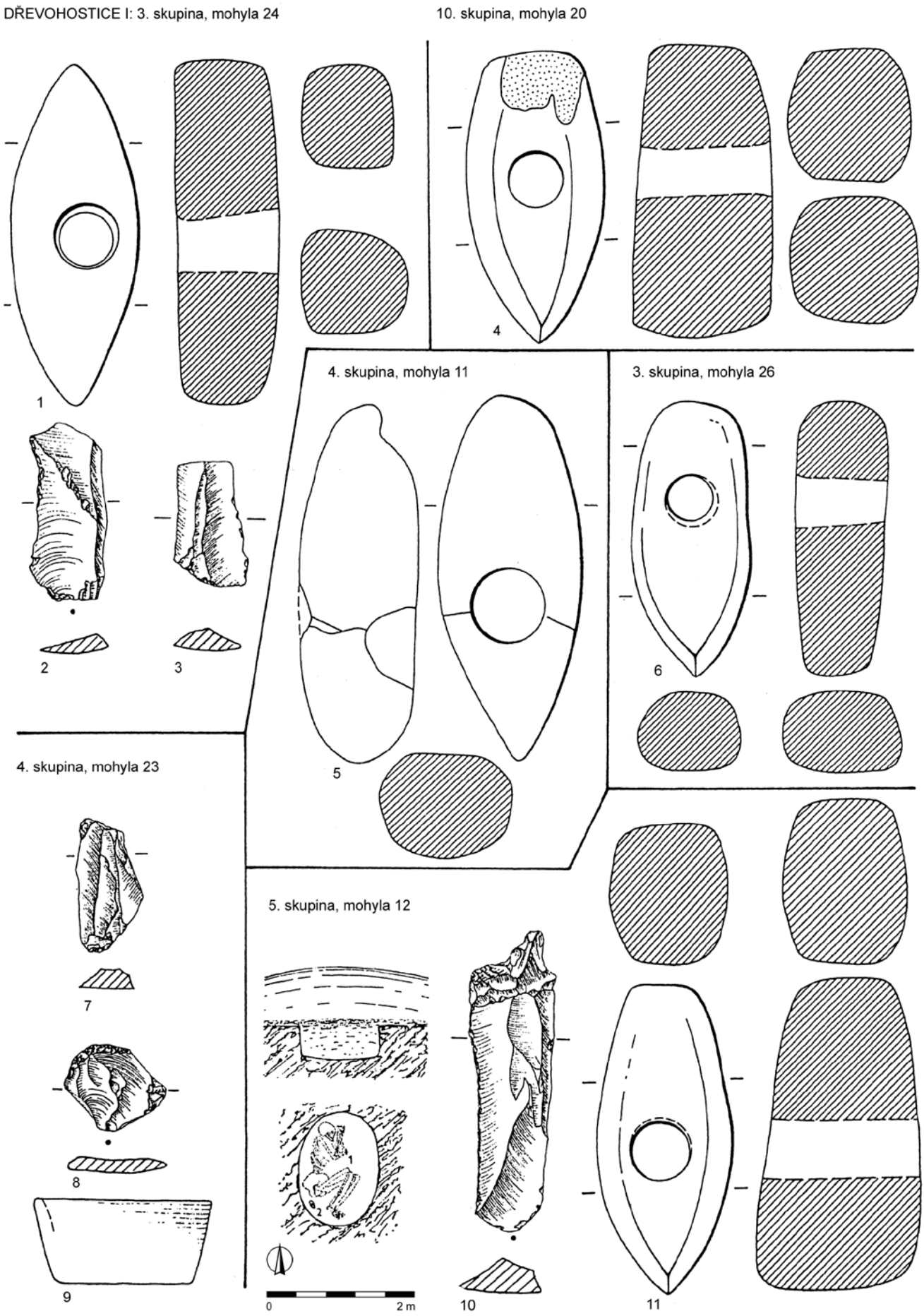

Obr. 11. Dřevohostice I. Výběr nálezů z mohylového pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou. Upraveno podle Šebela 1999.
Fig. 11. *Dřevohostice I. Selection of finds from a barrow Corded Ware culture cemetery. Edited according to Šebela 1999.*

Obr. 12. Šlapanice, „Široká pole“. Obsah hrobu starší únětické kultury se sekeromlatem. Podle Neustupný 1943.

Fig. 12. *Šlapanice, ‘Široká pole’. The content of an Early Únětice culture grave with a hammer-axe. After Neustupný 1943.*

lesa – zdejší renesance zájmu o silicity a nástroje z nich patrně opravdu nebyla vedena materiálními potřebami, ale zejména (pouze?) složitějšími společenskými či rituálními pohnutkami (cf. Oliva 2019; 2022).

Lokalita Olomouc-Slavonín (s objevem mužského kostrového hrobu starší fáze mohylové kultury obsahujícím vedle několika jantarových korálků především bronzový sekeromlat s kotoučovitým týlem, hrob 73/1997–98: Šmíd 1998, 260–261, 263, obr. 6) nás pak směřuje k obecnější problematice bronzových sekeromlatů v době staršího metalika, kterou nelze při hodnocení kusů vyhotovených z kamene ponechat zcela bez povšimnutí. Katalogový přehled, a především začlenění jejich jednotlivých typologických skupin a variant do schématu kulturně-historického vývoje Moravy a okolních zemí v době bronzové podává studie S. Stuchlíka (1988), využitá k níže podané stručnější sumarizaci. První bronzové sekeromlaty se na Moravě objevily právě v mladším úseku starší doby bronzové. Jedná se o zástupce nepočetné varianty jednoramenných sekeromlatů spojovaných s vyspělou únětickou kulturou. V chronologickém výčtu následují sekeromlaty se žlábkovanou tulejí, které na Moravě provázejí věteřovskou kulturu (v českém prostředí pak náležejí nejmladší únětické kultuře). Od střední doby bronzové se začínají ve středoevropském prostoru uplatňovat již vzpomenuté sekeromlaty s kotoučovitým týlem. Na Moravě sice nejsme schopni jejich výskyt přesněji chronologicky fixovat, avšak na základě situace v Karpatské kotlině (Novotná 1966, 24–25; Mozsolics 1967, 123), tedy oblasti jejich největšího výskytu, je můžeme spolehlivě spojovat s počátkem střední doby bronzové. Tvořily by tedy náplň staršího úseku mohylové kultury (ponecháme-li stranou otázku možného delšího přežívání věteřovské kultury na střední Moravě, a tedy právě i na Prostějovsku a Olomoucku). Mladší varianty sekeromlatů s kotoučovitým týlem se pak znovu objevují na rozhraní střední a mladší doby bronzové. Do období počínající kultury popelnicových polí je datován i výskyt prvních dvojramenných mlatů, jejichž mladší varianty nás pak provázejí takřka po celou mladší dobu bronzovou (nejmladší moravské exempláře řadíme do stupně Ha A1, nejmladší „miniaturizované“ kusy ze Slovenska pak až do stupně Ha A2). V materiální náplni pozdní doby bronzové, a to nejen na Moravě, ale v celé střední Evropě, bronzové sekeromlaty již zcela chybějí. Tuto skutečnost můžeme s jistotou vysvětlit proměnami ve způsobu vedení boje – od střední doby bronzové, a zejména pak právě v mladší době bronzové, se setkáváme především s bronzovými meči a vzácněji i s ochrannou zbrojí, která reflektuje dominanci bodných a sečných zbraní.

Podotkněme též, že konečné stádium výroby broušených kamenných sekeromlatů v podobě dvou námi nově prezentovaných nálezů datovaných do období únětické kultury a poslední výskyt bronzových sekeromlatů v mladší době bronzové

provází hned několik podobností. Kovové mlaty pocházejí z různých nálezových kontextů, převažují sice depoty a „ojedinělé nálezy“ (ztrátové kusy či spíše záměrná monodepozita, nelze však vyloučit ani běžný sídlištní kontext), mimo území Moravy jsou dále registrovány i jako součást pohřební výbavy (Bříza, Stuchlík 2019, 81). Jako obdobu hliněných „atrap“ kamenných mlatů (např. již výše zmíněný Franzhausen I, hrob 782) můžeme chápat miniaturní exempláře bronzových dvojramenných mlatů, které jsou někdy považovány za speciálně vyráběné kusy určené pro kultovní účely (Sklenka, Zachar 2011, 69–70; obdobný výklad kupříkladu provází již i poměrně specifické neolitické keramické závěsky ve tvaru sekeromlatu (např. Zápotocká, Zápotocký 2014, 87). Hrály by tedy roli zástupných milodarů v hrobech nebo obětin v rituálních depozitech (ať již jako monodepozita či součásti větších depotů). Tímto se dostáváme k interpretaci bronzových dvojramenných mlatů. Převažující názor, že jde o symbolické předměty, které se uplatnily jako znak postavení svého majitele ve společnosti (Kemenczei 1965, 118; Novotná 1970, 63; Furmánek 1973, 108; Veliačik 1983, 42; Sklenka, Zachar 2011, 67–69; Bříza, Stuchlík 2019, 81–83; aj.), lze (s ohledem na nálezové okolnosti mlatu jako specificky „přiložené“ součásti depozita č. 3 na lokalitě Hradisko u Kroměříže; k artefaktu samotnému viz Bříza, Stuchlík 2019, 88, obr. 4: 11) přijmout za zcela oprávněný. Dvojramenné mlaty jsou někdy považovány za specializovaný pracovní nástroj při výrobě toreutiky (Novotná 1959, 70) nebo, poněkud bizarně, za součást koňského postroje (Rusu 1960, 178). Kamenný mlat v objektu únětické kultury v Držovicích je svým nálezovým kontextem značně ojedinělý (a výjimku nelze brát za pravidlo). Artefakt byl již v minulosti záměrně (?) přeražen a mohl tak ztratit svůj původní symbolický význam (cf. přeražené sekeromlaty v mohylách kultury nálevkovitých pohárů nebo „lámané“ předměty v kovových depotech doby bronzové apod.), čímž následně mohlo dojít k jeho degradaci do roviny běžného sídlištního

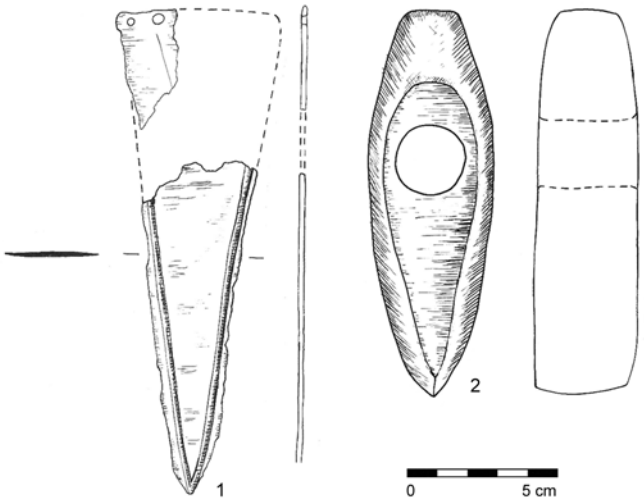

Obr. 13. Ostrožská Nová Ves, „Díly od dědiny“. Dýka a sekeromlat z hrobu 1/43. Kresba A. Pešková.

Fig. 13. *Ostrožská Nová Ves, ‘Díly od dědiny’. A dagger and a hammer-axe from grave 1/43. Drawing by A. Pešková.*

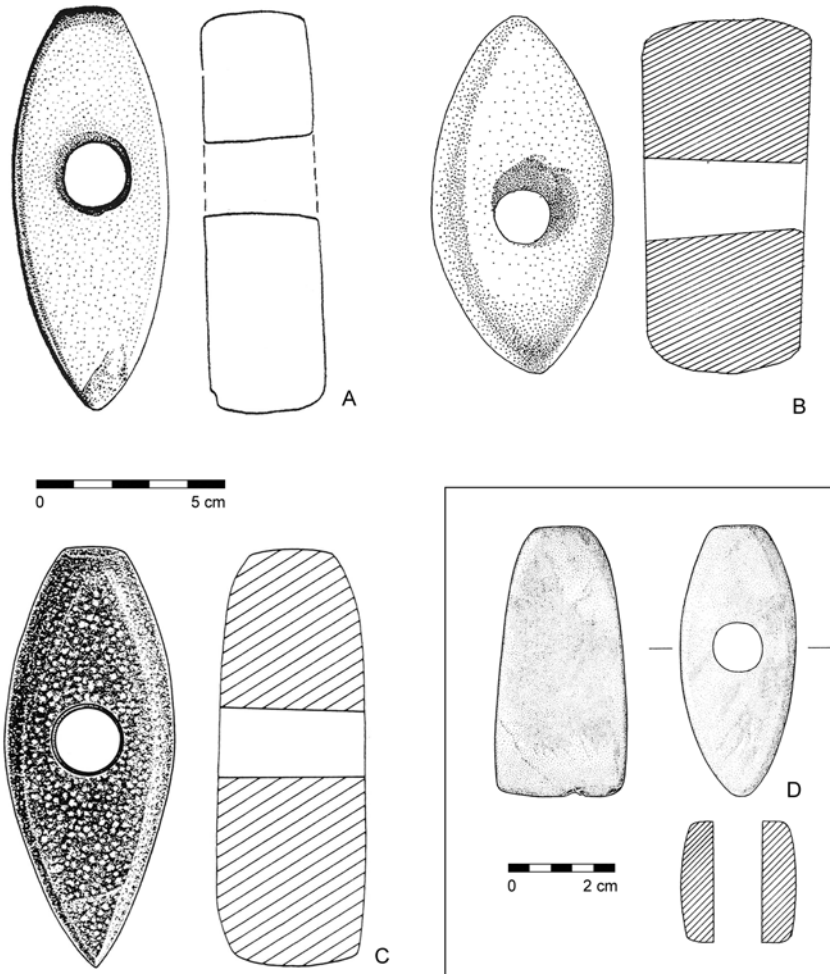

Obr. 14. Ukázka kamenných sekeromlatů z kontextu hrobů starší doby bronzové. A – Ludanice – Mýtna Nová Ves, hrob 262, bohatý mužský hrob nitranské kultury (podle Bátora 2018); B – Valaliky-Všesvätých, hrob 49, mužský pohřeb klasické fáze košťanské kultury (podle Bátora 1982); C – Franzhausen I, hrob 107, údajně ženský hrob kultury Unterwölbling (podle Neugebauer, Neugebauer 1997); D – Franzhausen I, hrob 782, hrob dítěte ve věku 7–8 let náležející kultuře Unterwölbling v Dolním Rakousku (podle Neugebauer, Neugebauer 1997).

Fig. 14. *Examples of stone hammer-axes from Early Bronze Age grave contexts. A – Ludanice – Mýtna Nová Ves, Grave 262, a rich male grave of the Nitra culture (after Bátora 2018); B – Valaliky-Všesvätých, Grave 49, a male grave of the classical phase of the Košťany culture (after Bátora 1982); C – Franzhausen I, Grave 107, reportedly a female grave of the Unterwölbling culture (after Neugebauer, Neugebauer 1997); D – Franzhausen I, Grave 782, the grave of a 7/8-year-old child belonging to the Unterwölbling culture in Lower Austria (after Neugebauer, Neugebauer 1997).*

„odpadu“ (otázku ne-existence pravěkého odpadu v dnešním slova smyslu ponechejme záměrně stranou, cf. Sommer 1990).

Závěrem si dovolíme drobnou poznámku ke složité otázce „symbolických předmětů spojovaných s postavením jejich majitele/držitele ve společnosti“. Společenský status nemusí nutně definovat soubor atributů (např. inventář bohatého, tzv. elitního hrobu), ale pouze jeden přítomný znak (tj. jeden konkrétní předmět), a naopak přítomnost jednoho konkrétního znaku/předmětu nemusí nutně značit kupříkladu náležitost k určité společenské vrstvě, náboženské skupině etc. Navíc je zde riziko námi mylně pochopené funkce specifického předmětu, která může být ryze praktická, ale nám dnes neznámého nebo dosud unikajícího účelu. Vždyť i v současnosti nám může jeden drobný kovový odznak v klopě saka prozradit například (reálnou nebo jen aktuálně „strategicky výhodnou“) politickou příslušnost, náboženské smýšlení či oblíbený sportovní klub jeho nositele.

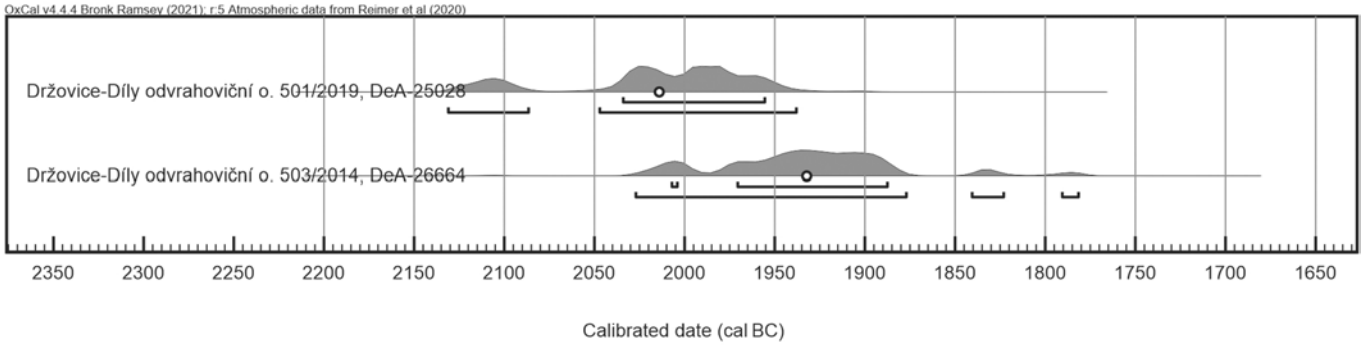

Obr. 15. Držovice, „Díly odvrahovičnί“ 2014, 2019. Porovnání dvou kalibrovaných dat ze dvou objektů únětické kultury. Kalibrace v programu OxCal 4.4.4 podle kalibrační křivky IntCal20. Grafika P. Grenar.

Fig. 15. *Držovice, ‘Díly odvrahovičnί’ 2014, 2019. Comparison of two calibrated dates from two features of the Únětice culture. Calibration in the OxCal 4.4.4 programme according to the IntCal20 calibration curve. Graphic by P. Grenar*

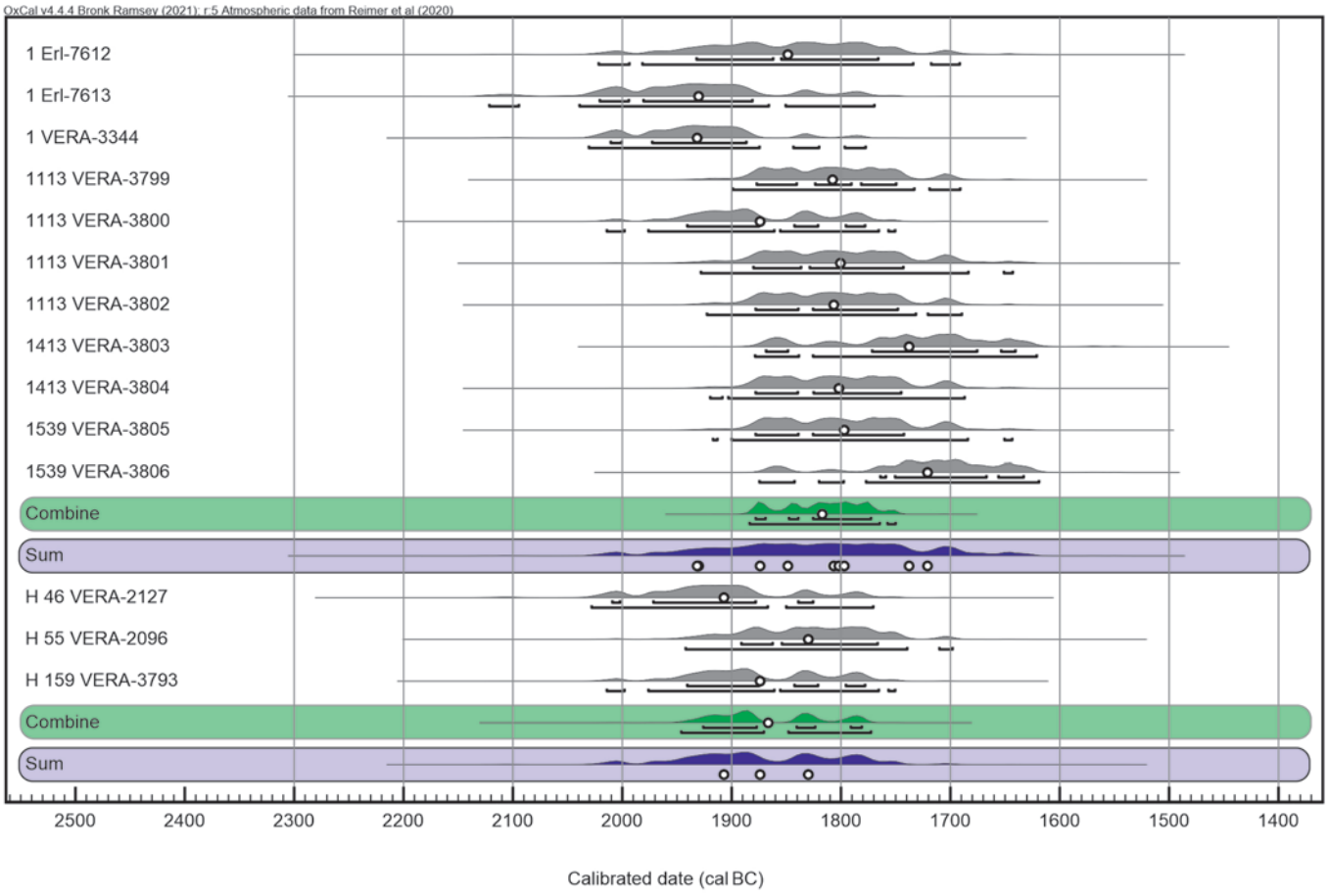

Obr. 16. Olomouc-Slavonín, „Horní lán“. Přehled radiokarbonových dat ze sídlištních objektů s kostrami a z pohřebiště únětické kultury. Kalibrace v programu OxCal 4.4.4 podle kalibrační křivky IntCal20, modelace v programu Combine a Sum. Grafika P. Grenar.

Fig. 16. *Olomouc-Slavonín, ‘Horní lán’. Overview of radiocarbon dates from settlement features with skeletons and from an Únětice culture cemetery. Calibration in the OxCal 4.4.4 programme according to the IntCal20 calibration curve, modelling in Combine and Sum programs. Graphic by P. Grenar.*

6. Závěr

Pro starší dobu bronzovou a únětickou kulturu zvláště nepříliš frekventované artefakty v podobě kamenných dvojbřitých sekeromlatů evidujeme nově na střední Moravě ze dvou zcela odlišných nálezových kontextů. V prvním případě byl součástí sídlištní jámy starší fáze únětické kultury (2000–1800 BC) v Držovicích na Prostějovsku a ve druhém coby jediný milodar v sekundárně manipulovaném hrobě (hrob 41) na pohřebišti klasické a poklasické únětické kultury v Olomouci-Slavoníně, na „Horním lánu" (1900–1800 BC). V případě sídlištního nálezu jde dokonce o moravský primát. Typologicky zde kupodivu nenacházíme přímou návaznost na tradice kultury se šňůrovou keramikou, i když o lokální únětické produkci uvažuje málokdo (Limburský et al. 2015). Více paralel shledáváme s větší či menší frekvencí v hrobech sousedních kultur (košťanská, nitranská, Unterwölbling atd.). Doménou jsou v tomto ohledu funerální kontexty epišňůrového okruhu (zejména ve starším období), a to na celém území rozšíření. V únětickém prostředí se v žádném případě nejedná o tak silnou tradici ve smyslu symboliky mužského světa. Jsme schopni je datovat od starší (Držovice, Šlapanice) až po klasickou (Olomouc-Slavonín), případně poklasickou únětickou kulturu (Opava-Vávrovice). Nejednoznačná je nálezová struktura od běžných sídlištních objektů přes chudé a průměrně vybavené hroby až po bohaté mužské pohřby (Valaliky- Všechsvätých, Ludanice – Mýtna Nová Ves, Veľký Grob) s vyvrcholením v inventáři elitních hrobů středního Německa (Leubingen, Helmsdorf), částečně zajisté v roli druhotně použitého nástroje (archaika). Především tato skutečnost znesnadňuje správnou interpretaci kamenných artefaktů, kterým je nejčastěji přisuzována symbolická a rituální funkce. Zastoupení v dětských hrobech zpochybňuje symboliku mocného muže-bojovníka v době progresivního nástupu kovových artefaktů a změn ve sféře obchodu s novými komoditami i tvorby sociálních sítí. Výrobky z dříve nemyslitelných nekvalitních surovin, jeden navíc v přelomeném stavu, vedou k úvaze o ztrátě původní (snad symbolické) funkce s jeho degradací až na úroveň sídlištního odpadu. Ve funerálním kontextu, i přes občasnou přítomnost sekeromlatu u dětských pohřbů, by se o jisté roli sociálně-genderového atributu snad uvažovat dalo s tím, že i ony děti byly v jistém smyslu ke své budoucí (a nedožité) pozici předurčeny, mimo jiné i symbolikou kamenné, a nikoliv kovové insignie.

Literatura

Bátora, J. 1982: Ekonomicko-sociálny vývoj východného Slovenska v staršej dobe bronzovej. *Slovenská archeológia* XXX(2), 249–314. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1982_2.pdf.

Bátora, J. 1991: The Reflection of Economy and Social Structure in the Cemeteries of the Chlopice-Veselé and Nitra Cultures. *Slovenská archeológia* XXXIX(1–2), 91–142. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1991_1_2.pdf.

Bátora, J. 1999: Gräber mit Totenhäusern auf frühbronzezeitlichen Gräberfeldern in der Slowakei (Beitrag zu Kulturverbindungen zwischen Mittel-, West- und Osteuropa). *Prähistorische Zeitschrift* 74(1), 1–57.

Bátora, J. 2018: *Slovensko v staršej dobe bronzovej*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave pre Katedru archeológie FiF UK. Dostupné také z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/karch/Publikacie/slovensko_v_starsej_dobe_bronzovej.pdf.

Benkovsky-Pivovarová, Z., Chropovský, B. 2015: *Grabfunde der frühen und der beginnenden Mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Teil 2*. Archaeologica Slovaca Monographiae, T. XXII. Nitra: Archeologický ústav SAV.

Bertemes, F. 1989: *Das frühbronzezeitliche Gräberfeld von Gemeinlebarn. Kulturhistorische und paläometallurgische Studien*. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 45. Bonn: Habelt.

Blajer, W. 1999: *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemich polskich*. Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Bóna, I. 1975: *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. Archaeologia Hungarica II, ser. nova 49. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Bříza, S., Stuchlík, S. 2019: Příspěvek k poznání dvojramenných mlatů na Moravě a v českém Slezsku. *Pravěk. Nová řada* 27, 75–93.

Budinský-Krička, V. 1965: Gräberfeld der späten schnurkeramischen Kultur in Veselé. *Slovenská archeológia* XIII(1), 51–106. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1965_1.pdf.

Čižmář, Z., Salaš, M. 2007: Rituální depozita v zásobních jamách únětické kultury z Hrádku (okr. Znojmo). *Pravěk. Nová řada* 15/2005, 127–180.

Ernée, M. 2015: *Prag-Miškovice. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen zu Grabbau, Bestattungssitten und Inventaren einer frühbronzezeitlichen Nekropole*. Römisch-Germanische Forschungen 72. Darmstadt: Philipp von Zabern.

Ernée, M., Langová, M. et al. 2020: *Mikulovice. Pohřebiště starší doby bronzové na Jantarové stezce*. Památky archeologické. Supplementum 21. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Fojtík, P. 2014a: *Držovice na Moravě, „Díly odvrahovičíní" 2014, „Teplovod pro vytápění objektů ZD Vrahovice, k. ú. Držovice na Moravě a k. ú. Vrahovice, okr. Prostějov"*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201700735 [cit. 2023-06-14]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-201700735.

Fojtík, P. 2014b: Pravěké a raně historické osídlení katastru obce Držovice, okr. Prostějov. *Střední Morava. Vlastivědná revue* 38, 43–74.

Fojtík, P. 2021: Držovice (k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 62(1), 232–233. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/62_1_13-1.pdf.

Fojtík, P., Šmíd, M. 2014: Držovice na Moravě, okr. Prostějov, poloha „U hřbitova". Profil eneolitického osídlení lokality. *Pravěk. Nová řada* 22, 5–36.

Fojtík, P., Šmíd, M. 2016: Láhev s límcem z objektu baalberského stupně kultury nálevkovitých pohárů z Držovic (k. ú. Držovice na Moravě), okr. Prostějov. *Pravěk. Nová řada* 24, 13–42.

Furmánek, V. 1973: Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě. *Slovenská archeológia* XXI(1), 25–145. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1973_1.pdf.

Girić, M. 1971: *Mokrin. Nekropola ranog bronzanog doba*. Dissertationes et Monographie, T. XI. Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije.

Gottwald, A. 1932: *Archeologický výzkum na Prostějovsku v roku 1931*. Zvláštní otisk z Ročenky Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané IX. Prostějov: Národopisné a průmyslové museum města Prostějova a Hané.

Górski, J., Jarosz, P., Tunia, K., Wilk, S., Włodarczak, P. 2013: New evidence on the absolute chronology of the early Mierzanowice culture in south-eastern Poland. In: M. Bartelheim, J. Peška, J. Turek (eds.): *From Copper to Bronze. Cultural and Social Transformations at the Turn oft he 3rd/2nd Millennia B. C. in Central Europe*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 74. Langenweissbach: Beier & Beran, 105–118.

Hartl, J. 1988: Výrobní nástroje a jejich úloha ve společnosti eneolitu v Čechách. *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie* XLII(3–4), 133–267.

Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové. *Památky archeologické* XLV(1–2), 115–192. Dostupné také z: https://1url.cz/duKqs.

Hlas, J., Stuchlík, S., Šín, L. 2017: Únětické pohřebiště v Opavě-Vávrovicích. *Památky archeologické* CVIII, 39–88. Dostupné také z: https://1url.cz/SuKqj.

Chropovský, B., Dušek, M., Polla, B. 1960: *Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku*. Archaeologica Slovaca – Fontes 3. Bratislava: Slovenská akadémia vied.

Kadrow, S., Machnik, J. 1997: *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Prace komisji archeologicznej 29. Kraków: Wydawnictwo Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

Kadrow, S., Peleščyšyn, M. A. 1999: Materiały kultury mierzanowickiej z dorzecza Górnego Bugu. *Sprawozdania Archeologiczne* 51, 191–210.

Kaiser, G. 1962: Das frühbronzezeitliche Gräberfeld von Unterwölbling, p. B. St. Pölten, N. Ö. *Archaeologia Austriaca* 32, 35–61.

Kemenczei, T. 1965: Die Chronologie der Hortfunde vom Typ Rimaszombat. *A Herman Ottó Muzeum Evkönyve* V, 105–175. Dostupné také z: https://epa.oszk.hu/02000/02030/00005/pdf/HOM_Evkonyv_05.pdf.

Kempisty, A. 1978: *Schyłek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*. Dissertationes Universitatis Varsoviensis 121. Warszawa: Wydawnictwa UW.

Kostrzewska, M. 1953: Wyroby kamienne kultury łużickiej w Wielkopolsce w epoce brązu i wcesnożelaznej. *Przegląd archeologiczny* IX, 214.

Kovářík, J. 1980: Hroby se šňůrovou keramikou a únětické pohřebiště v Praze 9 – Čakovicích. *Archeologica Pragensia* 1, 55–99.

Krumpel, J. 2009: Vier Gräber der Badener Kultur aus Ratzersdorf, Niederösterreich. Eine Neubewertung der Bestattungssitten der Badener Kultur in ihrer österreichischen Verbreitung. *Fundberichte aus Österreich* 47 (2008), 99–150.

Lauermann, E. 2003: *Studien zur Aunjetitz-Kultur im nördlichen Niederösterreich*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 99. Teil 1. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Limburský, P., Menšík, P., Král V. 2015: Broušená kamenná industrie z hrobů starší doby bronzové ve Vliněvsi. In: J. Bátora, P. Tóth (eds.): *Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku", Levice 8.-11. októbra 2013*. Archaeologica Slovaca Monographiae T. XVIII, Nitra, Bratislava: Archeologický ústav SAV, Katedra archeológie FiF UK, 309–314.

Limburský, P. a kol. 2018: *Pohřební areály únětické kultury ve Vliněvsi*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Machnik, J. 1967: *Stosunki kulturowe na przełomie neolitu i epoki brązu w Małopolsce (na tle przemian w Europie Środkowej)*. Materiały do prahistorii ziem polskich 3, 1. Warszawa: Instytut historii kultury materialnej.

Machnik, J. 1978: Wczesny okres epoki brązu. In: J. Machnik et al. (red.): *Wczesna epoka brązu*. Prahistoria ziem polskich III. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 7–136.

Machnik, J. 1981: Der Stand der Erforschung der Schnurkeramischen Gruppen im Gebiet der VR Polen. *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 64, 189–210.

Machnik, J. 1987: *Kultury z przełomu eneolitu i epoki brązu w strefie Karpackiej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Mayer, Ch. 1991: Bestattungen der Badener Kultur aus Österreich. *Archaeologia Austriaca* 75, 29–61.

Meller, H. 2019: Vom Herrschaftszeichen zum Herrschaftsornat. Zur Entstehung des goldenen Ringschmucks in Mitteleuropa. In: H. Meller, S. Kimmig-Völkner, A. Reichenberger (Hrsg.): *Ringe der Macht. Rings of power. Internationaler Tagung vom 09. bis 10. November 2018 in Halle (Saale). International Conference November 09-10, 2018 in Halle (Saale)*. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle, Band 21. Halle (Saale): Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte, 283–300.

Menoušková, D., Fikrle, M. 2019: Měděné artefakty z eneolitu a starší doby bronzové z Uherskohradišťska. *Slovenská archeológia* LXVII(1), 1–18. Dostupné také z: http://archeol.sav.sk/files/SlA-1-2019.pdf.

Mozsolicz 1967: *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Neugebauer, J., W., Gattringer, A. 1988: Rettungsgrabungen im Unteren Traisental in den Jahren 1985/86. Fünfter Vorbericht über die Aktivitäten der Abt. f. Bodendenkmale des Bundesdenkmalamtes im Raum St. Pölten – Traismauer. *Fundberichte aus Österreich* 24/25, (1985/1986), 71–105.

Neugebauer, J., W., Neugebauer, CH. 1997: *Franzhausen. Das frühbronzezeitliche Gräberfeld I*. Fundberichte aus Österreich Materialhefte A 5. Horn: Ferdinand Berger & Söhne.

Neustupný, J. 1939: Únětická závaží a sekeromlaty se žlábkem. *Památky archeologické. Skupina pravěká* XXXXI, 1936–1938, 122–125. Dostupné také z: https://1url.cz/SrgV0.

Neustupný, J. 1943: Schnurkeramische Vorläufer der Aunjetitzer Hammeräxte aus Stein. *Wiener Prähistorische Zeitschrift* 30, 126–151.

Novotná, M. 1959: Dvojramenné čakany na Slovensku a problém ich datovania. *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica* X, 115–140.

Novotná, M. 1966: Hortfunde vom sog. Koszidertyp aus dem Gebiet der Slowakei. *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Musaica* VI, 9–26.

Novotná, M. 1970: *Die Äxte und Beile in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde IX(3). München: Beck.

Oliva, M. 2019: *Těžba a rituál, paměť a transformace. Uzavírky šachet a obětiny z doby bronzové v Krumlovském lese*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Oliva, M. 2022: *Těžební krajinou předků. O tajemném podzemí Krumlovského lesa*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Pavelčík, J. 1990: Rituální pohřeb ženy na výšinné osadě v Hlinsku u Lipníku nad Bečvou. *Archeologické rozhledy* XLII(5), 501–508. Dostupné také z: https://1url.cz/juKq8.

Peška, J. 2001: Das Besiedlungsbild des Spätneolithikums un der Frühbronzezeit in Südmähren. In: A. Lippert, M. Schultz, S. Shennan, M. Teschler-Nicola (red.): *Mensch und Umwelt während des Neolithikums und Frühbronzezeit in Mitteleuropa. Intenationalee Workshop vom 9. – 12.November 1995, Wien*. Internationale Archäologie 2. Rahden/Westf.: Leidorf, 139–148.

Peška, J. 2006: Sídelní areál ze starší a střední doby bronzové v Olomouci-Slavoníně. Předběžná pozorování. In: S. Stuchlík (ed.): *XVIII symposium o starší době bronzové v českých zemích a na Slovensku*. Acta archaeologica Opavensia 2. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, 143–163.

Peška, J. 2009: Mladší a pozdní eneolit, starší a střední doba bronzová. In: J. Schulz (ed.): *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc: Statutární město Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 41–66.

Peška, J. 2019: Reineckes Erbe: Die absolute Chronologie der Frühbronzezeit Mährens – ein Diskussionsansatz. In: J. Kysela (ed.): *Reinecke's Heritage. Terminology, Chronology and Identity in Central Europe between 2300 and 1600 BC*. Studia Hercynia XXIII(2). Praha: Charles University, Faculty of Arts, 97–115. Dostupné také z: https://studiahercynia.ff.cuni.cz/en/magazin/2019-2/.

Peška, J., Králík, M. 2020: Periodizace epišňůrového přikarpatského kulturního komplexu na Moravě a ve Slezsku. *Slovenská archeológia* LXVIII(2), 219–252. Dostupné také z: http://archeol.sav.sk/files/SlA_2020_2.pdf.

Peška, J., Šebela, L. 1992: Funde der Chlopice-Veselé-Gruppe in Mähren und ihre Stellung in der Endphase des Spätäneolithikums. In: M. Buchvaldek, Ch. Strahm (eds.): *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-Symposium Štiřín 1990*. Praehistorica XIX. Praha: Karolinum, 131–141.

Peška, J., Vránová, V. (eds.) 2016: *Věda rýče promluvila. Archeologické centrum Olomouc 1995–2015. Střípky*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc.

Pfüsenreiter, F. 1941: Steinäxte in einem bronzezeitlichen Gräberfelder. *Altschlesien* 10, 49–53.

Pichlerová, M. 1963: Príspevok k osídleniu južného Slovenska v staršej dobe bronzovej. *Archeologické rozhledy* 15, 293–296. Dostupné také z: https://1url.cz/7uKEt.

Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I. *Památky archeologické* LVII, 339–458. Dostupné také z: https://1url.cz/auKEL.

Poláček, J. 1966: *Dívčí Kámen. Hradiště z doby bronzové*. České Budějovice: Jihočeské muzeum.

Procházka, A. 1903: Zprávy o nálezech na Vyškovsku. *Pravěk* I, 106–109, tab. XI.

Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita.

Rusu, M. 1960: „Dokimerijskije" detaili konskoj abruji iz Transilvaniji. *Dacia* IV, 161–180.

Sawicka, I. 1922–1924: Neolityczny grób ciałopaly z Wierzbniku, w pow. Iłżeckim. *Przegląd Archeologiczny* II, 296–302.

Sarnowska, W. 1969: *Kultura unietycka w Polsce. Tom 1*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.

Sedláček, R. 2005: *Domamyslice. Pohřebiště lidu popelnicových polí*. Pravěk Supplementum 13. Brno: Ústav archeologické památkové péče.

Schalk, E. 1992: *Das Gräberfeld von Hernádkak. Studien zum Beginn der Frühbronzezeit im nordlichen Karpatenbecken*. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 9. Bonn: Habelt.

Schimerová, E. 2020: Sídliště a pohřebiště nitranské kultury v Hulíně 3 – U potůčku. In: A. Kozubová, E. Makarová, M. Neumann (ed.): *Ultra velum temporis. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. narodeninám*. Slovenská archeológia – Supplementum 1. Nitra: Archeologický ústav SAV, 553–566.

Sklenka, V., Zachar, T. 2011: Bronzový dvojramenný sekeromlat pilinskej provenience z obce Riečka (okr. Banská Bystrica). Prispevok k významu ojedinělých nálezov bronzových predmetov. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 16, 53–75. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/en/handle/11222.digilib/125737.

Sommer, U. 1990: Dirt theory, or archaeological sites seen as rubbish heaps. *Journal of theoretical archaeology* 1, 47–60.

Stuchlík, S. 1988: Bronzové sekeromlaty na Moravě. *Památky archeologické* LXXIX(2), 269–328. Dostupné také z: https://1url.cz/7uKEe.

Szabó, J. J. 1994: Bronzkori nyélhátas bronz balták battonyáról. Bronzezeitliche Äxte mit verlängertem Schaftrücken von Battonya. In: G. Lőrinczy (Hrsg.): *A Kőkortól a közepkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára*. Szeged: Scongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 191–199.

Šebela, L. 1993: Hrobový nález sekeromlatu protoúnětické kultury z Velkých Bílovic (Morava). *Přehled výzkumů* 1990, 31–37. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/02_pv_35_1990_sebela.pdf.

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and the adjacent Part of Silesia (Catalogue)*. Fontes Archaeologiae Moravicae XXIII. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/The_Corded-_Ware_Culture_in_Moravia.pdf

Ślusarski, Z., Ślusarska-Polańska, M. 1989: Badania stanowisk kultury strzyżowskiej w raciborowicach kolonii, woj. Chełm, w latach 1956, 1958 i 1959. *Sprawozdania Archeologiczne* XL, 167–196.

Šmíd, M. 1998: Dům a dva kostrové hroby ze střední doby bronzové ve Slavoníně u Olomouce. *Pravěk. Nová řada* 7/1997, 255–270.

Šmíd, M. 2017: *Nálevkovité poháry na Moravě*. Pravěk. Supplementum 33. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Štrof, A. 1993: Kultura lužických popelnicových polí. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid, sv. 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 301–328.

Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště. *Památky archeologické* XLIV(2), 229–328. Dostupné také z: https://1url.cz/5rgj7.

Tihelka, K. 1960: Moravský věteřovský typ. *Památky archeologické* LI(1), 27–135. Dostupné také z: https://1url.cz/irgdt.

Tihelka, K. 1966: Únětický kamenný sekeromlat se žlábkem z Nesovic, okr. Vyškov, a jiné podobné kamenné nástroje z Moravy. *Památky archeologické* LVII(2), 689–694. Dostupné také z: https://1url.cz/2uKEH.

Trňáčková, Z. 1960: Hrob z období šňůrové keramiky v Hulíně. *Archeologické rozhledy* XII(2), 155–159, 185. Dostupné také z: https://1url.cz/buKEp.

Turek, J., Daněček, V. 2001: Únětické sekeromlaty se sedlovitým žlábkem v Čechách. Kamenné symboly v době bronzu. *Pravěk. Nová řada* 10/2000, 251–260.

Uzarowiczowa, A. 1970: Grób z wczesnej epoki brązu w Szpikołosach, pow. Hrubieszów. *Wiadomości Archeologiczne* XXX(3–4), 326–331. Dostupné také z: http://archive.wiadomosci-archeologiczne.pl/dl/pdf/WA_30_3_4_wiadomosci-archeologiczne.pl.pdf.

Veliačik, L. 1969: Archeologický výskum v Čiernom Brode (okr. Galanta) roku 1966. *Archeologické rozhledy* XXI(3), 301–319. Dostupné také z: https://1url.cz/0uKEG.

Veliačik, L. 1983: *Die Lausitzer Kultur in der Slowakei*. Studia archeologica Slovaca Instituti archaeologici Academiae scientiarum Slovacae 2. Nitra: Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften zu Nitra.

Vizdal, J. 1972: Erste bildische Darstellung eines zweirädrigen Wagens vom Ende der mittleren Bronzezeit in der Slowakei. *Slovenská archeológia* XX(1), 223–231. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1972_1.pdf.

Włodarczak, P., Grabowska, B., Zastawny, A. 2011: Groby kultury ceramiki sznurowej i kultury mierzanowickiej ze st. 5 w Modlnicy, pow. Krakowski. In: J. Kruk, A. Zastawny (red.): *Modlnica, st. 5. Od neolitu środkowego do wczesnej epoli brązu*. Via Archaeologica. Źrodła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad, 291–410.

Zápotocká, M., Zápotocký, M. 2014: Axtförmige Scherbenanhänger der böhmischen Stichbandkeramik. In: L. Husty, W. Irlinger, J. Pechtl (Hrgb.): *„...und es hat doch was gebracht!". Festschrift für Karl Schmotz zum 65. Geburtstag*. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf GmbH, 77–89.

Zápotocký, M. 1961: Severské zbraně a nástroje starší doby bronzové v Čechách. *Památky archeologické* LII(1), 166–176. Dostupné také z: https://1url.cz/TuKEl.

Zápotocký, M. 1992: *Streitäxte des mitteleuropäischen Äneolithikums*. Weinheim: VCH : Acta humaniora.

Zich, B. 1996: *Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetitzer Kultur*. Vorgeschichtliche Forschungen 20. Berlin, New York: de Gruyter.

Summary

Artefacts in the form of stone double-edged hammer-axes, which are not very common in the Early Bronze Age and the Únětice culture, have been recently discovered in central Moravia from two distinct archaeological contexts. The first discovery was made in a settlement pit from the earlier phase of the Únětice culture (2000–1800 BC) in Držovice, Prostějov District. The second discovery was the only offering in a secondarily manipulated grave (Grave 41) at a classical and post-classical Únětice culture cemetery in Olomouc-Slavonín, 'Horní lán' (1900–1800 BC). The settlement find even represents the first of its kind in Moravia. Surprisingly, there is no direct continuation of the Corded Ware culture tradition in terms of typology, although local Únětice production is occasionally considered (Limburský et al. 2015). More parallels have been found in graves, including those of neighbouring cultures (Košťany, Nitra, Unterwölbling and others), with varying frequencies. Funeral contexts associated with the Epi-Corded circle (particularly in the earlier period) dominate in this respect throughout the distribution territory. In the Únětice milieu, there is certainly not as strong a tradition in the sense of the symbolism of the male world. The dating ranges from the earlier (Držovice, Šlapanice) to the classical (OlomoucSlavonín) and possibly the post-classical Únětice culture (Opava- Vávrovice). The find structure is ambiguous, ranging from ordinary settlement features to poorly or moderately equipped graves as well as rich male burials (Valaliky-Všechsvätých, Ludanice – Mýtna Nová Ves, Veľký Grob), culminating in the inventory of elite graves in central Germany (Leubingen, Helmsdorf). Some of these artefacts were certainly secondarily used tools (archaics). Above all, this makes the correct interpretation of the stone artefacts more difficult; most often, they are attributed to a symbolic and ritual function. Their presence in children's graves detracts from the symbolism of a powerful man – a warrior at a time when metal artefacts were becoming more prevalent, accompanied by changes in the areas of trade with new commodities as well as social networking. Products made of previously inconceivable low-quality materials, some even in a broken condition, lead to considerations of the loss of the original (perhaps symbolic) function and its 'degradation to the level of settlement waste'. In the funeral context, despite the handicap of the presence in children's burials, a particular role of a social – gender attribute could perhaps be considered; in a sense, these children were 'predestined' to their future position (which they never lived to see) and also due to the symbolism of a stone insignia rather than a metal one.

Kontakty

Jaroslav Peška
Archeologické centrum Olomouc, p. o.
U Hradiska 6
CZ-779 00 Olomouc
peska@ac-olomouc.cz
ORCID: 0000-0002-0827-4255

Pavel Fojtík
Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ-614 00 Brno
fojtik@uapp.cz
ORCID: 0000-0001-6407-252X
&
Univerzita Karlova
Ústav pro archeologii
Celetná 20
CZ-116 42 Praha

Přehled výzkumů 64/1, 2023 ● 135–138

Silicitový hrot šípu z Bystrého na východnom Slovensku

Silicite arrowhead from Bystré in east Slovakia

– *Ľubomíra Kaminská*, Ján Jusko* –

KEYWORDS

Early/Middle Bronze Age – Otomani-Füzesabony culture – east Slovakia – arrowhead – silicite

ABSTRACT

An unstratified random find of a silicite arrowhead was found in the cadastre of the village of Bystré. It has a leaf-like shape with a rounded and narrowed base. The flat retouch covering the whole tool was made using the pressure technique. On the basis of an analogy with a similar find from fortified settlement II at Nižná Myšľa, we place it in the Otomani-Füzesabony culture from the Early/Middle Bronze Age.

1. Úvod

Začiatkom roka 2022 získal Krajský pamiatkový úrad v Prešove plošne retušovaný kamenný nástroj. Silicitový artefakt našiel D. Tkáč v roku 2021 v katastri obce Bystré, okr. Vranov nad Topľou (obr. 1: 1). Lokalita sa nachádza na juhovýchodnom okraji obce, v inundácii Hermanovského potoka na úpätí miernej vyvýšeniny. Ústrednou riekou v oblasti je Topľa, ktorej stredná časť toku oddeľuje severovýchodné výbežky Slanských vrchov na západe od Nízkych Beskýd na východe a severe. Zároveň tvorí významný geografický uzol, z ktorého sa pozdĺž väčších riek a ich prítokov otvárajú cesty na sever ku karpatským priesmykom, na severozápad cez oblasť Šariša do Pienin a Malopoľska, na juhozápad do Košickej kotliny a na juhovýchod do oblasti dolného Zemplína. Výhodné terénne podmienky uľahčovali šírenie kultúrnych impulzov v praveku i v neskorších obdobiach vývoja ľudských dejín.

2. Opis nálezu

Hrot má tvar vavrínového listu, je súmerný, tenký, pokrytý plošnou retušou robenou tlakom na obidvoch stranách (obr. 2). Znakom tlakom robenej retuše sú pomerne pravidelné, niekedy šikmé odbitia (Pelegrin 2004, 164) na obidvoch stranách hrotu. Hrot je vyrobený na úštepe, z ktorého je viditeľný zvyšok úderovej plochy a bulbusu na zúženej a zaoblenej báze. Nepatinovaná surovina bola určená len makroskopicky ako silicit poľskej proveniencie. Tvar a rozmery nástroja, ktoré sú 33 × 14 × 3,5 mm, zodpovedajú morfológii hrotov šípov.

3. Zhodnotenie nálezu

Listovité hroty vo všeobecnosti, vrátane hrotov malých rozmerov, nie sú zo Slovenska v dobách kamenných početné. Azda najvýraznejšie z nich sú listovité hroty szeletienskej kultúry zo začiatku mladého paleolitu známe ako hroty typu Moravany-Dlhá (Zotz 1951, 183). Väčšina z nich má tvar topoľového listu so zaoblenou bázou a najväčšou šírkou v spodnej časti nástroja. Hroty boli štiepané spravidla z tenších úštepov. Povrch hrotov, vyrobených takmer výlučne z rádiolaritu, pokrýva plošná retuš robená mäkkým otĺkačom (Bárta 1960; Nemergut 2010). Nástroj z Bystrého sa od tejto skupiny nástrojov odlišuje predovšetkým tým, že je retušovaný tlakom a silicit nie je patinovaný. Tlakom robenú retuš sme v paleolite Slovenska zatiaľ nezistili.

Z Bystrého sú známe nálezy štiepanej kamennej industrie, ktoré pochádzajú zo zberu v polohe Briežky západne od obce. Publikované boli v roku 2015 (Kaminská, Kotorová-Jenčová 2015). Pomerne malý súbor industrie prekvapuje veľkou rôznorodosťou surovín v obidvoch stanovených fázach osídlenia. Do staršieho obdobia, epipaleolitu, sme zaradili sedem artefaktov s vedúcim typom nástroja, ktorým bol hrot s oblúkovite

* Corresponding author – E-mail address: lubomira.kaminska@upjs.sk

https://doi.org/10.47382/pv0641-03

Received 12 October 2022; received in revised form 30 November 2022.
Available online 28 February 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

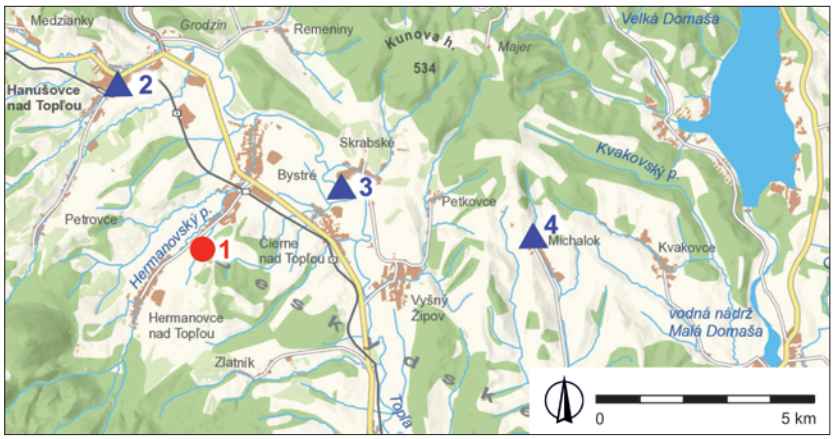

Obr. 1. Mapa povodia strednej Tople. 1 – Bystré, nálezisko silicitového hrotu šípu. Lokality otomansko-füzesabonyskej kultúry; 2 – Hanušovce nad Topľou; 3 – Skrabské; 4 – Michalok. Podľa Tóth et al. 2019, spracovala Ľ. Kaminská.

Fig. 1. *Map of the Middle Topľa River basin. 1 – Bystré, site with siliceous arrowhead; sites of the Otomani-Füzesabony culture: 2 – Hanušovce nad Topľou; 3 – Skrabské, 4 – Michalok. After Tóth et al. 2019, processed by Ľ. Kaminská.*

otupeným bokom z volynského pazúrika. Okrem neho sa našiel zlomený vrták z rádiolaritu a bazálna časť retušovanej čepele z limnosilicitu (Kaminská, Kotorová-Jenčová 2015, tab. 48: 1–3). Zo susedných Hermanoviec nad Topľou pochádza rádiolaritová čepieľka patriaca pravdepodobne do epipaleolitu (Karabinoš, Voľanská 2015).

Druhou skupinou nálezov z Bystrého bola industria zo staršieho eneolitu spojená s tiszapolgárskou kultúrou a jej blízkymi skupinami. Artefakty boli štiepané z rôznych surovín, medzi ktorými dominuje volynský pazúrik. Okrem neho je doložený poľský krakovsko-jurský a čokoládový pazúrik. Z domácich surovín bol zastúpený obsidián, rádiolarit, limnosilicit, sivý a menilitový rohovec (Kaminská, Kotorová-Jenčová 2015, tab. 48: 4, 5, 7). Súčasťou eneolitických nálezov je aj sekerka z ílovito-pieskovitého rohovca (Kaminská, Kotorová-Jenčová 2015, tab. 48: 6). Starší nález brúsenej sekerky, z rozhrania katastrov Bystrého a Hanušoviec nad Topľou, je priradený ku skupine východoslovenských mohýl z konca eneolitu (Budinský-Krička 1967a, 321).

Osídlenie blízkeho okolia lokality Bystré, v povodí strednej Tople, nebolo počas doby bronzovej rovnomerné. Výraznejšie nálezy sú radené do mladšej a neskorej doby bronzovej (Budinský-Krička 1967b; Kotorová-Jenčová 2003), najmä bronzové depoty z vrchu Oblík pochádzajú z mladšej a neskorej doby bronzovej (Kotorová-Jenčová 2004, 125). Do staršej doby bronzovej patria najmenej tri sídliskové nálezy otomanskej kultúry (Tóth et al. 2019, fig. 1) z neďalekých lokalít Hanušovce nad Topľou (obr. 1: 2), Skrabské (obr. 1: 3) a Michalok (obr. 1: 4).

Viaceré typy plošne opracovaných nástrojov rôznych rozmerov a typov sa na východnom Slovensku objavujú až začiatkom doby bronzovej. Väčšie rozmery majú zbrane a nástroje. K zbraniam patrí listovitý hrot oštepu z Prešova-Pod Bikošom z nepatinovaného volynského pazúrika, zaradený ku koštianskej kultúre (Kaminská, Tomášová 1998). Výraznými typmi nástrojov sú kosákové nože. Z Lúčok-Na pláňach je známy náhodný nález kosákového noža z volynského pazúrika s obojstrannou plošnou retušou, ktorý je datovaný na prelom eneolitu a včasnej doby bronzovej (Gačková 1999, obr. 25). V okolí nálezu boli črepy z rôznych období, medzi nimi aj z eneolitu a z doby bronzovej.

Podobný kosákový nôž zo silicitu krakovsko-čenstochovskej jury typu Gojść pochádza z opevnej osady II z Nižnej Myšle (Olexa et al. 2021, 237, obr. 11). Spolu s ním sa na sídlisku (v objektoch 416, 530, 427) našli aj hroty šípov, ktoré tvorili 15 % nálezov zo súboru štiepanej kamennej industrie. Najpočetnejšie boli triangulárne hroty šípov s krídelkami z obsidiánu a iných surovín (Olexa et al. 2021, 230–232, tab. IV: 8–17). Súčasťou súboru je aj plošne retušovaný trojuholníkovitý hrot s rovnou bázou z obsidiánu a plošne retušovaná šípka so zaoblenou bázou z rádiolaritu. Autori ich označujú ako polotovary (Olexa et al. 2021, 232, tab. IV: 16, 17), ale nálezy poukazujú na variabilnejšie zastúpenie tvarov hrotov šípok na sídliskách ako v hroboch.

V mužských hroboch na pohrebiskách kultúr epišnúrového kultúrneho komplexu nitrianskej (Bátora 1999; Kaňáková et al. 2019) a koštianskej kultúry (Pástor 1978; Gašaj 2002) sa našli len hroty šípov s krídelkami a ich výskyt pokračoval aj v hroboch otomansko-füzesabonyskej kultúry (Olexa, Nováček 2013, 49–50). Zhotovené boli z rádiolaritu, limnosilicitu, obsidiánu a z pazúrikov rôznej provinencie. Podobné nálezy sú známe aj zo susedných území.

Z eneolitickej kultúry zvoncovitých pohárov z Moravy a Čiech (Kopacz et al. 2015) alebo z kultúry so šnúrovou keramikou z Poľska (Drobniewicz 1979) je ich výskyt početný. Na území Poľska sú hroty šípov v rôznych kultúrach neolitu, eneolitu a doby bronzovej, ktoré sa na území Slovenska nevyskytujú. Z kultúr, ktoré majú spojitosť so slovenským materiálom, sú hroty šípov najpočetnejšie v epišnúrovej mierzanowickej kultúre z Malopoľska, datovanej do staršej doby bronzovej (Madej, Valde-Nowak 2020, 24) a v trzcinieckej kultúre (Borkowski, Kowalewski 2013). V Poľsku sa na širokom teritóriu a v rôznych kultúrach vyskytujú okrem triangulárnych hrotov šípov s krídelkami aj malé listovité hroty šípov a hroty so stopkou. Plošne retušované šípky listovitého tvaru s hrotitou bázou sú zadelené do skupiny AA II2 a šípky s rovnou bázou do skupiny AB II1 (Libera 2001, 31–34, rys. 9). Vyskytujú sa v rôznych kultúrach, najmä v kultúre s lievikovitými pohármi (Libera 2001, 131).

Triangulárne hroty šípov s krídelkami a listovité hroty šípov však z východného Slovenska nie sú známe, ani z okruhu eneolitického epišnúrového kultúrneho komplexu a nevyskytujú sa ani v skupine východoslovenských mohýl (Budinský-Krička 1967a).

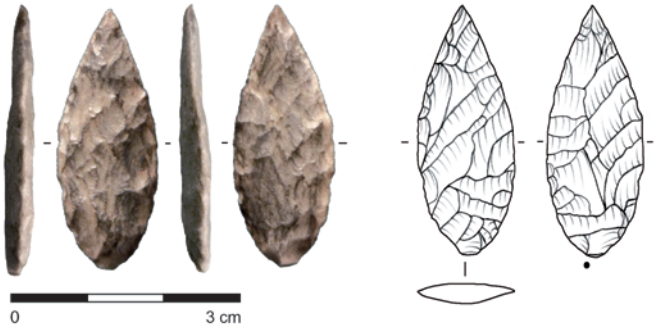

Obr. 2. Bystré. Silicitový hrot šípu. Foto A. Marková, kresba Ľ. Kaminská.

Fig. 2. *Bystré. Silicite arrowhead. Photo by A. Marková, drawing by Ľ. Kaminská.*

Zo sídliskového materiálu je publikovaný hrot z rádiolaritu, nájdený v objekte 427, v areáli opevnej osady II otomansko-füzesabonyskej kultúry zo začiatku strednej doby bronzovej z Nižnej Myšle (Olexa et al. 2021, tab. IV: 17). Má podobné rozmery (30 × 14 × 4,0 mm) a aj spôsob vyhotovenia je podobný hrotu z Bystrého. Obidva boli opracované plošnou retušou robenou tlakom.

Záver

Z katastra obce Bystré ani z blízkeho okolia nepochádza veľa archeologických nálezov, ktoré by dokladali hustejšie osídlenie územia pravekými kultúrami, v inventári ktorých by sa mohli nachádzať aj hroty šípov. Početnejšia kamenná industria v danej oblasti patrí do okruhu skupiny východoslovenských mohýl ako súčasti epišnúrového kultúrneho komplexu z konca eneolitu. Nálezy z uvedeného komplexu, ktoré by boli podobné hrotu šípu z Bystrého, však na našich lokalitách chýbajú. V staršej dobe bronzovej bolo bezprostredné okolie Bystrého obývané otomansko-füzesabonyskou kultúrou (Tóth et al. 2019, fig. 1), v inventári ktorej sa v areáli opevnej osady II v Nižnej Myšli našiel aj podobný hrot šípu (Olexa et al. 2021, tab. IV: 17). S prihliadnutím na súčasné poznatky o osídlení daného regiónu sa ako najpravdepodobnejšou možnosťou javí príslušnosť silicitového hrotu z Bystrého do okruhu otomansko-füzesabonyského kultúrneho komplexu.

Poďakovanie

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0383 „Komplexný pamäťový portál a historický atlas miest Slovenska (Bratislava a Košice)“.

Literatúra

Bárta, J. 1960: K problému listovitých hrotov typu Moravany-Dlhá. *Slovenská archeológia* VIII(2), 295–323. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1960_2.pdf.

Bátora, J. 1999: Gräber mit Totenhäusern auf frühbronzezeitlichen Gräberfeldern in der Slowakei (Beitrag zu Kulturverbindungen zwischen Mittel-, West- und Osteuropa). *Praehistorische Zeitschrift* 74(1), 1–57. DOI: 10.1515/prhz.1999.74.1.1.

Borkowski, W., Kowalewski, M. 2013: Groty strzal z epoki brązu w świetle danych taksonomiczno-chronologicznych z obszaru Mazowsza i Podlasia. *Studia i materiały do badań nad neolitem i wczesną epoką brązu na Mazowszu i Podlasiu* III, 67–99.

Budinský-Krička, V. 1967a: Východoslovenské mohyly. *Slovenská archeológia* XV(2), 1967, 277–388. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1967_2.pdf.

Budinský-Krička, V. 1967b: Bronzové nálezy z kotliny a poriečia Tople na východnom Slovensku. In: I. Sedlák (ed.): *60 rokov Šarišského múzea v Bardejove*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 75–133.

Drobniewicz, B. 1979: Analiza traseologiczna wyrobów krzemiennych z cmentarzyska kultury ceramiky sznurowej w Koniuszy, woj. Kraków. *Sprawozdania Archeologiczne* XXXI, 91–94.

Gačková, L. 1999: Kosákovitý nástroj z Lúčok. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku* 1997, 46.

Gašaj, D. 2020: *Zbrane a zbroj bronzovej doby. Katalóg výstavy.* Košice: Východoslovenské múzeum.

Kaminská, Ľ., Kotorová-Jenčová, M. 2015: Epipaleolitická a eneolitická kamenná industria z Bystrého. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku* 2015, 122–124.

Kaminská, Ľ., Tomášová, B. 1998: Ojedinelý nález listovitého hrotu z Prešova. *Východoslovenský pravek* V, 145–148. Dostupné také z: http://archeol.sav.sk/files/Východoslavenský-pravek-5_zmenseny.pdf.

Kaňáková, L., Bátora, J., Nosek, V. 2019: Use-wear and ballistic analyses of arrowheads from the burial ground of the Nitra culture in Ludanice – Mýtna Nová Ves. *Journal of Archaeological Science: Reports* 23, 25–35. DOI: 10.1016/j.jasrep.2018.09.028. Dostupné také z: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352409X18305133?via%3Dihub.

Karabinoš, A., Voľanská, A. 2015: Epipaleolitický nález z Hermanoviec. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku* 2010, 125–126.

Kopacz, J., Přichystal, L., Šebela, L. 2015: L´industry lithique taillée campaniforme son milieu oriental. La Moravie, la Bohême et la question du „reflux migratoire“. *Acta Archaeologica Carpathica* L, 33–67.

Kotorová-Jenčová, M. 2003: Vranovský región v mladšej a neskorej dobe bronzovej. In: J. Gancarski (ed.): *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich*. Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie, 511–524.

Kotorová-Jenčová, M. 2004: Okres Vranov nad Topľou. In: L. Gačková (ed.): *Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek*. Michalovce: Múzeum Michalovce, Občianske združenie Zemplínska spoločnosť Michalovce, 121–186.

Libera, J. 2001: *Krzemienne formy bifacjalne na terenach Polski i zachodniej Ukrainy (od środkowego neolitu do wczesnej epoki żelaza)*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Madej, P., Valde-Nowak, P. 2020: *Kultura mierzanowicka w karpackim dorzeczu Wisły*. Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie.

Nemergut, A. 2010: Paleolitické osídlenie v Moravanoch nad Váhom-Dlhej. Výsledky výskumov Juraja Bártu z rokov 1963 a 1990. *Slovenská archeológia* LVIII(2), 183–206. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_2010_2.pdf.

Olexa, L., Nováček, T. 2013: *Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli. Katalóg 1 (hroby 1 – 310)*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Catalogi XIV. Nitra, Bratislava: Archeologický ústav SAV, Veda, vydavateľstvo SAV.

Olexa, L., Olšav, Š., Szabová, L. 2021: Vybrané doklady remeselnej činnosti na opevnenom sídlisku II v Nižnej Myšli. *Slovenská archeológia* LXIX(2), 217–257. DOI: 10.31577/slovarch.2021.69.10. Dostupné také z: http://archeol.sav.sk/files/SlA_2021_69_2.pdf.

Pástor, J. 1978: *Čaňa a Valaliky – pohrebiská zo staršej doby bronzovej.* Knižnica zborníka Historica Carpatica. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, N.P.

Pelegrin, J. 2004: Sur les techniques de retouche des armatures de projectile. In: N. Pigeot (ed.): *Les derniers Magdaléniens d´Étiolles. Perspectives culturelles et paléohistoriques (l´unité d´habitation Q 31)*. Gallia préhistoire, XXXVIIe Supplement. Paris: CNRS Éd., 161–166.

Tóth, P., Oravkinová, D., Pokutta, D., A. 2019: Settlement Organisation of the Otomani-Füzesabony Cultural Complex in Slovakia. In: K. P. Fischl, T.L. Kienlin (eds.): *Beyond Divides – The Otomani-Füzesabony Phenomenon. Current Approaches to Settlement and Burial in the North-eastern Carpathian Basin and Adjacent Areas*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 345. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, 47–69.

Zotz, L. 1951: *Altsteinzeitkunde Mitteleuropas*. Stuttgart: Ferdinand Enke.

Summary

The silicite arrowhead comes from the site of Bystré in the district of Vranov nad Topľou. This artefact was found in 2021. The site is located on the southeastern edge of the village, in the inundation of the Hermanovský potok at the foot of a slight elevation (Fig. 1: 1).

The arrowhead has the shape of a laurel leaf; it is symmetrical, thin, and covered with flat retouch made by pressure on both sides (Fig. 2). It is made on a flake, from which

the rest of the striking surface and bulbus is visible on a narrowed and rounded base. The raw material is likely Polish flint, probably Cracow-Jurassic. The dimensions of the point are 33 × 14 × 3.5 mm. The shape and dimensions of the tool correspond to the morphology of arrowheads.

Late Paleolithic and Eneolithic artefacts (Kaminská, Kotorová 2015) are known from the cadastre of Bystré. Finds of the Otomani-Füzesabony culture from the Bronze Age were made were known from the cadastres of the nearby villages of Michalok, Hanušovce nad Topľou and Skrabské (Fig. 1: 2–4).

The closest analogy for the arrowhead from Bystré is the radiolarite arrowhead from feature 427 from fortified settlement II of the Otomani-Füzesabony culture at Nižná Myšľa (Olexa et al. 2021, Table IV: 17). It is similar to it both in terms of dimensions (30 × 14 × 4 mm) and the manner it was produced. Both points were worked by flat retouch made by pressure. The documented occupation of the area around the Bystré site does not rule out that the point from Bystré also belongs to the Otomani-Füzesabony culture.

Kontakty

Ľubomíra Kaminská
Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ
Moyzesova 9
SK-040 01 Košice
lubomira.kaminska@upjs.sk
&
Archeologický ústav SAV, v. v. i.
Oddelenie pre výskum východného Slovenska
Hrnčiarska 13
SK-040 01 Košice
kaminska@saske.sk
ORCID: 0000-0003-4861-2017

Ján Jusko
Krajský pamiatkový úrad Prešov
Hlavná 115
SK-080 01 Prešov
jan.jusko@pamiatky.gov.sk

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022

Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022

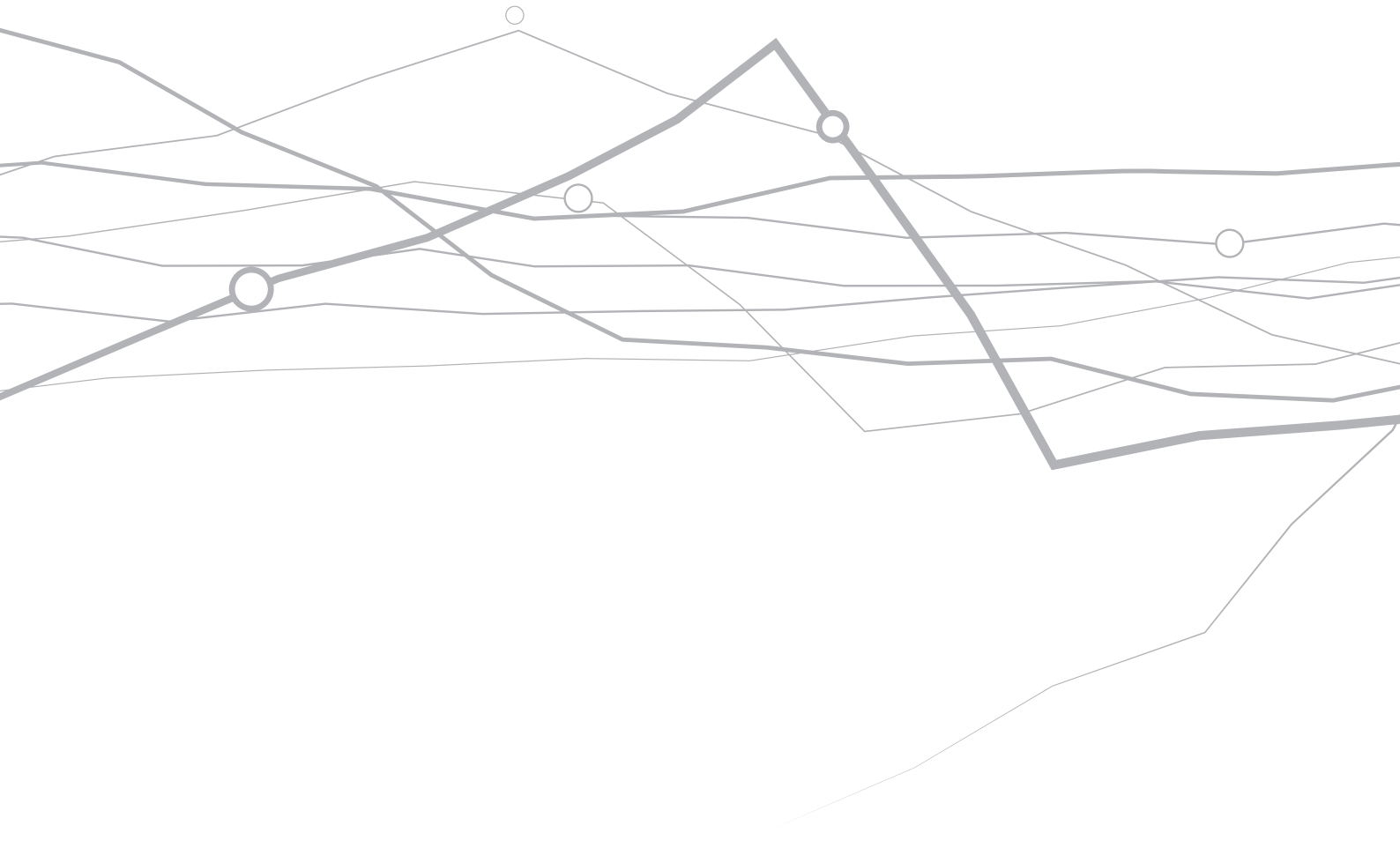

Paleolit
Paleolithic

Bohutice (okr. Znojmo)

„Jelendy“.

Aurignacien. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 48.9901283N, 16.3526794E

Lokalita v poloze „Jelendy“ je známá z mladších období pravěku jako polykulturní (Podborský, Vildomec 1972, 150). V kolekci nasbírané V. Svobodovou z Bohutic byly v této trati identifikovány nově i paleolitické a neolitické nálezy (viz oddíl Neolit). Malý soubor sestává ze tří artefaktů. Jedná se o zlomek artefaktu – úštěp s římsou dokládající těžbu tlakem, debitáž a kombinovaný nástroj na úštěpu, jehož bazální část je opatřena místní retuší, v terminální části je vyhotoven vrub a na laterální části artefaktu jsou rydlové údery.

Artefakty můžeme chronologicky zařadit do aurignacienu.

Literatura

Podborský, V. Vildomec, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno, Znojmo: Musejní spolek, Jihomoravské muzeum.

Summary

A small collection of artefacts from the multi-period site in Bohutice (Znojmo District), the ‘Jelendy’ field, can be classified as Aurignacian.

Martin Kuča, Petr Matějec

Brno (k. ú. Maloměřice, okr. Brno-město)

„Občiny“; Maloměřice III.

Střední paleolit, mladý paleolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, inv. č. 138463–138491.

Lokalizace: S-JTSK: -594150, -1159450

Ve sbírce Josefa Lavického (viz dále u hesla Tvarožná) je řadou hrubých artefaktů zastoupeno i naleziště na okraji svahu nad řekou Svitavou, označené jako “Nad Lomem” (Valoch 1955; Oliva 2016). Jde o pět počátkových jader, čtyři jednopodstavová jádra, tři diskovitá jádra, nepravidelně těžená z jedné plochy, osm zlomků jader, pět úštěpů a čtyři zlomky. Nástroje chybí, snad byly vytříděny bokem. Několik nástrojů však obsahují sběry autora, uskutečněné na přelomu 60. a 70. let 20. století: vyklenuté drasadlo na spongolitovém úštěpu, ventrální drasadlo na úštěpku rohovce, vytěžený zbytek jádra s oboustrannou drasadlovitou úpravou z pazourku, nevýrazné vysoké škrabadlo na tlustém semikortikálním úštěpu z pazourkového valounu, atypické škrabadlo na pazourkovém úštěpu, nízký zobec na pazourkovém úštěpu, vysoký zobec na oboustranně retušovaném úlomku hrubého rohovce a plošně retušovaný zlomek spongolitu. Za kombinované rydlo (polyedrické hranové a klínové) by alternativně bylo možno pokládat křemencový artefakt, zařazený mezi čepelová jádra (obr. 1: 1). Rovněž plochý zbytek jádra ze spongolitu vykazuje bipolární čepelkovitou redukci (obr. 1: 2). Mimo kulovitého a malého diskovitého jádra se vyskytly ještě dva jádrovité fragmenty, z toho jeden z radiolaritu. Zbytek patinované složky industrie tvoří pět neretušovaných čepelí, deset úštěpů a 22 zlomků a odpadu. Surovinou je většinou křídový, méně jurský rohovec, vyskytující se i ve větších kusech (i s černou kůrou), a proto asi blízkého původu.

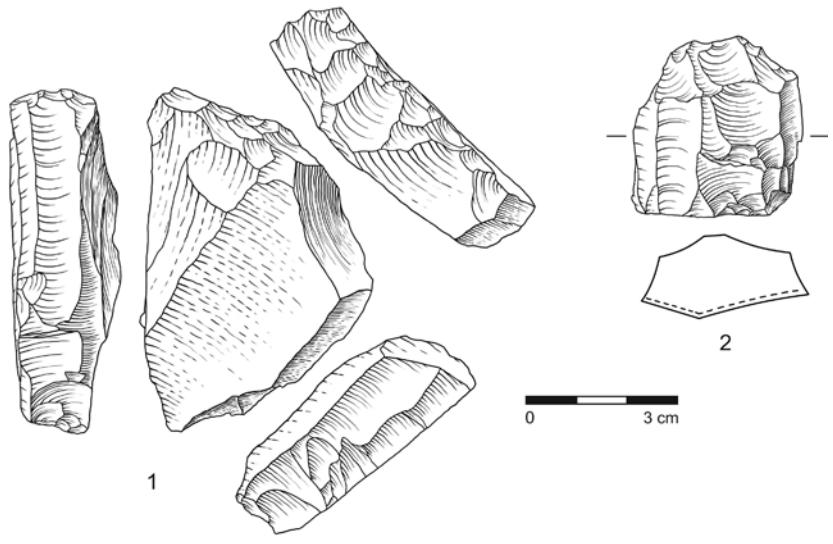

Obr. 1. Brno-Maloměřice. Čepelová jádra. Kresba T. Janků.
Fig. 1. *Brno-Maloměřice. Blade cores.. Draving by T. Janků.*

Literatura

Oliva, M. 2016: *Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Valoch, K. 1955: Spodní aurignacien v Maloměřicích u Brna. *Práce Brněnské základny ČSAV* 27(6), 321–340.

Summary

The Josef Lavický's collection from the multi-period site in Brno – Maloměřice III (Brno-City District) yielded cores and several flakes. Additional tools and cores (with blade scars: Fig. 1, globular, discoidal) are in Moravian Museum, Anthropos Institute (M. Oliva's collection).

Martin Oliva

Březina (k. ú. Březina u Křtin, okr. Brno-venkov)

Jeskyně Žitného; Březina I.

Magdalénien. Sídliště. Jiná evidence. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -588193, -1151159

Z archeologicky již vyčerpané paleolitické stanice v jeskyňce Žitného u Křtin (Dvořák et al. 1957; Valoch 1960) se v materiálech, předaných r. 2022 z Univerzity Karlovy do Moravského zemského muzea (viz dále u hesla Tvarožná), objevilo pět kartiček s nálezy, jež podle údaje na rubu pocházejí od amatérského archeologa F. Čupika (jeho další nálezy ze jmenované jeskyně jsou v Jihomoravském muzeu ve Znojmě, p. o.). Jde o tři drobná škrabadla, pět čepelek s otupeným bokem, tři křišťálové čepelky a šest čepelek a úštěpků.

Literatura

Dvořák, J., Pelíšek, J., Musil, R., Valoch, K. 1957: *Komplexní výzkum Žitného jeskyně v Moravském krasu*. Práce Brněnské základny ČSAV 29(12). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

Valoch, K. 1960: *Magdalénien na Moravě*. Anthropos 12, N. S. 4. Brno: Krajské nakladatelství.

Summary

Franz Čupik's amateur excavations in Žitného Cave in Březina (Brno-Country District) yielded several typical Magdalenian tools (three small endscrapers, five backed bladelets and three rock crystal bladelets).

Martin Oliva

Bučovice (k. ú. Vícemilice, okr. Vyškov)

„Břestky"; Vícemilice I.

Pozdní paleolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 5 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.1390317N, 17.0315217E

Na kopulovitě vyklenutém jižním svahu nad řekou Litavou, východně od obce, provedl autor zprávy v letech 2018–2021 čtyři sběry v poloze „Břestky". Podařilo se mu vyzdvihnout na dvě desítky kusů štípané industrie, z nichž značná část má na povrchu vysrážený sintr. Z této drobné kolekce je nejvýraznějším kusem distální část hrůtku s otupeným bokem, dále bylo nalezeno několik škrabadel, jádra a zlomky (výběr z kolekce obr. 2). Většina industrie je slabě patinovaná, vyskytlo se i několik mnohem silněji patinovaných kusů, které však mohou náležet starším obdobím a souvisejí možná se dvěma stanicemi ležícími výše na svahu.

Tuto lokalitu objevil již v roce 1937 M. Mazálek (Mazálek 1960; Valoch 1966). Jedná se o nejbohatší lokalitu Bučovicka, z níž M. Moník uvádí podchycených 164 ks štípané industrie (Moník 2014).

Literatura

Mazálek, M. 1960: Paleolitický výzkum Bučovska na Moravě. *Časopis Moravského muzea, vědy společenské* XLV, 27–68.

Moník, M. 2014: *Pozdní paleolit v Čechách a na Moravě* [online]. Rkp. disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav pro archeologii. Uloženo: Digitální repozitář Univerzity Karlovy [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/72914.

Valoch, K. 1966: Spätpaläolithische Stationen in Raum von Bučovice in Mähren. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity* E 11, 5–14.

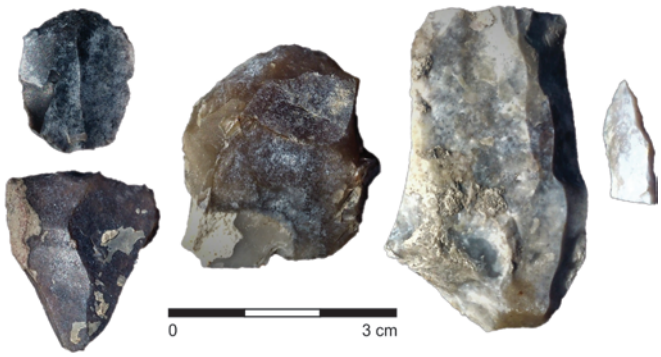

Obr. 2. Bučovice, „Břestky". Škrabadla, jádro a zlomek hrotu. Foto P. Šmacho.

Fig. 2. *Bučovice, 'Břestky'. Endscrapers, a core and a broken point. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A small collection of the Paleolithic chipped industry (Fig. 2) was found in 'Břestky' field in Bučovice (Vícemilice cadastral area, Vyškov District).

Petr Šmacho

Bučovice (k. ú. Vícemilice, okr. Vyškov)

„Břestky"; Vícemilice I. „Roviny"; Vícemilice III.

Pozdní paleolit („Břestky", „Roviny"), aurignacien („Roviny"). Sídliště. Povrchový sběr. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: „Břestky" -568127, -1170188; „Roviny" -567650, -1169000

Z jižního svahu nad říčkou Litavou východně od obce (nadmořská výška okolo 245 m, trať „Břestky") pochází největší kolekce pozdně paleolitických nálezů z prostoru výrazného mikroregionu východně od brněnské kotliny (Valoch 1966). Z významnějších přírůstků ji doplňuje miniaturní škrabadlo na bázi

čepele, vyrobené patrně z pazourku a celkově bíle patinované (obr. 3). Ze všech nehtovitých škrabadel z lokality, typických pro pozdní paleolit a mezolit, je toto nejmenší a přitom nejde o zlomek. Pochází ze sběrů M. Mazálka, předaných roku 2022 z Národního muzea do Moravského zemského muzea.

Na výrazném návrší s kótou 341,2 severo-severo-východně od obce (trať „Roviny“) nalezl M. Mazálek (1960, 57–58) soubor nepříliš výrazných artefaktů, které K. Valoch (1966, 7) přisoudil pozdnímu paleolitu. Petr Šmacho odtud nyní získal miniaturní zlomek silně přepáleného jádra a vysoké škrabadlo s čepelkovitou retuší, vyrobené z jádrovitého kusu jurského rohovce s načernalou kůrou (obr. 4). To lze přičlenit k aurignacienu, i když dvě malá jádra a příčně retušovaná čepel s proximálním vrubem z dosavadní kolekce jsou přece jen bližší pozdnímu paleolitu. Slabě patinovaný pazourkový artefakt s pravidelnými zoubky, v paleolitu neobvyklý (Valoch 1966, obr. 3: 6), jeví slabé stopy lesku. Spíše aurignacienu odpovídá i poloha na temeni dominantního návrší, převýšeného o 120 metrů nad nivu říčky Litavy.

Literatura

Mazálek, M. 1960: Paleolitický výzkum Bučovska na Moravě. *Časopis Moravského muzea, vědy společenské* XLV, 27–68.

Valoch, K. 1966: Spätpaläolithische Stationen in Raum von Bučovice in Mähren. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity* E 11, 5–14.

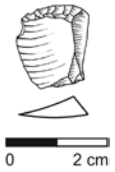

Obr. 3. Bučovice, „Břestky“. Miniaturní škrabadlo. Kresba T. Janků.

Fig. 3. *Bučovice, ‘Břestky’. A small endscraper. Draving by T. Janků.*

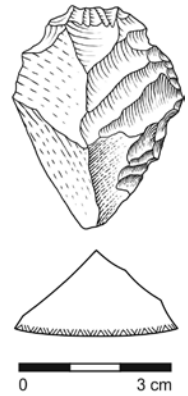

Obr. 4. Bučovice, „Roviny“. Vysoké škrabadlo. Kresba T. Janků.

Fig. 4. *Bučovice, ‘Roviny’. A carinated endscraper. Drawin by T. Janků.*

Summary

A small endscraper (Fig. 3) of the Late Paleolithic character was found at the Vícemilice I site (Vyškov District) in ‘Břestky’ field. A carinated endscraper (Fig. 4) made of Jurassic chert with black cortex was found in Bučovice (Brno-Country District) in ‘Roviny’ field above the River Litava.

Martin Oliva

Černotín (okr. Přerov)

Malá Kobylanka.

Mladý paleolit. Neurčený areál. Povrchový nález. Průzkum.
Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.5440358N, 17.7612172E; 49.5436808N, 17.7625261E; 49.5418778N, 17.7613567E; 49.5422189N, 17.7603053E

Z povrchových sběrů prováděných R. Bortelem v prostoru návrší Malé Kobylanky byl ke studiu získán soubor 35 kusů štípané industrie. Tato lokalita je v literatuře známá jako Černotín I (Neruda 2002). Většinu z tohoto počtu tvoří neupravené úštěpy (28 ks). Pěti kusy jsou zastoupeny čepele; dvě byly na bocích retušovány. Průměrná šířka čepelových produktů byla 1,27 cm, délka se pohybovala od 1 do 3,4 cm, u celých kusů to bylo 1,85 cm, 2 cm a 3,4 cm. Zastoupeny jsou tak spíše menší artefakty. Zbylé artefakty z lokality jsou potom jeden zlomený odštěpovač a jeden zřejmě křesací kámen mladšího stáří.

Z hlediska suroviny převažují silicity glacigenních sedimentů. V případě jedné z čepelí je možné na povrchu pozorovat stopy přepálení. Z typologického hlediska nejsou v souboru žádné kulturně signifikantní nálezy, obecně odpovídá mladopaleolitickým industriím.

Lokalita Černotín I se nachází na temeni a v okolí vrcholu Malá Kobylanka (320 m n. m.) jihovýchodně od Hranic. Objevena byla v průběhu průzkumu okolí Hranic v poválečném období J. Dvořákem během geologických a archeologických prospekcí oblasti (Dvořák, Valoch 1961). Kolekce byla dále rozšiřována sběry P. Nerudy a místními amatérskými badateli (Neruda, Kostrhun 2002, 125). Svým charakterem dává možnost uvažovat o zařazení do aurignacienu, případně do gravettienu (Neruda, Kostrhun 2002, 129; Neruda 2002), absence charakteristické *fossile directeur* či absolutních dat však neumožňuje i vzhledem k menšímu zájmu o tuto polohu bližší časové zařazení.

Literatura

Dvořák, J., Valoch, K. 1961: Příspěvek k poznání kvartéru v okolí Hranic na Moravě. *Anthropozoikum* XI, 153–162.

Neruda, P. 2002: Černotín (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 43, 125–130.

Neruda, P., Kostrhun, P. 2002: Hranice – Velká Kobylanka. Mladopaleolitická stanice v Moravské bráně. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXVII(1–2), 105–156.

Summary

A small collection of the chipped stone industry was recovered from the Černotín I site (Černotín cadastral area, Přerov District). The assemblage mainly consists of flakes. The blades and a splintered tool didn’t allow more precise cultural classification – the artefacts are only dated generally to the Upper Paleolithic.

Vít Záhorák, Roman Bortel

Černotín (k. ú. Hluzov, okr. Přerov)

„Hluzovský kopec“.

Paleolit. Ojedinělé artefakty. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5489195N, 17.7681320E; 49.5503984N, 17.7705029E; 49.5508141N, 17.7726098E; 49.5500906N, 17.7734904E

Během roku 2022 byl proveden archeologický dohled a sondáž na katastru Hluzova v poloze „Hluzovský kopec“. Sondy odhalily stratigrafii geologických vrstev bez stop činnosti člověka. Sprašový sediment se navíc nacházel jen v jedné ze sond. Během prospekce bylo nalezeno několik artefaktů štípané industrie. Zřejmě paleolitickou složku představuje jeden vrták z menilitového rohovce, jeden artefakt s drobnou retuší a zbytek vytěženého jádra ze silicitu glacigenních sedimentů. Několik dalších artefaktů neneslo stopy záměrné úpravy, jednalo se pouze o neopracovanou surovinu, snad odpad z výroby. Surovinová skladba byla rozmanitá, převažuje silicit glacigenních sedimentů. K této komponentě lze snad přiřadit i zlomek hematitu/krevele, jehož analogie shledáváme v nálezech ze zaniklé Hlavicovy jeskyně, kde byl v kontextu paleolitických nálezů. Mladší složku pak představují dva silicitové křesadlové kameny.

Zkoumaná lokalita se nachází severozápadně od Hluzova, místní části obce Černotín, směrem k městu Hranice, v předpolí lomu Černotín. Vzdálenost od výrazného návrší Velká Kobylanka je 1,1 km severovýchodním směrem. Nadmořská výška se pohybuje okolo 337–344 m. Terén v místě lokality je svažitý, klesá směrem k jihovýchodu. Nejbližší současnou vodotečí je jihovýchodně situovaný Hluzovský potok, který se následně vlévá do Bečvy.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán rozšiřováním dobývací plochy vápencového lomu směrem k Černotínu. V prostoru lomu se původně nacházela lokalita Hranice IV – Hlavicova jeskyně, ze které byly sekundárně získány pravěké nálezy kamenných artefaktů a zvířecích kostí (Skutil 1954, 454; Škrdla, Nývltová Fišáková 2006). V blízkosti zkoumané plochy se nacházela i lomem rovněž zničená lokalita Hranice VII (Kostrhun, Neruda 2002, 107; Kostrhun 2005) a nově zjištěná lokalita v poloze „Nádavky“ (Schenk 2022).

Literatura

Kostrhun, P. 2005: Hranice (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 46, 185–187.
Kostrhun, P., Neruda, P. 2002: Černotín (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 43, 125–130.
Schenk, Z. 2022: Černotín (k. ú. Hluzov, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 63(1), 104.
Skutil, J. 1954: Příspěvek k poznání paleolitika Moravské brány. *Anthropozoikum* IV, 447–468.
Škrdla, P., Nývltová Fišáková, M. 2006: Hranice (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 47, 86–87.

Summary

A watching brief followed by test pits was conducted in ‘Hluzovský kopec’ field (Hluzov cadastral area, Přerov District) in 2022. Several chipped stone artefacts, including one borer and a fragment of a retouched tool, possibly an endscraper, were found during the survey. Other finds most probably represent only a raw material without being knapped.

Vít Záhorák

Černotín (k. ú. Hluzov, okr. Přerov)

„Hluzovský kopec“, parc. č. 298/2.

Mladý paleolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.548663N, 17.765892E

Během povrchové prospekce realizované v měsíci květnu 2022 při severozápadním okraji katastru obce Hluzov byly nalezeny ojedinělé patinované artefakty mladopaleolitického stáří. Lokalita se nachází na jižním okraji vápencového kamenolomu v poloze „Hluzovský kopec“ (obr. 5). Nadmořská výška v místě nálezu činí 361 m.

V roce 2022 zde byla provedena masivní skrývka nadložních vrstev v souvislosti s rozšiřováním dobývacího prostoru podél jihovýchodního okraje kamenolomu a plánovaným pokračováním těžby cementářských surovin v lomech Hranice a Černotín.

Jedná se o místo dalekého rozhledu, které směrem východním i jižním umožňuje optickou kontrolu okolních vrcholových partií Podbeskydské pahorkatiny.

Artefakty nalezenými ve svrchní úrovni skrývky byly zlomená patinovaná jednostranně retušovaná čepel a úštěp z eratického silicitu, které souvisí s aktivitami v období mladého paleolitu v okolí dnes odtěženého Hluzovského kopce.

Doklady paleolitického osídlení byly v tomto prostoru v minulosti zaznamenány již dřívějšími povrchovými sběry na více místech (Dvořák, Valoch 1962; Neruda, Kostrhun 2002, 106–107; 152; Kostrhun 2005, 185–187; Škrdla, Nývltová Fišáková 2006, 86–87; Schenk 2022, 104).

Literatura

Dvořák, J., Valoch, K. 1962: Příspěvek k poznání kvartéru v okolí Hranic na Moravě. *Anthropozoikum* XI, 153–162.
Kostrhun, P. 2005: Hranice (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 46, 185–187.
Neruda, P., Kostrhun, P. 2002: Hranice – Velká Kobylanka. Mladopaleolitická stanice v Moravské bráně. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXVII(1–2), 105–156.
Schenk, Z. 2022: Černotín (k. ú. Hluzov, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 63(1), 104.
Škrdla, P., Nývltová Fišáková, M. 2006: Hranice (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 47, 86–87.

Obr. 5. Černotín. Místo nálezu paleolitických artefaktů. Foto Z. Schenk.
Fig. 5. *Černotín. A findspot of Paleolithic artefacts. Photo by Z. Schenk.*

Summary

An isolated Upper Paleolithic artefact – a patinated blade made of erratic flint – was found in 2022 during a surface survey in Černotín (Hluzov cadastral area, Přerov District) in 'Hluzovský kopec' (Fig. 5) field near the 361 m elevation marker (plot No. 298/2).

Zdeněk Schenk

Dolní Cerekev (k. ú. Spělov, okr. Jihlava)

„Příčník"; Spělov II.

Pozdní paleolit. Sídliště. Náhodný zásah/nález. Průzkum. Uložení nálezu: 1 ks dočasně u autora zprávy, 3 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.3277897N, 15.4351533E

Okolo r. 1988 vyzdvihl místní rodák P. Fexa na poli nad rybníkem v poloze „Příčník", na nízkém návrší nad řekou Jihlavou, čtyři kusy retušované štípané industrie. Podle nálezce bylo na poli „pazourků" na desítky, ale on podle svých slov bral do sbírkové vitrínky jen kusy retušované a tvarem nebo surovinou líbivé. Z jeho jediného výběrového sběru pochází lehce přepálené škrabadlo z radiolaritu, opotřebované škrabadlo z krakelovaného rohovce typu Krumlovský les, varieta I (obr. 6) a retušovaný úštěp ze silicitu typu čokoláda. Nejvýraznějším kusem v drobné výběrové kolekci je hrůtek s otupeným bokem z rohovce typu Krumlovský les, varieta II (obr. 6). Za určení surovin děkuji A. Přichystalovi.

Tato lokalita byla v roce 2015 publikována J. Eignerem a jeho spolupracovníky (Eigner et al. 2015), kteří zde našli za tři sběry v letech 2010 a 2012–2013 dalších 71 kusů štípané industrie (z toho 11 nástrojů a retušovaných artefaktů), kterou na základě tří rydel a surovinového spektra s převahou importů zařadili do pozdního paleolitu.

Literatura

Eigner, J., Bartík, J., Petr, L. 2015: Předneolitické osídlení horního Pojihlaví. K nálezovému potenciálu česko-moravské periferie. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* C(1), 33–95.

Obr. 6. Spělov. Škrabadlo a hrůtek s otupeným bokem. Foto P. Šmacho.

Fig. 6. *Spělov. An endscraper and a backed point. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A small collection of the Late Paleolithic chipped industry, including endscrapers, a retouched flake and a backed point (Fig. 6), was discovered in 'Příčník' field (Spělov II site) in Dolní Cerekev (Jihlava District).

Petr Šmacho

Dolní Věstonice (okr. Břeclav)

„Nad Silnicí"; Dolní Věstonice I, parc. č. 2424.

Střední fáze mladého paleolitu. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 48.8798844N, 16.6690575E

V roce 2022 proběhl v rámci zapojení Střediska pro paleolit a paleoantropologii Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., do projektu ERC „MAMBA" rozsáhlý výzkum na klasické gravettské lokalitě Dolní Věstonice I (Absolon 1938; Bohmers 1941; Klíma 1983; Svoboda et al. 2018), který se zaměřil na část rozsáhlé mamutí skládky, nacházející se na východním okraji naleziště. Její polohu známe ne z nejznámějších objevů Karla Absolona (Oliva 2014), ale z exkavací Bohuslava Klímy v letech 1949 a 1968–1969 (Klíma 1963; 1969), z nichž poslední byla zatím nejrozsáhlejší. Nové otevření vrstev bylo vyvoláno potřebou získání nového archeozoologického materiálu pro výzkum archaické DNA, stabilních izotopů, rekonstrukce paleoenvironmentu a paleodemografického modelování. Cílem projektu je zjistit, proč a jak se tyto skládky vytvářely, a jaká byla jejich funkce z hlediska sídelních a subsistenčních strategií skupin lovců-sběračů, pohybujících se v oblasti mezi jižním Polskem, Moravou a Dolním Rakouskem v období před 35 až 25 tisíci lety.

Prvním úkolem bylo nalezení původního místa sondy z roku 1969, jelikož její absolutní souřadnice nebyly vzhledem k okolnostem zaznamenány. Vcelku rychle byl lokalizován východní okraj a následně byly vytyčeny sondy 1A a 1B. Dalším odkryvem byly odhaleny okraje výzkumu z roku 1949, které definovaly severní okraj skládky mamutích kostí. Samotná exkavace vrstev byla komplikována jejich výrazným svahovým posunem, který na lokalitě probíhá dodnes. Archeologické práce na lokalitě znepříjemňovalo počasí s extrémními letními teplotami a bleskovými přeháňkami, které několikrát zaplavily výzkumné sondy a způsobily tak výrazné opoždění ukončení terénních prací. I přes tyto komplikace se za účasti studentů, výzkumníků a týmů z více než deseti zemí zdárně podařilo zdokumentovat a vyzvednout odkryté nálezové situace a výzkum úspěšně ukončit (obr. 7).

V průběhu výzkumu bylo odhaleno celkem šest stratigrafických jednotek, bohatých na osteologický materiál, méně už na štípanou industrii. Vznik těchto vrstev byl nejspíše antropogenního původu, nálezová situace však odpovídala jejich přemístění v důsledku svahových posunů na lokalitě. Z movitých nálezů byl nejpočetnější osteologický materiál, který byl velice špatně zachován. Tento stav může být způsoben svahovými posuny,

Obr. 7. Dolní Věstonice. Celkový pohled na plochu výzkumu. Foto D. Chlachula.

Fig. 7. *Dolní Věstonice. View of the excavation area. Photo by D. Chlachula.*

chemickým složením půdy a možná také kolísáním hladiny spodní vody ve vrstvách. Celkově výzkum poskytl několik tisíc kusů kostí, zubů, klů a jejich fragmentů zvířecích druhů běžně nacházených na této lokalitě (Wilczyński et al. 2015) a na dalších nalezištích v tomto regionu (Svoboda 2016). Předběžně je identifikovaný mamut, nosorožec, kůň, sob, vlk a liška (obr. 8). Štípaná industrie, bez bližšího chrono-typologického určení, se vyskytovala pouze v řádu několik desítek kusů. Detailnější data a vyhodnocení přinese až finální zpracování nově získaného materiálu v rámci plnění dílčích i hlavních cílů ERC projektu.

Výzkum lokality Dolní Věstonice I byl podpořen ERC Consolidator Grantem „MAMBA – Exploring Mammoth Bone Accumulations In Central Europe“, reg. č. 101045245.

Literatura

Absolon, K. 1938: *Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. Pracovní zpráva za první rok 1924*. Brno: Barvič a Novotný.

Bohmers, A. 1941: Die Ausgrabungen bei Unter-Wisternitz. *Forschungen und Fortschritte* XVII, 21–22.

Klíma, B. 1963: *Dolní Věstonice. Výzkum tábořiště lovců mamutů v letech 1947–1952*. Monumenta archaeologica 2. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

Klíma, B. 1969: *Die grosse Anhäufung von Mammutknochen in Dolní Věstonice*. Praha: Academia.

Klíma, B. 1983: *Dolní Věstonice. Tábořište lovců mamutů*. Praha: Academia.

Oliva, M. 2014: *Dolní Věstonice I (1922–1942): Hans Freising – Karel Absolon – Assien Bohmers*. Anthropos 37, N. S. 29. Brno: Moravské zemské muzeum.

Svoboda, J. 2016: *Dolní Věstonice – Pavlov*. Praha: Academia.

Svoboda, J., Novák, M., Sázelová, S., Hladilová, Š., Škrdla, P. 2018: Dolní Věstonice I. Excavations 1990–1993. *Přehled výzkumů* 59(1), 35–67. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-59-1_Svoboda_et_al.pdf.

Wilczynski, J., Wojtal, P., Roblíčková, M., Oliva, M. 2015: Dolní Věstonice I (Pavlovian, Czech Republic). Results of zooarchaeological studies of the animal remains discovered on the campsite (excavation 1924–52). *Quaternary International* 379, 58–70. DOI 10.1016/j.quaint.2015.05.059.

Obr. 8. Dolní Věstonice. Kumulace kostí ve vrstvě. Foto D. Chlachula.
***Fig. 8.** Dolní Věstonice. Bone accumulation in the layer. Photo by D. Chlachula.*

Summary

In the late summer of 2022, extensive scientific excavation was carried out at the Dolní Věstonice I site (Břeclav District) as a part of the ERC MAMBA project (Fig. 7). The project focuses on the formation of mammoth bone deposits at the Early Paleolithic sites of Central Europe. The goal of the excavation was to revise and better define the spatial characteristics of the mammoth bone deposit and gather new material for specialised analyses. The six identified layers were rich in faunal remains of different herbivorous and carnivorous species, with a significant predominance of mammoth bones, teeth, tusks, and their fragments (Fig. 8). The lithic material was represented in a very small amount. The newly acquired material will be the subject of detailed processing and analyses in order to fulfil the ERC project goals.

Martin Novák, Soňa Boriová, Ondřej Herčík, Dominik Chlachula

Fulnek (k. ú. Stachovice, okr. Nový Jičín)

„Obora“; Stachovice I.

Paleolit. Sídliště. Povrchový sběr. Badatelský výzkum.
Uložení nálezu: dočasně u autora zprávy.

Lokalizace: WGS-84: 49.6985997N, 17.9156403E

Lokalitu objevil autor článku v květnu 1996. Rozprostírá se západním směrem nedaleko obce Stachovice u Fulneku. Sídliště se nachází na okraji břidlicového lomu přibližně 40 m. nad okolním terénem. Zkoumaná plocha byla do roku 2010 příležitostně zemědělsky obdělávána, od té doby do současnosti je ale trvale zatravněna. Členy Archeologického klubu v Příboře (AK) bylo odtud získáno okolo 1000 kusů štípané silicitové industrie, jejíž část byla zpracována v diplomové magisterské práci R. Jelínkové (Jelínková 2007) a také v nálezových zprávách publikovaných členy AK (Diviš, Fryč 1999). V počtu nálezů z období mladého paleolitu se řadí tato lokalita na první místo na Novojičínsku. Na tabulce je zobrazeno dvanáct nejvýraznějších bíle patinovaných artefaktů, které pocházejí z posledních sběrů: hrot na úštěpu se zbytkem kůry (obr. 9: 1), škrabadlo na úštěpu s vrubem (obr. 9: 2), škrabadlo na úštěpu s obvodovou retuší a prošlé žárem ohně (obr. 9: 3), zlomek retušovaného nástroje (obr. 9: 4), škrabadla na úštěpu (obr. 9: 5, 6), škrabadlo na čepeli (obr. 9: 7), škrabadlo na úštěpu s vrubem (obr. 9: 8), rydlo (obr. 9: 9, 11), kanelované rydlo (obr. 9: 10) a drobný vrták na úštěpu (obr. 9: 12). Závěrem je možno položit otázku, zdali nejsou některé nástroje staršího původu, a to z období středního paleolitu.

Literatura

Diviš, J., Fryč, D. 1999: Stachovice (okr. Nový Jičín). *Přehled výzkumů* 39 (1995–1996), 270–273.

Jelínková, R. 2007: *Paleolitické nálezy z území bývalých soudních okresů Bílovec, Fulnek a Klimkovice*. Rkp. magisterské diplomové práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta. Ústav archeologie. Uloženo: Univerzitní knihovna Slezské univerzity.

Summary

A new set of white patinated artefacts (Fig. 9) was recently collected in Fulnek (Stachovice cadastral area, Nový Jičín District).

Daniel Fryč

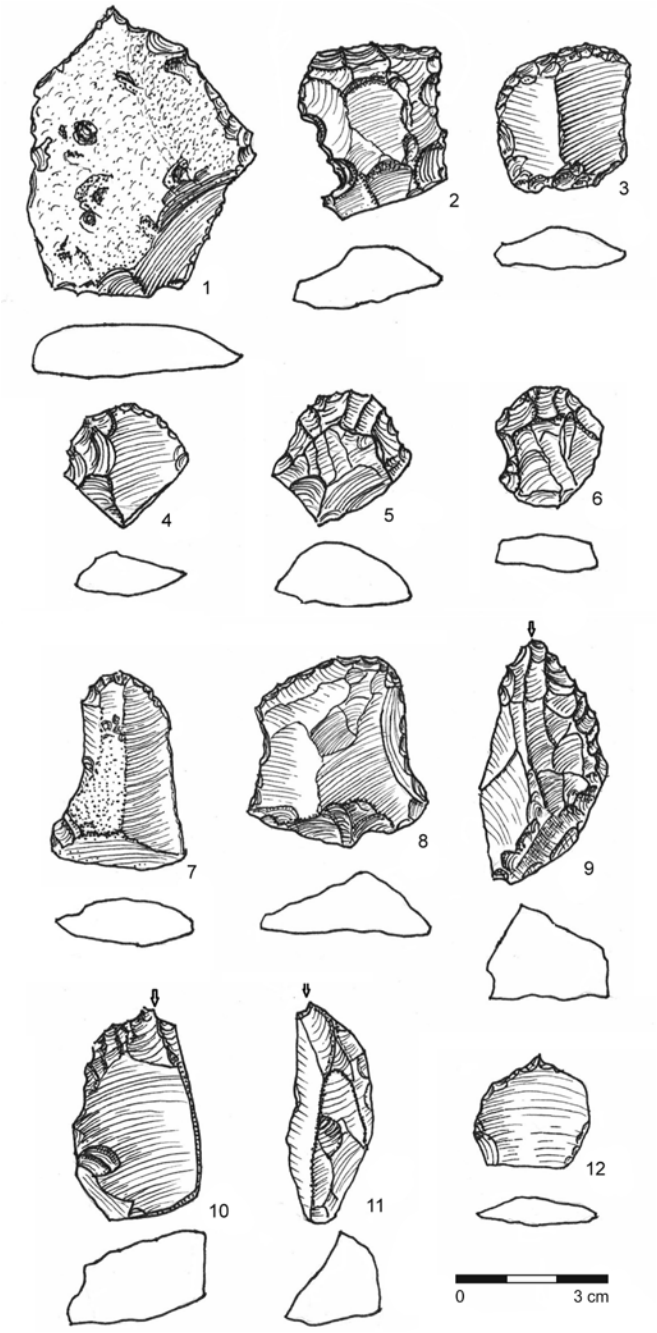

Obr. 9. Fulnek. Nové artefakty. Kresba D. Fryč.
Fig. 9. *Fulnek. New artefacts. Drawing by D. Fryč.*

Tuto lokalitu objevil koncem 30. let dvacátého století J. Lavický. Do literatury ji uvedli K. Valoch (1956) a M. Oliva (1989), kteří ji klasifikovali jako szeletien. Později na lokalitě proběhla revize se zaměřením v GPS pod vedením P. Škrdly (Škrdla et al. 2011), při které bylo nalezeno 222 kusů paleolitických artefaktů bez technologicky a typologicky výrazných typů. Lokalita je bohužel velmi kontaminována zlomky bílého plastu (dle M. Olivy tento stav trvá již desítky let), což činí povrchový sběr patinované štípané industrie obtížným a docela odrazujícím.

Literatura

Oliva, M. 1989: Paleolit. In: L. Belcredi et al.: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov.* Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 8–32.

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Nejman, L., Kuča, M. 2011: Revize paleolitického osídlení na dolním toku Bobravy. Hledání nových stratifikovaných EUP lokalit s podporou GPS a dat z dálkového průzkumu Země. *Přehled výzkumů* 52(1), 9–36. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV52_1_studie_1.pdf.

Valoch, K. 1956: Paleolitické stanice s listovitými hroty nad údolím Bobravy. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XLI, 5–44.

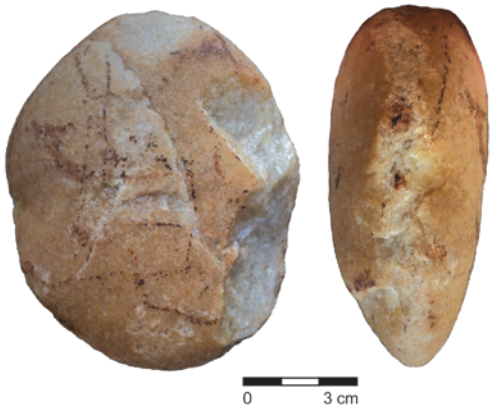

Obr. 10. Hajany. Kombinovaný nástroj, otoukač – sekáč z křemene. Foto P. Šmacho.
Fig. 10. *Hajany. A combined tool – chopper-hammerstone – made of quartz. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A combined tool – chopper-hammerstone – made of quartz (Fig. 10) was discovered at the Hajany I site (Brno-Country District) in 'Nad Dvorem' field.

Petr Šmacho

Hajany (okr. Brno-venkov)

„Nad Dvorem"; Hajany I.

Szeletien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 1 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.1092550N, 16.5500397E

Na podzim 2016 vyzdvihl autor zprávy v poloze „Nad Dvorem" několik desítek kusů paleolitické štípané industrie, většinou se jednalo o nevýrazné typy, zlomky a výrobní odpad. Avšak při této terénní prospekci se podařilo najít i pěknou ukázku valounového nástroje z křemene – otloukač kombinovaný se sekáčem s výraznými pracovními stopami po obvodu (obr. 10).

Hajany (okr. Brno-venkov)

„Nad Dvorem I"; Hajany I.

Szeletien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -603384, -1169741

Ve sbírce Josefa Lavického (viz dále u hesla Tvarožná) je ojedinělým kusem zastoupena i lokalita Hajany I, označená jako „Nad Stájí" (Valoch 1956; Škrdla et al. 2011). Jde o velké škrabadlo na tlustém úštěpu (obr. 11), jehož bulbus byl zarovnán plochými ventroproximálními negativy. Retuš hlavice je sice výrazná, ale ne tak čepelkovitá, jak je obvyklé u aurignacienských škrabadel. Surovinou je patrně jurský rohovec.

Literatura

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Nejman, L., Kuča, M. 2011: Revize paleolitického osídlení na dolním toku Bobravy. Hledání nových stratifikovaných EUP lokalit s podporou GPS a dat z dálkového průzkumu Země. *Přehled výzkumů* 52(1), 9–36. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV52_1_studie_1.pdf.

Valoch, K. 1956: Paleolitické stanice s listovitými hroty nad údolím Bobravy. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XLI, 5–44.

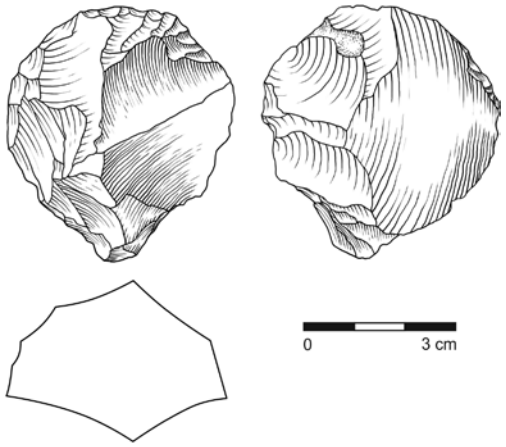

Obr. 11. Hajany. Velké škrabadlo na tlustém ústěpu. Kresba T. Janků.
Fig. 11. *Hajany. A large endscraper on a thick flake. Drawing by T. Janků.*

Summary

Josef Lavický's collection from the Hajany I site (Brno-Country District) includes a large endscraper on a thick flake (Fig. 11).

Martin Oliva

Horní Kounice (okr. Znojmo)

„Almužna", „Obora".

Mladý paleolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0260233N, 16.1720144E; 49.0303989N, 16.1735164E

Mezi materiálem z lengyelské kultury v trati „Almužna" (viz oddíl Neolit) se vyskytly dva kusy patinované štípané industrie. První artefakt je úštěp se stopami opracování, druhým je zřejmě část tablety z jádra. Rámcově lze oba zařadit do mladého paleolitu.

Na rozhraní katastrů Horních Kounic a Čermákovic, severně od silnice u lesa v trati „Obora" byl nalezen nevýrazný úštěp silně poškozený mrazem. Rámcově ho lze datovat do mladého paleolitu.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Isolated Paleolithic artefacts were found in the cadastral area of Horní Kounice (Brno-Country District) in 'Almužna' and 'Obora' fields.

Martin Kuča, Petr Matějec

Hranice (k. ú. Drahotuše, okr. Přerov)

„Nad Mlýnem", parc. č. 1501/6.

Mladý paleolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5646050N, 17.7205994E

Během povrchové prospekce realizované v letech 2021–2022 při severovýchodním okraji katastru obce Drahotuše byly společně s početnou kolekcí eneolitické kamenné štípané industrie nalezeny také ojedinělé patinované artefakty mladopaleolitického stáří. Nová lokalita se nachází v okolí kóty 292,9 m v poloze „Nad Mlýnem". Jde o výraznou polohu v centrální části Moravské brány. Jedná se o místo dalekého rozhledu, které směrem východním umožňuje optickou kontrolu toku říčky Veličky, směrem jižním údolí řeky Bečvy a nad ním vrcholových partií masívu Maleníku v okolí Hranic. Směrem severním od lokality probíhá jižní okrajový pás Oderských vrchů.

Mezi nalezenou patinovanou industrií je zastoupena zlomená čepel, a dále několik úštěpů z eratického silicitu, které dokládají blíže nespecifikovatelné aktivity v období mladého paleolitu.

V souvislosti s nálezem nové mladopaleolitické lokality v poloze „Nad Mlýnem" lze zmínit starší nález mamutího klu, který byl učiněn v roce 1938 mezi obcemi Drahotuše a Velká během stavby železniční dráhy (Jašková 1969, 8).

Literatura

Jašková, M. 1969: Prehistorie Hranicka. In: L. Hosák, B. Indra, M. Jašková: *Hranice. Dějiny města. Díl I. Od nejstarších dob do války třicetileté*. Hranice: Městský národní výbor, 7–22.

Summary

Isolated Upper Paleolithic artefacts made of erratic flint were found in 2022 during a surface survey in Hranice (Drahotuše cadastral area, Přerov District) in 'Nad Mlýnem' field near the 292.9 m elevation marker (plot No. 1501/6).

Zdeněk Schenk, Zuzana Schenková

Hranice (okr. Přerov)

„Velká Kobylanka".

Magdalénien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.5438733N, 17.7576428E; 49.5438525N, 17.7590589E; 49.5420564N, 17.7591769E; 49.5421886N, 17.7570206E

Z lokality Hranice III – „Velká Kobylanka" byl získán k analýze soubor 250 artefaktů štípané kamenné industrie pocházející z dlouhodobé povrchové prospekce prováděné R. Bortelem.

Lokalita Hranice III – „Velká Kobylanka" se nachází v sedle mezi vrcholy Velké a Malé Kobylanky. Byla objevena v první polovině 20. století a systematicky byla zkoumána v 60. letech (Klíma 1947; Dvořák, Valoch 1961). Hlavní poznatky ale přineslo hlavně studium povrchových kolekcí (Neruda, Kostrhun 2002; Moník et al. 2019).

Dominantní surovinou ve zkoumaném souboru jsou eratické silicity, tvořící až 90 % všech artefaktů. U čepelí je to téměř 100 %. Druhým nejčastějším typem suroviny byla pro lokalitu specifická chalcedonová hmota (Moník et al. 2019, 351–354; Neruda, Kostrhun 2002, 110) s desetiprocentním zastoupením. Mezi artefakty z této suroviny převažují menší úštěpy a drobný odpad.

Pouze v jednom případě byl z tohoto materiálu vytvořen nástroj, konkrétně rydlo, a dvěma kusy byly zastoupeny neretušované čepele. Jiné suroviny, jako křemenec či prachovec, jsou v souboru zastoupeny pouze v řádu jednotek kusů, a pouze mezi úštěpy.

Z typologického hlediska lze soubor rozdělit na jádra, úštěpy, čepele a nástroje. Je tak reprezentován prakticky celý operační řetězec. Nejmenší skupinu tvoří jádra, zastoupená pouze čtyřmi drobnými kusy. Všechna byla čepelová, vyrobená z eratických silicitů a velikost jejich těžních ploch nepřesahovala 2 cm. Technologie těžby byla u všech kusů odlišná. Po jednom kusu je zastoupeno jádro dvoupodstavové a jádro se změněnou orientací, dvakrát jádro jednopodstavové. Při porovnání s jinými již známými soubory z lokality (Neruda, Kostrhun 2002; Moník et al. 2019) je ale dominantní těžba z jednopodstavových jader; dvoupodstavová jsou méně četná.

Nejpočetnější kategorii představují vedlejší produkty úpravy a těžby jádra. Spadají do ní drobný odpad a úštěpy. Se 168 kusy tvoří téměř 70 % z celého souboru. Výraznou složkou této skupiny jsou drobné úštěpky a neidentifikovatelné fragmenty, většinou menší než 1 cm, které lze označit jako výrobní odpad. Zvláštní kategorií odpadu jsou rydlové třísky, které jsou zastoupeny 15 kusy. Všechny byly vyrobeny z eratických silicitů a jejich délky byly v rozmezí 0,9–3,2 cm. V případě úštěpů jde o nespecifické artefakty často nepravidelného tvaru bez stop retuše. V souboru ale nejsou zastoupeny dekortikační úštěpy.

Na základě charakteru jader a nástrojů je možné za cílové produkty označit čepele, kterých bylo v souboru 57. Ve většině případů se ale jednalo o zlomky s převážně zachovanou proximální částí. Největší celá čepel měla délku 4 cm, druhá nejdelší měla délku 3,7 cm, představovala ale pouze mesiálně distální fragment. Šířka většiny artefaktů byla menší než 1,5 cm, u větších se pohybovala kolem 3 cm.

Poslední kategorií artefaktů ve zkoumaném souboru jsou nástroje. Zastoupeny jsou vrtáky, rydla a mikrolitické nástroje. Rydla byla v souboru tři. Všechna byla vyrobena z eratických silicitů. V jednom případě bylo zastoupeno rydlo typu Lacan, ve druhém případě bylo rydlo vytvořeno na mesiální části masivní čepele a třetí exemplář představuje hranové rydlo na čepeli. Pět z nástrojů byly vrtáky. Jeden byl vytvořen na distální části čepele, tři na distální části úštěpu. Pátý z vrtáků byl dvojitý, přičemž jedna z retušovaných funkčních částí vytvářela zobáček, lze je tedy označit jako „Zinken“ (dříve též „ozub“, Klíma 1956, 198). Rozměry vrtáků byly 2,85 cm, 2,7 cm, 2,7 cm, 2,65 cm a 2 cm.

Mezi mikrolitickými artefakty byla čepelka se strmou retuší distální části, upomínající na drobné škrabadlo (rozměry 1,3 × 0,5 cm), poškozený artefakt s obloukovitě retušovaným bokem, podobný pozdně paleolitickým artefaktům skupiny Federmesser, drobný trojúhelníkový hrůtek, či geometrický mikrolit (*scalène*?), geometrický trojúhelníkový mikrolit (*scalène*) a větší část geometrického mikrolitu tvaru trapézy. Mezi mikrolitické artefakty lze řadit i drobné čepelky s otupeným bokem, které jsou zastoupeny v šesti kusech, převážně jako drobné fragmenty. Přítomnost tohoto typu artefaktu ve zkoumaném souboru je v souladu s dosud zjištěnými poznatky o lokalitě (Neruda, Kostrhun 2002; Moník et al. 2019).

Na základě typologické skladby artefaktů a podobnosti se staršími soubory je možné jádro souboru datovat do magdalénienu, s charakteristickými rysy lokality „Velká Kobylanka“. Příměs artefaktů z jiných období nebyla v souboru identifikována, nelze ji ale ani s jistotou vyloučit.

Literatura

Dvořák, J., Valoch, K. 1961: Příspěvek k poznání kvartéru v okolí Hranic na Moravě. *Anthropozoikum* XI, 153–162.

Klíma, B. 1947: Nová paleolitická stanice u Hranic. *Časopis Vlastivědného spolku muzejního v Olomouci* LVI, 75–79.

Klíma, B. 1956: Statistická methoda – pomůcka při hodnocení paleolitických kamenných industrií. Návrh české terminologie mladopaleolitických kamenných nástrojů. *Památky archeologické* XLVII, 193–210. Dostupné také z: https://1url.cz/Put7J.

Moník, M., Záhorák, V., Drozd, J., Němcová, V. 2019: Magdalenian with microlithic triangles revisited: the case of the Hranice na Moravě III – Velká Kobylanka site (Přerov district, Czech Republic). *Archeologické rozhledy* LXXI(3), 347–372. DOI: 10.35686/AR.2019.16. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/57.

Neruda, P., Kostrhun, P. 2002: Hranice – Velká Kobylanka. Mladopaleolitická stanice v Moravské bráně. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXVII(1–2), 105–156.

Summary

A collection of 250 chipped stone artefacts were recovered from the well-known Paleolithic site Hranice III – ‘Velká Kobylanka’ (Přerov District). Based on the analysis, the collection can be classified as Magdalenian. The most significant is a Lacan-type burin, Zinken-type borer and several microliths, including at least three geometric microliths.

Vít Záhorák, Roman Bortel

.....

Ivančice (k. ú. Řeznovice, okr. Brno-venkov)

„Mezi Horkami“.

Mladý paleolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0819444N, 16.3203547E

Z povrchové prospekce lokality z podzimu 2022 pochází soubor kamenné štípané industrie, kde jeden úštěp je pro svoji výraznou patinaci nesporně paleolitický (rohovec typu Krumlovský les, varieta II). Rámcově chronologickému zařazení dalších tří nalezených artefaktů brání jejich opálení (v souboru se nachází i post paleolitické jádro z rohovce typu Krumlovský les, varieta I). V nepočetném souboru vzbuzuje pozornost jádrové reziduum s pozůstatky abraze se známkami jen mírné patinace povrchu (opět rohovec typu Krumlovský les, varieta II). Nález tak může představovat doklad i mladšího osídlení v rámci mladého paleolitu. Obdobnou zkušenost uvádí z trati „Horní pole“ (taktéž k. ú. Řeznovice) P. Škrdla, kde na základě nálezu úštěpu s velmi mírnou patinací uvažuje o mladší příměsi souboru, jinak technologicky prokazatelně zařaditelného do počátku mladého paleolitu (Škrdla 2012). Nálezy z předchozích prospekcí z polohy „Mezi Horkami“ přiřadil P. Škrdla rámcově do počátku mladého paleolitu (Škrdla 2012).

Literatura

Škrdla, P. 2012: Paleolitické osídlení středního Pojihlaví. Mikroregionální studie. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCVII(1), 15–44.

Summary

New finds from ‘Mezi Horkami’ field in Ivančice (Řeznovice cadastral area, Brno-Country District) enriched the existing collection of artefacts from this site.

Martin Kuča, Petr Matějec

Jezeřany-Maršovice (k. ú. Jezeřany, okr. Znojmo)

„Nová hora“; Jezeřany IV.

Szeletien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 1 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0248672N, 16.4060044E

V letech 2016–2021 vyzdvihl autor zprávy na známé paleolitické lokalitě Jezeřany IV okolo 50 kusů paleolitické štípané industrie. Mezi novými nálezy výrazně převažoval výrobní odpad, nalezeno bylo ale i několik jader, z jichž jedno čepelkové a slaběji patinované by mohlo být i mladší intruzí. Jediným nalezeným nástrojem byl listovitý hrot z místního rohovce (obr. 12). Lokalita je za desítky let sběrů zejména M. Olivy, K. Valocha, A. Otty a dalších již prakticky vyčerpaná (Oliva 2008).

Lokalitu objevil V. Effenberger koncem 50. let, Z. Nerudová (2008) z ní uvádí podchycených 764 ks štípané industrie. Na vedlejším malém poli severozápadně od paleolitické lokality se nachází hojná nepatinovaná štípaná industrie, pocházející nejspíše ze spirituálně-těžebních a štípačských aktivit v mladších obdobích pravěku.

Literatura

Nerudová, Z. 2008: Sídelní strategie v oblasti Krumlovského lesa ve starší době kamenné. *Památky archeologické* XCIX, 5–34. Dostupné také z: https://1url.cz/Jut7N.

Oliva, M. 2008: Paleolitické osídlení litické exploatační oblasti Krumlovský les. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCIII(3), 3–38.

Obr. 12. Jezeřany. Listovitý hrot. Foto P. Šmacho.
Fig. 12. *Jezeřany. A leaf point. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A leaf point (together with ca 50 other artefacts) was discovered at the Jezeřany IV site (Znojmo District) in ‘Nová hora’ field (Fig. 12).

Petr Šmacho

Karolín (k. ú. Karolín u Sulimova, okr. Kroměříž)

Karolín I.

Paleolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -538000, -1162500

Na plošině okolo kóty 317,5 severně od obce se nachází rozlehlá stanice pozdního aurignacienu či epiaurignacienu s mnoha polyedrickými rydly (Oliva 1987). Kromě toho se tu objevují bifaciálně plošně retušované nástroje staršího charakteru (Oliva 1981; 2006; Valoch 2004). K těm posledním patří naprosto souměrný listovitý hrot plankonvexního průřezu s oblou bází (obr. 13). Tento dokonalý a perfektně dochovaný artefakt byl vyrobený z jemnější variety rohovce typu Troubky-Zdislavice a nese jen nepatrné stopy patiny a ohlazu; je součástí rozsáhlých sběrů, uskutečněných J.Vokáčem z Kroměříže-Vážan (další nezpracované materiály z lokality jsou u R. Vrbíčka ze Soběsuk). Jeví jen nepatrné stopy patiny a ohlazu.

Dalším přírůstkem starobylého rázu (obr. 14), nalezeným spolupracovníkem Moravského zemského muzea P. Špalkem, je báze artefaktu, vyštípaného s největší pravděpodobností z radiolaritu typu Szentgál od Balatonského jezera (determinoval A. Přichystal). Právě pro ten je typická světle hnědá barva („bílá káva“) s ještě světlejší kůrou s méně silicifikovanými partiemi, které zaujímají pravou třetinu artefaktu. Od distálního lomu a výštěpu na pravé hraně nesměřuje do plochy žádný negativ, takže výrobek nebyl reutilizován, i když lom mohl být starý. Z lomu je totiž patrné, že bifaciální artefakt (hrubší listovitý hrot či spíše listovitý klínek) mohl být přeražen záměrně. Plošná retuš vychází pouze od levé hrany a od báze, u lomu jsou však i konce negativů, směřujících shora a ztenčujících nástroj více než ty laterální. Předmět planokonvexního průřezu není patinován a je jen velmi slabě ohlazen.

V obou složkách, epiaurignacienské i bifaciální, převládají radiolarity. Pouze na starobylé složce se však objevují stopy ohlazu a někdy i patiny, jako na plochém pěstním klínu z šedozeleného radiolaritu, jehož plošší ventrální strana je zřetelně ohlazená a patinovaná do žlutavých tónů (Oliva 1981). V mladší složce radiolaritů, vykazující výrazně dílenský ráz, doposud také nebyly zaznamenány vzorky z Maďarska.

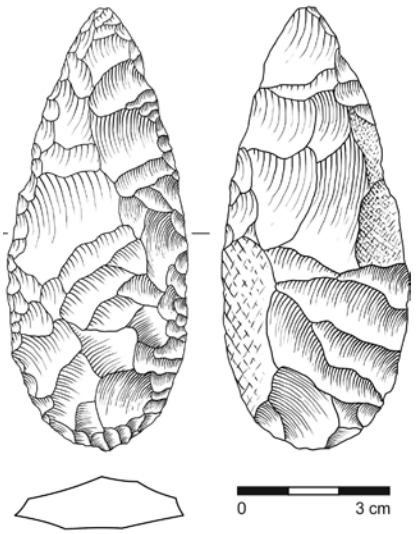

Obr. 13. Karolín. Listovitý hrot. Kresba T. Janků.
Fig. 13. *Karolín. A leaf point. Drawing by T. Janků.*

Literatura

Oliva, M. 1981: The Acheulian Finds from Karolín (Moravia). *Anthropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution* XIX, 27–32.

Oliva, M. 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska ´87. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska.

Oliva, M. 2006: Levalloiská technika ve středním paleolitu Moravy. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCI(1–2), 29–49.

Valoch, K. 2004: Příspěvek k otázce bifasů v paleolitu východní Moravy. *Archeologické rozhledy* LVI(2), 343–347. Dostupné také z: https://1url.cz/jut72.

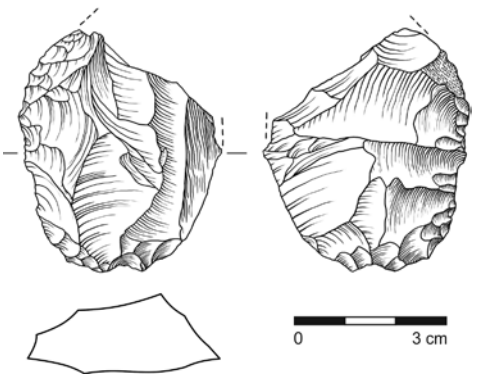

Obr. 14. Karolín. Báze artefaktu. Kresba T. Janků.
Fig. 14. *Karolín. The proximal part of an artefact. Drawing by T. Janků.*

Summary

A perfect leaf point with a rounded base (Fig. 13) made of Troubky-Zdislavice-type chert and a broken thin bifacial artefact were found at the Karolín I site (Kroměříž District). The second piece is made of the radiolarite of Szentgál-type (Fig. 14). Both tools represent the older bifacial component of local finds that are characterised by prevailing radiolarite debitage with burins of Epi-Aurignacian character. The radiolarites of the dominating occupation phase (contrary to bifacial artefacts) are not rounded and patinated.

Martin Oliva

Klobouky u Brna (okr. Břeclav)

„Hradisko“.

Aurignacien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 48.9929228N, 16.8503894E

Lokalita se měla podle J. Skutila (1939) nacházet někde na návrší západně od Klobouk po obou stranách cesty od kaple do Divák. K přesnější lokalizaci přispěl roku 2019 P. Šmacho nálezem čepelového škrabadla u rohu lesa na východním svahu asi 150 m východně od kóty 320,1 (Oliva 2020).

Autor tohoto příspěvku navštěvoval zdejší okolí mezi roky 2013 a 2020. Průběžná prospekce odhalila dvě koncentrace s paleolitickými nálezy. První z nich (Klobouky u Brna Ia), popsaná M. Olivou, leží na hraně návrší, východně od kóty 320,1. Táhne se zhruba západo–východním směrem od rohu lesa. Na této lokalitě se nálezy mísí s nálezy štípané a broušené industrie z neolitického období. Soubor, který zde byl získán, je celkem chudý: poskytl úlomky a úštěpy převážně z rohovce typu Krumlovský les.

Druhá koncentrace (Klobouky u Brna Ib) se nalézá asi v půli svahu pod první koncentrací směrem ke kapli na poměrně příkrém svahu, v nadmořské výšce přibližně 300 m. Soubor štípané industrie zde získaný čítá 18 kusů. Surovinově je poměrně bohatý: nejpočetnější je kvalitní eratický silicit (8 ks), rohovec typu Krumlovský les (4 ks), rohovec typu Troubky (2 ks), rohovec typu Boršice (1 ks), rohovec typu Stránská skála (1 ks), zcela čirý křišťál (1 ks) a dva artefakty byly přepálené (určení surovin provedl A. Přichystal).

Z typologického hlediska se v souboru nachází: masivní bifaciální drasadlo (případně připravené jádro – určení P. Škrdla), vytěžené diskovité jádro, škrabadlo kombinované s hranovým rydlem, netypické vyčnělé škrabadlo podobné škrabadlu typu Lhotka (určení M. Oliva), odštěpovač, dva retušované úlomky (vše eratický silicit). Nástroj z rohovce typu Troubky je částečně plošně retušované hrotité drasadlo s ulomenou špičkou. Dále je v souboru druhý masivní odštěpovač z křišťálu (určení M. Oliva), masivní úštěp z rohovce typu Krumlovský les, dvě jádra (rohovec typu Krumlovský les a rohovec typu Boršice), jeden retušovaný úštěp a zbytek jsou úlomky.

V kolekci z koncentrace Klobouky u Brna Ib se mísí prvky aurignacienu s drasadly, což uvádí M. Oliva jako typické pro tento region (Oliva, 2016, 2020).

Literatura

Oliva, M. 2016: *Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Oliva, M. 2020: Klobouky u Brna (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 61(1), 134.

Skutil, J. 1939: *Pravěké nálezy na Kloboucku*. Klobouky u Brna: Městské museum.

Summary

A new site with a concentration of patinated artefacts was found in 2013 in Klobouky u Brna (Břeclav District) and has been systematically surveyed since then. The Klobouky u Brna Ib site in ‘Hradisko’ field yielded 18 artefacts in total. Their material spectrum was wide (six types of silicites: flint, Krumlovský les-type chert, Troubky-type chert, Boršice-type chert, Stránská skála-type chert and quartz). Among the collected artefacts were Aurignacian types together with sidescrapers – this assemblage is typical for the region.

Jan Krása

Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov)

„Hradisko“.

Moustérien. Sídliště. Náhodný zásah/nález. Průzkum.
Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: S-JTSK: -547400, -1151600

Na severním výběžku do nivy říčky Hané z plošiny okolo kót 255 a 265 v nadmořské výšce přibližně 232 m, asi 1,5 km od středu obce, se rozkládá hradisko, osídlené především ve starší době železné (Knies 1894; Čižmář 2004, 157–158). Kroměřížský sběratel J. Vokáč na jeho ploše roku 2017 vyzdvihl trojúhelníkovitý moustérienský hrot (obr. 15) s výraznou pravostrannou retuší, zasahující do plochy, zatímco část opozitní hrany zůstala bez retuše. Na ventrální straně jsou patrné pouze dva malé negativy, odstraňující bulbus. Výrazný artefakt středopaleolitického typu je vyroben ze světle okrového drahanského křemence. Čepelové škrabadlo z radiolaritu je patrně mladší.

Literatura

Čižmář, M. 2004: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri.

Knies, J. 1894: Předhistorické nálezy v Křenovicích a okolí. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* XI, 1–12.

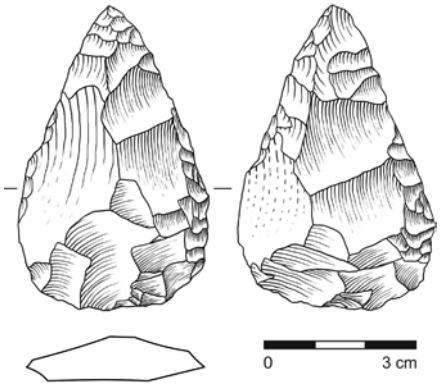

Obr. 15. Křenovice. Moustérienský hrot. Kresba T. Janků.

Fig. 15. *Křenovice. A Mousterian point. Drawing by T. Janků.*

Summary

A Mousterian point (Fig. 15) made of the Drahany-type quartzite was found (together with a radiolarite blade endscraper) in Křenovice (Přerov District) in 'Hradisko' field above the River Haná.

Martin Oliva

.....

Kupařovice (okr. Brno-venkov)

„Ve Vrbách"; Kupařovice I.

Aurignacien. Dílenský areál. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 3 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0440031N, 16.4795344E

V letech 2016–2021 vyzdvihl P. Šmacho na známé paleolitické lokalitě Kupařovice I vyšší stovky kusů paleolitické štípané industrie. Tuto na nálezy (nikoli však na formalizované nástroje) velmi bohatou lokalitu, nacházející se pro aurignacien naprosto netypicky v údolní nivě, objevili začátkem 60. let žáci učitele O. Svobody (Valoch et al. 1985; Oliva 1987). Zdeňka Nerudová z ní uvádí podchycených 7.279 ks štípané industrie (Nerudová 2008).

Většinu nových nálezů tvoří neretušované polotovary a výrobní odpad, nadto jsou artefakty často značně poškozeny otěrem, k čemuž asi docházelo při povodních. Na větším množství artefaktů je vysrážený sintr, zejména na nálezech z podzimu 2019 a jara 2020, neboť po tzv. „myším roce" se místní zemědělci jali radikálně hubit přemnožené hlodavce orbou tak hlubokou, že na mnoha místech byla vyorána i podložní spraš. Z nových nálezů stojí za vyobrazení veliké zasintrované jádro z rohovce typu Krumlovský les, čepelové škrabadlo a větší zlomek retušované čepele (obr. 16).

Literatura

Nerudová Z. 2008: Sídelní strategie v oblasti Krumlovského lesa ve starší době kamenné. *Památky archeologické* XCIX, 5–34. Dostupné také z: https://1url.cz/Jut7N.

Oliva, M. 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska ´87. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska.

Valoch, K., Oliva, M., Havlíček, P., Karásek, J., Pelíšek, J., Smolíková, L. 1985: Das Frühaurignacien von Vedrovice II und Kupařovice I in Südmähren. *Anthropozoikum N. S.* 16, 107–203.

Obr. 16. Kupařovice. Výběr artefaktů – velké jádro, zlomek retušované čepele a škrabadlo. Kresba P. Šmacho.

Fig. 16. *Kupařovice. Selected artefacts – a large core, a fragment of the retouched blade, and an endscraper. Drawing by P. Šmacho.*

Summary

A larger collection of Paleolithic chipped industry (Fig. 16) was revovered at Kupařovice (Brno-Country District) in 'Ve Vrbách' field (Kupařovice I site).

Petr Šmacho

.....

Letonice (okr. Vyškov)

„Větrník".

Mladý paleolit, szeletien. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, inv. č. 20000–20052.

Lokalizace: S-JTSK: -570900, -1163400

Z uvedeného výrazného návrší s kótou 394 v severovýchodním výběžku katastru Letovice, a to z vlastního okolí kóty a z pole severně od ní (Mazálek 1960, 47), pochází paleolitická (a početnější neolitická či eneolitická) štípaná industrie, uváděná dosud jako lokalita Bohaté Málkovice (ve skutečnosti může k severovýchodu přesahovat na katastr Kučerova). K lokalitě se vrací autor zprávy proto, že dva ze tří retušovaných nástrojů byly nyní do Moravského zemského muzea spolu s malou kolekcí M. Mazálka předány z Národního muzea. Tvoří je malý, dole přeražený listovitý hrot (obr. 17: 1), přímé drasadlo (obr. 17: 2, obé z jurských rohovců) a ploché rydlo na vklesle retušovaném pazourkovém úštěpu. Průvodní industrii tvoří dvě čepele, tři úštěpy, šet jádrovitých zlomků a deset odštěpků a zlomků, vše z různých silicitů včetně radiolaritu a pazourku. Je zajímavé, že na jedné slabě patinované čepeli (zde nezapočítané) je patrný srpový lesk. Nálezy zřejmě patří různým kulturám, z nichž jako nejvýraznější se jeví prvky szeletienu (drasadlo a listovitý hrot), který v regionu prozatím chybí.

Literatura

Mazálek, M. 1960: Paleolitický výzkum Bučovska na Moravě. *Časopis Moravského muzea, vědy společenské* XLV, 27–68.

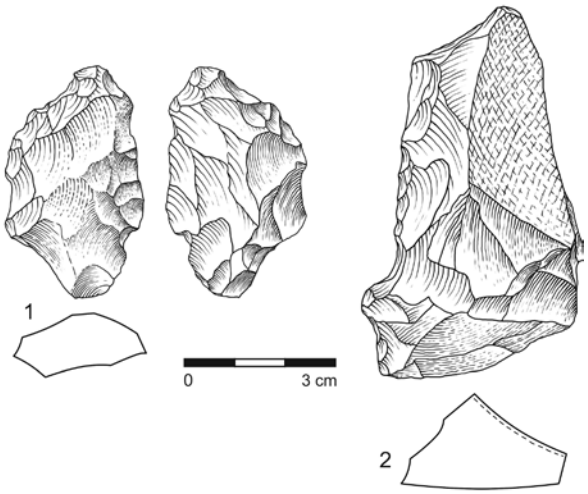

Obr. 17. Letonice. Vybrané artefakty. Kresba T. Janků.
Fig. 17. *Letonice. Selected artefacts. Drawing by T. Janků.*

Summary

M. Mazálek collected a leaf point (Fig. 17: 1), a straight sidescraper (Fig. 17: 2) and a flat burin on the Větrník Hill located to the northeast of Letonice (Vyškov District).

Martin Oliva

.....

Mělčany (k. ú. Mělčany u Ivančic, okr. Brno-venkov)

Veselá hora; „U Hájku“; Mělčany I.

Střední paleolit, szeletien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 1 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0754136N, 16.4827892E

V roce 2017 při vyklučení části vinohradu a odstranění plotu v okolí kóty 295 m vyzdvihl autor zprávy vyšší desítky kusů paleolitické štípané industrie. Hlavní nálezová plocha se nacházela asi 50 m severovýchodně od kóty, ale nejvýraznější kus celé kolekce a jediný pisatelem nalezený nástroj – silně patinovaný moustiérský hrot (obr. 18) – ležel zcela osamocen cca 100 m jihozápadně na opačné straně temene na souřadnicích WGS-84: 49.0749217N, 16.4806328E.

Tento krátký okamžik pro sběr, tzv. „Absolonovo okno“, trval bohužel jen pár měsíců a dnes je lokalita nejspíš na desetiletí opět sběrům nepřístupná. Lokalitu objevili koncem 60. let žáci učitele O. Svobody. Do literatury ji uvedli K. Valoch (1974) a M. Oliva (1989), kteří ji klasifikovali jako szeletien.

Literatura

Oliva, M. 1989: Paleolit. In: L. Belcredi et al.: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov.* Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 8–32.

Valoch, K. 1974: Nové kolekce ve sbírkách ústavu Anthropos Moravského muzea. *Přehled výzkumů* 1973, 9–14, tab. 1–6.

Obr. 18. Mělčany. Moustiérský hrot. Foto P. Šmacho.
Fig. 18. *Mělčany. A Mousterian point. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A strongly patinated Mousterian point was discovered at the Mělčany I site (Mělčany u Ivančic cadastral area, Brno-Country District) in the Veselá hora vineyard (Fig. 18).

Petr Šmacho

.....

Modřice (okr. Brno-venkov)

„Hájek“, „Altberge“; Modřice IV.

Szeletien, bohunicien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -600798, -1167645

Jako Modřice IV lze označit lokalitu na plochém severním okraji návrší cca 400 m severozápadně od kóty 307, trať „Na Kopci“, v místě bohatého výskytu rohovců v třetihorních štěrcích. K dosavadním sběrům (Oliva 2017) lze ze sběrů J. Lavického, předaných roku 2022 do Moravského zemského muzea, připojit 17 úštěpů, tři zlomky čepelí, tři odštěpky, pět jádrovitých kusů (např. jádro se změněnou orientací a ploché dvoupodstavové) a 19 retušovaných nástrojů. Ty sestávají ze čtyř listovitých hrotů, resp. jejich zlomků, archaického hrotu a dvojitého drasadla ze spongolitu, dvou levalloidních úštěpů (obr. 19: 1), tří malých úštěpových škrabadel, dvou rydel, zlomků dvou retušovaných čepelí a čtyř jiných retušovaných zlomků. Nejzajímavějším artefaktem je jerzmanowický hrot z matné (zvětralé?) horniny okrové barvy (obr. 19: 2).

Literatura

Oliva, M. 2017: Okolí Modřic ve starší době kamenné. In: J. Mitáček et al.: *Modřice. Dějiny města*. Vlastivědná knihovna moravská 101. Modřice: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 27–44.

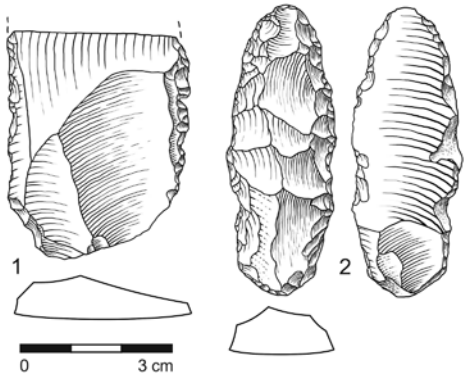

Obr. 19. Modřice. Vybrané artefakty. Kresba T. Janků.
Fig. 19. *Modřice. Selected artefacts. Drawing by T. Janků.*

Summary

The collection from the Modřice IV site (Brno-Country District), which is characterised by dominating Szeletian artefacts, has been supplemented by Levallois flakes, leaf points' fragments and a large Jermanowice-type point from J. Lavický's collection (Fig. 19).

Martin Oliva

Mohelno (okr. Třebíč)

„Plevovce".

Pozdní fáze mladého paleolitu. Sídliště. Sonda. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1043883N, 16.1510556E

V létě roku 2022 navázali autoři zprávy na předchozí výzkumy, při kterých byly na lokalitě prozkoumány čtyři kamenné struktury (KSA, KSB, KSD, KSE), a během dvou odstávek přečerpávací vodní elektrárny se nám podařilo prozkoumat nejjižněji a současně i nejníže položenou kamennou strukturu KSF. Sonda byla vytyčena na základě ojedinělých obnažených kamenů a štípaných kamenných artefaktů vyjmutých z intaktního sedimentu. Během první odstávky byla odkryta plocha o rozměrech 3,5 × 3,5 m, v rámci které se podařilo identifikovat nesouvislou (zjevně poškozenou) kamennou dlažbu (obr. 20). Při jihovýchodním okraji zkoumané plochy byla nálezová situace porušena mladším výkopem, který na základě morfologie a silně oglejené výplně interpretujeme jako studánku (obr. 21). V tomto případě však nebyla vyložena kameny, a ani její odvodňovací koryto nebylo tak výrazné, jak tomu bylo v případě studánky, jež poškodila severozápadní okraj KSD, zkoumané v roce 2021 (Augustinová et al. 2022). Výplň studánky, kromě ojedinělých paleolitických artefaktů v sekundární pozici, neposkytla žádný přesvědčivý archeologický materiál, jenž by umožnil její přiřazení ke konkrétní epizodě osídlení lokality. V průběhu druhé odstávky byla zkoumaná plocha rozšířena severním a východním směrem, kde prostorová analýza nálezů získaných během první odstávky naznačovala možnost pokračování nálezového klastru. Výsledná prozkoumaná plocha tak nakonec dosáhla 20,25 m^2. Vzhledem k porušení studánkou a velmi silné erozi, zapříčiněné kolísáním vodní hladiny mohelenské nádrže, byla KSF značně poškozena. Nicméně i přes tyto skutečnosti se zdá být zřejmé, že kamenná dlažba nebyla tak souvislá a paleolitická vrstva nevykazovala tak vysokou hustotu artefaktů, jak tomu bylo u kamenných struktur prozkoumaných v minulých letech (Bartík et al. 2020; Rychtaříková et al. 2021). V kolekci nalezených artefaktů štípané kamenné industrie, jež je opět vyrobena zejména z křišťálu, který doplňují silicit z glacigenních sedimentů a plazma, jsou zastoupeny také charakteristické odštěpovače-jádra a mikrolity. Opět byly zaznamenány drobné hrudky červeného barviva, fragmenty zvířecích zubů i kostí a hrubotvará industrie z lokálních surovin – granulitu, amfibolitu a ortoruly. Při západním okraji zkoumané sondy byla mimo jiné nalezena hrudka hlíny, vypálené při nízké teplotě a v redukčním prostředí. Během dalších výzkumných sezón budou pracovníci Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., nadále pokračovat v průzkumu lokality, jelikož samotný potenciál této oblasti nebyl zdaleka vyčerpán.

Obr. 20. Mohelno. Pohled na výzkum KSF v průběhu první odstávky. Foto J. Bartík.

Fig. 20. *Mohelno. View of the KSF (=stone Structure F) excavation during the first maintenance break. Photo by J. Bartík.*

Literatura

Augustinová, K., Škrdla, P., Bartík, J., Rychtaříková, T. 2022: Mohelno (okr. Třebíč). *Přehled výzkumů* 63(1), 108–109.

Bartík, J., Škrdla, P., Rychtaříková, T., Demidenko, Y. E., Nejman, L. 2020: Kamenná struktura E v Mohelně-Plevovcích: nová výzva pro metodiku výzkumu. *Přehled výzkumů* 61(1), 47–57. DOI: 10.47382/pv0611-05. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/61_1_05.pdf.

Rychtaříková, T., Bartík, J., Škrdla, P., Augustinová, K. 2021: Mohelno (okr. Třebíč). *Přehled výzkumů* 62(1), 176–177.

Obr. 21. Mohelno. Detail nálezové situace porušené studánkou. Foto J. Bartík.

Fig. 21. *Mohelno. Detail of the archaeological context damaged by a well. Photo by J. Bartík.*

Summary

A salvage archaeological excavation of the Mohelno-Plevovce site (Třebíč District) continued during the maintenance break at the Dalešice Hydro Power Plant in the summer of 2022. The southernmost and the lowest stone Structure F was completely excavated (Fig. 20). At the southeastern part of the trench, the artefact-bearing horizon was damaged by a later interference. Based on its morphology, we interpret it as a well (Fig. 21). We can conclude that the stone Structure F was not as continuous, and the Paleolithic layer did not show as high density of artefacts as was the case with the stone structures excavated in previous years.

Klára Augustinová, Petr Škrdla, Jaroslav Bartík, Tereza Rychtaříková

Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov)

Jeskyně Pekárna; Mokrá I.

Magdalénien. Sídliště. Náhodný zásah/nález. Badatelský výzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -587601, -1156662

Mezi nálezy ze sbírky J. Lavického, předané roku 2022 do Moravského zemského muzea (viz dále u hesla Tvarožná), je uvedená jeskyně s klasickou stanicí magdalénienu zastoupena dlátkovitě zkosenou bází parohového kopí (délka 53 mm, průřez max. 12 × 10 mm; obr. 22). Obě zkosené plošky jsou konkávní a jemné podélné rýžky zde představují jen stopu opracování, nikoli úmyslné zdrsnění. Jak svědčí stopy řezů na distálním konci zlomku, byla báze od celého artefaktu záměrně oddělená po příčném nařezání z obou stran.

Literatura

Neuvedeno.

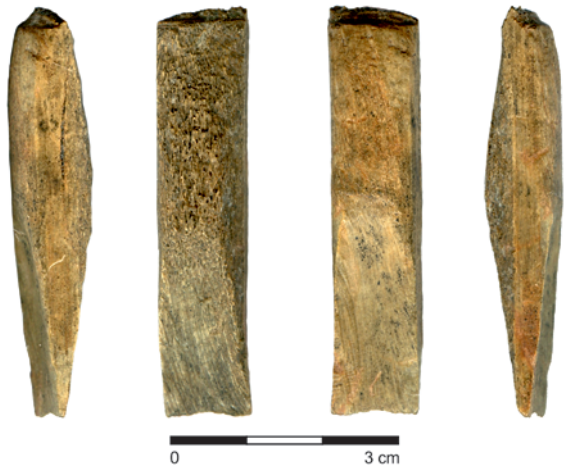

Obr. 22. Mokrá-Horákov, Jeskyně Pekárna. Parohový nástroj. Foto M. Oliva.
Fig. 22. *Mokrá-Horákov, Pekárna Cave. An antler tool. Photo by M. Oliva.*

Summary

Among the finds in Lavický's collection was also an adze-shaped proximal end of antler point (Fig. 22) from the Magdalenian site in Pekárna Cave (Mokrá u Brna cadastral area, Brno-Country District).

Martin Oliva

Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov)

„U Lomu", parc. č. 1056/5.

Paleolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2336506N, 16.7600761E

Během evidence a dokumentace archeologických objektů ležících v předpolí lomu Mokrá (Českomoravský cement, a. s.) proběhla také revize místa naleziště Mokrá-lom X, kde byla v minulosti pracovníky Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., lokalizována a prozkoumána část paleolitické stanice. V místech současného kaliště, situovaného mimo prováděné sondy, byly nalezeny drobné pazourkové úštěpy.

Literatura

Kos, P. 2013: Paleolit – mezolit. In: K. Geislerová, D. Parma (eds.): *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010.* Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., 9–11.

Summary

A collection of small flint flakes was recovered during a survey at the Mokrá-lom X site (Mokrá u Brna cadastral area, Brno-Country District).

Petr Kos

Moravany (k. ú. Moravany u Brna, okr. Brno-venkov)

Kozí horka; Moravany II.

Střední paleolit, szeletien. Sídliště. Povrchový nález. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 1 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.1332664N, 16.5670214E

Na jaře 2018 nalezl autor zprávy na severní straně kóty 356 m, Kozí horka, pod dráty vysokého napětí bifaciální drasadlo vyrobené z moravského jurského rohovce (obr. 23). Za určení suroviny patří díky A. Přichystalovi. V okolí níže po svahu bylo dále nalezeno i několik málo kusů nevýrazné paleolitické štípané industrie a pár jader z období neolitu z rohovce typu Krumlovský les, varieta II. Horní část lokality nad polní cestou je bohužel v současnosti již zničena navážkou stavební suti.

Tuto lokalitu objevil H. Freising kolem roku 1940 (Oliva 1989), a byla revidována týmem P. Škrdly (Škrdla et al. 2011), přičemž bylo nalezeno 29 paleolitických artefaktů převážně z rohovce typu Krumlovský les a spongolitu, zahrnujících velké diskovité jádro, pět drasadel a levalloiský hrot.

Literatura

Oliva, M. 1989: Paleolit. In: L. Belcredi et al.: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov.* Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 8–32.

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Nejman, L., Kuča, M. 2011: Revize paleolitického osídlení na dolním toku Bobravy. Hledání nových stratifikovaných EUP lokalit s podporou GPS a dat z dálkového průzkumu Země. *Přehled výzkumů* 52(1), 9–36. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV52_1_studie_1.pdf.

Obr. 23. Moravany. Bifaciální drasadlo. Foto P. Šmacho.
Fig. 23. *Moravany. A bifacial sidescraper. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A bifacial sidescraper together with several undeterminable artefacts were collected at the Moravany II site (Brno-Country District) in 'Kozí horka' field (Fig. 23).

Petr Šmacho

Nikolčice (okr. Břeclav)

„Vinohrady"; Nikolčice II.

Epiaurignacien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 1 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 48.9844494N, 16.7506428E

Na jaře 2022 vyzdvihl autor zprávy v poloze „Vinohrady" silně patinované vysoké vyčnělé škrabadlo (obr. 24). Artefakt je velmi nápadně podobný škrabadlům-zobcům z epiaurignacké stanice Lhotka I „U Lesíka", jejichž výskyt mimo tuto centrální stanici je ovšem dosti řídký.

O tři roky dříve zde pisatel našel dva kusy zlomků jader ze stejného materiálu a malé množství nepatinované neolitické štípané industrie bez výrazných typů.

Tato drobná lokalita byla objevena v roce 2009 P. Škrdlou a jeho spolupracovníky, kteří zde našli 11 kusů paleolitických artefaktů (Škrdla et al. 2010).

Literatura

Škrdla, P., Havlíček, F., Rychtaříková, T. 2010: Nikolčice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 51, 289–290.

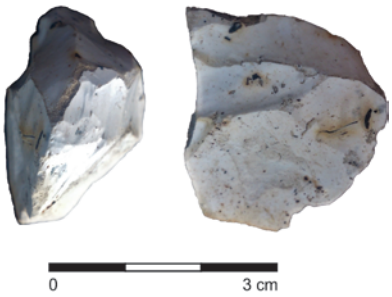

Obr. 24. Nikolčice. Škrabadlo. Foto P. Šmacho.

Fig. 24. *Nikolčice. An endscraper. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A nosed thick endscraper (Fig. 24) was discovered at the Nikolčice II site (Břeclav District) in 'Vinohrady' field.

Petr Šmacho

Ochoz u Brna (k. ú. Ochoz u Brna, okr. Brno-venkov)

Jeskyně Švédův stůl.

Střední paleolit, magdalénien. Sídliště. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2453742N, 16.7477453E

V roce 2022 pokračoval revizní výzkum překopaných sedimentů (cf. Nejman et al. 2020; 2021), které jsou deponovány před jeskyní Švédův stůl v Moravském krasu. Tato deponie vznikla v průběhu předchozích archeologických výzkumů, během kterých byly vytěžené sedimenty po prozkoumání vyvezeny na haldu, tvořící dnes plošinu před jeskyní. V roce 2022 byla položena sonda při severovýchodním okraji plošiny, ze které se podařilo vytěžit 3 m^3 sedimentu (odpovídá 310 pytlům). Veškerý vykopaný sediment byl následně odtransportován a proplaven na sítech o rozměru ok 2 x 2 mm. Sonda dosáhla hloubky 150 cm a na základě zdokumentovaného profilu (obr. 25) se opět potvrdilo, že svrchní část sedimentů (do hloubky cca 80 cm) je již značně homogenizovaná, což souvisí s jejím vícenásobným překopáním neprofesionálními archeology v 70.–80. letech 20. století (cf. Nejman et al. 2021, 179, obr. 12). Ve spodní části stratigrafie se pak nacházely pozůstatky původní haldy z výzkumu jeskyně prováděného B. Klímou (1962), které se projevovaly střídáním tenkých vrstev pleistocenních a holocenních sedimentů (obr. 25), silně promíšených úlomky vápence. S vícenásobným překopáním svrchní části stratigrafie koreluje také nižší množství archeologických nálezů oproti sedimentům z původní haldy, které nebyly znovu překopány. Revizním výzkumem se podařilo získat především bohatou kolekci zvířecího osteologického materiálu (převážně pleistocenního stáří), ale rozšířen byl i dosavadní fond nálezů kamenné industrie a dalších typů artefaktů, jejichž typologická a chronologická analýza aktuálně stále probíhá. S ohledem na získané výsledky a stále aktuální možnost objevu antropologického materiálu (použitelného pro výzkum neandrtálské DNA) bude výzkum sedimentů před jeskyní Švédův stůl nadále pokračovat.

Literatura

Klíma, B. 1962: Die archäologische Erforschung der Höhle „Švédův Stůl" in Mähren. In: R. Musil (ed.): *Die archäologische Erforschung der Höhle „Švédův stůl" 1953–1955*. Anthropos 13, N. S. 5. Brno: Krajské nakladatelství v Brně, 7–96.

Nejman, L., Bortel, R., Johančík, R., Králík, M., Lengyel, M., Mlejnek, O., Nedomová, L., Škrdla, P., Vohryzek, S., Záhorák, V. 2021: Ochoz u Brna (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 62(1), 179.

Nejman, L., Hughes, P., Sullivan, M., Wright, D., Way, A. M., Skopal, N., Mlejnek, O., Škrdla, P., Lisá, L., Kmošek, M., Nývltová Fišáková, M., Králík, M., Neruda, P., Nerudová, Z., Přichystal, A. 2020: Preliminary report of the 2019 excavation at Švédův Stůl Cave in the Moravian Karst. *Přehled výzkumů* 61(1), 11–19. DOI: 10.47382/pv0611-01. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/61_1_01.pdf.

Obr. 25. Ochoz u Brna, jeskyně Švédův stůl. Profil sondy. Foto a digitalizace J. Bartík.

Fig. 25. *Ochoz u Brna, Švédův stůl Cave. A section of the test pit. Photo and digitalisation by J. Bartík.*

Summary

A discard sediment pile in front of Švédův Stůl Cave (Moravian Karst) in Ochoz u Brna (Brno-Country District) was excavated by a test pit (Fig. 25) and wet sieved using 2 mm sieves. Previous excavations in this cave recovered archaeological material from different prehistoric periods including the Middle and Upper Paleolithic. Important finds that were acquired from the discard pile in the summer of 2022 will be subject to further analyses including radiocarbon dating and aDNA.

Jaroslav Bartík, Petr Škrdla, Ondřej Mlejnek, Ladislav Nejman, Dominik Chlachula, Klára Augustinová, Eliáš Urban, Miroslav Králík, Martin Macků

.....

Ondratice (okr. Prostějov)

„Velká Začaková“, „Holcase“; Ondratice I.

Szeletien, bohunicien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -563367,-1146829

Součástí souboru předaného z Univerzity Karlovy do Moravského zemského muzea (viz dále u hesla Tvarožná) byly i křemencové artefakty z Ondratic I (Svoboda 1980; Mlejnek et al. 2012; Oliva 2021). Josef Lavický ve svém deníku uvádí jen nahodilou návštěvu, kdy našel pouze ojedinělé kousky a nechal ležet 20 kg těžký “gigantolit”. Soubor byl tedy shromážděn někým jiným, možná K. Žeberou, čemuž by nasvědčovalo označení místních ortokvarcitů za „dinasový křemenec“. Úštěpy (21 ks, vesměs s bokem jádra a 1 levalloiský) převažují dvojnásobně nad jádrovitými kusy, z nichž můžeme jmenovat velké připravené jádro, levalloidní jádro připravené k jednosměrné redukci (obr. 26), dvě plochá jádra obdélníkového tvaru (obr. 27: 1), ploché dvoupodstavové jádro, čepelové jádro se změněnou orientací a čtyři další vytěžené či méně zdařilé kusy. Nástroje představují velký bodec, vyklenuté drasadlo (obr. 27: 2) a levalloiský hrot (obr. 27: 3). Čepele a odpad chybí a ze silicitů se vyskytl pouze zlomek škrabadla, což prozrazuje výběrový charakter souboru. souboru. Atypický listovitý hrot z radiolaritu (obr. 28) našel P. Šmacho.

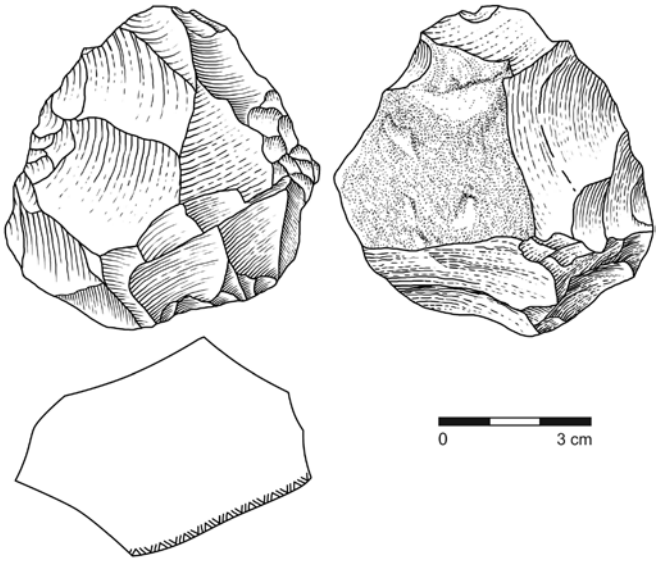

Obr. 26. Ondratice. Levalloidní jádro. Kresba T. Janků.
Fig. 26. *Ondratice. Levallois core. Drawing by T. Janků.*

Z nových nálezů P. Šmacha stojí za vyobrazení listovitý hrot z radiolaritu (obr. 28), vyrobený z technického úštěpu s bokem jádra. Jeho distální konec byl ztenčen plochým zvlněným negativem (odštěpovač), který byl z levé strany ještě přeretušován.

Literatura

Mlejnek, O., Škrdla, P., Přichystal, A. 2012: Ondratice I/Želeč – an Early Upper Palaeolithic Site in Central Moravia. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 42(3), 295–314.

Oliva, M. 2021: Ondratice I/Želeč: ústřední mladopaleolitická stanice s listovitými hroty. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* CVI(1), 3–74.

Svoboda, J. 1980: *Křemencová industrie z Ondratic. K problému počátků mladého paleolitu*. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně IX(1). Praha: Academia.

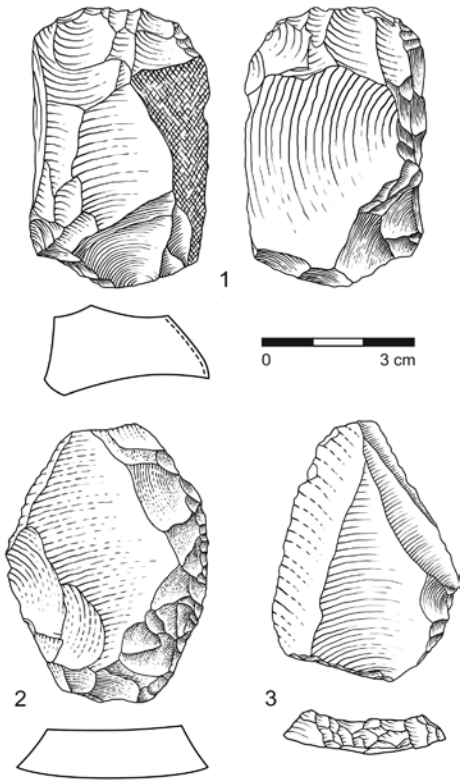

Obr. 27. Ondratice. Levalloiské artefakty. Kresba T. Janků.
Fig. 27. *Ondratice. Levallois artefacts. Drawing by T. Janků.*

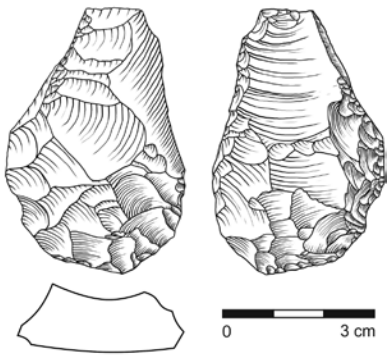

Obr. 28. Ondratice. Listovitý hrot z radiolaritu. Kresba T. Janků.
Fig. 28. *Ondratice. A leaf point made from radiolarite. Drawing by T. Janků.*

Summary

A collection of artefacts from the Ondratice I site (Prostějov District), which was transferred from the Charles University to the Moravian Museum, includes quartzite artefacts only, most probably selected artefacts (waste and blades are missing). Collection includes a Levallois core (Fig 26). The group of tools includes a large pick, a sidescraper (Fig. 27: 2) and a Levallois point (Fig. 27: 3). Petr Šmacho found an additional leaf point (Fig. 28).

Martin Oliva

Ořechov (okr. Brno-venkov)

„Randlík"; kóta 303 m. Ořechov II. „Kabáty"; Ořechov IV. „Staré boudy"; Ořechov VI.

Szeletien (Ořechov II), bohunicien (Ořechov IV), počátek mladého paleolitu (Ořechov VI). Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: Ořechov II – 49.1066539N, 16.5430425E; Ořechov IV – 49.1259300N, 16.5115747E; Ořechov VI – 49.1185786N, 16.5418408E

V letech 2002 a 2015–2020 prováděl autor zprávy příležitostné sběry na známé a již velmi vyčerpané paleolitické lokalitě Ořechov II (Valoch 1962). Celkem vyzdvihl asi 300 kusů paleolitických artefaktů, zahrnujících dva menší listovité hroty, spodní polovinu většího a již v pravěku zlomeného listovitého hrotu, tři drasadla, pět škrabadel, dále zlomky různých nástrojů, jádra, čepelové a úštěpové polotovary a výrobní odpad. K tomu i malé množství neolitické nepatinované industrie.

Na podzim 2017 a na jaře 2018 našel pisatel po hlubší orbě na poli dva listovité hroty (obr. 29). Menší je vyroben z moravského jurského rohovce, větší z rohovce typu Krumlovský les. Větší kus je technologicky zajímavý tím, že výrobce patrně záměrně využil skutečnosti, že ve štípatelném materiálu byly geodové dutiny s drobnými krystaly, a část z nich záměrně na obou stranách artefaktu neodpreparoval, čímž docílil jednak zajímavého estetického efektu a zároveň takový zdrsněný povrch musel být při případném připevnění do dřevěné násady ve spoji mnohem pevnější. Je otázkou, jestli si pro tento účel už záměrně vybral v surovině stěnu geody, nebo to byla jen šťastná souhra okolností.

Tuto klasickou lokalitu objevil pravděpodobně J. Lavický ve 30. letech. Původní kravíny a pole západně od kóty po válce zabrala lidová armáda, pole zatravnila, částečně zastavěla a hlavně obehnala vysokou betonovou zdí, od té doby je větší část lokality sběru nepřístupná. Nedávno byla přístupná část revidována s využitím GPS týmem P. Škrdly.

Obr. 29. Ořechov II. Listovité hroty. Foto P. Šmacho.

Fig. 29. *Ořechov II. Leaf points. Photo by P. Šmacho.*

Obr. 30. Ořechov IV. Škrabadlo a levalloiské hroty. Foto P. Šmacho.

Fig. 30. *Ořechov IV. An endscraper and Levallois points. Photo by P. Šmacho.*

V letech 2017–2021 prováděl autor zprávy příležitostné sběry na lokalitě Ořechov IV. Celkem vyzdvihl vyšší stovky kusů paleolitických artefaktů, zahrnující levalloiské hroty a čepele, škrabadla, drasadla, jádra, zlomky, a hlavně výrobní odpad. Vyobrazeny jsou jen esteticky nejhezčí nalezené artefakty (obr. 30): velké škrabadlo (z klastru IVa), levalloiský hrot s patkou *chapeau de gendarme* a levalloiský hrot vyrobený ze silicitu typu Líšeň-Zadní Slatinsko. Za určení suroviny patří poděkování A. Přichystalovi.

Tuto lokalitu objevil již J. Lavický ve 30. letech, který zde vyzvedl 102 ks štípané industrie. Avšak vzhledem k tomu, že ač poloha lokality byla přesně popsána v literatuře (Oliva 1989), tak z důvodu nedostupnosti podrobných vojenských map pro veřejnost v měřítku 1 : 10.000, dlouho unikala pozornosti sběratelů. Sám pisatel hledal její polohu marně podle běžné turistické mapy na opačné straně strže. Polohu lokality se podařilo opět náhodou vypátrat až P. Škrdlovi v roce 2010. Lokalita byla později revidována s využitím GPS a několikráte prokopána a promyta (Škrdla et al. 2011). Počet zde nalezených artefaktů již přesáhl řád vyšších tisíců, a co je nejdůležitější, byla získána i relevantní data z uhlíků ze stratifikovaných poloh.

V letech 2017–2021 sbíral autor zprávy příležitostně štípanou industrii též v poloze Ořechov VI, na malém políčku u křížení polních cest cca 250 m jihovýchodně od bočního nálezového klastru velmi známé klasické lokality Ořechov Ia. Celkem vyzdvihl během tří sběrů vyšší desítky kusů paleolitických artefaktů. Většina materiálu pocházejícího z této polohy je bohužel značně rozpraskána mrazem, zato se však najdou relativně početně zastoupené zasintrované kusy. Nejvíce nápadnými exempláři v nově získané drobné kolekci jsou levalloiský hrot ze spongolitu a dvě škrabadla (obr. 31). Posledním pisatelem nalezeným nástrojem bylo rydlo.

Kdo a kdy objevil tuto novou lokalitu, není autorovi známo. V přehledu paleolitických lokalit okresu Brno-venkov z roku 1989 se ještě nevyskytuje, číslování zde končí římskou číslicí „V". Jako pouhý bod na LIDAR G5 mapě s číslem VI, avšak bez jakýchkoliv bližších podrobností, byla nejspíš poprvé publikována P. Škrdlou (Škrdla et al. 2016, obr. 2). V místě na téže mapě označeném jako VII pisatel při dvou návštěvách žádné paleolitické artefakty nenašel, pouze neolitické jádro a drobnou čepelku.

Literatura

Oliva, M. 1989: Paleolit. In: L. Belcredi et al.: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov.* Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 8–32.

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Nejman, L., Kuča, M. 2011: Revize paleolitického osídlení na dolním toku Bobravy. Hledání nových stratifikovaných EUP lokalit s podporou GPS a dat z dálkového průzkumu Země. *Přehled výzkumů* 52(1), 9–36. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV52_1_studie_1.pdf.

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Nejman, L., Bártík, J., Hrušková, A., Krása, J. 2016: Ořechov IV: Nová lokalita bohunicienu nad údolím Bobravy. *Přehled výzkumů* 57(1), 11–31. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_skrdla.pdf.

Valoch, K. 1962: Die Blattspitzenindustrie von Ořechov II bei Brno. *Antropozoikum* X (1960), 35–47.

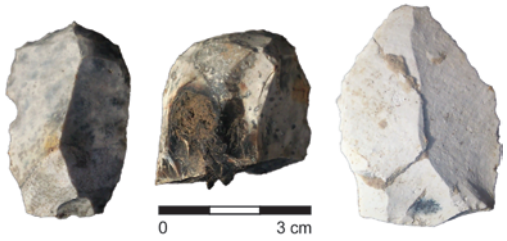

Obr. 31. Ořechov VI. Škrabadla a levalloiský hrot. Foto P. Šmacho.
Fig. 31. *Ořechov VI. Endscrapers and levallois point. Photo by P. Šmacho.*

Summary

A collection of the Paleolithic chipped stone industry including leaf points (Fig. 29) was found at the Ořechov II site (Brno-Country District) in 'Randlík' field.

A new collection of the Paleolithic chipped artefacts (Fig. 30) collected at the Ořechov IV site (Brno-Country District) in 'Kabáty' field enriches the earlier finds from the site.

A small collection of Paleolithic artefacts (Fig. 31) was found at the Ořechov VI site (Brno-Country District) in 'Staré boudy' field.

Petr Šmacho

Rozdrojovice (okr. Brno-venkov)

„U Kříže", „Neštěstí".

Mladý paleolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2485881N, 16.5143861E

Na známé neolitické lokalitě (např. Lečbych 2021), kde probíhají intenzivní archeologické výzkumy, byl sběrem na zbývající zemědělsky obdělávané ploše nalezen ojedinělý paleolitický artefakt. Jedná se o střední část čepele s místní laterální retuší na dorzální straně. Je to první doklad paleolitického osídlení z této polohy. Ve starší literatuře (Oliva 1989, 23) se pod polohou III uvádí úštěp z hrany jádra z rohovce typu Krumlovský les z jižního okraje obce. Souvislost s výše uvedeným nálezem nelze vyloučit.

Literatura

Lečbych, M. 2021: Rozdrojovice (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 62(1), 202.

Oliva, M. 1989: Paleolit. In: L. Belcredi et al.: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov.* Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 8–32.

Summary

An isolated Paleolithic artefact was found within a remaining part of the well-known Neolithic site in Rozdrojovice (Brno-Country District).

Martin Kuča, Petr Matějec

Rudice (k. ú. Rudice u Blanska, okr. Blansko)

„Klínky"; Rudice IV.

Střední paleolit, aurignacien, epiaurignacien. Dílenský areál, sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.3393347N, 16.7127014E

Na nově objevené lokalitě Rudice IV přinesla třetí sezóna povrchových sběrů další pravěké artefakty. Nálezová plocha je tvořena několika z části se překrývajícími klastry z různých období. Je nesnadné rozhodnout, zda se jednalo o sídliště, anebo vzhledem k vyšší nadmořské výšce jde převážně o dílenské areály zpracovávající místní jurské rohovce.

Největší počet nálezů se koncentroval na okraji pole v místě, kde se začíná lámat mírný svah jižním směrem a lokalita nepochybně pokračuje i západně do sběru nepřístupné dlouhodobě zatravněné plochy. Na jaře 2022 se autorovi podařilo nalézt mimo jiné i aurignacké škrabadlo na čepeli ze spongolitu (obr. 32) a na podzim téhož roku pak do epiaurignacienu se hlásící kombinaci škrabadla typu Lhotka s vícenásobným rydlem z místního jurského rohovce (obr. 33).

K nejstarší kolekci pak připojila E. Šmachová mousteriánský hrot vyrobený z místního rohovce (obr. 34), který zřejmě přináleží k středopaleolitickým drasadlům nalezeným zde o dva roky dříve a publikovaným M. Olivou (Oliva 2022).

Ve vzdálenosti cca 100 m severovýchodně od hlavní koncentrace byly nalezeny i nepatinované artefakty. Mezi desítkou kusů převažují zlomky čepelí z rohovce typu Krumlovský les variety I, mezi nimiž vyniká škrabadlo se svěžím povrchem, které A. Přichystal určil jako polský silicit typu čokoláda.

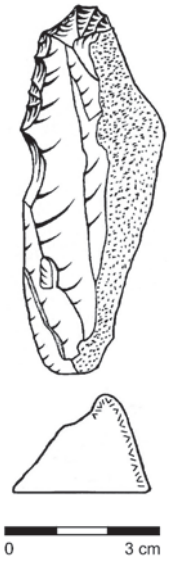

Obr. 32. Rudice. Škrabadlo. Kresba P. Šmacho.
Fig. 32. *Rudice. An endscraper. Drawing by P. Šmacho.*

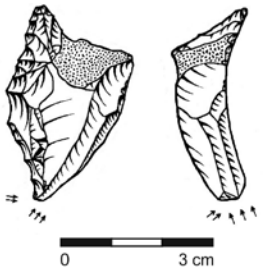

Obr. 33. Rudice. Kombinovaný nástroj. Kresba P. Šmacho.
Fig. 33. *Rudice. A combined tool. Drawing by P. Šmacho.*

Obr. 34. Rudice. Mousteriénský hrot. Kresba P. Šmacho.

Fig. 34. *Rudice. A Moustérian point. Drawing by P. Šmacho.*

Literatura

Oliva, M. 2022: Rudice. *Přehled výzkumů* 63(1), 116.

Summary

In 2022, the Rudice IV – 'Klínky' site (Blansko District) yielded an Aurignacian spongolite endscraper, an Epi-Aurignacian combined tool (Lhotka-type endscraper (Fig. 32), with a borer made of local Jurassic chert; Fig. 33) and a Mousterian point made of local chert (Fig. 34). Some unpatinated artefacts were also found ca 100 m northeast of the main concentration of finds.

Petr Šmacho

.....

Silůvky (okr. Brno-venkov)

„Jalovčiny"; Silůvky I.

Paleolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -608452, -1170722

Část sbírky J. Lavického, převedená v roce 2022 z Univerzity Karlovy do Moravského zemského muzea (viz dále u hesla Tvarožná), obsahovala i početnou kolekci ze Sílůvek. Jako lokalitu I – „Jalovčiny" v okolí kóty 334 (Oliva 1989; Škrdla et al. 2011) je možné identifikovat sběry označené Lavickým jako „III" nebo značkou kóty (viz zápisky v jeho deníku). Takto je označeno šest jader (např. dvě jádra jednopodstavová čepelová), devět úštěpů, čtyři čepele, třináct zlomků a devět nástrojů: čepelové škrabadlo s převislou hlavicí, čtyři výrazná drasadla (obr. 35: 1–3), úštěp s mělkým vrubem a tlustý zoubkovaný úštěp a dva další nástroje. Převažují rohovce typu Krumlovský les, archaické omleté drasadlo (obr. 35: 3) je však ze spongolitu. Na rozdíl od jader mají nástroje spíše středopaleolitický charakter. Jiné artefakty nesou označení Silůvka V, které se v deníku nevyskytuje: pět jader či jejich zlomků, devět úštěpů, vodicí a cílová čepel, šest zlomků a pět nástrojů: hlavice škrabadla, příčné hranové rydlo, zlomek oboustranně retušované čepele a dvě drasadla.

Nejvíce industrie, bez výraznějších typů, obsahuje sáček označený jen jako Silůvka. Surovinové složení je totožné s lokalitou I a je pravděpodobné, že tvoří součást tamní kolekce.

Literatura

Oliva, M. 1989: Paleolit. In: L. Belcredi et al.: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov*. Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 8–32.

Škrdla, P., Rychtaříková, T., Nejman, L., Kuča, M. 2011: Revize paleolitického osídlení na dolním toku Bobravy. Hledání nových stratifikovaných EUP lokalit s podporou GPS a dat z dálkového průzkumu Země. *Přehled výzkumů* 52(1), 9–36. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV52_1_studie_1.pdf.

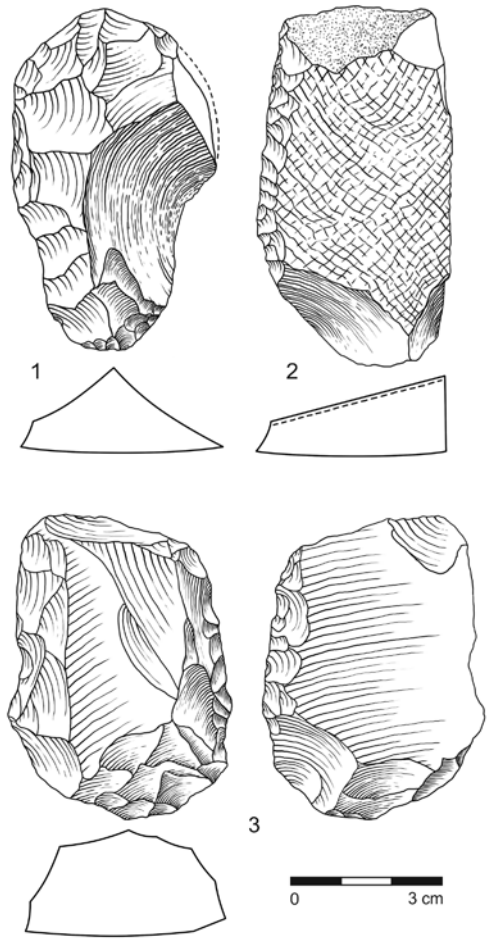

Obr. 35. Silůvky. Drasadla. Kresba T. Janků.

Fig. 35. *Silůvky. Sidescrapers. Drawing by T. Janků.*

Summary

A collection of chipped stone industry of a mixed nature comes from the Silůvky I site (Silůvky cadastral area, Brno-Country District) from the area of the 334 m elevation marker. The surface surveys made by J. Lavický enlarge the Middle Paleolithic component of the assemblage (Fig. 35: 1–3), which is particularly noticeable in the case of a heavily altered sidescraper made of spongolite (Fig. 35: 3).

Martin Oliva

Sklené nad Oslavou (okr. Žďár nad Sázavou)

„K Velkým“; Sklené nad Oslavou I.

Micoquien, mladý paleolit. Dílenský areál. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: u autora zprávy.

Lokalizace: WGS-84: 49.4459431N, 16.0505386E

Roku 2022 byly na mineralogické burze v Tišnově získány z pozůstalosti nálezce dva artefakty z křišťálu: úštěp s příčnou retuší a úštěp s částečnou plošnou retuší – možná polotovar hrotu (obr. 36). Artefakty našel okolo roku 1980 sběratel minerálů F. Bukáček na plochém návrší nad rybníkem Silnice.

Toto místo pod křížením elektrického vedení v trati „K Velkým“ jako archeologickou lokalitu Sklené nad Oslavou I uvedl do literatury K. Valoch (2004), který ji na základě nálezu drasadla se ztenčeným hřbetem z citrínu klasifikoval jako středopaleolitickou z období micoquienu.

Artefakty z této lokality však ani zdaleka nedosahují eolizace povrchu jako je tomu u nálezů pocházejících z jen 4,3 km vzdálených Suků I a Suků II, které ovšem výše uvedený autor též přiřazoval do micoquienu. Zároveň však uváděl, že odkud brali neandertálci z předchozího interglaciálního taubachienu z Kůlny používaný křišťál, se zatím bezpečně neví. Nelze však ani vyloučit možnost, že lokalita Sklené nad Oslavou I je kontaminována mladší příměsí, neboť úštěp s příčnou retuší se mi jeví subjektivně jako ten s lehce svěžejším povrchem oproti druhému artefaktu s plošnou retuší.

Literatura

Valoch, K. 2004: Křišťály jako surovina štípané industrie. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXIX, 129–166.

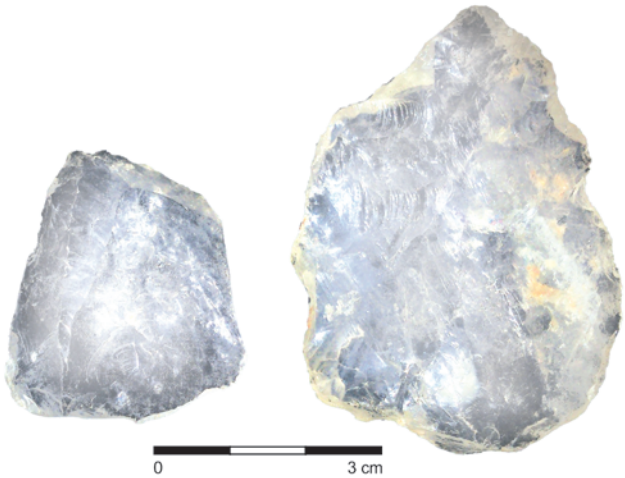

Obr. 36. Sklené nad Oslavou. Retušované úštěpy z křišťálu. Foto P. Šmacho.

Fig. 36. *Sklené nad Oslavou. Two retouched flakes from rock crystal. Photo by P. Šmacho.*

Summary

Two retouched flakes from rock crystal (Fig. 36) were found at Sklené nad Oslavou I site (Žďár nad Sázavou District).

Petr Šmacho

Spešov (okr. Blansko)

Bývalý lom.

Mladý paleolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: Ústav pro archeologii FF UK.

Lokalizace: S-JTSK: -594800,-1139100

Josef Skutil (1949) uvádí, že jistý major Teplý našel v rokli jižně od obce 6 cm dlouhý hoblíkovitý artefakt z pazourku. Ten byl identifikován v Ústavu pro archeologii FF UK. Jde o jednopodstavové čepelové jádro z hrubšího pazourku, celkově bíle patinované, beze stop úpravy (obr. 37). Úderová plocha byla vytvořena třemi údery. Místo nálezu lze situovat do míst pozdějšího písečníku JJZ od obce, kde se původní nadmořská výška příliš neodchylovala od vrstevnice 330 m.

Literatura

Skutil, J. 1949: Paleolitický nález ze Spešova u Blanska. *Československý kras* 11, 136.

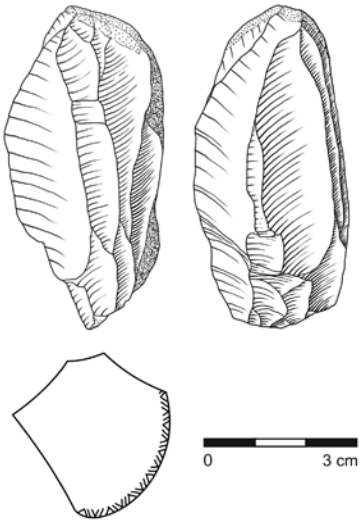

Obr. 37. Spešov. Jádro. Kresba T. Janků.

Fig. 37. *Spešov. A core. Drawing by T. Janků.*

Summary

An earlier find of a unipolar blade core (Fig. 37) made of erratic flint from Spešov (Blansko District) was recently reidentified within the collection from the Charles University in Prague.

Martin Oliva

Šelešovice (okr. Kroměříž)

„Pod Rozdíly“, parc. č. 476/10.

Paleolit. Ojedinělé artefakty. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30505, A30506.

Lokalizace: WGS-84: 49.2554600N, 17.3620861E

V neolitickém hliníku (viz oddíl Neolit) byly nalezeny dva kompletní moláry mamuta srstnatého (obr. 38; za předběžné určení velice děkujeme M. Roblíčkové). Je vyloučeno, že jde o intruzi způsobenou geologickými procesy, jelikož se obě stoličky nacházely v horních partiích objektu společně s keramickým materiálem. Otázka jejich transportu na lokalitu nositeli lengyelské kultury není vyloučena. Je pravděpodobné, že mohly být nalezeny v obnažených terasách řeky Moravy a na lokalitu doneseny jako kuriozita, případně pracovní pomůcka.

Obr. 38. Šelešovice. Moláry mamuta ze zásypu hliníku. Foto M. Popelka.

Fig. 38. *Šelešovice. Mammoth molars from the Lengyel feature's infill. Photo by M. Popelka.*

Literatura

Bartík, J., Fojtík, A., Popelka, M. 2018: Sídliště lengyelské kultury Šelešovice – „Pod rozdíly". *Acta Musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko* XVI(1–2), 8–31.

Summary

Two complete molars of a woolly mammoth (Fig. 38) were found in the Lengyel feature's infill in Šelešovice (Kroměříž District).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov)

„Vinohrady"; Šlapanice II.

Mladý paleolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -591000, -1164100

Jako Šlapanice II označil kdysi autor zprávy návrší severně od Šlapanic s kótou 260 na staré speciálce, odkud měly pocházet paleolitické nálezy, v dané době nezvěstné. Ty se však objevily v kolekci J. Lavického, předané v roce 2022 do Moravského zemského muzea (viz dále u hesla Tvarožná). Soubor obsahuje zlomek jádra z hnědého silicitu, pět čepelí, dva úštěpy, dva odštěpky a dva zlomky, převážně z jurských rohovců. Vyobrazen je plošně retušovaný artefakt z jurského rohovce, vybíhající do asymetrického zobce (obr. 39). Další tři úštěpy a dva zlomky čepelí, rovněž hlavně z jurských rohovců, nesou nečitelný popis, snad „*na prostoře*".

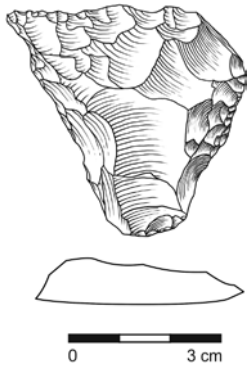

Obr. 39. Šlapanice. Plošně retušovaný artefakt. Kresba T. Janků.

Fig. 39. *Šlapanice. A flat retouched artefact. Drawing by T. Janků.*

Literatura

Oliva, M. 1987: Revize paleolitických lokalit z východního okolí Brna. *Přehled výzkumů* 1984, 14–18, obr. 7, 8.

Summary

A small collection of artefacts, including a flat retouched item (Fig. 39), was collected in Šlapanice (Brno-Country District) on the northern slope at the 260 m elevation marker (Šlapanice II).

Martin Oliva

Trboušany (okr. Brno-venkov)

„Štesle"; Trboušany IIb.

Micoquien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 5 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0493861N, 16.4562906E

V letech 2018–2022 autor zprávy vyzdvihl na známé paleolitické lokalitě Trboušany IIb asi dvě stovky kusů paleolitické štípané industrie. Většinu nálezů tvořil výrobní odpad a různé mrazem rozpraskané zlomky. Z formálních nástrojů se našel otloukač z valounu rohovce typu Krumlovský les, drasadlo s Quina retuší, klínový nůž a hrotité drasadlo (obr. 40), dále pak polovina listovitého hrotu, přímé drasadlo a zoubky. Na lokalitě se vyskytlo i pár kusů neolitické industrie, z formálních nástrojů však jen škrabadlo z rohovce typu Krumlovský les, varieta II a přepálená srpová čepelka s leskem.

Tuto lokalitu objevili již okolo r. 1960 žáci učitele O. Svobody. V roce 2010 zde K. Valoch nechal vyhloubit 11 sond. Největší kolekce z této lokality se nachází ve sbírce A. Otty (Valoch 1974; 2011; Nerudová 2008).

Obr. 40. Trboušany. Výběr artefaktů – klínový nůž, drasadlo Quina, hrotité drasadlo a otloukač. Foto P. Šmacho.

Fig. 40. *Trboušany. Selected artefacts – a bifacial knife, sidescrapers and a hammerstone. Photo by P. Šmacho.*

Literatura

Nerudová, Z. 2008: Sídelní strategie v oblasti Krumlovského lesa ve starší době kamenné. *Památky archeologické* XCIX, 5–34. Dostupné také z: https://1url.cz/Jut7N.

Valoch, K. 1974: Nové kolekce ve sbírkách ústavu Anthropos Moravského muzea. *Přehled výzkumů* 1973, 9–14, tab. 1–6.

Valoch, K. 2011: Trboušany IIb: Eine mittelpaläolithische Oberflächenfundstelle im Raume des Kromauer Waldes in Südmähren (Tschechien). *Anthropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution* XLIV(1), 21–57.

Summary

A collection of the Middle Paleolithic chipped industry including a leaf point fragment, a bifacial knife, sidescrapers and a hammerstone (Fig. 40) was found in Trboušany (Brno-Country District) in 'Štesle' field (Trboušany IIb).

Petr Šmacho

.....

Tvarožná (okr. Brno-venkov)

„Nad Roketnicí"; Tvarožná I.

Aurignacien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -586796, -1160468

Dne 23. 6. 2022 byl do Ústavu Anthropos, Moravské zemské muzeum (MZM), předán soubor nálezů meziválečného sběratele J. Lavického, uchovávaný do té doby na Ústavu pro archeologii Univerzity Karlovy (UK). Jak se tam nálezy dostaly, není jasné. Josef Lavický pocházel z Tišnovska, takže někdejší archeolog muzea v Třebíči O. Kos, rovněž tišnovský rodák, ještě mohl u jeho příbuzných zajistit badatelův nálezový deník a předat jej do Ústavu Anthropos. Ač byl Lavický majorem československé armády, cítil se být Němcem, a také jeho poznámky jsou vedeny v němčině. S tím možná souvisí předání druhé části jeho sbírky na pražskou fakultu, řízenou za protektorátu prof. L. Zotzem. První část se dostala do sbírek Diluviálního oddělení MZM, kam byla převedena z Oddělení moravského pravěku (protokol z 19. 12. 1936), další část se do MZM dostala zřejmě z poválečných konfiskací, které zajišťoval J. Skutil. Ten sběry z Tvarožné uvedl do literatury (Skutil 1949) s tím, že lokalitu objevil J. Lavický roku 1936. Předměty vyobrazené v článku jsou uloženy v Moravském zemském muzeu (Ústav Anthropos) a později byly pojaty do studie K. Valocha (1976). Ve zmíněném předávacím protokolu z roku 1936 tedy lokalita Tvarožná ještě nefiguruje, i když je pravděpodobné, že tu již sbíral velatický rolník T. Ondráček, jehož synové poté shromáždili převážnou část nálezů. Některé Lavického materiály se sice asi dostaly i do Archeologického ústavu v Brně (s materiály J. Skutila?), ale dnes by mělo být vše soustředěno v MZM. V kolekci předané nyní z UK dominuje Tvarožná spolu s Ořechovem I (několik kg průvodní industrie bez nástrojů, sáček debitáže též z lokality IV – „Kabátů") a Silůvkami I (viz patřičná hesla výše).

Soubor přímo označený jako Tvarožná sestává ze 14 jádrovitých kusů, 14 úštěpů, 27 zlomků čepelí, a dvou desítek zlomků a odštěpků. Hojně jsou v něm zastoupené retušované nástroje: 14 vesměs čepelových škrabadel, z toho čtyři vysoká (žádné vyčnělé), 20 neaurignacienských rydel včetně plochých, 12 rydel aurignacienských, pět retušovaných čepelí, dvojité pazourkové drasadlo, tři úštěpy s vruby a zoubky, dva odštěpovače a nepravidelný listovitý hrot z pazourku (obr. 41: 1). Ze zmíněných rydel aurignacienského typu je devět klínových, dvě na retušované hraně a jedno na přirozené plošce. Opozitní úder je ve dvou případech ještě dodatečně přeretušován (obr. 41: 2). Ze zvláštních pozdních variet se vyskytlo rydlo typu Kohoutovice (obr. 41: 2), jinak je patrné vedení rydlových úderů do ventrální plochy (obr. 41: 3). Josef Lavický shromažďoval i hrubé suroviny, z nichž jsme ponechali dva úštěpy, čtyři jádra (velké počátkové, ploché jednopodstavové na úštěpy, tlusté diskovité a vytěžené), vše z drahanských křemenců.

Další sáček C17/9 byl označen jako „Tvarožná?". Obsahuje 120 odštěpků a zlomků, 30 úštěpů, 25 čepelí (příp. čepelek) a jediný nástroj, jímž je rydlo typu Kohoutovice, vytvořené bez protiúderu na pazourkové čepeli (obr. 41: 4). Soubor proto nepochybně pochází rovněž z lokality Tvarožná I, čemuž nasvědčuje i totožné surovinové složení. To je v tomto případě ovšem velmi neobvyklé. Zatímco ve všech dosavadních kolekcích přesahuje radiolarit 80 %, v obou pojednávaných souborech radiolarit téměř chybí a dominují zde bíle patinované pazourky. Nepochybně tedy jde o druhotný výběr a radiolaritové artefakty zůstaly jinde. Nelze ovšem pominout, že sám Lavický ve svém deníku pod katastrem Bosenitz (Tvarožná) z roku 1937 (15 návštěv) vyčísluje 457 artefaktů z radiolaritu a 563 z „pazourků" (a patrně ze všech ostatních surovin). Z 16 pochůzek v následujícím roce činil tento poměr 536 ku 449, Nezvěstná má být kolekce z 19. 10. 1937: 278 radiolaritů a 190 pazourků, u níž je poznamenáno „für K 500,- ". Patrně šlo o nějaký prodej nebo nákup. Je zřejmé, že podíl neradiolaritové suroviny byl u Lavického neobvykle vysoký, což je možno vysvětlit tím, že do „pazourků" zahrnoval i (pseudo-?) artefakty z nejrůznějších surovin a že možná natrefil na nějaké později opomíjené zvláštní koncentrace.

Z nových sběrů P. Šmacha je k vyobrazení vybrána hrotitá čepel z porcelanitu (determinoval A. Přichystal), protože tato surovina nebyla dosud z lokality hlášena (obr. 42: 1), a miniaturní škrabadlo v kombinaci s aurignacienským rydlem variety Kohoutovice (Oliva 1987, 24–29) na pazourkové čepeli (obr. 42: 2).

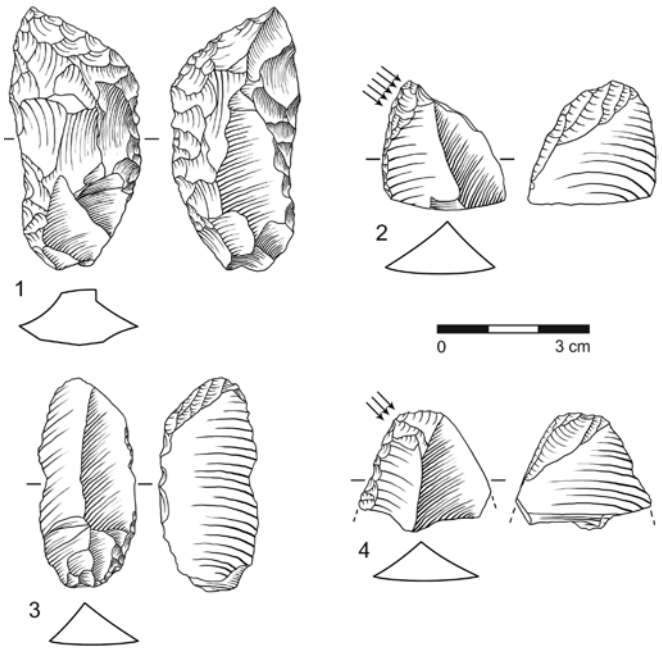

Obr. 41. Tvarožná. Vybrané artefakty. Kresba T. Janků.
Fig. 41. *Tvarožná. Selected artefacts. Drawing by T. Janků.*

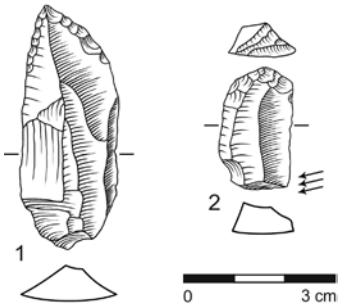

Obr. 42. Tvarožná. Hrotitá čepel a kombinovaný nástroj. Kresba T. Janků.

Fig. 42. *Tvarožná. A pointed blade and a combined tool. Drawing by T. Janků.*

Literatura

Oliva, M. 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska ´87. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska.

Skutil, J. 1949: Tvarožná u Brna – paleolitická stanice s radiolaritovou industrií. *Vlastivědný věstník moravský* IV(5), 195–198.

Valoch, K. 1976: Das entwickelte Aurignacien von Tvarožná bei Brno. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXI, 7–30.

Summary

One of the largest Late Aurignacian (or Epi-Aurignacian) assemblages (Fig. 41, 42). comes from the Tvarožná I site (Brno-Country District). The collection transferred from the Charles University in Prague to the Moravian Museum is one of the firsts which J. Lavický acquired at the site. The assemblage contains endscrapers and Aurignacian forms among the dominant borers (obr. 41). The leaf point is made of erratic flint (obr. 41: 1). It is worth mentioning that this particular raw material is dominant in the collection, while radiolarite (which dominates other assemblages from more than 80%) is almost absent. These artefacts were probably deposited separately elsewhere.

Martin Oliva

.....

Vážany (k. ú. Vážany u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště)

„Louky Vranovy“.

Paleolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0402101N, 17.2999149E

Místo nálezu je situováno v nadmořské výšce 355 m, na výrazném temeni při severozápadním okraji extravilánu obce Vážany (okr. Uherské Hradiště) v trati označované jako „Louky Vranovy“. Ojedinělý paleolitický nález lze klasifikovat jako zlomek bifaciálně retušovaného hrotitého artefaktu nepravidelného tvaru (rozměry 46 × 28 × 17 mm, hmotnost 19 g). Je vyroben z rohovce typu Krumlovský les (pravděpodobně varieta II), přičemž většina jeho povrchu je pokryta bílou patinou s občasnými odlomeními recentní povahy (obr. 43). Lokalita se nachází v blízkosti známých paleolitických nalezišť (Tučapy, Ořechov, Domanín), a bude tak v budoucnu dále předmětem zájmu.

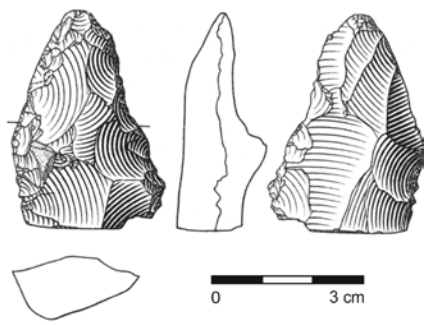

Obr. 43. Vážany. Zlomek asymetrického bifaciálně retušovaného hrotitého artefaktu z rohovce typu Krumlovský les. Kresba J. Brenner.

Fig. 43. *Vážany. An asymmetrical bifacially retouched pointed artefact from Krumlovský les-type chert. Drawing by J. Brenner.*

Literatura

Neuvedeno.

Summary

An asymmetrical bifacially retouched pointed artefact (Fig. 43) from Krumlovský les-type chert was found in Vážany (Uherské Hradiště District), in ‘Louky Vranovy’ field.

Klára Augustinová

.....

Vedrovice (okr. Znojmo)

Vedrovice IV; kóta 265 m.

Mladý paleolit. Dílenský areál. Povrchový sběr. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 2 ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0154047N, 16.4155236E

V širším okolí kóty 265 m na katastru obcí Vedrovice a Jezeřany-Maršovice se zejména ve směru jihozápadním nachází rozsáhlý areál na výrobu polotovarů štípané industrie z počátku mladého paleolitu i mladších období pravěku.

Lokalitu objevil V. Effenberger koncem 50. let. Na lokalitě sbírali K. Valoch, M. Oliva, A. Otta. Manželé Nerudovi zde vykopali v roce 2000 i dvě sondy. Zdeňka Nerudová (2008) z lokality uvádí podchycených 643 kusů štípané paleolitické industrie. Retušované typy se zde vyskytují vzácně.

V roce 2016 zde provedl autor zprávy na přání M. Olivy intenzivní povrchový sběr štípané industrie v souvislosti s výzkumem těžebních areálů rohovce typu Krumlovský les. Za dva dny prospekce zde nalezl 33,5 kg štípané industrie, a to jak paleolitické, tak i z mladšího období.

Roku 2019 zde autor provedl jeden výběrový sběr, při kterém se mu podařilo ve vzdálenosti 10 m severovýchodně od tyče geodetického bodu vyzdvihnout kýlovité škrabadlo s bohatou retuší (obr. 44), které má na povrchu i vrstvu vysráženého sintru, a opodál pak paleolitickou zkoušku suroviny – načatý valoun z rohovce typu Krumlovský les, varieta I o váze 41 kg, taktéž se stopami vysráženého sintru (obr. 45).

Obr. 44. Vedrovice. Škrabadlo. Foto P. Šmacho.

Fig. 44. *Vedrovice. An endscraper. Photo by P. Šmacho.*

Obr. 45. Vedrovice. Paleolitická zkouška suroviny *in situ*. Foto P. Šmacho.
Fig. 45. *Vedrovice. Paleolitic raw material test in situ. Photo by P. Šmacho.*

Literatura

Nerudová, Z. 2008: Sídelní strategie v oblasti Krumlovského lesa ve starší době kamenné. *Památky archeologické* XCIX, 5–34. Dostupné také z: https://1url.cz/Jut7N.

Summary

A large collection of the chipped industry was found at the Vedrovice IV site (Znojmo District) on the field at the 265 m elevation marker (Fig. 44, 45).

Petr Šmacho

.....

Žernovník (k. ú. Žernovník u Černé Hory, okr. Blansko)

„Skalky“; Žernovník I.

Aurignacien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos, 1ks dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.4008353N, 16.5382300E

Na protáhlém návrší v okolí kóty 453,4 m (Oliva, Štrof 1985; Oliva 2019) našel autor zprávy spolu s E. Šmachovou v letech 2020–2022 další paleolitické artefakty v počtu nižších desítek kusů. Většinu nálezů tvořila debitáž ze spongolitu, několik reziduí jader, a našly se i tři retušované nástroje včetně dvou škrabadel. Nejzajímavějším nálezem lokality je však trojkombinovaný nástroj – drasadlo, vrub a rydlo na jediném úštěpu ze silně patinovaného (místy až korozivně) rohovce typu Troubky-Zdislavice (obr. 46). Tento artefakt obsahuje i fosilní zub ryby, dochovaný z větší části jako negativ.

Snaha pravěkého výrobce vměstnat více než dva nástroje na jediný polotovar vyvolává asociace s populárním švýcarským armádním nožíkem. Je otázkou, zda tak bylo činěno z nouze o kvalitní štípatelnou surovinu, nebo motivem byla hlavně snaha ušetřit na váze při přepravě, případně zda výrobci šlo jen o předvedení štípačské zručnosti.

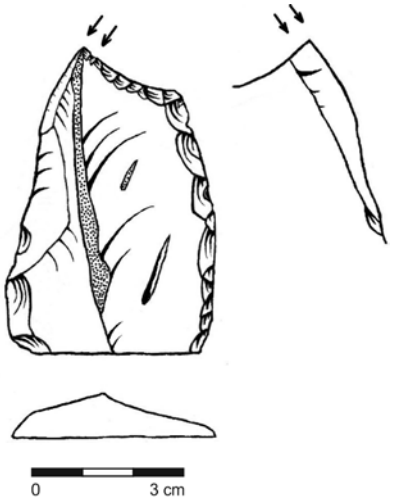

Obr. 46. Žernovník. Kombinovaný nástroj. Kresba P. Šmacho.
Fig. 46. *Žernovník. A combined tool. Drawing by P. Šmacho.*

Literatura

Oliva, M. 2019: Žernovník (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 61(1), 143.
Oliva, M., Štrof, A. 1985: Přehled paleolitického osídlení Lysické sníženiny a blízkého okolí. *Přehled výzkumů* 1983, 10–17, obr. 4–10.

Summary

A small collection of Paleolithic artefacts, including two end-scrapers and a combined tool (Fig. 46), was found near the 453.4 m elevation marker southwest of the village Žernovník (Blansko District).

Petr Šmacho

Neolit
Neolithic

Bohutice (okr. Znojmo)
„Jelendy“.
Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 48.9901283N, 16.3526794E

Poloha Bohutice – „Jelendy“ je známa jako polykulturní lokalita (Podborský, Vildomec 1972, 150). Ze sběrů V. Svobodové pochází kromě artefaktů z jiných období pravěku rovněž střední část kopytovitého klínu z metabazitu typu Jizerské hory, který lze chronologicky zařadit do období kultury s lineární keramikou. I některé další štípané artefakty, včetně čepelového škrabadla lze pravděpodobně přiřadit této kultuře. Keramický neolitický materiál v kolekci nebyl zastoupen. Z této polohy se jedná o první doklady neolitického osídlení. Kromě nálezů z polohy „Jelendy“ obsahuje sbírka V. Svobodové také kompletní černě leštěnou sekerku mírně plankonvexního průřezu. Sekerka má lichoběžníkovitý tvar, rovný týl a pravděpodobně náleží taktéž kultuře s lineární keramikou. Původ nálezu je nejasný. Může pocházet z Bohutic, ale i z širšího okolí, kde je husté neolitické osídlení. Údajně byla uložena v bohutickém zámku v místní sbírce, odkud se dostala do soukromé sbírky sběratelky.

Literatura
Podborský, V., Vildomec, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno, Znojmo: Musejní spolek, Jihomoravské muzeum.

Summary
Surface surveys carried out by V. Svobodová at the well-known multi-period site in ‘Jelendy’ field (Bohutice cadastral area, Znojmo District) yielded new finds of the Linear Pottery culture. An axe, which used to be allegedly stored in the local castle, was also found in V. Svobodová’s private collection. However, the exact location of the artefact’s findspot remains unknown.

Martin Kuča

Brno (k. ú. Bystrc, okr. Brno-město)
Ul. Ondrouškova, Vejrostova, Adamcova, Laštůvkova.
Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Neurčený areál. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum města Brna, p. o., inv. č. 1004/22 – 1 až 1004/22 – 10.

Lokalizace: WGS-84: 49.218576903N, 16.520252587E

Během dohledu nad rekonstrukcí plynovodních řádů probíhajících vesměs v zástavbě panelového sídliště, byl v profilu jámy pro protlak potrubí pod tramvajovou tratí zjištěn ojedinělý, relativně velký archeologický objekt. Nálezy získané vzorkováním jeho stěn a sběrem z výhozu jej umožňují datovat do období kultury s moravskou malovanou keramikou. S největší pravděpodobností byl zachycený objekt součástí sídliště zkoumaného zde v krajně nepříznivých podmínkách již v roce 1978, kdy nebylo možné všechny objekty ani identifikovat, natož dokumentovat (Čižmář, Čižmářová 1980).

Literatura
Čižmář, M., Čižmářová, J. 1980: Záchranný výzkum sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou v Brně-Bystrci (okr. Brno-Město). *Přehled výzkumů* 1978, 10–11.

Summary
An archaeological feature dating to the period of the Moravian Painted Ware culture was discovered during the pipeline trenching conducted in Brno (Bystrc cadastral area, Brno-City District).

Jiří Kala, Aleš Navrátil

Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město)
„Na Babě“.
Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2849267N, 16.5964808E

Při povrchových sběrech na polích v okolí obcí Lelekovice a Jehnice objevil v roce 2019 J. Krása v trati „Na Babách“ nové neolitické a eneolitické sídliště (viz oddíl Eneolit). V průběhu let 2019 a 2022 byla tato lokalita dále sledována F. Marešem. Lokalita se nachází na jižním úbočí kopce (s kótou 401 m n. m.), který se zvedá na jih nad soutokem Babídolského potoka a Ponávky, na zemědělsky obdělávaném plató v nadmořské výšce 370–374 m, mezi silnicí vedoucí z Jehnic do Lelekovic a lesem spadajícím již do katastru obce Lelekovice.

Neolitické nálezy reprezentuje menší kolekce štípané a broušené industrie, která se koncentrovala na ploše zhruba 100 × 100 m. Keramika mezi získaným archeologickým materiálem chybí. Soubor štípané industrie čítá 119 kusů. Surovinové spektrum je poměrně bohaté. V kolekci převažují moravské jurské rohovce (61 ks), dále jsou v ní zastoupeny rohovce typu Krumlovský les všech tří variant (46 ks), rohovec typu Olomučany (3 ks), silicit krakovsko-čenstochovské jury (1 ks) a osm kusů nebylo determinováno z důvodu přepálení (určení surovin provedl A. Přichystal). Z technologicko-typologického hlediska sestává kolekce z 10 kusů čepelí (převážně z rohovce typu Krumlovský les, variety II; z nich čtyři kusy příčně retušovaných čepelí se srpovým leskem), osm kusů škrabadel, dva hroty,

13 jader, 12 místně retušovaných úlomků a 74 zlomků suroviny. Vizuálně zajímavým nálezem je drásadlo retušované po celém obvodu zhotovené z rohovce typu Krumlovský les.

Soubor broušené industrie čítá šest kusů a obsahuje dva fragmenty sekeromlatů z amfibolického dioritu (fragment z týlové partie a břitová partie), tři týlové partie trapézovitých sekerek (2 ks z metabazitu typu Želešice, 1 ks z metabazitu typu Jizerské hory; určil J. Bartík) a jeden vývrtek z amfibolického dioritu. Ostatní kamennou industrii zastoupuje jediný artefakt, a to drtič z valounu rohovce typu Krumlovský les.

S ohledem na absenci keramiky je možné soubor datovat pouze rámcově. Podle typologického spektra a použitých surovin (především broušené industrie) lze neolitické osídlení lokality spojit pravděpodobně s kulturou s moravskou malovanou keramikou.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A new concentration of unpatinated chipped and polished stone industry was found in ‘Na Babě’ field (Jehnice cadastral area, Brno-City District), a site, which has been surveyed since 2019. It yielded a total of 119 artefacts and pieces of raw material. The assemblage can be dated to the Moravian Painted Ware culture based on the typology and raw material of the lithic industry.

Jan Krása, František Mareš

.....

Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město)

„Na Babě“.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Blanenska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2867739N, 16.5961689E

Při povrchovém průzkumu v trati „Na Babě“ (parcela č. 1164) byl M. Pokorným nalezen kamenný sekeromlat trojúhelníkovitého tvaru. Surovina byla určena jako všesměrný amfibolický diorit s magnetickou susceptibilitou 0,87 × 10^{-3} SI jednotek. Délka artefaktu dosahuje 9,5 cm, maximální šířka 5,2 cm. Břitová partie artefaktu je odlomena, týlová část je lokálně zkosená. Uvedený nález může souviset s lengyelskými sídlišti v blízkém okolí, včetně lokality v poloze „Na Krajnici“ objevené M. Bajákem (cf. Kuča et al. v tisku).

Literatura

Kuča, M., Baják, M., Přichystal, A. v tisku: Lengyelské sídliště mladšího stupně v Brně-Jehnicích. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* CVIII(1), 39–50.

Summary

An isolated and damaged battle-axe was found during a surface survey in ‘Na Babě’ field (Jehnice cadastral area, Brno-City District). The artefact may be related to a nearby settlement from the Late Neolithic period.

Martin Kuča, Antonín Přichystal, Marek Novák

.....

Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město)

„Na Krajnici“.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2856697N, 16.6000694E

Nová lokalita se nachází v poloze „Na Krajnici“ severně od Jehnic v nadmořské výšce 350–370 m ve dvou koncentracích. Výraznější, severní koncentrace je v současné době znehodnocena navážkou, a proto lze považovat předloženou kolekci jako konečnou.

Soubor obsahuje nepočetnou keramiku a kamennou industrii. Štípaná kamenná industrie sestává z 82 kusů. Převažují rohovce typu Krumlovský les, dominuje varieta II nad I přibližně v poměru 6 : 1. Zajímavým artefaktem je rydlo, jejichž výskyt v neolitických industriích je poměrně vzácný. Další skupinu představují moravské jurské rohovce, které jsou pravděpodobně lokálního původu, včetně rohovce typu Stránská skála. Jeden kus (zlomené škrabadlo) je z rohovce typu Olomučany. Dva kusy jsou zhotoveny z citrínu a jeden úštěp je z křišťálu. Poměrně výraznou skupinu představují silicity glacigenních sedimentů (asi 5,5 %; nástroje a čepele tvoří 80 %), další vzdálený import je mesiální čepel ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury. Výčet surovin doplňuje úštěp z křemence typu sluňák a tři artefakty byly přepáleny tak, že jejich provenienci nebylo možné určit.

Broušená kamenná industrie čítá 14 kusů. Šest kusů je zhotoveno z metabazitu typu Želešice (fragmenty seker, převažují nedobroušené exempláře), pět kusů je z amfibolického dioritu (fragmenty vrtaných nástrojů a vývrtky), v jednom případě je doložen metabazit typu Jizerské hory (týl sekery) a jeden artefakt se nepodařilo určit (boční část zřejmě vrtaného nástroje).

Podrobnější rozbor uvedených nálezů bude uveřejněn ve studii předané do tisku (cf. Kuča et al. v tisku).

Literatura

Kuča, M., Baják, M., Přichystal, A. v tisku: Lengyelské sídliště mladšího stupně v Brně-Jehnicích. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* CVIII(1), 39–50.

Summary

A new Neolithic site was discovered in ‘Na Krajnici’ field (Jehnice cadastral area, Brno-City District). The site yielded an assemblage of the chipped and polished stone industry, which can be dated to the later phase of the Moravian Painted Ware culture.

Martin Kuča, Martin Baják, Antonín Přichystal

.....

Brno (k. ú. Jundrov, okr. Brno-město)

Holedná.

Neolit–eneolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2149500N, 16.5438900E; 49.2135833N, 16.5324744E

V západní části brněnského prostoru vystupuje vyvýšenina Kohoutovické vrchoviny, jejímuž severnímu okraji dominuje výrazný vrchol Holedná (391 m n. m.), který se zvedá nad nižším reliéfem průlomového údolí Svratky a Bystrcké kotliny na severu a severovýchodě, i Žebětínským prolomem na západě. Skalní podloží území je budováno horninami brněnského masivu – dioritová zóna (stáří proterozoikum až svrchní paleozoikum), převažují metadiority, amfibolické diority, ultramafity, místy

vystupují žíly ryolitů. Plošiny a svahy pokrývají štěrkovito-kamenitá eluvia a deluvia.

Výšina Holedná přitahuje v posledním období pozornost přírodovědců i archeologů, neboť díky terénním průzkumům byly ve vrcholové části zachyceny zbytky nevýrazného akumulačního valu (ohrazení). Díky nálezům zuhelnatělého dřeva a radiokarbonovému datování bylo ohrazení zařazeno do mladší doby bronzové. Doposud však chybí archeologické nálezy, které by stávající poznatky podpořily (cf. Kirchner, Unger 2021; Kirchner et al. 2022, s popisem lokality).

Nejen vlastní Holedná, ale i blízké okolí je zajímavé svými archeologickými nálezy. Díky revizním průzkumům realizovaným od roku 2018 byly na dílčích hřbetech vybíhajících z vyvýšeniny Holedná, zaznamenány nové nálezy.

Při povrchovém průzkumu na východním bočním hřbetu Holedné, v bezprostřední blízkosti nové rozhledny, na jednom z bočních vrcholů (305–310 m n. m.) byly v roce 2022 získány dva kusy štípané kamenné industrie. Jedná se o čepelové škrabadlo a korový úštěp z rohovce typu Krumlovský les, variety II.

Při dalších revizních průzkumech v období 2018–2020 bylo cca 400 m západně, na dílčím hřbetu, který vybíhá nad údolím potoka Vrbovce, nalezeno doposud pět úlomků permských arkóz (laskavě určil A. Přichystal). Největší ostrohranný úlomek arkózy dosahoval v nejdelší ose 15 cm. Dva menší úlomky se vyznačovaly mírným zaoblením v okrajové části (obr. 1). Úlomky byly nalezeny ve sníženinách po vývratech v hloubce 30–40 cm nedaleko dřevěného seníku a místa přikrmování zvěře (340–342 m n. m.). Permské arkózy, jejichž úlomky byly nalezeny (obr. 2), se nejblíže nacházejí v oblasti Veverské Bítýšky (asi 10 km severozápadně) jako součást sedimentů boskovické brázdy. Na základě stávajících znalostí zatím nelze spolehlivě určit, za jakým účelem byly tyto úlomky arkóz z poměrně značné vzdálenosti dopraveny do blízkosti Holedné. Ve vývratu se rovněž nacházel hlazený artefakt z porfyrického mikrodioritu, evidentně opracovaný lidskou rukou do hrotitého tvaru (nález 2019).

Podle revize nových nálezů lze oprávněně předpokládat, že rozsáhlý prostor Holedné byl v pravěku opakovaně osídlen. Nově jsou doloženy artefakty, které dokládají pravěké aktivity pravděpodobně z mladší až pozdní doby kamenné.

Literatura

Kirchner, K., Navrátil, A., Kuda, F., Kubalíková, L., Martinec, P., Velek, J. 2022: Geoarcheologické výzkumy na ohrazené lokalitě Holedná v západní části Brna. In: A. Plichta, T. Turek, N. Dubjelová, M. Ivanov (eds.): *Seminář 27. Kvartér – Sborník abstraktů. 2. prosince 2022.* Brno: Masarykova univerzita, 21.

Kirchner, K., Unger, J. 2021: Brno (k. ú. Jundrov, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 61(1), 168–169.

Obr. 1. Brno-Jundrov. Artefakt z porfyrického mikrodioritu. Foto K. Kirchner.

Fig. 1. *Brno-Jundrov. Artefact made of porphyritic microdiorite. Photo by K. Kirchner.*

Obr. 2. Brno-Jundrov. Artefakt z permské arkózy. Foto K. Kirchner.

Fig. 2. *Brno-Jundrov. Artefact made of permian arkose. Photo by K. Kirchner.*

Summary

Based on the revision excavation that yielded new archaeological material, it is assumed that the vast area of Holedná Hill (Jundrov cadastral area, Brno-City District) has been occupied multiple times in prehistory. Newly documented artefacts (Fig. 1, 2) attest to human activities at the site, probably from the Late Neolithic to the Eneolithic.

Karel Kirchner, Martin Kuča

Brno (k. ú. Komín, okr. Brno-město)

Ul. Absolonova č. p. 719/30.

Neolit–eneolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Průzkum.
Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2205347N, 16.5567878E

Při povrchovém průzkumu před zdravotním střediskem na ulici Absolonova byl ve výkopu nalezen úštěp z rohovce typu Krumlovský les, varieta II. Při bližším ohledání místa nebyl nalezen žádný jiný artefakt. Jestli se jedná o artefakt přenesený z jiného místa navážkou, nebo skutečně pochází z tohoto místa, nelze bezpečně rozhodnout. V blízkosti se nachází známá neolitická lokalita v tratích „Nivy“ a „Na Předním padělku“ (Procházka ed. 2011, 594), se kterou může nález souviset.

Literatura

Procházka, R. (ed.) 2011: *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna.

Summary

An isolated fragment of the Krumlovský les-type chert was found in Absolonova Street (Komín cadastral area, Brno-City District).

Martin Kuča

Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město)

„Hornek“.

Neolit–eneolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Průzkum.
Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: WGS-84: 49.2329875N, 16.7282844E

Na skalnatém výběžku nad potokem Říčkou, dosahujícím nadmořské výšky 415 m, nalezl autor zprávy fragment prizmatického jádra na čepelky z šedozeleného radiolaritu (obr. 3). Dochována je část s počátky paralelních negativů a úderovou plochou,

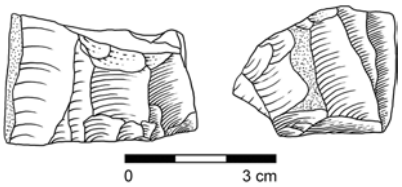

Obr. 3. Brno-Líšeň. Fragment jádra. Kresba T. Janků.
Fig. 3. *Brno-Líšeň. Core fragment. Drawing by T. Janků.*

upravenou několika údery. Od lomu byl odražen ještě jeden krátký úštěp. Nález může být datován rámcově do neolitu–eneolitu.

Literatura

Neuvedena.

Summary

A fragment of the prismatic core for the bladelet production made of radiolarite (Fig. 3) was found in the rock promontory known as 'Hornek' above the Říčka Rivulet in Brno (Líšeň cadastral area, Brno-City District).

Martin Oliva

.....

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)

Ul. Bratislavská č. p. 84., ul. Cejl č. p. 79.

Kultura s lineární keramikou, šárecký typ; kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.2001078N, 16.6244119E; 49.2000606N, 16.6239306E

Od jara do podzimu 2021 probíhal na lokalitě situované v Brně-Zábrdovicích, na ulici Bratislavská č. p. 84 záchranný archeologický výzkum, který byl vyvolán stavbou „Rezidence Pekárenský dvůr", prováděnou společností DOMOPLAN. Lokalita leží na mírném svahu, který klesá od severu k jihu a jihovýchodu. Geologické podloží je tvořeno kvartérní sprašovou návějí. Povrch sprašového podloží se pohybuje v nadmořské výšce 200–202 m. Na podloží nasedá holocenní humózní půda, která dosahuje mocnosti 1,5–2 m. Na zkoumané ploše byly zachyceny pozůstatky sídliště z období neolitu. Konkrétně se jednalo o tři pyrotechnologická zařízení (obr. 4), šest zásobních jam, exploatační jámu, 21 sídlištních a 21 sloupových jam. Identifikovány byly tři částečné půdorysy neolitických dlouhých domů (obr. 5). Osídlení se soustřeďovalo v jihovýchodní části odkryté plochy na úrodné terase řeky Svitavy. Nově prozkoumanou část sídliště lze na základě keramického inventáře datovat do šáreckého stupně kultury s lineární keramikou. V nálezech štípané industrie převládal rohovec typu Stránská skála, v broušené industrii metabazit typu Želešice. Výrobky z kostí představovaly především šídla, nalezen byl i předmět, který mohl sloužit ke zdobení keramiky. V severozápadní části zkoumané plochy byla prozkoumána také exploatační jáma a dva sídlištní objekty kultury s moravskou malovanou keramikou. Nálezový inventář z uvedeného období obsahoval množství zlomků keramiky s malovanou a plastickou výzdobou, štípanou a broušenou industrii, fragmenty mazanice a několik hrudek červeného barviva.

Další etapa záchranného výzkumu proběhla na lokalitě na podzim 2022, kdy byla zkoumaná část plochy nacházející se na ulici Cejl č. p. 79. Záchranný archeologický výzkum byl v tomto případě vyvolán stavbou „Změna stavby před jejím dokončením – polyfunkční areál Cejl 79" společnosti SPILBERK DEVELOPMENT s.r.o. Prozkoumána byla exploatační jáma, tři sídlištní a dvě sloupové jámy. Objekty náleží dle

Obr. 4. Brno-Zábrdovice. Pyrotechnologické zařízení. Foto M. Bučo.
Fig. 4. *Brno-Zábrdovice. Pyro-technological installation. Photo by M. Bučo.*

získaného keramického materiálu opět šáreckému stupni kultury s lineární keramikou. V severozápadní části zkoumané plochy byla zachycena část půdorysu dalšího domu sloupové konstrukce. Vzhledem k polykulturnímu rázu lokality, nebyla možná jeho přesná datace. Dispozice a nalezený keramický materiál naznačují, že by se mohlo jednat o stavbu z doby bronzové. Materiál ve formě neolitické štípané industrie a keramiky byl zachycen také ve vrstvě zkulturnělého půdního typu a sekundárně i v zásypech mladších objektů. Prozkoumané struktury na ulici Bratislavská č. p. 84 (Bučo 2023) a Cejl 79, stejně jako ty již v minulosti zkoumané na parcele Cejl 73 (Zůbek 2007) náleží s největší pravděpodobností k jednomu rozsáhlejšímu sídlištnímu reálu.

Literatura

Bučo, A. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Změna stavby před jejím dokončením – polyfunkční areál Cejl 79"*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A84/2022. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Zůbek, A. 2007: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Administrativní a školící centrum Krajského úřadu Jihomoravského kraje"*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX200803235 [cit. 2023-06-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-200803235

Obr. 5. Brno-Zábrdovice. Relikt půdorysu dlouhého neolitického domu. Foto M. Bučo.
Fig. 5. *Brno-Zábrdovice. Remains of the Neolithic longhouse. Photo by M. Bučo.*

Summary

Archaeological excavations, which were carried out in Bratislavská Street (Zábrdovice cadastral area, Brno-City District) in connection with the construction of residential buildings in 2021–2022, uncovered a part of the Linear Pottery settlement. Based on the ceramic material, it can be mainly associated with the Šárec group. Among the finds were pyro-technological installations (Fig. 4) and remains of three longhouses (Fig. 5). The newly documented features could be part of the settlement, which was excavated in the past on the neighbouring plots (73 Cejl – Zůbek 2007; 79 Cejl – Bučo 2023). The northwest part of the excavation area also yielded a large exploitation pit containing a potsherd of the Moravian Painted Ware culture. The rescue excavation continued in autumn 2022 and further uncovered five sunken features dating to the period of the Late Linear Pottery culture (Šárec group).

Michal Bučo

Obr. 6. Čebín. Pohled na zkoumanou lokalitu. Foto R. Bíško.
Fig. 6. *Čebín. View of the excavation site. Photo by R. Bíško.*

Čebín (okr. Brno-venkov)

„Za Blížkami".

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -607050, -1146669; -607011, -1146666; -607002, -1146750; -606975, -1146750

V dubnu a květnu 2022 proběhl v trati „Za Blížkami" (též „Za Bličkami") záchranný archeologický výzkum vyvolaný stavbou obchvatu Čebína. Lokalita se nachází na mírném severním svahu, který lemuje z východu Sentický potok. Ten se následně vlévá do Čebínského potoka, obtékajícího svah ze severu. Pozitivní úsek skrývky o délce cca 100 m a šířce 30 m byl situován přibližně doprostřed svahu (obr. 6). Pod cca 30–40 cm mocnou vrstvou ornice se nacházel půdní typ tvořený světle hnědými až rezavými písčito-jílovitými půdami. Pod touto vrstvou mocnou cca 20 cm se vyskytovaly sprašové hlíny. Celý prostor lokality je značně negativně ovlivněn hlubokou orbou, překrývající část archeologických situací. Po provedení skrývky byly některé objekty nesnadno identifikovatelné a bylo nutné přistoupit k sondáži na místech s koncentrací uhlíků a mazanice.

V ploše výzkumu bylo identifikováno (kromě baterie zásobních jam z doby halštatské – viz oddíl Doba železná) několik sídlištních a kůlových jam z období kultury s lineární keramikou. Ze sídlištních jam lze typologicky určit pouze jednu zásobní jámu. Zbylé objekty není možné z hlediska funkce přesněji zařadit. Identifikované kůlové jámy vytvářely náznak dispozice dlouhého domu orientovaného v ose SZ–JV. Nicméně vzhledem k jejich malému počtu nelze z torzovitého půdorysu vyvozovat další závěry. V prozkoumaných objektech se nacházel charakteristický inventář, reprezentovaný keramikou, mazanicí, fragmenty zvířecích kostí a broušenou kamennou industrií.

Během záchranného výzkumu se podařilo odkrýt část sídliště kultury s lineární keramikou. Vzhledem k roztroušeným aktivitám a špatnému dochování vlivem post-depozičních procesů jsou další závěry k nové lokalitě problematické.

Literatura

AMČR: Záznam M-202101853 [cit. 2023-03-14]. Archeologická mapa České republiky.

Summary

A part of the Neolithic (Linear Pottery culture) settlement (Fig. 6) was uncovered during a rescue excavation carried out in connection with bypass road construction around Čebín (Brno-Country District) in 'Za Blížkami' field.

Richard Bíško

Černá Hora (okr. Blansko)

Selkov; Ul. U Selkova, parc. č. 1292/56.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Blanenska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4147656N, 16.5641214E

Při novostavbě rodinného domu na známé archeologické lokalitě Selkov, ležící zhruba 1 km západně od centra Černé Hory nad potokem Býkovka, byl po skrývce ornice zjištěn na parcele č. 1292/56 jediný pravěký objekt 501, zahloubený do sprašového podloží, jenž obsahoval typickou keramiku z období mladšího neolitu (obr. 7). Objekt nepravidelného tvaru s podhloubenými stěnami a nerovným dnem o rozměrech cca 2 × 2,2 m se nacházel ve střední části parcely u jejího severního okraje, odkud vybíhal do prostoru. V průběhu exkavace ve dnech 30. 5. – 2. 6. 2022 došlo k jeho narušení bagrováním základové patky, která protínala jeho západní polovinu, a základovým pasem, jenž protínal jeho jižní okraj. Část objektu zabíhajícího do profilu neskryté plochy nebyla zkoumána. Kromě keramiky byla ve výplni nalezena i mazanice a ojedinělý kamenný úštěp. Objekt představoval běžnou sídlištní jámu kultury s moravskou malovanou keramikou, jejíž sídelní aktivity byly na lokalitě Selkov v minulosti již několikrát doloženy při starších výzkumech či sběrech (Štrof 1985, 93; Lečbych 2010; 2011; Přichystal 2012; Bartík 2020, 83).

Literatura

Bartík, J. 2020: Příchod zemědělců. In: M. Novák (ed.): *Blanensko a Moravský kras v pravěku*. Blansko: Muzeum Blanenska, p. o., 57–89.

Lečbych, M. 2010: Černá Hora (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 51, 310.

Lečbych, M. 2011: Černá Hora (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 52, 161.

Přichystal, M. 2012: Černá Hora (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 53, 127–128.

Štrof, A. 1985: Übersicht neuer Lokalitäten und Funde in der Boskovicer Furche (Bez. Blansko). *Přehled výzkumů* 1983, 91–98.

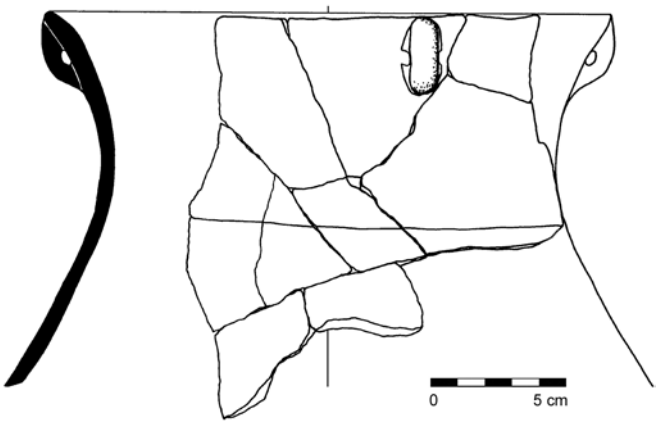

Obr. 7. Černá hora. Fragment keramické nádoby se dvěma horizontálně perforovanými výčnělky při okraji. Kresba M. Novák.

Fig. 7. *Černá hora. Fragment of a ceramic vessel with two horizontally perforated lugs by the rim. Drawing by M. Novák.*

Summary

A settlement feature was discovered in connection with the family house construction in Černá Hora – Selkov (Blansko District) on plot No. 1292/56. Based on the recovered pottery (Fig. 7), the feature dates to the period of the Moravian Painted Ware culture and relates to the already-known Late Neolithic settlement (Štrof 1985, 93; Lečbych 2010; 2011; Přichystal 2012; Bartík 2020, 83).

Marek Novák

Česká (okr. Brno-venkov)

„Pod Újezdem".

Kultura s lineární keramikou. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2759639N, 16.5716556E

V roce 2021 byl objeven jižně od benzínové stanice MOL v katastrálním území obce Česká, v trati „Pod Újezdem" broušený kamenný artefakt (obr. 8). Místo je vzdáleno 135 m od Drážního potoka, situovaného východním směrem, a zhruba 145 m od drobné vodoteče protékající jižně. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 283 m. V bezprostřední blízkosti nálezu se předpokládá průběh Trstěnické stezky. Místo je bohužel kontaminováno jednak zbytky stavebního materiálu z výstavby blízké čtyřproudové silnice, jednak ze skládky v blízkém úvozu, který byl zavezen již ve 20. století průmyslovým odpadem ze slévárny Kovolit v obci Česká.

Nález učinil M. Culek z Geografického ústavu Přírodovědecké fakulty MU při povrchovém průzkumu místa, které bylo nedávno zoráno. Vzhledem k blízkosti staveniště silnice ovšem nemůžeme vyloučit kontaminaci lokality dovezeným kamenivem. Pouhých 35–65 m severovýchodně od nálezu byl v trase stavby dnešní silniční komunikace I/43 proveden na jaře 1983 záchranný archeologický výzkum, při kterém bylo zdokumentováno 26 sídlištních objektů (Geisler, Rakovský 1985). Nejstarší zjištěné doklady osídlení patřily kultuře s lineární keramikou, výzkum však nezachytil žádný takto datovatelný objekt. Veškerý početný materiál této kultury tvořil intruze v mladších objektech. Převážná část objektů obsahovala materiál zařaditelný do kultury s moravskou malovanou keramikou (fáze Ib–IIa), vyskytl se však i objekt s nálezy kultury jordanovské a objekty kultury se zvoncovitými poháry, které doplňovala jedna jáma patřící velatické kultuře.

Nalezený předmět lze charakterizovat jako přelomenou část kamenného, protáhle diskovitého mlatu (to je přechodného typu mezi klasickým diskovitým mlatem a mlatem dvojramenným; viz Vencl 1964, tab. 3) o zachované délce 10,5 cm, šířce 5,7 cm a maximální výšce v místě provrtu 2,5 cm. Mírně kónicky se zužující provrt měl maximální průměr 2,6 cm a zachoval se zcela hladký. Hmotnost artefaktu byla před odřezáním malé části na petrografický výbrus 155 g, nyní je to 149,85 g. Tento typ mlatů je přiřazován ke kultuře s lineární keramikou a zřejmě měl symbolickou funkci označující držitele moci.

Surovina je reprezentována patinovanou nažloutle šedozelenou horninou (Munsell: grayish yellow green 5GY 7/2) s temně zelenými šmouhami, přecházejícími ojediněle do pásků přes celý artefakt. Magnetická susceptibilita dosahuje hodnot až $36{,}3 \times 10^{-3}$ SI jednotek, hustota horniny je 2,63 g/cm^3. Všemi uvedenými znaky odpovídá surovina serpentinitu nebo serpentinizované ultrabazické hornině. Studium petrografického výbrusu pod polarizačním mikroskopem ukázalo, že se jedná o serpentinizovaný peridotit se zachovanými obrysy původních olivínových zrn, neboť jejich tvary jsou zvýrazněny opakním minerálem (magnetitem). Právě jeho přítomnost způsobuje značně vysokou magnetickou susceptibilitu suroviny, která vylučuje původ ze západomoravského krystalinika (geologicky se jedná o moldanubikum), protože zdejší serpentinity mají magnetickou susceptibilitu výrazně nižší, to je do 13×10^{-3} SI jednotek (Frýbová et al. 2018, Fig. 3). Předpokládáme, že budoucí výzkum chemismu jednotlivých minerálů suroviny pomocí elektronového mikroanalyzátoru CAMECA SX 10 pomůže určit provenienci suroviny.

Literatura

Frýbová, P., Gadas, P., Přichystal, A., Všianský, D., Hadacz, R., Hlavsa, P. 2018: The provenance of serpentinite tools in the Corded Ware culture of Moravia (Czech Republic). *Geological Quarterly* 62(3), 563–578.

Geisler, M., Rakovský, I. 1985: Záchranný výzkum na katastru obce Česká (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1983, 110, obr. 41–42.

Vencl, S. 1964: Základní tvarosloví neolitické kamenné industrie I. *Zprávy Československé společnosti archeologické při ČSAV* VI(3), 17–18.

Obr. 8. Česká. Protáhle diskovitý mlat. Foto M. Culek.

Fig. 8. *Česká. An elongated disc-shaped mace head. Photo by M. Culek.*

Summary

An elongated disc-shaped mace head made of serpentinised peridotite (Fig. 8) was found during a surface survey carried out in 2021 in 'Pod Újezdem' field (Česká cadastral area, Brno-Country District). The find is a polished artefact, most probably with a symbolic meaning, and dates to the period of the Linear Pottery culture.

Antonín Přichystal, Martin Culek

Dolní Věstonice (okr. Břeclav)

„Roviny", parc. č. 1977/11.

Kultura s lineární keramikou, lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Regionální muzeum v Mikulově, p. o., př. č. 07/2023.

Lokalizace: WGS-84: 48.8849658N, 16.6380825E

Pracovníci Regionálního muzea v Mikulově, p. o., byli v minulém roce přivoláni k již probíhajícím výkopovým pracím na stavbě rodinného domu na jihozápadním okraji intravilánu Dolních Věstonic. Větší část sklepa byla již vybagrována, v nedokončené stěně však byly zjištěny profily dvou zahloubených objektů, následně došlo k záchrannému výzkumu jejich zbylých částí. První jáma obsahovala lineární keramiku, mazanici a zooarcheologický materiál, ve druhém objektu se nacházela lengyelská keramika s ojedinělými stopami žlutočervené malby, dva kusy štípané industrie, mazanice a zooarcheologický materiál. Nově prozkoumané objekty se nachází mezi dvěma již dříve zkoumanými polohami s neolitickými nálezy, a to mezi bývalým kravínem (Kundera 1987) a štěrkovnou n. p. Ingstav, poblíž bývalého toku řeky Dyje (Měřínský 1980).

Literatura

Kundera, L. 1987: Neolitische Funde bei Dolní Věstonice (Bez. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1984, 21.

Měřínský, Z. 1980: Pokračování záchranného výzkumu v nové štěrkovně n. p. Ingstav u Dolních Věstonic (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1977, 108–109, tab. 11–16.

Summary

Two sunken features were excavated in connection with a family house construction in 'Roviny' field (Dolní Věstonice cadastral area, Břeclav District). One feature was dated to the Linear Pottery culture, and the second to the Lengyel culture.

Kristína Piačková, František Trampota

Fryšták (okr. Zlín)

„Žídelně".

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2937217N, 17.6249872E; 49.2944108N, 17.6251319E; 49.2942428N, 17.6272242E; 49.2936900N, 17.6268861E

V období od května do října roku 2022 provedlo Archeologické centrum Olomouc na stavbě R4901 Hulín–Fryšták záchranný archeologický výzkum lokality Fryšták 2 nacházející se v polní trati „Žídelně". Zkoumaná lokalita leží na západním okraji katastru Fryštáku a nejbližšími obcemi jsou Horní Lapač, vzdálený cca 0,95 km severozápadním směrem, a Žeranovice, vzdálené cca 1,35 km jihozápadním směrem. Nadmořská výška lokality osciluje mezi 255 až 263,5 m. Lokalita se rozprostírá na západně orientovaném svahu kopce, na levém břehu potoka Židelná. Při dohledu během skrývky ornice zde byly objeveny stopy pravěkého osídlení. Během začišťování plochy se zjistilo, že v trase dálnice leží neolitické sídliště kultury s lineární keramikou. Výzkumem na ploše o rozloze cca 1,2 ha bylo zachyceno 944 pravěkých objektů. Většinu z objektů představují sloupové jamky seskupené do pravidelných struktur reliktů dlouhých nadzemních domů. Půdorysy domů pravidelně doprovázely hliníky (stavebními jámami). Při výzkumu bylo zdokumentováno až 15 reliktů dlouhých domů. Přesný počet bude znám až po zpracování a vyhodnocení celkového plánu lokality. Domy, orientované S–J, sledovaly delší osou vrstevnicový průběh kopce. Ze zásypů objektů byl vyzvednut standardní soubor artefaktů v podobě fragmentů keramiky, mazanice a kamenů. V menším počtu se podařilo získat také vzorky uhlíků a mezi ojedinělé nálezy se řadí zvířecí kosti. Keramický soubor není nikterak početný. Najdeme zde především střepy atypické, často špatně vypálené. Zdobené střepy pochází především z nádob šedé barvy, z jemně plavené hlíny. Zlomky nesou výzdobu rovných i meandrovitých rýh doprovázených notovou výzdobou. V kamenném inventáři najdeme broušenou industrii, reprezentovanou především sekerkami a kopytovitými klíny malých až středních rozměrů. Nechybí zde rovněž štípaná industrie, i když ani ta se zde nevyskytuje ve větším množství. Jedná se většinou o nepravidelné úštěpy, méně často o retušované čepelky. Litický inventář doplňují nálezy fragmentů zrnotěrek a brousící kamenné podložky menších rozměrů z jemnozrnné suroviny.

Na základě odkryté terénní situace můžeme konstatovat, že stavba dálnice proťala severní část neolitického sídliště. Další nálezy lze dle všeho očekávat na neporušeném svahu kopce, jižně od dálnice, přibližně v pásu o šířce 100 m. Kromě neolitických nálezů byla v horní části svahu kopce objevena jedna větší a čtyři menší jamky, které byly na základě keramického materiálu datovány do starší doby železné (viz oddíl Doba železná).

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A northern part of the Linear Pottery settlement located in 'Žídelně' field (Fryšták cadastral area, Zlín District) was investigated during a rescue excavation carried out in the route of the R 4901 Hulín–Fryšták motorway. A total of 944 archaeological features were uncovered, including post holes arranged in the pattern of longhouses (15 of which were identified to date). The final count of longhouses will be known when the overall plan of the site is made and subsequently assessed.

Arkadiusz Tajer

Horní Kounice (okr. Znojmo)

„Almužna".

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0260233N, 16.1720144E

V poloze „Almužna" na katastru Horních Kounic byla objevena nová pravěká lokalita. Situována je v nadmořské výšce cca 350 m, na širokém hřbetu se štěrkovým podložím, ve kterém lze mj. identifikovat křemičitou zvětralinu serpentinitu (dále jen KZH) nebo křišťál, přechodné variety křemene až křišťálu

a výjimečně i záhnědu. Lokalita je velmi bohatá na výskyt štípané kamenné industrie, jen výjimečně byla nalezena také keramika a broušená kamenná industrie.

Kolekce štípané industrie sestává ze 465 kusů. Z rozboru byly vyloučeny suroviny bez známky opracování (některé kusy KZH a odrůdy křemene). V surovinovém spektru převažuje rohovec typu Krumlovský les, varieta II (cca 74 %), následuje křemičitá zvětralina serpentinitu (cca 24 %) a zbývající část souboru tvoří ostatní křišťál, přepálený silicit a patinované artefakty (viz oddíl Paleolit). Kolekce je velmi hrubotvará. Jader bylo zaznamenáno 48 kusů (KZH – 9 ks, křišťál – 2 ks, ostatní představuje rohovec typu Krumlovský les – dále nebude uváděno), a většina z nich je nepravidelná. Často se pak nacházejí v počáteční fázi těžby, čepelová jádra nejsou zastoupena vůbec. Soubor dále obsahuje 20 čepelí (KZH – 6 ks, křišťál – 1 ks), 375 úštěpů (KZH – 93 ks, 2 patinované, 3 přepálené). Nástroje čítají pouhých 4,3 %. Jedná se o sedm čepelí s příčnou retuší (KZH – 1 ks; vše bez lesku), 11 čepelových škrabadel (KZH – 3 ks), vrták a úštěp s laterální retuší.

Broušenou industrii zastupuje po surovinové stránce pouze metabazit typu Želešice – břitová část subtilního kopytovitého klínu s rovným ostřím, neurčitelný zlomek broušeného artefaktu a dva polotovary plochých sekerek. Kamennou industrii doplňují ještě nálezy dvou otloukačů z KZH.

Keramika je nepočetná a typologicky nevýrazná. Keramické těsto je písčité s příměsí křemene do velikosti 1 mm. Identifikovat se podařilo fragmenty misek s vyhnutým nebo zalomeným tvarem okraje. Samotné okraje jsou zaoblené, jeden je zúžený. Dále se zde vyskytují dvě drobná pásková ucha, dva fragmenty mísy na nožce a jeden vysedlý výčnělek.

Předběžně lze analyzovaný povrchový soubor chronologicky zařadit do mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A new archaeological site was discovered in ‘Almužna’ field (Horní Kounice cadastral area, Znojmo District). The site is very rich in the chipped stone industry and can be preliminarily dated to the Moravian Painted Ware culture II.

Martin Kuča, Zdeněk Hájek

Hradčany (k. ú. Hradčany u Tišnova, okr. Brno-venkov)

„Černá pole“.

Kultura vypíchané keramiky. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -607708, -1145142; -607727, -1145188; -607643, -1145212; -607499, -1145285; -607553, -1145398; -607620, -1145241

Od června do října 2022 se uskutečnil v trati „Černá pole“ záchranný archeologický výzkum, který vyvolala výstavba obchvatu Čebína. Zkoumaná plocha se nacházela při jihovýchodním okraji katastru Hradčan u Tišnova a částí zasahovala i do katastru sousední obce Sentice.

Lokalita je situovaná na mírném jižním svahu a přilehlém nízkém návrší. Zmíněný svah lemuje Čebínský potok a jeho pravobřežní bezejmenný přítok, který lokalitu a také prostor výzkumu

Obr. 9. Hradčany. Pohled na zkoumanou lokalitu od západu. Foto I. Čižmář.
Fig. 9. *Hradčany. View of the excavation area from the west. Photo by I. Čižmář.*

rozděluje na dvě části, které se z hlediska geologie, geomorfologie a archeologie značně liší (obr. 9). Naleziště je známé již od 80. let 20. století pod označením „K Čebínu“ (na k. ú. Hradčany u Tišnova; Doležel 1989). V západní části zkoumané plochy (k. ú. Hradčany u Tišnova) se pod cca 40–50 cm mocnou vrstvou ornice nacházelo podloží tvořené převážně písčitými půdami. V jihovýchodní části výzkumu (k. ú. Sentice) přecházel svah do nivy Čebínského potoka. V geologickém podloží se střídaly písčité a písčito-jílovité půdy s erozními rýhami (depresemi) vyplněnými jílovitým sedimentem. Celý prostor značně porušily inženýrské sítě a především hustá dvojfázová výstavba odvodňovacích kanálů (meliorace).

Zdaleka nejpočetnější typ objektu tvořily v obou zkoumaných částech lokality kůlové jámy. V ploše výzkumu se jich nacházelo několik stovek, nejvíce však v její jihovýchodní části. Zde se na několika písčitých vyvýšeninách vyskytovaly koncentrace desítek kůlových jam bez náznaku pravidelnosti. Téměř chyběly jakékoliv další archeologické struktury a datovatelný materiál. Vzhledem ke geologickému podkladu a hydrologické problematice místa lze usuzovat na nákolní charakter osídlení. Jde navíc o polykulturní lokalitu (osídlení z pozdní doby bronzové, viz oddíl Doba bronzová), a proto zde nebylo možné jednoznačně identifikovat vyšší struktury. V několika případech lze vysledovat alespoň náznak linií, které by mohly představovat relikt půdorysu dlouhého domu.

Obr. 10. Hradčany. Žlabovitý objekt neznámé funkce. Foto R. Bíško.
Fig. 10. *Hradčany. A trough-shaped feature of unknown function. Photo by R. Bíško.*

V západní části lokality byly prozkoumány už i typické zahloubené objekty, jež známe z neolitických sídlišť. Součástí spektra nálezových situací ze zájmového období byla i menší stavební jáma (7 × 6 × 1 m) obsahující pouze nepočetný materiál. Za zmínku stojí rovněž zajímavý žlabovitý objekt nejasné funkce (obr. 10). V této části lokality byl prostor sídliště vymezen mělkým žlábkem bez náznaku podpůrných kůlových jam. Ze získaných artefaktů lze uvést kromě keramických fragmentů kultury s vypíchanou keramikou také nálezy kamenných broušených seker a sekeromlatů.

Literatura

Doležel, J. 1989: Velatické a horákovské sídliště v Hradčanech (o. Tišnov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1986, 39–40.

Summary

Settlement activities dating to the period of the Stroke Pottery culture (Fig. 9) were recorded during a rescue excavation carried out in connection with bypass road construction around Čebín in 'Černá pole' field (Hradčany u Tišnova cadastral area, Brno-Country District; the excavation area also extends over the neighbouring Sentice cadastral area). A narrow and shallow trench delimited the site in the western part. An interesting trough-shaped feature of unknown function was investigated as well (Fig. 10).

Richard Bíško

Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž)

„Za Školou", parc. č. 1862/13.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30565–A30602.

Lokalizace: WGS-84: 49.2886864N, 17.4877878E

V průběhu záchranného archeologického výzkumu v katastrálním území Záhlinice v lokalitě „Za Školou" byla v roce 2022 prozkoumána poslední z parcel (cf. Popelka, Fojtík 2021), určených pro výstavbu rodinných domů (obr. 11). Na parcele č. 1862/13 bylo v základových pasech zdokumentováno a ovzorkováno celkem sedm archeologických objektů s materiálem z období kultury s lineární keramikou a ze starší doby bronzové, což koresponduje se zjištěními, učiněnými při předchozích výzkumech na této lokalitě.

Literatura

Popelka, M., Fojtík, A. 2021: Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 62(1), 237–238.

Summary

The remaining plots intended for the construction of residential buildings in 'Za Školou' field (Záhlinice cadastral area, Kroměříž District) were excavated in 2022. The site yielded several Linear Pottery sunken features (Fig. 11).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Hvězdlice (k. ú. Staré Hvězdlice, okr. Vyškov)

„Zadní jezírko", „Klín".

Lengyelská kultura. Sídliště. Mikrosondáž/vzorkovací sondáž. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Vyškovska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2158539N, 17.0923547E

V roce 2022 pokračoval systematický výzkum reliktů pravěkého osídlení v zalesněné centrální části Litenčické pahorkatiny. Průzkumy se v prvotní fázi projektu zaměřují na vyhledávání potenciálních terénních reliktů v krajině, které by umožnily případnou identifikaci nových archeologických lokalit v lesním prostředí. K vyhledávání zájmových poloh je pak využíváno analýzy digitálního modelu reliéfu získaného leteckým laserovým snímkováním zemského povrchu (cf. Čižmář et al. 2021, 194–196). V dalším kroku jsou potenciální zahloubené struktury ověřovány v terénu formou mikrosondáže (50 × 50 cm). Tímto způsobem se podařilo E. Urbanovi v zájmovém prostoru objevit dvě nová neolitická sídliště (katastr Orlovic) a u několika již známých získat nové informace týkající se rozsahu lokality, nebo jejího chronologického vývoje.

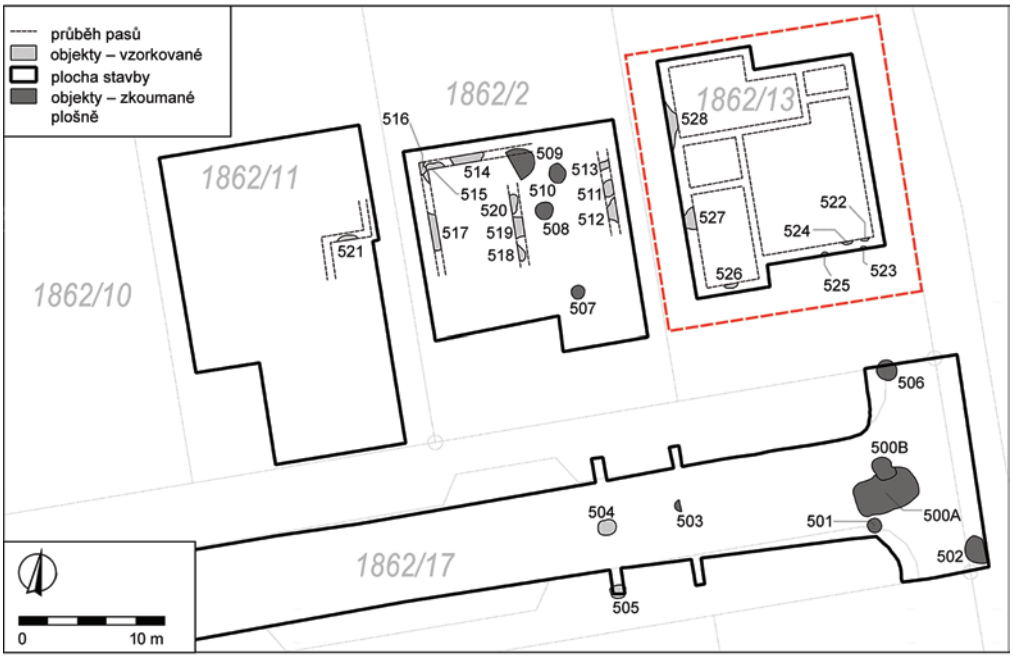

Obr. 11. Hulín. Aktualizovaný celkový plán výzkumu s vyznačením parcely zkoumané v roce 2022. Grafika M. Popelka.

Fig. 11. *Hulín. Updated overall plan of the excavation area with the marked plot investigated in 2022. Graphic by M. Popelka.*

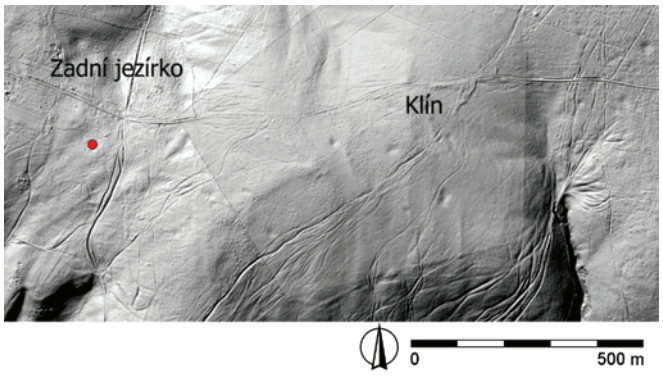

Obr. 12. Hvězdlice. Poloha zkoumané terénní deprese na digitálním modelu reliéfu. Grafika E. Urban.

Fig. 12. *Hvězdlice. Location of the excavated terrain depression on the digital elevation model. Graphic by E. Urban.*

K posledně zmíněným lokalitám se řadí také sídliště rozprostírající se na rozhraní katastrů tří obcí (Staré Hvězdlice, Nové Hvězdlice, Orlovice) v lesní trati „Klín“. Z geografického hlediska se stopy osídlení váží na rozlehlé ploché návrší (se stejnojmennou kótou 448 m n. m.), pozvolna sklánějící se k jihozápadu do údolí Starohvězdlického potoka. Lokalita byla objevena již v průběhu 80. let minulého století při průzkumu lesní školky, kdy zde došlo k nálezu kolekce štípané industrie a keramiky mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Další materiál, včetně štípané industrie z obsidiánu, se má údajně nacházet v soukromé sbírce (Šedo 1987, 84). V roce 2022 identifikoval E. Urban na digitálním modelu reliéfu stopy terénních depresí v sousední trati „Zadní jezírko“ (k. ú. Staré Hvězdlice), cca 200 m západně od okraje původně uváděného rozsahu lokality (podle Státního archeologického seznamu; obr. 12). Ze zjišťovací sondy položené do jedné z uvedených (v terénu dodnes viditelných) depresí se podařilo vyzvednout 17 keramických fragmentů, které umožňují rámcovou dataci souboru do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Soubor obsahuje jen velmi málo zlomků s vyšší vypovídací hodnotou, snad jen přítomnost masivního výrazně odsazeného výčnělku by mohla ukazovat na příslušnost k mladšímu stupni kultury s moravskou malovanou keramikou. Kromě keramiky byly získány ještě dva drobné semikortikální úštěpy ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury. Ve výplni sondy tvořené sprašovitou půdou (maximální hloubka sondy dosáhla 40 cm), bylo možné od hloubky 20 cm pozorovat izolovaně se vyskytující drobné uhlíky. Na bázi deprese pak spočívala 3–5 cm mocná propálená vrstva.

Zda se podařilo objevit zcela novou lokalitu či pouze rozšířit původní předpokládaný rozsah osídlení v trati „Klín“ není zřejmé, proto bude k zodpovězení této otázky nutné realizovat další terénní prospekce.

Literatura

Čižmář, I., Hajnalová, M., Martínek, J., Parma, D., Popelka, M., Urban, E. 2021: Nová pravěká ohrazení na Vyškovsku. Výsledky využití digitálních výškopisných modelů a terénní prospekce v roce 2020. *Pravěk. Nová řada* 29, 193–208.

Šedo, O. 1987: Informace o výsledcích archeologických průzkumů Muzea Vyškovska (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 1984, 83–85.

Summary

Systematic research on the prehistoric occupation in the forested central part of the Litenčice Hills continued in 2022. By studying the digital elevation model, E. Urban identified terrain depressions (Fig. 12) in ‘Zadní jezírko’ field (Staré Hvězdlice cadastral area, Vyškov District). A test pit subsequently dug in one of the depressions yielded a small assemblage of pottery and the chipped stone industry, which probably date to the later phase of the Moravian Painted Ware culture. The question remains whether a completely new site has been discovered or if this location only extends the presumed area of the Neolithic settlement situated in the neighbouring field ‘Klín’ (cf. Šedo 1987). Therefore, further archaeological fieldwork will be pursued to understand the development of this area.

Jaroslav Bartík, Eliáš Urban

.....

Chvalnov-Lísky (k. ú. Lísky, okr. Kroměříž)

„Němčinek“.

Železiovská skupina. Výšinné sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1741408N, 17.2256140E; 49.1740099N, 17.2263779E; 49.1758483N, 17.2273945E; 49.1755380N, 17.2284616E

Ve dnech 22. 4. – 2. 5. 2022 proběhl v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia záchranný archeologický výzkum na lokalitě Chvalnov-Lísky 2, trať „Němčinek“. Výzkum protnul část výšinného sídliště mladšího stupně kultury s lineární keramikou. Lokalita se nachází na výrazném návrší situovaném ve zvlněné krajině s mnoha údolími, mezi Litenčicemi a Střílkami. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 360 m. Prozkoumáno bylo celkem sedm zahloubených objektů, což zřejmě představuje pouze část z původního sídliště.

V nepočetném keramickém inventáři jsou výrazné fragmenty s přeseky, degenerovanými výzdobnými motivy a vícenásobnými rytými liniemi s oválnými notami, charakteristické pro závěrečné fáze mladšího stupně kultury s lineární keramikou (Čižmář 1998). Několik kusů s atypickou výzdobou a odlišným keramickým těstem evokuje motivy železiovské skupiny.

Ojedinělý střep kultury zvoncovitých pohárů nalezený ve výplni jednoho z prozkoumaných objektů naznačuje na lokalitě i mladší, výzkumem nezachycené, lidské aktivity.

Literatura

Čižmář, Z. 1998: Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě. Poznámky k vývoji výzdobného stylu. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXIII(1–2), 105–139.

Summary

A part of the settlement dating to the late phase of the Linear Pottery culture was discovered on a distinct hillock in ‘Němčinek’ field near Chvalnov (Lísky cadastral area, Kroměříž District) in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction. Several ceramic fragments found at the site were decorated with patterns resembling the characteristic style of the Železiovce group.

Vít Záhorák

Jarohněvice (okr. Kroměříž)

„Nivy mezi žlíbky“.

Neolit–eneolit. Nespecifikované technologické zařízení. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2601430 N, 17.3397515 E; 49.2592839 N, 17.3398806 E; 49.2602676 N, 17.3405607 E; 49.2592978 N, 17.3406514 E

Ve dnech 8.–14. 3. 2022 proběhl v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia záchranný archeologický výzkum na lokalitě Jarohněvice 2, situované v poloze „Nivy mezi žlíbky“. Prozkoumána zde byla část sídliště ze závěru doby halštatské a jeden starší objekt nejasné datace. Menší kruhová jáma se nacházela stranou od ostatních archeologických objektů. Podle charakteru výplně šlo pravděpodobně o ohniště či pícku. Objekt byl datován pouze rámcově do neolitu až eneolitu, a to na základě broušené kamenné sekery, která v něm byla nalezena. Kromě ní neobsahovala výplň objektu žádné další artefakty, které by umožnily jeho přesnější kulturní zařazení.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A rescue archaeological excavation was carried out in 2022 at the Jarohněvice site in ‘Nivy mezi Žlíbky’ field (Kroměříž District) in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction. An unspecified feature (most probably a fire pit) was excavated at the site and further dated only generally to the Neolithic–Eneolithic period based on the polished stone axe found in the fill of the feature.

Vít Záhorák

Karlín (k. ú. Karlín na Moravě, okr. Hodonín)

„Dušnice“.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 48.9681486N, 16.9786011E

V průběhu předstihového archeologického výzkumu na trase VTL plynovodu Moravia (lokalita 02/19) pokračoval v zimních měsících roku 2022 průzkum druhé poloviny skryté plochy (cf. Čižmář et al. 2022). Kromě několika soustav sloupových jam navazujících na půdorysy dlouhých domů zkoumaných v minulém roce (Čižmář et al. 2022, 128, obr. 9) byly zachyceny další půdorysy nadzemních staveb, kolem nichž byly rozmístěny větší i menší stavební jámy obsahující materiál kultury s lineární keramikou. První dům pětiřadé kůlové konstrukce s orientací ve směru V–Z byl zkoumán pouze částečně, jelikož zasahoval mimo zkoumanou plochu. Další shodně orientovaný a kompletně odkrytý půdorys byl znatelně menší. Celkem šlo pouze o 12 kůlových jam uspořádaných ve třech řadách. Zajímavý byl především poslední z odkrytých půdorysů dlouhých domů, opět pětiřadý, avšak jeho k severovýchodu orientovaný okraj byl tvořen ze sloupových jam uspořádaných do půlkruhu (obr. 13).

Literatura

Čižmář, I., Golec, M., Václavíková, D. 2022: Karlín (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 63(1), 128.

Obr. 13. Karlín. Pohled na atypický půdorys dlouhého domu. Foto I. Čižmář.

Fig. 13. *Karlín. View of the atypical longhouse ground plan. Photo by I. Čižmář.*

Summary

Another part of the Linear Pottery settlement was investigated at the Karlín site in ‘Dušnice’ field (Hodonín District) in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction. Besides the typical settlement features, the excavation yielded three longhouses, including one with a semi-circular northeastern side (Fig. 13).

Ivan Čižmář

Kladeruby nad Oslavou (okr. Třebíč)

„Prostřední alej“.

Kultura s lineární keramikou. Neurčený areál. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Vysočiny Jihlava, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1422097N, 16.1571981E

Při čištění příkopů lesní cesty označované jako „Prostřední alej“, byla technikou porušena západní stěna příkopu, v níž se během průzkumu okolí na začátku května 2018 podařilo zaznamenat objekt, projevující se uloženinou tmavošedé barvy s několika fragmenty keramiky na povrchu. V rámci povrchového sběru bylo vyzvednuto pouze pět fragmentů keramiky neolitického charakteru. Jeden z nich lze identifikovat jako část výdutě menší nádoby zdobené nehtovými vrypy a může být chronologicky zařazen ke kultuře s lineární keramikou (obr. 14). Je velmi pravděpodobné, že byl zachycen pouze okraj objektu, který dále přesahuje směrem k lesnímu porostu, jelikož v protější stěně příkopu již nebylo pokračování jámy patrné. Lokalita je situována

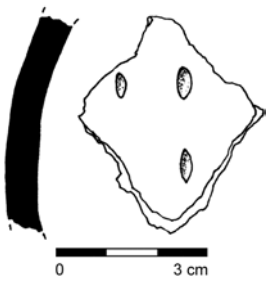

Obr. 14. Kladeruby nad Oslavou. Fragment výdutě zdobené nehtovými vrypy. Kresba K. Augustinová.

Fig. 14. *Kladeruby nad Oslavou. Pottery fragment decorated with nail incisions. Drawing by K. Augustinová.*

v mírném údolí na sever od Mančalovského potoka, v nadmořské výšce 431 m. V budoucnu by zde mohlo být pomocí povrchové či geofyzikální prospekce detekováno nové sídliště výše uvedené kultury.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

An archaeological feature was disturbed while cleaning the roadside ditches along the 'Prostřední alej' forest trail (Kladeruby nad Oslavou cadastral area, Třebíč District) in 2018. The feature yielded five pottery fragments, one of which can be identified as a body sherd of a small vessel decorated with nail incisions (Fig. 14). The fragment dates to the period of the Linear Pottery culture. It is assumed that a new settlement of the said culture could be discovered at the site in the future.

Klára Augustinová, Petr Knotek

Klentnice (okr. Břeclav)

„Nad Hřbitovem".

Neolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: Regionální muzeum v Mikulově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.8373764N, 16.6414628E

V poloze Klentnice, v trati „Nad hřbitovem" byl získán ojedinělý broušený artefakt. Lokalita se rozkládá podél východního úpatí Stolové hory (v šíři až 100 m) v nadmořské výšce okolo 380 m. Předchozí průzkumy v tomto prostoru probíhaly převážně po hluboké orbě a vydaly nálezy štípané industrie, fragmentů keramiky z doby bronzové a římské a zlomky bronzových artefaktů (Trampota 2016a; 2016b). Postpaleolitická štípaná industrie se pak hojně nacházela i v širším prostoru Stolové hory (sbírky Regionálního muzea v Mikulově, p. o.).

Po typologické stránce představuje nález břitovou partii vrtané teslice (dříve „motyky"), která je přelomena v provrtu (obr. 15). Ostří je silně poškozeno, pravděpodobně v důsledku sekundárního používání zlomené teslice jako otloukače. Šířka předmětu je 6,9 cm, fragmentární délka 6,2 cm a výška se zvyšuje od břitu k provrtu až na maximálně 3,4 cm. Hmotnost činí 219 g.

Artefakt je zhotoven z nejednotně zbarvené tmavé zelené horniny s černozelenými šmouhami až pásky (převládající barva podle Munsellovy škály šedozelená – 10G 4/2). Subparalelní uspořádání šmouh až pásků lze interpretovat jako náznak metamorfní foliace. Surovina se vyznačuje neobvykle vysokou magnetickou susceptibilitou – 85,5 × 10^{-3} SI jednotek. Hustota zjištěná metodou dvojího vážení dosahuje hodnoty 2,72 g/cm^3. Při pozorování pod stereomikroskopem ve vodní imerzi je zřejmé, že hornina sestává převážně z jemně šupinkatého minerálu, tmavé šmouhy obsahují velké množství opakního minerálu – magnetitu. Všechna výše uvedená fakta svědčí pro zařazení suroviny mezi serpentinity. Hustota 2,72 g/cm^3 je na serpentinit poměrně vysoká. Pavlína Frýbová (2019, tab. VII-6), která stanovila hustoty 59 serpentinitů nejen z primárních zdrojů, ale i artefaktů, zjistila jen u devíti vzorků hustotu nad 2,7 g/cm^3.

Vysoká magnetická susceptibilita neodpovídá serpentinitům západní Moravy (geologicky se jedná o pestrou skupinu moldanubika), ani serpentinitu z Bernsteinu v rakouském Burgenlandu

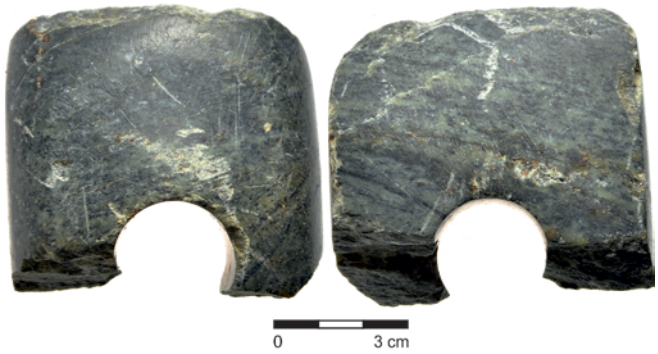

Obr. 15. Klentnice. Fragment broušeného artefaktu ze serpentinitu. Foto T. Malá.
Fig. 15. *Klentnice. Fragment of a polished artefact made of serpentinite. Photo by T. Malá.*

(převážně 16 – 30 × 10^{-3} SI jednotek, výjimečně až 55). Z hlediska přírodních zdrojů tak vysoká data podle současných vědomostí známe pouze ze serpentinitu z Gilowa (Přichystal, Gunia 2001: 82,7 – 114 × 10^{-3} SI jednotek) na východním okraji Sovích hor v polských Sudetech, dále z hradu Kámen v českém moldanubiku (80 – 120 × 10^{-3} SI jednotek) a z Radčic u Železného Brodu (86,4 – 98,2 × 10^{-3} SI jednotek; Frýbová 2019, příloha VII). Serpentinit od Radčic by vyhovoval jak z hlediska hustoty, tak i z pohledu magnetické susceptibility, odebraný vzorek se však liší makroskopicky. Hornina z hradu Kámen je velmi intenzivně tektonicky porušena, takže pro zhotovování nástrojů není vhodná. U serpentinitu z Gilowa neznáme jeho hustotu.

Předběžně lze uzavřít, že z hlediska svých petrofyzikálních vlastností se surovině našeho artefaktu nejvíc blíží serpentinit od Radčic u Železného Brodu, tedy z místa ležícího jen cca 5 km vzdušnou čarou od pravěkých lomů na metabazity u Velkých Hamrů na jižních svazích Jizerských hor. I když pro nedostatek srovnávacích dat zatím nedokážeme spolehlivě určit provenienci námi studovaného artefaktu, každopádně by se radčickému serpentinitu jako potenciálnímu zdroji měla v budoucnosti věnovat vyšší pozornost a zjistit jeho variabilita.

Literatura

Frýbová, P. 2019: *Serpentinity jako suroviny broušených artefaktů ve východní části střední Evropy.* Rkp. disertační práce. Masarykova univerzita. Přírodovědecká fakulta. Ústav geologických věd. Uloženo: Knihovna Přírodovědecké fakulty MU.

Přichystal, A., Gunia, P. 2001: Magnetic properties of Lower Silesian serpentinites and some serpentinite artefacts from SW Poland and Moravia. *Slovak Geological Magazine* 7(4), 421–422.

Trampota, F. 2016a: Klentnice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 57(1), 153.

Trampota, F. 2016b: Klentnice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 57(1), 210–211.

Summary

A Neolithic polished artefact (Fig. 15) was found during a surface survey at the eastern foot of the Stolová hora Hill in Klentnice (Břeclav District). The raw material of the find is a serpentinite, corresponding to the North Bohemian outcrops (namely the Radčice area).

Antonín Přichystal, Jiří Svoboda

Koryčany (okr. Kroměříž)

„Roviny“.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Neurčený areál. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1037273 N, 17.1499791 E; 49.1040390 N, 17.1505913 E; 49.1023246 N, 17.1514613 E; 49.1026260 N, 17.1521858 E

V rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia proběhl ve dnech 6.–9. a 24.–25. 5. 2022 na lokalitě Koryčany, trať „Roviny“, záchranný archeologický výzkum. Zachyceno bylo celkem pět objektů, prostorově rozdělených současnou pozemní komunikací na dvě skupiny. První skupina byla tvořena třemi objekty a získané archeologické nálezy umožnily dataci jednoho z nich do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Druhou skupinu tvořily dva objekty, přičemž z jednoho byly získány artefakty kultury se zvoncovitými poháry (viz oddíl Eneolit).

V případě objektu kultury s moravskou malovanou keramikou šlo o vanovitou jámu (orientovanou v ose SV–JZ) obdélného půdorysu se zaoblenými rohy o rozměrech (260 × 180 × 70 cm), připomínající tvarem hrobovou jámu (obr. 16). Také charakter výplně evokoval hrobový zásyp. V celé výplni se ale nacházel jen jeden drobný střep se zbytky otisku šňůry. Uprostřed dna jámy byla nalezena odlomená dutá nožka nádoby, která snad objekt datuje do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Část, kde byla nádoba odlomena, směřovala dolů, spodek nožky vzhůru. Takové umístění fragmentu nádoby vzbuzovalo celkový dojem záměrného uložení. Interpretace objektu je proto nesnadná. Je možné, že šlo o sekundárně otevřený a zničený hrob, případně o projev rituálních praktik. Zároveň nelze vyloučit ani náhodné umístění nesouvisející s původním účelem jámy. Dvě blízké jámy ve vzájemné superpozici nevydaly žádný archeologický materiál, proto je nelze ke zmíněnému objektu bezpečně přiřadit.

Jde už o v pořadí třetí osamocenou jámu kultury s moravskou malovanou keramikou prozkoumanou jižně od obce Koryčany (Popelka 2014; Záhorák 2022). Dá se tedy předpokládat, že někde v těchto místech se nacházel větší sídlištní areál, který zatím nebyl výrazněji zachycen. Další mladoneolitické sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou fáze Ia bylo v minulosti identifikováno severně od Koryčan v poloze „Kraví hora“ (Šmarda et al. 2008).

Obr. 16. Koryčany. Zahloubený objekt s částí nádoby na dně. Foto V. Záhorák.

Fig. 16. *Koryčany. Sunken feature with a ceramic vessel fragment. Photo by V. Záhorák.*

Literatura

Popelka, M. 2014: *Koryčany 2014. 1 – Škobeře, 2 – Dráhy. Silnice II/432: Koryčany – Jestřabice.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201700776. [cit. 2022-03-25]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-201700776.

Šmarda, J., Hložek, M., Kuča, M., Vokáč, M. 2008: Sídliště s moravskou malovanou keramikou v Koryčanech (okr. Kroměříž). *Slovácko: společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* L, 141–158.

Záhorák, V. 2022: Koryčany (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(1), 129.

Summary

A rescue archaeological excavation was carried out in ‘Roviny’ field (Koryčany cadastral area, Kroměříž District) in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in 2022. A total of five features were investigated, and a broken-off hollow foot of a ceramic vessel (Fig. 16) was found at the bottom of one of them. The find can be dated to the period of the Moravian Painted Ware culture.

Vít Záhorák

Kralice nad Oslavou (okr. Třebíč)

„Posměch“.

Neolit–eneolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.1887836N, 16.1990228E

V polní trati „Posměch“ byla povrchovým průzkumem objevena nová pravěká lokalita. Zájmová poloha se nachází na mírném svahu táhnoucím se směrem k jihovýchodu od železniční trati. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 400 m. Menší kolekce získaných nálezů sestává z drobných zlomků jak silnostěnné, tak ojedinělé tenkostěnné keramiky. Žádný výrazný chronologický znak na keramice nebyl identifikován. Kamennou industrii reprezentují dva úštěpy (jeden korový) z rohovce typu Krumlovský les, variety I, a křemenný otloukač. Nálezy lze předběžně zařadit pouze rámcově od konce neolitu do průběhu eneolitu.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A new prehistoric settlement was discovered in ‘Posměch’ field (Kralice nad Oslavou cadastral area, Třebíč District). Based on the rather indistinctive finds, the site is preliminarily dated from the Late Neolithic to the Eneolithic period.

Martin Kuča

Kralice nad Oslavou (okr. Třebíč)

„U Mostu“.

Neolit–eneolit. Ojedinělé artefakty. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.1949189N, 16.2197311E

Dva kusy štípané kamenné industrie byly nalezeny při povrchovém průzkumu v trati „U Mostu“ na katastru Kralic nad Oslavou. Plocha s nálezy tvoří trojúhelník ohraničený ze stran železniční tratí, silnicí a říčkou Chvojnicí s nadmořskou výškou 422 m. Jedná se o protáhlý úštěp a krátký úštěp s příčnou retuší z rohovce typu Krumlovský les, varieta I. Žádný keramický materiál nalezen nebyl, což může být způsobeno podmínkami obdělávání půdy. Jedná se o první archeologické doklady z uvedené polohy. Nálezy lze předběžně zařadit do průběhu neolitu až eneolitu.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Two chipped stone artefacts were found during a surface survey in ‘U Mostu’ field (Kralice nad Oslavou cadastral area, Třebíč District). One artefact is an elongated flake, and the other is a short flake with a transverse retouch made of the Krumlovský les-type chert, variety I. No ceramic material was found at the site. The stone artefacts can be preliminarily dated to the Neolithic-Eneolithic period.

Martin Kuča

Krčmaň (okr. Olomouc)

„Čtvrtě“.

Zemědělský pravěk. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5253469N, 17.3314825E; 49.5252828N, 17.3316997E; 49.5254950N, 17.3317856E; 49.5255281N, 17.3315950E

Lokalita v poloze Krčmaň, trať „Čtvrtě“, se nachází na ploše budoucí stavby dálnice D55 5501 Olomouc–Kokory. Situována je na mírném svahu, cca 100 m východně od přírodní památky U Bílých hlin a cca 600 m severně od budov zemědělského družstva v Krčmani. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 232 m. V prosinci roku 2022 zde byly pracovníky Archeologického centra v Olomouci, p. o., prozkoumány dva sídlištní objekty (zásobní jáma a mělký objekt blíže nespecifikovaného charakteru). Vzhledem k absenci archeologického materiálu v jejich zásypech je možné objekty datovat pouze obecně do pravěku.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Two settlement features, including one storage pit and an unspecified shallow pit, were excavated in December 2022 in ‘Čtvrtě’ fild (Krčmaň cadastral area, Olomouc District). Due to the absence of archaeological material in their fills, it is possible to date the features only generally to the prehistoric period.

Vendula Vránová

Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov)

„Hradisko“, parc. č. 2128.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3243380N, 17.2891640E

V roce 2022 nalezl spolupracovník Muzea Komenského v Přerově, p. o., M. Komínek během povrchového sběru v trati „Hradisko“ na parcele č. 2128 při severovýchodním okraji katastru obce Křenovice u Kojetína ojedinělý broušený artefakt. Jedná se o trapézovitou sekerku se zaobleně obdélným příčným průřezem (obr. 17). Celková délka sekery činí 70,1 mm. Maximální dochovaná šířka předmětu v úrovni ostří je 47 mm, v úrovni týlu 28 mm. Tloušťka nástroje je 14,1 mm. Hmotnost artefaktu činí 82 g. Povrch sekerky byl kvalitně vybroušen. Souměrně zaoblené ostří vykazuje na jedné ze stran poškození. Předmět byl zhotoven ze zelené břidlice. Artefakt lze rámcově datovat do období mladšího neolitu, patrně kultury s moravskou malovanou keramikou.

Lokalita „Hradisko“ je známá z archeologické literatury od konce 19. století, zejména ve spojitosti s nálezy ze starší doby železné (Knies 1894, 2; Červinka 1896, 58–59; 1902, 233).

Jedná se o výraznou polohu situovanou na severních výběžcích Litenčické pahorkatiny, na pravém břehu vodoteče zvané Syrovátka. Neolitické osídlení lokality bylo prokázáno mezi lety 2006–2007 v poloze označené jako Křenovice 1, kde byly pracovníky Archeologického centra Olomouc, p. o., v rámci záchranného výzkumu zachyceny nevýrazné sídlištní aktivity datované do pozdní fáze kultury s moravskou malovanou keramikou (Tajer 2007, 364). Mnohem výraznější doklady osídlení na katastru obce Křenovice u Kojetína byly dokumentovány během záchranného archeologického výzkumu úseku stavby dálnice D1 na lokalitě Křenovice 2 v trati „Vinice“ na levém břehu potoka Syrovátka, kde byla odkryta část sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou (Kršková 2014, 64–65).

Literatura

Červinka, I. L. 1896: *Pravěká hradiska na Moravě*. Kroměříž: tiskem a nákladem Národní knihtiskárny Jindřicha Slováka.

Červinka, I. L. 1902: *Morava za pravěku*. Vlastivěda moravská. I. Země a lid, svazek II. Brno: Musejní spolek.

Knies, J. 1894: Předhistorické nálezy v Křenovicích a okolí. *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci* XLI, 1–12.

Obr. 17. Křenovice. Neolitická sekera. Foto Z. Schenk.

Fig. 17. *Křenovice. Neolithic axe head. Photo by Z. Schenk.*

Kršková, M. 2014: Sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou z lokality Křenovice 2 v trati „Vinice“ (okr. Přerov). In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2013*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 64–86.

Tajer, A. 2007: Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 48, 364.

Summary

An isolated Neolithic polished stone axe head (Fig. 17) was found in 2022 during a surface survey, which was carried out at the ‘Hradisko’ hillfort (Křenovice u Kojetína cadastral area, Přerov District).

Zdeněk Schenk, Miroslav Komínek

Kubšice (okr. Znojmo)

„Na Komárkovém“.

Neolit–eneolit. Neurčený areál. Geofyzikální průzkum. Průzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0022975N, 16.3893222E

V roce 2022 byly identifikovány zajímavé porostové příznaky rozměrné zahloubené struktury (obr. 18) nacházející se cca 1,2 km západně od obce Kubšice. Na první pohled bylo zřejmé, že se jedná o výplň nějaké výrazně členité deprese, jejíž západní okraj pokračuje pod těleso silnice vedoucí z Miroslavy do Pravlova. Toto zjištění se jevilo ještě zajímavějším při pohledu do geologické mapy, ze které vyplývá, že celý k severu ukloněný svah, na kterém příznak spočívá, se nachází na miocenních štěrkopíscích. Následně byl na uvedené poloze proveden povrchový průzkum, při kterém byl v okolí uvedeného příznaku zjištěn na povrchu bohatý výskyt různě velkých hlíz rohovců typu Krumlovský les. Dobrou představu o stratigrafii lokality si můžeme udělat i na základě několika metrového profilu bývalé pískovny, který se nachází cca 80 m směrem na východ, a jež obsahuje štěrkové polohy s výskytem drobných valounků uvedených rohovců. Kromě již výše zmíněných kusů neopracované suroviny se podařilo v širším zázemí příznaku získat také menší kolekci nepatinované štípané kamenné industrie datovatelné ovšem prozatím pouze rámcově do rozmezí neolitu až eneolitu. Na povrchové průzkumy navázala následně geofyzikální prospekce, kterou byl ověřen zmiňovaný porostový příznak, a opravdu zde byla indikována výrazně členitá anomálie. Kromě ní bylo zjištěno výše (v místech kde svah přechází v plošinu s pozůstatky betonového bunkru) i několik dalších spíše menších anomálií prozrazujících existenci zahloubených objektů. Zřejmě ne náhodou se na jejich širší okolí vázala koncentrace štípaných artefaktů. Z minulosti jsou z polohy známy také nálezy z počátku mladého paleolitu (evidováno jako lokalita Kubšice III; Valoch 1965; Oliva 1987). Bližší klasifikace lokality prozatím není na základě získaných poznatků možná. Nelze však vyloučit, že v tomto prostoru existoval menší exploatačně-dílenský areál zpracovávající místní rohovce. Tuto hypotézu bude nutné validovat dalším výzkumem.

Literatura

Oliva, M. 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska ´87. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska.

Valoch, K. 1965: Altsteinzeitliche Funde aus Brno und Umgebung. *Acta Musei Moraviae*, *Scientiae sociales* L, 21–30.

Obr. 18. Kubšice. Porostové příznaky. Autor J. Bartík, zdroj: mapy.cz.

Fig. 18. *Kubšice. Cropmarks. Author J. Bartík, source: mapy.cz.*

Summary

Cropmarks of a large sunken feature (Fig. 18) were identified ca 1.2 km west of Kubšice in ‘Na Komárkovém’ field (Znojmo District) in 2022. Geophysical and surface surveys subsequently conducted at the site yielded a small assemblage of the chipped stone industry made of the Krumlovský les-type chert. The finds can be dated to the Neolithic-Eneolithic period. It is possible that a mining and workshop site for processing local cherts was situated in this area.

Jaroslav Bartík, David Cibulka, Klára Augustinová

Kuřim (okr. Brno-venkov)

„Lipovské rybníky“.

Kultura s lineární keramikou. Neurčený areál. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o., inv. č. 974/22-1, 974/22-2.

Lokalizace: WGS-84: 49.321500986N, 16.548506173E

Ve výkopu pro uložení elektrického kabelu byl poblíž severovýchodního rohu kuřimské věznice narušen krátký útržek pravěké kulturní vrstvy. Mimořádně chudé spektrum nálezů, které se z ní podařilo získat, dovoluje její dataci pouze rámcově do období kultury s lineární keramikou. Nález patrně souvisí s několika stejně datovanými objekty zkoumanými v roce 2019 přímo v areálu věznice (Přichystal 2020).

Literatura

Přichystal, M. 2020: Kuřim (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 61(1), 147.

Summary

A small part of the cultural layer dating to the period of the Linear Pottery culture was discovered during an electrical trenching in ‘Liptovské rybníky’ field (Kuřim cadastral area, Brno-Country District).

Jiří Kala

Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín)

„Příčníky“.

Lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -562715.47, -1178930.80; -562693.64, -1178934.56; -562920.66, -1179293.15; -562942.15, -1179276.65

V lednu až březnu roku 2022 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., předstihový archeologický výzkum před plánovanou výstavbou VTL plynovodu Moravia v severozápadní části polní tratě „Příčníky“, která se rozkládá přibližně 1,5 km severně od středu obce Bohuslavice. Existence dosud neznámé lokality v uvedeném místě byla predikována na základě výsledků systematické terénní prospekce trasy zamýšleného plynovodu, realizované v roce 2013 (lokalita 03/16, Hlas et al. 2014). Zkoumaná plocha byla situována v nadmořské výšce od 225–251 m, na temeni a úbočích plochého hřbetu, jenž vybíhá ze západní strany Lenivé hory (462,7 m n. m.) severozápadním směrem k soutoku říčky Kyjovka (Stupava) s potokem Kratinka.

V rámci skryté plochy o délce zhruba 415 m a šířce 20 až 35 m bylo zachyceno celkem 80 zahloubených objektů, z nichž většina představovala pozůstatky sídlištních aktivit nositelů lengyelské kultury. Nově objevené sídliště leží jen necelý 1 km severovýchodně přes údolí Kyjovky (Stupavy) od známé lengyelské lokality s trojitým příkopovým ohrazením (Daňhel 2014; Hložek 1997; Šmarda 2007, 10–16).

Literatura

Daňhel, M. 2014: Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 55(1), 164.

Hlas, J., Kiecoň, M., Zezula, M. a kol. 2014: *6114/Moravia – VTL plynovod. Zpráva o terénní prospekci a identifikaci archeologických lokalit I-III*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202100524 [cit. 2023-06-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100524.

Hložek, M. 1997: Bohuslavice (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 155.

Šmarda, J. 2007: *Nové lokality s moravskou malovanou keramikou na jižním okraji Chřibů*. Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU.

Summary

A rescue excavation was carried out in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction from January to March 2022 in the northwestern part of ‘Příčníky’ field, ca 1.5 km north of the Bohuslavice centre (Bohuslavice u Kyjova cadastral area, Hodonín District). A total of 80 archaeological features, the majority of which were part of the previously unknown Lengyel settlement, were excavated at the site.

Michal Přichystal, Jiří Kala

Kyjovice (okr. Znojmo)

„Sutny“, parc. č. 2451, 2452.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta.

Lokalizace: WGS-84: 48.8991339N, 16.1374450E

V roce 2022 pokračoval systematický výzkum domu č. 33 kultury s lineární keramikou na lokalitě Kyjovice v poloze „Sutny V“, jehož exkavace byla započata v letech 2019–2021. Výzkum byl realizovaný v sektoru X8, ve čtvercích 7b, 7c, 7e, 8e, 9b, 10b (obr. 19). Uplynulá sezóna navázala na širší výzkumný záměr, který se týká problematiky subsistenčních a socio-ekonomických strategií neolitických domácností (Tóth et al. 2022). Pozornost je věnována komparaci jednotlivých domácností z hlediska distribuce archeologického materiálu (Tóth et al. 2022; Denis et al. v přípravě), zastoupení zvířecích kostí, technologicko-typologické klasifikaci štípané industrie a jejímu surovinovému složení, distribuci ornamentu na keramice apod., za účelem zjištění sociálních vztahů a ekonomického zaměření zkoumaných domácností. Dále byla při výzkumu měřena magnetická susceptibilita pro detekci archeologických struktur a rekonstrukce postdepozičních procesů. Pomocí environmentální DNA (spolupráce s Univerzitou v Gothenburgu v rámci projektu ERC) sledujeme impakt člověka na přírodní prostředí a formační procesy vedoucí ke vzniku výplně archeologických objektů. V kontextu šířeji koncipovaného výzkumného záměru byl v roce 2022 realizován také projekt NEOLIP, zaměřený na analýzy lipidů extrahovaných z keramiky. Regionální studie porovnává čtyři moravské lokality kultury s lineární keramikou, včetně Kyjovic, z hlediska

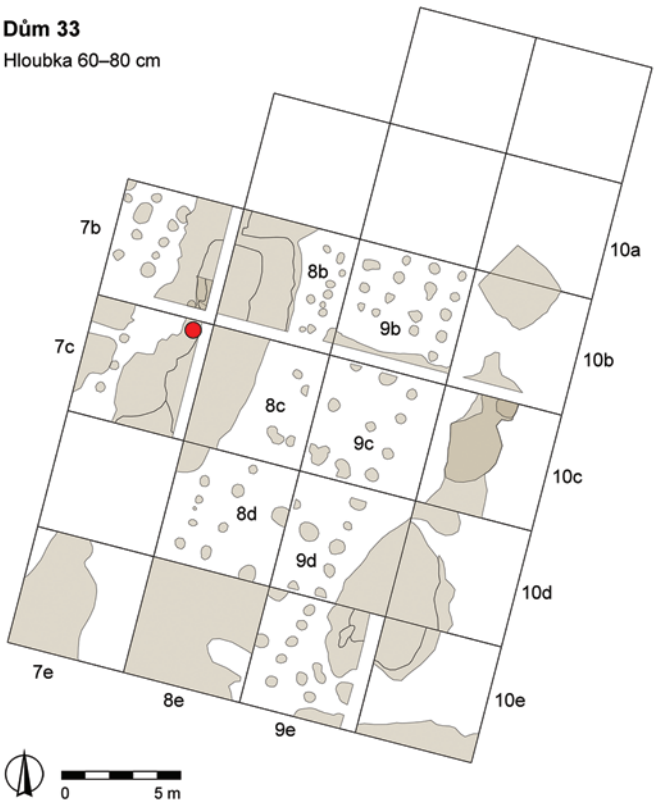

Obr. 19. Kyjovice. Aktuální stav výzkumu dlouhého domu kultury s lineární keramikou. Místo nálezu zoomorfní plastiky je vyznačeno červeným bodem. Autor F. Ševčík.

Fig. 19. *Kyjovice. Current state of excavation of the LBK longhouse. A red dot marks the findspot of the zoomorphic figurine. Author F. Ševčík.*

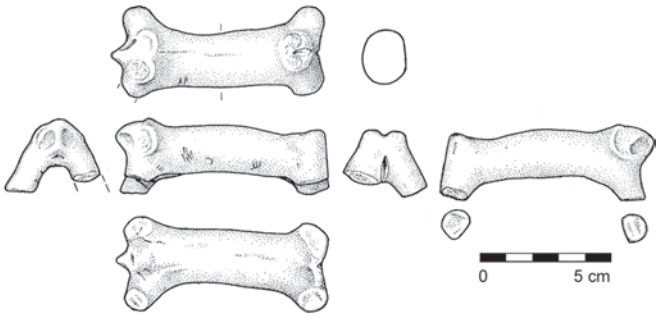

Obr. 20. Kyjovice. Hliněná soška berana/ovce. Kresba S. Plchová.
Fig. 20. *Kyjovice. Clay figurine of a ram/sheep. Drawing by S. Plchová.*

stravovacích návyků s ohledem na přírodní prostředí dané lokality, tvarovou a typologickou skladbu keramických nádob na úrovni jednotlivých domácností (Malíšková et al. 2023a; 2023b, v tisku).

Prostor dlouhého domu č. 33 se stavebními jámami podél stěn byl rozdělený do čtverců o velikosti 5 × 5 m (obr. 19). Tato plocha byla exkavována postupně po mechanických vrstvách o mocnosti 20 cm, přičemž nálezy se evidovaly ve čtvercové síti o velikosti 1 × 1 m. Jakmile bylo dosaženo úrovně, v níž se vyrýsovaly archeologické kontexty, bylo přistoupeno k podrobnější metodice jejich exkavace. Zachycen byl půdorys nadzemní kůlové konstrukce, včetně částí stavebních jam nacházejících se podél stěn původního domu.

Výplně objektů obsahovaly běžný sídlištní materiál, tj. fragmenty mazanice, štípanou a broušenou industrii, zlomky ostatní kamenné industrie, osteologický materiál a fragmenty keramických nádob, které lze zařadit ke keramickému stylu mladšího stupně kultury s lineární keramikou (fáze IIa–III dle Čižmář 1998). Mezi standardním sídlištním materiálem vynikal nález zoomorfní aplikace. Jednalo se o hliněnou sošku berana/ovce (obr. 20), která nese pravděpodobně stopy záměrného poškození. Hliněné plastiky tohoto druhu jsou v prostředí kultury s lineární keramikou mimořádně vzácné. Běžně se znázorňoval skot, jakožto samostatná plastika, nebo aplikovaná plastika na keramické nádobě. Znázornění ovcí či koz je charakteristické především pro oblast jihovýchodní Evropy a Balkánu.

V roce 2022 pokračovaly rovněž systematické povrchové sběry, realizované již od roku 2018 za účelem bližšího poznání charakteru osídlení širšího okolí povodí řeky Únanovky (území o rozloze 36 km^2). Cílem archeologické prospekce je rekonstrukce sídelní struktury se zaměřením na pravěk a umístění archeologické lokality „Sutny“ do širšího kontextu. Doposud byla prozkoumaná plocha o rozloze 1010 ha (obr. 21) a výsledky povrchového průzkumu detekovaly poměrně intenzivní přítomnost lidských aktivit od neolitu do novověku.

Výzkumné aktivity jsou realizovány s podporou grantového projektu Masarykovy univerzity „Archeologické terénní prospekce, exkavace a dokumentace II“ č. MUNI/A/0998/2021. Projekt Neolip byl realizován s podporou interní grantové agentury Masarykovy univerzity č. MUNI/IGA/1179/2021.

Literatura

Čižmář, Z. 1998: Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě. *Acta Musei Moraviae, Scientiae Sociales* LXXXIII(1), 105–39.

Denis, S., Novotný, J., Tóth, P. v přípravě: All for one and one for all? Raw material procurement strategies between households at the LBK site of Těšetice-Kyjovice (Czech Republic).

Malíšková, J., Kučera, L., Tóth, P. 2023a: Data on fatty acids extracted from the pottery of the first farmers in Central Europe [online]. *Mendeley data* V1. [2023-06-15]. DOI: 10.17632/dfbssz47mp.1. Dostupné z: https://data.mendeley.com/datasets/dfbssz47mp.

Malíšková, J., Kučera, L., Tóth, P. 2023b, v tisku: The diet of the first farmers reconstructed on fatty acids extracted from the pottery. *Journal of Archaeological Science. Reports.*

Tóth, P., Malíšková, J., Čerevková, A. 2022: Kyjovice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 62(1), 130–131.

Summary

Systematic research into the Kyjovice site in ‘Sutny’ field (Znojmo District) continued in 2022. The fieldwork followed up on the excavation of a longhouse (No. 33) of the Linear Pottery culture, which was carried out in 2020–2021 (Tóth et al. 2022). The archaeological method follows the system of excavation in a polygon grid and is adapted to meet the needs of the current interdisciplinary approach, which – in the context of a broadly designed research – is focusing on the subsistence and socio-economic strategies of the Neolithic households (Fig. 19–21).

Peter Tóth, Johana Malíšková, Filip Ševčík, Solène Denis, Soňa Plchová

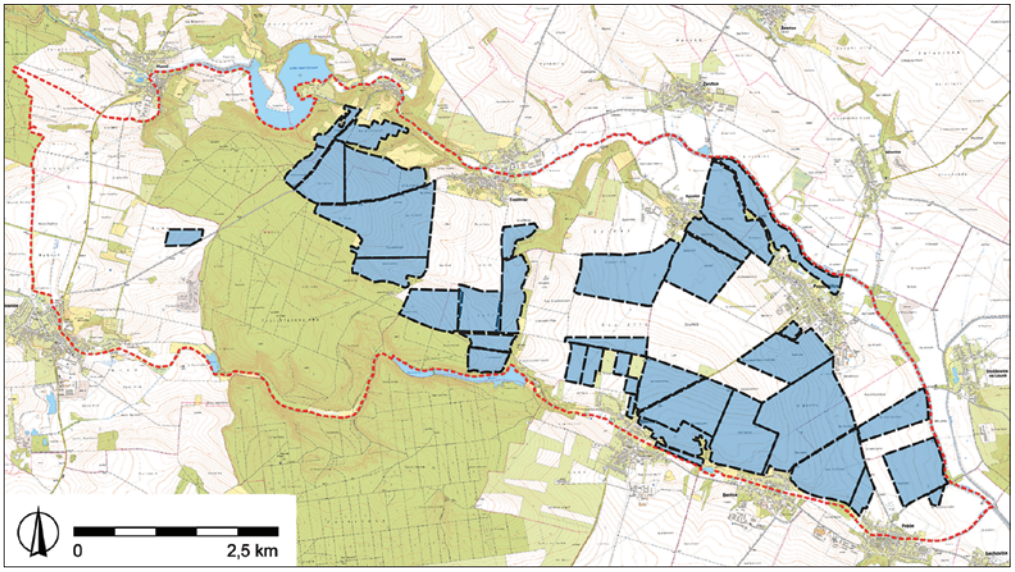

Obr. 21. Kyjovice. Archeologická prospekce v širším okolí lokality „Sutny“. Prozkoumané plochy jsou znázorněné modrou barvou. Autor P. Tóth.

Fig. 21. *Kyjovice. Surface survey around the Sutny site. Blue colour marks the surveyed areas. Author P. Tóth.*

Lešany (k. ú. Lešany u Prostějova, okr. Prostějov)

Intravilán obce, parc. č. 298.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.4976919N, 17.0251158E

V měsících únoru až říjnu 2022 probíhal v Lešanech u Prostějova záchranný archeologický výzkum realizovaný prostějovským pracovištěm Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v souvislosti s výstavbou souboru osmi rodinných domů a jejich napojení na inženýrské sítě. Byly odkryty, prozkoumány a zdokumentovány celkem na tři desítky terénních archeologických situací. Ty poukazují na opakované osídlení stavbou dotčeného místa, a to již od 6. tisíciletí před naším letopočtem, což dokládají stopy sídlištních aktivit kultury s lineární keramikou. Prozkoumaný objekt K 531/2022 (obr. 22) dokresluje již tak velmi intenzivní neolitické osídlení katastrálního území dnešních Lešan (cf. Fojtík 2002, 56).

Literatura

Fojtík, P. 2002: Pravěké a raně středověké osídlení katastru obce Lešany (okr. Prostějov). *Střední Morava* 15, 55–84.

Obr. 22. Lešany. Objekt kultury s lineární keramikou. Foto P. Fojtík.

Fig. 22. *Lešany. Linear Pottery feature. Photo by P. Fojtík.*

Summary

A Linear Pottery feature (Fig. 22) discovered on plot No. 298 in Lešany (Prostějov District) represents the oldest component of the human occupation at the site.

Pavel Fojtík

Lipůvka (okr. Blansko)

„Za Horními cestami“, parc. č. 917/2.

Zemědělský pravěk. Neurčený areál. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Blanenska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3341581N, 16.5547686E

Při přístavbě skladovací haly pro firmu VECOM real s.r.o. byl v březnu 2022 na skryté ploše v hloubce asi 60 cm zjištěn menší zahloubený objekt 501. Už na první pohled se jej podařilo dobře identifikovat díky tmavší výplni ve světlém podloží (obr. 23). Parcela č. 917/2, na níž byl objekt zachycen, se nachází na jižním průmyslovém okraji Lipůvky, v polní trati „Za Horními cestami“, a jedná se dosud o první zde výzkumem zjištěný pozůstatek snad pravěkého sídelního areálu. Oválný objekt o průměru 80–90 cm a maximální hloubce 35 cm neobsahoval kromě drobných zrnek uhlíků žádné artefakty, které by pomohly s datací nebo s objasněním jeho funkce. Objekt se nacházel v pravém horním rohu skryté plochy, takže je možné, že další objekty dosud neznámé lokality se nacházely severovýchodním směrem. Jihozápadně od objektu nebyly žádné další archeologické situace pozorovány. Nejbližší pravěké, zejména neolitické, osídlení bylo povrchovými sběry zjištěno na polích ve vzdálenosti 300–400 m všemi směry, jižně v trati „Pod Maňůvkou u Trojice“, jihozápadně v trati „Široká“, východně v trati „Klíny“, a severně v trati „Nad Cihelnou“ byl při stavbě rodinných domů a budování inženýrských sítí dokonce prozkoumán rozsáhlý sídelní areál kultury s lineární keramikou (Doležel 1985, 86; Bartík 2020, 67–68; Kos, Přichystal 2022, 132).

Literatura

Bartík, J. 2020: Příchod zemědělců. In: M. Novák (ed.): *Blanensko a Moravský kras v pravěku*. Blansko: Muzeum Blanenska, p. o., 57–89.

Doležel, J. 1985: Pravěké a raně středověké osídlení Tišnovska – předběžné výsledky povrchového průzkumu v letech 1979–1983 (okr. Blansko, Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1983, 85–89.

Kos, P., Přichystal, M. 2022: Lipůvka (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 63(1), 132–133.

Obr. 23. Lipůvka. Zahloubený objekt identifikovaný v pravém horním rohu zkoumané plochy. Foto M. Novák.

Fig. 23. *Lipůvka. Sunken feature situated in the upper right corner of the excavated area. Photo by M. Novák.*

Summary

A small sunken feature belonging to an as-yet-unknown settlement area, probably from the prehistoric period (Fig. 23), was discovered during a storage hall construction in 'Za Horními cestami' field (Lipůvka cadastral area, Blansko District) in the industrial zone in the south of the village. No finds were recovered from the feature.

Marek Novák

Lovčice (k. ú. Lovčice u Kyjova, okr. Hodonín)

„Hluboký důl".

Lengyelská kultura. Příkopové ohrazení. Sonda. Průzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0923528N, 17.0772036E

Od roku 2020 probíhá pod záštitou Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., systematický výzkum lengyelského osídlení Ždánického lesa, jež iniciovala série objevů E. Urbana, kterému se zde podařilo na digitálním modelu reliéfu objevit několik nových výšinných poloh neolitického stáří, z nichž některé vykazují prokazatelně relikty ohrazení (cf. Čižmář et al. 2021; Urban, Bartík 2022). Mezi jednu z těchto nově identifikovaných lokalit se řadí také ta v Lovčicích, v trati „Hluboký důl", kterou se podařilo v letech 2021 a 2022 v rámci několika terénních prospekcí také ověřit přímo v terénu. Lokalita se nachází na protáhlé ostrožně vymezené ze dvou stran (východu a západu) strmými svahy. Ze severu je lokalita přístupná pouze úzkým pasem. Směrem k jihovýchodu přechází terén v úzký hřeben, jenž pozvolna klesá až k severovýchodnímu okraji intravilánu Lovčic. Jedná se tak o výšinnou, strategicky situovanou polohu, která je zároveň z východu i západu obtékána drobnými vodotečemi (Soudným a Lovčickým potokem / Syslůvkou). Nadmořská výška se na ohrazené ploše pohybuje mezi 395–410 m.

Identifikované ohrazení má nepravidelně oválný tvar o rozměrech cca 310 × 240 m. Na lidarovém snímku i v terénu se na severní, východní a částečně i jižní straně (terén je zde rozbrázděn relikty úvozových cest) projevuje jako mělká, nevýrazná prohlubeň představující patrně relikt jediného příkopu. Západní strana se projevuje jako výrazná terasa, následovaná valovitým tělesem (místy i přes 1 m vysokým). Zde však zůstává otázka přítomnosti zahloubeného příkopu, který není v terénu patrný. Terasa je v některých místech tak pečlivě zarovnaná, že je zde přítomnost příkopu spíše nepravděpodobná (z obranného hlediska by přítomnost příkopu v těchto místech ani nedávala smysl). Situace se v terénu místy jeví poměrně nepřehledná, zejména v důsledku osazení téměř celé východní strany lokality mladým neprostupným lesem.

Prozatím byla na jednom místě v nevýrazné depresi u jihozápadní části ohrazení položena drobná zjišťovací sonda, která zde potvrdila výskyt antropogenně ovlivněných uloženin. Ze sondy pochází menší kolekce keramiky, umožňující datování do mladšího stupně lengyelské kultury. Za pozornost stojí především téměř kompletní miska na nízké nožce se silně rozevřenými plecemi, která je pod maximální výdutí zdobena čtveřicí drobných výčnělků typu „soví hlavička" (obr. 24).

Nově objevená lokalita zapadá do pomalu rýsujícího se obrazu intenzivních lidských aktivit v závěru neolitu v prostoru Ždánického lesa a otevírá velmi zajímavou otázku motivace výstavby série výšinných ohrazených areálů v tomto prostoru. Výzkum lokality bude dále pokračovat.

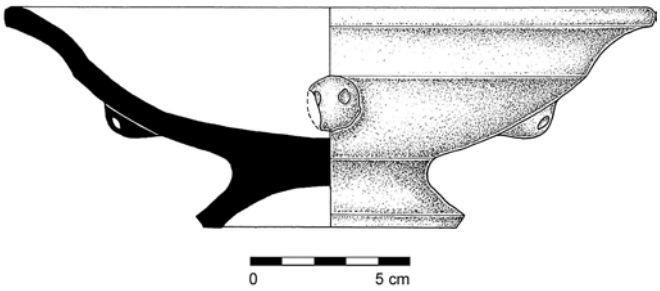

Obr. 24. Lovčice. Mísa na nožce ze zjišťovací sondy. Kresba K. Augustinová.

Fig. 24. *Lovčice. Bowl on a low foot recovered from the test pit. Drawing by K. Augustinová.*

Literatura

Čižmář, I., Hajnalová, M., Martínek, J., Parma, D., Popelka, M., Urban, E. 2021: Nová pravěká ohrazení na Vyškovsku. Výsledky využití digitálních výškopisných modelů a terénní prospekce v roce 2020. *Pravěk. Nová řada* 29, 193–208.

Urban, E., Bartík, J. 2022: Mouřínov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 63(1), 136–137.

Summary

Systematic research on the Lengyel occupation in the Ždánice Forest (Hodonín District), including 'Hluboký důl' field, continued in 2022. By studying the digital elevation model, E. Urban identified remains of the unknown oval-shaped ditch enclosure measuring approximately 310 × 240 m. The finding was subsequently verified in the field with a test pit that was dug at the southwestern edge of the site in a place where the steep slope starts. The excavation yielded a small assemblage of pottery dating to the late phase of the Lengyel culture. Of particular note is a nearly whole bowl on a low foot with distinctive shoulders, which is decorated in its widest part with four small protrusions ('owl-head type'; Fig. 24). This newly discovered site broadens our knowledge of the intensity of human activities in the Chřiby area during the Late Neolithic period, and also raises the issue of the motivation of building a series of hilltop enclosed settlements in this region.

Jaroslav Bartík, Eliáš Urban

Mělčany (k. ú. Mělčany u Ivančic, okr. Brno-venkov)

„Pod Nivou".

Neolit. Neurčený areál. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0719242N, 16.4993789E

V roce 2022 byly objeveny na ortosnímcích zemského povrchu porostové příznaky (obr. 25), které v této trati indikovaly potenciální stopy lidských aktivit. Existence nové lokality byla následně potvrzena povrchovou prospekcí, kterou byl získán nepočetný archeologický materiál datovatelný do neolitu (pravděpodobně do období kultury s moravskou malovanou keramikou). Podmínky pro povrchový průzkum ovšem nebyly optimální. Mezi nálezy je zastoupena zejména štípaná kamenná industrie z rohovce typu Krumlovský les, sestávající převážně z preparačních úštěpů a suroviny se zkusmými údery. Lokalita se rozprostírá na mírném jihozápadním svahu, pozvolna klesajícím až k toku nedaleké řeky Šatavy. Nadmořská výška zde osciluje od 226 do 238 m. Zda identifikované kruhové či oválné příznaky indikují stopu nového sídliště či dílenského areálu blíže upřesní až další plánovaný výzkum.

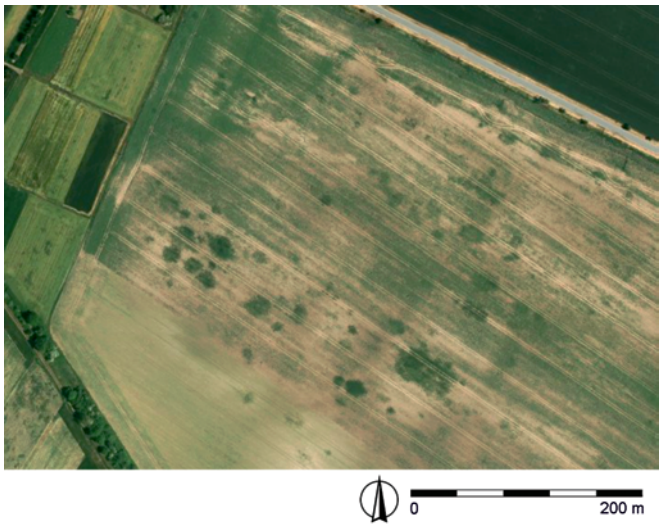

Obr. 25. Mělčany. Porostové příznaky potenciálních zahloubených objektů. Autor J. Bartík, zdroj: mapy.cz.

Fig. 25. *Mělčany. Cropmarks of the potential sunken features. Author J. Bartík, source: mapy.cz.*

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Cropmarks (Fig. 25) indicating potential traces of human occupation in 'Pod Nivou' field (Mělčany u Ivančic cadastral area, Brno-Country District) were identified in 2022 by studying orthophotos of the area. A surface survey subsequently conducted to verify the site's existence yielded archaeological material dating to the Neolithic period (possibly to the Moravian Painted Ware culture). Whether this site represents a settlement or a mining and workshop area will be determined by future research.

Jaroslav Bartík

Moravský Písek (okr. Hodonín)

„Podluží".

Lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.002488313N, 17.341361248E

V průběhu laboratorního zpracování záchranného archeologického výzkumu realizovaného v trase budoucí dálnice D55 v trati „Podluží" na katastru obce Moravský Písek (Popelka et al. 2022) byla nově identifikována také sídlištní komponenta náležející lengyelské kultuře, které je možno přiřadit několik objektů situovaných ve východní části zkoumané trasy (blíže pískovně).

Literatura

Popelka, M., Lečbych, M., Paulus, M. 2022: Moravský Písek (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 63(2), 162.

Summary

A settlement component of the Lengyel culture was newly identified during a laboratory processing of the archaeological material recovered during a rescue excavation carried out in connection with the D55 motorway construction in 'Podluží' field (Moravský Písek cadastral area, Hodonín District). Several features situated in the eastern part of the excavation area could also be dated to the period of the Lengyel culture.

Miroslav Popelka

Nenkovice (okr. Hodonín)

„Zadní louky".

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 48.969040592N, 16.991580502E

V rámci předstihového archeologického výzkumu na trase VTL plynovodu Moravia (lokalita 02/21) pokračoval v roce 2022 průzkum druhé poloviny skryté plochy na katastru obce Nenkovice v trati „Zadní louky" (cf. Čižmář 2022). Zaznamenány byly další archeologické objekty, mezi kterými bylo možné kromě běžných sídlištních a kruhových zásobních jam identifikovat rovněž četné sloupové jámy, jež tvořily půdorys nadzemní konstrukce dlouhého domu orientovaného ve směru SZ–JV (obr. 26). Všechny zdokumentované situace lze přiřadit ke kultuře s moravskou malovanou keramikou.

Literatura

Čižmář, I. 2022: Nenkovice (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 63(1), 138.

Obr. 26. Nenkovice. Půdorys dlouhého domu kultury s moravskou malovanou keramikou. Foto I. Čižmář.

Fig. 26. *Nenkovice. Remains of the longhouse of the Moravian Painted Ware culture. Photo by I. Čižmář.*

Summary

Another part of a settlement of the Moravian Painted Ware culture was investigated during a rescue excavation conducted in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in 'Zadní louky' field (Nenkovice cadastral area, Hodonín District). Besides the typical settlement features, an aboveground part of the longhouse (Fig. 26) was documented at the site.

Ivan Čižmář

Olomučany (okr. Blansko)

Pod vrcholem s Máchovým památníkem.

Neolit–eneolit. Neurčený areál. Náhodný zásah/nález. Průzkum. Uložení nálezu: Národní litotéka kamenných surovin na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU.

Lokalizace: WGS-84: 49.3186597N, 16.6696661E

V mělkém zářezu lesní stezky od vrcholu s Máchovým památníkem (505,4 m n. m.) sledující žlutou turistickou značku, asi 300 m západně od památníku a 150 m před vyústěním stezky na Doubskou cestu, nalezl A. Přichystal rohovcové jádro o rozměrech 52 × 42 × 30 mm a hmotnosti 88,6 g. Vytěžené jednopodstavové jádro na sobě nese negativy po odbití několika nepravidelných čepelí (obr. 27). K jeho opuštění došlo v důsledku zaběhnutí několika posledních negativů vlivem nepříznivého úhlu mezi podstavou a těžní plochou. Úderová plocha je formována sérií drobných úštěpů a v některých partiích vykazuje hrana známky abraze. Získávání čepelí bylo orientováno na širší stranu původní rohovcové konkrece, přičemž protilehlá zadní strana zůstala nepreparována.

Jako surovina byl použit světle šedý rohovec z rudických vrstev, s reliktem nahnědlé výrazně voštinovité kůry na zadní straně jádra. Výskyty těchto rohovců jsou hojné např. na plošině nad jeskyní Býčí skála, která je vzdušnou čarou vzdálena něco přes 2 km. Původně jurské vápence s vrstevnatými i konkrecionálními rohovci prošly etapou intenzivního zvětrávání během spodní křídy a počátkem svrchní křídy (tzv. sladkovodní cenoman) a zůstaly po nich jen krátce transportované akumulace rohovců, jak je lze dobře pozorovat v opuštěné pískovně přírodní památky Rudice-Seč.

Technologická ani surovinová analýza jádra nedovoluje jeho bližší časové zařazení, než rámcově do neolitu až eneolitu. Celá střední část Moravského krasu byla předmětem intenzivního zájmu neolitického i eneolitického člověka, jak dokazují nálezy z blízkých jeskyní ve Křtinském údolí – kromě Býčí skály také z jeskyní Barová, Kostelík, Jáchymka, Výpustek, Žitného nebo jednotlivých kamenných nástrojů na krasových plošinách (podrobněji Skutil 1970, 317–320, 326; Golec 2019, 71–75; Bartík 2020; Peška 2020).

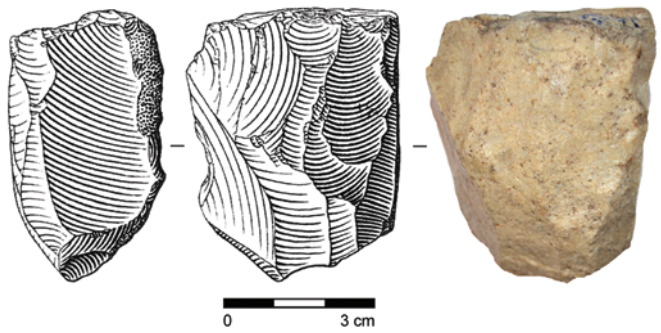

Obr. 27. Olomučany. Vytěžené rohovcové jádro. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.
Fig. 27. *Olomučany. Exhausted chert core. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

Literatura

Bartík, J. 2020: Příchod zemědělců. In: M. Novák (ed.): *Blanensko a Moravský kras v pravěku*. Blansko: Muzeum Blanenska, p. o., 56–89.

Golec, M. 2019: *Fenomén Býčí skála. Krajina, jeskyně a člověk*. Praha: Nakladatelství Lidových novin.

Peška, J. 2020: První metalurgové. In: M. Novák (ed.): *Blanensko a Moravský kras v pravěku*. Blansko: Muzeum Blanenska, p. o., 90–111.

Skutil, J. 1970: Pravěk a časná doba dějinná Moravského krasu a středověké osídlení našich jeskyň. In: K. Absolon: *Moravský kras* 2. Praha: Academia, 315–329.

Summary

An isolated find of the exhausted core made of local chert from the Rudice Formation (Fig. 27) was discovered in Olomučany (Blansko District) under the hill with the Mácha Memorial. The artefact can be dated to the Neolithic or Eneolithic.

Jaroslav Bartík, Antonín Přichystal

Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)

„Kopec“.

Neolit. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.9786089N, 17.8487611E

Povrchový sběr v polní trati „Kopec“ uskutečněný na jaře 2022 opakovaně potvrdil polykulturní osídlení zdejší lokality (viz oddíly Eneolit, Doba bronzová, Doba římská a doba stěhování národů). Neolitické osídlení této polohy kulturou s lineární keramikou zde bylo zjištěno již v minulosti (Brachtl 1993; 1997). Nálezy však nikdy nebyly zveřejněny. Z katastru obce jiné nálezy kultury s lineární keramikou publikovány zatím také nebyly.

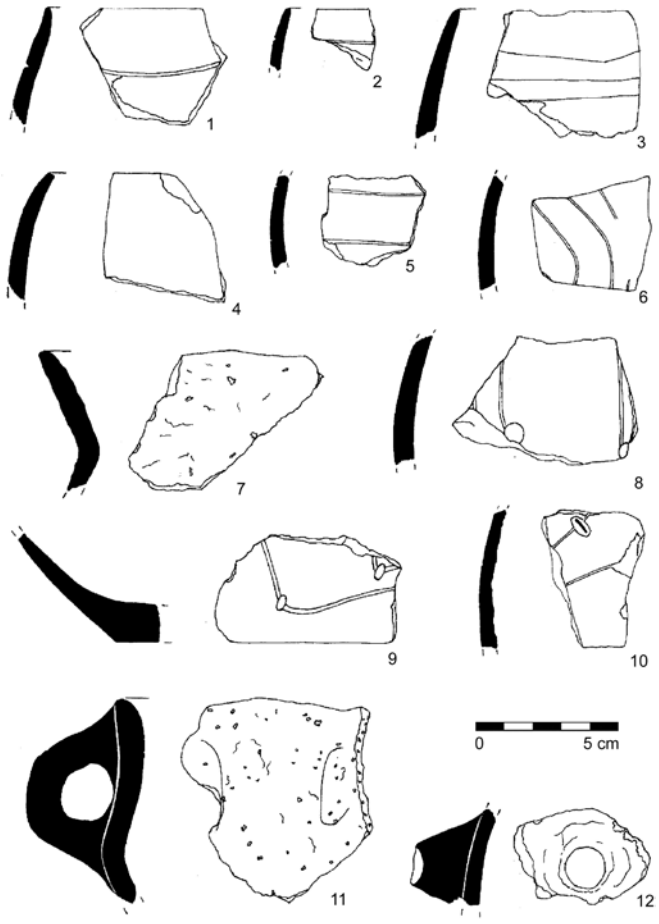

Obr. 28. Opava. Výběr keramických nálezů. Kresba J. Motěšický.
Fig. 28. *Opava. Selection of pottery finds. Drawing by J. Motěšický.*

Sběr z letošního roku ukazuje na poměrně velký rozptyl archeologického materiálu v ploše. V morfologii nádob převažují globulární tvary (obr. 28: 1–6, 8, 10). Ve výzdobě se uplatnila především rytá linie, výrazně hlubší (obr. 28: 1), ale i velmi jemná (obr. 28: 3). Výjimečně se objevila notová značka (obr. 28: 8). Jeden zlomek výdutě je opatřen kuželovitým výčnělkem (obr. 28: 12). Lengyelskému kulturnímu okruhu zřejmě náleží fragment okraje s uchem (obr. 28: 11) s hrubým povrchem oranžové barvy vnější stěny, s četným ostřivem v podobě drobných kamínků v keramickém těstě. Mladý neolit zde byl v minulosti také zjištěn (Pavelčík 1989). Obecně neolitu nebo eneolitu můžeme přisoudit nález rybářské zátěže z kvarcitu (obr. 29: 1). Torzo zrnotěrky z místního slepence (obr. 29: 2), dlouhé 22 cm, však nelze blíže chronologicky zařadit, podobně jako četné úlomky štípané industrie zhotovené ze silicitu glacigenních sedimentů.

Literatura

Brachtl, Z. 1993: Terénní průzkum u Vávrovic (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1990, 112.

Brachtl, Z. 1997: Vávrovice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 123–124.

Pavelčík, J. 1989: Terénní průzkum u Vávrovic (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1986, 96–97.

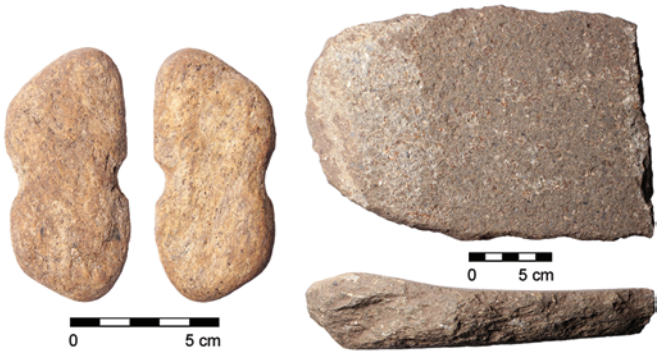

Obr. 29. Opava. 1 – Rybářská zátěž; 2 – fragment zrnotěrky. Foto O. Anlauf.

Fig. 29. *Opava. 1 – Fishing load; 2 – quern fragment. Photo by O. Anlauf.*

Summary

A surface survey carried out in 2022 in 'Kopec' field (Vávrovice cadastral area, Opava District) has confirmed the occupation of the site in the Neolithic period (Linear Pottery culture and possibly the Lengyel culture; Fig. 28, 29).

Jiří Motěšický

Orlovice (okr. Vyškov)

„Žešov“, „Klče“.

Lengyelská kultura. Sídliště. Mikrosondáž/vzorkovací sondáž. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Vyškovska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2240886N, 17.0815011E; 49.2221639N, 17.0957739E

V roce 2022 pokračoval systematický výzkum reliktů pravěkého osídlení v zalesněné centrální části Litenčické pahorkatiny. Průzkumy se v prvotní fázi projektu zaměřují na vyhledávání potenciálních terénních reliktů v krajině, které by umožnily případnou identifikaci nových archeologických lokalit v lesním prostředí. K vyhledávání zájmových poloh je pak využíváno analýzy digitálního modelu reliéfu získaného leteckým laserovým snímkováním zemského povrchu (cf. Čižmář et al. 2021, 194–196). V dalším kroku jsou potenciální zahloubené struktury ověřovány v terénu formou mikrosondáže (50 × 50 cm). Tímto způsobem se podařilo E. Urbanovi v zájmovém prostoru objevit dvě nové neolitické lokality a u dalších dvou upřesnit informace týkající se rozsahu lokality, nebo jejího chronologického vývoje. Obě nově objevené polohy se váží na katastrální území obce Orlovice (obr. 30).

První lokalitu se podařilo ověřit v lesní trati „Žešov“, situované cca 1,9 km jihozápadně od okraje obce. Zjištěné relikty osídlení se nacházejí na mírně skloněném jihozápadním úbočí návrší s vrcholovou kótou 438, v nadmořské výšce kolem 410 m. Doposud se zde podařilo identifikovat pět terénních depresí rozprostírajících se na ploše cca 2 ha. Samotná velikost depresí se pak značně liší. Nejmenší z depresí dosahuje průměru pouhých 8,5 m, zatímco u největší dosahuje průměr až 30 m. Ze zjišťovací sondy položené do jedné z identifikovaných terénních depresí se podařilo vyzvednout 46 keramických fragmentů, které umožňují rámcovou dataci souboru pravděpodobně do mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. S určitelných zlomků stojí za zmínku pouze část svrchní partie mísy se zataženým okrajem, kompletní dno menší hrncovité nádoby, jeden zaoblený (pravděpodobně z poháru) a jeden zaostřený (pravděpodobně z mísy) okraj a drobný fragment výdutě z blíže neurčitelné nádoby, opatřený knoflíkovitým výčnělkem. Sonda dosáhla hloubky 35 cm, přičemž jednotlivé zlomky keramiky se nacházely v hloubce okolo 20 cm, avšak k jejich velké koncentraci docházelo až na bázi jámy, kde byla identifikována cca 5 cm mocná přepálená vrstva sedimentu.

Druhou lokalitu se podařilo objevit cca 1,8 km jižně od obce v lesní trati „Klče“ (cca 900 m východně od lokality v poloze Žešov). Relikty pravěkého osídlení v podobě nejméně tří dodnes v terénu patrných terénních depresí, se rozprostírají na mírném k severozápadu ukloněném svahu, v nadmořské výšce oscilují okolo 420 m. V jedné z nejvýraznějších depresí byla provedena zjišťovací sondáž, která potvrdila antropogenní původ jejího zásypu. Ze sondy bylo získáno devět drobných zlomků keramiky, jež umožňují datovat zdejší doklady osídlení prozatím opět pouze rámcově do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Jediný střep s vyšší vypovídací hodnotou náleží zlomku výdutě z poháru či menší hrncovité nádoby a zachycuje přechod plecí a hrdla, pod kterým je umístěn polokulovitý výčnělek. Kromě jednoho silně erodovaného zlomku, který spočíval téměř při povrchu, se všechen keramický materiál nacházel až

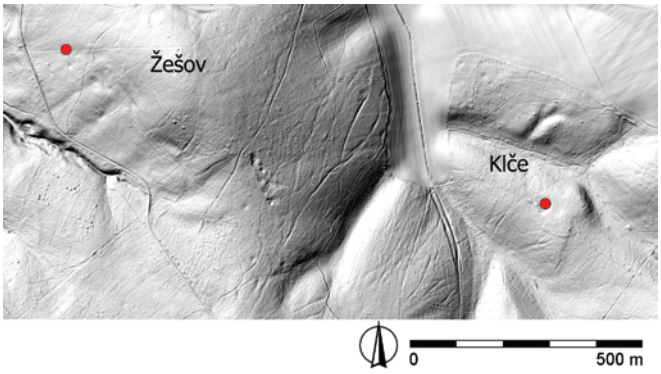

Obr. 30. Orlovice. Poloha zkoumaných terénních depresí na digitálním modelu reliéfu. Autor E. Urban.

Fig. 30. *Orlovice. Location of excavated terrain depressions on the digital elevation model. Author E. Urban.*

v hloubce okolo 30 cm. Za zmínku stojí také nevýrazné valovité těleso pozorovatelné v délce 80 m a nacházející se zhruba 30 m jižně od zjištěných depresí. Jeho průběh mohl zajišťovat ochranu lokality ze stran, kde nebyla vymezena korytem (dnes vyschlého) vodního toku.

Získání podrobnějších informací o celkovém rozsahu a jemnější chronologii nově objevených lokalit bude cílem budoucích terénních prospekcí.

Literatura

Čižmář, I., Hajnalová, M., Martínek, J., Parma, D., Popelka, M., Urban, E. 2021: Nová pravěká ohrazení na Vyškovsku. Výsledky využití digitálních výškopisných modelů a terénní prospekce v roce 2020. *Pravěk. Nová řada* 29, 193–208.

Summary

Systematic research on the prehistoric occupation in the forested central part of the Litenčice Hills continued in 2022. E. Urban identified two new Neolithic sites (Fig. 30) in the cadastral area of Orlovice (Vyškov District), which are – based on the recovered pottery fragments – generally dated to the period of the Lengyel culture. The first site is located in 'Žešov' field, ca 1.9 km southwest of the village borders, and the second is located in Klče' field, ca 1.8 km south of Orlovice. Only future research will clarify the overall extent of the newly discovered sites and refine their chronology.

Jaroslav Bartík, Eliáš Urban

Oslavany (okr. Brno-venkov)

„Stará Hora".

Kultura s lineární keramikou, kultura s vypíchanou keramikou, kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49,120605N, 16,333695E; 49,116034N, 16,337196E; 49,115444N, 16,332180E

V průběhu června až listopadu 2022 proběhla první fáze záchranného archeologického výzkumu na katastru Oslavan, v trati „Stará Hora", realizovaného pod záštitou Moravského zemského muzea v Brně a společnosti Archaia Brno z. ú. Výzkum byl vyvolán stavbou „Oslavany Stará hora – nová čtvrť pro bydlení", prováděnou společností Winning Estate Delta s.r.o. Výzkum zahrnoval prostor budoucích přístupových komunikací a inženýrských sítí. Na základě starších dokladů a záchranného výzkumu Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i. (Kos 2013), prováděném zde při výkopech kanalizace, byly očekávaný situace z období neolitu. Letecké snímkování a stopy po činnosti hledačů s detektory kovů rovněž naznačovaly archeologický potenciál lokality.

Na základě předběžných výsledků záchranného výzkumu je možné lokalitu označit jako polykulturní, přičemž majoritní část prozkoumaných situací souvisí s osídlením z období neolitu. V jihovýchodní části zkoumané plochy byly zachyceny sídlištní aktivity několika fází kultury s lineární keramikou. Už v průběhu staršího stupně kultury s lineární keramikou bylo zkoumané sídliště ohrazeno příkopem kruhového až mírně oválného půdorysu o průměru cca 84 m (obr. 31). Uvnitř ohrazení byly identifikovány minimálně čtyři půdorysy dlouhých domů. Další dva půdorysy pak byly zachyceny západně od něj. Vzhledem k polykulturnímu charakteru lokality a probíhajícímu zpracování výzkumu není prozatím možné určit jejich přesnou chronologii. Při výzkumu byly zachyceny také dva solitérní hroby kultury s lineární keramikou. První náležel juvenilnímu jedinci, který byl pohřbený na dně malé exploatační jámy v prostoru příkopem vymezeného sídliště, druhý dospělému jedinci, jenž ležel ve vlastní hrobové jámě nacházející se západně od příkopového ohrazení. K nejpočetnější skupině nálezů se řadí standardně fragmenty keramických nádob, na některých jsou viditelné i cizí vlivy, patrně z východního Slovenska.

Ve východní části ohrazeného areálu byla prozkoumána menší jamka obsahující globulární nádobku s popelovitou výplní, která je momentálně podrobována analýzám obsahu. Mohlo by se jednat o určitou formu obětiny. Dále na východ byla zjištěna rozsáhlá exploatační jáma s bohatým archeologickým materiálem z vícera kultur neolitu a eneolitu (viz oddíl Eneolit). V tomto prostoru byly doloženy sídlištní aktivity kultury s moravskou malovanou keramikou. Kromě jiného byl nalezen také zlomek gynekomorfní nádoby typu Svodín.

V západní části ohrazeného prostoru byly identifikovány dvě pyrotechnologické zařízení datované na základě měření magnetické deklinace do období kultury s vypíchanou keramikou. Nálezy vypíchané keramiky byly identifikovány i v rámci keramického inventáře získaného z výplně dalších neolitických objektů i kulturní vrstvy. Osídlení lokality v průběhu šáreckého stupně kultury s lineární keramikou nebylo doloženo.

Literatura

Kos, P. 2013: Oslavany (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 55(1), 168.

Obr. 31. Oslavany. Letecký snímek osídlení v jihovýchodní části zkoumané plochy. Foto M. Bučo.

Fig. 31. *Oslavany. Aerial photo of the southeastern part of the excavation area. Photo by M. Bučo.*

Summary

A settlement dating to the periods of the Linear Pottery, Stroked Pottery and Moravian Painted Ware cultures was investigated from June to November 2022 in 'Stará Hora' field (Oslavany cadastral area, Brno-Country District). The site was enclosed in the period of the Linear Pottery culture with a circular to oval ditch measuring approximately 84 m in diameter (Fig. 31). Besides the typical settlement pits and a few longhouses, two Early Neolithic graves were documented.

Katarína Bučová Čerňavová, Michal Bučo, Alžběta Bedáňová

Pavlovice u Přerova (k. ú. Prusínky, okr. Přerov)

„Skařinec“, „Černá polehla“, parc. č. 490/38.

Neolit–eneolit. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4810158N, 17.5651314E

V měsíci srpnu 2021 oznámil starosta obce Sušice B. Gibala archeologům Muzea Komenského v Přerově, p. o., že mezi polními tratěmi „Černá polehla“ a „Skařinec“ v severní části katastru obce Prusínky došlo na táhlém zarovnaném hřbetu při hlubší orbě k narušení archeologických situací. Následnou povrchovou prospekcí byly v předmětném prostoru na povrchu ornice dokumentovány koncentrace zlomků keramiky, mazanice a uhlíků z porušených výplní pravěkých objektů. Nadmořská výška polohy se pohybuje mezi 332–334 m. Soubor nalezené keramiky lze datovat pouze rámcově do období neolitu až eneolitu. Při povrchovém sběru byla získána také kamenná broušená sekerka se zaobleně obdélným příčným průřezem (obr. 32). Její celková délka činí 65 mm a maximální šířka 43 mm. Tloušťka dosahuje 20 mm. Hmotnost artefaktu je 110 g. Povrch předmětu byl kvalitně obroušen. Souměrně zaoblené ostří nástroje vykazuje na jedné ze stran poškození otluky způsobené patrně při jeho používání. U týlu sekery je nepříliš zřetelný zbytek provrtu, což naznačuje, že nástroj byl vybroušen z poškozeného sekeromlatu či jeho polotovaru, který byl druhotně upraven. Popisovaný předmět byl zhotoven z porfyrického mikrodioritu světle šedého zabarvení se zřetelnými vyrostlicemi živců i amfibolu. Magnetická susceptibilita dosahuje hodnoty 2,13 × 10^{-3} SI jednotek. Původ suroviny lze hledat na jižní Moravě, kde se její geologický výskyt váže na brněnský masiv. Tato surovina byla používána zejména nositeli kultury s moravskou malovanou keramikou od fáze Ib (Přichystal 2009, 201–204).

Sekerku z Prusínek lze rámcově datovat do období mladého neolitu až starého eneolitu.

Poloha nálezu se nachází v bezprostřední blízkosti známé archeologické lokality situované v trati „Černá polehla“, kde I. L. Červinka v roce 1920 odkryl pod jednou z pozdně eneolitických mohyl půdorys domu jordanovské kultury (Červinka 1934). Jihozápadně od místa nálezu v trati „Dílce“ byly v 90. letech 20. století prozkoumány sídlištní objekty kultury s moravskou malovanou keramikou (Peška, Bém 1999, 289).

Literatura

Červinka, I. L. 1934: *Mohyly na východní Moravě*. Nepublikovaný rukopis. Brno, Kojetín. Uloženo: archiv MZM.

Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita.

Peška, J., Bém, M. 1999: Pavlovice u Přerova (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 39 (1995–1996), 289.

Obr. 32. Pavlovice u Přerova. Kamenná sekera. Foto Z. Schenk.

Fig. 32. *Pavlovice u Přerova. Stone axe head. Photo by Z. Schenk.*

Summary

Several archaeological contexts were disturbed during a subsoil ploughing carried out between ‘Černá polehla’ and ‘Skařinec’ fields in the northern part of Pavlovice u Přerova (Prusínky cadastral area, Přerov District) in 2021. A subsequently conducted surface survey at the site yielded a concentration of pottery fragments, daub and charcoal pieces, and a polished stone axe made of porphyritic microdiorite (Fig. 32). The finds can be dated only generally to the period of the Late Neolithic to the Early Eneolithic.

Zdeněk Schenk, Antonín Přichystal, Bohumil Gibala

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Díly“, parc. č. 1735/230.

Lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0268922N, 17.3496969E

V roce 2022 proběhl v souvislosti s výstavbou inženýrských sítí pro budoucí zástavbu rodinnými domy záchranný archeologický výzkum v Polešovicích, v trati „Díly“. Zkoumaná lokalita se nachází v doposud nezastavěném území přiléhajícím z jihozápadu k aktuálnímu okraji intravilánu Polešovic ve vzdálenosti cca 900 m jihovýchodně od centra obce. Zjištěno zde bylo pravěké polykulturní sídliště, které je situováno na mírném návrší na pravém břehu Polešovického potoka, těsně nad jeho inundačním terénem. Nadmořská výška místa se pohybuje mezi 190–200 m. Na ploše nově budované komunikace bylo prozkoumáno celkem sedm zahloubených archeologických objektů (viz oddíl Doba římská), z nichž jeden prostorově rozsáhlý náleží chronologicky lengyelskému kulturnímu okruhu a může být datován do mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Z výplně objektu byl vyzvednut poměrně početný soubor keramického materiálu (Lečbych 2022).

Literatura

Lečbych, M. 2022: *Polešovice. ZTV Díly II*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200659 [cit. 2023-06-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200659.

Summary

One large feature from the later phase of the Moravian Painted Ware culture was investigated during a rescue excavation carried out in ‘Díly’ field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District) in connection with the utility lines construction.

Marek Lečbych

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Díly“, parc. č. 1735/405.

Lengyelská kultura. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0278111N, 17.3478278E

Od jara roku 2022 probíhá budování nové zástavby rodinných domů v trati „Díly“ na katastru obce Polešovice. V souvislosti s realizací těchto staveb jsou prováděny pravidelné dohledy skrývek ornice a hloubení základových pasů. Na parcele č. 1735/405

Obr. 33. Polešovice. Část profilu objektu lengyelské kultury. Foto Z. Kuchař.
Fig. 33. *Polešovice. Cross-section of the Lengyel feature. Photo by Z. Kuchař.*

došlo v jednom ze základových pasů k narušení zahloubeného objektu, který se podařilo částečně zdokumentovat (obr. 33). Jednalo se o sídlištní jámu blíže nespecifikované funkce, která byla zahloubena do sprašového podloží. Z její výplně se podařilo vyzvednout drobné hrudky mazanice a fragmenty keramických nádob (obr. 34), díky kterým je možné objekt datovat do mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Nález koresponduje se závěry záchranného výzkumu, který na ostatních parcelách této lokality provedli ve stejném roce pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i. (Lečbych 2022).

Literatura

Lečbych, M. 2022: *Polešovice. ZTV Díly II*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200659 [cit. 2023-06-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200659.

Summary

One feature from the later phase of the Moravian Painted Ware culture (Fig. 33, 34) was partially investigated during a rescue excavation carried out in ‘Díly’ field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District) in connection with the family house construction on plot No. 1735/405.

Zdeněk Kuchař, Dana Menoušková

Obr. 34. Polešovice. Výběr keramiky z objektu lengyelské kultury. Foto Z. Kuchař.
Fig. 34. *Polešovice. Selection of pottery finds from the Lengyel culture feature. Photo by Z. Kuchař.*

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

Obecní pískovna; „Nivy“, parc. č. 1995/168, 1995/169, 1995/170, 1995/171.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -546242.06,-1185873.02; -546367.47,-1185992.77; -546389.81,-1185976.98; -546258.74,-1185863.78

Při pokračování pravidelného záchranného výzkumu v polešovické pískovně (cf. Lečbych 2022) v roce 2022 patřila většina prozkoumaných objektů neolitickému horizontu zdejšího polykulturního osídlení. Kromě reliktů nadzemních konstrukcí v podobě sloupových či kůlových jam, bylo prozkoumáno také množství rozsáhlejších objektů – tzv. stavebních jam. Podle vyzvednutého keramického materiálu náleží tyto objekty nejstarší fázi kultury s lineární keramikou.

Literatura

Lečbych, M. 2022: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(1), 141.

Summary

Several settlement features dating to the Linear Pottery culture were excavated during an ongoing rescue excavation in ‘Nivy’ field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District).

Marek Lečbych

Postřelmov (okr. Šumperk)

„U Kapličky“.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.9185906N, 16.9102744E; 49.9186856N, 16.9103389E; 49.9182400N, 16.9118756E; 49.9183403N, 16.9120097E

V průběhu července a srpna roku 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný archeologický výzkum na katastru obce Postřelmov, v trati „U Kapličky“. Výzkum byl vyvolán stavbou nové komunikace I/11 Postřelmov–Chromeč. Během výzkumu byly zachyceny stopy osídlení z mladší doby kamenné. Lokalita se nacházela na poli severně od velké křižovatky silnic 44 Zábřeh–Šumperk a 11 Postřelmov–Chromeč, v rovinatém terénu s nadmořskou výškou 287 m. Východním směrem teče ve vzdálenosti zhruba 1 km řeka Morava a 500 m uměle vybudovaný Chromečský náhon. Zhruba 900 m západně potom protéká Postřelmovský potok.

Nedopatřením se stalo, že během přípravy stavby stavební firma skrytou plochu částečně zaválcovala, což značně ztížilo identifikaci archeologických objektů i jejich exkavaci, kdy horní části zásypů byly velmi tvrdé. Zásyp archeologických objektů byl převážně světle šedý jílovitý a špatně rozlišitelný od světle béžového jílovitého podloží. Na lokalitě bylo prozkoumáno a zdokumentováno 36 sídlištních neolitických objektů (jam a kůlových jamek) a relikty tří kulturních vrstev náležejících kultuře s lineární keramikou. Ze zásypů objektů byl získán poměrně početný soubor štípané industrie a menší počet keramických zlomků. Štípaná industrie byla získána také povrchovými sběry na lokalitě i v jejím blízkém okolí.

V prostoru křižovatky a místní cesty vedoucí od ulice Žerotínova ke kapličce sv. Prokopa se nachází sídlištní areál datovaný také do období kultury s lineární keramikou a zkoumaný v letech 2015 a 2021 (Lafková 2016; Vránová 2022). Od sídlištního areálu zachyceného v roce 2022 se tato lokalita nachází cca 600 m jižním směrem. Je otázkou zda se jedná o dvě rozdílné lokality či více fází jednoho neolitického sídliště. Tuto otázku snad pomůže vyřešit porovnání materiálů z obou lokalit, které bude možné po aktuálně probíhajícím laboratorním zpracování souboru nalezeného v roce 2022.

Literatura

Lafková, H. 2016: Postřelmov (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 57(1), 173.

Vránová, V. 2022: Postřelmov (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 63(1), 142.

Summary

A total of 36 settlement features (holes and post holes) and remains of three cultural layers from the period of the Linear Pottery culture were investigated during a rescue excavation carried out in 'U Kapličky' field (Postřelnov cadastral area, Šumperk District). A large assemblage of the chipped stone industry and a representative collection of pottery were found in the features' fills, in the cultural layers, and during the surface surveys conducted around the site.

Vendula Vránová

.....

Rešice (k. ú. Kordula, okr. Znojmo)

„Na Jitrech".

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště, ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.0583625N, 16.1532658E

V roce 2022 byl předán k analýze nález drobného vltavínu se stopami po štípání, který objevil při povrchovém sběru M. Bis na známé polykulturní neolitické lokalitě na katastru obce Rešice, v trati „Na Jitrech" (Vokáč 2001; 2003; Kazdová 2004), rozprostírající se na jihovýchodně ukloněném svahu cca 1,2 km od obce. Z výše uvedených důvodů je proto možné uvažovat o artificialitě odštípnutí a předmět klasifikovat jako jádro, které bylo zhotoveno ze středně velkého vltavínu (dochované rozměry 23 × 25,5 × 21 mm, hmotnost 13,2 g) s valounovým, silně skulptovaným povrchem. Nutno dodat, že v podloží lokality se nacházejí vltavínonosné štěrky, díky čemuž se lze domnívat, že surovina jádra je s největší pravděpodobností místního původu. Přestože podstava jádra může působit kvůli odrcení hrany a nepříliš vhodnému úhlu s těžní plochou poněkud neprůkazně, artifacialitu potvrzuje série několika mikroúštěpových až mirkočepelových negativů (obr. 35). Jádro bylo koncipováno jako jednopodstanové, přičemž větší část jeho zad zůstala nepreparována a tvoří jej původní valounový povrch vltavínu. Jeden z boků jádra (nalevo od těžní plochy) pokrývá velký negativ (nelze vyloučit, že jde o mladší poškození), který sejmul i předchozí stopy paralelní těžby. Vltavíny se k výrobě štípané kamenné industrie využívaly v průběhu neolitu spíše výjimečně a z chronologického hlediska se váží zejména na období kultury s moravskou malovanou keramikou (cf. Kovárník 1992a; 1992b; Vokáč 1999). Stejně tak tomu bude pravděpodobně i v případě nového nálezu z Rešic, jelikož lokalita v trati „Na Jitrech" je známá (vyjma dokladů aktivit z období kultury s lineární keramikou fáze II, III, a kultury s vypíchanou keramikou fáze III) především bohatým osídlení ze staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou, fáze Ia (Vokáč 2003, 214). Charakteristická jsou pak zejména drobná jádra, která známe například z nedalekých Dukovan, Mohelna, nebo Rouchovan (Vokáč 1999). Další formy produktů v podobě úštěpů či lehce retušovaných kusů suroviny (připomínající škrabadla) mohou být z hlediska artifaciality v řadě případů nepřesvědčivé. Jádro z Rešic tak nově doplňuje soubor doposud známých spolehlivě štípaných moldavitů z Moravy a potvrzuje pravidlo jejich vazby převážně na sídliště situovaná na místech přirozeného výskytu vltavínů.

Literatura

Kazdová, E. 2004: Osídlení lidem s keramikou vypíchanou na Znojemsku. In: E. Kazdová, Z. Měřínský, K. Šabatová (eds.): *K poctě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity, 55–70.

Kovárník, J. 1992a: Kinds of Rock Suitable for Chipping Found in Southwest Moravia. In: *Lithic Raw Materials in Prehistory and Middle Ages of Czechoslovakia*. Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis 22. Brno: Masarykova univerzita, 17–28.

Kovárník, J. 1992b: Pravěké vltavínové nástroje z jižní a jihozápadní Moravy. *Přírodovědný sborník Západomoravského muzea v Třebíči* 18, 174–184.

Vokáč, M. 1999: Archeologické nálezy vltavínů na Moravě. *Západní Morava* III, 131–145.

Vokáč, M. 2001: Pravěké sídliště u Korduly, obec Rešice (okres Znojmo). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 6, 51–61.

Vokáč, M. 2003: *Suroviny kamenné štípané industrie v pravěku jihozápadní Moravy.* Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU.

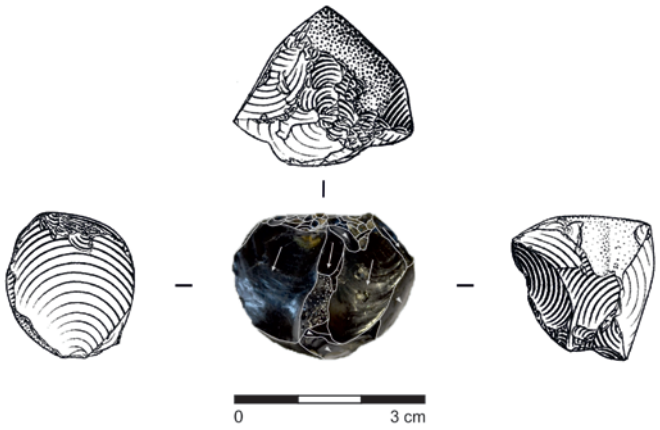

Obr. 35. Rešice. Vltavínové jádro. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.
Fig. 35. *Rešice. Moldavite core. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

Summary

A small moldavite core discovered during a surface survey at the multi-period site in 'Na Jitrech' field in Rešice (Kordula cadastral area, Znojmo District) was handed over for analysis in 2022. A single-platform core was made of medium-sized moldavite, and its back has a cobble, strongly sculptured surface. Although

the core platform may appear somewhat unconvincing due to the abrasion of the edge and the not-so-suitable angle with the working surface, the artefactual nature is clearly confirmed by a series of several micro-flake to micro-blade negatives (Fig. 35). The artefact is most likely related to the intensive occupation of the site during the period of the Moravian Painted Ware culture, phase Ia (cf. Vokáč 2001; 2003; Kazdová 2004).

Jaroslav Bartík, Petr Škrdla, Marek Bis

Sivice (okr. Brno-venkov)

Ul. Nová; „Pod Kostelem“, parc. č. 789/1.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Náhodný zásah/nález. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2045439N, 16.7878364E

Během výstavby rodinného domu na parcele č. 789/1 bylo během hloubení základů zachyceno devět archeologických objektů, z nichž tři náležely období staršího neolitu (obr. 36). Záchranné archeologické výzkumy z předchozích let (2015–2016) potvrzují spolu s aktuálním, že v inkriminované poloze se nacházejí pozůstatky rozlehlého sídliště kultury s lineární keramikou, které se patrně přimyká k nedalekému toku Pozořického potoka (Geislerová, Parma eds. 2018, 288–289). Vzhledem k významnějšímu hloubkovému dosahu historické orby jsou zde však dochovány patrně jen hlubší objekty typu stavebních jam, které by mohly indikovat polohu původních nadzemních staveb v podobě dlouhých domů.

Literatura

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2018: *Výzkumy – Ausgrabungen 2011–2016*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Summary

Nine archaeological features, three of which date to the Early Neolithic period (Fig. 36), were discovered during a family house construction in ‘Pod Kostelem’ field (Sivice cadastral area, Brno-Country District). Rescue archaeological excavations previously conducted in this area (cf. Geislerová, Parma eds. 2018, 288–289) confirm, together with recent findings, the existence of the vast Linear Pottery settlement, which was most probably related to the nearby Pozořice Stream.

Petr Kos

Snovídky (okr. Vyškov)

„V Hlubině“.

Lengyelská kultura. Výšinné sídliště, příkopové ohrazení. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1377203N, 17.0993806E

V roce 2022 pokračoval systematický výzkum lengyelského osídlení v prostoru Ždánického lesa (cf. Čižmář et al. 2021; Urban, Bartík 2022). Největší pozornost byla věnována výšinné ohrazené lokalitě na katastru obce Snovídky, v trati „V Hlubině“, situované na ploše návrší, které je od jihozápadu až po severovýchod vymezeno prudkými svahy. Nadmořská výška ohrazené plochy (o rozloze 7 ha) se pohybuje mezi 315–345 m. Kromě průběžné fotografické dokumentace reliktů fortifikace a povrchových sběrů zde proběhl také menší sondážní řez částí ohrazení v jeho severovýchodní části (obr. 37), kde jsou jeho pozůstatky nejlépe viditelné v terénu. Využito bylo průběhu lesní cesty, která ohrazení v tomto místě protíná. Podařilo se začistit a zdokumentovat jeden z jejích profilů a z báze relativně mělkého vnitřního příkopu získat vzorky na radiokarbonové datování. Na leteckých snímcích zemského povrchu byly nově identifikovány na jižním okraji lokality porostové příznaky ohrazení v podobě dvou paralelních příkopů (obr. 38). Díky leteckým snímkům tak lze nyní dobře identifikovat dříve ne zcela jasný průběh jižní části ohrazení. V návaznosti na toto zjištění byla na tomto místě, nacházejícím se již na poli mimo zalesněnou část lokality, provedena geofyzikální prospekce, která potvrdila v tomto prostoru existenci dvou příkopů a také predikovala výskyt dalších zahloubených objektů uvnitř ohrazení. Archeologický materiál získaný povrchovými sběry a sondážním výzkumem dovoluje datovat zdejší lidské aktivity do mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou.

Obr. 36. Sivice. Objekt kultury s lineární keramikou. Foto P. Kos.

Fig. 36. *Sivice. Feature of the Linear Pottery culture. Photo P. Kos.*

Obr. 37. Snovídky. Pohled na sondážní řez opevněním v severovýchodní části lokality. Foto J. Bartík.

Fig. 37. *Snovídky. View of the fortification section in the northeastern part of the site. Photo by J. Bartík.*

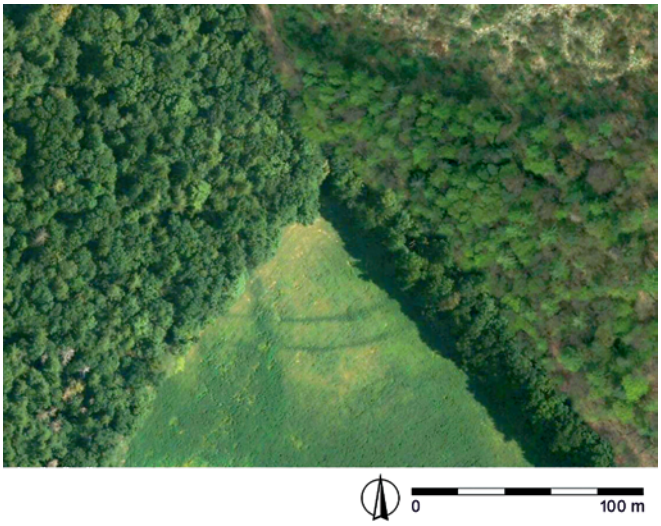

Obr. 38. Snovídky. Porostové příznaky dvou příkopů na ortosnímcích zemského povrchu. Zdroj: TopGis s.r.o.; grafika J. Bartík.

Fig. 38. *Snovídky. Cropmarks of two ditches on the orthophoto. Source: TopGis s.r.o.; graphic by J. Bartík.*

Literatura

Čižmář, I., Hajnalová, M., Martínek, J., Parma, D., Popelka, M., Urban, E. 2021: Nová pravěká ohrazení na Vyškovsku. Výsledky využití digitálních výškopisných modelů a terénní prospekce v roce 2020. *Pravěk. Nová řada* 29, 193–208.

Urban, E., Bartík, J. 2022: Mouřínov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 63(1), 136–137.

Summary

Systematic research on the Lengyel occupation in the Ždánice Forest (cf. Čižmář et al. 2021; Urban, Bartík 2022) continued in 2022. A test pit was dug in the fortification (Fig. 37) in 'V Hlubině' field (Snovídky cadastral area, Vyškov District), and a geophysical survey was carried out in the southern part of the site. The survey confirmed the existence of two ditches that have been previously identified in the form of cropmarks on orthophotos (Fig. 38).

Jaroslav Bartík, Eliáš Urban, David Cibulka, Lubomír Vrána

.....

Sobůlky (okr. Hodonín)

„Podpadělky", „Vrbečníky".

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.009265709N, 17.096352685E

V průběhu předstihového archeologického výzkumu na trase VTL plynovodu Moravia (lokalita 03/07) byla v celé odkryté ploše zaznamenána a prozkoumána pouze jediná, za to však rozměrná (patrně exploatační) jáma (obr. 39), ze které byla získána kolekce materiálu datovaného do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Další větší jáma byla zkoumána mimo plochu předstihového výzkumu během vlastní stavby plynovodu o několik měsíců později. Datována byla do stejného období a evidentně náleží ke stejnému sídlištnímu areálu.

Literatura

Neuvedeno.

Obr. 39. Sobůlky. Objekt kultury s moravskou malovanou keramikou. Foto I. Čižmář.

Fig. 39. *Sobůlky. Feature of the Moravian Painted Ware culture. Photo by I. Čižmář.*

Summary

Two features of the Moravian Painted Ware culture (Fig. 39) were investigated during a rescue excavation carried out in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction between 'Pod Padělky' and 'Vrbečníky' fields (Sobůlky cadastral area, Hodonín District).

Ivan Čižmář

.....

Svinošice (okr. Blansko)

Západní svah Babího lomu.

Neolit–eneolit. Neurčený areál. Náhodný zásah/nález. Průzkum. Uložení nálezu: Národní litotéka kamenných surovin na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU.

Lokalizace: WGS-84: 49.3087197N, 16.5743292E

Velký štípaný artefakt o rozměrech 79 × 111 × 94 mm a hmotnosti 778 g nalezl A. Přichystal 16. 4. 2020 při cestě ze hřbetu Babího lomu po modré turistické značce do Kuřimi-Podlesí. Značená stezka po strmém klesání pokračuje k rozcestníku se žlutou značkou Pod Babím lomem. Od něj odbočí doprava a zhruba po 200 m přichází na mírnou plošinku, která vznikla díky tomu, že zde v blízkosti rozhraní mezi metabazalty a metadiority brněnského batolitu podle Geologické mapy Brna a okolí 1: 50 000 (Hanžl et al. 1999) vystupuje těleso porfyrického mikrogranitu (žulového porfyru). Z artefaktu byla vidět jen malá část, převážně byl schován v písčito-hlinitém deluviu na levém okraji plošiny.

Z technologického hlediska lze štípaný artefakt klasifikovat jako počátkové jádro. Výchozí konkrece byla téměř zcela zbavena původní drsné, nahnědle zbarvené kůry, ze které zůstaly jen drobné relikty. Jedním masivním úštěpem byla připravena podstava. Tento úštěp také ukázal přítomnost kvalitní černošedé silicifikované hmoty ve vnitřní části konkrece (obr. 40: c). Na čelní straně jádra je patrný zbytek hřebene, jehož pokus o odbití skončil zaběhnutím negativu (obr. 40: a). Boky jádra nesou negativy po větších preparačních úštěpech. Pouze na pravém boku lze pozorovat jeden negativ po odbití pravidelné čepele (obr. 40: b).

Tmavá až černošedá silicitová hmota v centrální části obsahuje z mikrofosílií pouze hojné jednoduché jehlice (monoaxony) živočišných hub, okolní světlá část rohovce se pod

stereomikroskopem vyznačuje střídáním lépe průsvitných chalcedonových okrsků a okrsků silně zakalených drobnými chuchvalci bělavé hmoty. Glaukonit nebyl pozorován. Surovina svými vlastnostmi odpovídá rohovci typu Olomučany, jehož zdroje jsou vzdáleny vzdušnou čarou 8–9 km na severovýchod.

Babí lom představuje nejvýraznější morfologickou dominantu severně od brněnské kotliny. Se svou výškou 563 m převyšuje jižní část Brna o 330–370 m a jeho nápadný špičatý tvar při pohledu od jihu nemohli přehlédnout ani naši pravěcí předchůdci. Z vlastního hřbetu a jeho příkrých svahů je uváděn pouze nález několika paleolitických kamenných štípaných nástrojů ze západního svahu Babího lomu od K. Schirmeisena, bohužel bez bližší lokalizace nebo kresebné dokumentace (viz Skutil 1936) a nepodařilo se dohledat ani jejich uložení. Neolitické a eneolitické osídlení v blízkém okolí je poměrně bohaté (naposledy přehledně zhodnotil Unger 2009), zejména v jeho západním okolí (Kuřim – kultury s lineární keramikou a moravskou malovanou keramikou, jordanovská kultura, kultura zvoncovitých pohárů), nebo u Lelekovic (lengyelské osídlení; Kuča et al. 2006).

Výše popsané rohovcové jádro bylo sice nalezeno právě na západním svahu, odkud jsou uváděny i nálezy paleolitického stáří, avšak s ohledem na absenci patiny a technologický ráz artefaktu jej datujeme spíše do období neolitu až eneolitu.

Literatura

Hanžl, P., Krejčí, Z., Vít, J., Otava, J., Novák, Z., Stráník, Z. 1999: *Geologická mapa Brna a okolí 1: 50 000.* Praha: Český geologický ústav.

Kuča, M., Kovář, J., Nývltová Fišáková, M., Přichystal, A. 2006: Lengyelské osídlení hradní ostrožny v Lelekovicích, okr. Brno-venkov. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCI, 89–98.

Skutil, J. 1936: Übersicht der mährischen paläolitischen Funde. *Światowit* XVI (1934–35), 47–78.

Unger, J. 2009: Babí lom a okolí ve světle archeologických výzkumů. In: J. Černohlávek a kol.: *Babí lom*. Brno: Littera, 54–56.

Obr. 40. Svinošice. Počátkové rohovcové jádro ze západního svahu kopce Babí lom. Foto J. Bartík.

Fig. 40. *Svinošice. Initial chert core from the western slope of Babí lom Hill. Photo by J. Bartík.*

Summary

An isolated large chert core weighing 788 g (Fig. 40) was discovered in Svinošice (Blansko District) on the western slope of Babí lom Hill (563 m ASL), the most remarkable summit north of Brno. The artefact was prepared from the Olomučany-type chert with its source located about 8–9 km to the northeast. The initial core can be dated with a high probability to the Neolithic-Eneolithic period. Possible corresponding settlements have been reported from the area of Kuřim in the western surroundings of Babí lom Hill (Unger 2009) or from Lelekovice (south of the rocky range; Kuča et al. 2006).

Antonín Přichystal, Jaroslav Bartík

Šardice (okr. Hodonín)

„Šardické díly“.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 48.9701883N, 16.9951206E

V průběhu předstihového archeologického výzkumu na trase VTL plynovodu Moravia (lokalita 02/22) bylo v odkryté ploše zachyceno celkem pět archeologických objektů. Většinu z nich je možné přiřadit dle hojného archeologického materiálu ke kultuře s moravskou malovanou keramikou. Odkryto bylo několik sídlištních objektů (např. obr. 41) a také rozměrný hliník porušený recentními inženýrskými sítěmi, který byl zkoumán systémem řezů. Prozkoumané nálezové situace sídlištního rázu doplňuje mělký kostrový hrob orientovaný ve směru V–Z (obr. 42), který se však z důvodu absence hrobového inventáře nepodařilo blíže datovat.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Several settlement features of the Moravian Painted Ware culture (Fig. 41) and an undated shallow inhumation grave (Fig. 42) were investigated in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in ‘Šardické díly’ field (Hodonín District).

Ivan Čižmář

Obr. 41. Šardice. Zahloubený objekt kultury s moravskou malovanou keramikou. Foto I. Čižmář.

Fig. 41. *Šardice. Sunken feature of the Moravian Painted Ware culture. Photo by I. Čižmář.*

Obr. 42. Šardice. Nedatovaný kostrový hrob. Foto I. Čižmář.
Fig. 42. *Šardice. Undated inhumation grave. Photo I. Čižmář.*

Šelešovice (okr. Kroměříž)

„Pod Rozdíly“, parc. č. 476/10.

Lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30399–A30542.

Lokalizace: WGS-84: 49.2554600N, 17.3620861E

Práce na archeologických výzkumech na katastru obce Šelešovice, v trati „Pod Rozdíly“ probíhaly v letech 2015 až 2017 (Bartík et al. 2018, 11–13) a byla při nich vybudována základní technická vybavenost pro novostavby rodinných domů. V předchozích etapách zde bylo prozkoumáno několik desítek archeologických objektů náležejících k sídlištím lengyelské kultury, lužické kultury doby bronzové a raného středověku. V roce 2022 byl realizován výzkum na jedné z posledních, dlouhodobě nezastavěných parcel (parc. č. 476/10) v jižní části lokality. V souladu s doposud zjištěnými skutečnostmi byly prozkoumány tři raně středověké objekty (viz svazek Středověk a novověk), jeden rozsáhlý hliník kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 43) a jeden menší objekt nejisté datace. Zajímavostí jsou dvě stoličky mamuta srstnatého (dle určení M. Roblíčkové) pocházející z horních partií zásypu neolitického hliníku (viz oddíl Paleolit).

Obr. 43. Šelešovice. Kolmý snímek plochy výzkumu s centrálním hliníkem lengyelské kultury. Foto M. Popelka.
Fig. 43. *Šelešovice. Vertical photo of the excavation area with the central exploitation feature of the Lengyel culture. Photo by M. Popelka.*

Literatura

Bartík, J., Fojtík, A., Popelka, M. 2018: Sídliště lengyelské kultury Šelešovice – „Pod rozdíly“. *Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a muzea regionu Valašsko* XVI(1–2), 8–31.

Summary

A rescue archaeological excavation has been carried out in ‘Pod Rozdíly’ field (Šelešovice cadastral area, Kroměříž District) since 2015 in connection with the construction of family houses and their infrastructure. A part of the settlement of the Moravian Painted Ware culture was investigated among other finds dating to various periods (Bartík et al. 2018). In 2022, a large exploitation pit of the Lengyel culture (Fig. 43) was excavated on plot No. 476/10. The pit’s fill yielded two complete molars of the woolly mammoth.

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov)

Ul. Brněnská.

Lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1668906N, 16.7181206E

Během plošného odkryvu před stavbou bytového domu na ulici Brněnská ve Šlapanicích byl dokumentován jediný sídlištní objekt datovatelný rámcově do mladého neolitu.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

One settlement feature dating generally to the Late Neolithic period was documented during an area excavation carried out before the construction of an apartment building in Šlapanice (Brno-Country District).

David Parma

Švábenice (okr. Vyškov)

„Malá strana“.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště, příkopové ohrazení. Mikrosondáž/vzorkovací sondáž. Průzkum.
Uložení nálezu: Muzeum Vyškovska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2282308N, 17.1341825E

V roce 2022 pokračoval systematický výzkum reliktů pravěkého osídlení v zalesněné centrální části Litenčické pahorkatiny. Průzkumy se v prvotní fázi projektu zaměřují na vyhledávání potenciálních terénních reliktů v krajině, které by umožnily případnou identifikaci nových archeologických lokalit v lesním prostředí. K vyhledávání zájmových poloh je pak využíváno analýzy digitálního modelu reliéfu získaného leteckým

laserovým snímkováním zemského povrchu (cf. Čižmář et al. 2021, 194–196). V dalším kroku jsou potenciální zahloubené struktury ověřovány v terénu formou mikrosondáže (50 × 50 cm). Tímto způsobem se podařilo E. Urbanovi v zájmovém prostoru objevit dvě nová neolitická sídliště (katastr Orlovic) a u několika již známých získat nové informace týkající se rozsahu lokality, nebo jejího chronologického vývoje. Mezi posledně zmíněné lokality se řadí také, v nedávné době identifikované sídliště s relikty socio-kultovní architektury na katastru obce Švábenice v trati „Malá strana". Lokalitu objevil v roce 2019 J. Martínek, který na lidarovém snímku (pořízeném v rámci projektu NAKI II, „Moravské křižovatky") identifikoval pozůstatky čtyřnásobného rondelu. V terénu pak ověřil výskyt terénních reliktů M. Kalábek, který zde získal při povrchové prospekci nepočetnou kolekci štípané industrie a atypické keramiky, jež umožňovala pouze rámcové datování lokality do neolitu (Kalábek, Martínek 2020a, 15; 2020b, 154). Od roku 2020 se prospekcím lokality intenzivně věnuje E. Urban, který odtud získal povrchovými sběry a mikrosondáží další archeologický materiál, jehož analýza umožnila pracovníkům Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., blíže specifikovat charakter a kulturně-chronologické zařazení zdejších lidských aktivit.

Lokalita je situována na ploše návrší pozvolna uklánějícího se směrem k severovýchodu, které ze dvou stran vymezují drobné vodní toky (bezejmenný a Pačlavický potok). Nadmořská výška zde osciluje mezi 390–395 m. V podloží se nacházejí spraše a sprašové hlíny. Nejvýznamnější komponentu na lokalitě reprezentují terénní relikty rondelu tvořeného pravděpodobně čtyřmi soustřednými příkopy (obr. 44). Situace v krajině však není příliš přehledná, jelikož relikty rondelu se zpravidla projevují jen jako nevýrazné terénní vlny s lokálním převýšením do 20 cm. Celkový počet příkopů či případných valů, stejně jako počet vstupů do rondelu by mohla osvětlit pouze geofyzikální prospekce či archeologický výzkum. Z lidarového snímku je patrné, že rozestupy mezi jednotlivými příkopy nejsou stejné. V centrální části se nachází v těsné blízkosti tři příkopy, přičemž nejmenší z nich dosahuje průměru 32 m. Čtvrtý (vnější příkop) je situován od vnitřních příkopů s větším odstupem 15 m a dosahuje průměru 76 m. Celková rozloha příkopy vymezené plochy činí 0,45 ha.

Později si E. Urban povšiml na lidarovém snímku také velmi nevýrazného reliktu valového tělesa a příkopu oválného půdorysu o rozměrech cca 200 × 170 m, které rondel excentricky obíhají (obr. 44). Hypotetický relikt ohrazení o rozloze okolo 2,5 ha se podařilo následně identifikovat i přímo v terénu, avšak dobře patrný je pouze ve východní části jeho průběhu, kde se projevuje jako nevýrazná terasovitá úprava s výraznějším převýšením na vnitřní straně. Kromě něj byla na digitálním modelu reliéfu rozpoznána ještě rozsáhlá terénní deprese nacházející se uvnitř tohoto areálu ve vzdálenosti cca 40 m SSV od vnějšího příkopu rondelu (obr. 44). Antropogenní původ reliktu byl ověřen následnou mikrosondáží (S1). Ze sondy byla získána kolekce 39 fragmentů keramiky, kterou je možné na základě některých profilů a charakteru keramické hmoty datovat rámcově do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Kromě keramiky byl z výplně sondy vyzvednut také drobný zlomek broušeného artefaktu vyrobeného z metabazitu typu Želešice, úštěp z valounu silicifikovaného pískovce a dva menší úštěpy (z jemnozrnného pískovce a kvarcitu) pocházející, soudě dle pracovních stop, z makrolitických kamenných nástrojů (pravděpodobně dvoudílných ručních mlýnků).

Další realizovaná sonda (S2) byla položena v nevýrazné terénní depresi nacházející se v centrální části rondelu (obr. 44). Sonda potvrdila přítomnost antropogenně ovlivněné vrstvy, ve které byly objeveny čtyři větší fragmenty keramiky a zlomek břitové partie sekeromlatu z metabazitu typu Želešice. Z keramických nálezů stojí za pozornost zejména výduť patrně z hrncovité nádoby či většího poháru, která je opatřena masivním výčnělkem typu „soví hlavička", jejichž výskyt v této vyspělé a masivní formě bývá spojován s mladším stupněm kultury s moravskou malovanou keramikou (Koštuřík 1973).

I přes řadu nově získaných poznatků jsou naše informace o prostorově-chronologickém vývoji lokality stále kusé. V budoucnu proto bude nutné pokračovat v terénních průzkumech, včetně aplikace dalších nedestruktivních forem archeologické prospekce. Prozatím můžeme vyslovit pouze předběžnou hypotézu, která zde predikuje déle trvající (vícefázové) lengyelské osídlení. Díky identifikovaným terénním reliktům vícenásobného rondelu nelze vyloučit, že osídlení lokality začalo již v nejstarší fázi kultury s moravskou malovanou keramikou a následně pokračovalo i v průběhu mladšího stupně, do kterého bychom s určitou rezervou mohli zařadit vznik oválného ohrazení, pro které lze najít tvarové a rozměrové analogie hned na několika nově objevených lokalitách prokazatelně z mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou v nedalekém Ždánickém lese (cf. Čižmář et al. 2021; Urban, Bartík 2022).

Literatura

Čižmář, I., Hajnalová, M., Martínek, J., Parma, D., Popelka, M., Urban, E. 2021: Nová pravěká ohrazení na Vyškovsku. Výsledky využití digitálních výškopisných modelů a terénní prospekce v roce 2020. *Pravěk. Nová řada* 29, 193–208.

Kalábek, M., Martínek, J. 2020a: Švábenice (okr. Vyškov), Malá strana. Neolit. Rondel? Sídliště. Povrchový průzkum. *Ročenka 2019*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 15–17, 39–40.

Kalábek, M., Martínek, J. 2020b: Švábenice (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 61(1), 154.

Koštuřík, P. 1973: *Die Lengyel-Kultur in Mähren. Die jüngere mährische bemalte Keramik*. Studie Archeologického ústavu ČSAV Brno VI(1). Praha: Academia.

Urban, E., Bartík, J. 2022: Mouřínov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 63(1), 136–137.

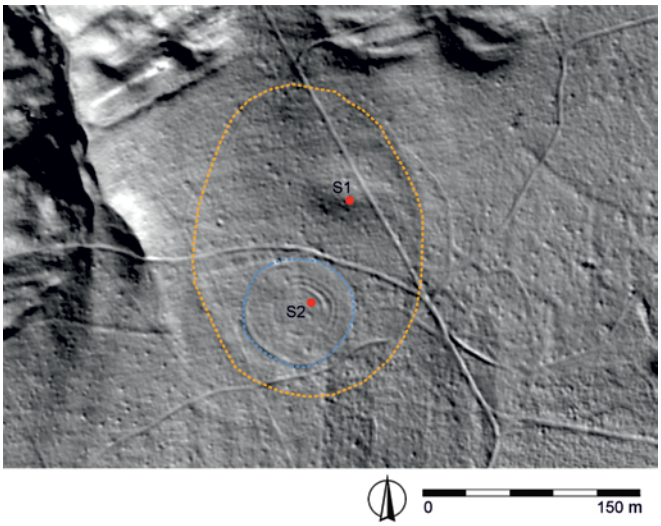

Obr. 44. Švábenice. Poloha ohrazení a zkoumaných sond na digitálním modelu reliéfu. Autoři E. Urban, J. Bartík.

Fig. 44. *Švábenice. Location of enclosures and excavated test pits on the digital elevation model. Authors E. Urban, J. Bartík.*

Summary

Systematic surface surveys were carried out in the location of a possible quadruple circular enclosure (rondel) in 'Malá strana' field (Švábenice cadastral area, Vyškov District) in 2020–2022. New finds enabled refining the site chronology, dating it to the period of the Moravian Painted Ware culture. Another oval enclosure extending over an area of about 2.5 ha (Fig. 44) was identified during the prospection. Despite the recently acquired archaeological data, our knowledge of the site's spatial-chronological development is still insufficient. Therefore, archaeological research will continue in future, including applying other non-destructive field methods. So far, we can only preliminary hypothesise that the site represents a long-existing multi-phase Lengyel settlement. Based on the presence of a rondel, we cannot rule out that the site has been occupied already in the earliest phase of the Moravian Painted Ware culture and continued to its later phases to which we can also probably date the construction of the oval enclosure. It is possible to find analogies for the shape and dimensions of the enclosure of the same period at the newly discovered sites in the nearby Ždánice Forest (cf. Čižmář et al. 2021; Urban, Bartík 2022 etc.).

Jaroslav Bartík, Eliáš Urban

Uničov (k. ú. Nová Dědina u Uničova, okr. Olomouc)

„Mezi Vodami".

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.8060458N, 17.1275997E

Metodou povrchové prospekce získal V. Tilšar v trati „Mezi Vodami" početnou kolekci archeologických nálezů. Poloha se nachází severně od Nové Dědiny na Uničovsku a z geografického hlediska jde o rovinatou lokalitu, kterou vymezují toky Oskavy a Oslavy a silnice ze Šumvaldu do Nové Dědiny a Horní Sukolomi. Shromážděný soubor nálezů tvoří zejména štípaná industrie a pouze několik kusů keramiky. Zatímco štípaná industrie byla v dané poloze nalézána opakovaně, fragmenty keramiky se na lokalitě podařilo najít pouze jednou, po hluboké orbě. Čtyři kusy keramiky můžeme podle ryté výzdoby i celkového zpracování přiřadit ke kultuře s lineární keramikou.

Štípanou industrii reprezentují zejména úštěpy různých velikostí (77 ks), méně se objevují čepele (18 ks), zlomky čepelí (18 ks) nebo čepele s laterální retuší (15 ks). Četnější výskyt registrujeme ještě u jednopodstavových jader (13 ks), z nichž některá jsou značně vytěžená. Z nástrojů máme k dispozici jen pět škrabadel, šest srpových čepelí, rydlo a vrták. Část industrie má na povrchu dochovanou kůru a několik kusů nese stopy po přepálení. Jako surovina byl používán především silicit z glacigenních sedimentů, méně silicit krakovsko-čenstochovské jury a jedním kusem je zastoupen rohovec typu Olomučany (za pomoc s určením štípané industrie děkuji M. Moníkovi z Univerzity Palackého v Olomouci).

Všechny výše uvedené poznatky naznačují, že se v dané trati rozkládalo sídliště kultury s lineární keramikou, kde probíhala také výroba štípané industrie. Jde o nově objevené sídliště této kultury na Uničovsku (cf. Trňáčková 1963, 76–77; Kalábková 2013, 20–22), které doplňuje naše aktuální poznatky o osídlení Uničovské plošiny v mladší době kamenné.

Literatura

Kalábková, P. 2013: Mladší a pozdní doba kamenná. In: K. Konečný a kol. (ed.): *Uničov. Historie moravského města*. Uničov: Město Uničov, 20–29.

Trňáčková, Z. 1963: Archeologická sbírka bývalého městského musea v Uničově. *Archeologické rozhledy* XV(1), 74–87.

Summary

A collection of the chipped stone industry and several Neolithic pottery sherds was recovered by V. Tilšar during a surface survey conducted 'Mezi Vodami' field (Nová Dědina u Uničova cadastral area, Olomouc District). Based on the findings, it is assumed that a settlement of the Linear Pottery culture with a production workshop for the chipped stone industry was situated in this area.

Lukáš Hlubek

Uničov (okr. Olomouc)

„Za Dráhou", parc. č. 760/16, 760/19, 850/2, 850/4, 850/7, 850/8, 1683/1, 1683/3.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: -1099347.79, -555006.7; -1099686.59, -555070.54; -1099618.83, -555278.86; -1099383.07, -555154.54

V srpnu až říjnu 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný výzkum polykulturní neolitické lokality na stavbě rozšíření areálu firmy Miele. Lokalita se rozkládá na mírné vyvýšenině v rovinatém terénu severně od Uničova v polní trati „Za Dráhou" v nadmořské výšce 236–237 m. Lokalita je z východu a severovýchodu ohraničena bezejmennou vodotečí.

Skrývky areálu o velikosti 10 ha zachytily na ploše cca 7 ha osídlení z neolitu a eneolitu. Celkově bylo prozkoumáno 1764 sídlištních objektů a tři kostrové hroby. Neolitické osídlení se pojí s osadou kultury s lineární keramikou, které náleží 19 půdorysů nadzemních dlouhých domů (vyšší struktura: 2–11, 13–16, 18–23 a 25), dlouhé stavební jámy doprovázející domy, zásobní

Obr. 45. Uničov. Půdorys domu kultury s lineární keramikou. Foto M. Kalábek.
Fig. 45. *Uničov. Linear Pottery culture longhouse. Photo by M. Kalábek.*

jámy a soujámí. Domy (obr. 45) mají tradiční podobu pětiřadé konstrukce s různým stavem dochování sloupových jamek, s orientací SSV–JJZ nebo SSZ–JJV (1×) a rozměry (délka: 7–42 m, šířka 5–9 m). Uvnitř domů (struktura 05 a 15) byly zachyceny chronologicky mladší kostrové hroby lengyelské kultury (H1–H3).

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A settlement of the Linear Pottery culture extending over an area of 7 ha was discovered in connection with the expansion of the Miele company grounds in the northwest part of Uničov (Uničov cadastral area, Olomouc District). A total of 19 longhouses (Fig. 45) oriented NNE–SSW and NNW–SSE measuring 7–42 m × 5–9 m were excavated among the other typical settlement features.

Marek Kalábek, Vít Záhorák, Lukáš Šín

.....

Vranov (k. ú. Vranov u Brna, okr. Brno-venkov)

„Veselý kopeček“, parc. č. 365/75.

Neolit–eneolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.3100536N, 16.6256303E

U příležitosti výstavby plynovodu (REKO VTL Brno – Adamov – Blansko III. – Vranov) v úseku Vranov–Šebrov–Kateřina proběhl v místě budoucí stavby v březnu 2022 předstihový průzkum v místech cca 10 m širokého pásu skrývky, která předcházela vlastnímu hloubení rýh plynovodu. Na jižním svahu „Veselého kopečku“ byl z povrchu podloží vyzvednut ojedinělý artefakt představující čepel odštípnutou z hlízy šedého rohovce.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A preliminary excavation was carried out in March 2022 in connection with the REKO Brno-Adamov-Blansko III high-pressure gas pipeline construction in the Vranov–Šebrov–Kateřina route. A blade made of grey chert was found in the slope of ‘Veselý Kopeček’ field (Vranov u Brna cadastral area, Brno-Country District).

Petr Kos

.....

Vyškov (okr. Vyškov)

Ul. Brněnská; Nouzka, parc. č. 2123/64, 2123/86.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Vyškovska, p. o., inv. č. A 128 342 – A 128 379.

Lokalizace: WGS-84: 49.2678894N, 16.9842878E

Na ploše budovaného Retail centra ve Vyškově byl během skrývek ornice odkryt jeden rozsáhlejší archeologický objekt (500). Jednalo se sídlištní objekt kultury s moravskou malovanou keramikou, patrně exploatační jámu. V silně zhutněném terénu byly provedeny dva podélné řezy. Jáma obsahovala nevelké množství keramiky, zvířecích kostí a kamenů.

V blízkém okolí proběhly v nedávné době další záchranné výzkumy. Během budování průmyslové zóny Nouzka II byla v letech 2007–2018 zkoumána sídliště kultury únětické, velatické a z laténského období a pohřebiště protoúnětické, únětické, laténské a mladohradištní (Mikulková 2008; 2009; 2011; Geislerová, Parma eds. 2013).

Literatura

Mikulková, B. 2008: Vyškov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 49, 326.

Mikulková, B. 2009: Vyškov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 50, 303–304.

Mikulková, B. 2011: Vyškov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 52(1), 204.

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2013: *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010.* Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., 303–304.

Summary

A large archaeological feature (500) was uncovered during a shopping centre construction in Vyškov (Nouzka town part, Vyškov District). The feature, typologically an exploitation pit of the Moravian Painted Ware culture, yielded pottery sherds, animal bones and stones.

Blanka Mikulková

.....

Zdounky (k. ú. Nětčice, okr. Kroměříž)

„Topole“.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (neolit). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2402311 N, 17.3183956 E; 49.2395991 N, 17.3185462 E; 49.2405936 N, 17.3216261 E; 49.2400009 N, 17.3218248 E

Záchranný archeologický výzkum na katastru Nětčice v trati „Topole“ proběhl v dnech 4. – 5. 4. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachyceny byly dva od sebe vzdálené objekty, z nichž jeden mohl být determinován jako hliník kultury s moravskou malovanou keramikou. Šlo o nepravidelně oválnou jámu o rozměrech 340 × 300 cm a hloubce 0,5 m s vanovitým profilem. Výplň objektu obsahovala velké množství keramických fragmentů, včetně charakteristických prvků, jako jsou rohatá ucha s otvorem i bez otvoru a méně četně pak malé výčnělky při okrajích. Kromě zlomků keramických nádob objekt neobsahoval jiné typy artefaktů.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

An isolated pit of the Moravian Painted Ware culture, which yielded an abundant ceramic material, was investigated during a watching brief carried out in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in Zdounky (Nětčice cadastral area, Kroměříž District).

Vít Záhorák

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Otíčka“, „Rohatec“.

Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2333533N, 17.3030592E

V rámci předstihového záchranného archeologického výzkumu před stavbou VTL plynovodu Moravia byl v únoru 2022 dokončen výzkum asi 200 m dlouhého pásu mezi silnicí III/42815 a říčkou Olšinkou, který byl ještě rozdělen železnicí Zborovice–Zdounky na dvě nestejně velké části.

Jednalo se o polykulturní lokalitu s těžištěm osídlení v mladší a pozdní době bronzové (viz oddíl Doba bronzová). Mimo toto osídlení se však na lokalitě ojediněle objevují i zahloubené objekty náležející kultuře s lineární keramikou.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

In February 2022, a 200 m long excavation area situated between the III/42815 road and Olšinka Rivulet, and further divided by the Zborovice–Zdounky railway track (Zdounky cadastral area, Kroměříž District), was investigated in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction. Besides the Bronze Age settlement, a few sunken features of the Linear Pottery culture were also identified at the site.

Jakub Novotný

Ždánice (k. ú. Ždánice, okr. Hodonín)

„Pašerova bouda“.

Lengyelská kultura. Příkopové ohrazení. Sonda. Průzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1087328N, 17.0600253E

V roce 2022 pokračoval systematický výzkum lengyelského osídlení Ždánického lesa. Již od svého objevení E. Urbanem v roce 2020 (cf. Čižmář et al. 2021) je lokalita každoročně cílem několika terénních prospekcí, při kterých jsou v různých ročních obdobích dokumentovány relikty opevnění a prováděny povrchové sběry. Jednotlivé nálezy keramických fragmentů téměř po celé východní části vnitřní plochy ohrazení ukazují na poměrně vysokou hustotu lidských aktivit. Mezi lety 2021 a 2022 zde byly pod záštitou Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., položeny také dvě menší zjišťovací sondy, které poskytly archeologický materiál spolehlivě datovatelný do mladšího stupně lengyelské kultury. Ze sondy S2/22 se podařilo získat kromě jednotlivých fragmentů keramiky také torzo menší putny opatřené dvojicí rohatých uch s vertikálním otvorem. Vzhledem k silné fragmentarizaci a absenci části nádoby bylo možné její tvar rekonstruovat pouze kresebně (obr. 46). S ohledem na situování zájmové lokality v krajině, rozlohu (cca 8,5 ha), tvar (nepravidelně oválný), charakter ohrazení (trojice příkopů a valů) a na doklady intenzivního osídlení pouze uvnitř ohrazení interpretujeme lokalitu jako strategicky situovaný výšinný, ohrazený areál z mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou, kterých nově evidujeme v západní části Ždánického lesa prozatím pět. Ačkoliv mohl být vznik neolitických ohrazených areálů motivován podobnými socio-ekonomickými faktory, nelze struktury ze Ždánického lesa po typologické stránce paralelizovat s kruhovými rondely budovanými na počátku lengyelského osídlení Moravy. Pro pochopení jejich skutečného významu v okolní sídelní struktuře bude nutné pokračovat v dalším výzkumu, včetně areálu v poloze „Pašerova bouda“.

Literatura

Čižmář, I., Hajnalová, M., Martínek, J., Parma, D., Popelka, M., Urban, E. 2021: Nová pravěká ohrazení na Vyškovsku. Výsledky využití digitálních výškopisných modelů a terénní prospekce v roce 2020. *Pravěk. Nová řada* 29, 193–208.

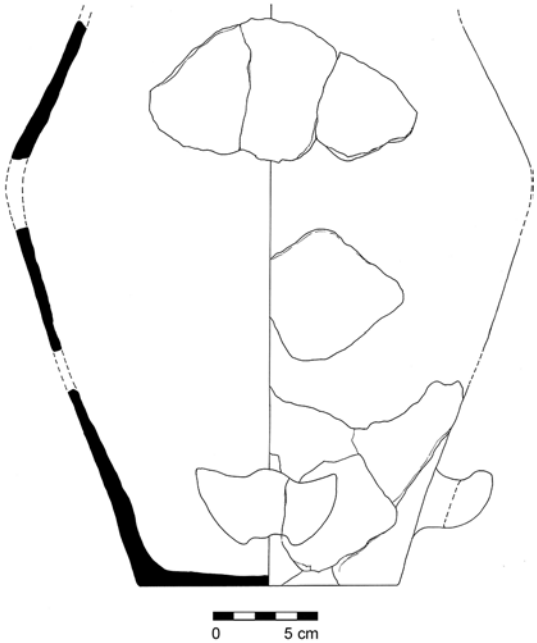

Obr. 46. Ždánice. Nádoba ze sondy S2. Kresba J. Bartík.
Fig. 46. *Ždánice. Vessel from the S2 test pit. Drawing by J. Bartík.*

Summary

Systematic research on the Lengyel culture occupation in the Ždánice Forest (Ždánice cadastral area, Hodonín District) continued in 2022. Since the site discovery in 2020 (cf. Čižmář et al. 2021), the remains of the fortification have been regularly surveyed every year in different seasons. Between 2021 and 2022, two excavated test pits yielded archaeological material dating to the later phase of the Lengyel culture. A small fragment of a large pitcher was recovered from the S2/22 test pit. However, due to its fragmentary state and a missing part of the vessel, it was only possible to reconstruct the shape in a drawing (Fig. 46).

Jaroslav Bartík, Eliáš Urban

Eneolit
Eneolithic

Bezměrov (okr. Kroměříž)
„Přední hony“.
Jordanovská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3239761N, 17.3242731E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Bezměrov, trať „Přední hony“ byl proveden pracovníky Archeologického centra Olomouc, p. o., v době mezi 19. a 20. květnem roku 2022 v souběhu se stavbou VTL plynovodu Moravia. Nalezena byla jedna jáma o rozměrech 290 × 240 × 96 m s nepravidelným trychtýřovitým průřezem (obr. 1). Ve výplni objektu se nacházelo větší množství keramických fragmentů. Na některých z nich byla patrná typická rytá výzdoba jordanovské kultury ve formě lomených meandrů. Kromě keramiky byly ve výplni i četné nálezy kamenné štípané industrie včetně masivního silicitového škrabadla. Asi 350 m severně od objektu byla v předešlém roce prozkoumána část sídliště s moravskou malovanou keramikou (Záhorák 2022, 121).

Literatura
Záhorák, V. 2022: Bezměrov (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(1), 121.

Obr. 1. Bezměrov. Půdorys prozkoumané jámy jordanovské kultury. Foto V. Záhorák.
Fig. 1. *Bezměrov. A view of the Jordanów pit. Photo by V. Záhorák.*

Summary
An isolated pit of the Jordanów culture (Fig. 1) was found during a rescue excavation carried out in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline in Bezměrov (Kroměříž District). The pit was most probably a part of as yet unknown settlement.

Vít Záhorák

Brno (k. ú. Dolní Heršpice, okr. Brno-město)
„Pod Větrolamem“, parc. č. 406/18.
Kultura nálevkovitých pohárů. Sídliště. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1585592N, 16.6152033E

V souvislosti s chystaným rozšířením dálnice D1 proběhly na jižním okraji dálničního tělesa přeložky inženýrských sítí, které svými liniovými výkopy zachytily asi 10 archeologických objektů, z nichž část se hlásila k období eneolitu a starší doby železné. Z katastru Dolních Heršpic lze zmínit zásobní jámu s bohatým keramickým materiálem baalberské fáze kultury nálevkovitých pohárů, která byla porušena halštatským hrobem H 800.

Literatura
Neuvedeno.

Summary
About ten archaeological features were recognised in trenches dug out in connection with a planned expansion of the D1 motorway in ‘Pod Větrolamem’ field (Dolní Heršpice cadastral area, Brno-City District). The features included one storage pit with rich pottery finds dated to the Baalberge phase of the Funnel Beaker culture.

Petr Kos, Jiří Kala, Andrea Matějíčková

Brno (k. ú. Jehnice, okr. Brno-město)
„Na Babě“.
Kultura zvoncovitých pohárů. Ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2849267N, 16.5964808E

Při průzkumů v okolí obcí Lelekovice a Jehnice bylo objeveno v roce 2019 neolitické sídliště datované do kultury s moravskou malovanou keramikou (viz oddíl Neolit). V průběhu let 2019 a 2022 bylo tato území dále sledována F. Marešem.

Lokalita se nachází na jižním úbočí kopce Na Babě (s kótou 401 m n. m.), který se zvedá nad soutokem Babídolského potoka a Ponávky, na jižně orientovaném zemědělsky obdělávaném plató v nadmořské výšce 370–374 m mezi silnicí vedoucí z Jehnic do Lelekovic a lesem spadajícím již do katastru obce Lelekovice.

Ojedinělý nález štípané industrie byl objeven F. Marešem zhruba uprostřed koncentrace neolitických artefaktů. Jednalo se o typickou šipku s křidélky kultury se zvoncovitými poháry z rohovce typu Krumlovský les.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

In 2021, a typical point of the Bell Beaker culture was found at the newly discovered settlement of the Moravian Painted Ware culture in 'Na Babě' field (Jehnice cadastral area, Brno-Citry District).

František Mareš, Jan Krása

.....

Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město)

Ul. Mařákova č. p. 1598/33.

Kultura zvoncovitých pohárů. Ojedinělý artefakt. Povrchový nález. Průzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2010000N, 16.6842778E

V roce 2022 byl předán k analýze starší nález silicitového hrotu šípu, který objevil v roce 1993 M. Bubík v prostoru zahrady za domem č. p. 1598/33 v Brně-Líšni. Po typologické stránce může být artefakt determinován jako kompletně dochovaná trojúhelníkovitá šipka s křidélky odpovídající v typologii N. Clémenta (2020, 10) typu 9, či v typologii J. Olivíka (2009, 260) typu J. Zatímco z jedné strany je hrot celoplošně retušován, z druhé se nachází retuš pouze po obvodu (obr. 2). Rozměrově se jedná o značně subtilní exemplář (16,5 × 12 × 3 mm) s hmotností 0,44 g. Šipka je zhotovena z kvalitního světle šedého silicitu z glacigenních sedimentů, představujícího pro oblast Brněnska importovanou surovinu (cf. Přichystal 2009, 46–49). Z chronologického hlediska může být nález datován pravděpodobně do období pozdního eneolitu (kultura zvoncovitých pohárů; k analogiím viz Kopacz et al. 2009), zcela vyloučeno však nemůže být ani o něco mladší datování do starší doby bronzové (cf. Kopacz, Šebela 2006, např. Tabl. LIV: 1).

Původní nálezový kontext není znám, s ohledem na absenci dalšího doprovodného materiálu (z prostoru pravidelně obdělávané zahrady nebyl doposud získán další archeologický materiál) můžeme patrně vyloučit, že nález pochází ze sídlištního prostředí či z porušeného hrobu, a naopak se přiklonit k interpretaci coby ojedinělého ztrátového předmětu. V širším okolí Brna-Líšně pak známe hned několik lokalit z pozdního eneolitu až starší doby bronzové (souhrnně Kuča, Stuchlík 2011; Salaš, Stuchlík 2011), s jejichž existencí by mohl výše popsaný nález silicitového hrotu šípu souviset. Nejbližší sídliště kultury zvoncovitých pohárů pak bylo identifikováno na severním svahu nedaleké (cca 1,2 km) Stránské skály (Bartík et al. 2018; Bartík, Šebela 2019).

Literatura

Bartík, J., Kopacz, J. Nývltová Fišáková, M., Přichystal, A., Šebela, L., Škrdla, P. 2018: Question of chert exploiting on the Stránská skála Hill (Brno-Slatina, Czech Republic) by the Bell Beaker People. In. J. Kleijn, M. Furholt, J. Müller (eds): *Think global, act local! Bell Beakers in Europe. Bell Beaker Workshop Kiel 2017.* Journal of Neolithic Archaeology. Special edition 4/2018. Kiel: Verlag Dr. Rudolf Habelt, 185–202.

Bartík, J., Šebela, L. 2019: Use of cherts of the Stránská skála type in the prehistoric times – Late Eneolithic. In: J. Kopacz. J. (ed.): *The end of the Stone age on the Stránská skála Hill in Brno – lithic production or "optimalization"*? Collectio Archaeologica Ressoviensis XLI. Rzeszów, Brno: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 77–81.

Clément, N. 2020: The prestige of warriors: Bell Beaker archers' equipment in Central Europe. *Préhistoires Méditerranéennes* 8, 1–63. DOI:10.4000/pm.2167. Dostupné také z: https://journals.openedition.org/pm/2167.

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L., Matějíčková, A. 2009: *Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context.* Brno, Kraków: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Polska Akademia Umiejętności.

Kopacz, J., Šebela, L. 2006: *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich.* Kraków, Brno: Polska Akademia Umiejętności.

Kuča, M., Stuchlík, S. 2011: Proměnlivá společnost pozdní doby kamenné. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku.* Statutární město Brno, Archiv města Brna, 171–226.

Olivík, J. 2009: Studies on Bell Beaker lithic industry in Moravia. Arrowheads. In: J. Kopacz, A. Přichystal, L. Šebela: *Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 46. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i., 257–268.

Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy.* Brno: Masarykova univerzita.

Salaš, M., Stuchlík, S. 2011: Civilizace doby bronzové. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku.* Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 229–318.

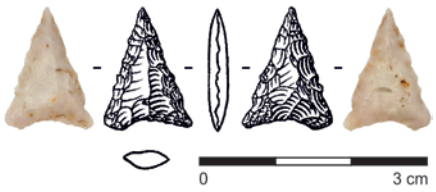

Obr. 2. Brno-Líšeň. Hrot šípu. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.

Fig. 2. *Brno-Líšeň. An arrowhead. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.*

Summary

A silicite arrow found in 1993 in the garden of House No. 1598/33 (Líšeň cadastral area, Brno-City District) was only handed over for analysis in 2022. Based on the typology, the artefact is a completely preserved triangular arrow with barbs (Fig. 2) made of light grey silicite from glacigenic sediments. The arrow can probably be dated to the Bell Beaker culture but the Early Bronze Age origin cannot be ruled out.

Jaroslav Bartík, Miroslav Bubík, Antonín Přichystal

.....

Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město)

Staré Zámky.

Kultura nálevkovitých pohárů. Hradiště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně u nálezce.

Lokalizace: WGS-84: 49.2162842N, 16.7160392E

V březnu 2022 při povrchovém sběru na známé lokalitě Staré Zámky v Brně-Líšni nalezl A. Romanovský unikátní perfektně opracovaný hrotitý nástroj zhotovený z polského kropenatého silicitu typu Świeciechów (v polštině krzemień nakrapiany). Předmět má hmotnost 10,92 g, délku 50 mm, maximální šířku 16 mm a výšku 8,5 mm. Je podélně oboustranně opracován strmou retuší, hrotitě zakončen, na protilehlém konci byl podle zúžení pravděpodobně zachycen v dřevěné nebo kostěné rukojeti (obr. 3). Zcela analogický předmět není zobrazen ani v souhrnné práci o świeciechowském silicitu od B. Balcera (2002), patrně nejvíc se mu blíží tzv. *pazur* na obr. 41f v jeho práci.

Surovina má výraznou kropenatou stavbu tvořenou bělavými skvrnkami o velikosti 1–2 mm v tmavě nažloutle hnědé barvě silicitové hmoty (Munsell: dark yellowish brown, 10YR 4/2). Rovněž vzhledem ve vodní imerzi pod stereomikroskopem odpovídá zmíněné polské surovině. Mimo jakoukoliv pochybnost se jedná o materiál donesený až ze středního Polska, ze severního okolí Annopole na východním břehu Visly, ze vzdálenosti kolem 420 km vzdušnou čarou.

Aleš Romanovský má plochu hradiska Staré Zámky rozdělenou do čtyř sektorů, popisovaný artefakt byl nalezen v jeho severovýchodním sektoru D, 36 m od severního okraje pole a 78 m od východního okraje pole. Na Starých Zámcích bylo již v roce 2017 vyzvednuto škrabadlo z této atraktivní suroviny (Přichystal et al. 2018), nálezy výtečně opracovaných nástrojů ze świeciechowského silicitu na Moravě jsou charakteristické především pro kulturu nálevkovitých pohárů, proto stejné stáří předpokládáme i pro tento povrchový nález.

Literatura

Balcer, B. 2002: *Ćmielów – Krzemionki – Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN Warszawa.

Přichystal, A., Romanovský, A., Šebela, L., Kuča, M. 2018: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 59(1), 145–147.

Obr. 3. Brno, Staré Zámky. Hrotitý nástroj ze świeciechowského silicitu. Foto T. Malá.

Fig. 3. *Brno, Staré Zámky. A pointed tool made of Świeciechów silicite. Photo by T. Malá.*

Summary

A pointed tool (Fig. 3) made of Świeciechów silicite dated to the Funnel Beaker culture was found at the Staré Zámky site (Líšeň cadastral area, Brno-City District).

Antonín Přichystal, Aleš Romanovský

.....

Brno (k. ú. Maloměřice, okr. Brno-město)

„Občiny"; Maloměřice III.

Jevišovická kultura. Sídliště. Povrchový sběr. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: S-JTSK: -594150, -1159450

Ve sbírce Josefa Lavického (viz oddíl Paleolit, heslo Tvarožná) je několika nepatinovanými artefakty zastoupena i osada jevišovické kultury nad řekou Svitavou (Valoch, Šebela 1995), z větší části odtěžená kamenolomem. Jde o hranolové a ploché

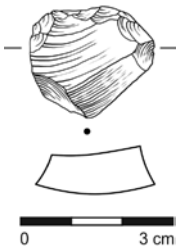

Obr. 4. Brno-Maloměřice. Miniaturní příčné drasadlo. Kresba T. Janků.

Fig. 4. *Brno-Maloměřice. A miniature transversal side scraper. Drawing by T. Janků.*

jednopodstavové jádro, diskovité bifaciální jádro, diskovité bifaciální jádro, čtyři jádrovité zbytky a zlomky, čtyři úštěpy, tři zlomky malých čepelí a dva úštěpky. Jediný úštěp je výrazně retušován a může být označen za miniaturní příčné drasadlo (obr. 4). Ze sběrů autora zprávy pochází pazourkové úštěpové škrabadlo (flint?), půlený valoun jemného silicitu s několika negativy do kůry vrchlíku a rohovcový úštěp s všesměrnými negativy. Surovinou je většinou rohovec typu Olomučany a jiné jurské rohovce též s černou kůrou, zatímco křídové rohovce zcela chybí, ač jejich zdroje leží nejblíže.

Při této příležitosti se lze vrátit k dnes již klasickému, byť zcela ojedinělému artefaktu (obr. 5), který zde vyzvedl K. Valoch a považoval jej za trojboké kýlovité škrabadlo, dokládající příslušnost souboru k aurignacienu (Valoch 1955, 323, obr. 22). Soudím, že předmět patří ke zdejšímu osídlení jevišovickou kulturou, protože jeho nejbližší, byť zdaleka ne přesné analogie, najdeme právě v eneolitu (Šebela et al. 2015, tab. I: 9, V: 9, XVIII: 15). Unikátní artefakt lesklého povrchu je vyroben z tlustého úštěpu eratického pazourku a jen místy je pokryt proužkovanou bílou patinou, vpravo silnější, vlevo a distálně slabší, přičemž pravá horní část (s recentním poškozením) je ventrálně zcela bez patiny.

Literatura

Šebela, L., Přichystal, A., Humpolová, A., Prokeš, L. 2015: Eneolithic hillfort Starý Zámek near Jevišovice. A contribution to lithic chipped industry in southwestern Moravia. *Přehled výzkumů* 56(1), 59–118. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_studie_3.pdf.

Valoch, K. 1955: Spodní aurignacien v Maloměřicích u Brna. *Práce Brněnské základny ČSAV* 27(6), 321–340.

Valoch, K., Šebela, L. 1995: Eneolitické výšinné sídliště v Brně-Maloměřicích. *Časopis Moravského zemského muzea. Vědy přírodní* LXXX(1–2) LXXX, 45–77.

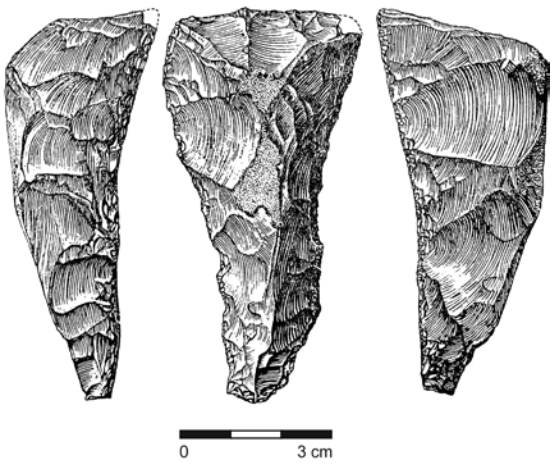

Obr. 5. Brno-Maloměřice. Ojedinělý artefakt. Kresba T. Janků.

Fig. 5. *Brno-Maloměřice. An unique find. Drawing by T. Janků.*

Summary

A miniature side scraper (Fig. 4), cores and several flakes were found in Josef Lavický's collection originating from surface surveys conducted at the multi-period site Maloměřice III in 'Občiny' field (Maloměřice cadastral area, Brno-City District). The artefacts were made of Olomučany-type chert and other Jurassic cherts (also with black cortex), while Cretaceous cherts are absent, although they represent the closest source of raw material. It is also worth mentioning a unique artefact (Fig. 5), which K. Valoch picked up.

Martin Oliva

Čejč (okr. Hodonín)

„Nivy".

Střední eneolit, kultura zvoncovitých pohárů. Pohřební areál, sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.9523140N, 16.9292311E; 48.9464947N, 16.9303417E; 48.9523409N, 16.9304081E; 48.9466334N, 16.9313083E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Čejč v trati „Nivy" proběhl ve dnech 14. 2. – 2. 3. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zkoumaná lokalita se nachází jihovýchodně od obce Terezín, na břehu bývalého Kobylského jezera. Šlo o původně poloslané jezero o rozloze přes 5 km^2, s hloubkou až 10 m, jež vzniklo zřejmě na počátku holocénu (Havlíček, Zeman 1979). K postupnému zániku jezera došlo v 19. století, kompletně vysušeno bylo v 60. letech 20. století. V blízkosti jeho břehu byla pracovníky Archeologického centra Olomouc, p. o., zjištěna osada ze starší doby římské, několik pravěkých objektů a dva dětské kostrové hroby kultury zvoncovitých pohárů (obr. 6). V obou případech šlo o mělké dětské hroby o rozměrech 85 × 55 cm a 95 × 60 cm. Jejich hloubka byla 25 cm. Vlastní pohřby se zachovaly velmi fragmentárně, šlo ale o kostrové pohřby blíže neurčených částí skeletů, zachované zuby ale poukazují nejpravděpodobněji na lebky. Orientace hrobů byla ve směru sever–jih, hlava jednoho jedince byla uložena v severní části, druhý byl uložen hlavou k jihu. Podobná byla pohřební výbava, která u obou hrobů sestávala z jedné mísy a jednoho džbánku. Některé z nádob, například mísu, se podařilo zrekonstruovat vcelku, nádoby z hrobu 1 byly ale po rekonstrukci pouze fragmentární. V jednom z hrobů byl nalezen navíc úštěp štípané industrie. Na základě keramiky byly hroby datovány do období kultury zvoncovitých pohárů.

Dál od hrobů bylo prozkoumáno několik jam s převážně atypickou keramikou a několika kamennými úštěpy radiolaritu. Podle charakteru keramiky lze snad uvažovat o dataci do počátku středního eneolitu.

Obr. 6. Čejč. Pozůstatek jednoho z dětských kostrových hrobů. Foto L. Šín.
Fig. 6. *Čejč. The remains of one of the children's skeleton graves.. Photo by L. Šín.*

Literatura

Havlíček, P., Zeman, A. 1979: Kvartérní poměry mezi Kobylím, Brumovicemi a Čejčí na jihovýchodní Moravě. *Sborník geologických věd. Antropozoikum* 12,13–55.

Summary

A small multi-period site located on the bank of the vanished Kobylské Lake was investigated during a rescue excavation conducted in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline in Čejč (Hodonín District). Two Eneolithic child burials of the Bell Beaker culture (Fig. 6) and several unspecified Middle Eneolithic features were discovered.

Vít Záhorák

Dobromilice (okr. Prostějov)

„Nad Alejí", parc. č. 3622.

Kultura se šňůrovou keramikou. Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum a galerie v Prostějově, p. o., inv. č. 333.765–333.772.

Lokalizace: dvojice kostrových hrobů – S-JTSK: -557311.53, -1147344.11; hrob kultury se šňůrovou keramikou – S-JTSK: -557888.28, -1147067.88

V měsících září a říjnu letošního roku proběhl v jižní části katastrálního území obce Dobromilice, okr. Prostějov, záchranný archeologický výzkum související s výstavbou polní cesty a první etapou realizace protipovodňových opatření (AMČR). Plošné skrývky v místech budoucích zasakovacích příkopů, v poloze s pomístním názvem „Nad Alejí", poskytly hned několik cenných archeologických zjištění. Terénní archeologické situace se zde neomezily pouze na stopy sídlišť z doby bronzové (únětická kultura a mohylová kultura), ale poskytly i doklady funerálních aktivit pozdní doby kamenné. V prvním případě se jedná o dvojici kostrových hrobů bez výbavy (obr. 7), které svým charakterem připomínají dosud jen poměrně nečetné a donedávna zcela neznámé příklady pohřbů v natažené poloze z období kultury nálevkovitých pohárů (tj. starého eneolitu; blíže viz Šmíd et al. 2021); jejich stáří by mělo prozradit realizované radiokarbonové datování. Časové určení dalšího z odkrytých hrobů nám již nečiní žádných potíží. Jedná se o osamocený hrob kultury s keramikou šňůrovou, který však neunikl pozornosti již hluboko v pravěku. Sekundárně otevřená prostorná kvadratická jáma obsahovala *in situ* pouze hrnec, spodní část hrncovité nádoby, kančí kel a zajímavý předmět, snad pásovou záponu, vyrobenou z parohu (obr. 8). V zásypu byly sledovány rozmetané zbytky lidských kostí, a především trosky dalších nádob (amfory s vhloubenou výzdobou a nejméně jednoho poháru s dekorem provedeným pomocí otisků šňůry). Nálezová situace tak svědčí pro solitérní, patrně mužský kostrový hrob, záměrně situovaný na místě poskytujícím dostatečný rozhled do okolní krajiny a záměrně zřetelně opticky komunikujícím s dominantním geomorfologickým útvarem – Předinou u Dobrochova, z jejichž vrcholových partií registrujeme pravděpodobný hrob kultury

se šňůrovou keramikou (obr. 8), původně zřejmě umístěný pod mohylovým násypem (Šebela 1999, 49, Pl. 13: 5, 6, Pl. 186: 7a, b, 10a, b). Podobné funerální památky této doby patrně nebyly do krajiny umisťovány náhodně, ale dodržovaly předem stanovená prostorová schémata směřující k vzájemné dohlednosti, motivované snad snahou o vizuální kontrolu nad „krajinou předků" (k prostorovým analýzám blíže viz Fojtík et al. 2020, 146–148).

Literatura

AMČR: Záznam M-202203945 [cit. 2023-06-14]. Archeologická mapa České republiky.

Fojtík, P., Peška, J., Přichystal, A. 2020: Solitérní mužský hrob kultury se šňůrovou keramikou ze Smržic na Prostějovsku. *Pravěk. Nová řada* 28, 135–166.

Obr. 7. Dobromilice. Hrob 1/2022 s možnou datací do starého eneolitu. Foto P. Fojtík.

Fig. 7. *Dobromilice. Grave 1/2022 of a possible Early Eneolithic origin. Photo by P. Fojtík.*

Obr. 8. Dobromilice. Dokumentace hrobu kultury se šňůrovou keramikou. Foto P. Fojtík.

Fig. 8. *Dobromilice. Corded Ware burial. Photo by P. Fojtík.*

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and the adjacent Part of Silesia (Catalogue)*. Fontes Archaeologiae Moravicae XXVIII. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno.

Šmíd, M., Lečbych, M., Šmerda, J., Kala, J., Limburský, P. 2021: Sídliště a pohřebiště kultury nálevkovitých pohárů v Dambořicích, okr. Hodonín. Příspěvek k poznání pohřebišť s pohřby v natažené poloze. *Archeologické rozhledy* LXXIII(1), 3–47. DOI: 10.35686/AR.2021.1.

Summary

Two inhumation graves of a possible Early Eneolithic origin without grave goods (Fig. 7) and a 'secondarily disturbed' solitary Corded Ware burial (Fig. 8) with fragments of pottery vessels, a boar's tusk and an atypical antler object, possibly used as a belt-buckle hook, were discovered in 'Nad Alejí' field (Dobromilice cadastral area, Prostějov District).

Pavel Fojtík

Drysice (okr. Vyškov)

„Na Čtvrtkách", parc. č. 1214/7, 201/63–201/70, 201/52, 201/53, 201.
Mladší eneolit. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Vyškovska, p. o., inv. č. A 128 380 – A 130 066.

Lokalizace: WGS-84: 49.3316083N, 17.0560583E

Během rozšiřování mimoúrovňové křižovatky na dálnici D46 v Drysicích bylo v letech 2021 a 2022 prozkoumáno 25 archeologických objektů (obr. 9). Většinou se jednalo o sídlištní objekty různého stáří. Část patřila sídlišti z mladší fáze eneolitu.

První výzkumy v místě proběhly již v roce 1981, kdy bylo během stavby dálnice D 46 objeveno v poloze „Na Čtvrtkách" sídliště z mladšího eneolitu a starší doby bronzové (Čižmář et al. 1983, 73), konkrétně protoúnětické a únětické kultury. Eneolitické sídlištní objekty představovaly většinou různě velké jámy. Větší část objektů tvořily vakovitě zahloubené zásobnice, některé obsahovaly i kompletní nádoby či jejich části.

Literatura

Čižmář, M., Geisler, M., Rakovský, I. 1983: Rettungsgrabung in Drysice. *Přehled výzkumů* 1981, 73, obr. 34–35.

Obr. 9. Drysice. Pohled z dronu na zkoumanou plochu. Foto I. Čižmář.

Fig. 9. *Drysice. A drone view of the excavation area. Photo by I. Čižmář.*

Summary

A total of 25 archaeological features (Fig. 9) were excavated in 2021 and 2022 during an expansion of the grade-separated junction on the D46 motorway in 'Na Čtvrtkách' field (Drysice cadastral area, Vyškov District). In most cases, these were settlement pits of various sizes, the majority of which were storage pits with some of them containing complete pottery vessels. Part of the features can be dated to the later phases of the Eneolithic and the Early Bronze Age.

Blanka Mikulková

Chvalnov-Lísky (k. ú. Lísky, okr. Kroměříž)

„Kletiny".

Kultura zvoncovitých pohárů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1693714N, 17.2211893E; 49.1708640N, 17.2238294E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Chvalnov – Lísky I „Kletiny" proběhl ve dnech 3. 1. – 4. 2. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachycena byla část rozsáhlého sídlištního objektu kultury zvoncovitých pohárů (obr. 10, 11). Rozměry prozkoumané části byly 14 × 10 m, mimo plochu stavby dále zasahoval zbytek výkopu o neznámé velikosti, celková délka objektu byla proto větší, možná až dvojnásobná (28 m). Z výplně objektu pochází velké množství keramických fragmentů včetně několika celých nádob. Ve většině případů jde o obvyklou užitkovou keramiku bez zdobení. Mezi zdobené kusy lze zařadit mísy s rozšířeným okrajem, zdobené rytou klikatkou a malé zlomky zvoncovitých pohárů. Ze zvláštních keramických tvarů je možné zmínit minimálně dvě keramické lžičky. Kromě keramiky obsahovala výplň i větší množství štípané industrie včetně dvou silicitových šipek a jednu drobnou broušenou kamennou sekerku.

Prozkoumaný objekt představuje další část již dříve zkoumaného sídliště (Popelka 2015). Oproti staršímu výzkumu se ale podařilo několikanásobně navýšit množství získaných artefaktů z několika desítek na několik tisíc. Ačkoliv se nejde blíže vyjádřit k celkové osídlené ploše, je zřejmé, že šlo o strategickou polohu v krajině, umožňující vizuální kontrolu části údolí Litavky a území v okolí současné obce Střílky.

Obr. 10. Chvalnov-Lísky. Půdorys velkého sídlištního objektu kultury zvoncovitých pohárů. Foto V. Záhorák.

Fig. 10. *Chvalnov-Lísky. A plain view of the large Bell Beaker feature. Photo by V. Záhorák.*

Literatura

Popelka, M. 2015: *Lísky 2015, Kletiny. Realizace geologického průzkumného vrtu Lísky-1.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201700810. [cit. 2023-03-17]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-201700810.

Obr. 11. Chvalnov-Lísky. Profil nejhlubší části sídlištního objektu kultury zvoncovitých pohárů. Foto V. Záhorák.

Fig. 11. *Chvalnov-Lísky. A profile view of the deepest part of the Bell Beaker feature. Photo by V. Záhorák.*

Summary

A large feature of the Bell Beaker culture with an amount of pottery and chipped stone industry finds in its infill (Fig. 10, 11) was discovered in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline in the Chvalnov-Lísky cadastral area (Kroměříž District). It was probably part of a settlement complex, including several smaller features previously found nearby.

Vít Záhorák

Koryčany (okr. Kroměříž)

„Nad Loukami".

Kultura se šňůrovou keramikou. Hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1141812N, 17.1467755E; 49.1151698N, 17.1469533E; 49.1141228N, 17.1475276E; 49.1152544N, 17.1476848E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Koryčany „Nad Loukami" proběhl v dnech 2.–3. 5. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Ve zkoumané ploše byl zachycen mělký objekt nepravidelného půdorysu, interpretovaný jako hrob. V jeho výplni se nalézalo pět částečně zachovalých keramických nádob a část retušované silicitové čepele. Nádoby se koncentrovaly při východní a západní hraně objektu, uprostřed se nacházel prázdný prostor. Kostra tvořící vlastní pohřeb se nedochovala. Původní osa pohřbu byla dle tvaru hrobové jámy a uložení hrobové výbavy sever–jih. Na základě analýzy keramického inventáře byl hrob přisouzen kultuře se šňůrovou keramikou (obr. 12).

Nález tohoto hrobu představuje zástupce již třetí skupiny většího pohřebního okrsku kultury se šňůrovou keramikou v údolí Kyjovky, západně od obce Koryčany. První hroby byly

objeveny v roce 1955 v prostoru bývalého Jednotného zemědělského družstva na katastru obce Mouchnice, v trati „Díly za vraty“ (Benešová 1959). Dva další hroby byly nalezeny v loňském roce v průběhu předstihových prací v rámci trasy plynovodu Moravia na katastru Koryčan, v trati „Padělky“, asi 300 m jižně od tohoto nově odkrytého hrobu (Záhorák 2022; Záhorák et al. 2022).

Literatura

Benešová, A. 1959: Hrob lidu s keramikou šňůrovou z Mouchnic na Moravě. *Archeologické rozhledy* XI(2), 149–154.

Záhorák, V. 2022: Koryčany (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(1), 150–151.

Záhorák, V., Peška, J., Johančík, R. 2022: Nové poznatky k pravěkému a raně středověkému osídlení z katastru obce Koryčany (okr. Kroměříž). In: M. Kršová, J. Peška (eds.): *Ročenka 2021*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 96–135.

Obr. 12. Koryčany, „Nad Loukami“. Hrob kultury se šňůrovou keramikou bez zachovalé kostry. Foto V. Záhorák.

Fig. 12. *Koryčany, ‘Nad Loukami’. A grave of the Corded Ware culture without a preserved skeleton. Photo by V. Záhorák.*

Summary

The remains of a Corded Ware burial (Fig. 12) and two unspecified storage pits were discovered in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline in Koryčany (Kroměříž District). The grave was most probably part of a larger burial site situated along the River Kyjovka.

Vít Záhorák

Koryčany (okr. Kroměříž)

„Roviny“.

Kultura zvoncovitých pohárů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1037273N, 17.1499791E; 49.1040390N, 17.1505913E; 49.1023246N, 17.1514613E; 49.1026260N, 17.1521858E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Koryčany „Roviny“ proběhl ve dnech 6.–9. a 24.–25. 5. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachyceno bylo celkem pět objektů, rozdělených současnou pozemní komunikací na dvě skupiny. První skupina byla tvořena třemi objekty a archeologické nálezy umožnily dataci jednoho z nich do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Ve druhé skupině byly dva objekty, přičemž z jednoho byly získány artefakty kultury zvoncovitých pohárů.

Objekt kultury zvoncovitých pohárů se nacházel společně s jednou menší jámou na druhé straně komunikace vedoucí z Koryčan do Kyjova než objekt kultury s moravskou malovanou keramikou. Jednalo se o větší jámu, pravděpodobně hliník, analogickou k jiným sídlištním lokalitám téže kultury. Celkové rozměry jámy není možné určit, jelikož v rámci plochy výzkumu byla zachycena pouze část objektu. Délka zkoumaného profilu byla 4,6 m, hloubka 1 m. Ve výplni bylo nalezeno 112 kusů převážně nezdobených keramických fragmentů. Kromě keramiky byly ve výplni nalezeny ještě tři kusy štípané industrie.

Je možné, že toto sídliště mělo spojitost s hrobem ženy nalezeným v předešlém roce v blízkosti Koryčan, v trati „Dráhy“ (Záhorák 2022; Záhorák et al. 2022).

Druhý objekt na lokalitě neobsahoval ve výplni žádné archeologické nálezy. Celkový charakter uloženiny navíc naznačuje spíše přírodní původ.

Literatura

Záhorák, V. 2022: Koryčany (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(1), 150–151.

Záhorák, V., Peška, J., Johančík, R. 2022: Nové poznatky k pravěkému a raně středověkému osídlení z katastru obce Koryčany (okr. Kroměříž). In: M. Kršová, J. Peška (eds.): *Ročenka 2021*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 96–135.

Summary

Already the fourth archaeological site has been discovered in ‘Roviny’ field (Koryčany cadastral area, Kroměříž District) in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline. A total of five features were investigated during a rescue excavation conducted in May 2022. Feature 5 represents a larger settlement pit dated to the Bell Beaker culture.

Vít Záhorák

Kroměříž (k. ú. Hradisko, okr. Kroměříž)

„Díly nad silnicí“, „Pod Hroby“.

Kultura se šňůrovou keramikou. Hrob. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3212558N, 17.3427372E

Během sondáže pro ověření výsledků plošného magnetometrického měření byl vedle objektů z doby bronzové odkryt jediný hrob kultury se šňůrovou keramikou.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A single grave of the Corded Ware culture was excavated during a trial trenching conducted to verify the results of surface magnetometer measurements in ‘Díly nad silnicí’ and ‘Pod Hroby’ fields (Hradisko cadastral area, Kroměříž District).

David Parma, Jaroslav Peška

Lešany (k. ú. Lešany u Prostějova, okr. Prostějov)

Intravilán obce (zahrada Pokorných), parc. č. 298.

Kultura šňůrové keramiky. Hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -564488.25, -1130463.80

V měsících únoru až říjnu 2022 probíhal v Lešanech u Prostějova záchranný archeologický výzkum realizovaný prostějovským pracovištěm Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v souvislosti s výstavbou souboru osmi rodinných domů a jejich napojením na inženýrské sítě. Atraktivním objevem je osamocený hrob náležející lidu kultury se šňůrovou keramikou. V nebývale rozměrné hrobové jámě či spíše hrobové komoře o objemu téměř 8 m^3 byly při dně rozptýleny lidské kosti nedospělého jedince a předměty jeho pohřební výbavy (obr. 13). Tuto tvořily dvě keramické nádoby (džbán a hrnec), dvě kamenné sekery, silicitová čepel, kostěné dláto, soubor čtyř drobných silicitových šipek, a v neposlední řadě i dva předměty z mědi, konkrétně břitva/nožík a drobné šídlo. Je nutné poznamenat, že se v tomto případě jedná, spolu s hrobem narušeným v roce 1924 pří výstavbě silnice vedoucí z nedaleké Ohrozimi do Vícova (Šebela 1999, 117–118, Pl. 135: 2), v geografickém regionu Prostějovska o dosud nejzápadněji situovaný doklad funerálních aktivit tohoto období.

Literatura

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware culture in Moravia and in the adjacent part of Silesia* (*Cataloque*). Fontes Archaeologie Moravicae XXIII. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.

Obr. 13. Lešany. Hrob kultury se šňůrovou keramikou. Foto P. Fojtík.
Fig. 13. *Lešany. A grave of the Corded Ware culture. Photo by P. Fojtík.*

Summary

A grave of the Corded Ware culture (Fig. 13) was investigated during a rescue excavation conducted in connection with family houses construction in Lešany (Lešany u Prostějova cadastral area, Prostějov District). The large grave pit yielded grave goods typical for single and rich-equipped 'male' burials. The grave not only contained pottery but as well two stone axes, a bone chisel, a silicite blade, a set of four small silicite arrows and two copper items (a razor/knife and an awl). It is the westernmost situated Corded Ware grave to date in the Prostějov region.

Pavel Fojtík

Litovel (k. ú. Myslechovice, okr. Olomouc)

„Hliník“, parc. č. 142/51.

Jordanovská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.,
inv. č. 33/2022-103-1, 33/2022-103-4

Lokalizace: WGS-84: 49.6749094N, 17.0352028E; 49.6749408N, 17.0353275E; 49.6751481N, 17.0352444E; 49.6751378N, 17.0350928E

Dne 1. 4. 2022 bylo v obci Myslechovice během archeologického dohledu na mechanizací skryté ploše pro stavbu rodinného domu zjištěno narušení archeologických situací. Ty se zde projevovaly tmavě šedou barvou hlíny o celkové ploše přibližně 4 × 4 m v jinak žluto okrovém podloží. Z této tmavě šedé hlíny navíc na povrch vystupovaly archeologické nálezy ve formě drobných zlomků pravěké keramiky. Tato vrstva označená číslem 102 tak byla interpretována jako kulturní. V jižní a západní části stavby vrstva 102 zabíhala pod vrstvu ornice mimo zkoumanou plochu.

Dne 3. 6. 2022 byl na dotčené stavbě zahájen samotný záchranný výzkum, přičemž došlo ke kresebné a fotografické dokumentaci profilu vrstvy 102, kterou v několika místech přeťal liniový výkop základového pásu. V dokumentované části dosahovala vrstva 102 mocnosti až 80 cm.

Další narušení archeologické situace bylo zaznamenáno v severní části skryté plochy. Na začištěném povrchu se objevil objekt oválného tvaru, který se v okrovém podloží projevoval tmavě šedou výplní. Objekt označený číslem 1 (obr. 14) byl podroben celkové exkavaci, načež se podařilo zachytit dvě rozdílné výplně, které dostaly označení 103 a 104. Hloubka objektu byla 42 cm a oválný půdorys měl rozměry 167 × 145 cm. Z výplně 103 byl získán malý soubor zlomků keramiky dle charakteristické výzdoby náležející nositelům jordanovské kultury. Materiál keramického těsta v tomto souboru je převážně písčitý, s ostřivem z jemného křemičitého písku s drobnými kousky slídy. Na některých zlomcích je vhloubená jordanovská výzdoba tvořená jemnými rytými liniemi, jeden z nich je opatřen šikmo provrtaným výčnělkem (inv. č. 33/2022-103-1). Z hlediska typů nádob jsou zde fragmenty mís, džbánů a v jednom případě je zastoupen zlomek řadící se do zvláštních tvarů (inv. č. 33/2022-103-4).

Dle deskripce keramického materiálu podle P. Koštuříka je možné náš soubor přiřadit do středního jordanovského stupně (Koštuřík 1997, 94–95). Milan Zápotocký se domnívá, že jordanovská kultura tvoří prozatím nejvýraznější složku jak našeho,

Obr. 14. Myslechovice. Sídlištní objekt jordanovské kultury. Foto R. Johančík.
Fig. 14. *Myslechovice. A settlement feature of the Jordanów culture. Photo by R. Johančík.*

tak i středoevropského časného eneolitu (Zápotocký 2016, 5). Dalšími lokalitami v širším regionu, kde zanechali nositelé jordanovské kultury stopy své přítomnosti, jsou např. lokality Troubelice a Rybníček, které spadají do tzv. uničovské skupiny (Čižmář et al. 2004, 213). Z nověji zkoumaných lokalit je to pak např. Olomouc-Slavonín, ul. Arbesova (Kalábek 2004, 145; Vránová 2009, 271–272).

Literatura

Čižmář, Z., Pavúk, J., Procházková, P., Šmíd, M. 2004: K problému definování finálního stádia lengyelské kultury. In: B. Hänsel, E. Studeníková (Hrsg.): *Zwischen Karpaten und Ägäis: Neolithikum und ältere Bronzezeit. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*. Internationale Archäologie, Studia honoraria 21. Rahden/Westf: Verlag Maria Leidorf, 207–232.

Kalábek, M. 2004: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 45, 145.

Koštuřík, P. 1997: Poznámky k jordanovské kultuře na Moravě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 2, 89–112.

Vránová, V. 2009: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 50, 271–272.

Zápotocký, M. 2016: Jordanovská kultura na východě Čech. *Památky archeologické* CVII, 5–49. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2011/02/PA_107_2016_01_Zapotocky.pdf.

Summary

Several archaeological contexts were disturbed during building construction in 'Hliník' field in Myslechovice (Olomouc District). A cultural layer and one feature (Fig. 14) were then investigated in the course of a short rescue excavation in June 2022. Based on the finds (pottery fragments), the settlement activities at the site can be dated to the period of the Jordanów culture.

Radek Johančík

Lutopecny (okr. Kroměříž)

„Dolní Kupecké".

Kultura s moravskou malovanou keramikou. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3017122N, 17.3265340E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Lutopecny, „Dolní Kupecké" proběhl dne 8. 3. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachycen byl jeden objekt, obsahující ve výplni skromný keramický inventář, který umožňuje přiřadit ho ke kultuře s moravskou malovanou keramikou. Kromě zlomků keramických nádob objekt neobsahoval jiné typy artefaktů. Na lokalitě nebyly zachyceny jiné doklady lidských aktivit.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A single pit of the Moravian Painted Ware culture was investigated in Lutopecny (Kroměříž District). Neither the finds nor the pit allowed more precise dating.

Vít Záhorák

Martinice (k. ú. Martinice u Holešova, okr. Kroměříž)

„Zadní osmuží".

Kultura zvoncovitých pohárů. Pohřební areál. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3046361N, 17.5822475E; 49.3049403N, 17.5808044E; 49.3053250N, 17.5809656E; 49.3050697N, 17.5824086E

V březnu roku 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný archeologický výzkum na stavbě R4901 Hulín–Fryšták, na lokalitě Martinice II, v polní trati „Zadní osmuží". Zkoumaná lokalita leží jihozápadně od obce Martinice, ve vzdálenosti cca 1,8 km od centra obce, v nadmořské výšce 231 m.

Během skrývek ornice zde bylo objeveno 16 hrobových celků a čtyři menší sídlištní objekty. Odkryté hroby byly seskupeny na ploše pravoúhlého trojúhelníku. Delší spodní rameno mělo průběh V–Z s krajními body na okrajích hrobů H16 na západní straně a H6 na straně východní. Kratší pravoúhlé rameno směrované S–J tvořily hroby H6 na jižním okraji a H3 na okraji severním. Spodní řada hrobů orientovaná V–Z byla zaujímala úsek v délce 24 m. V této řadě ležely hroby H15, H16, H10 a H13. Těsně nad nimi se nacházela druhá, kratší řada hrobů. Jednalo se o celky s čísly H9, H7, H11 a H12. Vertikální řada hrobů s průběhem S–J měla délku cca 15,5 m. Řada byla tvořena hroby s čísly H6, H5, H4, a H3. Uvnitř trojúhelníku se našly další tři hrobové jámy náležející hrobům H1, H2 a H8.

Orientace hrobových celků byla značně rozmanitá; nejčastější SSV –JJZ, u hrobů H3, H6, H10 a H12, a SV–JZ, u hrobů H1, H2, H9 a H11. Hroby H4 a H13 jsou orientovány v ose SSZ–JJV, hrob H5 v ose S–J a hrob H14 ve směru SZ–JV. Dvě hrobové jámy, H15 a H16 mají orientaci V–Z a byly jako jediné na pohřebišti v superpozici. Jen s menším odklonem k severu, tedy SSV–JJZ, je směrován hrob H7.

Jáma hrobu H8 měla téměř pravidelný kruhový tvar. Ve třech hrobech, H4, H5 a H11, byly objeveny zbytky koster. V hrobech H4 a H5 se dochovaly pouze pozůstatky zubů a na dně hrobu H11 se našly strávené zbytky kostry. V hrobech H1 a H15 byly odkryty zbytky žárových pohřbů. V ostatních hrobech stopy kosterních pozůstatků zachyceny nebyly.

Z hrobů se podařilo vyzvednout menší soubor milodarů. Je nutno podotknout, že značná část keramických artefaktů byla hůře vypálená a dochovala se ve fragmentárním stavu. Celé nádoby či jen zlomky nádob se vyskytovaly v devíti hrobech. Jen v několika případech se podařilo zjistit tvar a druh nádoby už během preparace hrobové jámy.

Kvalitněji vypálená a zachovalá keramika byla objevena v hrobech H9 a H11: jednalo se o mísy se širokým se širokým, rovně seříznutým okrajem s profilem písmene „T". V dalším z hrobů H7 byla nalezena jednoduchá mísa s jedním protáhlým výčnělkem umístěným pod okrajem. Dovnitř mísy byl uložen menší džbánek. Další kategorie nádob středních až menších rozměrů reprezentují džbánky, objevené v hrobech H6 a H9. V několika případech byly do hrobů uloženy hrncovité nádoby. S jistotou bylo možné identifikovat jen exemplář z hrobu H15. Z hrobu H9 (nejbohatšího na keramickou výbavu) pochází na pohřebišti jediný pohár tmavé barvy zdobený rytým ornamentem.

Broušená industrie byla na pohřebišti zastoupena jednou kamennou sekerkou, uloženou do hrobu H15, a jedním sekeromlatem objeveným v hrobě H4. V zásypu hrobu H11 byla objevena srdcovitá šipka a ve výplni hrobu H16 retušovaný hrotitý pazourkový úštěp. Menší úštěp ležel vedle šálku v hrobě H13 a pazourková šupina v zásypu H6. Zcela bez milodarů byly hroby H2, H3, H5, H12 a H14.

Pohřebiště v Martinicích dle předběžného terénního a laboratorního zkoumání obsahuje dvě kulturní složky. Jsou jimi kultura zvoncovitých pohárů a kultura nitranská. Na základě keramických nálezů, mís s rozšířeným, rovně seříznutým okrajem (H9 a H11), a především nálezu poháru typického pro nositele kultury zvoncovitých pohárů lze alespoň část hrobových celků přiřadit k této kultuře, z hrobu H13 pocházející dobře zachovalý šálek zdobený šňůrovým ornamentem pak ke skupině nitranské. Pravděpodobně jako nitranský můžeme označit také hrob s kamenným sekeromlatem (H4). Datování ostatních hrobových celků bude možné až po laboratorním zpracování nálezů.

Na základě shodné orientace výkopů prázdných hrobových celků se lze domnívat, že jejich kulturní příslušnost je totožná s datovanými hroby.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A burial site dated from the Eneolithic to the Early Bronze Age was investigated during a rescue excavation conducted in the route of the R 4901 Hulín–Fryšták road construction (Martinice u Holešova cadastral area, Kroměříž District). A total of 16 graves and four smaller settlement features were uncovered in an area of 26 m × 17 m. Only traces of almost decomposed skeletal remains in three graves and burnt bones in two graves were found. The graves yielded a small amount of pottery finds, a stone battle-axe, a stone axe, a flint arrowhead and several flint flakes. Based on the grave goods, three graves can be dated to the Bell Beaker culture and two to the Nitra culture. Five graves did not contain any grave goods.

Arkadiusz Tajer

Neplachovice (okr. Opava)

Ul. Zámecká, parc. č. 574/1.

Lengyelská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Slezské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49.9946811N, 17.8043378E

V podzimních měsících roku 2022 byl v místě realizován záchranný archeologický výzkum při realizaci a instalaci tepelného čerpadla včetně zemního kolektoru pro místní základní školu. Během výkopových prací bylo identifikováno pět objektů, z toho čtyři zásobnicové jámy a jeden blíže neurčený sídlištní objekt (obr. 15). Materiál nalezený ve výplních jednotlivých jam dovoluje situace přiřadit lidu lengyelské kultury. Záchranná akce navazovala na dřívější archeologické výzkumy (Juchelka et al. 2021, 216).

Literatura

Juchelka, J., Klápa, O., Petr, T. 2021: Neplachovice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 62(1), 216.

Summary

A part of the Lengyel settlement (Fig. 15) was investigated during a rescue excavation conducted in connection with the heat line construction in Zámecká Street (Neplachovice cadastral area, Opava District).

Jiří Juchelka, David Galia, Ondřej Klápa

Obr. 15. Neplachovice. Pohled na výzkum z ptačí perspektivy (snímek pořízen pozemním vrtulníkem DJI PHANTOM 4 PRO+). Foto J. Juchelka.

Fig. 15. *Neplachovice. A view of the excavation area (image taken with DJI PHANTOM 4 PRO+ drone quadcopter). Photo by J. Juchelka.*

Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)

Ul. Zdeňka Kučery, ul. Holainova; „Zahrady“, parc. č. 533/233, 533/416, 533/206, 533/247.

Jordanovská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: -1123599.80, -548243.43; -1123709.56, -548315.95

V březnu až květnu 2022 byl zkoumán prostor pod domy na parcelách č. 533/233, 533/416, 533/206, 533/247. Na ploše staveb bylo prozkoumáno pět mělkých sídlištních jam jordanovské kultury s ojedinělými nálezy keramiky. Lokalita leží na mírném svahu obráceném k východu s nadmořskou výškou 213 m. Jedná se o pokračování již známého sídliště (Kalábek 2022, 155).

Literatura

Kalábek, M. 2022: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 63(1), 155.

Summary

Five settlement features dated to the Jordanów culture were excavated in connection with the family houses construction in Zdeňka Kučery and Holainova streets in Olomouc (Slavonín cadastral area, Olomouc District) in ‘Zahrady’ field.

Marek Kalábek

Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)

„Kopec“.

Kultura nálevkovitých pohárů, kultura kulovitých amfor, kultura se šňůrovou keramikou, pravděpodobně kultura zvoncovitých pohárů. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: doposud neodevzdáno oprávněné organizaci, záležitost v jednání.

Lokalizace: WGS-84: 49.9786089N, 17.8487611E

Na polykulturní lokalitě „Kopec“ (viz oddíly Neolit, Doba bronzová, Doba římská a Doba stěhování národů), v severozápadní části katastru obce, bylo letošním povrchovým sběrem opětovně doloženo využití této polohy v eneolitu. Do pozdní doby kamenné lze zařadit poškozený sekeromlat z kulmské

prachovité břidlice (obr. 17: 3), nalezený bez týlní části. Použitá surovina a zřejmě i tvar odkazují ke kultuře nálevkovitých pohárů. Část nalezených keramických zlomků náleží kultuře kulovitých amfor, mezi jinými okraj mísy zdobené otiskem kroucené šňůry (obr. 16: 1), fragment výdutě s křemenným ostřivem, zdobený otiskem kroucené šňůry a důlky (obr. 16: 2) a pravděpodobně zlomek větší nádoby s tunelovitým ouškem, šikmo nasazeným (obr. 16: 4). Kulturu kulovitých amfor zde zjistil už Z. Brachtl, nálezy však nebyly publikovány (Brachtl 1997, 123). Získaný fragment bulavy zhotovené z místní droby (obr. 17: 2) lze zřejmě přiřadit jak ke kultuře nálevkovitých pohárů, tak i ke kultuře se šňůrovou keramikou. Poměrně křehká výchozí surovina patrně neumožňovala praktické použití, spíše plnila symbolickou funkci v hrobě. K eneolitu, snad také ke kultuře se šňůrovou keramikou, náleží lichoběžníková sekerka z droby (obr. 17: 1). Pečlivě broušená je pouze břitová část. Zbytek povrchu předmětu je jen hrubě opracován. V týlní části jsou dva vruby, které patrně nejsou sekundárního původu. Samotný břit je částečně poškozený. Keramický zlomek mísy s rozšířeným okrajem a velmi kvalitním výpalem (obr. 16: 3) může náležet kultuře zvoncovitých pohárů, ale i kulturám doby bronzové. Místní eneolitické produkci odpovídá i nález celého, plochého, kotoučovitého přeslenu, který však lze přiřadit i ke kultuře lužických popelnicových polí.

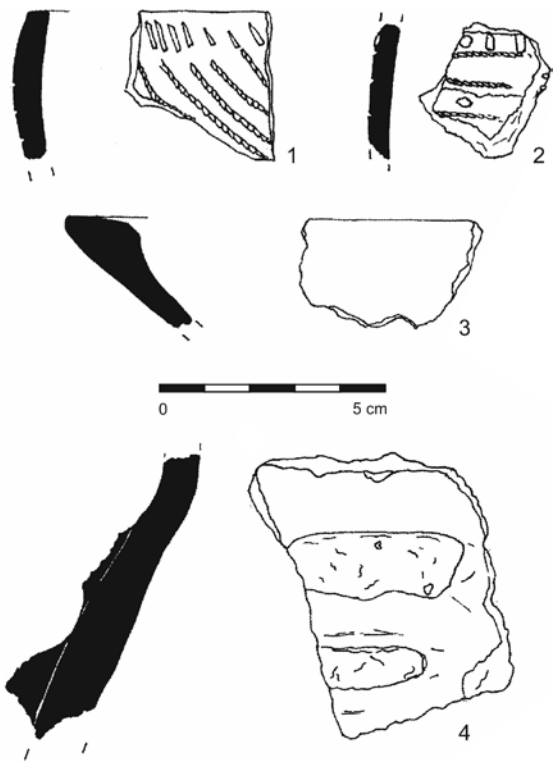

Obr. 16. Opava-Vávrovice, „Kopec“. Zlomky keramiky. 1, 2, 4 – kultura kulovitých amfor; 3 – pravděpodobně kultura zvoncovitých pohárů. Kresba J. Motěšický.

Fig. 16. *Opava-Vávrovice, ‘Kopec’. Pottery fragments 1, 2, 4 – Globular Amphora culture; 3 – probably the Bell Beaker culture. Drawing by J. Motěšický.*

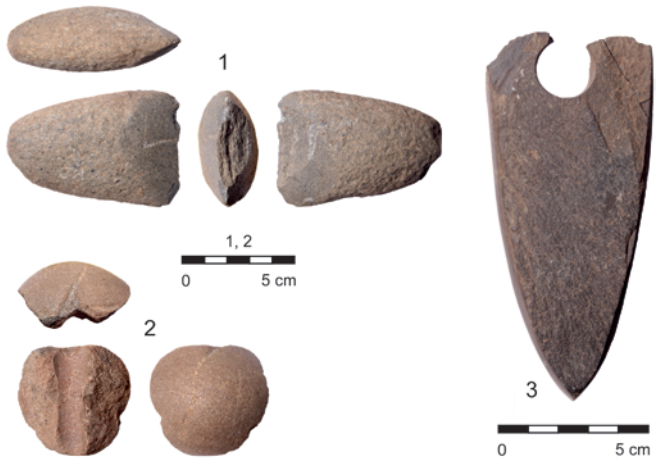

Obr. 17. Opava-Vávrovice, „Kopec“. Eneolitická kamenná industrie. Foto O. Anlauf.

Fig. 17. *Opava-Vávrovice, ‘Kopec’. Eneolithic stone industry. Photo by O. Anlauf.*

Literatura

Brachtl, Z. 1997: Vávrovice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 123–124.

Summary

A surface survey carried out in ‘Kopec’ field (Vávrovice cadastral area, Opava District) in 2022 brought again evidence for an Eneolithic occupation – the Globular Amphora culture (Fig. 16: 1, 2, 4), with a possible presence of the Bell Beaker (Fig. 16: 3) and Corded Ware cultures (Fig. 17: 1) at the site as well.

Jiří Motěšický

.....

Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)

Ul. Vávrovická; „U Palhanecké cesty“, parc. č. 388.

Kultura kulovitých amfor. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Ostravě.

Lokalizace: S-JTSK: - 499276.30, -1084014.55; -499293.66, -1083989.11; -499354.93, -1084034.51; 499348.29, -1084062.51; -499342.54, -1084061.24

V závěru roku 2022 proběhl archeologický výzkum vyvolaný stavbou montážní a administrativní budovy firmy Prestar, s.r.o., na parcele č. 388. Akce navázala na předchozí výzkumy z let 2001, 2002, 2003 a 2007, kdy zde byl postupně budován výrobní areál firmy (Zezulová, Šedo 2002, 22; Hlas 2008). Na skryté ploše o rozměrech cca 90 × 30 m bylo identifikováno celkem 48 zahloubených objektů (obr. 18). Konkrétně se jednalo o jeden rozsáhlý hliník, čtyři zásobní jámy, tři sídlištní objekty bez bližší interpretace a 40 sloupových jam, z nichž minimálně 21 náleželo konstrukci dlouhého třířadého domu. Dům byl orientován ve směru Z–V, což odpovídá i dříve zjištěným stavbám na lokalitě (Zezulová, Šedo 2002, 25). Z objektů pochází soubor archeologického materiálu s převahou keramiky. Získána byla také kolekce broušené a štípané industrie, v obou případech bylo zjištěno několik nedodělků a nepovedených předmětů. V jedné ze zahloubenin hliníku byl dokumentován pohřeb koně. Většina prozkoumaných objektů byla na základě získaného archeologického materiálu datována do kultury kulovitých amfor. Jen jeden menší sídlištní objekt obsahoval pouze materiál spadající do střední doby hradištní.

Literatura

Hlas, J. 2008: Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava). *Přehled výzkumů* 49, 301.

Zezulová, M., Šedo, O. 2004: Výsledky záchranného archeologického výzkumu ve Vávrovicích, okres Opava. In: E. Tomczak, V. Janák (eds.): *Badania Archeologiczne na Górnym Śląsku i Ziemiach Pogranicznych w latach 2001–2002*. Katowice: Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach, 22–31.

Obr. 18. Opava-Vávrovice, ulice Vávrovická. Letecký snímek zkoumané plochy. Foto J. Hlas.

Fig. 18. *Opava-Vávrovice, Vávrovická Street. Aerial photo of the excavation area. Photo by J. Hlas.*

Summary

Another part of the systematically excavated settlement of the Globular Amphora culture (Fig. 18) and one feature of the Middle Hillfort period were investigated during a rescue archaeological excavation in Opava (Vávrovice cadastral area, Opava District).

Jindřich Hlas

Oslavany (okr. Brno-venkov)

Stará hora.

Kultura nálevkovitých pohárů, badenská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49,120605N, 16,333695E; 49,116034N, 16,337196E; 49,115444N, 16,332180E

V průběhu června až listopadu 2022 proběhla první fáze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Oslavany-Stará hora pod záštitou Moravského zemského muzea v Brně a společnosti Archaia Brno z. ú. vyvolaná stavbou „Oslavany Stará hora – nová čtvrť pro bydlení" prováděnou společností Winning Estate Delta s.r.o. Výzkum zahrnoval prostor budoucích cestních komunikací a inženýrských sítí. Na základě starších dokladů a výzkumu prováděného Ústavem archeologické památkové péče Brno, v. v. i., při hloubení kanalizace, byly v tomto prostoru očekávány situace z období neolitu (Kos 2013). Letecké snímkování a pozůstatky po detektorářích naznačovaly potenciál lokality.

Ve východní části zkoumané plochy byl zachycen rozsáhlý polykulturní hliník. Kromě nálezů kultury s moravskou malovanou keramikou (viz oddíl Neolit) obsahoval i keramický inventář kultury nálevkovitých pohárů a badenské kultury. Doklady působení těchto kultur byly doloženy i v prostoru jihovýchodně od tohoto objektu.

Literatura

Kos, P. 2013: Oslavany (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 55(1), 168.

Summary

The first phase of a rescue excavation was conducted at the Oslavany – Stará hora site (Brno-Country District) from June to November 2022. The multi-period exploitation pit was recognised in the eastern part of the main settlement area. Besides other finds, the pit contained pottery of the Funnel Beaker and Baden cultures (Boleráz phase).

Katarína Bučová Čerňavová, Michal Bučo, Alžběta Bedáňová

Otice (okr. Opava)

Místní část Rybníčky; „U Hradecké cesty", parc. č. 760/1, 787/1, 862, 863, 865, 878.

Hornoslezská lengyelská skupina. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Slezské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49.9049031N, 17.8832764E

V jarních měsících roku 2022 probíhal na katastru Otic v místní části Rybníčky záchranný archeologický výzkum v souvislosti s plánovanou výstavbou výrobních hal firmy JATKA-KURKA s.r.o. Výzkum navazoval na předchozí záchrannou činnost z let 2021 (Juchelka et al. 2022). Během výzkumu bylo zachyceno 11 objektů: pět sídlištních objektů (oválné jámy bez bližší specifikace), jeden hliník, pět kůlových jamek. Objekty lze na podkladě nalezeného materiálu přiřadit lidu hornoslezské lengyelské skupiny v období její IV. fáze (obr. 19).

Literatura

Juchelka, J., Petr, T., Galia, D. 2022: Otice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 63(1), 156–157.

Obr. 19. Otice. Pohled na výzkum z ptačí perspektivy (snímek pořízen pozemním vrtulníkem DJI PHANTOM 4 PRO+). Foto J. Juchelka.

Fig. 19. *Otice. A view of the excavation area (image taken by a DJI PHANTOM 4 PRO+ drone quadcopter). Photo by J. Juchelka.*

Summary

A rescue excavation carried out in connection with the construction of storage halls for the Jatka Kurka company in 'U Hradecké cesty' field in Rybníčky (Otice cadastral area, Opava District) uncovered parts of an Eneolithic settlement (Lengyel culture; Fig. 19).

Jiří Juchelka, Tomáš Petr, David Galia

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Nivy"; trasa D 55.

Kultura nálevkovitých pohárů, badenská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0156464N, 17.3550589E

V první polovině roku 2022 byl dokončen průzkum trasy dálnice D 55 (levá polovina trasy) v lokalitě „Nivy" na katastrálním území Polešovice. Výzkum navazoval na etapu z roku 2021 (podrobněji viz oddíl Doba železná v tomto svazku s odkazem na

zprávu z předchozí etapy; zde i další literatura). Mezi prozkoumanými situacemi byly zachyceny i sídlištní objekty kultury nálevkovitých pohárů a kultury badenské.

Literatura

Lečbych, M., Popelka, M., Paulus, M., Popelková, R. 2022: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(1), 157–158.

Summary

For more information on the excavations conducted in the route of the D55 motorway in 'Nivy' field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District), see the *Iron Age* section. The features of the Funnel Beaker and Baden cultures were discovered here among the other archaeological contexts.

Miroslav Popelka, Marek Lečbych, Martin Paulus, Filip Šrámek

Stavěšice (okr. Hodonín)

„Roviny".

Kultura zvoncovitých pohárů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -569339, 1186456; -569323, -1186481; -568471, -1186025; -568455, -1186059

Předstihový záchranný výzkum před vlastní stavbou VTL plynovodu Moravia se uskutečnil na mírném jihozápadním svahu výrazného hřebene v trati „Roviny". Skrývka a následná exkavace lokalizovaných situací probíhala v lednu a únoru 2022.

Lokalita se nachází na jihozápadním svahu, který lemuje Šardický potok. Terén stoupá v několika nepatrných terasách až na výrazný hřeben směřující od severu k jihu, s nejvyšší kótou Příčky (260 m n. m.). Vlastní skrývka o délce cca 900 a šířce 30 m byla situovaná kolmo na linii hřebene po svahu do údolí. Jednotlivé archeologické situace se nacházely v několika koncentracích, situovaných vždy na tyto nepatrné terasy (zarovnání).

Pod cca 40–60 cm mocnou vrstvou ornice (nadloží) se nacházelo geologické podloží tvořené relativně pestrou směsicí světlých písků a písčitých jílů (třetihorní karpatský flyš), v omezené míře potom sprašovými hlínami.

Obr. 20. Stavěšice. Snímek větší stavební jámy. Foto M. Přichystal.

Fig. 20. *Stavěšice. Photo of a larger clay pit. Photo by M. Přichystal.*

V ploše výzkumu byly identifikovány dvě rozměrné stavební jámy (hliníky), zásobní jáma a několik sídlištních jam bez bližšího zařazení. Stavební jámy (první cca 12 ×10 × 1,5 m; druhá cca 8 × 6 × 1 m) obsahovaly četný typický materiál (keramika a kosti), datovatelný do období pozdního eneolitu (obr. 20). V dalších objektech se nálezy vyskytovaly pouze sporadicky.

V průběhu výzkumu se podařilo doložit sídlištní aktivity z období kultury zvoncovitých pohárů. Jde o značně rozptýlené osídlení bez dokladů kůlových jam nebo žlábků, které by ukazovaly na intenzivnější využití.

Literatura

AMČR: Záznam M-202200461 [cit. 2023-06-14]. Archeologická mapa České republiky.

Summary

The settlement of the Bell Beaker culture was investigated (Fig. 20) in Stavěšice (Hodonín District) during a rescue excavation conducted in 2022 in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction.

Richard Bíško

Sušice (k. ú. Sušice u Přerova, okr. Přerov)

Severní část katastru, parc. č. 69/3.

Pozdní eneolit. Ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4868944N, 17.5404325E

V roce 2021 nalezl terénní archeolog Muzea Komenského v Přerově, p. o., během povrchového sběru na parcele č. 69/3 v severní části katastru obce Sušice u Přerova torzo kamenného broušeného nástroje. Jedná se o dochovanou týlovou část sekeromlatu (obr. 21). Délka torza předmětu činí 45 mm. Maximální dochovaná šířka je 45 mm. Výška nástroje v úrovni otvoru pro topůrko je 35 mm. Hmotnost fragmentárně zachovaného artefaktu činí 94 g. Povrch nástroje má zrnitou texturu. Sekeromlat byl v minulosti přelomen v úrovni provrtu, který byl umístěn blíže k týlu nástroje. Průměr provrtu původně činil 17 mm. Na týlu nástroje se nachází nápadná deformace způsobená odlomením většího kusu horniny.

Popisovaný předmět byl zhotoven ze suroviny šedočerného zabarvení. Jedná se o vyvřelinu ze skupiny dioryt až gabro. Magnetická susceptibilita v případě sušického exempláře dosahovala nízké hodnoty 0,31 × 10^{-3} SI jednotek (Přichystal 2009, 201–203, 206–207).

Obr. 21. Sušice. Týl kamenného sekeromlatu. Foto Z. Schenk.

Fig. 21. *Sušice. The butt of a stone battle-axe. Photo by Z. Schenk.*

Nalezený artefakt lze rámcově datovat do období pozdního eneolitu. Nálezová poloha se nachází poblíž hrany tzv. Radslavické terasy pleistocénního stáří, na levobřeží řeky Bečvy. Nadmořská výška polohy je 230 m (Schenk 2019).

Literatura

Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy.* Brno: Masarykova univerzita.

Schenk, Z. 2019: Nejstarší osídlení katastru obce Sušice u Přerova ve světle archeologických pramenů. In: F. Janda, Z. Schenk, S. Šromota: *Kroniky vyprávějí: Sušice u Přerova*. Sušice: Obec Sušice, 4–32.

Summary

An isolated Eneolithic polished and drilled stone battle-axe (Fig. 21) made of igneous rock was found in 2021 during a surface survey in Sušice u Přerova (Přerov District) on plot No. 69/3.

Zdeněk Schenk

Šardice (okr. Hodonín)

„Pusté u dvorka“, parc. č. 6405.

Kultura zvoncovitých pohárů. Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -570131.49, -1186737.08; -570131.38, -1186733.04

V červenci roku 2022 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., záchranný výzkum při výstavbě VTL plynovodu Moravia v západní části polní tratě „Pusté u dvorka“, která se rozkládá přibližně 2,7 km severně od středu obce Šardice. Dosud neznámá lokalita je situována v nadmořské výšce okolo 231 m, na temeni protáhlého návrší (kóta 254,2 m n. m) vymezovaném údolím Šardického potoka a jeho pravým občasným přítokem.

V uvedeném místě rýha pro plynové potrubí porušila dvě hrobové jámy s kostrovými pohřby. Zemřelí byli v obou případech uloženi ve skrčené poloze na levém boku a s hlavou směřující k severovýchodu. Inventář hrobů tvořily pouze keramické nádoby, na jejichž základě lze oba celky datovat do kultury zvoncovitých pohárů.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A rescue excavation was carried out in the western part of ‘Pusté u dvorka’ field (Šardice cadastral area, Hodonín District) in July 2022 in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction. The pipeline trenching disturbed two inhumation graves of the Bell Beaker culture.

Jiří Kala, Michal Přichystal

Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov)

Ul. Brněnská.

Kultura se šňůrovou keramikou. Hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1668906N, 16.7181206E

Během plošného odkryvu byl prozkoumán jediný hrob kultury se šňůrovou keramikou. Jde o okraj dlouhodobě zkoumaného pohřebiště v poloze Brněnská pole (naposledy v roce 2020 viz Parma 2021).

Literatura

Parma, D. 2021: Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 62(1), 22.

Summary

A single grave of the Corded Ware culture was examined in Brněnská Street (Šlapanice u Brna cadastral area, Brno-Country District) during an area excavation.

David Parma

Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov)

Ul. Pod Žurání, parc. č. 3129/45, 3129/46 a další

Kultura se šňůrovou keramikou. Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1730953N, 16.7304961E

Během plošného výzkumu před stavbou průmyslové haly mezi hliníky cihelny západně při ulici Pod Žurání bylo zjištěno pět hrobů kultury se šňůrovou keramikou, ve všech případech s výraznými druhotnými zásahy a s celkově velkým prostorovým rozptylem. Jde patrně o novou lokalitu.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Five graves of the Corded Ware culture were found during an area excavation conducted in connection with the building construction in Pod Žurání Street (Šlapanice u Brna cadastral area, Brno-Country District).

David Parma, Petr Kos, Jiří Kala

Tovačov (okr. Přerov)

„U Pomníku“, parc. č. 362/66.

Kultura se šňůrovou keramikou. Ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4436528N, 17.2837631E

V závěru roku 2021 nalezl spolupracovník Muzea Komenského v Přerově, p. o., M. Komínek během povrchového sběru v trati „U Pomníku“, na parcele č. 362/66 při severním okraji katastru města Tovačova torzo broušeného kamenného nástroje. Jedná se o dochovanou břitovou část sekeromlatu (obr. 22). Délka torza předmětu činí 46 mm. Maximální dochovaná šířka je 42 mm. Výška nástroje v úrovni provrtu je 44 mm. Hmotnost artefaktu činí 113 g. Povrch nástroje byl kvalitně obroušen. Sekeromlat byl v minulosti

přelomen v úrovni provrtu, který byl umístěn blíže k břitu nástroje. Na dochované části stěny provrtu je nápadný svazek rýh, který mohl vzniknout při výrobě nástroje nebo následně po jeho deformaci. Průměr otvoru pro topůrko původně činil 19 mm.

Popisovaný předmět byl zhotoven ze serpentinitu světle zelené až šedozelené barvy. Na povrchu torza nástroje jsou patrné deprese po odvětraných karbonátech. Tato surovina se obvykle vyznačuje charakteristickou světle zelenou žíhanou patinou, vysokou magnetickou susceptibilitou, která v případě tovačovské sekerky dosahuje 37,8 × 10-3 SI jednotek. Původ suroviny lze předpokládat v prostoru serpentinitových masivů v jižním Polsku kolem kry Sovích hor, neboť vysokou magnetickou susceptibilitou, a naopak nižší hustotou se liší od serpentinitů západní Moravy, kde se geologicky jedná převážně o jejich výskyty v moldanubiku (Přichystal 2009, 186–187).

Nalezený artefakt lze rámcově datovat do období pozdního eneolitu, patrně kultury se šňůrovou keramikou.

Nálezová poloha „U Pomníku“ se nachází na pravobřeží řeky Moravy v bezprostřední blízkosti polykulturní archeologické lokality označované „Hraďouch“, která je známá z archeologické literatury od konce 19. století (Červinka 1902, 81, 229). Z této lokality pochází starší nálezy sekeromlatů kultury se šňůrovou keramikou, z nichž jeden byl zhotoven rovněž ze serpentinitu (Šebela 1999, 154, Pl. 166: 2).

Literatura

Červinka, I. L. 1902: *Morava za pravěku*. Vlastivěda moravská. I. Země a lid, svazek II. Brno: Musejní spolek.

Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy.* Brno: Masarykova univerzita.

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware culture in Moravia and in the adjacent part of Silesia* (*Cataloque*). Fontes Archaeologie Moravicae XXIII. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.

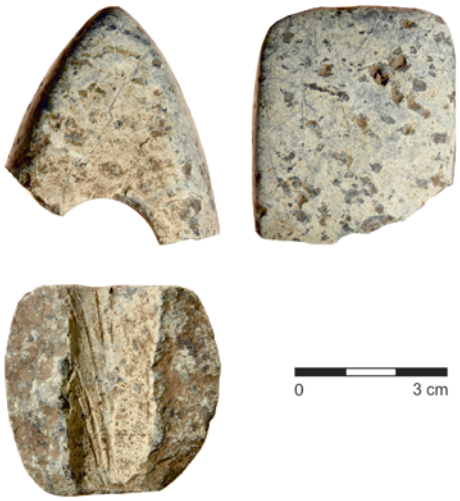

Obr. 22. Tovačov. Torzo sekeromlatu ze serpentinitu. Foto Z. Schenk.

Fig. 22. *Tovačov. Fragment of a serpentine battle-axe. Photo by Z. Schenk.*

Summary

An isolated Late Eneolithic polished and drilled stone battle-axe made of serpentinite (Fig. 22) was found in 2021 during a surface survey in ‘U pomníku’ field (plot No. 362/66; Tovačov cadastral area, Přerov District). Geologically, the source of raw material of this battle-axe comes from the area of the Gogołów-Jordanów serpentinite massif in southern Poland. The serpentinite in Lower Silesia was mined mainly in the Late Stone Age.

Zdeněk Schenk, Antonín Přichystal, Miroslav Komínek

Troubelice (okr. Olomouc)

„Trávník“.

Kultura nálevkovitých pohárů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.8112869N, 17.1017417E

V říjnu 2022 na katastru obce Troubelice (okr. Šumperk) byl autorem této zprávy zahájen archeologický dohled. Stalo se tak na popud výstavby inženýrských sítí pro výstavbu rodinných domů. Během vizuální prohlídky skryté plochy bylo v jedné části stavby zjištěno jisté narušení v podobě většího oválného objektu (obr. 23), jenž se na povrchu po začistění projevoval tmavě šedou barvou.

Dne 11. 10. 2022 byly započaty práce na exkavaci tohoto objektu označeném číslem 1. Po vykopání měl objekt rozměry 260 × 188 cm a jeho hloubka činila 80 cm. Jáma měla vanovitý průřez se středně klesajícími stěnami a rovným dnem. Z výplní objektu byla získána poměrně široká škála archeologických nálezů.

Nejpočetnější zastoupení v nalezeném souboru má keramický inventář. Vyskytují se zde fragmenty hrnců, nálevkovitých pohárů. Zejména přítomnost okrajů hrnců opatřených přesekávanou lištou byl určujícím znakem, dle kterého bylo možné soubor zařadit do závěrečného III. stupně kultury nálevkovitých pohárů (Koštuřík 2007, 98, 124: C). Ze zvláštních tvarů jsou zde fragmenty několika láhví s límcem. V keramickém souboru nechybí ani zástupce miniaturních nádobek, přičemž v našem případě se pravděpodobně jedná o napodobeninu bubnu. Soubor hliněných artefaktů uzavírá nález jednoho kusu přeslenu.

Kamenné nástroje z objektu zastupuje soubor silicitové štípané industrie a jeden kus industrie broušené ve formě zlomené sekerky se zachovalou břitovou částí. Bezesporu zajímavým se jeví nález dvou miniaturních kamenných destiček, jež jsou každá provrtána jedním otvorem a sloužily tak zřejmě jako závěsky.

Z již známých míst, kde jsou doloženy aktivity nositelů kultury s nálevkovitými poháry, jsou k naší zkoumané lokalitě nejblíže jižně položené Lázce u Uničova (Šmíd 1993, 171; Konopová 2013).

Literatura

Konopová, M. 2013: *Sídliště nálevkovitých pohárů v Lázcích u Uničova a osídlení této kultury na Uničovsku*. Rkp. bakalářské práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie. Uloženo: Katedra historie Filozofické fakulty Palackého Univerzity v Olomouci.

Obr. 23. Troubelice. Objekt kultury nálevkovitých pohárů. Foto R. Johančík.

Fig. 23. *Troubelice. Feature of the Funnel Beaker culture. Photo by R. Johančík.*

Koštuřík, P. 2007: *Eneolitické osídlení hradiska u Kramolína ve středoevropských souvislostech*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.

Šmíd, M. 1993: Kultura nálevkovitých pohárů. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid, sv. 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 165–179.

Summary

One feature (Fig. 23) of the Funnel Beaker culture, which was disturbed during construction work, was documented in Troubelice (Olomouc District) in October 2022.

Radek Johančík

Troubky-Zdislavice (k. ú. Troubky, okr. Kroměříž)

„Díly od Zdounek“.

Kultura se šňůrovou keramikou. Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2234786N, 17.2834028E

Během skrývky v trase plynovodu VTL Moravia byly v dubnu roku 2021 zachyceny v trati „Díly od Zdounek“ dvě hrobové jámy obsahující nádoby kultury se šňůrovou keramikou. Lokalita se nachází na táhlém hřbetu v těsné blízkosti polní cesty zvané Kupecká, přímo po spádnici nad plochou troubeckého hřbitova.

Objekt č. 1 ležel při severní straně skryté plochy a obsahoval jeden keramický hrnec. Stopy kosterního materiálu nebyly zachyceny. Objekt č. 2 se nacházel o několik metrů jižněji. V něm byla nalezena dvouuchá amfora a pohár s otiskem šňůry na hrdle. Mezi oběma nádobami byl uložen kostrový pohřeb. Kosterní materiál byl téměř zcela stráven a jednotlivé kosti byly značně dislokovány. Mezi úlomky kostí bylo možno rozeznat zbytky drobného neidentifikovatelného předmětu z kovu na bázi mědi. Přibližně o dvacet centimetrů dále, taktéž mezi kosterním materiálem, se nacházela spirálka ze stejného kovu. Při vyzvednutí se rozpadla, takže její konzervace jako celistvého kusu nebyla možná.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Two graves of the Corded Ware culture were excavated in ‘Díly od Zdounek’ field (Troubky cadastral area, Kroměříž District) in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in 2021.

Pavel Moš

Uničov (okr. Olomouc)

„Za Dráhou“, parc. č. 760/16, 760/19, 850/2, 850/4, 850/7, 850/8, 1683/1, 1683/3.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (mladší stupeň). Sídliště, pohřebiště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: -1099347.79, -555006.7; -1099686.59, -555070.54; -1099618.83, -55278.86; -1099383.07, -555154.54

V srpnu až říjnu 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný výzkum polykulturní lokality na stavbě rozšíření areálu firmy Miele. Lokalita se rozkládá na mírné vyvýšenině v rovinatém terénu severně od Uničova, v polní trati „Za Dráhou“ v nadmořské výšce 236–237 m. Lokalita je z východu a severovýchodu ohraničena bezejmennou vodotečí. Skrývky areálu o velikosti 10 ha zachytily na ploše cca 7 ha osídlení z neolitu a eneolitu. Celkově bylo prozkoumáno 1764 sídlištních objektů a tři kostrové hroby.

Sídliště lengyelské kultury (mladší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou) znovu osídlilo prostor starší osady kultury s lineární keramikou, reprezentují je půdorysy čtyř domů (vyšší struktura 01, 12, 17 a 24) s hospodářským zázemím (zásobní jámy a rozsáhlá soujámí). Domy lengyelské kultury mají podobu obdélného či lichoběžníkového obvodového žlabu, do něhož jsou zahloubeny sloupové jamky. Stavby mají délku 5,3–9 m a šířku 3,3–4,9 m, orientace konstrukcí 01 a 12 je SSZ–JJV, u 17 a 24 pak V–Z. Uvnitř domů 12 a 24 byla zachycena i menší zásobní jáma, sloužící jako sklípek (obr. 24).

Raritou na této důležité lokalitě se stal nález tří kostrových hrobů (H1–H3), dvojpohřeb v zásobní jámě (obj. 1105) a nález „depotu“ sedmi nádob na dně zásobnice (obj. 1680; identifikovány tři pohárky). Hroby mají obdélný či oválný půdorys s rozměry 1,25–1,36 × 0,94–1,04 × 0,22–0,24 m. Skelety byly dochovány ve špatném stavu. V zásypu dětského hrobu H1 se zachoval mléčný zub, u jihozápadního okraje se nacházela keramická nádobka (obr. 25). V jihozápadním rohu jámy ležela na boku mísa na nožce, v místě trupu byla zachycena hrouda červeného barviva, okolo trupu čepele štípaná industrie (5 ks) a kančí kel. Hrob H3 obsahoval skelet ženy ve skrčené poloze na levém boku, s orientací J–S. V jihovýchodním rohu hrobové jámy byla zachycena keramická nádoba. Unikátnost nálezové situace podtrhuje místo nálezu hrobů. Hroby byly zachyceny uvnitř starších domů kultury s lineární keramikou 05 (H1) a 15 (H2 a H3).

Obr. 24. Uničov. Půdorys domu lengyelské kultury (vyšší struktura 12). Foto P. Grenar.

Fig. 24. *Uničov. A house of the Lengyel culture (a higher structure 12). Photo by P. Grenar.*

Obr. 25. Uničov. Prozkoumaný hrob H2 lengyelské kultury. Foto M. Kalábek.
Fig. 25. *Uničov. Excavated Grave H2 of the Lengyel culture. Photo by M. Kalábek.*

Literatura

Neuvedena.

Summary

A settlement of the Lengyel culture was excavated in connection with the expansion of the Miele company grounds on an area of 7 ha in 'Za Dráhou' field (Uničov cadastral area, Olomouc District). Besides subsurface features, four houses with grooves (Fig. 24) situated in the NNW–SSE and E–W directions and of 5.3–9 m × 3.3–4.9 m dimensions were excavated. Three inhumation graves (Fig. 25), two burials in a storage pit and a pottery hoard were investigated at the site as well.

Marek Kalábek, Pavlína Kalábková, Lukáš Šín, Vít Záhorák

.....

Víceměřice (okr. Prostějov)

„Kratiny", parc. č. 383 (archeologická lokalita Němčice).

Kultura se šňůrovou keramikou. Hrob. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49.35862N, 17.17606E

Během průzkumu plochy 2 na lokalitě Němčice, centrální aglomeraci mladší doby laténské, byl zachycen mimo jiné rovněž mělký, dle rozměrů skeletu i hrobové jámy dětský, kostrový hrob. Kosterní pozůstatky byly téměř strávené, nicméně i tak bylo možné rozpoznat, že jedinec byl uložen na levém boku ve skrčené poloze (obr. 26). U nohou byly položeny dvě menší nádoby, které je možné přiřadit ke kultuře se šňůrovou keramikou.

Obr. 26. Víceměřice. Kostrový hrob kultury se šňůrovou keramikou. Foto I. Čižmář.
Fig. 26. *Víceměřice. A Corded Ware inhumation burial. Photo by I. Čižmář.*

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A single grave of the Corded Ware culture (Fig. 26) was excavated during a systematic excavation carried out at the Němčice site (Víceměřice cadastral area, Prostějov District) in 'Kratiny' field.

Ivan Čižmář, Hana Čižmářová, Miroslav Popelka

.....

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Otíčka", „Rohatec".

Kultura zvoncovitých pohárů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2333533N, 17.3030592E

V rámci předstihového záchranného archeologického výzkumu před stavbou plynovodu VTL Moravia byl v únoru 2022 dokončen výzkum asi 200 m dlouhého pásu mezi silnicí III/42815 a říčkou Olšinkou, který byl ještě rozdělen železnicí Zborovice–Zdounky na dvě nestejně velké části.

Jednalo se o polykulturní lokalitu s těžištěm osídlení v mladší a pozdní době bronzové (detailnější popis lokality – viz oddíl Doba bronzová). Mimo toto osídlení se však na lokalitě ojediněle objevují i zahloubené objekty náležející kultuře zvoncovitých pohárů.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A settlement of the Bell Beaker culture was excavated in 'Otička' and 'Rohatec' fields (Zdounky cadastral area, Kroměříž District) in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction.

Jakub Novotný

.....

Zdounky (okr. Kroměříž)

„U Kaple", parc. č. 1057/10.

Kultura zvoncovitých pohárů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. M-202103974.

Lokalizace: WGS-84: 49.2272717N, 17.3290736E

V minulém čísle Přehledu výzkumů byla zveřejněna krátká zpráva o výzkumu při budování základní technické vybavenosti pro budoucí výstavbu rodinných domků v poloze „U Kaple" na jihovýchodním okraji intravilánu Zdounek. V průběhu laboratorního zpracování nevýrazného sídlištního materiálu datovaného původně do starší doby bronzové (Popelka, Paulus 2022, 178–179) došlo k rozpoznání několika málo fragmentů,

nesoucích charakteristické rysy keramiky kultury zvoncovitých pohárů, tj. užití kolku, zdobený, rozšířený okraj mísy (obr. 27). Materiál je redukčně pálený, ostřivo výrazněji zrnité, barevné tóny zemité, přecházející od tmavě okrové přes hnědou do šedočerné, povrch hladce upravený. Došlo tedy ke změně datování jedné z komponent. Sídlišti kultury zvoncovitých pohárů náleží čtyři prozkoumané objekty.

Literatura

Popelka, M., Paulus, M. 2022: Zdounky (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(1), 178–179.

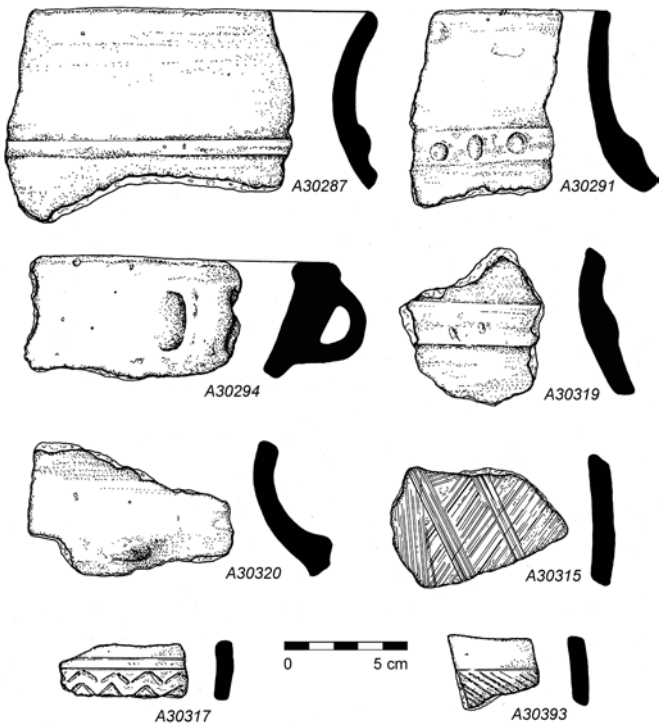

Obr. 27. Zdounky, „U Kaple“. Zlomky keramiky kultury zvoncovitých pohárů. Kresba R. Popelková.

Fig. 27. *Zdounky, ‘U Kaple’. Pottery sherds of the Bell Beaker culture. Drawing by R. Popelková.*

Summary

A laboratory processing of the archaeological material from the excavation conducted earlier in ‘U Kaple’ field (Zdounky cadastral area, Kroměříž District), which was reported about in the Přehled výzkumů 63(1), refined the dating of one of the components. Based on the assessment, the age of the site was corrected from the Early Bronze Age (see Popelka, Paulus 2022) to the period of the Bell Beaker culture (Fig. 27).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Veličky“.

Kultura zvoncovitých pohárů. Hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2307425N, 17.2949296E; 49.2298684N, 17.2951161E; 49.2306049N, 17.2992289E; 49.2304024N, 17.2994526E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Zdounky v trati „Veličky“ proběhl ve dnech 7.–11. 4. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Prozkoumána byla polykulturní lokalita s hroby kultury zvoncovitých pohárů, středodunajské mohylové kultury a několik sídlištních jam bez archeologického materiálu.

Kultuře zvoncovitých pohárů patřil na lokalitě jeden hrob (obr. 28). Zachycená hrobová jáma se nacházela stranou od ostatních objektů a její výplň byla makroskopicky téměř identická s okolním podložím. Byla orientována v ose sever–jih a měla rozměry 270 × 180 × 75 cm. Uvnitř jámy byl částečně zachovalý kostrový pohřeb. Kostra byla uložená na levém boku, s hlavou k severu. Obličej směřoval k východu. Nohy byly výrazně pokrčené, ruce překřížené na prsou.

Hrobovou výbavu tvořily čtyři keramické nádoby, plochá měděná dýka, nátepní destička a silicitový úštěp. Nad hlavou kostry byla uložena mísa s rozšířeným okrajem a v ní byl uložen menší džbánek. Silně rozpadlý zvoncovitý pohár se nacházel za hlavou a další nádoba byla u nohou kostry. Měděná dýka spolu s nátepní destičkou byly v oblasti trupu a úštěp v oblasti klína.

Literatura

Neuvedeno.

Obr. 28. Zdounky, „Veličky“. Mužský hrob kultury zvoncovitých pohárů. Foto L. Šín.

Fig. 28. *Zdounky, ‘Veličky’. A male grave of the Bell Beaker culture. Photo by L. Šín.*

Summary

A rescue excavation was conducted in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in ‘Veličky’ field (Zdounky cadastral area, Kroměříž District) in April 2022. A small multi-period site with a grave of the Bell Beaker culture, a grave possibly of the Middle Danube Urnfield culture and several settlement pits without archaeological material were investigated. The skeleton in the Bell Beaker grave was buried in accordance with the male burial rite with a copper dagger, a wristguard and pottery vessels (Fig. 28).

Vít Záhorák

Doba bronzová
Bronze Age

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)
Ul. Novobranská, parc. č. 234/1, 234/2.

Mladší doba bronzová, pozdní doba bronzová. Sídliště. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1929394N, 16.6127811E

Záchranný archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s „Dostavbou proluky na Novobranské ulici v Brně, parc. č. 234/1, 234/2 a 230/2“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A80/2022), terénní část výzkumu se uskutečnila v září až prosinci 2022. Šlo o první etapu výzkumu (předstihovou), další by měly následovat v blízké budoucnosti v průběhu vlastních stavebních prací.

Zaregistrovány byly doklady osídlení lokality v období mladší a pozdní doby bronzové. Konkrétně bylo dokumentováno sedm sloupových a kůlových jamek, zřejmě zásobní jáma na obilí a dvě jámy neurčené funkce. Někdejší půdní horizont (ornice) byl z většinové části transformován do „kulturní“ vrstvy, která obsahovala zlomky keramiky, kostí, uhlíků a vypálené hlíny či mazanice (Zůbek 2023).

Výzkumem došlo k rozšíření pramenné báze, která přispívá k poznání rozsahu a charakteru osídlení v prostoru kolem Josefské ulice v Brně. Areál byl využíván ve starší, mladší a pozdní době bronzové (únětická kultura, kultura středodunajských popelnicových polí). Byl součástí sídelní struktury jižního okrsku mikroregionu povodí Ponávky (Blaha 2015).

Literatura

Blaha, O. 2015: *Osídlení kultury středodunajských popelnicových polí na jihovýchodním svahu sprašové terasy v prostoru dnešní ulice Josefská (k. ú. Brno-město)* [online]. Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/znpxz/.

Zůbek, A. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Dostavba proluky na Novobranské ulici v Brně, parc. č. 234/1, 234/2 a 230/2“, 1. etapa*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A80/2022. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

The Late and Final Bronze Age occupation was recorded at the site in Novobranská Street (Město Brno cadastral area, Brno-City District) during an archaeological excavation. In total, seven post and stake holes, a probable grain storage pit and two pits of unknown function were documented. A former soil layer (topsoil) had been largely transformed into a ‘cultural’ layer containing fragments of pottery, bone and charcoal, together with burnt clay or daub pieces.

Michal Bučo, Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)
Ul. Křídlovická, parc. č. 1551/4, 1551/5.

Starší doba bronzová, únětická kultura. Sídliště/pohřebiště(?). Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: S-JTSK: -598799.3110, -1161511.0710; -598811.9210, -1161528.4520; -598764.9880, -1161534.9590; -598761.7360, -1161527.3180

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „PLF Křídlovická“. Terénní část probíhala v předstihu před zahájením stavby v období dubna až června 2021 při bagrování stavební jámy.

Zkoumaná plocha se nachází při severní straně Křídlovické ulice, v prostoru mezi domem Křídlovická 33 a spojnicí ulice Leitnerovy a Křídlovické. Zkoumaný prostor je situován v téměř rovinaté levobřežní nivě řeky Svratky. Širší prostor dnešní ulice Křídlovické nebyl prozatím zasažen výraznějšími archeologicky pozitivními výzkumy. Blízkost vodního toku řeky Svratky na jihu a jejího bočního ramene na severu (později upraveno na tzv. Svratecký náhon) vedla vždy k úvahám, že se jedná o záplavové území, které bylo výrazněji využíváno až v období novověku.

Geologické podloží je zde tvořeno převážně fluviálními sedimenty. Zvláště v jižní části zkoumané plochy byla výrazněji vyvinuta „způdnělá“ vrstva charakteru půdního horizontu s pravěkými nálezy. Ta byla opět převrstvena fluviálními sedimenty, jejichž část zde byla ukládána snad ještě v období pozdního středověku, popř. raného novověku. Jejich zkulturněním se zde vytvořil tzv. zahradní horizont.

Výzkumem byly zachyceny dvě aktivity, které řadíme do období starší doby bronzové (Sedláčková 2023). Reprezentují je dvě kruhové jámy situované ve východní části plochy výzkumu, při ulici Leitnerova (obr. 1, 2).

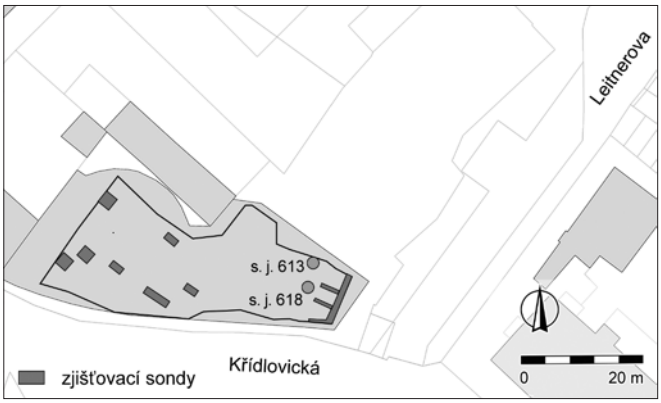

Obr. 1. Brno-Staré Brno. Umístění dokumentovaných výkopů a zjišťovacích sond v rámci zkoumané plochy. Autorka L. Sedláčková.

Fig. 1. *Brno-Staré Brno. Localisation of examined features and test pits within the excavation area. Author L. Sedláčková.*

Obr. 2. Brno-Staré Brno. Výkopy s. j. 613 a 618. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 2. *Brno-Staré Brno. Features s. u. 613 and 618. Photo by Archaia Brno.*

V kruhové jámě (s. j. 613) o průměru 1,5 m a zachycené hloubce min. 0,4 m byla při východní stěně preparována značně fragmentarizovaná keramická nádoba. Dno jámy se nacházelo v nadmořské výšce 198,36 m a bylo vyloženo říčními valouny a oblázky, které pochází z místní říční terasy. Jáma byla zasypána hnědošedou písčitou hlínou (s. j. 291). Z nádoby a jejího nejbližšího okolí byly získány drobné zlomky kostí, které navozují myšlenku, že by se mohlo jednat o pohřeb. Tuto hypotézu budou muset v budoucnu potvrdit další analýzy.

Druhá jáma (s. j. 618) měla taktéž kruhový půdorys o průměru 1,6 m a zachycené minimální hloubce 0,6 m. Dno se nacházelo v nadmořské výšce 198,38 m. Jáma byla zasypána hnědošedou písčitou hlínou (s. j. 317). Samotný výkop byl značně porušen třemi novověkými zásahy, a především pilotáží stavby.

Výkopy s. j. 613 a 618 byly od sebe vzdáleny přibližně 2,5 m. Na základě tvaru keramické nádoby a výzdobných prvků na keramice vyzvednuté ze zásypů obou výkopů lze tyto aktivity přisoudit mladší fázi únětické kultury (stupeň BA2; obr. 3).

Vzhledem ke skutečnosti, že ve „způdnělé“ podložní vrstvě byly při začišťování lokálně nalézány pravěké, byť většinou omleté střepy, byly po exkavaci a dokumentaci rozpoznatelných archeologických situací položeny lokálně zjišťovací sondy (obr. 1). Ty měly za úkol ověřit, zda se v rámci této vrstvy, nebo pod ní nenalézá intaktní pravěké osídlení. Kromě nečetných pravěkých střepů a ojedinělého nálezu kamenné štípané industrie však žádné jednoznačně identifikovatelné archeologické situace zjištěny nebyly, byť nelze vyloučit, že nebyly rozpoznány. Lze tedy předpokládat, že zjištěné nálezy jsou spíše výsledkem „zkulturnění“ podložní vrstvy vzniklé v důsledku sídelních aktivit, které byly na lokalitě zjištěny.

Důležitost zjištění pravěkého osídlení na pojednávané lokalitě tkví především v tom, že minimálně v období starší doby bronzové nebyl zkoumaný prostor pravděpodobně výrazně ovlivňován vodními toky. V budoucnu bude nutné zaměřit pozornost na zjištění charakteru a rozsahu pravěkého osídlení na tomto území. Z bezprostředního okolí prozatím nálezy únětické kultury postrádáme. Nejbližší doložené osídlení této kultury je známé z prostoru dnešního centra města Brna – ze severní části Zelného trhu, z lokality Bašty 2–4, z Josefské 7 a jejího nejbližšího okolí, přičemž doklady osídlení lidem únětické kultury zřejmě zasahují až na ulice Dornych, Spálená a Mlýnská. Zde byl opakovaně archeologicky prokázán souvislý polykulturní sídlištní areál, reprezentovaný vrstvami a zahloubenými sídlištními objekty kultur starší, mladší a pozdní doby bronzové (únětická, velatická a podolská kultura). Několik kostrových pohřbů je hlášeno z ulice Jezuitské. Kostrové pohřebiště a několik sídlištních jam bylo v minulosti dokumentováno i na Starém Brně, na ulici Výstavní (Macháňová, Procházka eds. 2011, 604–605, 616, č. 23.1, 23.2, 23.3, 33.10).

Literatura

Macháňová, L., Procházka, R. (eds.) 2011: Soupis archeologických lokalit z období pravěku až raného středověku na území Brna. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, 575–627.

Sedláčková, L. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „PLF Křídlovická“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A023/2021. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Obr. 3. Brno-Staré Brno. Nádoba únětické kultury z výplně výkopu s. j. 613. Foto T. Přichystalová.

Fig. 3. *Brno-Staré Brno. Únětice vessel from the backfill of the feature s. u. 613. Photo by T. Přichystalová.*

Summary

Two circular features (Fig. 1, 2) were examined during a rescue archaeological excavation carried out in Křídlovická Street (Staré Brno cadastral area, Brno-City District). Based on the pottery recovered from the backfill, we can date the pits to the Early Bronze Age (Late Únětice culture – BA2 phase; Fig. 3).

Lenka Sedláčková, Klára Šabatová

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)

Ul. Bratislavská č. p. 84.

Únětická kultura, mohylová středodunajská kultura, velatická kultura, pozdní doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49,200441N, 16,623928E; 49,199637N, 16,624162E; 49,199715N, 16,624795E; 49,200150N, 16,624733E; 49,200176N, 16,625009E; 49,200572N, 16,624969E

Lokalita leží na mírném svahu, který klesá od severu k jihu a jihovýchodu. Geologicky je podloží tvořeno kvartérní sprašovou návějí. Povrch sprašového podloží se pohybuje ve výšce 200–202 m n. m. Na podloží nasedá holocenní humózní půda, která dosahuje mocnosti 2–1,5 m. Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Rezidence Pekárenský dvůr“, prováděnou společností DOMOPLAN a. s. Probíhal od jara do podzimu 2021.

V severní části zkoumaného prostoru (jižní část byla odtěžena a nahrazena recentními navážkami) byla dokumentována kulturní vrstva o mocnosti 50 cm, která obsahovala mimo jiné keramický materiál ze starší až pozdní doby bronzové. Ze starší doby bronzové však nebyly identifikovány žádné objekty, středodunajské mohylové kultuře přináležela jen jedna zásobní jáma. Zkoumaná plocha se zřejmě nacházela na okraji sídlištních struktur starší a střední doby bronzové. Přímý vztah k doloženým aktivitám lze identifikovat na zkoumaných parcelách východně (Cejl 73 – Zůbek 2007; Cejl 79 – Bučo 2023a) a severně od výzkumu (Spolková 8 – Zůbek 2019; Spolková 8: II. etapa – Bučo 2023b).

K souvislému osídlení v tomto prostoru dochází v průběhu mladší doby bronzové, kdy bylo zachyceno pět zásobních jam velatické kultury. Během pozdní doby bronzové dochází k strukturální změně osídlení. V severozápadní části byl vykopán příkop, který porušuje několik těchto zásobních jam (obr. 4). Na jeho dně byly viditelné pravoúhlé prohlubně, jež byly identifikovány jako „hrázky”, které mohly sloužit jako opatření proti zanášení nečistotami. Příkop přesahuje plochu výzkumu. Byl zachycen i na sousední parcele (Cejl 79 – Bučo 2023a). Kromě výše zmíněných objektů bylo identifikováno pyrotechnologické zařízení, osm zásobních jam, dvě sídlištní jámy, exploatační jáma a studna, které jsou rámcově datovány do období popelnicových polí.

Literatura

Bučo, A. 2023a: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Spolková 8, výstavba bytového domu Lido II“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A44/2022. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Bučo, A. 2023b: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Změna stavby před jejím dokončením – polyfunkční areál Cejl 79“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A84/2022. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Zůbek, A. 2007: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Administrativní a školící centrum Krajského úřadu Jihomoravského kraje“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A107/2006. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Zůbek, A. 2019: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě Brno, Spolková 8, výstavba bytového domu Lido*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-202200340 [cit. 2023-03-19]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200340.

Obr. 4. Brno-Zábrdovice, ul. Bratislavská. Příkop z pozdní doby bronzové. Foto M. Bučo.

Fig. 4. *Brno-Zábrdovice, Bratislavská Street. A ditch dated to the Final Bronze Age. Photo by M. Bučo.*

Summary

Evidence of the Early and Middle Bronze Age activities was found during an archaeological excavation in Bratislavská Street (Zábrdovice cadastral area, Brno-City District) in northern parts of the excavation area, following up on the results of excavations previously conducted on the surrounding plots (73 Cejl, 79 Cejl, 8 Spolková). The settlement structure developed at the site in the Late Bronze Age, and the settlement was later enclosed with a ditch (Fig. 4).

Michal Bučo

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)

Ul. Cejl č. p. 79.

Mohylová středodunajská kultura, kultura popelnicových polí, pozdní doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49,200222N, 16,623813E; 49,200244N, 16,623980E; 49,199311N, 16,624064E; 49,199342N, 16,624239E

Záchranný archeologický výzkum na podzim 2022 byl vyvolán stavbou „Změna stavby před jejím dokončením – polyfunkční areál Cejl 79“ společnosti SPILBERK DEVELOPMENT s.r.o. Nachází se na mírném svahu, který klesá od severu k jihu a jihovýchodu. Geologicky je podloží tvořeno kvartérní sprašovou návějí. Povrch sprašového podloží se pohybuje ve výšce 200–202 m n. m. Na podloží nasedá holocenní humózní půda, která dosahuje mocnosti 1–1,5 m.

V průběhu výzkumu bylo zachyceno 16 objektů datovaných do doby bronzové. V severní části byly rozlišeny dvě zásobní jámy středodunajské mohylové kultury, směrem k jihu čtyři zásobní jámy mladší doby bronzové. Od severovýchodu na jih až jihovýchod probíhal příkop z pozdní doby bronzové, dokumentovaný už na sousední parcele Bratislavská 84 (Bučo 2023). I v tomto případě porušoval několik jam z mladší doby bronzové. Rovněž byly identifikovány „hrázky”, pravoúhlé prohlubně v prostoru příkopu, které mohly sloužit k zadržování nečistot při srážkách a následně jeho snazšímu čištění. Přibližně ve středu stavební plochy se dokonce podařilo zachytit vstup (obr. 5). Po obou jeho stranách byly viditelné kůlové jamky, ve kterých byly

pravděpodobně zapuštěny zápory proti sesuvu půdy v oblasti vstupu. V severozápadní části zkoumané plochy byla zachycena část sloupové konstrukce dlouhého domu, který by mohl představovat stavbu z doby bronzové. Orientace a dispozice jednotlivých sloupových jam byly odlišné od identifikovaných neolitických staveb doložených na sousední parcele Bratislavská 84 (Bučo 2023). Zbylé objekty neposkytly materiál pro spolehlivou dataci, proto byly jen rámcově zařazeny do doby bronzové.

Literatura

Bučo, A. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rezidence Pekárenský dvůr“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A14/2021. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Obr. 5. Brno-Zábrdovice, ul. Cejl. Pohled od jihu na příkop z pozdní doby bronzové. Foto M. Bučo.

Fig. 5. *Brno-Zábrdovice, Cejl Street. Aerial view of the Final Bronze Age ditch from the south. Photo by M. Bučo.*

Summary

A rescue excavation carried out in Cejl Street (Zábrdovice cadastral area, Brno-City District) in autumn 2022 yielded 16 features generally dated to the Bronze Age (Fig. 5). Two storage pits were further dated to the Middle Bronze Age and four pits to the Late Bronze Age. A ditch investigated already at 84 Bratislavská Street continued across the excavation area. The entrance was identified in about the middle of the excavation site.

Michal Bučo

.....

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)

Ul. Spolková č. p. 8.

Únětická kultura, mohylová středodunajská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49,201142N, 16,624078E; 49,200923N, 16,624087E; 49,200824N, 16,623413E; 49,201437N, 16,623219E; 49,201452N, 16,623440E; 49,201098N, 16,623672E

Lokalita leží na mírném svahu, který klesá od severu k jihu a jihovýchodu. Geologicky je podloží tvořeno kvartérní sprašovou návějí. Povrch sprašového podloží se pohybuje ve výšce 205–204 m n. m. Na podloží nasedá holocenní humózní půda, která dosahuje mocnosti 0,5 m. Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „BD Lido II.“, prováděnou společností MIG s. r. o. Plocha ze severu navazovala na prostor, který byl předmětem archeologického výzkumu při výstavbě bytového domu v roce 2019, v jehož průběhu byly zachyceny dvě zásobní jámy datované do střední až mladší doby bronzové (Zůbek 2019). Výzkum probíhal na přelomu června a července 2022 a po přerušení v rámci postupu stavebních prací pokračoval na přelomu srpna a září 2022. Celkem bylo zachyceno 11 archeologických objektů, z nichž dva (zásobní jámy) je možné zařadit do starší doby bronzové (únětická kultura) a dva (zásobní jámy) do střední doby bronzové (mohylový okruh). Zbylých sedm objektů vzniklo někdy v průběhu těchto období, tj. starší až střední doby bronzové. V jihozápadní části zkoumané plochy byl dokumentován

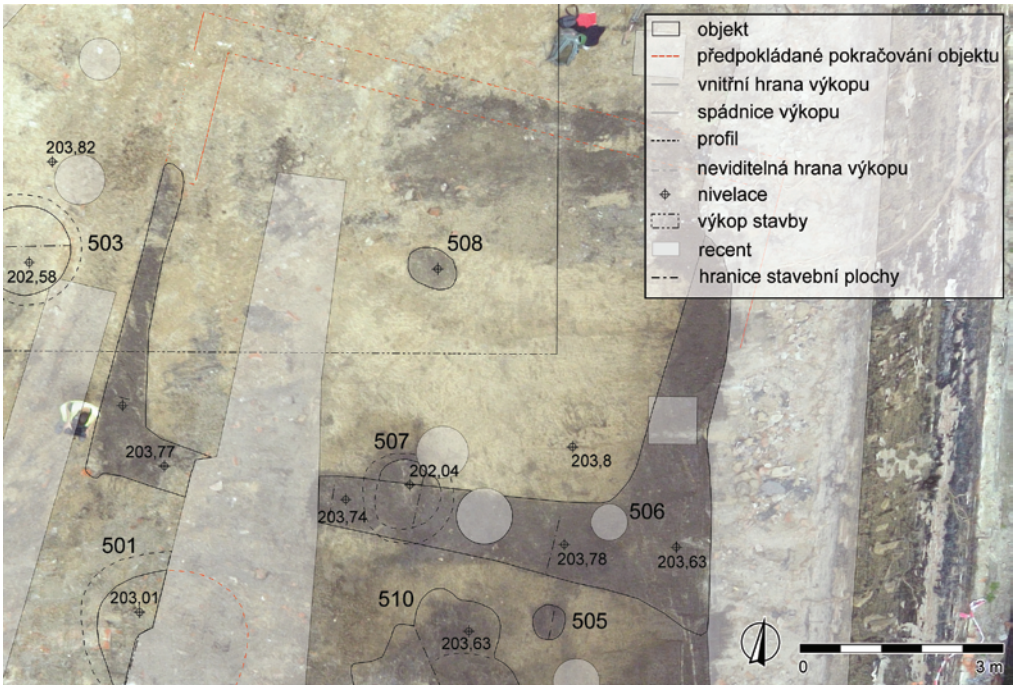

Obr. 6. Brno-Zábrdovice, ul. Spolková. Digitální plán půdorysu stavby na georeferencovaném leteckém snímku. Autor M. Bučo.

Fig. 6. *Brno-Zábrdovice, Spolková Street. Digital floor plan on a georeferenced aerial photograph. Author M. Bučo.*

pozůstatek pravděpodobně srubové stavby (obr. 6). Zásyp poskytl chronologicky málo citlivý materiál, rámcově je možná datace do starší až střední doby bronzové. V jeho bezprostřední blízkosti se nacházely čtyři zásobní jámy, z nichž jedna obsahovala keramický materiál starší (únětická kultura) a druhá střední doby bronzové (mohylový okruh); zbylé dvě jámy opět nebylo možné přesněji zařadit. V severozápadní části byl v zásobní jámě uložen adolescentní jedinec na lůžku z mazanic a zlomků hliněných závaží. Na základě bronzových ozdob těla (náramky a knoflík) je možné jeho zařazení do střední doby bronzové. Byly odebrány vzorky kostí a zubů jedince na analýzu C14 a izotopů.

Literatura

Zůbek, A. 2019: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě Brno, Spolková 8, výstavba bytového domu Lido*. Rkp. nálezové zprávy M-TX-202200340 [cit. 2023-03-19]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200340.

Summary

An excavation carried out in Spolková Street (Zábrdovice cadastral area, Brno-City District) yielded evidence of occupation from the Early and Middle Bronze Age. The remains of a log building in the southeast part of the excavation area can be considered as an exceptional find (Fig. 6). A burial of an adolescent was also discovered in a storage pit dated to the Middle Bronze Age.

Michal Bučo, Martina Maršíčková, Ondřej Čmelák

Čejkovice (okr. Hodonín)

Ul. Příhon č. p. 943; „Helezný díl“, parc. č. 4795/294.

Únětická kultura. Sídliště, pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Masarykovo muzeum v Hodoníně, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.90195829N, 16.948145288E

V měsících květnu až prosinci 2022 prozkoumali pracovníci Masarykova muzea v Hodoníně, p. o., při zemních úpravách okolo předem neohlášené a v podstatě dokončené přístavby haly a parkoviště firmy Sonnentor v Čejkovicích sídliště a pohřebiště ze starší doby bronzové. Tato první fáze výzkumu se odehrála na ploše (nekontrolovaně skryté již v předchozím roce bez oznámení archeologické instituci) pro dočasnou obslužnou komunikaci, buňkoviště, a zejména navazující značně objemnou deponii zeminy ze skrývky, kterou bylo nutné pro dodatečné prozkoumání přesunovat po jednotlivých pásech za sebou. Přinesla objev celkem čtrnácti sídlištních objektů a jednoho oválného hrobu se skeletem ve skrčené poloze na levém boku, bez průvodních milodarů (obr. 7). U sídlištních objektů se z velké většiny, podle kruhovitého půdorysu s podhloubenými a rozšiřujícími se stěnami, jedná o zásobní jámy. Mimo obligátní nálezy z výplně sídlištních

Obr. 8. Čejkovice. Kompletní keramická amfora na dně objektu č. 1. Foto J. Šmerda.
Fig. 8. *Čejkovice. A whole ceramic vessel on the bottom of Feature 1. Photo by J. Šmerda.*

Obr. 7. Čejkovice. Skrčenec z hrobu č. 1. Foto J. Šmerda.
Fig. 7. *Čejkovice. Crouched skeleton from Grave 1. Photo by J. Šmerda.*

Obr. 9. Čejkovice. Dva lidské skelety ve výplni objektu č. 5. Foto J. Šmerda.
Fig. 9. *Čejkovice. Two human skeletons in the fill of Feature 5. Photo by J. Šmerda.*

objektů ve formě keramických zlomků, zvířecích kostí, mazanice, kamenů a uhlíků lze zmínit kompletně zachovanou keramickou amforu ze dna jámy č. 1 (obr. 8), masivní kamennou mlecí podložku ze dna jámy č. 10 a také dva lidské skelety pohozené na sebe do částečně již zasypané jámy č. 5 (obr. 9). Podle typického tvaru a výzdoby keramiky lze sídlištní aktivitu předběžně datovat do pozdní fáze únětické kultury.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

One grave with the skeleton in a crouched position (Fig. 7) and 14 features (Fig. 8) of the Únětice culture were discovered during a rescue excavation conducted in Čejkovice (Hodonín District). The settlement features were mostly storage pits. Two human skeletal remains were dumped into one of them (Fig. 9).

Jaromír Šmerda

.....

Dětkovice (k. ú. Dětkovice u Prostějova, okr. Prostějov)

„Za Zahradami“, parc. č. 2153.

Mohylová středodunajská kultura, lužická kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -561013.80, -1139860.91

Na ploše budoucího rodinného domu na parc. č. 2153 byly ve dnech 14. až 24. února 2022 prozkoumány a zdokumentovány celkem tři sídlištní objekty dokládající osídlení místa na sklonku střední doby bronzové (závěrečná fáze mohylové kultury) a v průběhu mladší doby bronzové (lužická kultura, včetně pokročilé „žlábkované“ keramiky). Právě období lužických popelnicových polí je jedním z vrcholů intenzivního pravěkého osídlení katastrálního území obce Dětkovice (Hlava 2000, 59).

Literatura

Hlava, M. 2000: Archeologické nálezy a lokality na katastru obce Dětkovice (okr. Prostějov). *Střední Morava* 11, 58–75.

Summary

Three archaeological features evidencing an occupation of the site at the end of the Middle Bronze Age (Tumulus culture) and in the Late Bronze Age (Lusatian culture) were investigated during a family house construction in Dětkovice u Prostějova (Prostějov District).

Pavel Fojtík

.....

Dětkovice (k. ú. Dětkovice u Prostějova, okr. Prostějov)

„Za Zahradami“, parc. č. 2152/2.

Únětická kultura. Pohřební areál, pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -561039.73, -1139865.81

V průběhu měsíce července 2022 došlo k realizaci záchranného archeologického výzkumu vyvolaného výstavbou rodinného domu. Zemními pracemi dotčená plocha odhalila dosud neznámé kostrové pohřebiště náležející do staršího vývojového úseku únětické kultury, tj. do období samotného závěru pozdní doby kamenné a rodící se doby bronzové. Bylo odkryto a zdokumentováno celkem 18 kostrových hrobů (Fojtík 2022).

Zemřelí byli ukládáni do oválných až obdélných jam v unifikované pozici, bez dříve ustálených rozdílů odrážejících jejich pohlaví, ve skrčené poloze, hlavou k jihu a obličejem k východu, což možná souvisí se solárním kultem (obr. 10). Výjimku tvoří dvě téměř čtvercové jámy o rozměrech přesahujících 2 × 2 m,

Obr. 10. Dětkovice. Odkrytý kostrový hrob H 17. Foto P. Fojtík.
Fig. 10. *Dětkovice. Excavated grave H 17. Photo by P. Fojtík.*

Obr. 11. Dětkovice. Odkrytý kostrový hrob H 6. Foto P. Fojtík.
Fig. 11. *Dětkovice. Excavated grave H 6. Photo by P. Fojtík.*

které připomínají spíše větší komorové hroby předcházející kulturu se šňůrovou keramikou (obr. 11). V dochované výbavě pohřbů dominuje keramika, zpravidla v počtu dvou až čtyř nádob, které nepochybně souvisejí s ukládáním potravinových milodarů, což nakonec přímo potvrzují i zvířecí kosti identifikované zpravidla na plochých „talířovitých" miskách. Jiné předměty jsou zastoupeny jen velmi sporadicky (štípaná kamenná industrie, několik kostěných šídel nebo vzácně i zbytky drobných drátěných ozdob z mědi). Odkrytá část pohřebiště je výrazně poznamenána běžně se vyskytujícím fenoménem druhotného otevírání hrobů, kdy některá těla byla téměř v úplnosti exhumována, jiná byla cíleně zasažena do oblasti hrudníku a hlavy. Tyto aktivity, ke kterým v některých případech zjevně docházelo již v době tlení těla (tomuto nasvědčují dislokace ucelenějších partií skeletu), jsou zpravidla spojovány s akty motivovanými buď to ekonomicky (vykrádání směřované na cennější předměty z kovu) nebo rituálně. Složitějšímu rituálnímu jednání v případě této nekropole nasvědčuje opakovaný výskyt zrnotěrek (tj. mlecích kamenů na obilí), které byly sekundárně ukládány právě do prostoru odstraněné části těla.

V oblasti Prostějovska se jedná o vůbec první moderními metodami vedený archeologický výzkum pohřebiště tohoto období. Vyzvednuté skelety budou podrobeny dalšímu antropologickému a případně i genetickému zkoumání; výplně nádob pak poslouží k chemickým expertízám prozrazujícím jejich původní obsah. Komplexní vyhodnocení získaných informací nás tak v budoucnu nepochybně významně posune v poznání počátků doby bronzové v geografického regionu ležícím v samotném srdci Moravy.

Literatura

Fojtík, P. 2022: Prostějovská archeologie aktuálně. Pohřebiště únětické kultury v Dětkovicích. *Řádky PRO Vás* 2022(1), 16–17.

Summary

A previously unknown inhumation cemetery from the early phases of the Únětice culture was uncovered during a family house construction in Dětkovice u Prostějova (Prostějov District). In total, 18 inhumation burials were excavated and documented (Fig. 10, 11). It is worth mentioning that in the Prostějov region, this is the first burial ground from the mentioned period that was excavated using modern archaeological methods.

Pavel Fojtík

Dobromilice (okr. Prostějov)

„Nad Alejí", parc. č. 3622.

Únětická kultura, mohylová středodunajská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum a galerie v Prostějově, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: -557640.67, -1147143.70

V měsících září a říjnu 2022 proběhl v jižní části katastrálního území obce Dobromilice záchranný archeologický výzkum související s výstavbou polní cesty a první etapou realizace protipovodňových opatření (Fojtík 2022). Plošné skrývky v místech budoucích zasakovacích příkopů v poloze s pomístním názvem „Nad Alejí" poskytly několik sídlištních objektů, datovaných do období únětické kultury. Můžeme je tak spojit s existencí rozsáhlejší osady starší doby bronzové, která byla v roce 2017 zachycena v poloze „Šenkýřka" (Fojtík 2018), asi 250 m severně od místa aktuálního výzkumu. Zcela novým zjištěním je pak dosud neregistrované sídliště mohylové kultury (obr. 12), které patří v této části regionu Prostějovska k objevům spíše ojedinělým (Fojtík 2015, 9).

Literatura

Fojtík, P. 2015: *Mohylová kultura střední doby bronzové na Prostějovsku I. Katalog nálezů - svazek první*. Pravěk. Supplementum 30. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Fojtík, P. 2018: *Dobromilice 2017. „Výstavba RD v obci Dobromilice na parc. č. 168/19", č. akce 153/17.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-202200055 [cit. 2023-03-20]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200055.

Fojtík, P. 2022: *Dobromilice 2022. „Polní cesta a protierozní opatření, I. etapa", č. akce 649/22.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. 691/22. Uloženo: archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Obr. 12. Dobromilice. Odkrytý hliník mohylové kultury. Foto P. Fojtík.
Fig. 12. *Dobromilice. Excavated clay pit of the Tumulus culture. Photo by P. Fojtík.*

Summary

The settlements from the Early Bronze Age (Únětice culture) and the Middle Bronze Age (Tumulus culture; Fig. 12) were investigated in Dobromilice (Prostějov District). The Early Bronze Age settlement activities have already been recorded in the area; however, the later remains were hitherto unknown (in general, archaeological evidence of the Middle Bronze Age occupation is rare in the Prostějov region).

Pavel Fojtík

Drásov (okr. Brno-venkov)

Ul. Ondráčkova; „Trávnické".

Mladší doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Během výstavby přeložky páteřního vodovodu byly v plošné skrývce a následně i v rýhách identifikovány a dokumentovány rozptýlené archeologické objekty a snad i části kulturní vrstvy, případně splachů obsahujících pravěké artefakty. V poměrně nepříznivých podmínkách mělké skrývky s pestrobarevnými

podložními vrstvami se podařilo zjistit asi 13 objektů, jejichž relativně nepočetný keramický inventář dovoluje jejich dataci obecně do mladší doby bronzové. Dohled zde bude pokračovat i v roce 2023 při dokončovacích pracích, avšak pravděpodobnost dalších nálezů už je poměrně nízká.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Thirteen features from the Late Bronze Age were recorded during an archaeological excavation carried out in the route of the water pipeline construction in Drásov (Brno-Country District).

Jiří Kala

Drysice (okr. Vyškov)

„Na Čtvrtkách“, parc. č. 201/52, 201/53, 201/63–201/67, 201/69, 201/70, 1214/7.

Únětická kultura. Sídliště, hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Vyškovska, p. o., inv. č. A 128 380 – A 130 066.

Lokalizace: WGS-84: 49.3315306N, 17.0559861E

Během rozšiřování mimoúrovňové křižovatky na dálnici D46 v Drysicích bylo v letech 2021 a 2022 prozkoumáno 25 archeologických objektů. Většinou se jednalo o sídlištní objekty různého stáří. První výzkumy v místě proběhly již v roce 1981, kdy bylo během stavby dálnice D46 objeveno v trati „Na Čtvrtkách“ sídliště z mladšího eneolitu a starší doby bronzové (Čižmář et al. 1983), konkrétně protoúnětické a únětické kultury. Výzkumy z let 2021–2022 odkryly pokračování těchto sídlišť. Prozkoumané sídlištní jámy patřily do starší fáze únětické kultury. Do tohoto období jsou datovány i dva nalezené kostrové hroby (504 – H 800 – směr Prostějov, 513 – H 801 – směr Vyškov). V hrobě H 800 byla objevena silně porušená skrčená kostra, patřící patrně muži. Kostra ležela u východního okraje obdélníkové hrobové jámy, na pravém boku. Chybějící lebka (zničena při zemních pracích) směřovala patrně k SSZ. U holenních kostí byla umístěna hluboká mísa, uvnitř s drobným zdobeným koflíkem. V západní polovině hrobu se nacházel shluk rozměrných kamenů. Hrob H 801 byl již krátce po svém vzniku vyloupený (obr. 13).

Obr. 13. Drysice. Kostrový hrob H 801. Foto B. Mikulková.
Fig. 13. *Drysice. Inhumation burial H 801. Photo by B. Mikulková.*

V hrobové jámě zcela chyběly lidské kosterní pozůstatky. Nalezené drobné úlomky patřily zvířatům. Keramika byla roztroušena po dně hrobové jámy, přičemž část byla koncentrována u jejího západního okraje. V tomto shluku se podařilo identifikovat a následně rekonstruovat dvě nádoby.

Sídlištní objekty byly většinou různě velké, převážně je tvořily zásobní jámy. Jeden z objektů (508) byl patrně exploatační jámou. V centrální části plochy zkoumané v roce 2022 byl nalezen drobný objekt 518. Mělká nepravidelná jamka byla vyplněna keramikou, zvířecími kostmi a kameny. Její účel není zcela jasný.

Literatura

Čižmář, M., Geisler, M., Rakovský, I. 1983: Rettungsgrabung in Drysice. *Přehled výzkumů* 1981, 73, obr. 34–35.

Summary

A multi-period settlement was excavated during an expansion of the grade-separated junction on the D46 motorway in Drysice (Vyškov District). The investigated settlement pits and two inhumation burials (Fig. 13) are dated to the early phase of the Únětice culture.

Blanka Mikulková

Dubicko (okr. Šumperk)

Ul. Na Tvrzi, parc. č. 364/1.

Kultura popelnicových polí. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Šumperku, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: -1093720.3, -564844.97

V březnu a dubnu 2022 byl proveden záchranný výzkum na stavbě komunikace k novým rodinným domům. Stavba narušila sedm sídlištních objektů datovaných do období kultury lužických popelnicových polí. Kromě malé zásobnice byly prozkoumány pozůstatky sloupových jamek. Jedná se o západní okraj již dobře známého sídliště (např. Tomešová, Halama 2021, 233–234).

Literatura

Tomešová, B., Halama, J. 2021: Dubicko (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 62(2), 233–234.

Summary

Seven pits of the Lusatian Urnfield culture were discovered during an excavation conducted on the road leading to the family houses in Dubicko (Šumperk District). Besides a small storage pit, the remains of post holes were investigated.

Marek Kalábek

Hněvotín (okr. Olomouc)

„Topolanská“, parc. č. 1031/1.

Kultura popelnicových polí. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: -1123092.65, -552689.14

V březnu 2022 byl proveden záchranný výzkum na stavbě rodinného domu na parcele č. 1031/1 ležící na severním okraji obce. Na ploše budoucího domu bylo zkoumáno šest mělkých sídlištních objektů a jedno rozsáhlejší soujámí datované do období kulturního komplexu lužických popelnicových polí (Kalábek 2017, 206).

Literatura

Kalábek, M. 2017: Hněvotín (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 51(1), 206.

Summary

Seven settlement pits dated to the Lusatian Urnfield culture were investigated during a family house construction in Hněvotín (Olomouc District).

Marek Kalábek

Holešov (okr. Kroměříž)

„Za Muřinou“.

Lužická kultura. Pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3099522, 17.5928047; 49.3089450, 17.5922575; 49.3080006, 17.5914208; 49.3080531, 17.5920994; 49.3089781, 17.5928664; 49.3099611, 17.5932581

V období od března do května roku 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný archeologický výzkum na stavbě R4901 Hulín–Fryšták, na lokalitě Holešov 1, polní trať „Za Muřinou“. Lokalita se nachází cca 2,8 km jižně od centra Holešova. Nejbližší obec Martinice je od lokality vzdálena cca 600 m západním směrem.

Plocha výzkumu se nacházela na nevýrazném kopci nad nivou řeky Mojeny, která ho obtékala od severu a severozápadu. Samotný výzkum byl pokračováním výkopových prací, které zde proběhly v letech 2008 (Paulus 2009) a 2017 (Tajer, Vránová 2018).

Během výzkumu bylo na lokalitě objeveno 83 sídlištních objektů a tři popelnicové hroby z mladší doby bronzové. Mezi sídlištními objekty převažovaly nálezy sloupových jamek, kterých bylo prozkoumáno 72. Zbytek objektů představují menší a střední zásobnicové jámy, dva žlábky, jedna polozemnice a jedna jáma pravidelného obdélného tvaru, snad pracovní objekt. Sídelní objekty spadají do starší doby železné (viz oddíl Doba železná).

Popelnicové hroby byly objeveny na jižním okraji zkoumané lokality a s jistotou lze říci, že byly součástí pohřebiště zkoumaného zde v roce 2008 (Tajer 2010). Hrobové jamy byly neznatelné a popelnice byly zapouštěny do podloží jen mělce. Z hrobů se dochovala pouze silně destruovaná dna nádob. Z jedné z nádob z poněkud lépe zachovalého hrobu č. 2 pochází přepálená bronzová jehlice s kulovitou hlavičkou. Pohřebiště bylo datováno do kultury lužické.

Literatura

Paulus, M. 2009: Martinice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 50, 290.

Tajer, A. 2010: Naleziště z období popelnicových polí v Martinicích (okr. Kroměříž). In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2009.* Olomouc. Archeologické centrum Olomouc, 139–155.

Tajer, A., Vránová, V. 2018: Holešov (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 59(2), 232–233.

Summary

During a rescue archaeological excavation carried out in Holešov (Kroměříž District), 83 Hallstatt features and three Lusatian graves were investigated. The graves were largely destructed. Grave pits were undeterminable and only the bottom parts with pottery finds deposited on the subsoil were preserved. One overburnt bronze pin with a rounded head comes from Grave 2.

Arkadiusz Tajer

Horní Moštěnice (okr. Přerov)

„Ostudy“, parc. č. 1014/13.

Mohylová středodunajská kultura. Sídliště, ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V roce 2022 nalezl spolupracovník Muzea Komenského v Přerově, p. o., M. Komínek v trati „Ostudy“ na katastru Horní Moštěnice bronzový závěsek. Jedná se o odlévaný, prolamovaný srdcovitý závěsek se středovou příčkou. Celková výška předmětu činí 32,5 mm. Jeho maximální šířka činí 29 mm. Tloušťka dosahuje 2 mm. Hmotnost ozdoby je 4,661 g. Povrch předmětu je rovnoměrně pokryt světle zelenou oxidační patinou. Srdcovitá část závěsku přechází v krček, jenž se v horní části nejprve rozšiřuje na 7 mm a poté se zužuje na roztepaný tenký pásek o šířce 4 mm, který byl přehnut na zadní stranu předmětu a svinut do očka určeného pro zavěšení ozdoby (obr. 14).

Lokalita se nachází na rozhraní Kelčské pahorkatiny a Středomoravské nivy, na levém břehu říčky Moštěnky, levostranným přítokem řeky Moravy. Nadmořská výška se v okolí místa nálezu pohybuje okolo 210 m.

V případě nálezu z Horní Moštěnice se jedná o specifický předmět středodunajské mohylové kultury ze střední doby bronzové, obvykle spojovaný s funkcí závěsku. Obdobné závěsky tvořily součásti náhrdelníků vysoce postavených žen (Nožinová, Krištuf 2021, 29). Jejich původ je hledán na území Karpatské kotliny, kde se objevuje více tvarových variant závěsků již ve starší době bronzové. Ve středoevropském prostoru narůstá výskyt srdcovitých závěsků od počátku střední doby bronzové (Furmánek 1980, 15–27; Salaš 2005, 113).

Na Moravě byly nálezy srdcovitých závěsků v minulosti zaznamenány například na lokalitách Bošovice, Diváky, Šatov či Těšetice (Stuchlík 1983, 36; 1993, 282–283, tab. 177: 3).

Na Slovensku se vyskytly jako součást pohřební výbavy na lokalitách Dunajská Lužná, Čáčov či Obid (Slaná 2019, 438).

Z novějších nálezů lze uvést několik exemplářů z inventáře hrobu 8/16 na pohřebišti středodunajské mohylové kultury na lokalitě Šamorín, části Šámot (Godiš, Haruštiak 2020, 124, 138, 152, Tab. VII: 2–5). Srdcovité závěsky se vyskytly rovněž jako součást depotu kovových předmětů na lokalitě Malé Blahovo (Budinský-Krička 1950, 1–3).

Srdcovité závěsky jsou zastoupeny také v inventáři nálezů z mohylových pohřebišť v západních a jižních Čechách. V pohřební výbavě ženského hrobu II v mohyle 30 na lokalitě Šťáhlavy–Hájek byl honosný náhrdelník, jehož součástí bylo jedenáct srdcovitých závěsků, které typologicky zcela odpovídají výše popisovanému exempláři z Horní Moštěnice (Nožinová, Krištuf 2021, 29–31, obr. 7).

Doklady osídlení lokality „Ostudy“ středodunajskou mohylovou kulturou na katastru obce Horní Moštěnice bylo doloženo již povrchovými sběry D. Kolbingera realizovanými v 70. a 80. letech 20. století (Stuchlík, Kolbinger 1995, 143–159). Již dříve byla na této lokalitě archeologicky zachycena část starolužického sídliště (Jašková 1968, 41). V současné době je na lokalitě prováděna preventivní detektorové prospekce, realizovaná v rámci Projektu preventivní archeologie Olomouckého kraje.

Literatura

Budinský-Krička, V. 1950: Poklad bronzových ozdôb z malého Blahova, okr. Dunajská streda. *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti* XLI(1), 1–3.

Godiš, J., Haruštiak, J. 2020: Pohrebisko mohylovej kultúry v Šamoríne, časti Šámot. *Zborník Slovenského Národného Múzea* CXIV, *Archeológia* 30, 119–166.

Furmánek, V. 1980: *Die Anhänger in der Slowakei.* Prähistorische Bronzefunde XI(3). München: Beck.

Jašková, M. 1968: Starolužické sídliště v Horní Moštěnici (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 1967, 41.

Nožinová, S., Krištuf, P. 2021: Princezny z Hájku. K problematice elity ve střední době bronzové. *Musaica archaeologica* 1–2, 21–34.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Slaná, A. 2019: Bronzové súčasti slávnostného kroja žien stredodunajskej mohylovej kultúry. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. Supplementum* 1/2019, 431–449.

Stuchlík, S. 1983: Mohylový hrob z Divák (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1981, 34.

Stuchlík, S. 1993: Středodunajská mohylová kultura. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy.* Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, svazek 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 272–286.

Stuchlík, S., Kolbinger, D. 1995: K rozšíření středodunajské mohylové kultury na střední Moravě. *Pravěk. Nová řada* 1993/3, 143–159.

Obr. 14. Horní Moštěnice. Bronzový srdcovitý závěsek. Foto Z. Schenk, kresba P. Holcová.

Fig. 14. *Horní Moštěnice. Heart-shaped bronze pendant. Photo by Z. Schenk, drawing by P. Holcová.*

Summary

A bronze heart-shaped pendant was found in 2022 during a metal detector survey in 'Ostudy' field (Horní Moštěnice cadastral area, Přerov District). The find can be dated to the Middle Bronze Age (Fig. 14).

Zdeněk Schenk, Miroslav Komínek

Hradčany (k. ú. Hradčany u Tišnova, k. ú. Sentice, okr. Brno-venkov)

„Černá pole".

Podolská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -607708, -1145142; -607727, -1145188; -607643, -1145212; -607499, -1145285; -607553, -1145398; -607620, -1145241

Záchranný výzkum před stavbou obchvatu Čebína se uskutečnil na mírném jižním svahu v trati „Černá pole"; prostor při jihovýchodním okraji výzkumu přechází do katastru obce Sentnice. Ke skrývce a následné exkavaci lokalizovaných situací došlo v průběhu června až října 2022.

Lokalita je situovaná na mírný jižní svah a nízké přilehlé návrší. Svah lemuje Čebínský potok a jeho pravobřežní bezejmenný přítok, který lokalitu a také prostor výzkumu rozděluje na dvě části, jež se z hlediska geologie, geomorfologie a archeologie značně liší. Naleziště je známé od 80. let 20. století pod označením „K Čebínu" (na k. ú. Hradčany; Doležel 1989, 39–40). Na lokalitě se pod cca 40–50 cm mocnou vrstvou ornice (nadloží) nacházelo podloží tvořené převážně písčitými půdami.

Kromě četných nálezů z období kultury s vypíchanou keramikou (viz oddíl Neolit) se ve skryté ploše podařilo prozkoumat několik stovek objektů z pozdní doby bronzové. Většina situací byla navíc koncentrována do malého prostoru cca 50 × 50 m (obr. 15).

Na místě se nacházelo extrémně velké množství zásobních jam, často v superpozicích, případně v kumulacích po dvou až třech. Zásobnice měly kónický tvar a zasahovaly do hloubky až 1,5 m. Průměr objektů dosahoval 2–3 m. Uvnitř se často vyskytoval kamenný zával (místní slepence a pískovce; obr. 16).

Další významnou složkou byly rozsáhlé sídlištní jámy v superpozicích s mladšími zásobnicemi. Součástí nálezového spektra byla i jedna chata o rozměrech 4 × 3 × 1 m, výrobní objekty (např. keramické závaží v zásypu objektu) a několik blíže nespecifikovaných pyrotechnologických zařízení (pícky obsahující přepálenou mazanici a keramiku).

Množství movitých nálezů (především keramické zlomky, ale i velké části nádob – amfor, hrnců, misek) značně převyšovalo množství a skladbu z jiných období pravěku. Jde ovšem o vcelku běžný inventář s ohledem na spektrum nálezů ze sídlišť pozdní doby bronzové. Kromě keramických zlomků se podařilo zajistit velké množství osteologického materiálu. Nejzajímavější jsou potom bronzové ozdoby a šperky (několik jehlic, náramek, spona a drobné ozdoby). V některých objektech se nacházelo velké množství mazanice s otisky. Hojně se zde vyskytuje kámen, ať už v podobě zmíněného závalu v archeologických objektech, nebo využívaný jako pracovní podložky a zrnotěrky.

Literatura

Doležel, J. 1989: Velatické a horákovské sídliště v Hradčanech (o. Tišnov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1986, 39–40.

Obr. 15. Hradčany u Tišnova. Pohled na zkoumanou plochu od východu. Foto I. Čižmář.

Fig. 15. *Hradčany u Tišnova. View of the excavation area from the east. Photo by I. Čižmář.*

Obr. 16. Hradčany u Tišnova. Superpozice zásobních jam s kamenným závalem, pozdní doba bronzová. Foto R. Bíško.

Fig. 16. *Hradčany u Tišnova. Superposition of storage pits filled with stones, Final Bronze Age. Photo by R. Bíško.*

Summary

Settlement activities from the Final Bronze Age (Fig. 15) were documented during a rescue archaeological excavation in Hradčany u Tišnova and Sentice (Brno-Country District). Majority of the features were represented by storage pits (Fig. 16), followed by production features, heating devices, a dwelling and other settlement features.

Richard Bíško

Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž)

„Za Školou“, parc. č. 1862/13.

Starší doba bronzová, věteřovská skupina. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30565–A30602.

Lokalizace: WGS-84: 49.2886864N, 17.4877878E

V základových pasech rodinného domu (podrobněji i s celkovým plánem viz oddíl Neolit) byly dokumentovány objekty starší doby bronzové, náležející patrně k sídlišti věteřovské skupiny, zkoumanému už v minulosti (Popelka, Fojtík 2021).

Literatura

Popelka, M., Fojtík, A. 2021: Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 62(1), 237–238.

Summary

In 2022, the last of the free plots for the construction of new residential buildings in ‘Za Školou’ field in Záhlinice (Kroměříž District) was excavated. Several linear Early Bronze Age features were documented.

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Hustopeče (k. ú. Hustopeče u Brna, okr. Břeclav)

„Na Šibenkách“, „Za Pionýrskou“, parc. č. 982/96.

Věteřovská skupina, mladší doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.9459244N, 16.7225194E

Během výzkumu v ploše komunikací pro připravovanou uliční zástavbu bylo prozkoumáno několik běžných zásobních jam datovaných do starší a mladší doby bronzové. Z dochovaného zbytku kulturní vrstvy byla získána kolekce drobných ztrátových bronzů včetně zlomků ingotů.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Several ordinary storage pits dating back to the Early and Late Bronze Age were excavated in the roadside area (Hustopeče u Brna cadastral area, Břeclav District).

David Parma

Charváty (okr. Olomouc)

intravilán, parc. č. 77, 79/1–79/3.

Starší doba bronzová. Sídliště. Jiná evidence. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5179431N, 17.2532839E

Během archeologického dohledu, který probíhal v období od března do července 2022, bylo v intravilánu obce na různých místech zdokumentováno několik narušení archeologických situací. V liniových výkopech v těsné blízkosti kostela byly zachyceny tři pravěké objekty spolu s kulturní vrstvou. Zde získaný keramický materiál bylo možné zařadit do starší doby bronzové, doby halštatské a doby římské. Průběh pravěké kulturní vrstvy byl rovněž zaznamenán v ulici za obecním úřadem. Také z této sledované části obce byla získána malá kolekce zlomků pravěké keramiky a nalezeny zde byly také dva kusy štípané industrie.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Several disturbed archaeological contexts were documented during a watching brief in Charváty (Olomouc District). The recovered pottery dates to the Early Bronze Age, Hallstatt and Roman periods.

Radek Johančík

Chvalčov (okr. Kroměříž)

„Svatý Hostýn“.

Kultura popelnicových polí. Hradiště. Orientační zjištění. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30641–A30653.

Lokalizace: WGS-84: 49.3764925N, 17.6980436E

Mimo nálezy z doby laténské (viz oddíl Doba železná) byla při stavební akci související s vybudováním nové obslužné

komunikace v jižní části hradiska Svatý Hostýn posbírána drobná kolekce keramiky z období popelnicových polí.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A small pottery collection from the recent contexts generally dated to the Urnfield culture was recovered during a new road construction carried out in the southern part of Sv. Hostýn (Chvalčov cadastral area, Kroměříž District).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

.....

Kroměříž (k. ú. Hradisko, okr. Kroměříž)

„Díly nad silnicí, Pod Hroby“.

Mladší doba bronzová. Příkopové ohrazení. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3212558N, 17.3427372E

Během sondáže pro ověření výsledků plošného magnetometrického měření byla odkryta superpozice žlabových útvarů zčásti souvisejících s fortifikací z počátku mladší doby bronzové (Mikulková, Parma 2010; Spurný 1954).

Literatura

Mikulková, B., Parma, D. 2010: Další pohled do osídlení Hradiska u Kroměříže – výzkum z roku 2006. In: V. Furmánek, E. Miroššayová (eds.): *Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov z 10. medzinárodnej konferencie „Popolnicové polia a doba halštatská“ Košice, 16.–19. september 2008*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes XI. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 193–233.

Spurný, V. 1954: Pohled do osídlení Hradiska u Kroměříže ve střední době bronzové. *Památky archeologické* XLV, 357–374.

Summary

During a small excavation conducted to verify the results of a magnetometric survey in Hradisko (Kroměříž District), a superposition of trenches partly related to the fortification from the beginning of the Late Bronze Age was excavated.

David Parma, Jaroslav Peška

.....

Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín)

„U Hradla“.

Doba bronzová. Nález v druhotné poloze. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -563014.25, -1179444.00; -563031.50, -1179411.80; -563065.15, -1179465.69; -563040.61, -1179484.85

V únoru roku 2022 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., předstihový výzkum před plánovanou výstavbou VTL plynovodu Moravia ve střední části polní tratě „U Hradla“, která se rozkládá přibližně 1,2 km severozápadně od středu obce Bohuslavice. Existence dosud neznámé lokality v inundačním terénu při levém břehu stávajícího toku říčky Kyjovka (Stupava) byla predikována na základě výsledků systematické terénní prospekce trasy zamýšleného plynovodu, realizované v roce 2013. Při třech kampaních povrchových sběrů zde bylo získáno neobvykle velké množství archeologických nálezů, mezi nimiž byly identifikovány mimo jiné zlomky keramických nádob a část hliněného podstavce z doby bronzové (lokalita 03/14: Hlas et al. 2014). Po plošné skrývce nadloží se však ukázalo, že pod orniční vrstvou se nachází pouze novodobé navážky a vyrovnávky terénu, a že se tedy zcela určitě jedná o materiál v druhotné pozici.

Literatura

Hlas, J., Kiecoň, M., Zezula, M. a kol. 2014: *6114/Moravia – VTL plynovod. Zpráva o terénní prospekci a identifikaci archeologických lokalit I-III*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 448/14. Uloženo: archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Summary

An archaeological excavation was carried out in the middle part of ‘U Hradla’ field (Bohuslavice u Kyjova cadastral area, Hodonín District) in February 2022 in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline. In 2013, an unusual amount of archaeological finds, amongst which fragments of pottery vessels and part of a clay pedestal from the Bronze Age were identified, was recovered during a systematic surface survey. However, after the removal of overburden, it turned out that only recently accumulated material occurs under the topsoil, which means that the Bronze Age artefacts were deposited here secondarily.

Michal Přichystal

.....

Lešany (k. ú. Lešany u Prostějova, okr. Prostějov)

intravilán, parc. č. 297/4.

Mohylová středodunajská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -564521.01, -1130406.29

V měsících únoru až říjnu 2022 probíhal v Lešanech u Prostějova záchranný archeologický výzkum, realizovaný prostějovským pracovištěm Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v souvislosti s výstavbou souboru osmi rodinných domů a jejich napojení na inženýrské sítě. Byly odkryty, prozkoumány a zdokumentovány celkem téměř tři desítky terénních archeologických situací. Ty poukazují na opakované osídlení stavbou dotčeného místa, které započalo již v 6. tisíciletí př. Kr., což dokládají stopy sídliště prvních moravských zemědělců, lidu kultury s lineární keramikou. Dalšími osadníky zde byli nositelé mohylové kultury střední doby bronzové, jejichž přítomnost dokládá především objekt K 519/2022 poskytující, kromě příznačné keramiky, také zlomek bronzového nože nebo srpu. Vedle keramiky z povrchových sběrů a zřejmě i zemědělskou činností rozrušeného hrobu(?) v poloze „Na Dluhošticích“ (Fojtík 2015, 133–134, Tab. 36–37) se tak jedná o další cenný doklad lidských aktivit v období střední doby bronzové na území dnešní obce Lešany.

Literatura

Fojtík, P. 2015: *Mohylová kultura střední doby bronzové na Prostějovsku I. Katalog nálezů - svazek první*. Pravěk. Supplementum 30. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Summary

Settlement features of the Tumulus culture were investigated and documented during a rescue excavation in the built-up area of Lešany (Prostějov District). The findings valuably enrich not only the existing archaeological knowledge of this place but as well contribute to the understanding of the structure and nature of the Middle Bronze Age occupation in the western part of the Prostějov region.

Pavel Fojtík

Lešná (okr. Vsetín)

„Ve Rzu“.

Slezská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o., inv. č. 26/2022-100-1 – 26/2022-200-9.

Lokalizace: WGS-84: 49.5253456N, 17.9178697E

Od dubna do července 2022 bylo v rámci záchranného archeologického výzkumu před stavbou silnice „I/35 Lešná – Palačov“ zkoumáno slezskoplatěnické sídliště.

Lokalita se nacházela na mírném jihovýchodním svahu nad potokem Žebrák, který protéká v silně zařízlém korytě. Zároveň se jednalo o severní okraj širokého rovného údolí řeky Bečvy. Svah byl značně ovlivněn erozí, takže se na mnoha místech nacházela jen slabá vrstva ornice. Tato situace významně ovlivňuje stav dochování zahloubených objektů. Zvláště v nižších částech svahu není výjimkou, že se ze zahloubených jam dochovávají jen úplná dna.

Celkem se podařilo zachytit necelou stovku zahloubených sídlištních jam, většinou nevýrazných jak obsahem, tak svým charakterem. Z celé lokality se podařilo získat 12 beden převážně keramického materiálu, doplněného několika zrnotěrkami a několika kusy štípané kamenné industrie. Kovové artefakty se na sídlišti bohužel získat nepodařilo.

Všechny nálezy patřily slezkoplatěnické kultuře.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Almost one hundred settlement features of the Silesian-Platěnice culture (Final Bronze Age) were discovered during a rescue excavation carried out in ‘Ve Rzu’ field (Lešná cadastral area, Vsetín District).

Jakub Novotný

Martinice (k. ú. Martinice u Holešova, okr. Kroměříž)

„Zadní osmuží“.

Nitranská kultura. Pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3046361, 17.5822475; 49.3049403, 17.5808044; 49.3053250, 17.5809656; 49.3050697, 17.5824086

V březnu roku 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný archeologický výzkum na stavbě R4901 Hulín – Fryšták, na lokalitě Martinice 2, v polní trati „Zadní osmuží“. Zkoumaná lokalita leží ZZJ od obce Martinice, ve vzdálenosti cca 1,8 km od centra obce. Nadmořská výška lokality je 231 m.

Během skrývek ornice zde bylo objeveno 16 hrobových celků a čtyři menší archeologické objekty. Z jednoho z hrobů byl vyzvednut šálek zdobený šňůrovým ornamentem. Tento nález dovoluje přiřadit hrobový celek ke kultuře nitranské. Datace ostatních hrobů bude možná až po laboratorním zpracování keramických nálezů. Kromě nitranské složky se na pohřebišti objevily hroby spadající do pozdního eneolitu – do kultury zvoncovitých pohárů (viz oddíl Eneolit).

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A burial ground from the Eneolithic and Early Bronze Age was discovered during a rescue archaeological excavation in Martinice u Holešova (Kroměříž District). In total, 16 graves of the Bell Beaker and Nitra cultures were investigated (see also the Eneolithic section).

Arkadiusz Tajer

Mladeč (okr. Olomouc)

vrch Třesín.

Pozdní doba bronzová. Depot. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.7146953N, 17.0009456E (přibližná poloha)

V roce 2022 získalo Vlastivědné muzeum v Olomouci část hromadného nálezu bronzových předmětů, který dle sdělení nálezce pochází ze severní strany vrchu Třesína. Artefakty byly objeveny pomocí detektoru kovů v roce 2006 s tím, že podle popisu objevitele měly být uložené vedle bronzové plechové nádoby. Nálezce po zjištění, že jde o archeologický nález, propadl pod tlakem fám v tehdejší detektorářské komunitě obavám z možného postihu a depotu se záhy zbavil. Při této příležitosti došlo k oddělení bronzové nádoby, po níž všechny stopy mizí, od zbytku depotu. Až s odstupem několika let došlo po různých peripetiích k předání devíti kruhových šperků do rukou archeologů (nejprve D. Víchovi z Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, p. o., následně J. Halamovi z Vlastivědného muzea v Šumperku, p. o.). Bohužel neznáme přesné místo nálezu, ale k dispozici je pořízená fotografie zachycující výkop do země.

Vápencový vrch Třesín leží nedaleko Mladče na Olomoucku a představuje výraznou krajinnou dominantu. Vrch patří ke známým středomoravským archeologickým lokalitám, přičemž na východním úbočí kopce se nacházejí Mladečské jeskyně, které představují jedno z klíčových paleolitických nalezišť ve střední Evropě (např. Oliva 2003; 2016, 221–22). Opakovaně byla osídlena zejména východní část Třesína v poloze „Plavatisko“ (srov. Skutil 1938, 59–60; Tymonová 2000, 96–97; Valoch 2007, 71–72; Hlubek 2021). V roce 2020 se v dané poloze podařilo identifikovat zbytky opevnění tvořeného dvojitým valem a příkopem, které ale zatím nejsou jednoznačně datovány (Parma et al. 2021, 44–45).

Předanou část depotu ze severní strany Třesína reprezentuje devět kruhových šperků určených ke zdobení rukou a nohou (obr. 17). Všechny můžeme přiřadit k M. Salašem vyčleněné variantě otevřeného houpačkovitého kruhového šperku (Salaš 2005, 97). Těla všech artefaktů jsou mírně prohnutá, mají bikonvexní průřez a rovně seřezané konce, z nichž některé jsou mírně vyhnuté. Vnější strany zdobí jemná rytá výzdoba v podobě

Obr. 17. Mladeč. Bronzové náramky. Foto L. Hlubek.
Fig. 17. *Mladeč. Bronze bracelets. Photo by L. Hlubek.*

příčných rýžek a krátkých rýžek složených do krokvic. Jejich rozměry se pohybují od 97 × 77 do 133 × 82 mm. Hmotnost osciluje v rozmezí 22 až 41 g. Tento typ šperků je typický pro pozdní dobu bronzovou. Podobné artefakty evidujeme v moravských depotech z Černotína, Boskovic 2, Hovězího a Víceměřic, které jsou řazené do stupňů HB 2 – HB 3 (Salaš 2005, 97, 413, 417–418, 421–422, 466–468, tab. 326: 12, 13; 338: 26, 27; 345: 19, 20; 346: 21, 22, 463:27).

Je třeba litovat, že vyzvednutý depot se nedochoval v úplnosti. Nabízí se možnost spojit hromadný nález se sídlištěm lužické kultury na vrchu Třesíně v trati „Plavatisko“, odkud známe zejména nálezy z původní sbírky litovelského muzea, které lze zařadit především do mladší až pozdní doby bronzové (Skutil 1938, 60; Hlubek 2021, 3–4). Není možné zcela vyloučit variantu, že depot souvisí se sídlišti na katastrech Řimic (Dohnal 1981) nebo Palonína (Goš et al. 1980; 1981; Halama 2019). Bohužel bližší možná intepretace popsaného konvolutu zůstane otevřená, neboť neznáme přesné nálezové okolnosti, ani netušíme, jak vypadal celý soubor při vyzvednutí ze země.

Literatura

Dohnal, V. 1981: Nová sídlištní lokalita s páskovou keramikou v Řimicích (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 1979, 10, obr. 2–3.

Goš, V., Kapl, V., Nekvasil, J. 1980: Zachraňovací práce u Palonína (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 1978, 68–69, obr. 30, tab. 11.

Goš, V., Kapl, V., Nekvasil, J. 1981: Dokončení zachraňovacího výzkumu v Paloníně (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 1979, 24–25, tab. 3–4.

Halama, J. 2019: Palonín (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 60(1), 226–227.

Hlubek, L. 2021: *Mladeč (okr. Olomouc). Nálezová zpráva o terénním archeologickém výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy, č. M-TX-202100672. [cit. 2022-11-24]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100672.

Oliva, M. 2003: *Pohřebiště kromaňonců v Mladečských jeskyních*. Archeologické památky střední Moravy 6. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc.

Oliva, M. 2016: *Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Parma, D., Dejmal, M., Martínek, J., Novák, M., Urban, E. 2021: Nová zjištění o opevněných a výšinných lokalitách mladšího pravěku a raného středověku na Moravě. *Pravěk. Nová řada* 30, 39–62.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Skutil, J. 1938: *Pravěké nálezy v Mladči u Litovle*. Litovel: Krajinská musejní společnost.

Tymonová, M. 2000: Pravěké a středověké osídlení Mladče. In: V. Arnoš et al.: *Mladeč 650 let. Sborník příspěvků z historie a současné Mladče, Sobáčova a Nových zámků*. Mladeč: Obec Mladeč, 96–99.

Valoch, K. 2007: Průzkum v Mladči v r. 1981. *Acta musei moraviae, scientiae sociales* XCII(1–2), 71–77.

Summary

In 2006, a hoard consisting of bronze artefacts deposited next to a sheet vessel were found using a metal detector on the western slope of Třesín Hill (Mladeč cadastral area, Olomouc District). The finds were handed over to the archaeologists only after many years, however, without the sheet vessel. Nine bronze jewellery pieces (Fig. 17) for arms and legs, which can be dated to the Final Bronze Age, were preserved from the hoard.

Lukáš Hlubek

.....

Modřice (okr. Brno-venkov)

Ul. Za Humny č. p. 12, parc. č. 155.

Mladší doba bronzová. Ojedinělé artefakty. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1271381N, 16.6163200E

Počátkem roku 2022 proběhl na parcele bývalého domu v Modřicích č. p. 12 záchranný výzkum, který byl iniciován novou domovní zástavbou. Z výzkumu středověké a raně novověké parcely pochází také několik zlomků keramiky z období kultury středodunajských popelnicových polí.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Several pottery sherds of the Middle Danube Urnfield culture were found during a rescue excavation carried out on the plot of the former House No. 12 in Za Humny Street (Modřice cadastral area, Brno-Country District).

Petr Kos

.....

Moravský Písek (okr. Hodonín)

„Podluží“.

Doba bronzová, starší doba bronzová, věteřovská skupina, mladší doba bronzová, velatická kultura, pozdní doba bronzová, slezská kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.002488313N, 17.341361248E

V průběhu laboratorního zpracování výzkumu v trase dálnice D55 na k. ú. Moravský Písek v trati „Podluží“ (Popelka et al. 2022, 162) byla upřesněna datace sídlištních komponent doby

bronzové. Identifikovány byly ve větším množství objekty ze starší doby bronzové – věteřovské skupiny, z mladší doby bronzové – velatické kultury a v jednom případě se vyskytl i objekt průkazně náležející slezské kultuře pozdní doby bronzové.

Literatura

Popelka, M., Lečbych, M., Paulus, M. 2022: Moravský Písek (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 63(2), 162.

Summary

The laboratory processing of the material from the excavation conducted in the route of the D55 motorway in Moravský Písek (Hodonín District) refined the dating of the Bronze Age settlement components (Věteřov group, Velatice and Silesian culture).

Miroslav Popelka

Nedakonice (okr. Uherské Hradiště)

„Roztoky“, parc. č. 1483.

Velatická kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o., inv. č. A 257665 – A 257679.

Lokalizace: WGS-84: 49.0412433N, 17.3925497E

Ve dnech 20.–21. dubna roku 2022 proběhl na polní trati „Roztoky“ na k. ú. obce Nedakonice menší záchranný výzkum (Kuchař 2022). V prostoru nově projektovaného výrobního areálu se podařilo díky dřívější geofyzikální prospekci detekovat několik půdních anomálií, které nesly potenciál archeologických situací (Tencer, Milo 2020). V místě výskytu těchto anomálií byla ve spolupráci se stavební firmou provedena skrývka ornice za účelem ověření výsledků předcházejícího geofyzikálního měření. Zjištění bylo v jednom případě pozitivní, největší z detekovaných anomálií se po odkrytí projevila jako menší sídlištní objekt datovaný do mladší doby bronzové. Výplň zahloubeného objektu vydala množství střepů keramických nádob zdobených svislým prstováním, náležících velatické kultuře, a několik bronzových předmětů (obr. 18). Z bronzových artefaktů lze uvést rukojeť drobné dýky typu Dolný Peter podle J. Vladára (Vladár 1974, 44–45), tordovanou tyčinku představující zlomek blíže neurčeného šperku a jeden slitek. Ojedinělost tohoto objektu v rámci zkoumané části lokality koresponduje s jeho umístěním na periferii polykulturního sídliště zkoumaného v této poloze v letech 2016 a 2020 (Bartík 2016; 2020).

Literatura

Bartík, J. 2016: *Skladovací hala La Food s.r.o. Kostelany nad Moravou – Roztoky.* Rkp. investorské nálezové zprávy. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o.

Bartík, J. 2020: *Kostelany nad Moravou – Roztoky – přístavba výrobní haly společnosti La Food s.r.o.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. 845/20. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o.

Kuchař, Z. 2022: *Nedakonice – Roztoky.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. 860/22. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o.

Tencer, T., Milo, P. 2020: *Správa o geofyzikálnom prieskume. Geomagnetická prospekcia. Kostelany nad Moravou – „Roztoky“.* Rkp. zprávy č. 20004. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o.

Vladár, J. 1974: *Die Dolche in der Slowakei.* Prähistorische Bronzefunde VI(3). München: Beck, 44–45.

Obr. 18. Nedakonice. Výběr nálezů z objektu velatické kultury. Foto Z. Kuchař.

Fig. 18. *Nedakonice. Selection of finds from the Velatice feature. Photo by Z. Kuchař.*

Summary

One subsurface feature of the Velatice culture (Fig. 18) was investigated during a rescue excavation conducted before the construction of the new industrial zone in ‘Roztoky’ field in Nedakonice (Uherské Hradiště District).

Zdeněk Kuchař

Olomouc (k. ú. Hejčín, okr. Olomouc)

Ul. Na Trati č. p. 178, parc. č. 419/3.

Doba bronzová. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o., inv. č. 42/2022-104-1, 42/2022-105-1.

Lokalizace: S-JTSK: -1120777.08, -547937.11

V červenci 2022 byly na dně výkopu pro plynovod v hloubce 1,2 m zkoumány dva rovnoběžné žlábky, které jsou datované rámcově do doby bronzové.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Two parallel narrow trenches from the Bronze Age were excavated on the bottom of the gas pipeline trench in Hejčín (Olomouc District).

Marek Kalábek

Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)

Ul. Holainova, „Zahrady", parc. č. 533/205, 533/206, 533/246.

Mladší doba bronzová, pozdní doba bronzová. Pohřební areál. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5728575N, 17.2380900E (parc. č. 533/206, 533/246); 49.5729475N, 17.2378411E; 49.5728864N, 17.2380103E; 49.5727614N, 17.2379564E; 49.5727925N, 17.2377633E (parc. č. 533/205)

V dubnu a květnu 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný výzkum polykulturní lokality na stavbě budoucího rodinného domu na parcele č. 533/206. Lokalita leží na mírném svahu obráceném k východu s nadmořskou výškou 212 m. Na ploše nepravidelného obdélníku o rozměrech 11 × 26 m bylo prozkoumáno 48 žárových hrobů (H247–H279, H286–H300) slezské a platěnické fáze kulturního okruhu lužických popelnicových polí. Skrývka se uskutečnila pod dohledem, a tak byly hroby zachyceny v různých hloubkách půdního horizontu či v rostlém podloží. Hroby náleží k již známému pohřebišti na lokalitě zkoumané od roku 2004 a tvoří jeho západní okraj (Hadrava 2020; Kalábek 2004; 2016; 2017; 2018a; 2018b; 2019a; 2019b; 2021; Kalábek, Šín 2022; Vránová 2009). Hroby byly uspořádány do několika skupin. Hrobové jámy byly identifikovány jen u objektů zahloubených do rostlého podloží, měly obdélný či oválný půdorys s orientací S–J, SSV–JJZ, SZ–JV, V–Z, ZSZ–VJV (obr. 19). Výbava hrobů osahovala keramické nádoby (260 ks; 1 až 18 ks v hrobě) nebo jejich zlomky, přepálené bronzy (6 ks; náramky, jehlice, zlomky), železné artefakty (6 ks; nožíky, zlomky) a ojediněle i štípanou industrii (1 ks).

Kremace se nacházela ve výplni 17 hrobových jam a v keramických nádobách 11 hrobů. Ve třech hrobech byla kremace zjištěna ve dvou urnách obsahujících různé jedince (H260: nádoba 4 – nedospělý jedinec, nádoba 6 – nedospělý jedinec; H276: nádoba 8 – dospělý jedinec, nádoba 9 – dospělý jedinec; H296: nádoba 8 – nedospělý jedinec, nádoba 12 – dospělý jedinec), jedná se tedy o žárové dvojhroby. Zachovalost kosterních pozůstatků je v souboru poměrně nízká, objem kostí se pohyboval od 1 do 850 ml, výjimku tvoří dva dospělí jedinci z H276 (nádoba 8 – 2650 ml; nádoba 9 – 1250 ml). Hodnota stupně spálení byla ve většině případů hodnocena stupněm III (tj. dokonalý – teplota žehu 550 °C), pozůstatky z hrobu H295 odpovídají stupni IV (dokonalý až křídovitý – teplota žehu 650 až 750 °C). Stav kostí dovolil identifikovat pouze tři dospělé a pět nedospělých jedinců.

V dubnu roku 2022 proběhl záchranný archeologický výzkum také na vedlejší parcele č. 533/205. Během výzkumu byla zachycena další část velkého žárového pohřebiště kultury lidu popelnicových polí zkoumaného v letech 2018 a 2022 (Kalábek 2019b; Kalábek, Šín 2022). Bylo zde prozkoumáno šest žárových hrobů a tři kůlové jamky nacházející se mezi hroby. Hroby byly zkoumány ve vykopaných základových pasech a jejich profilech. I přesto lze konstatovat, že všechny hroby měly žárový pohřeb uložen v nádobě a část nádob měla velmi nekvalitní výpal. Na základě nálezů můžeme hroby datovat do pozdní doby bronzové.

Literatura

Hadrava, V. 2020: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 61(1), 170–171.

Kalábek, M. 2004: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 45, 145.

Kalábek, M. 2016: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 56(1), 184.

Kalábek, M. 2017: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 58(1), 164.

Kalábek, M. 2018a: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 59(1), 150–151.

Kalábek, M. 2018b: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 59(1), 170–171.

Kalábek, M. 2019a: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 60(1), 196–197.

Kalábek, M. 2019b: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 60(1), 220–221.

Kalábek, M. 2021: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 62(1), 217–218.

Kalábek, M., Šín, L. 2022: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 63(1), 171.

Vránová, V. 2009: Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 50, 271.

Obr. 19. Olomouc, Slavonín. Žárový hrob H263. Foto M. Kalábek.
Fig. 19. *Olomouc, Slavonín. Cremation burial H263. Photo by M. Kalábek.*

Summary

An excavation in Holainova Street (Slavonín cadastral area, Olomouc District) captured a western part of the previously known cemetery of the Lusatian Urnfield culture. Forty-eight cremation burials (Fig. 19) were uncovered on plot No. 533/206 on an area of 11 × 26 m, and six more cremation burials and three post holes were discovered on plot No. 533/205.

Marek Kalábek, Lukáš Šín, Vendula Vránová

Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)

Ul. Poláčkova, parc. č. 453.

Kultura popelnicových polí. Sídliště. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o., inv. č. 03/2022-103-1-2, 03/2022-104-1.

Lokalizace: S-JTSK: -1123761.71, -548672.6

V lednu 2022 byly při dohledu na stavbě rodinného domu na parc. č. 453 zachyceny a dokumentovány v základových pasech čtyři sídlištní objekty, které můžeme rámcově datovat do období kultury lužických popelnicových polí.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Four features of the Lusatian Urnfield culture were recorded in the foundation trenches for the family house in Poláčkova Street (Slavonín cadastral area, Olomouc District).

Marek Kalábek

Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)

„Kopec“.

Doba bronzová. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Doposud neodevzdáno oprávněné organizaci, záležitost v jednání.

Lokalizace: WGS-84: 49.9786089N, 17.8487611E

Při povrchovém sběru (viz oddíly Neolit, Eneolit, Doba římská a doba stěhování národů), v severozápadní části katastru obce, v polní trati „Kopec“, byly získány keramické zlomky z doby bronzové. V minulosti zde J. Pavelčík i Z. Brachtl identifikovali nálezy kultury lužických popelnicových polí (Pavelčík 1989, 97; Brachtl 1993, 112; 1997, 123). Materiál však nebyl doposud publikován. Ze zdejší lokality také pochází nedávný nález hrotu bronzového kopí s hladkým listem a tulejkou, který učinil R. Světnický (Motěšický 2021, 52). Mezi letošními nálezy se keramika kultury lužických popelnicových polí vyskytuje rovněž. Některé fragmenty mohou pocházet i ze střední doby bronzové. Zejména část mísy s oblou výdutí, leštěným povrchem a nezvyklým okrajem, vytaženým do širokého jazyku (obr. 20: 1), může ukazovat na středodunajskou mohylovou kulturu, případně na nejstarší fázi kultury lužických popelnicových polí. Době bronzové patří fragment výdutě se zdrsněnou úpravou povrchu ve formě vertikálního prstování (obr. 20: 8). Jiné fragmenty větších nádob, zdobené plastickou lištou (obr. 20: 4, 5) nebo jen důlky (obr. 20: 6, 7), lze zřejmě zařadit do průběhu kultury lužických popelnicových polí. Zlomek šálku nebo amforky, zdobený drobnými horizontálními žlábky a kosými rýžkami (obr. 20: 2), náleží slezské (případně platěnické) fázi kultury lužických popelnicových polí. Povrch vnitřní strany stěny nese stopy potuhování. Jeden zlomek (obr. 20: 3) lze snad datovat až do platěnické fáze kultury lužických popelnicových polí.

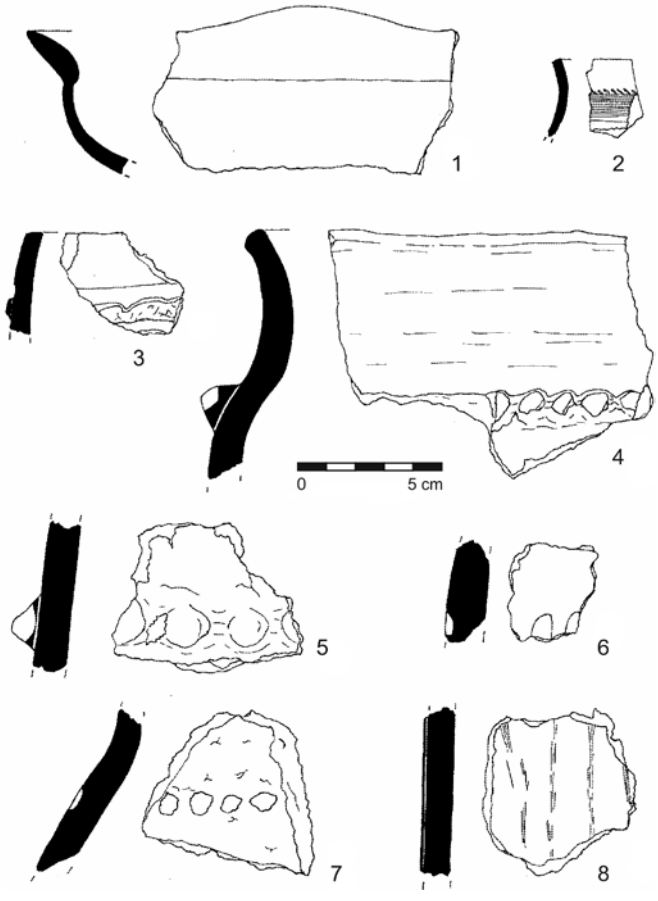

Obr. 20. Vávrovice. Výběr keramických nálezů. Kresba J. Motěšický.
Fig. 20. *Vávrovice. Selection of the pottery finds. Drawing by J. Motěšický.*

Literatura

Brachtl, Z. 1993: Terénní průzkum u Vávrovic (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1990, 112.

Brachtl, Z. 1997: Vávrovice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 123–124.

Motěšický, J. 2021: *Žárové pohřebiště z mladší doby bronzové z Opavy-Vávrovic, ze záchranného archeologického výzkumu z let 2017 a 2018*. Rkp. diplomové práce. Slezská univerzita. Filozoficko-přírodovědná fakulta v Opavě. Ústav archeologie. Uloženo: Univerzitní knihovna Slezské univerzity v Opavě.

Pavelčík, J. 1989: Terénní průzkum u Vávrovic (o. Opava, okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1986, 96–97.

Summary

A surface survey carried out in ‘Kopec’ field (Vávrovice cadastral area, Opava District) in 2022 brought another evidence of a Bronze Age occupation at the site (mainly the Lusatian Urnfield culture with a possible presence of the Middle Danube Tumulus culture; Fig. 20).

Jiří Motěšický

Oslavany (okr. Brno-venkov)

„Stará Hora“.

Mohylová středodunajská kultura, velatická kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V průběhu června až listopadu 2022 proběhla první fáze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Oslavany „Stará Hora“ pod záštitou Moravského zemského muzea v Brně a společnosti Archaia Brno z. ú. vyvolaná stavbou „Oslavany Stará hora – nová čtvrť pro bydlení“ prováděnou společností Winning Estate Delta s. r. o. Výzkum zahrnoval prostor budoucích cestních komunikací a inženýrských sítí. Na základě starších nálezů a výzkumu, prováděného v tomto prostoru Ústavem archeologické památkové péče Brno, v. v. i, v souvislosti s hloubením kanalizace, byly očekávány situace z období neolitu (Kos 2013). Letecké snímkování a stopy po hledačích s detektory kovů naznačovaly potenciál lokality.

Vedle období neolitu se na lokalitě Oslavany „Stará Hora“ hojně vyskytují i nálezy z doby bronzové. Na základě keramického materiálu byly identifikovány sídlištní objekty mohylové a velatické kultury. Jedná se především o zásobní a odpadní jámy. Nalezena byla i velatická zásobnice zapuštěná do prostoru domu s kůlovou konstrukcí. To by mohlo svědčit o stáří kůlové

stavby, kterou jinak nelze spolehlivě datovat. Kromě keramického a osteologického materiálu byla objevena i bronzová tordovaná jehlice.

Literatura

Kos, P. 2013: Oslavany (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 55(1), 168.

Summary

Several features dated to the Bronze Age were excavated during a rescue archeological excavation carried out in 'Stará Hora' field (Oslavany cadastral area, Brno-Country District). The pits yielded numerous pottery sherds, ceramic vessels, animal bones and antlers, and a bronze twisted pin.

Katarína Bučová Čerňavová, Michal Bučo, Alžběta Bedáňová

Polešovice (k. ú. Polešovice, okr. Uherské Hradiště; k. ú. Moravský Písek, okr. Hodonín)

„Nivky", parc. č. 1940, 1944, 1947, 1948, 1951, 1952, 3481–3483.
Mladší doba bronzová, velatická kultura. Depot. Průzkum detektorem kovu. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0124864N, 17.3423344E

V březnu roku 2022 byl na trati „Nivky" (v literatuře též uváděné jako „Zmolky") v Polešovicích (a částečně na k. ú. Moravský Písek, okr. Hodonín) neznámým nálezcem náhodně objeven soubor pěti fragmentů srpů, který byl zprostředkovaně předán pracovníkům Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o. Lokalizace nálezu odpovídá místu objevu depotu bronzových artefaktů, který zde byl postupně vyzvedáván v letech 1990–1993 (Skopal 1993, 80). Jeho původní uložení bylo ověřeno sondážním výzkumem v srpnu roku 1994 (Salaš 1997). Další prospekce zde byla provedena v roce 1996 (Salaš 2005, 377–378).

Po oznámení nálezu byla naplánována a zrealizována dohledávka artefaktů pomocí detektorů kovů za účasti archeologů ze dvou spolupracujících institucí (Z. Kuchař, M. Popelka) a osmi spolupracovníků s detektory. Okolí místa původního uložení depotu bylo systematicky prohledáno. Podařilo se vyzvednout 44 bronzových artefaktů, přičemž u většiny z nich lze předpokládat, že pochází z původního depotu. Všechny předměty byly zaměřeny pomocí stanice GPS s vysokou přesností. Mezi předměty v souboru dominují bronzové slitky a fragmenty srpů (14 slitků, 10 fragmentů srpů). Soubor dále obsahuje jednu celou jehlici a dva fragmenty jehlic, dvě tyčinky s kvadratickým průřezem, zlomky dvou nákrčníků, fragment dýky s jazykovitou rukojetí (Vladár 1974, 50–51), lunicovitý závěsek, bronzový korálek, fragment štítové spony, náramek, kroužek, kuželovitou tulej se dvěma otvory, tři fragmenty této tuleje a tři neurčitelné fragmenty (obr. 21).

Depot je datován do období mladší doby bronzové, odpovídá horizontu Drslavice velatické kultury. Jedná se o depot převážně zlomků artefaktů spadajících do různých funkčních kategorií. Původně byl uložen nejméně ve třech keramických nádobách a posléze rozorán v době zemědělského využívání lokality.

Literatura

Salaš, M. 1997: *Der urnenfelderzeitliche Hortfund von Polešovice*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Skopal R, 1993: Depot bronzové suroviny z mladší doby bronzové v Polešovicích (okr. Uh. Hradiště). *Přehled výzkumů* 1990, 80, tab. 10.

Vladár, J. 1974: *Die Dolche in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde VI(3). München: Beck.

Obr. 21. Polešovice, „Nivky". Vybrané artefakty z detektorové prospekce. Foto Z. Kuchař.

Fig. 21. *Polešovice, 'Nivky'. Selection of the finds from the metal detector survey. Photo by Z. Kuchař.*

Summary

A findspot ('Nivky' field, Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District and Moravský Písek cadastral area, Hodonín District), where the Late Bronze Age hoard was found, was surveyed using metal detectors. The prospection yielded 44 bronze artefacts (Fig. 21).

Zdeněk Kuchař

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Nivy", trasa D55.
Starší doba bronzová, věteřovská skupina, mladší doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0156464N, 17.3550589E

V první polovině roku 2022 byl dokončen průzkum trasy dálnice D55 (levá polovina trasy) v lokalitě „Nivy" na k. ú. Polešovice. Výzkum navazoval na etapu z roku 2021 (podrobněji viz oddíl Doba železná). Mezi prozkoumanými situacemi byly zachyceny také objekty starší a mladší doby bronzové.

Literatura

Lečbych, M., Popelka, M., Paulus, M., Popelková, R. 2022: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(1), 189–191.

Summary

A rescue excavation carried out in the route of the D55 motorway in 'Nivy' field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District; for more, see the Iron Age section) was completed in the mid-2022. The settlement features from the Early and Late Bronze Age were investigated amongst the excavated archaeological contexts.

Miroslav Popelka, Marek Lečbych, Martin Paulus, Filip Šrámek

Prušánky (okr. Hodonín)

„Od Žižkova".

Únětická kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.8334397N, 16.9619297E; 48.8358725N, 16.9618011E

Záchranný výzkum vyvolaný stavbou plynovodu VTL Moravia proběhl v prosinci roku 2021 a v lednu roku 2022. Odkrytá plocha v trase budovaného plynovodu se nacházela cca 600 m západně od intravilánu obce a směřovala téměř přesně ve směru J–S od potoka Prušánka k větrolamu na hraně potoční terasy. Bylo zachyceno celkem 89 objektů, z nichž patnáct poskytlo nevýrazný, leč typický keramický materiál únětické kultury. Objekty s těmito nálezy lze interpretovat vesměs jako zásobnice či sídlištní jámy neurčitého účelu. K této fázi osídlení lze téměř s jistotou přičlenit i dva objekty s keramikou datovatelnou obecně do pravěku.

Dalšími komponentami na odkryté ploše byly sídlištní objekty datovatelné do doby hradištní a dětský hrob z téhož období.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

An excavation carried out in 'Od Žižkova' field (Prušánky cadastral area, Hodonín District) yielded 89 features of which 15 contained the pottery material of the Únětice culture. These features can be interpreted as storage pits or undeterminable settlement pits.

Pavel Mošť

Rajhrad (okr. Brno-venkov)

Ul. Havlíčkova č. p. 452.

Únětická kultura, kultura popelnicových polí. Sídliště, depot, hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -600092.624, -1173066.899; -600069.130, -1173070.397; -600067.744, -1173059.904; -600060.155, -1173060.630; -600056.261, -1173026.314; -600087.410, -1173022.288

V měsících červenci a srpnu 2022 provedli pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., záchranný archeologický výzkum při stavbě sportovní haly při ZŠ Rajhrad. Na ploše o rozměrech cca 40 × 50 m bylo prozkoumáno na 250 sídlištních objektů (většinou se jednalo o kůlové a zásobní jámy) z doby bronzové (únětická kultura, kultura středodunajských popelnicových polí). Ve třech zásobních jámách byly na dně zjištěny keramické depoty (zpracování materiálu probíhá). V jedné ze zásobních jam leželo ve dvou úrovních šest koster. V horní úrovni žena se dvěma dětmi kojeneckého věku (novorozenec, 12–18 měsíců, obr. 22), ve spodní pak muž se dvěma staršími dětmi (8 let, 13–14 let, obr. 23). Na úrovni skrývky v těsné blízkosti jámy leželo pak další dítě (2–3 roky).

Literatura

Neuvedeno.

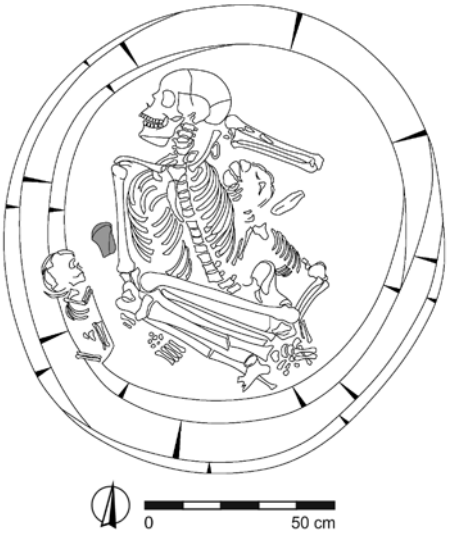

Obr. 22. Rajhrad. Vrchní úroveň zásobní jámy se třemi pohřby. Kresba J. Kala.

Fig. 22. *Rajhrad. The upper part of the storage pit with three burials. Drawing by J. Kala.*

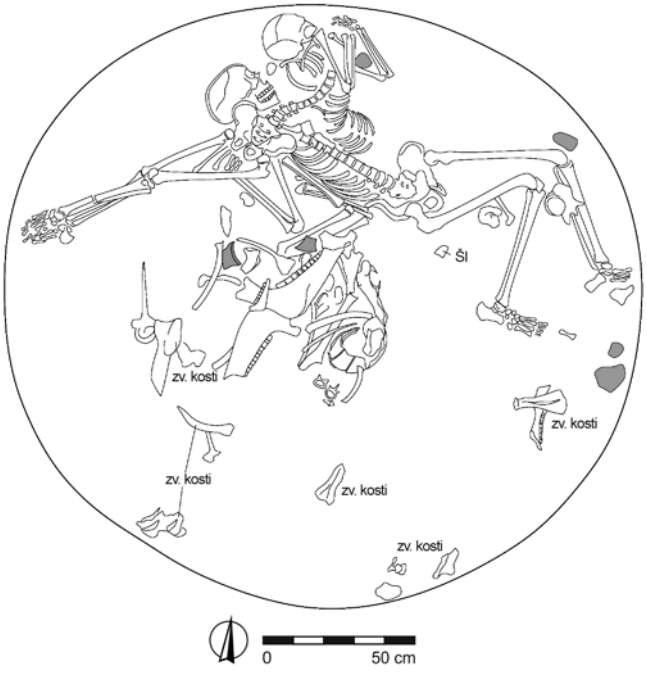

Obr. 23. Rajhrad. Dno zásobní jámy se třemi pohřby. Kresba J. Kala.

Fig. 23. *Rajhrad. The bottom of the storage pit with three burials. Drawing by J. Kala.*

Summary

A rescue archaeological excavation carried out in Rajhrad (Brno-Country District) on an area of ca. 40 × 50 m yielded around 250 settlement features from the Bronze Age (Únětice culture, Middle Danube Urnfield culture). Ceramic hoards were documented on the bottom of three storage pits. Six skeletons were deposited within two levels in one of the storage pits. In the upper part, there was a female skeleton with two infants (Fig. 22), and a male skeleton with two older children were found on the bottom (Fig. 23). Another child skeleton (2–3 years old) was found nearby the pit at the overburden level.

Andrea Matějíčková

Sivice (okr. Brno-venkov)

Ul. Nová, ul. Pod Kostelem, parc. č. 789/1.

Kultura popelnicových polí. Sídliště. Náhodný zásah/nález. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2045439N, 16.7878364E

Během výstavby rodinného domu na parcele č. 789/1 byly během hloubení základů zachyceny čtyři archeologické objekty zásobní a odpadní funkce, obsahující střepový materiál střední až mladší doby bronzové. Objekty jsou součástí sídliště zachyceného v letech 2015–2016 severně od stavební parcely v prostoru křižovatky ulic Nová a Pod Kostelem (Geislerová, Parma 2018, 288–289).

Literatura

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2018: *Výzkumy – Ausgrabungen 2011–2016*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Summary

Four archaeological features of storage and waste function containing pottery sherds from the Middle to Late Bronze Age were discovered during a family house construction in Sivice (Brno-Country District).

Petr Kos

Starý Jičín (okr. Nový Jičín)

Svah hradního kopce, parc. č. 504/1.

Doba bronzová. Výšinné sídliště. Povrchový sběr. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Novojičínska, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V červenci roku 2017 byl během povrchového sběru na východním svahu hradního kopce z vývratu získán exemplář bronzové sekery (obr. 24). Místo nálezu i s nejbližším okolím bylo následně podrobeno detektorové prospekci, během které již nebyl zaznamenán další kovový archeologický nález.

Nalezený artefakt má váhu 414 g a jeho délka činí 166 mm. Povrch předmětu je opatřen ušlechtilou zelenou patinou. Typologicky se jedná o štíhlou protáhlou sekerku s lalokovitým až tulejkovitě sevřeným schůdkem, jejíž počáteční výskyt lze klást do závěru střední doby bronzové stupně BC2 s možným přesahem do začátku stupně HA slezské fáze lužických popelnicových polí (Salaš 2005, 33–34). Co do tvaru lalokovitě-tulejkovitého schůdku má náš exemplář vzhledově nejblíže k nekompletní sekerce z lokality Hradisko I (Salaš 2005, 8, Tab. 4: 1).

Literatura

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Obr. 24. Starý Jičín. Bronzová sekerka. Foto M. Kršková.
Fig. 24. *Starý Jičín. Bronze axe. Photo by M. Kršková.*

Summary

In July 2017, a bronze axe (Fig. 24) was discovered in the cadastral area of Starý Jičín (Nový Jičín District) on the eastern slope of the castle hill. This type of an axe is known from the end of the Middle Bronze Age (BC2) to the beginning of the Silesian Urnfield culture period (HA).

Radek Johančík

Syrovice (okr. Brno-venkov)

Intravilán, parc. č. 598/1.

Doba bronzová. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.077591667N, 16.545083333E

Během archeologického dohledu při výkopech pro základové pasy rodinného domu a úpravách terénu pro přilehlou komunikaci bylo zachyceno celkem pět archeologických zahloubených objektů. V základových pasech byla dokumentována větší jáma a menší (patrně sloupová) jáma; nevýrazný keramický materiál odkazuje pouze rámcově na období doby bronzové. Další objekty byly dokumentovány na profilu zářezu pro přilehlou komunikaci. Kromě novověké zásobní jámy šlo o jámu s plochým rovným dnem (patrně zahloubenou chatu) a další, blíže neurčený objekt. Získány byly pouze zlomky keramiky, které lze datovat jen rámcově do mladšího pravěku.

Na katastru Syrovic jde o dosud neznámou pravěkou archeologickou lokalitu, která by mohla souviset s osídlením sledovaným dříve v poloze Chocholáč (Geislerová, Parma D. eds. 2013, 291–292).

Literatura

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2013: *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Summary

Several archaeological features dated to the Bronze Age were discovered during a rescue excavation carried out in Syrovice (Brno-Country District).

Ivan Čižmář

Šebetov (okr. Blansko)

„Stráně“.

Kultura popelnicových polí. Depot. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum regionu Boskovicka, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Šebetov 5

Dne 20. 3. 2020 byl dlouholetými spolupracovníky muzea, manželi Širůčkovými, oznámen nález kumulace bronzových předmětů v prostoru známé sídlištní lokality v trati „Stráně“. Místo nálezu je vzdálené asi 21 m od předešlého nálezu depotu (označen jako Šebetov 4; Jarůšková 2020). I tento nález byl učiněn následkem hluboké orby z předešlého roku. Po jeho ohlášení proběhl na místě záchranný archeologický výzkum. První odkryté nálezy, vesměs kusy slitků, se objevily v hloubce cca 40 cm. Předměty se nacházely v nepravidelném shluku na ploše 90 × 70 cm. Pod nimi se ve vrstvě s dalšími slitky objevilo také pět kusů nepravidelně orientovaných celých kopí, každé jiného typu. Poslední předměty byly vytaženy z hlíny již promíchané se sprašovým podložím z hloubky 57 cm. Depot obsahoval celkem 43 kusů převážně suroviny – vyzvednuto bylo 33 kusů/částí koláčových slitků a jeden celý slitek o rozměrech 10,6 × 9,7 × 3,2 cm a hmotnosti 1218 g, přičemž celková hmotnost měděné suroviny v tomto depotu je 10 kg. Součástí depotu bylo dále pět kusů celých kopí (všech pět defektních) a kromě toho čtyři drobné předměty: nepoškozený dvojkónický podlouhlý korálek s rytou výzdobou, dva menší zlomky ze seker s laloky a malý podlouhlý slitek (celková hmotnost depotu je 10,5 kg). Depot je označen jako Šebetov 5 (v pořadí se jedná již o pátý hromadný nález bronzových předmětů z katastru obce; Salaš, Jarůšková 2017). Depot je unikátní výskytem pěti celých kusů kopí (i když se vesměs jedná o poškozené, deformované nebo špatně odlité kusy – obr. 25) a masivních zlomků koláčových slitků. Co se týče datace depotu, kopí se sice objevují v depotech v průběhu celého vývoje kultury popelnicových polí, vyskytují se však častěji v jeho starší fázi (Salaš 2005, 72). I vzhledem k přítomnosti slitků tak uložení depotu spadá nejspíše do staršího stupně kultury lužických popelnicových polí. Ve vzdálenosti necelých dvou metrů od tohoto hromadného nálezu byla z ornice vyzvednuta zrnotěrka, která zřejmě s depotem nesouvisí, dokládá však sídlištní aktivity na této lokalitě.

Šebetov 6

Druhý depot ze stejné lokality s označením Šebetov 6 byl totožnými nálezci objeven pár dní nato, dne 25. 3. 2020, v hloubce 43 cm. Podle orientačního zaměření se nový depot nacházel asi 12 m od depotu Šebetov 5 a cca 14 m od Šebetov 4 (depot z roku 2019), všechny tři depoty v ploše uzavíraly trojúhelníkovitý prostor. Stejně jako v předešlém případě proběhla terénní dokumentace a zaměření. Tento hromadný nález obsahoval 44 kusů měděné suroviny (masivních těžkých i menších částí slitků),

Obr. 25. Šebetov. Výběr předmětů z depotu Šebetov 5. Foto Z. Jarůšková.

Fig. 25. *Šebetov. Selection of the finds from the Šebetov 5 bronze hoard. Photo by Z. Jarůšková.*

10 seker a jejich zlomky (dva celé defektní odlitky seker s laloky, jedna sekera s tulejí a další zlomky), jeden zlomek čepele meče, 28 fragmentů srpů, z toho byly některé zlomky záměrně deformované a zkroucené, čtyři zlomky kopí a 11 různých zlomků (zlomky náramků, fragment nože, zlomky plechů s rytou výzdobou, nálitky a tyčinkovité odlitky – obr. 26). Celkový počet předmětů v depotu je 98 kusů o hmotnosti 9,5 kg (z toho hmotnost slitků 6,5 kg). Na základě analogií a zastoupení totožných typů předmětů z depotů Drslavice 2, Hradisko 2 a Mušov 2, stejně jako celkového charakteru depotu (fragmentárnost, přítomnost velkého množství suroviny v podobě slitků) se datace depotu pohybuje ve starší fázi kultury lužických popelnicových polí, ve stupních BD2–HA1. Platí tak, že koláčovité slitky se jako součást depotů vyskytují nejvíce během staršího mohylového stupně až staršího stupně kultury popelnicových polí (podle Salaš 2005, 129).

Z okolí depotů Šebetov 4, Šebetov 5 a Šebetov 6 byly získány další bronzové zlomky a slitky dokládající přítomnost metalurgických dílen. Co se týká množství a hmotnosti surovinových slitků, tato sídlištní lokalita prozatím v oblasti celé Malé Hané nemá obdoby. Další lokalitou s doklady metalurgie, kde se objevily i celé slitky nebo jejich kusy, je lokalita Boskovice – Pod Lipníky. Zjišťujeme tak, že velké množství masivních zlomků slitků i celých exemplářů se jako součást depotů může objevit i mimo pro tento aspekt obvyklou oblast kultury středodunajských popelnicových polí (srovnej Salaš 2005, 129). S kumulací tří depotů Šebetov 4, Šebetov 5 a Šebetov 6 může souviset i zlomkový depot Šebetov 1 (214 kusů), který se našel v roce 2013 v polní trati „Bažantnice" ve vzdálenosti asi 780 m od uvedené kumulace (Malach et al. 2016). Metalurgické aktivity v tomto prostoru včetně uložení čtyř depotů tak lze v rámci osídlení kultury lužických popelnicových polí předběžně datovat do její starší fáze.

Obr. 26. Šebetov. Výběr předmětů z depotu Šebetov 6. Foto L. Bedáň.
Fig. 26. *Šebetov. Selection of the finds from the Šebetov 6 bronze hoard. Photo by L. Bedáň.*

Literatura

Jarůšková, Z. 2020: Šebetov (okres Blansko). *Přehled výzkumů* 61(1), 185–186.

Malach, R., Štrof, A., Hložek, M. 2016: *Nová depozita kovové industrie doby bronzové v Boskovické brázdě*. Pravěk. Supplementum 32. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Salaš, M., Jarůšková, Z. 2017: Poznámky k současnému stavu fondu metalických depotů doby popelnicových polí v regionu Malé Hané. *Pravěk. Nová řada* 25, 119–136.

Summary

Two bronze hoards dated to the Urnfield culture period were discovered in 2020 during a metal detector survey in 'Stráně' field near Šebetov (Blansko District). One hoard contained raw copper material, five spears and four small bronze objects (43 items altogether; Fig. 25). The second hoard contained fragments of raw material as well as scrap material (pieces of sickles, axes, spears, etc., totalling 98 items; Fig. 26). Both hoards belong to the oldest phase of the Urnfield culture.

Zuzana Jarůšková

.....

Šumperk (k. ú. Dolní Temenice, okr. Šumperk)

Sídliště Sever; Ul. Erbenova, parc. č. 564/1, 564/6, 564/11.
Kultura popelnicových polí. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Šumperku, p. o., ev. č. DEŠ 3/2022.

Lokalizace: WGS-84: 49.9712658N, 16.9656894E; 49.9706967N, 16.9665961E

V severní části Šumperka, v místech dnešního panelového sídliště Sever, se nachází jedno z mála známých sídlišť kultury lužických popelnicových polí na Šumpersku (Goš, Nekvasil 1976). Tato část města nyní prochází postupnou regenerací. Mezi ulicemi Erbenova, Šumavská, Zemědělská a Sládkova došlo roku 2020 na několika místech k narušení archeologických situací při budování optické sítě (Halama 2021) a v průběhu roku 2021 byly dokumentovány další porušené sídlištní jámy v rámci stavebních úprav vodovodu (Halama 2022).

V roce 2022 proběhla III. Etapa regenerace, která obnášela stavbu nových parkovacích míst, rekonstrukci vozovky a inženýrských sítí v ul. Erbenova. Tyto plošné zemní práce si již vyžádaly provedení záchranného archeologického výzkumu, který probíhal postupně po jednotlivých plochách od května do listopadu 2022. Některé plochy sice byly zcela nebo částečně zničené dřívější stavební činností, nicméně celkově se podařilo prozkoumat a zdokumentovat 60 sídlištních objektů. Několik z nich zřejmě nebude možné datovat, či budou až novověkého stáří (to bude jasné až po ošetření archeologického materiálu a zpracování nálezové zprávy), naprostá většina však patří kultuře lužických popelnicových polí. Úroveň jílovitého podloží a v něm zahloubených sídlištních objektů značně kolísala, a to v rozmezí 40–70 cm od současné úrovně terénu.

V jižní, tedy spodní části ul. Erbenova byly identifikovány hlavně kůlové jamky, zatímco ve střední a severní (tedy vrchní) části se nacházely různé sídlištní jámy. Zajímavější archeologickou situaci představovalo soujámí objektů č. 44–47, kde zejména objekt č. 46 obsahoval větší množství keramického materiálu. Menší a mělká jáma (obj. č. 55) zase poskytla torza a větší kusy

hliněných závaží jehlancovitého tvaru s provrtem ve vrchní části, která pravděpodobně představují závaží tkalcovská. Na nálezy nejbohatší byla větší sídlištní jáma (obj. č. 60), ze které byl při výzkumu vyzvednut kromě velkého množství keramiky a mazanice také soubor zvířecích kostí. Oba posledně jmenované objekty (č. 55 a 60) se již nacházely na severním konci ul. Erbenova při jejím ústí s ul. Šumavská.

Literatura

Goš, V., Nekvasil, J. 1976: Sídliště lužické kultury v Šumperku-Temenici. *Památky archeologické* LXVII(2), 359–392.

Halama, J. 2021: Šumperk (k. ú. Dolní Temenice, okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 62(1), 257.

Halama, J. 2022: Šumperk (k. ú. Dolní Temenice, okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 63(1), 177.

Summary

A rescue archaeological excavation was carried out in the frame of the housing estate renovation in Dolní Temenice (Šumperk District), as the construction work has already disturbed the southern part of the previously known settlement from the Lusatian Urnfield culture. Sixty settlement features were excavated, and the site yielded fragments of pottery and daub, animal bones, charcoal pieces and stone artefacts. Of higher interest are Feature 46 (a high quantity of ceramics), Feature 55 (fragments of loom weights) and Feature 60 (a high quantity of ceramics, daub and animal bones).

Jakub Halama

Topolná (okr. Uherské Hradiště)

„Horní díly“, parc. č. 4468.

Mladší doba bronzová. Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Dne 21. 1. 2022 předal spolupracovník archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o., P. Slovák bronzový předmět (obr. 27), který nalezl během preventivní prospekce polní tratě „Horní díly“ na katastru obce Topolná. Jedná se o bronzový díl vozu, který sestává z trubicovitého dílu tvaru cylindru a tyčinkovitého předmětu typu Hart podle Ch. Pareho (Pare 1987, 25–68). Na tyčinkovitém předmětu je patrný jeden dochovaný a tři odlomené ozdobné výčnělky křížové výztuhy. Nález lze v rámci Uherskohradišťska datovat do horizontu Drslavice-Ořechov. Těžištěm jeho rozsahu obecně je období mladší doby bronzové (BD – HA A). Podobné artefakty stejného funkčního určení obsahuje v počtu čtyř kusů nálezový soubor depotu objeveného v poloze „Chrástek“ na katastru obce Přestavlky v okr. Přerov (Salaš 2005, 386).

Literatura

Pare, Ch. 1987: Der Zeremonialwagen Urnenfelderzeit: Seine Entstehung, Form und Verbreitung. In: F. E. Barth (ed.): *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik*. Römisch-Germanisches Zentralmuseum. Monographien 12. Mainz: Verlag des Römisch-Germanisches Zentralmuseum, 25–68.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Obr. 27. Topolná. Bronzový díl vozu datovaný do mladší doby bronzové. Foto Z. Kuchař.

Fig. 27. *Topolná. A bronze part of the vehicle from the Late Bronze Age. Photo by Z. Kuchař.*

Summary

A part of the vehicle from the Late Bronze Age (Fig. 27) was discovered during a metal detector survey in ‘Horní díly’ field (Topolná cadastral area, Uherské Hradiště District).

Zdeněk Kuchař

Tvrdonice (okr. Břeclav)

„Pole od Týnecka“, parc. č. 3304/2.

Starší doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Regionální muzeum v Mikulově, p. o., př. č. 31/2022.

Lokalizace: S-JTSK: -577162, -1210356

Během předstihového záchranného výzkumu na stavbě VTL plynovodu Moravia byla odkryta nová část již známého sídliště ze starší doby bronzové. Nálezy z tohoto období představují především objekty poblíž nivy potoka, které zřejmě sloužily jako studny. Další informace v oddílu Doba železná.

Literatura

Kaňáková, L., Trampota, F. 2016: Nový sídlištní soubor štípané industrie starší doby bronzové z lokality Tvrdonice – Pole od Týnecka. *Studia archeologia Brunensia* 21(1), 5–20.

Lisá, L., Trampota, F. 2020: Mikromorfologie v archeologickém kontextu jako nástroj pro interpretace vzniku výplní pravěkých objektů: případová studie z Tvrdonic, okr. Břeclav. *Přehled výzkumů* 61(1), 87–95. DOI: 10.47382/pv0611-08. Dostupné také z: https://doi.org/10.47382/pv0611-08.

Trampota, F. 2018: Tvrdonice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 59(1), 213–214.

Trampota, F. 2013: Tvrdonice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 54(1), 130, 192–193, 203–204.

Unger, J. 1973: Nové nálezy ze štěrkovny u Tvrdonic (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1972, 26.

Unger, J. 1975: Nové nálezy z pískovny u Tvrdonic (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1974, 95.

Summary

Several features from the Early Bronze Age, which might be used as wells, were discovered during a rescue excavation in Tvrdonice (Břeclav District) nearby the creek floodplain.

Kristína Piačková, František Trampota

Vanovice (okr. Blansko)

Parc. č. 447/1.

Doba bronzová. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Muzeum regionu Boskovicka, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.566859134N, 16.655981348E

Při výstavbě nové komunikace a inženýrských sítí mezi obcemi Vanovice a Drválovice se podařilo při archeologickém dohledu, který probíhal od února do června 2022, zachytit jeden zahloubený sídlištní objekt. Jednalo se o zásobní jámu s podhloubenými stěnami o šířce 80 cm v horní části, 175 cm u dna a hloubkou 91 cm. Objekt se nacházel cca 30 cm pod ornicí v nadmořské výšce 452 m. Výplň objektu obsahovala fragmenty mazanice a nepočetný keramický materiál datovatelný pouze rámcově do doby bronzové (AMČR).

Literatura

AMČR: Záznam M-202105352 [cit. 2023-03-22]. Archeologická mapa České republiky.

Summary

A Bronze Age settlement feature was documented during a rescue archaeological excavation carried out in Vanovice (Blansko District) in 2022.

Lukáš Bedáň

Vanovice (okr. Blansko)

„Suché louky“.

Kultura popelnicových polí. Depot. Průzkum detektorem kovu.
Uložení nálezu: Muzeum regionu Boskovicka, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Dne 1. 1. 2020 byl v trati „Suché louky“ dlouholetými spolupracovníky muzea manželi Širůčkovými vyzvednut bronzový depot. Místo nálezu se nachází na zalesněném jihozápadně orientovaném mírném svahu masivu Čertovec. Depot, označený jako Vanovice 6, byl uložen v pískovém podloží v hloubce 26 cm a obsahoval dva na sobě položené tenké kruhové šperky – nákrčníky, jeden hladký s ulomenými konci o rozměrech 10,4 × 9,8 cm, druhý tordovaný se zatočenými konci s rozměry 11,3 × 10 cm. Uvnitř nákrčníků byly na sobě položeny dva drobné nezdobené nápažníky/náramky o průměru 6,2 cm. Ve vzdálenosti 2 cm od nákrčníků ležela břitva s poškozeným ostřím (6,9 × 2,9 cm). Měsíc po objevu pak byl při dodatečné obhlídce místa nálezu získán ještě fragment jehlice se zdobenou jemně profilovanou hlavicí (délka fragmentu 4,2 cm, tloušťka 0,4 cm). Celkový počet předmětů v depotu je tak šest (obr. 28). Vzhledem k chronologicky málo průkaznému kruhovému šperku (Salaš 2005, 96, 98) je datace depotu Vanovice 6 možná na základě břitvy, která náleží typu s jedním ostřím s hákovitou rukojetí typu Lháň. Stejnému typu náleží břitvy z Ohrozimi, Moravičan a Ústí nad Labem, které umožňují dataci celku Vanovice 6 do staršího stupně kultury lužických popelnicových polí (Jockenhövel 1971, 189–190, Taf. 28).

Z okolí místa nálezu jsou známy další ojedinělé různě datované kovové nálezy, kromě toho i více hromadných nálezů (kromě bronzových i eneolitický depot dvou keramických nádob s diskem typu Stollhof – Prokeš et al. 2020). Z katastru obce se přitom jedná již o šestý bronzový depot z období popelnicových polí (Salaš, Jarůšková 2017). Nejbližší doložené soudobé osídlení je vzdáleno jihovýchodním směrem v trati „V Plotkách“, vzdušnou čarou cca 600 m, na okraji dnešní zástavby obce Drválovice.

V kontextu dalších nálezových celků z tohoto prostoru lze i v tomto případě usuzovat na rituální využívaní okolní krajiny, včetně ukládání obětin. Vzhledem k subtilnosti a malým rozměrům předmětů se mohlo jednat o obětinu v podobě dětské osobní výbavy.

Literatura

Jockenhövel, A. 1971: *Die Rasiermesser in Mitteleuropa*. Prähistorische Bronzefunde VIII(1). München: C. H. Beck‘sche Verlagsbuchhandlung.

Prokeš, L., Jarůšková, Z., Petřík, J., Frączek, M., Kalicki, T. 2020: Origin of a silver Stollhof-type disc excavated at Vanovice (South Moravia). *Praehistorische Zeitschrift* 95(1), 112–127.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Salaš, M., Jarůšková, Z. 2017: Poznámky k současnému stavu fondu metalických depotů doby popelnicových polí v regionu Malé Hané. *Pravěk. Nová řada* 25, 119–136.

Obr. 28. Vanovice, „Suché louky“. Depot Vanovice 6. Foto L. Bedáň.
Fig. 28. *Vanovice, ‘Suché louky’. Vanovice 6 bronze hoard. Photo by L. Bedáň.*

Summary

A bronze hoard (Vanovice 6) was discovered in ‘Suché louky’ field (Vanovice cadastral area, Blansko District) in 2020. It contained six items – two necklaces, two small bracelets, a razor and a pin (Fig. 28). This hoard is considered to be an offering from the later phase of the Urnfield period in Moravia.

Zuzana Jarůšková

Voděrady (k. ú. Voděrady u Kunštátu, okr. Blansko)

„Kleštěnec“.

Pozdní doba bronzová. Depot. Průzkum detektorem kovu.
Uložení nálezu: Muzeum regionu Boskovicka, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Dne 11. 7. 2020 objevila paní Marcela Obořilová z Brna při detektorové prospekci v trati Kleštěnec na katastru obce Voděrady bronzový depot, který vyzvedla a předala M. Salašovi do Moravského zemského muzea. Ten kontaktoval archeoložku z muzea v Boskovicích, kam tento náhodný nález územně spadá. Následně proběhla společná obhlídka naleziště. Místo nálezu se nachází v mírném svahu, orientovaném východním směrem do nížinné části Lysické sníženiny. Nejbližší známé soudobé osídlení se nachází v trati Klínek u Drnovic, vzdálené vzdušnou čarou asi 1,2 km jižně od depotu. Hromadný nález tvoří čtyři předměty: dva nože, srp a sekera (obr. 29). Uloženy byly na rozhraní lesní hrabanky a podloží v hloubce 15 cm.

Depot je pozoruhodný uložením dvou nožů v rámci čtyř kusů v depotu. První z nich, o rozměrech 17,9 × 2,6 cm a s lokálně dochovanými odlévacími švy, náleží nožům s trnovou rukojetí typu Baumgarten z období pozdní doby bronzové a z našeho území dosud nemá analogii; téměř stejný exemplář pochází z hrobu v rakouském Hadersdorfu am Kamp (Říhovský 1972, 67–69). Druhý, menší nůž s trnovou rukojetí, patří typu Stillfried a podobné (většinou hrobové) nálezy jsou známy například z Brna-Obřan, Štramberka a rakouského Stillfriedu nebo Straningu, datované do stupně HB1 (Říhovský 1972, 55–57). Dalším artefaktem v depotu je srp s trnovou rukojetí a knoflíkem menší velikosti (rozměry 11,5 × 2 cm). Tyto srpy se vyskytují již od střední doby bronzové a v době popelnicových polí patří na rozdíl od nožů s řapem k méně často se vyskytujícímu typu, přičemž jsou početnější v depotech lužického než středodunajského okruhu (Salaš 2005, 49). Podle J. Říhovského má exemplář z depotu z Voděrad analogii v nálezu z moravských Unčovic (srp s knoflíkem IV. skupiny, typu 6, varianty b). Jedná se o úzké tvary menší velikosti, s knoflíkem umístěným na konci hřbetního žebra a s hrotitě protaženým trnem rukojeti, které lze datovat do střední (stupeň HA2), ojediněle až mladší fáze kultury popelnicových polí (Říhovský 1989, 34–35). Čtvrtým, a posledním, předmětem z depotu je drobná sekera s tulejkou s rozměry 6,3 × 3,4 cm. Sekerka má ulomené ouško, olámaný okraj tulejky, viditelné odlévací švy, nevýrazné odsazení čepele a její výzdobu tvoří po stranách jedno dlouhé žebro a dvě nevýrazná kratší žebra. Patří k miniaturním sekerám s výzdobou žeber ve formě naznačených laloků, datovaných obecně do mladší fáze kultury popelnicových polí (Říhovský 1992, 214–217).

Bronzový depot z Voděrad je prvním nálezem svého druhu z katastru obce. Na základě typologických analogií jej lze datovat do mladší fáze kultury lužických popelnicových polí, přesněji do stupně HB1. Vzhledem k místu uložení (mírný svah s výhledem do osídlené nížinné oblasti) jej lze přiřadit k depotům, ukládaným na svahy vrchovin, ohraničujících zemědělsky využívanou nížinnou oblast Malé Hané (Lysická a Jevíčská sníženina), zřejmě z rituálních důvodů (Salaš, Jarůšková 2017).

Literatura

Říhovský, J. 1972: *Die Messer in Mähren un dem Ostalpengebiet*. Prähistorische Bronzefunde VII(1). München: C. H. Beck.

Říhovský, J. 1989: *Die Sicheln in Mähren*. Prähistorische Bronzefunde XVIII(3). München: C. H. Beck.

Říhovský, J. 1992: *Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren*. Prähistorische Bronzefunde IX(17). Stuttgart: Steiner.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Salaš, M., Jarůšková, Z. 2017: Poznámky k současnému stavu fondu metalických depotů doby popelnicových polí v regionu Malé Hané. *Pravěk. Nová řada* 25, 119–136.

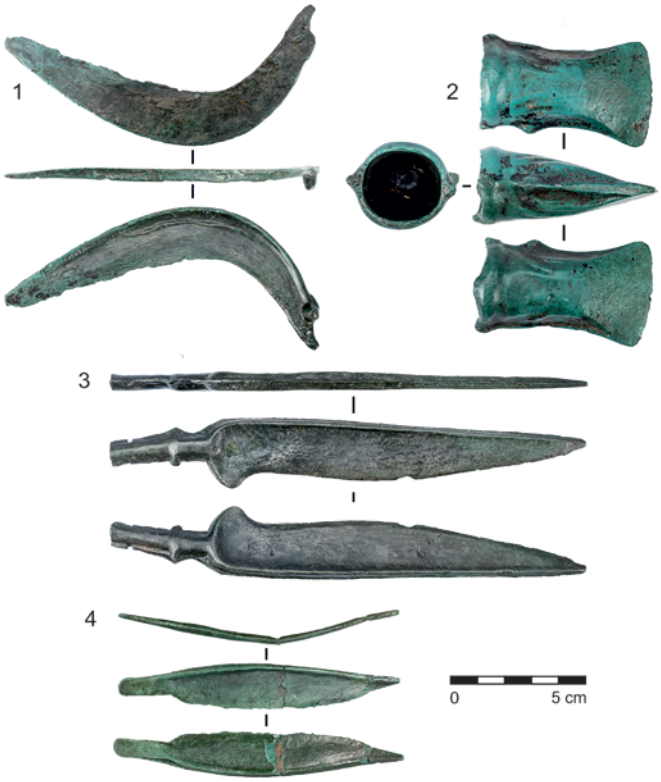

Obr. 29. Voděrady u Kunštátu. Bronzový depot. Foto L. Bedáň.
Fig. 29. *Voděrady u Kunštátu. Bronze hoard. Photo by L. Bedáň.*

Summary

A bronze hoard containing four complete items was found during a metal detector survey in Voděrady u Kunštátu (Blansko District). It is possible to date the find to the later phase of the Lusatian Urnfield culture (Fig. 29).

Zuzana Jarůšková, Milan Salaš

Vsetín (k. ú. Rokytnice u Vsetína, okr. Vsetín)

„Kout“, parc. č. 816/39.

Mladší doba bronzová. Neurčený areál. Průzkum detektorem kovu.
Uložení nálezu: Muzeum regionu Valašsko, p. o., inv. č. AH6797, AH6798.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Během povrchové prospekce kombinované s detektorovým průzkumem byly nalezeny dva bronzové předměty – dlátko a přívěsek se závěsky ve tvaru vlaštovčího ocásku. Přívěsek představuje v České republice ojedinělý nález. Ve větším počtu se tyto předměty vyskytují v jižním a jihozápadním Německu a ojediněle rovněž ve Švýcarsku, Francii a Itálii. Většina těchto závěsků patří do mladší doby bronzové a pouze několik exemplářů přežívá do pozdní doby bronzové (Nejedlá, Stuchlík 2016).

Literatura

Nejedlá, A., Stuchlík, S. 2016: Das Bronzedepot von Plaveč. *Pravěk. Nová řada* 24, 61–78.

Summary

During a surface survey in Rokytnice u Vsetína (Vsetín District), two bronze artefacts were discovered – a chisel and a pendant in the shape of a swallow's tail dated to the Late Bronze Age.

Samuel Španihel

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Otíčka", „Rohatec".

Starší doba bronzová, střední doba bronzová, lužická kultura, velatická kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2333533N, 17.3030592E

V rámci předstihového záchranného archeologického výzkumu před stavbou VTL plynovodu Moravia byl v únoru 2022 dokončen výzkum asi 200 m dlouhého pásu mezi silnicí III/42815 a říčkou Olšinkou, který byl ještě rozdělen železnicí Zborovice–Zdounky na dvě nestejně velké části.

Morfologie terénu byla ve zkoumaném pásu poměrně složitá, protože se nacházel na patě jižního svahu, a v severní části se ještě nacházela velká terénní deprese, která ovlivňovala stratigrafii. Na lokalitě se podařilo zachytit kromě téměř 200 zahloubených objektů i kulturní vrstvu a několik splachů obsahujících nálezy. Objekty reprezentují sídelní situace napříč celou dobou bronzovou, mimo ni je však také doloženo osídlení v období neolitu, eneolitu a doby římské.

Těžiště osídlení lokality se bezesporu nachází v mladší a pozdní době bronzové, kdy se zde objevuje nejdříve velatický stupeň středodunajské kultury popelnicových polí, který je posléze nahrazen slezským stupněm lužické kultury popelnicových polí. Starší a střední doba bronzová byla poté zastoupena osídlením s mnohem menší intenzitou. To však bylo vyváženo zajímavými movitými nálezy, mezi něž patří například dvoudílný kadlub na odlévání sekerky ze starší doby bronzové.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A multi-period settlement located in 'Otíčka' and 'Rohatec' fields (Zdounky cadastral area, Kroměříž District) was discovered during a rescue excavation. The Bronze Age is represented in all of its phases (Early, Middle, Late and Final), with the main occupation of the site in the Late and Final Bronze Age. A two-piece mould for axe casting comes from the Early Bronze Age.

Jakub Novotný

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Újezdy".

Lužická kultura. Pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2344741N, 17.3046890E; 49.2341300N, 17.3053754E; 49.2369842N, 17.3081468E; 49.2367745N, 17.3090888E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Zdounky v trati „Újezdy" proběhl ve dnech 2. 3. – 7. 4. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Lokalita se nachází na mírném jihozápadním svahu postupně klesajícím do údolí Olšinky, severozápadně od obce Zdounky. Nadmořská výška se pohybuje okolo 248–276 m.

Archeologické objekty vytvářely v rámci zkoumané plochy dvě skupiny. První, blíže temeni, reprezentují čtyři sídlištní jámy bez možnosti bližšího kulturního zařazení. Obsahovaly pouze několik málo atypických pravěkých střepů a v jejich okolí se v ploše podařilo najít i dva kusy štípané industrie. Jde tedy zřejmě o část zatím blíže neprozkoumaného sídliště z období zemědělského pravěku.

Hlavní lokalita se nachází níže, zhruba uprostřed svahu. Jde o část žárového pohřebiště z období kultury popelnicových polí, z něhož bylo prozkoumáno 37 hrobových celků. Prozkoumané hroby lze rozdělit do čtyř kategorií. První představují jamkové hroby bez hrobové výbavy. Celkem bylo nalezeno pět takových hrobů. Šlo o menší kruhové jamky mísovité profilace s popelovou výplní s drobky kostí. Druhou kategorii tvořilo osm hrobů, které se zachovaly pouze fragmentárně ve formě koncentrace keramických střepů nebo kovových milodarů. V této skupině se nachází i hrob 28, který obsahoval tři bronzové náramky, jehlice s kulovitou hlavicí, drobné puklicovité nášivky, malé bronzové zlomky a jednu zlatou spirálku (obr. 30). Z hlediska milodarů šlo vedle hrobu 17 o nejbohatší hrob na lokalitě. Zároveň se oba zmíněné hroby nacházely v těsné blízkosti, je tedy možné, že původně tvořily jeden hrobový celek či spolu jinak souvisely. Třetí kategorií jsou hroby s jednou či více keramickými nádobami. Do této kategorie spadá většina prozkoumaných hrobů na lokalitě, celkem 23. Vzájemně se hroby v této kategorii lišily, a to nejen v počtu nádob, ale i ve způsobu jejich uložení a způsobu uložení kremace. Obvyklou charakteristikou bylo vložení pohřbu do jedné, často největší nádoby, kolem níž byly rozmístěny ostatní nádoby. V několika případech byla nádoba s pohřbem překryta

Obr. 30. Zdounky, „Újezdy". Nálezová situace hrobu 28. Foto V. Záhorák.
Fig. 30. *Zdounky, 'Újezdy'. Archaeological context of Grave 28. Photo by V. Záhorák.*

obrácenou mísou. Doprovodné nádoby stály obvykle dnem dolů. Časté bylo ale i sekundární zničení nádob s pohřby, pravděpodobně zemědělskou činností, takže se zachovala pouze dna nádob. U některých z nich bylo možné uprostřed pozorovat proražený otvor, „dušník“. V případě hrobu 8, tvořeného pozůstatky čtyř keramických nádob, se vlastní kremace nacházela mimo keramické nádoby. Zjevně byla takto uložená záměrně. Součástí hrobu byl i protáhlý jantarový korálek a zbytky minimálně jednoho dalšího. U hrobu 16, tvořeného pěti keramickými nádobami, byla kremace uložena na dně masivní, více než půl metru hluboké zásobnice. Nádoba byla původně ještě větší, hrdlo bylo ale zničeno orbou a mechanickou skrývkou plochy. Zatímco tato nádoba byla zahloubena hluboko do země, uložení ostatních nádob v hrobu bylo daleko mělčí. Unikát na lokalitě představoval hrob 17, kde na ploše téměř 2 × 2 m bylo uloženo více než 16 keramických nádob (obr. 31). Uprostřed se nacházela menší koncentrace keramických střepů, které byly pozůstatkem neurčitého množství dalších nádob. Zároveň není jisté zda, vzhledem k jejich fragmentární povaze a blízkosti uložení, netvořily hroby 23 a 28 s tímto hrobem původně jediný celek. Kromě na lokalitě ojedinělého množství keramických nádob obsahoval tento hrob i velké množství bronzových milodarů. Uložené byly v jedné z nádob spolu s kremací. Postdepozičně došlo k převržení této nádoby, a proto byly milodary i pohřeb částečně mimo nádobu. Bohužel se u tohoto hrobu nepodařilo zachytit hrobovou jámu, a proto nelze říct víc o původním rozložení hrobu. Poslední kategorii zastupuje jediný hrob, u něhož se podařilo částečně zachytit hrobovou jámu spolu s vnitřní konstrukcí hrobu. Šlo o obdélnou jámu v ose přibližně jihovýchod–severozápad, u níž byly v rozích východní strany dvě masivní sloupové jamky s průměrem přes půl metru a hloubkou až 60 cm (obr. 32). Na západní straně byla výplň hrobové jámy nerozeznatelná od podloží, nelze proto s jistotou určit, zda se podobná konstrukce nenacházela i na této straně. Inventář hrobu nebyl ničím zajímavý, tvořily ho fragmentární pozůstatky zřejmě čtyř nádob, kremace byla rozptýlena ve výplni. Analogické hroby byly prozkoumány již na pohřebišti v Moravičanech, kde byly řazeny k nejstaršímu, mohylovo-lužickému období (Nekvasil 1982).

Keramický inventář hrobů odpovídá kultuře lužických popelnicových polí. Větší chronologickou citlivost vykazují bronzové artefakty. Přítomnost jehlice s českou profilací v jednom z hrobů a nález nášivky (*tutuli*) v dalším řadí minimálně část pohřebiště do stupně BD, horizontu Drslavice (Salaš 2005, 117).

Při úpatí svahu v blízkosti toku Olšinky byla pracovníky Archeologického centra Olomouc, p. o., prozkoumána polykulturní sídlištní lokalita, jejíž jedna komponenta spadala rovněž do mladší doby bronzové. Potenciální vzájemný vztah obou lokalit nelze vyloučit, proto bude předmětem dalšího studia.

Obr. 31. Zdounky, „Újezdy“. Bohatý hrob s velkým množstvím keramických nádob. V nádobě 1 byla uložena kremace a bronzové milodary. Foto V. Záhorák.

Fig. 31. *Zdounky, ‘Újezdy’. A rich grave with a number of ceramic vessels. A cremation burial with bronze offerings was deposited in Vessel 1. Photo by V. Záhorák.*

Obr. 32. Zdounky, „Újezdy“. Hrobová jáma s částečně zachovanou vnitřní konstrukcí. Foto V. Záhorák.

Fig. 32. *Zdounky, ‘Újezdy’. A grave pit with a partially preserved interior structure. Photo by V. Záhorák.*

Literatura

Nekvasil, J. 1982: *Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech. 1. Text. 2. Katalog.* Fontes Archaeologiae Moravicae XIV(1), XIV(2). Brno: Archeologický ústav ČSAV.

Salaš, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Text; II. Tabulky.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Summary

A series of archaeological sites was discovered during a watching brief carried out in relation to the construction of the Moravia high-pressure gas pipeline. The largest excavated site was in ‘Újezdy’ field (Zdounky cadastral area, Kroměříž District) with the features concentrated in two areas. The first, closer to the top part, was represented by four settlement pits (culturally further undetermined). The main site was located lower and consisted of a cremation burial ground of the Urnfield culture. In total, 37 graves were examined (Fig. 30–32). The pottery finds from graves correspond with the Lusatian Urnfield material culture. The bronze artefacts are more chronologically sensitive – a find of a specific pin in one of the graves and a bronze plate (tutuli) in another grave date at least a part of the cemetery to the BD phase (Drslavice horizon).

Vít Záhorák

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Veličky“.

Mohylová středodunajská kultura. Hrob. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2307425N, 17.2949296E; 49.2298684N, 17.2951161E; 49.2306049N, 17.2992289E; 49.2304024N, 17.2994526E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Zdounky v trati „Veličky“ proběhl ve dnech 7.–11. 4. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Prozkoumána byla polykulturní lokalita s hroby kultury zvoncovitých pohárů, středodunajské mohylové kultury a několik sídlištních jam bez archeologického materiálu.

Středodunajské mohylové kultuře náležela s jistotou jedna archeologická situace, a sice kruhová jáma o rozměrech 68 × 66 × 40 cm. Na jejím dně se nacházela mísa na nožce, obrácená dnem vzhůru (obr. 33). Přítomnost kremace v nádobě se nepodařilo doložit. V blízkosti objektu se vyskytovaly dvě sloupové jamky (z nichž jedna nesla stopy prohoření) a mělká jamka vyplněná popelem a drobnými fragmenty kostí, zřejmě žárový pohřeb. V několikametrové vzdálenosti byla odkryta jedna kruhová jáma a jedna zásobní jáma. Ani v jednom ze zmíněných objektů nebyl nalezen archeologický materiál.

Zjištěný objekt byl, vzhledem k blízkosti kremace, předběžně interpretován jako hrob. Jejich skutečné vztahy ale zůstávají nejasné.

Obr. 33. Zdounky, „Veličky“. Kruhová jáma s keramickou nádobou. Foto V. Záhorák.

Fig. 33. *Zdounky, ‘Veličky’. A circular pit with a pottery vessel in it. Photo by V. Záhorák.*

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A small multi-period site with a Bell Beaker grave, a grave potentially of the Middle Danube Urnfield culture (Fig. 33) and several settlement pits without archaeological material were uncovered during a rescue excavation in ‘Veličky’ field (Zdounky cadastral area, Kroměříž District).

Vít Záhorák

Zubří (okr. Vsetín)

„Machulky“.

Pozdní doba bronzová. Místo sběru. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum regionu Valašsko, p. o., inv. č. AH6978.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Během průzkumu potencionálního sídliště z mladší a pozdní doby bronzové bylo získáno několik amorfních keramických střepů a jedna bronzová jehlice. Tento typ dvoudílné jehlice s velkou dutou kulovitou hlavicí, která má na spodní straně dva nevelké otvory, byl na Moravě dosud zřejmě neznámý. Podobné nálezy pocházejí z českého Slezska (Stuchlík 2017), přičemž identická jehlice byla nalezena ve slezské Wrocławi.

Literatura

Stuchlík, S. 2017: Nový typ bronzové jehlice ve Slezsku. *Studia archaeologica Brunensia* 22(2), 85–96.

Summary

In Moravia previously unknown type of bronze pin from the Final Bronze Age was discovered during a surface survey in ‘Machulky’ field (Zubří cadastral area, Vsetín District).

Samuel Španihel

Doba železná
Iron Age

Brno (k. ú. Dolní Heršpice, k. ú. Horní Heršpice, okr. Brno-město)

„Pod Větrolamem“, parc. č. 406/18, 1112/75.

Doba halštatská. Pohřebiště/hřbitov. Náhodný zásah/nález. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1585592N, 16.6152033E

V souvislosti s chystaným rozšířením dálnice D1 proběhly na jižním okraji dálničního tělesa přeložky inženýrských sítí, které svými liniovými výkopy zachytily asi 10 archeologických objektů, z nichž část se hlásila k období eneolitu a starší době železné. Horákovské halštatské skupině náležely tři komorové hroby, z nichž jeden (H 800; obr. 1) ležel na katastru Dolních Heršpic. Měl rozměry 2,5 × 3,2 m, poskytl ve zbytcích srubové komory fragmenty skeletu promíchané se zvířecími kostmi a garniturou kroje, který byl hustě pošit drobnými bronzovými kroužky a kalotovitými knoflíčky. Kvůli důslednému vykradení hrobu, které bylo provedeno prostřednictvím vertikální šachty, nebylo již možné druh garnitury zpřesnit. Inventář hrobu lze spojit s fází Ha C2. Hrob náleží, stejně jako dva níže popsané hroby, s velkou pravděpodobností k pohřebišti, jehož část byla odkryta pracovníky Archeologického ústavu ČSAV v Brně roku 1987 na protilehlé straně dálnice (Holubová et al. 2020).

Další dva komorové hroby se nacházejí na katastru Horních Heršpic. První (H 802; obr. 2) svými rozměry (4,2 × 5,5 m) umožňuje zařazení k nejvyšší sociální skupině. Hrob obsahoval pozůstatky žlabů po dřevěné srubové konstrukci pohřební komory, v jejímž interiéru spočíval v poloze na znak skelet dospělého muže s garniturou opasku, tvořenou kamenným brouskem, železnou kulovitou perlou a závěsným kruhem s nožem. Bojovníkův kroj zdobila bronzová jehlice s vroubkovanou hlavicí a výzbroj tvořil železný hrot kopí se zesíleným středovým žebrem. K výbavě hrobu velmože náležely ještě bronzové a železné součásti dvou koňských postrojů a sada keramických nádob, kterou zastupovaly mísy bavorských tvarů se stupňovitou profilací, nálevkovitým okrajem, další se zataženým a šikmo lomeným okrajem a větší tvary v podobě hrncovité nádoby, osudí a dvou amfor. Zajímavostí je objev asi 7 m dlouhé štoly vybíhající z většího objektu při obvodu hrobu, pravděpodobně šachty, jejíž čelba skončila asi 30 cm pod podlahou pohřební komory, aniž by ji porušila. Poněkud skromná výbava velmožského pohřbu i tak nevylučuje, že mohl být porušen v době, kdy byla pohřební komora ještě dutá a shora pohodlně přístupná. Existence prospekční štoly, směřující k pohřební komoře z boku, naznačuje existenci mohylového náspu přinejmenším o průměru 20 m a nevylučuje pokus o sekundární otvírku hrobu tímto způsobem až někdy v raně historické době, jak to dokládá několik zlomků nalezených keramických nádob, které nemusí mít nutně halštatský původ.

Další hrob byl birituální (H 801), o rozměrech jen 2,2 × 2,2 m, a obsahoval jeden pohřeb kostrový a pět žárových, z nichž jeden bylo možné označit za popelnicový a zbylé za jamkové a na hromádce. Garnitury krojů byly doplněny železnou harfovitou sponou, bronzovými drátěnými vlasovými ozdobami a drobnými bronzovými soudkovitými perlami. Kromě obvyklé keramické výbavy byla v tomto hrobě nalezena mísovitá nádoba v podobě lod’ky.

Chronologické sekvence pohřbů dovolují díky srovnávacímu materiálu konvenční dataci hrobu H 802 do fáze Ha C2 a H 801 do rozmezí halštatských fází Ha C2 a Ha D1/2.

Obr. 1. Brno – Dolní Heršpice. Hrob horákovské skupiny H 800 po preparaci. Foto P. Kos.

Fig. 1. *Brno – Dolní Heršpice. Horákov grave H 800 after cleaning. Photo by P. Kos.*

Obr. 2. Brno – Horní Heršpice. Svislý snímek velmožského hrobu H 802 po částečné preparaci. Foto I. Čižmář.

Fig. 2. *Brno – Horní Heršpice. A vertical photo of a magnate grave H 802 after partial cleaning. Photo by I. Čižmář.*

Literatura

Holubová, Z., Přichystal, M., Dobisíková, M., Dreslerová, G., Kala, J., Kučera, L., Přichystal, A. 2020: Halštatské pohřebiště v Brně-Horních Heršpicích. In: I. Čižmář, J. Čižmářová, A. Humpolová (eds.): *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno: Moravské zemské muzeum, 33–69.

Summary

In connection with the planned expansion of the D1 motorway, utility lines were relocated on the southern edge of the road in 'Pod Větrolamem' field (Dolní Heršpice cadastral area, Horní Heršpice cadastral area, Brno-City District). The construction works yielded about 10 archaeological features, including three Horákov (Hallstatt) chamber graves (Fig. 1, 2). The grave goods in H 800 and H 802 graves could be linked to the Ha C2 phase, and the H 801 bi-ritual grave to the range of Hallstatt Ha C2 and Ha D1/2 phases. The graves most likely belong to a previously discovered burial ground.

Petr Kos, Jiří Kala, Andrea Matějíčková, Ivan Čižmář

Čebín (okr. Brno-venkov)

„Za Blížkami".

Doba halštatská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -607050, -1146669; -607011, -1146666; -607002, -1146750; -606975, -1146750

Záchranný výzkum před stavbou obchvatu Čebína probíhal na mírném severním svahu v trati „Za Blížkami". Skrývka a následná exkavace lokalizovaných situací probíhala v průběhu dubna a května 2022.

Lokalita se nachází na severním svahu, který lemuje z východu Sentický potok. Ten se následně vlévá do Čebínského potoka, který svah obtéká ze severu. Pozitivní úsek skrývky o délce cca 100 a šířce 30 m je situován přibližně doprostřed svahu.

Pod cca 30–40 cm mocnou vrstvou ornice (nadloží) se nacházel půdní typ tvořený světle hnědými až rezavými písčito-jílovitými půdami. Pod touto vrstvou cca 20 cm mocnou se vyskytovaly sprašové hlíny. Celý prostor lokality je značně negativně ovlivněn hlubokou orbou, která část archeologických situací překryla. Na základě skrývky byly některé objekty nesnadno identifikovatelné, a bylo nutné přistoupit k sondáži na místech s koncentrací uhlíků a mazanice.

Kromě nálezů z období kultury s lineární keramikou (viz oddíl Neolit) se podařilo lokalizovat baterii zásobních jam sestávající ze čtyř objektů ve vzájemných superpozicích (obr. 3). V objektech se nacházel nepočetný charakteristický inventář (keramika, mazanice, kosti).

Během výzkumu se podařilo odkrýt část sídliště z období halštatu. Vzhledem k roztroušeným aktivitám a špatnému dochování vlivem postdepozičních procesů jsou další závěry k nové lokalitě problematické.

Obr. 3. Čebín. Systém zásobních jam horákovské kultury. Foto R. Bíško.
***Fig. 3.** Čebín. System of Hallstatt storage pits. Photo by R. Bíško.*

Literatura

Neuvedeno.

Summary

During a rescue excavation at the site Čebín – 'Za Blížkami' field (Čebín cadastral area, Brno-Country District), a Horákov (Hallstatt period) settlement was discovered (Fig. 3).

Richard Bíško

Doloplazy (okr. Prostějov)

„Za Mlaty", parc. č. 74/1.

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Sídliště. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -556502.59, -1147389.35

Ve dnech 14. května až 19. října 2022 probíhal archeologický dohled související s výstavbou infrastruktury pro rodinné domy v poloze „Za Mlaty", na katastrálním území Doloplazy, okr. Prostějov. Dle slov pamětníků byla v těchto místech v minulosti zbudována soustava menších rybníčků pro nedaleký cukrovar, což potvrdila i pozorování v průběhu realizovaných zemních prací. I přes tuto skutečnost se podařilo v liniovém výkopu pro pokládku vodovodního řadu zachytit, prozkoumat a zdokumentovat relikt větší keltské zemnice (obr. 4), která byla částečně odtěžená právě kvůli jednomu ze zmíněných cukrovarských rybníků. Jedná se tak o další cenný doklad intenzivního osídlení doby laténské, které bylo v tomto prostoru (v zázemí evropsky významného obchodně-industriálního centra u Němčic nad Hanou, blíže např. Čižmář, Kolníková 2006; vzdáleného asi 1,5 km směrem SVV od místa výzkumu) prvně prokázáno při stavbě nového koupaliště již v roce 1937 (Janásek 1954, 28–29) a následně opětovně zachyceno v roce 2017 během výstavby víceúčelového hřiště (Fojtík 2018a; 2018b).

Literatura

Čižmář, M., Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. *Archeologické rozhledy* LVIII(2), 261–283.

Fojtík, P. 2018a: *Doloplazy 2017, poloha „U hřiště". „Rozšíření sportovního areálu – SO 01, víceúčelové hřiště", č. akce 212/17.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200056 [cit. 2023-04-18]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky http://digiarchiv.amapa.cz/id/M-TX-202200056.

Fojtík, P. 2018b: Doloplazy (okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 59(1), 189–190.

Janásek, J. 1954: Některé archeologické nálezy z Doloplaz u Nezamyslic. *Sborník SLUKO, oddíl B* II, 25–30.

Obr. 4. Doloplazy. Zkoumané zbytky zemnice doby laténské. Foto P. Fojtík.
Fig. 4. *Doloplazy. The investigated remnants of the La Tène pit house. Photo by P. Fojtík.*

Summary

During the construction of infrastructure for family houses in 'Za Mlaty' field (Doloplazy cadastral area, Prostějov District), remnants of a larger La Tène pit house (Fig. 4) were discovered and documented in a linear trench intended for water mains.

Pavel Fojtík

Fryšták (okr. Zlín)

„Žídelně".

Doba halštatská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2937217N, 17.6249872E; 49.2944108N, 17.6251319E; 49.2942428N, 17.6272242E; 49.2936900N, 17.6268861E

V období od května do října roku 2022 probíhal na stavbě R4901 Hulín–Fryšták výzkum lokality Fryšták 2, v polní trati „Žídelně". Výzkum byl veden zaměstnanci Archeologického centra Olomouc, p. o.

Zkoumaná lokalita leží na západním okraji katastru Fryštáku a nejbližšími obcemi jsou Horní Lapač, vzdálený cca 950 m SZ směrem, a Žeranovice, vzdálené cca 1350 m JZ směrem. Nadmořská výška lokality je 255–263,5 m. Lokalita se nachází na západně orientovaném svahu kopce, na levém břehu potoka Židelná.

Při archeologickém dohledu během skrývky ornice zde byly objeveny stopy pravěkého osídlení. Výzkumem na ploše o rozloze cca 1,2 ha bylo zachyceno 944 pravěkých objektů. Většinu z objektů představují sloupové jamky seskupené do pravidelných struktur reliktů dlouhých nadzemních domů kultury s lineární keramikou. Půdorysy domů byly pravidelně doprovázeny hliníky (viz oddíl Neolit).

Během záchranného výzkumu na lokalitě Fryšták 2 byly mezi objekty kultury s lineární keramikou rozpoznány také objekty spadající svým stářím do starší doby železné – halštatské.

První z objektů byl objeven v horní části svahu kopce, poblíž jižního okraje skryté plochy. Jáma měla pravidelný oválný tvar s rozměry 3 × 2 m a hloubkou 0,4 m. Ze zásypu jámy byl vyzvednut menší počet keramických střepů, které dovolily objekt datovat do období halštatu.

Těsně pod hranou temene kopce, už mimo sídelní areál kultury s lineární keramikou, byla objevena skupina čtyř menších jamek. V zásypu jedné z nich byly vyzvednuty střepy datované rovněž do období halštatu.

Všechny objekty datované do starší doby železné byly situovány poblíž jižního okraje plochy výzkumu, a je tudíž velmi pravděpodobné, že jižně od tělesa dálnice se budou nacházet další stopy osady ze starší doby železné.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A rescue excavation conducted during the construction of the R4901 motorway in a Hulín–Fryšták route yielded Early Iron Age archaeological features in 'Židelně' field (Fryšták cadastral area, Zlín District). These were five settlement features with a rather low number of artefacts, consisting predominantly of pottery sherds.

Arkadiusz Tajer

Hněvotín (okr. Olomouc)

Hněvotín č. p. 244, parc. č. 362/1–2.

Doba laténská. Neurčený areál. Povrchový nález. Průzkum.
Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.5724806N, 17.1857219E

V průběhu několika posledních let získal M. Brejcha při práci na zahradě rozsáhlejší kolekci archeologických nálezů. Většina shromážděných zlomků keramiky je atypická (pouze obecně pravěk, středověk, raný novověk, mazanice s otiskem prutů), avšak osm kusů prokazatelně náleží do mladší doby železné (Hlubek 2022). Ve všech případech jde o silnostěnnou keramiku s příměsí grafitu, která má šedočernou až černou barvu. Tři dochované okraje situlovitých nádob jsou ovalené. Na několika zlomcích registrujeme výzdobu v podobě svislého rýhování. Jeden fragment plecí má pod hrdlem značně setřelou kolkovanou výzdobu ve tvaru obráceného písmene C. Tento výzdobný prvek je charakteristický pro stupně LT B–C1 (např. Hlava 2007, 109). Popsané nálezy s největší pravděpodobností souvisí s doloženými laténskými lokalitami na východním až jihovýchodním okraji Hněvotína (srov. Ženožičková et al. 2017; Kalábek 2017, 84–88, obr. 1).

Literatura

Hlava, M. 2007: Laténské osídlení Uničovska. In: M. Hlava, D. Vích: *Laténské osídlení Boskovicka. Laténské osídlení Uničovska. Českomoravské pomezí v době římské.* Pravěk. Supplementum 17. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 87–172.

Hlubek, L. 2022: *Hněvotín, okr. Olomouc 13/2022.* Rkp. nálezové zprávy M-TX-202100506. [cit. 2022-11-24]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky http://digiarchiv.amapa.cz/id/ M-TX-202200506.

Kalábek, M. 2017: Funerální a sídlištní památky z laténu a doby římské z Hněvotína. In: M. Kršková, J. Peška (eds.): *Ročenka 2016.* Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace, 84–96.

Ženožičková, I., Nohálová, H., Vaněček, Z. 2017: Pozdně laténské sídlištní objekty z Hněvotína (okr. Olomouc). *Pravěk Nová řada* 24, 213–254.

Summary

A collection of pottery fragments, including the Late Iron Age material, was obtained by M. Brejcha during gardening works at House No. 244 in Hněvotín (Olomouc District).

Lukáš Hlubek

Holešov (okr. Kroměříž)

„Za Muřinou“.

Doba halštatská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3099522N, 17.5928047E; 49.3089450N, 17.5922575E; 49.3080006N, 17.5914208E; 49.3080531N, 17.5920994E; 49.3089781N, 17.5928664E; 49.3099611N, 17.5932581E

V období od března do května roku 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný archeologický výzkum na stavbě R4901 Hulín–Fryšták, na lokalitě Holešov 1, polní trať „Za Muřinou“. Lokalita se nachází cca 2,8 km jižně od centra Holešova. Nejbližší obec, Martinice, je od lokality vzdálena cca 600 m západním směrem.

Plocha výzkumu se nacházela na nevýrazném kopci nad nivou řeky Mojeny, která ho obtékala od severu a severozápadu. Samotný výzkum byl pokračováním výkopových prací, které zde proběhly v letech 2008 (Paulus 2009) a 2017 (Tajer, Vránová 2018).

Během výzkumu byly objeveny tři popelnicové hroby z mladší doby bronzové (viz oddíl Doba bronzová) a 83 sídlištních objektů. Mezi nimi převažovaly sloupové jamky, kterých bylo prozkoumáno 72, zbytek představují menší a střední zásobní jámy, dva žlábky, jedna polozemnice a jedna jáma pravidelného obdélného tvaru, snad pracovní objekt.

Sloupové jámy byly rozptýleny na temeni kopce i na jeho svahu. V několika případech se podařilo zachytit pravidelné tvary nadzemních struktur, např. půdorys stavby tvořené třemi řadami jamek, po třech jamkách v každé řadě. Objekt měl rozměry 7,5 × 4,8 m a byl orientován směrem V–Z.

Tvary nadzemních struktur se podařilo rozlišit i v několika dalších případech. Nicméně konečné vyhodnocení stratigrafie sídliště bude možné až po zpracování terénní dokumentace a digitalizace celkového plánu lokality.

Pozornost si zaslouží pravidelný obdélný objekt o rozměrech 2,6 × 1,75 m, hluboký 0,9 m, v jehož zásypu, přibližně v polovině hloubky, byla objevena vrstva spečené mazanicové krusty. Z ní byl vyzvednut velký počet tkalcovských závaží (vcelku i ve zlomcích). Na západní straně objektu byla objevena menší prohlubeň. V těchto místech byl pravděpodobně umístěn vstup dovnitř jámy.

Vedle objektu byly objeveny dva žlábky o rozměrech 3,5 × 0,9 m, hluboké 0,5 m. Oba žlábky byly napěchované zlomky mazanice, které tvořily kompaktní ulehlou vrstvu. Přepálené stěny jednoho ze žlábků mohou napovídat o jeho zahrnutí ještě horkými kusy mazanice.

Dole po svahu kopce byl objeven pravidelný obdélný objekt původně interpretovaný jako polozemnice. Objekt byl orientován SV–JZ a jeho rozměry byly 4 × 3,2 m; hloubka jámy se pohybovala v rozmezí 0,25 až 0,3 m. V rozích objektu na JZ a SV straně se nacházely dvě pravidelné jamky zahloubené cca 0,2 m pod úroveň dna hlavního výkopu. Mezi jamkami, uprostřed objektu, ležel kompletní kamenný žernov. Vnitřní uspořádání a nález žernovu napovídá, že by se mohlo jednat o pracovní objekt využívaný pro mletí obilí.

Keramické střepy byly objeveny také ve spodní části lokality, v tmavé vrstvě usazené u úpatí kopce.

Na základě keramických střepů vyzvednutých z objektů lze lokalitu datovat do starší doby železné – halštatské.

Literatura

Paulus, M. 2009: Martinice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 50, 290.

Tajer, A., Vránová, V. 2018: Holešov (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 59(2), 232–233.

Summary

The site Holešov I (Holešov cadastral area, Zlín District) was investigated within a rescue excavation conducted during the construction of the R4901 motorway in a Hulín–Fryšták route. The excavation area uncovered 83 Hallstatt settlement pits (represented mostly by post holes) and three Lusatian graves. Larger features, storage pits and other types of pits were also discovered at the site. One of the features yielded a series of loom weights of various sizes, and a complete quern was found in another one.

Arkadiusz Tajer

Hranice (okr. Přerov)

Parc. č. 585/2.

Doba halštatská. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Během povrchové prospekce realizované na jaře 2022 při severozápadním okraji katastru města Hranice, cca 70 m severně od železniční trati, byla na parc. č. 585/2 poblíž hrany pravobřežní terasy říčky Veličky shromážděna kolekce zlomků keramiky ze starší doby železné. Jde o polohu v centrální části Moravské brány. Nadmořská výška nově zjištěné archeologické lokality se pohybuje mezi 275 až 277 m.

Mezi nalezenou keramikou jsou zastoupeny okraje, zdobené a nezdobené části výdutí nádob. Barva výpalu od středně šedočerné po světle hnědou. Povrch je v některých případech hlazený či leštěný. V jednom případě byl zaznamenán výzdobný motiv v podobě dvou soustředných kruhových žlábků (obr. 5).

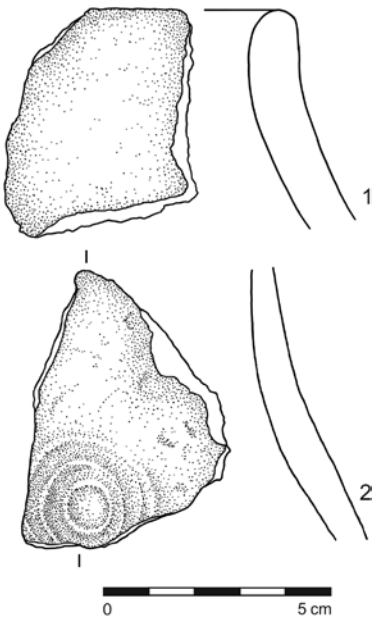

Obr. 5. Hranice. Výběr keramiky. Kresba P. Holcová.

Fig. 5. *Hranice. Selection of pottery. Drawing by P. Holcová.*

U těchto nálezů z Hranic se jedná o nový doklad osídlení bečevské části Moravské brány ve starší době železné. Nejbližší rozsáhlé halštatské sídliště se nachází 7,5 km vzdušnou čarou směrem západním poblíž úpatí Oderských vrchů, v trati „Shony" na katastru obce Podhoří na Moravě (Tajer 2016).

Literatura

Tajer, A. 2016: Sídliště z doby halštatské z Podhoří u Lipníku nad Bečvou, okr. Přerov. In: M. Popelka, R. Šmidtová, P. Burgert, J. Jílek (eds.): *...tenkrát na východě... Sborník k 80. narozeninám Víta Vokolka*. Praehistorica XXXII/1–2. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 381–404.

Summary

A collection of pottery, which could be dated to the Hallstatt period (Fig. 5), was found during a field survey in the cadastral area of Hranice (Přerov District) in 2022. A new archaeological site in the Moravian Gate is situated on the right bank of the Velička Creek, in plot No. 585/2.

Zdeněk Schenk, Zuzana Schenková

.....

Hustopeče (k. ú. Hustopeče u Brna, okr. Břeclav)

„Na Šibenkách", „Za Pionýrskou", parc. č. 982/96.

Doba halštatská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.9459244N, 16.7225194E

Během výzkumu v trase komunikací pro připravovanou uliční zástavbu byly odkryty dvě zahloubené chaty s typickým materiálem stupňů Ha C–D1.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Two pit houses with a typical material for the Hallstatt Ha C–D1 phases were uncovered during a rescue excavation conducted in connection with road construction works in 'Na Šibenkách' field (Hustopeče u Brna cadastral area, Břeclav District).

David Parma

.....

Chvalčov (okr. Kroměříž)

„Svatý Hostýn".

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Hradiště, ojedinělé artefakty. Orientační zjištění. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30641–A30653.

Lokalizace: WGS-84: 49.3764925N, 17.6980436E

Rozsáhlá akce související se zlepšením dopravní obslužnosti v jihozápadní části areálu hradiska Sv. Hostýn do jisté míry odhalila skutečný stav narušení lokality předchozí stavební činností. Prakticky v celé trase stavby byly sledovány recentní navážky, planýrky a suťové kužely stavebního odpadu. Předpoklad existence sídlištních teras byl, alespoň v části zasažené trasou komunikace, vyloučen. Trasa stavby kopírovala historickou vozovou cestu, kde byl již dříve terén výrazně upraven. Jediné zásadnější terénní pozorování bylo učiněno v souvislosti s provedenou detektorovou prospekcí, kdy v jižní části stavby, před zatáčkou k náběhu na parkoviště za poutními domy, bylo nalezeno několik kovových předmětů z doby laténské. Předměty se nacházely pravděpodobně v intaktní poloze v místech, kde se dochovaly zbytky původního terénu. Jednalo se o zlomky zrcátka, kroužek s nálitky, bronzový kroužek a paprsčitý nýt. Předměty je možné datovat do období pozdní doby laténské. Při průběžných dohledech byla posbírána nevýrazná kolekce keramických fragmentů z doby popelnicových polí a doby laténské, o kterých je možné říci, že se nacházely v druhotné poloze v rámci planýrek a vrstev navážek.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A small collection of pottery sherds and a few metal artefacts were found in a secondary position during the construction works of a newly founded road in the southern part of the Hostýn Hillfort (Chvalčov cadastral area, Kroměříž District). The finds are dated to the Late La Tène period.

Miroslav Popelka, Martin Paulus

.....

Jarohněvice (okr. Kroměříž)

„Nivy mezi žlíbky".

Platěnická kultura. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2601430N, 17.3397515E; 49.2592839N, 17.3398806E; 49.2602676N, 17.3405607E; 49.2592978N, 17.3406514E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Jarohněvice 2, v trati „Nivy mezi žlíbky" proběhl v dnech 8.–14. 3. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Prozkoumána byla část sídliště ze závěru halštatu a jeden starší objekt nejasné datace.

Zachycená část sídliště z doby halštatské byla tvořena čtyřmi zásobními jámami, z nichž dvě byly ve vzájemné superpozici. V největším objektu 5 byla zachycena výrazná stratigrafie žárových horizontů, indikující původní přítomnost nadzemních staveb. Bylo zde nalezeno množství fragmentů v ruce tvořené keramiky, někdy s tuhovaným povrchem, často s plastickou výzdobou, a dva kusy parohu. Z dalších nálezů z lokality lze zmínit část keramického cedníku, vyzvednutého z objektu 3.

Lokalita se nachází cca 500 m od trati „Malé klínky", kde bylo již dříve prozkoumáno rovněž rovinné sídliště platěnické kultury, o něco starší fáze než tato lokalita (původně popsáno jako popelnicová pole, viz Záhorák 2022).

Literatura

Záhorák, V. 2022: Jarohněvice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(1), 167.

Summary

A part of the Platěnice culture settlement was investigated during a rescue excavation conducted in connection with the construction of the Moravia high-pressure gas pipeline in 'Nivy mezi Žlíbky' field (Jarohněvice cadastral area, Kroměříž District).

Vít Záhorák

Kozlov (k. ú. Kozlov u Velkého Újezdu, okr. Olomouc)

„Obírka“, parc. č. 195.

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V roce 2014 byl při jihovýchodním okraji katastru obce Kozlov u Velkého Újezdu během preventivní detektorové prospekce, realizované J. Paluříkem, spolupracovníkem Muzea Komenského v Přerově, p. o., zajištěn solitérní nález kovové industrie z doby laténské. Místo nálezu se nachází na jižním svahu výrazného kopce „Obírka“ (622 m n. m.) na okraji Oderských vrchů, které od severu ohraničují bečevskou část Moravské brány. Lokalita je situována severně od obce Loučka, na levobřeží potoka Trnávka, na parc. č. 195. Nadmořská výška polohy činí 532 m.

Nalezeným kovovým předmětem je železná sekera s neuzavřenou tulejí oválného průřezu a vějířovitě rozšířeným ostřím (obr. 6). Celková délka předmětu činí 106 mm, délka tuleje je 54 mm, průřez tuleje má rozměry 40 × 20 mm, šířka vějířovitě rozšířeného ostří 76 mm. Hmotnost předmětu dosahuje po konzervaci 177 g.

Nález železné sekery nepochybně souvisí s aktivitami keltských obyvatel v okolí areálu výšinného opevněného sídliště situovaného ve vrcholových partiích kopce „Obírka“, v jehož bezprostřední blízkosti se nachází místo nálezu dřevoobráběcího nástroje. Z hradiska objeveného v polovině 90. let 20. století bylo získáno několik depotů a rovněž velké množství solitérních předmětů, které dokládají osídlení lokality v období kultury lužických popelnicových polí (Br D – Ha B2), v době laténské (LT C2–D1) a sporadicky rovněž v době stěhování národů. Mezi dosud publikovanými železnými předměty z pozdně laténského období, nalezenými již dříve v prostoru hradiska, figuruje rovněž tulejovitá sekera s neuzavřenými laloky (Čižmář, Salaš 2009, 63–76, obr. 8: 5).

Literatura

Čižmář, M., Salaš, M. 2009: Nové hradiště v Moravské bráně. *Archeologické rozhledy* LXI(1), 63–76.

Summary

An isolated La Tène period iron axe (Fig. 6) was found in 2014 during a metal detector survey on the southern slope of Obírka (622.3 MASL), a hillfort located on the edge of the Oderské Vrchy Hills near Loučka (Kozlov u Velkého Újezdu cadastral area, Olomouc District).

Zdeněk Schenk

Křenovice (k. ú. Křenovice u Kojetína, okr. Přerov)

„Hradisko“, parc. č. 2128.

Doba halštatská. Hradiště, ojedinělé artefakty. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3240942N, 17.288159E

V roce 2022 byl archeologickým týmem Muzea Komenského v Přerově, p. o., proveden povrchový sběr doprovázený preventivní detektorovou prospekcí v prostoru zemědělsky obdělávané polykulturní lokality v poloze „Hradisko“ na katastrálním území obce Křenovice u Kojetína. Halštatské hradiště známé v archeologické literatuře od konce 19. století je situováno na severních výběžcích Litenčické pahorkatiny (Knies 1894, 2; Červinka 1896, 58–59; 1902, 233). Již v roce 2002 zde proběhla detektorová prospekce, z níž byl získán a vyhodnocen soubor kovových předmětů pozdně halštatského stáří (Hlava 2003). Dosavadní archeologické nálezy ze starší doby železné z areálu opevněného halštatského hradiště a jeho zázemí byly v poslední době podrobeny detailnímu vyhodnocení (Tichá Bambasová 2020).

Během průzkumu v roce 2022 byla při jihozápadním okraji hradiska na povrchu ornice nalezena část parohové postranice koňského udidla a halštatská bronzová loďkovitá spona. Nadmořská výška místa obou nálezů činí 230 m.

Obloukovitě prohnutá postranice koňského udidla byla přelomena v úrovni jednoho ze dvou dochovaných otvorů o průměru 9 mm, které jsou od sebe vzdáleny 22,5 mm. Délka torza činí 96 mm. Maximální šířka předmětu činí 21 mm, přičemž směrem k neporušenému zakončení postranice se zužuje na hodnotu 11 mm. Tloušťka artefaktu dosahuje 10 mm. Hmotnost torza činí 14,3 g. Povrch je na lícní straně dokonale vyhlazen (obr. 7).

Mezi staršími nálezy z Křenovic se nachází torzo odlomené bohatě zdobené horní části kostěné postranice koňského udidla ve tvaru koňské hlavy, které je datováno do 7.–6. století př. Kr. (Tichá Bambasová 2020, 68, 131, tab. 28: 18; Mírová 2019, 261).

Obr. 6. Kozlov. Železná laténská sekera. Foto Z. Schenk.

Fig. 6. *Kozlov. Iron axe from the La Tène period. Photo by Z. Schenk.*

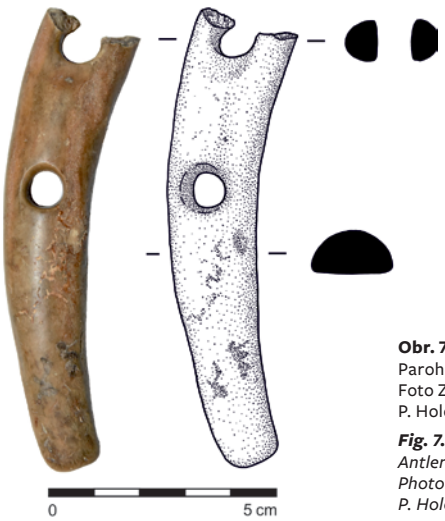

Obr. 7. Křenovice u Kojetína. Parohová postranice udidla. Foto Z. Schenk, kresba P. Holcová.

Fig. 7. *Křenovice u Kojetína. Antler cheekpiece of a horse bit. Photo by Z. Schenk, drawing by P. Holcová.*

V případě nálezu bronzové loďkovité spony se jedná o téměř kompletní exemplář halštatského spínadla, u kterého se nedochovalo pouze vinutí s jehlou a zakončení zachycovače (obr. 8). Délka spony je 44 mm. Její maximální šířka činí 13 mm. Lučík spony nese výzdobu v podobě tří podélných, příčně přesekávaných žeber, na obou stranách zakončených oběžnými rýžkami. Hmotnost torza spony činí 4,46 g. Povrch bronzového spínadla je téměř rovnoměrně pokryt tmavě zelenou oxidační patinou. Nicméně na vnitřní straně zčásti dochovaného zachycovače jsou patrné rezavě zabarvené stopy korozních produktů, které naznačují, že část konstrukce spony byla železná. S případným připevněním železného vinutí a jehly spínadla by mohl souviset otvor pro nýt, umístěný na přechodu lučíku a vinutí. Na základě charakteristické výzdoby lze popisovanou sponu zařadit k typu Šmarjeta, který se vyskytuje zejména v prostoru jihovýchodního Přialpí, přičemž území Moravy představuje nejsevernější oblast jejího rozšíření (Říhovský 1993, 88–91, Taf. 14: 143–147, 15: 148–152; Novák 2015, 91, obr. 41).

V rámci křenovické sídelní aglomerace, jejíž centrum představuje halštatské opevněné hradiště, se jedná o dosud první dokumentovaný nález tohoto typu spony. Nejbližší analogii k exemplář loďkovité spony z „Hradiska“ u Křenovic lze v přerovském regionu hledat mezi halštatskými sponami nalezenými na lokalitě „Ostrovy“ na katastru obce Polkovice (Čižmář et al. 2011, 88, 91, obr. 4: 6; Tichá Bambasová 2020, 9, 13, 55–56). Na základě dosavadních nálezů loďkovitých spon typu Šmarjeta na moravských halštatských lokalitách lze tento specifický typ spínadla zařadit do stupně Ha D1 (Golec, Fojtík 2020, 106–108).

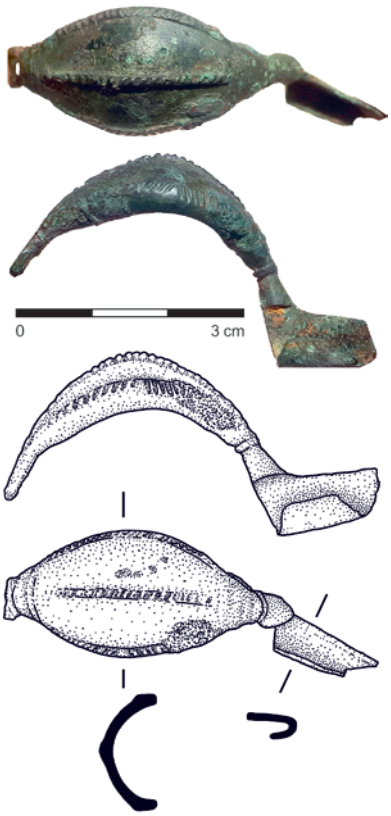

Obr. 8. Křenovice u Kojetína. Bronzová loďkovitá spona. Foto Z. Schenk, kresba P. Holcová.

Fig. 8. *Křenovice u Kojetína. A bronze decorated boat-shaped fibula. Photo by Z. Schenk, drawing by P. Holcová.*

Literatura

Červinka, I. L. 1896: *Pravěká hradiska na Moravě*. Kroměříž: Jindřich Slovák.

Červinka, I. L. 1902: *Morava za pravěku*. Vlastivěda moravská. I. Země a lid, svazek II. Brno: Musejní spolek.

Čižmář, M., Čižmářová, J., Kejzlar, M. 2011: Detektorová prospekce archeologických lokalit na Moravě v roce 2010. *Přehled výzkumů* 52(2), 86–95.

Golec, M., Fojtík, P. 2020: *Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě*. Archaeologica Olomucensia. Tomus V. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Hlava, M. 2003: Nové halštatské nálezy z Hradiska u Křenovic (okr. Přerov). *Pravěk. Nová řada* 12, 121–132.

Knies, J. 1894: Předhistorické nálezy v Křenovicích a okolí. *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci* XI, 1–12.

Mírová, Z. 2019: *The horse in the Bronze and Iron Ages in Moravia*. Archaeologica Olomucensia. Tomus III. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Novák, M. 2015: *Opevněné výšinné sídliště na „Malém Chlumu“ u Krhova a jeho zázemí v pozdní době bronzové a v době halštatské*. Pravěk. Supplementum 31. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Říhovský, J. 1993: *Die Fibeln in Mähren*. Prähistorische Bronzefunde XIV(9). Stuttgart: Steiner.

Tichá Bambasová, S. 2020: *Křenovice – „Hradisko“ a jeho zázemí v době halštatské*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Summary

A Hallstatt period antler cheekpiece with two holes (Fig. 7) and a bronze decorated boat-shaped fibula (Fig. 8) were found in 2022 during a metal detector survey in ‘Hradisko’ field (Křenovice cadastral area, Přerov District). The boat-shaped fibula of the Šmarjeta type can be dated to the Ha D1 phase of the Early Iron Age.

Zdeněk Schenk, Miroslav Komínek

Kyjovice (okr. Znojmo)

„Sutny“, parc. č. 2451-2452.

Horákovská kultura. Hrob. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta.

Lokalizace: WGS-84: 48.8991339N, 16.1374450E

V roce 2022 pokračoval na lokalitě Kyjovice v poloze „Sutny V“ systematický výzkum domu č. 33 kultury s lineární keramikou (viz oddíl Neolit). Kromě situací z období neolitu byl na zkoumané ploše objeven také komorový hrob (H29) z doby halštatské. Na úrovni 20–60 cm pod povrchem se vyrýsovala koncentrace hrubě opracovaných kamenů, která překrývala hrobovou jámu. Vlastní pohřeb se skládal z nepříliš dobře zachovaných kosterních pozůstatků a relativně bohatého hrobového inventáře, složeného ze souboru téměř 20 keramických nádob (šálky, amfory, zásobnice, mísy), bronzových šperků a železného nože (obr. 9).

Výzkumné aktivity byly realizovány s podporou grantového projektu Masarykovy univerzity „Archeologické terénní prospekce, exkavace a dokumentace II“ č. MUNI/A/0998/2021.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

The systematic archaeological excavation at the site Kyjovice – ‘Sutny V’ continued in 2022. Besides the Neolithic contexts, the chamber tomb from the Hallstatt period (H29) was investigated as well. The grave yielded rich grave goods, including 20 pottery vessels (cups, amphorae, storage pots, bowls), bronze jewellery and an iron knife (Fig. 9).

Peter Tóth, Johana Malíšková, Filip Ševčík, Solène Denis

Obr. 9. Kyjovice. Komorový hrob horákovské kultury. Foto P. Tóth.
***Fig. 9.** Kyjovice. A chamber tomb of the Horákov culture. Photo by P. Tóth.*

Lešná (okr. Vsetín)

„Hájnice“.

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o., přír. č. 26/2022-100-29.

Lokalizace: WGS-84: 49.5149622N, 17.9234031E

V březnu 2022 byl v rámci záchranného archeologického výzkumu před stavbou silnice „I/35 Lešná–Palačov“ ve spolupráci s místními detektoráři učiněn na katastru obce Lešná v trati „Hájnice“ ojedinělý detektorový nález bronzového kroužku s kuličkovitými nálitky. Místo se nacházelo jen 100 m JV od polní cesty spojující obec Lešná s lesem Obora. Nález byl zahlouben asi 15 až 20 cm do podloží.

Jedná se o charakteristický pozdně laténský nález (Čižmář 2002, 205; Meduna 1996, 102–103), vyskytující se ve stupních LT C2–D1 (Jílek, Mangel 2011, 84). Původ uvedeného typu artefaktů byl prvně hledán ve východních a jihovýchodních oblastech, kde bylo v minulosti nacházeno těžiště jejich výskytu (Čižmář 2002, 205). Podobné nálezy však začínají přibývat i ve Francii, Švýcarsku, a z oppida Besançon je znám dokonce kadlub na jejich odlévání. Dnes je tedy otázka jejich původu otevřena (Pierrevelcin 2009, 227–228). Nejbližší analogii k tomuto nálezu známe z hradiska Požaha (Král 1962, 72), které se nachází 6,2 km severovýchodním směrem od místa nálezu.

Literatura

Čižmář, M. 2002: Laténský depot ze Ptení. K poznání kontaktů našeho území s jihem. *Památky archeologické* XCIII(2), 194–225.

Jílek, J., Mangel, T. 2011: Drobné laténské nálezy z východních Čech I. *Archeologie východních Čech* 1, 81–90.

Král, J. 1962: Zachraňovací výzkum na sídlišti púchovské kultury v Kojetíně. *Přehled výzkumů* 1961, 72–73.

Meduna, J. 1996: Das Depot von Ptení (Kr. Prostějov) und die Handelsbeziehungen Mährens während der Spätlatènezeit. In: Z. Woźniak (ed.): *Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt.* Kraków: Oficyna Cracovia, 97–115.

Pierrevelcin, J. 2009: Ke studiu dálkových kontaktů v pozdní době laténské. *Archeologické rozhledy* LXI(2), 223–253.

Summary

An isolated bronze knobbed ring dated to the Late La Tène period was found during a metal detector survey conducted in March 2022 in ‘Hájnice’ field (Lešná cadastral area, Vsetín District).

Jakub Novotný

Litenčice (k. ú. Strabenice, okr. Kroměříž)

„Vršovský“.

Časná doba laténská (LT A). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1867813N, 17.2431032E; 49.1868013N, 17.2436795E; 49.1878138N, 17.2436909E; 49.1878585N, 17.2443742E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Strabenice v trati „Vršovský“ proběhl ve dnech 21.–22. 4. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachyceny byly dvě komponenty, a to zemnice z doby laténské a zásobní jáma, ohniště a těžební jámy ze středověku.

Časně laténský objekt měl rozměry 330 × 320 cm a byl orientován v ose JV–SZ s předpokládaným vstupem v delší jihozápadní stěně. Maximální zachovaná hloubka objektu byla 43 cm, směrem po svahu ale klesala, až se dno dostalo na úroveň okolní skryté plochy. Ve výplni se nacházelo množství větších keramických fragmentů, včetně tuhového zboží. Některé ze zde nalezených keramických fragmentů ale zřejmě představují intruzi z míst výše po svahu. Několika drobnými kousky byl zastoupen i jantar.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

The remains of an Early La Tène pit house were excavated in connection with the construction of the Moravia high-pressure gas pipeline in ‘Vršovský’ field (Strabenice cadastral area, Kroměříž District).

Vít Záhorák

Oslavany (okr. Brno-venkov)

„Stará Hora“.

Starší doba halštatská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49.120605N, 16.333695E; 49.116034N, 16.337196E; 49.115444N, 16.332180E

V průběhu června až listopadu proběhla první fáze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Oslavany – „Stará hora“ pod záštitou Moravského zemského muzea v Brně a společnosti Archaia Brno z. ú. vyvolaná stavbou „Oslavany Stará hora – nová čtvrť pro bydlení“ prováděnou společností Winning Estate Delta s.r.o. Výzkum zahrnoval prostor budoucích

komunikací a inženýrských síti. Na základě starších dokladů a výzkumu při hloubení kanalizace Ústavem archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v tomto prostoru byly očekávány situace z období neolitu (Kos 2013). Letecké snímkování a pozůstatky po detektorářích naznačovaly potenciál lokality.

Na polykulturní lokalitě Oslavany – „Stará hora" byly datované do období starší doby železné tři solitérní jámy. Mezi běžnou stolní a kuchyňskou keramikou vyniká dvouuchá hrncovitá nádoba zdobená otisky prstů od hranice hrdla po dno. Je pravděpodobné, že se jedná o import nebo vliv kalenderberské kultury.

Literatura

Kos, P. 2013: Oslavany (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 55(1), 168.

Summary

During a rescue excavation at the multi-period site in Oslavany – 'Stará hora' field (Oslavany cadastral area, Brno-Country District), three settlement features dated to the Early Iron Age were found. A unique ceramic vessel decorated with finger imprints was uncovered in Feature 536. It seems to be an imported ware of the Kalenderberg culture.

Katarína Bučová Čerňavová, Michal Bučo, Alžběta Bedáňová

Pavlov (k. ú. Pavlov u Dolních Věstonic, okr. Břeclav)

„Děvín", parc. č. 674.

Doba halštatská. Hradiště. Sonda. Badatelský výzkum.
Uložení nálezu: Regionální muzeum v Mikulově, p. o., přír. č. 40/2022.

Lokalizace: S-JTSK: -599097, -1197290

Rozsáhlé pravěké hradisko na Děvíně přitahuje sice pozornost badatelů po delší dobu, stav jeho prozkoumání je však dosud velmi nízký. Z nejvýznamnějších akcí, které byly na hradisku provedeny, lze zmínit drobnou sondáž a povrchové sběry J. Říhovského (1959), detektorářské nálezy z posledních cca dvaceti let (Goláňová, Navrátil 2017; Holubová, Navrátil 2020; Navrátil 2021) a záchranný archeologický výzkum v trase nově položeného elektrického kabelu (Piačková, Trampota 2021a; 2021b). Mimo to jsou v Regionálním muzeu v Mikulově, p. o., uloženy nálezy z náhodných povrchových nálezů keramiky. V souvislosti se zvýšenou badatelskou pozorností v poslední době vyvolaly nové otázky lidarové snímky hradiska, na kterých se přibližně v jeho středu nachází ovalená kruhová struktura (obr. 10) o maximálním průměru cca 30 m (na vnějším úpatí valů). Byla vyslovena hypotéza o možné funkci této struktury coby pravěké cisterny na vodu a následně na jaře 2021 provedl M. Vágner měření pomocí georadaru. Výsledky ukázaly na heterogenní zásyp pode dnem zkoumané struktury, zatímco složení valu se jeví homogenně. Tyto výsledky podpořily původní tezi o možné pravěké cisterně, proto bylo přistoupeno k drobnému badatelskému výzkumu formou sondáže, který provedlo Regionální muzeum v Mikulově, p. o., ve spolupráci s Ústavem archeologie a muzeologie FF MU. Výzkum proběhl na podzim 2021 a na jaře 2022. Na dno kruhové struktury, poblíž středu, byl vyměřen čtverec 2 × 2 m a následně proběhl výzkum, který jednak potvrdil pravěké stáří tohoto monumentu, jednak bylo zjištěno jeho opětovné využití v průběhu novověku. Sonda byla vykopána do maximální hloubky 4,3 m, aniž by bylo dosaženo dna. Výzkum byl ukončen z praktických důvodů. Možnost použití sondážní tyče ke zjištění hloubky dna byla vyloučena kamenitým zásypem.

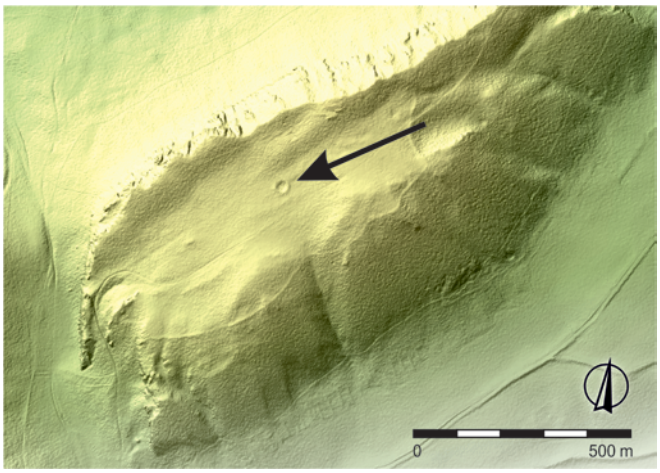

Obr. 10. Pavlov. Digitální model hradiska Děvín. Šipka ukazuje zkoumanou strukturu. © ČÚZK, doplnil F. Trampota.

Fig. 10. *Pavlov. Digital model of the Děvín Hillfort. Arrow points to the investigated structure. © ČÚZK, adjusted by F. Trampota.*

Svrchní vrstva je spojena s činností vojenského útvaru, který na Děvíně působil ve 2. polovině 20. století a který asi metr od sondy nechal vykopat studnu o hloubce cca 25 m. Následovaly vrstvy z 19. století (datované mj. nálezem mince) a z počátku novověku (s nálezy glazované keramiky). Větší část vykopaného objemu souvisí ještě s pravěkým zásypem. Ve stěně sondy blíže ke středu byl pozorován opětovný vkop, ve kterém byly nalezeny časně novověké keramické fragmenty. Z pravěkého zásypu pochází početné zlomky zvířecích kostí, keramiky, kamenných otloukačů, mazanice, ojediněle plechový bronzový přívěsek, fragment zrnotěrky a dva nejspíše neolitické štípané nástroje (čepel a trapéz). Po posouzení zdobených keramických fragmentů je zřejmé, že výzdoba a plastické prvky odpovídají pouze době halštatské. Vzorek zvířecí kosti ze dna sondáže byl datován pomocí AMS do stejného období.

Z profilů bylo odebráno celkem 17 vzorků pro palynologické a rozsivkové analýzy a devět vzorků pro archeobotanické analýzy.

Literatura

Goláňová, P., Navrátil. A. 2017: The Pálava hills during the La Tène Period. In: J. Kysela, A. Danielisová, J. Militký (eds.): *Stories that made the Iron Age*. Praha: Institute of Archaeology CAS; Charles University, Faculty of Arts, 393–409.

Holubová, Z., Navrátil, A. 2020: Nové poznatky k halštatskému osídlení Pálavy. In: I. Čižmář, H. Čižmářová, A. Humpolová (eds.): *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno: Moravské zemské muzeum, 21–31.

Navrátil, A. 2021: Kovová depozita doby popelnicových polí z Pavlovských vrchů. *Pravěk. Nová řada* 29, 239–269.

Piačková, K., Trampota F. 2021a: Pavlov (k. ú. Pavlov u Dolních Věstonic, okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 62(1), 248.

Piačková, K., Trampota F. 2021b: Pavlov (k. ú. Pavlov u Dolních Věstonic, okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 62(1), 277.

Říhovský J. 1959: Opevněné osady lidu velatické kultury na Pavlovských vrších na jižní Moravě. *Přehled výzkumů* 1956, 73.

Summary

A test pit was dug in the middle of a circular structure located at the Děvín Hillfort (Pavlov u Dolních Věstonic cadastral area, Břeclav District). We aimed to find out if the structure was a remnant of a prehistoric cistern. The 2 × 2 m test pit reached a maximum depth of 4.3 m without reaching the bottom of the structure (Fig. 10). The pottery found in the backfill could be dated to the Hallstatt period.

Petra Goláňová, František Trampota, Michal Vágner

Pohořelice (okr. Brno-venkov)

„Bažantnice“.

Doba halštatská. Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o., přír. č. S30/2021.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V roce 2021 získalo Muzeum Brněnska, p. o., do svých sbírek měděnou antropomorfní plastiku, nalezenou při detektorové prospekci P. Kuchyňky. Nález pochází z prostoru jihovýchodní části intravilánu Pohořelic, v trati „Bažantnice“. Zprostředkování nálezu uskutečnil student katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Z. Omelka. Nejspíše ženská plastika (obr. 11) znázorňuje postavu v dlouhém rouchu s korunou či ozdobou na hlavě. Postava drží levou ruku ohnutou v bok a je zakončena otvorem, sloužícím pravděpodobně k přinýtování dalšího kusu. Pravá ruka je poškozená. Z utváření zadní strany plastiky je patrné, že spodní část byla dutá, ať již tvořila uzavřenou tulejku, nebo jen polouzavřený tvar. Prvková analýza předmětu odebraná z hloubky byla provedena metodou rentgeno-fluorescenční spektrometrie (Sokolovská, Jagošová 2019). Měřením několika vzorků bylo zjištěno, že slitina je tvořena více než 99 % mědi a méně než 1 % olova (což lze považovat za přirozenou příměs).

Drobná figurální plastika s tenkýma rukama byla doposud na území Moravy neznámá. Vylučovací metodou a znalostí dobových reálií ohraničujeme nález do doby halštatské. Ojedinělé analogie nalezneme jižně od našeho území v Rakousku. Drobná plochá figurka ženy s ohnutou rukou v lokti pochází z lokality Vöcklabruck mezi městy Linz a Salzburg v Horním Rakousku (Stöllner 1996, Taf. 36: C1). Ploché olověné figurky mužů a žen, často s ohnutýma rukama, jsou známé z hrobů z Korutan z lokality Frög (Ebner-Baur 2020, 144–147, Abb. 95: 1–5). Významnou analogií ve Štýrsku je lokalita Strettweg se skupinou figur seskupených kolem bohyně Artemis na kultovním vozíku z knížecího hrobu (Egg 1996). Postavy mužů a žen mají tenké ohnuté ruce a některé mají otvor pro připojení dalšího předmětu. Podobné postavy nalezneme v době halštatské v Itálii. Figurky s tenkýma ohnutýma rukama pocházejí např. z kultovních vozíků z lokalit Lucera a Bisenzio (Woytowitsch 1978, Taf. 23–24). Reálné znázornění postav je v halštatu na Moravě výjimečné, jako první můžeme uvést měděnou plaketu z Doloplaz ze 7. stol. př. Kr., původem z Etrurie (Chytráček et al. 2017).

Literatura

Ebner-Baur, D. 2020: *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög-Rosegg. Die Grabungen des Bundesdenkmalamtes von 1962 bis 1969.* Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 354. Bonn: Habelt.

Egg, M. 1996: *Das hallstattzeitliche Fürstengrab von Strettweg bei Judenburg in der Obersteiermark.* Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 37. Mainz, Bonn: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Habelt.

Chytráček, M., Golec, M., Klontza-Jaklová, V., Popelka, M., Fojtík, P., Petřík, J., Langová, J. 2019: Zur Wirkung der Situlenkunst auf die Kunst der Fürstenschicht des 7.–5. Jahrhunderts v. Chr. in Mitteleuropa. In: Ch. Bockisch-Bräuer, B. Mühldorfer, M. Schönfelder (Hrsg.): *Die Frühe Eisenzeit in Mitteleuropa, Internationale Tagung vom 20.–22. Juli 2017 in Nürnberg.* Beiträge zur Vorgeschichte Nordostbayerns 9. Nürnberg: Naturhistorische Gesellschaft Nürnberg e. V., Abteilung für Vorgeschichte, 203–225.

Sokolovská, D., Jagošová, K. 2019: *Analýza odobraných vzoriek z lokality Pohořelice.* Rkp. výzkumné práce. Uloženo: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Stöllner, T. 1996: *Die Hallstattzeit und der Beginn der Latènezeit im Inn-Salzach-Raum.* Archäologie in Salzburg 3/I–II. Salzburg: Amt der Salzburger Landesregierung.

Woytowitsch, E. 1978: *Die Wagen der Bronze- und frühen Eisenzeit in Italien.* Prähistorische Bronzefunde XVII(1). München: Beck.

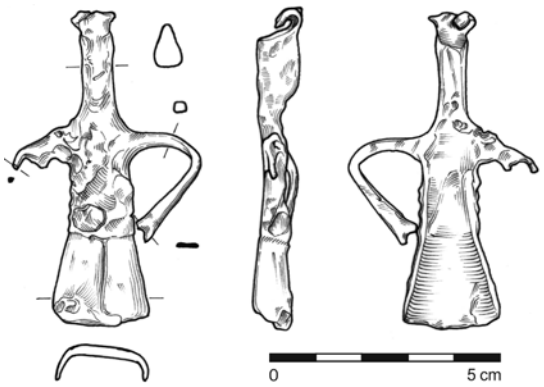

Obr. 11. Pohořelice. Kresebná dokumentace drobné halštatské plastiky. Kresba J. Molčíková.

Fig. 11. *Pohořelice. Drawing documentation of the Hallstatt figurine. Drawing by J. Molčíková.*

Summary

During a metal detector survey conducted in 2019 in ‘Bažantnice’ field (Pohořelice cadastral area, Brno-Country District), a copper anthropomorphic figurine (Fig. 11) from the Hallstatt period was found.

Klára Sovová, Pavel Kuchyňka, Zdeněk Omelka, Zuzana Golec Mírová, Martin Golec

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Nivy“; trasa D55.

Doba halštatská, časná doba laténská (LT A), mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Sídliště, sídliště specializované komunity, ojedinělé artefakty, protourbánní aglomerace. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0156464N, 17.3550589E

V první polovině roku 2022 byl dokončen průzkum trasy dálnice D55 (levá polovina trasy) v lokalitě „Nivy“ na katastru obce Polešovice (obr. 12). Výzkum navazoval na etapu z roku 2021 (Lečbych et al. 2022 – zde s další literaturou k lokalitě) a mezi prozkoumanými objekty se objevil opět vyšší počet zahloubených chat z doby halštatské, časné a mladší až pozdní doby laténské (obr. 13). Ve dnech většiny takových objektů se dochovalo větší množství drobných kůlových jamek svědčících o existenci vnitřních konstrukcí (nábytek, lavice, příčky atp.). Nálezy (především ojedinělé kovové artefakty) z výše zmíněných období byly také nacházeny v poměrně mocné kulturní vrstvě, která pokrývala celé návrší v poloze „Nivy“ a byla kompletně prozkoumána metodou odkryvu ve čtvercové síti. Mezi další zjištěné komponenty patří eneolit (viz oddíl Eneolit), starší a mladší doba bronzová (viz oddíl Doba bronzová) a raný středověk (viz oddíl Středověk a novověk).

Literatura

Lečbych, M., Popelka, M., Paulus, M., Popelková, R. 2022: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(1), 189–191.

Obr. 12. Polešovice. Letecky snímek lokality v průběhu výzkumu v roce 2022. Foto M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 12. *Polešovice. Aerial view of the site during the 2022 excavation season. Photo by M. Popelka. Institute for Archaeological Heritage Brno.*

Obr. 13. Polešovice. Pohled na východní část plochy s půdorysy zahloubených chat z mladší doby železné. Foto M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 13. *Polešovice. View of the eastern part of the excavation area with the Late Iron Age pit houses. Photo by M. Popelka. Institute for Archaeological Heritage Brno.*

Summary

The remaining section of the D55 motorway was excavated in 'Nivy' field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District) in 2022 as a continuation of the 2021 excavation season (Lečbych 2022). A large number of pit houses from the Early and Late Iron Age were investigated at the site (Fig. 12, 13).

Miroslav Popelka, Marek Lečbych, Martin Paulus, Filip Šrámek

Radslavice (k. ú. Radslavice u Přerova, okr. Přerov)

„Podsedek", parc. č. 762/39.

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V roce 2021 nalezl spolupracovník Muzea Komenského v Přerově A. Majer v trati „Podsedek" na katastru obce Radslavice u Přerova torzo bronzového kroužku s kuličkovitými nálitky (obr. 14). Jedná se o variantu kroužku s trojicemi nálitků. Délka dochované části činí 30 mm. Průměr bronzové tyčinky, ze které byl kruh zhotoven, dosahuje 7 mm. Průměr kulovitých nálitků se pohybuje mezi 6–7 mm. Celkový původní průměr kroužku činil 44 mm. Hmotnost zlomku je 11,292 g. Povrch předmětu je nerovnoměrně pokryt zelenou oxidační patinou.

Lokalita se nachází v prostoru jihozápadního ústí Moravské brány, poblíž hrany tzv. Radslavické říční terasy pleistocenního stáří, na pravém břehu potoka Lučnice, který je levostranným přítokem řeky Bečvy. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 220 m.

V případě nálezu z Radslavic se jedná o specifický předmět z období pozdního laténu, obvykle spojovaný s funkcí „amuletu". Problematice výskytu bronzových kroužků s kuličkovitými nálitky se v souvislosti s rozborem depotu ze Ptení věnoval M. Čižmář, který jejich původ shledával spíše na území jihovýchodní Evropy, přičemž nevyloučil ani možnost jejich lokální výroby na Moravě. Tomu by snad nasvědčoval i jejich vysoký počet z oppida Staré Hradisko (Čižmář 2002, 205–206). Kroužky s nálitky jsou zastoupeny rovněž mezi kovovými nálezy z lokality Němčice (Čižmář, Kolníková 2006, 264, obr. 2: 13–14). Nejbližší analogii k nálezu z Radslavic lze v prostoru jihozápadní části Moravské brány na Přerovsku hledat na lokalitě „Malé Předmostí" v přerovské místní části Předmostí, či na hradisku „Obírka" nad obcí Loučka (Čižmář, Salaš 2009, 67, obr. 7: 10; Schenk, Komínek 2021).

Přestože se v případě torza kroužku s nálitky z lokality „Podsedek" jedná o solitérní nález, byly doklady osídlení katastru obce Radslavice u Přerova v době laténské prokázány již dříve výsledky povrchových sběrů na pravobřeží říčky Lučnice. Koncentrace laténského osídlení byla povrchovými sběry dále doložena také na sousedním katastru místní přerovské části Kozlovice.

Literatura

Čižmář, M. 2002: Laténský depot ze Ptení. K poznání kontaktů našeho území s jihem. *Památky archeologické* XCIII, 194–225.

Čižmář, M., Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. *Archeologické rozhledy* LVIII(2), 261–283.

Čižmář, M., Salaš, M. 2009: Nové hradiště v Moravské bráně. *Archeologické rozhledy* LXI(1), 63–76.

Schenk, Z., Komínek, M. 2021: Přerov (k. ú. Předmostí, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 61(1), 279–280.

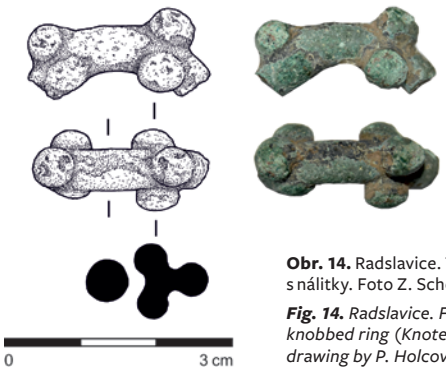

Obr. 14. Radslavice. Torzo bronzového kroužku s nálitky. Foto Z. Schenk, kresba P. Holcová.

Fig. 14. *Radslavice. Fragment of the bronze knobbed ring (Knotenringe). Photo by Z. Schenk, drawing by P. Holcová.*

Summary

A bronze knobbed ring (Knotenringe) – an 'amulet' (Fig. 14) – was found in 2021 during a metal detector survey in 'Podsedek' field (Radslavice cadastral area, Přerov District). The artefact can be dated to the La Tène period, LT C–D phase.

Zdeněk Schenk, Alexandr Majer

Rataje (k. ú. Sobělice, okr. Kroměříž)

„Sobělské padělky“.

Doba halštatská, doba laténská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2869024N, 17.3477752E

Záchranný archeologický výzkum na katastru Sobělice, v trati „Sobělské padělky“ proběhl ve dnech 17.–18. 3. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Prozkoumán byl jeden archeologický objekt. Šlo o částečně zahloubenou chatu o rozměrech 400 × 270 cm (obr. 15). Uvnitř objektu byly zachyceny stopy vnitřní konstrukce ve formě sloupové jamky a mazanicové pozůstatky vnitřního otopného zařízení, zřejmě pece. Před pecí se nacházela do dna zahloubená jáma plná popela a spálených fragmentů kostí a keramiky. Tyto nálezy lze interpretovat jako kuchyňský odpad.

Keramický inventář je význačný častou přítomností grafitu v těstě. Paralelně s keramikou v ruce robenou se objevují i tmavé střepy se stopami výroby na hrnčířském kruhu. Ze souboru výrazně vystupují hlavně fragmenty mís se zdobením vnitřní strany. Na jedné z nich, světlé, okrově šedé barvy a v ruce robené, je patrná rytá geometrická výzdoba v halštatském stylu svislých linií a kosočtverečných polí. Na vnější straně, při rozhraní hrdla a výduti, byla nádoba zdobena drobnými přeseky. Druhý velký fragment představuje tmavou, šedočernou mísu vyrobenou na hrnčířském kruhu s výrazně členěným okrajem a kolkovanou výzdobou ve tvaru slunce/hvězdy uprostřed dna.

Obr. 15. Rataje. Půdorys zemnice s otopným zařízením. Foto V. Záhorák.
Fig. 15. *Rataje. The pit house with a heating device. Photo by V. Záhorák.*

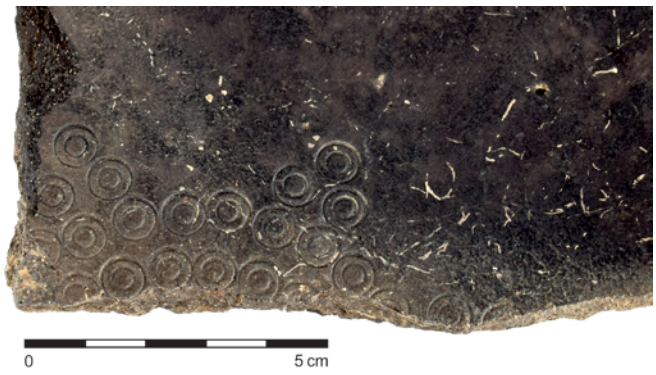

Obr. 16. Rataje. Detail dna misky zdobené kolkováním. Foto M. Kršková.
Fig. 16. *Rataje. Detail of the bowl base with a stamp decoration. Photo by M. Kršková.*

Obr. 17. Rataje. Šálek z výplně objektu. Foto M. Kršková.
Fig. 17. *Rataje. A cup from the fill of the feature. Photo by M. Kršková.*

Velmi pravděpodobně jde o braubašské zboží (obr. 16). Kromě fragmentů mís byl ve výplni objektu objeven i celý šálek (obr. 17).

Půdorys zemnice i charakter keramických artefaktů odpovídá přechodovému stupni HD/LA. V okolí objektu nebyly zachyceny žádné další archeologické objekty, proto nelze odhadnout, zda byl objekt součástí většího sídliště, či menšího dvorce.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A pit house from the HD/LA phase was discovered during a watching brief at the construction of the Moravia high-pressure gas pipeline in ‘Sobělské padělky’ field (Sobělice cadastral area, Kroměříž District). A heating device was found inside the dwelling, and the fill yielded the typical settlement material (Fig. 15–17).

Vít Záhorák

Slatinice (k. ú. Slatinice na Hané, okr. Olomouc)

„Na Stráži“.

Časná doba laténská (LT A). Ojedinělý artefakt. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.5683811N, 17.0902983E

V roce 2022 daroval T. Přidal do Vlastivědného muzea v Olomouci kolekci archeologických nálezů získanou v trati „Na Stráži“, která se nachází severně od obce Slatinice. Zde nálezce prováděl povrchové sběry po dobu několika posledních let. V souboru je zastoupena keramika kultury nálevkovitých pohárů, lužické kultury, raného novověku a několik zlomků náleží do závěru eneolitu. Materiál doplňuje štípaná a broušená industrie, přesleny, torzo hliněného závaží, keramická kolečka, několik bronzových předmětů, mazanice a nejspíš mosazné pečetidlo z raného novověku.

V získaném souboru se vyskytl také zlomek keramiky, který lze klást do časného laténu (LT A). Jde o okrajový fragment situly či amfory béžové barvy. Na hrdle nádoby je umístěna výzdoba, která se skládá z dvojice horizontálních žlábků a pásu kolkované výzdoby mezi nimi (obr. 18). Keramické těsto fragmentu je silně prosyceno grafitem. Na katastru Slatinic jde o první takto datovaný nález (srov. Přichystal 2009, 157), který indikuje možné osídlení v této části Olomoucka na počátku mladší doby železné.

Obr. 18. Slatinice – „Na Stráži“. Zlomek nádoby. Foto L. Hlubek.

Fig. 18. *Slatinice – ‘Na Stráži’. A vessel fragment. Photo by L. Hlubek.*

Literatura

Přichystal, M. 2009: Pravěké a raně středověké osídlení Velkého Kosíře. *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska* 10–11, 137–169.

Summary

A collection of prehistoric to modern period pottery fragments was obtained by T. Přidal during a surface survey in ‘Na Stráži’ field (Slatinice cadastral area, Olomouc District). One fragment from the collection can be dated to the Early La Tène period (Fig. 18).

Lukáš Hlubek, Tomáš Přidal

Slatinice (k. ú. Slatinice na Hané, okr. Olomouc)

Slatinice č. p. 252, parc. č. 354/1, 3.

Doba halštatská. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.5618156N, 17.0947072E

V posledních letech prováděl T. Přidal povrchový průzkum v okolí Slatinic na Olomoucku. Na západním okraji obce se mu podařilo získat nepočetnou kolekci pravěké keramiky. Jde o prostor na východním svahu Kosíře mezi slatinickými lázněmi a lázeňským domem Hanačka. Z jeho sběrů pochází nevelká kolekce keramiky, v níž převládají silnostěnné zlomky s rytou výzdobou charakteristickou pro starší dobu železnou (obr. 19). Typologicky můžeme rozpoznat pouze mísu se zataženým okrajem (obr. 19: 1) a mísu s prohnutým hrdlem (obr. 19: 6), případně síla některých stěn nádob a užitý typ dekoru indikuje přítomnost amfor (obr. 19: 4, 5). Rytou výzdobu na keramice reprezentují šikmé či svislé rýhy, rýhovaný trojúhelník a tzv. sluníčka. Je vysoce pravděpodobné, že popsané nálezy z této polohy souvisí s halštatským osídlením, které se koncentruje za slatinickými lázněmi (srov. Přichystal 2009, 155, 162 s další literaturou).

Literatura

Přichystal, M. 2009: Pravěké a raně středověké osídlení Velkého Kosíře. *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska* 10–11, 137–169.

Summary

A collection of pottery fragments from the Early Iron Age (Fig. 19) was obtained during a surface survey at House No. 252 (Slatinice cadastral area, Olomouc District).

Lukáš Hlubek, Tomáš Přidal

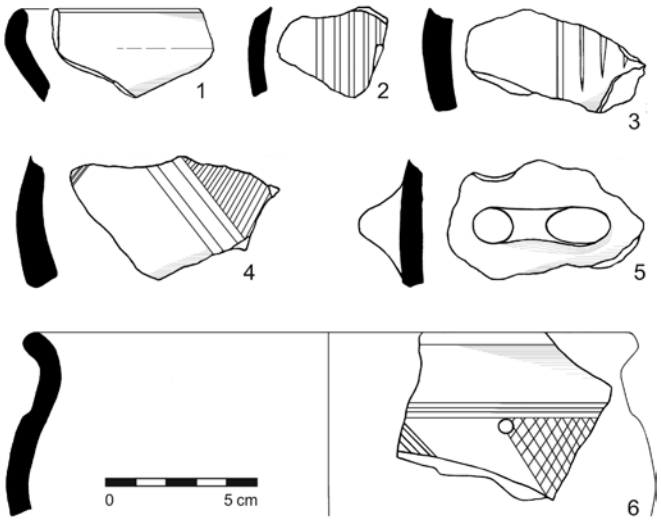

Obr. 19. Slatinice. Výběr nálezů. Kresba L. Hlubek.

Fig. 19. *Slatinice. Selection of finds. Drawing by L. Hlubek.*

Těšetice (k. ú. Vojnice u Olomouce, okr. Olomouc)

„Moravské pole“, parc. č. 255/2.

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Sídliště. Povrchový sběr. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V únoru 2022 proběhl povrchový sběr v polní trati „Moravské pole“ na katastru Vojnice (část obce Těšetice; okr. Olomouc). Zkoumaná lokalita se nachází na mírném svahu se sklonem k západu zakončeném rýhou po strouze zvané Dubčanka. Sběrem byla získána drobná stříbrná mince (obr. 20) spolu se souborem fragmentů tuhové laténské keramiky.

Nalezenou minci, která má průměr 11 mm a váží 0,4 g, můžeme bezpečně zařadit do skupiny Staré Hradisko / Stradonice (Kolníková 2006, 447). Exemplář má na reverzní straně znázorněnou stylizovanou postavu koně směrem doleva, na averzu je mince bez ražby. Vznik těchto ražeb je kladen do 1. poloviny 1. století př. Kr., tedy do pozdního laténského stupně LT D1 (Kolníková 2006, 447, 451).

Soubor tuhové laténské keramiky obsahuje fragmenty nádob (situl), jež na svých plecích nesou svislou hřebenovou výzdobu. Dalším poměrně obsáhlým elementem v souboru keramiky jsou zlomky ovalených okrajů.

Nález dvou zdobených zlomků na lokalitě dokládá sídelní aktivity rovněž v době římské.

Literatura

Kolníková, E. 2006: Nové nálezy mincí – príspevok k obrazu doby laténskej na Moravě. *Pravěk. Nová řada* 16, 437–462.

Obr. 20. Těšetice. Laténská stříbrná mince – obol. Foto M. Kršková.

Fig. 20. *Těšetice. The La Tène silver coin – an obol. Photo by M. Kršková.*

Summary

A small La Tène silver coin – an obol – was found during a surface survey in 'Moravské pole' field (Vojnice u Olomouce cadastral area, Olomouc District) in February 2022 (Fig. 20). Along with the coin, a small collection of the La Tène pottery fragments was obtained at the site as well.

Radek Johančík

Tvarožná (okr. Brno-venkov)

Ul. Velatická.

Doba laténská. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1906978N, 16.7633961E

Během výkopů pro inženýrské sítě při prodlužování ulice Velatická byl dokumentován jediný sídlištní objekt rámcově datovatelný do střední až pozdní doby laténské.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A settlement feature tentatively dated to the Middle to Late La Tène period was documented during construction works in Velatická Street (Tvarožná cadastral area, Brno-Country District).

David Parma

Tvrdonice (okr. Břeclav)

„Pole od Týnecka", parc. č. 3304/2.

Doba laténská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Regionální muzeum v Mikulově, p. o., přír. č. 31/2022.

Lokalizace: S-JTSK: -577162,-1210356

V souvislosti s budováním plynovodu Moravia provedlo v období 14. 12. 2021 – 4. 2. 2022 Regionální muzeum v Mikulově, p. o., ve spolupráci se společností Archaia Brno z. ú. předstihový záchranný výzkum v trati „Pole od Týnecka". Lokalita je již známá z výzkumů J. Ungera (1973; 1975) a F. Trampoty (2013; 2018; Kaňáková, Trampota 2016; Lisá, Trampota 2020). Dosud zde bylo zkoumáno sídliště ze starší doby bronzové a z doby laténské (LT C), ojediněle byly evidovány nálezy z doby římské.

Zkoumaná plocha se nachází mezi potokem Svodnice a polní cestou v přibližně paralelním průběhu. Šířka skryté plochy se pohybovala mezi 12–30 m, délka činila 200 m a hloubka skrývky dosahovala až 1 m. Na skryté ploše byly identifikovány dva shluky objektů. V severní části na úpatí písečné duny se nacházely především kůlové jamky, obdélný zahloubený objekt se dvěma kůlovými jamkami na koncích podélné osy, a několik objektů, které lze obecně označit jako sídelní jáma. Většinu zde nalezeného materiálu lze zařadit do doby laténské. Obě kumulace objektů byly od sebe prostorově odděleny polohou deluviofluviálních sedimentů, ve kterých byly pouze sporadické nálezy. Další shluk objektů se vyskytoval až v jílových sedimentech, které hraničily s nivou potoka Svodnice. Zde bylo zjištěno 26 objektů a několik kůlových jamek. Objekty byly silně podmáčené, s klesající nadmořskou výškou bylo podmáčení zjevné i v úrovni skrývky. Nebylo možné všechny prozkoumat až na dno vzhledem k náročným zimním podmínkám, za nichž výzkum probíhal. Nejméně ve dvou případech byly objeveny pozůstatky studní, přičemž jedna je datována do mladší doby římské na základě artefaktů z její výplně, druhá bude datována radiokarbonovou metodou z výdřevy, neboť nebylo možné použít dendrochronologii. Blízkost potoka vede k úvaze, že i v dalších případech se jednalo většinou o studny, nebo nehluboké jámy na extrakci vody. Objektů obsahujících laténský materiál zde bylo prozkoumáno nejméně jedenáct; kromě jednoho z doby římské (studny), byly další datovány do starší doby bronzové (viz oddíl Doba bronzová).

Zooarcheologický materiál tvořil většinu nálezů, dále zde byla zastoupena keramika, mazanice, kostěné nástroje, kamenné nástroje a ojediněle železné předměty.

Z některých objektů byly odebírány vzorky na rostlinné makrozbytky, mikromorfologii a rovněž byla odvrtána jádra na pylové analýzy.

Literatura

Kaňáková, L., Trampota, F. 2016: Nový sídlištní soubor štípané industrie starší doby bronzové z lokality Tvrdonice – Pole od Týnecka. *Studia archeologia Brunensia* 21(1), 5–20.

Lisá, L., Trampota F. 2020: Mikromorfologie v archeologickém kontextu jako nástroj pro interpretace vzniku výplní pravěkých objektů: případová studie z Tvrdonic, okr. Břeclav. *Přehled výzkumů* 61(1), 87–95. DOI: 10.47382/pv0611-08. Dostupné také z: https://doi.org/10.47382/pv0611-08.

Trampota F. 2018: Tvrdonice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 59(1), 213–214.

Trampota F. 2013: Tvrdonice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 54(1), 130, 192–193, 203–204.

Unger, J. 1973: Nové nálezy ze štěrkovny u Tvrdonic (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1972, 26.

Unger, J. 1975: Nové nálezy z pískovny u Tvrdonic (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1974, 95.

Summary

A rescue excavation was conducted in 'Pole od Týnecka' field (Tvrdonice cadastral area, Břeclav District) in connection with the construction of the Moravia high-pressure gas pipeline. One cluster of features consisted of the typical La Tène settlement finds, the second one was found nearby the stream floodplain with two wells and pits for water extraction.

Kristína Piačková, František Trampota

Víceměřice (okr. Prostějov)

„Kratiny", parc. č. 382, 383.

Mladší a pozdní doba laténská (LT C2–D). Nadkomunitní areál, pohřební areál. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49.35866N, 17.17564E

V průběhu července roku 2022 probíhaly další odkryvy na lokalitě Němčice, rozsáhlé centrální aglomeraci z doby laténské, která představuje jedno z nejvýznamnějších archeologických nalezišť na Moravě. Badatelský výzkum stejně jako předchozí rok zajišťoval Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., ve spolupráci s Moravským zemským muzeem, a to v rámci projektu GAČR „Centrální aglomerace Němčice nad Hanou. Interdisciplinární výzkum klíčové lokality doby laténské na Moravě" (Čižmář et al. 2022).

Obr. 21. Víceměřice. Pohled na odkryv „svatyně“ od jihovýchodu – plocha 3. Foto I. Čižmář.

Fig. 21. *Víceměřice. View of the 'sanctuary' from the southeast – excavation area 3. Photo by I. Čižmář.*

Obr. 22. Víceměřice. Profil segmentu příkopu ohraničujícího sakrální areál. Foto I. Čižmář.

Fig. 22. *Víceměřice. A profile of the ditch delimiting the sacral area. Photo by I. Čižmář.*

Obr. 23. Víceměřice. Zahloubená chata velkých rozměrů odkrytá v ploše 2. Foto I. Čižmář.

Fig. 23. *Víceměřice. A large pit house uncovered in the excavation area 2. Photo by I. Čižmář.*

Obr. 24. Víceměřice. Zahloubená chata čtvercového půdorysu – jantarová dílna objevená v závěru výzkumu plochy 1. Foto I. Čižmář.

Fig. 24. *Víceměřice. A square-shaped pit house – an amber workshop discovered during the last days of excavation. Photo by I. Čižmář.*

Výzkumy byly provedeny na třech plochách. Nejrozsáhlejší odkryv probíhal v severozápadní části lokality (plocha 3), kde byl prozkoumán objekt zhruba čtvercového půdorysu o stranách 13 × 13 m, označovaný pracovně jako „svatyně“ (obr. 21), který byl již dříve zachycen za pomoci geofyzikálního měření. Ve vnitřní ploše ohraničené příkopem byly zjištěny dva žárové hroby, ze kterých se dochovala pouze dna nádob s kremací, datovaná s určitou opatrností do střední doby laténské. Příkop okolo svatyně byl cca 2 m široký a 1 m hluboký se zahroceným dnem. Po provedení řezů v rozích a středech stran čtvercového ohraničení byla na profilech zjištěna vždy stejná situace (obr. 22), tj. spodní uloženinu tvořila promísená hlína představující první fázi zanesení příkopu – tato vrstva obsahovala pouze minimum nálezů bez bližší vypovídací hodnoty (ojedinělé střepy a zvířecí kosti). Na ni nasedala tmavá vrstva, opět bez nálezů, téměř nerozeznatelná od tmavé svrchní vrstvy, v níž se ovšem nacházel běžný sídlištní materiál z mladší doby laténské. Na rozhraní posledních dvou vrstev bylo nalezeno několik částí železných mečů, úmyslně poškozených. Tyto tzv. „zabité meče“ nejsou na keltských pohřebištích ničím výjimečným, deformovány byly po smrti bojovníka často také hroty kopí, případně další předměty. V kontextu němčické „svatyně“ by však mohly tyto předměty představovat způsob symbolického ukončení zdejších rituálních aktivit nebo pomyslného uzamčení sakrálního areálu. Právě v důsledku nedostatku zastavitelné plochy v rámci vzkvétajícího obchodního a výrobního centra se jeví jako oprávněná potřeba uvolnit tento (již nevyužívaný) prostor pro urbanizační záměry. Skutečnost, že nebyl posvátný areál využíván a respektován po delší časové období, potvrzuje jak svrchní vrstva, v níž se nacházelo množství sídlištního materiálu z období LT C2, tak k příkopu přiléhající nadzemní stavba z mladší doby laténské (soustava kůlových jam), a především zahloubená chata (opět období LT C2), která byla umístěna přímo do prostoru již zasypaného příkopu v jihovýchodním rohu svatyně.

Na sousední ploše (plocha 2) byla prozkoumána na svou dobu poměrně velká chata obdélníkového půdorysu (7 × 4 m; obr. 23), v jejímž zásypu se dochovalo množství zvířecích kostí, zlomků keramických nádob, ale také části skleněných náramků a korálků a větší množství fragmentů železných spon. Odebrány byly rovněž vzorky pro paleobotaniku a mikromorfologii. V rohu plochy byla později částečně prozkoumána zásobní jáma z mladší doby laténské.

Největší překvapení však přineslo dokončení výzkumu plochy zkoumané v minulém roce (plocha 1), těsně sousedící s prostorem sklářské dílny, kde se podařilo odkrýt zahloubený výrobní objekt 514 s doklady zpracování jantaru (obr. 24). Šlo o zahloubenou chatu čtvercového půdorysu s dvěma kůly na středové ose, v jihozápadní části zemnice byla do udusané podlahy vyhloubena rozměrná kruhová jáma s podebranými stěnami (zásobnice). Předchozí sezónu byl nález jantarové suroviny novinkou, jelikož mezi tisíci nálezy z povrchových prospekcí na lokalitě tento materiál dosud reprezentoval pouze jediný korálek ze starších sběrů. Nyní se však kromě velkého množství suroviny podařilo rozpoznat drobné jantarové korálky, jejich polotovary i větší soustružené exempláře. Podlahová vrstva byla hustě pokryta drobnými zašlapanými úlomky jantaru, které vznikly při opracování korálků. Dílny, zabývající se zpracováním jantaru, byly dosud dokumentované v rámci dlouholetých výzkumů pozdně laténského oppida Staré Hradisko, v případě lokality Němčice se s touto činností počítalo, nebyla však nijak prokázána. Objev nové dílny je významný, jelikož pro období 3.–2. století př. Kr. se v zaalpské Evropě objevují jantarové dílny zatím pouze ojediněle.

Literatura

Čižmář, I., Čižmářová, H., Popelka, M. 2022: Víceměřice (okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 63(1), 196–197.

Summary

In 2022, another season of excavation was conducted at the Late La Tène central agglomeration in Němčice – ‘Kratiny’ field (Víceměřice cadastral area, Prostějov District). The sacral area (Fig. 21) was investigated, including the remains of two cremation burials found inside. The ‘ritually killed swords’ were documented in the backfill of the ditch (Fig. 22), pointing out to the demise of the sanctuary. The subsequent use of this area is documented by the find of a pit house dated to the LT C2 phase (Fig. 23) and the adjacent above-ground structure. Furthermore, a large pit house (7 × 4 m) was investigated in order to obtain environmental samples. Besides pottery and bone finds, the glass artefacts and fragments of iron brooches were found there. Feature 514 was excavated completely, yielding a huge amount of amber raw material, including a large number of amber beads as well as their semi-finished products (Fig. 24). This is currently one of the few cases documenting amber processing in Transalpine Europe in the 3rd to 2nd centuries BC.

Ivan Čižmář, Hana Čižmářová, Miroslav Popelka

Doba římská a doba stěhování národů
Roman Age and Migration Period

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)
Ul. Cejl č. p. 79.
Doba stěhování národů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.200222N, 16.623813E; 49.200244N, 16.623980E; 49.199311N, 16.624064E; 49.199342N, 16.624239E

V rámci záchranného výzkumu došlo na zkoumané ploše k odkryvu neobytné polozemnice datované do 5. století, která narušila příkop z pozdní doby bronzové. Už při prvotním začišťování plochy byl viditelný (i když nejasně) obrys pravoúhlého objektu. Při exkavaci byla pro rozeznání objektu nápomocná koncentrace uhlíků ve vrstvě. Výplň byla následně přesívaná přes síto. Podařilo se zachytit několik zlomků nožů, spon a opaskové garnitury. Kovy byly snímkované rentgenem, vzhledem k nedochování jádra byly konzervovány v celku, bez očištění. Kromě nich byl objeven kostěný hřeben (obr. 1) a další fragmenty jednoho nebo vícero hřebenů. Keramický inventář zahrnoval jak domácí germánskou produkci, tak pravděpodobně i zlomky importované římské keramiky. Z objektu bylo dále vyzdvihnuto tkalcovské závaží, dochované v celku, a zlomky mazanice.

Literatura
Neuvedeno.

Summary
A non-residential semi-sunken hut dated to the Migration Period was discovered during the rescue excavation in the south part of the research area at 79 Cejl Street (Zábrdovice cadastral area, Brno-City District). The excavation yielded pottery sherds, fragments of fibulae, a buckle, knives and bone combs (Fig. 1).

Michal Bučo

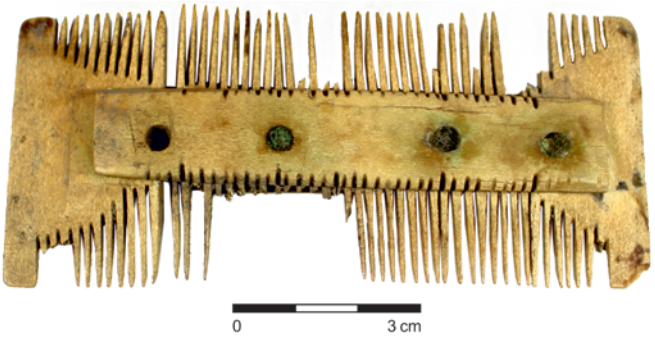

Obr. 1. Brno – Cejl 79. Kostěný hřeben. Foto M. Bučo.
Fig. 1. *Brno – 79 Cejl. Bone comb. Photo by M. Bučo.*

Čejč (k. ú. Čejč, okr. Hodonín – k. ú. Kobylí na Moravě, okr. Břeclav)
„Nivy“.
Starší doba římská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.9523140N, 16.9292311E; 48.9464947N, 16.9303417E; 48.9523409N, 16.9304081E; 48.9466334N, 16.9313083E

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Čejč – „Nivy“ proběhl ve dnech 14. 2. – 2. 3. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zkoumaná lokalita se nachází jihovýchodně od obce Terezín na břehu bývalého Kobylského jezera. Původně šlo o poloslané jezero o rozloze přes 5 km^2, s hloubkou až 10 m, jež vzniklo zřejmě na počátku holocénu (Havlíček, Zeman 1979). K postupnému zániku jezera došlo v 19. století, kompletně vysušeno bylo v 60. letech 20. století. V blízkosti jeho břehu byla pracovníky Archeologického centra Olomouc objevena osada ze starší doby římské. Zjištěny byly více než dvě desítky zásobních jam, z nichž největší zachycená hloubka byla přes dva metry. Archeologické práce byly ale značně ztížené stoupající podzemní vodou, která vykopané jámy rychle zaplňovala.

Několik dalších jam se nacházelo i ve větší vzdálenosti od zaniklého břehu, ve dvou menších koncentracích. Některé obsahovaly rovněž germánskou keramiku, většina byla ale bez nálezů. Dva objekty obsahovaly i nepočetnou štípanou industrii.

Literatura
Havlíček, P., Zeman, A. 1979: Kvartérní poměry mezi Kobylím, Brumovicemi a Čejčí na jihovýchodní Moravě. *Sborník geologických věd. Antropozoikum* 12, 13–55.

Summary
During an archaeological excavation conducted before the construction of the Moravia high-pressure gas pipeline in ‘Nivy’ field in the cadastral areas of Čejč (Hodonín District) and Kobylí na Moravě (Břeclav District), a part of an Early Roman Period settlement (including 20 storage pits) was investigated.

Vít Záhorák

Oldřišov (okr. Opava)
Ul. U Naplatek; „Na Plšťské cestě“, parc. č. 291/25.
Mladší doba římská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Ostravě.

Lokalizace: WGS-84: 49.9914092N, 17.9522256E

V lednu roku 2022 byla na západním okraji obce Oldřišov v prostoru polykulturní lokality v ulici U Naplatek zahájena

na poslední doposud nezastavěné parcele výstavba rodinného domu. Předpokládané zahloubené jámy byly identifikovány po strojní skrývce drnové a orniční vrstvy, mocné místy až 0,5 m.

Sídlištní areál objevený v roce 2006 (k minulým výzkumům více: Hlas, Krasnokutská 2008; Kiecoň 2012; Krasnokutská 2007; 2009a; 2009b; 2010; Krasnokutská, Malík 2009; Krasnokutská, Zezula 2007; Tichá Krasnokutská 2017; 2018; 2019) se nachází na úpatí mírného severovýchodně orientovaného svahu v nadmořské výšce 291–294 m, na pravém břehu potoka Bílá voda, vzdáleného přibližně 100 m severním směrem.

Po vyhodnocení zlomků keramických nádob získaných z výplní zkoumaných archeologických objektů byly jedna zásobní jáma, jedna menší jáma a 25 sloupových jam datovány do mladší doby římské, kdy na území českého Slezska zasahuje ze severu osídlení przeworskou kulturou. Zbývajících osm sídlištních jam (většinou se jednalo o jámy podobné jamám sloupovým či úzké mělké obdélné jámy) nebylo možné datovat a ani funkčně interpretovat.

Literatura

Hlas, J., Krasnokutská, T. 2008: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 49, 345.

Kiecoň, M. 2012: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 53(1), 185–186.

Krasnokutská, T. 2007: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 48, 398–399.

Krasnokutská, T. 2009a: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 50, 271, 329.

Krasnokutská, T. 2009b: Polykulturní sídliště v Oldřišově „Na plšťské cestě", okr. Opava. In: D. Kouřilová (ed.): *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2009*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 162–169.

Krasnokutská, T. 2010: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 51, 385.

Krasnokutská, T., Malík, P. 2009: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 50, 410–411.

Krasnokutská, T., Zezula, M. 2007: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 48, 488–489.

Tichá Krasnokutská, T. 2017: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 58(1), 254.

Tichá Krasnokutská, T. 2018: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 59(1), 208–209.

Tichá Krasnokutská, T. 2019: Oldřišov (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 60(1), 251–252.

Summary

During the construction of a family house at a multi-period site on U Naplatek Street in the western part of Oldřišov (Opava District), the Late Roman (Przeworsk culture) pits were excavated (storage pits, a smaller settlement pit and 25 post holes).

Tereza Tichá Krasnokutská

Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)

„Kopec".

Doba římská. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Doposud neodevzdáno oprávněné organizaci, záležitost v jednání.

Lokalizace: WGS-84: 49.9786089N, 17.8487611E

Na jaře roku 2022 proběhla povrchová prospekce na známé polykulturní lokalitě v trati „Kopec", v severozápadní části obce Opava, k. ú. Vávrovice (více k lokalitě Brachtl 1993; 1997; Pavelčík 1989). Mimo jiné (viz oddíly Neolit, Eneolit, Doba bronzová) byly nalezeny i zlomky keramiky náležící době římské. Část zdejší produkce byla vyrobena za pomoci hrnčířského kruhu. Týká se to především tenkostěnné nádobky s leštěným povrchem (obr. 2: 1) a větší, silnostěnné nádoby (obr. 2: 2), oba zdobené zlomky z mladší doby římské jsou z jemně plaveného materiálu. Do kategorie hrubých hrnců náleží okraj s hrdlem s černým leštěným povrchem (obr. 2: 3). Nádoba s ostřivem vystupujícím na povrch je v ruce hnětená, stejně jako silnostěnná nádoba, k níž náleží střep s ne příliš běžnou úpravou povrchu (obr. 2: 4). Celoplošné silné zdrsnění způsobené jak keramickým těstem, tak ostřivem vytváří vertikální brázdy. K době římské patří i dvě torza charakteristických, nízkých nožek (obr. 2: 6, 7). Do skupiny misek s omfalem můžeme zařadit šedý střep z jemně plaveného materiálu (obr. 2: 5), ačkoliv u vnitřního dna není omfalos zřetelný. Letošní sběr ukázal, že nález stříbrného denáru císaře Traiana, objevený zde v roce 2018 R. Světnickým (Motěšický 2021, 64), nebyl náhodný. Můžeme tak počítat s další lokalitou z doby římské na katastru obce.

Literatura

Brachtl, Z. 1993: Terénní průzkum u Vávrovic (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1990, 112.

Brachtl, Z. 1997: Vávrovice (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 123–124.

Motěšický, J. 2021: Žárové *pohřebiště z mladší doby bronzové z Opavy-Vávrovic, ze záchranného archeologického výzkumu z let 2017 a 2018*. Rkp. diplomové práce. Slezská univerzita. Filozoficko-přírodovědná fakulta v Opavě. Ústav archeologie. Uloženo: Univerzitní knihovna Slezské univerzity v Opavě.

Pavelčík, J. 1989: Terénní průzkum u Vávrovic (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1986, 96–97.

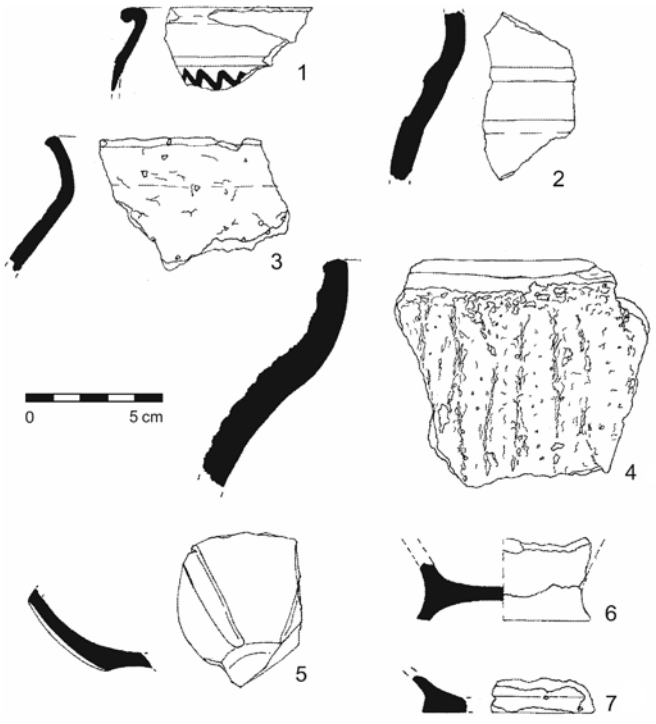

Obr. 2. Opava-Vávrovice. Výběr keramických nálezů. Kresba J. Motěšický, H. Pravdová.
Fig. 2. *Opava-Vávrovice. Selection of pottery finds. Drawing by J. Motěšický, H. Pravdová.*

Summary

A surface survey was carried out in 2022 in 'Kopec' field, northwest of the built-up area (Vávrovice cadastral area, Opava District), yielding fragments of pottery (Fig. 2), which confirmed occupation at the site in the Late Roman Period.

Jiří Motěšický

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Díly“, parc. č. 1735/230.

Mladší doba římská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -546215.84,-1184922.48; -546311.20,-1184806.03; -546288.41,-1184779.03; -546294.32,-1184773.12; -546357.61,-1184835.85; -546351.42,-1184841.47; -546319.63,-1184813.06; -546222.03,-1184930.36

Záchranným archeologickým výzkumem, který byl proveden v roce 2022 v souvislosti se stavbou „Polešovice – ZTV Díly II“ (Lečbych 2022), bylo prozkoumáno celkem 7 zahloubených archeologických objektů. Jeden z nich náleží lengyelskému kulturnímu okruhu (viz oddíl Neolit). Všechny ostatní zjištěné archeologické objekty náleží období mladší až pozdní doby římské. Jeden můžeme bezpochyby interpretovat jako zemnici. Obrys jámy byl v písčitém podloží silně rozježděn a dokumentovaný půdorys tak nelze považovat za zcela přesný. Zbylé objekty představují obtížně interpretovatelné sídlištní jámy. Z výplní objektů se podařilo vyzvednout soubor keramických nálezů a poměrně velký počet zvířecích kostí. I přes použití detektoru kovů nebyl na lokalitě získán žádný kovový artefakt. Nález, který je nutné zmínit, představuje sběrem získaná miniaturní nádobka, která originálně doplňuje nálezový fond těchto neobvyklých artefaktů doby římské. Doposud známe z Moravy jen několik desítek exemplářů podobně datované drobnotvaré keramiky.

Literatura

Lečbych, M. 2022: *Polešovice. ZTV Díly II*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200659. [cit. 2023-03-29]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200659.

Summary

Six settlement features including one pit house dated back to the Roman Period were uncovered during the rescue excavation in ‘Díly’ field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District).

Marek Lečbych

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Díly“, parc. č. 1735/406, 1735/409.

Mladší doba římská. Sídliště. Vertikální řez. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0278889N, 17.3481333E; 49.0277083N, 17.3487556E

Od jara roku 2022 probíhá budování nové zástavby rodinných domů v trati „Díly“ v Polešovicích. V souvislosti s realizací těchto staveb jsou prováděny pravidelné dohledy skrývek ornice a hloubení základových pasů. Na parcelách č. 1735/406 a 1735/409 bylo zjištěno, že došlo k narušení zahloubených objektů, které se podařilo částečně zdokumentovat. Objekt odkrytý na parcele č. 1735/406 byl interpretován jako destrukce pyrotechnologického zařízení. V případě objektu narušeného na parcele č. 1735/409 se jednalo o sídlištní jámu blíže nespecifikované funkce, která byla zahloubena do spraše a vyplněna popelem. Z výplní těchto objektů byly vyzvednuty střepy keramických nádob, na základě kterých bylo možné objekty shodně datovat do období mladší doby římské. Dále objekty poskytly fragmenty mazanicové kry, zvířecí kosti, parohový kopáč, kamenné brousky či provrtané kamenné závaží rybářské sítě (obr. 3). Nález koresponduje se závěry výzkumu, který na jiných parcelách této lokality provedli ve stejném roce pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Literatura

Neuvedeno.

Obr. 3. Polešovice – „Díly“. Výběr nálezů pocházejících z objektů z doby římské. Foto Z. Kuchař.

Fig. 3. *Polešovice – ‘Díly’. Selection of finds from the Roman Period features. Photo by Z. Kuchař.*

Summary

Few archaeological features were disturbed during the construction of family houses in ‘Díly’ field (Polešovice cadastral area, Uherské Hradiště District). Two of the features dated to the Late Roman Period were partially documented; one of them was interpreted as a destructed heating device (Fig. 3).

Zdeněk Kuchař, Dana Menoušková

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Na Drahách“.

Doba stěhování národů. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0272406N, 17.3590500E

V jarních měsících roku 2022 byl dokončen průzkum v trati „Na Drahách“ související s budováním dálnice D55 (podrobněji viz Popelka, Paulus 2022, 172–173). Mimo mladohradištního pohřebiště (viz oddíl Středověk a novověk) bylo prozkoumáno také několik sídlištních objektů s nevýrazným a nepočetným

materiálem, které však pravděpodobně přináleží k dosud neznámému sídlišti z doby stěhování národů rozkládajícímu se v okolí geodetického bodu na kótě „Drahy“. Z tohoto období zde byly v letošním roce prozkoumány především dva kompletní půdorysy zahloubených chat s šestikůlovou konstrukcí, které budou nejspíše zbytek sídlištních objektů nepřímo datovat k této komponentě. Mezi materiálem se objevila keramika zdobená vhlazovanými vlnicemi na hladce upraveném povrchu v barvách tmavých, zemitých tónů (objekt K574 s hlavní konstrukcí v kratší ose objektu; obr. 4). Ve druhém případě (objekt K599 s konstrukcí v rozích stavby; obr. 5) byla keramika redukčně a silně až zvonivě vypálená, tenkostěnná a výrazně zrnitá s šedým, neupraveným povrchem, výrazně připomínajícím keramiku středověkou.

Literatura

Popelka, M., Paulus, M. 2022: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(2), 172–173.

Obr. 4. Polešovice – „Na Drahách“. Pracovní snímek dokumentace zahloubené chaty z doby stěhování národů. Foto M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 4. *Polešovice – ‘Na Drahách’. A quick shot of the documentation of a pit house from the Migration Period. Photo by M. Popelka, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

Obr. 5. Polešovice – „Na Drahách“. Půdorys chaty z doby stěhování národů s šestikůlovou konstrukcí. Foto M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 5. *Polešovice – ‘Na Drahách’. A pit house from the Migration Period with six post holes. Photo by M. Popelka, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

Summary

Two complete pit houses from the Migration Period were excavated (Fig. 4, 5) in the route of the D55 highway in ‘Na Drahách’ field near Polešovice (Uherské Hradiště District). It is probable that this archaeological component also includes other settlement features (storage pits and post holes) with unremarkable material.

Miroslav Popelka, Martin Paulus

.....

Přerov (k. ú. Kozlovice u Přerova, okr. Přerov)

„Losy od Radslavic“, parc. č. 799.

Starší doba římská. Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V roce 2014 nalezl spolupracovník Muzea Komenského v Přerově, p. o., T. Kulíšek v rámci projektu „Preventivní archeologie na území Olomouckého kraje“ během detektorové prospekce prováděné v poloze „Losy od Radslavic“ při východním okraji katastrálního území Kozlovice u Přerova bronzový náramek se štítkovitým koncem (obr. 6). Lokalita se nachází na tzv. Radslavické říční terase pleistocenního stáří, na levém břehu potoka Lučnice, který je levostranným přítokem řeky Bečvy. Nadmořská výška v místě nálezu činí 218 m. Nálezová poloha se nachází jižně od sídliště z doby římské v poloze „Nad Lukami“, na kterém je od roku 2001 prováděn povrchový sběr doprovázený od roku 2005 preventivní detektorovou prospekcí (Schenk 2002).

V případě nálezu se jedná o velmi dobře zachovalou polovinu bronzového náramku se štítkovitým koncem. Dochovaná délka je 150 mm. Maximální šířka zdobené části jednoho z dochovaných ramen náramku činí 10 mm, přičemž se postupně zužuje, a přibližně v polovině dochované délky přechází v tenký drát o průměru 1,5 mm. Váha náramku činí 10,523 g. Povrch artefaktu je nerovnoměrně pokryt světle zelenou oxidační patinou. Rameno náramku je zdobeno středovým a dvěma okrajovými podélnými pásy s vybíjeným ornamentem oddělenými od mezičlánku, zakončeného mírně rozšířeným štítkem, třemi příčnými rýžkami a žlábkem.

Podle typologie náramků T. Wójcika se kozlovický exemplář blíží starším typům II A s úzkými rameny a relativně úzkým štítkem (Wójcik 1978, 46–52, 101, tab. II: 3, 9).

V případě náramků se štítkovitými konci se jedná o typický šperk wielbarské kultury, který se ve formě zejména stříbrných či zlacených exemplářů objevuje v bohatých ženských hrobech této kultury, jejíž vlivy pronikají ze severu na naše území do labskogermánského prostředí ve 2. polovině 2. století, v přechodném stupni B2/C1. Díky tomu se specifické wielbarské artefakty objevují také na lokalitách v Čechách a na Moravě. Oproti českému prostředí je výskyt náramků wielbarské kultury na Moravě poněkud vzácnější (Droberjar 2015, 35–36, 47–48; Zeman 2017, 134; Jílek et al. 2021, 207–215). Vedle luxusních náramků z drahých kovů se objevují rovněž méně exkluzivní varianty odlévané z bronzu, u nichž mohlo docházet k imitaci (Droberjar 2015, 46). Tato eventualita není vyloučena ani v případě kozlovického bronzového exempláře.

Ojedinělý nález bronzového náramku se štítkovitým koncem z Přerova-Kozlovic je prvním dokumentovaným exemplářem v bečevské části Moravské brány, který rozšiřuje počet dosud známých lokalit s výskytem tohoto šperku, úzce souvisejícího s vlivy wielbarské kultury, v Čechách a na Moravě. Nález

pravděpodobně souvisí s funkcí jednoho z nejvýznamnějších přírodních koridorů Moravské brány, kudy vedly dálkové obchodní komunikace a zároveň pronikaly kulturní vlivy z různých směrů.

Literatura

Droberjar, E. 2015: Wielbarské vlivy v Čechách a na Moravě. In: L. Tyszler, E. Droberjar (red.): *Barbari Superiores et Inferiores – Archeologia Barbarzyńców 2014: procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum: Polska, Czechy, Morawy, Słowacja*. Łódź, Wieluń: Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Łodzi, Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, 35–60.

Jílek, J., Fojtík, P., Kučera, L., Popelka, M. 2021: Roman Period Silver Bracelet and Brooch from Otaslavice, Prostějov District. In: Z. Robak, M. Ruttkay (eds.): *Celts – Germans – Slavs*. Slovenská archeológia. Supplementum 2. Nitra: Institute of Archaeology SAV, 207–215.

Schenk, Z. 2002: Přerov (k. ú. Kozlovice, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 43, 243.

Wójcik, T. 1978: Pomorskie formy bransolet wężowatych z okresu rzymskiego. *Materiały Zachodniopomorskie* 24, 35–113.

Zeman T. 2017: *Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce*. Archaeologica Olomucensia. Tom II. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

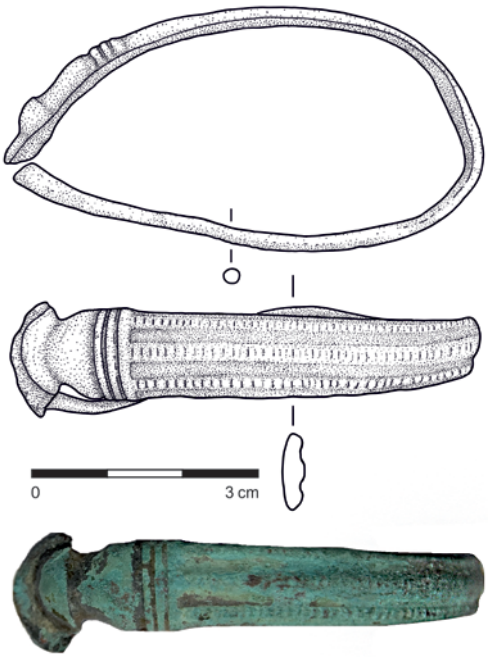

Obr. 6. Přerov – „Losy od Radslavic". Bronzový štítový náramek. Foto Z. Schenk, kresba P. Holcová.

Fig. 6. *Přerov – 'Losy od Radslavic'. Bronze shield-head bracelet. Foto by Z. Schenk, drawing by P. Holcová.*

Summary

A unique bronze shield-head bracelet (Fig. 6) was found during a metal detector survey in the Kozlovice cadastral area – 'Losy od Radslavic' field (Přerov District). This artefact is closely related to the finds attributed to the Wielbark culture in the Roman Period.

Zdeněk Schenk, Tomáš Kulíšek

Přerov (k. ú. Kozlovice u Přerova, okr. Přerov)

„Nad Lukami", parc. č. 805.

Doba římská. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4694133N, 17.4944353E

V roce 2022 nalezl spolupracovník Muzea Komenského v Přerově T. Kulíšek během preventivní detektorové prospekce na polykulturní lokalitě „Nad Lukami", při severovýchodním okraji katastru místní přerovské části Kozlovice u Přerova, na povrchu ornice značně zachovaný drobný kostěný hřeben z doby římské (obr. 7).

Lokalita se nachází na tzv. Radslavické říční terase pleistocenního stáří, na levém břehu potoka Lučnice, který je levostranným přítokem řeky Bečvy. Průměrná nadmořská výška zarovnaného povrchu terasy činí 220 m. Na lokalitě objevené v roce 2001 je dlouhodobě prováděn povrchový průzkum na sídlišti z doby římské (Schenk 2002).

Nalezený jednodílný jednovrstvý hřeben s plným polokruhovitým tvarem držadla má mírně střechovitě hraněný hřbet. Nad řadou zubů je nepatrný náznak horizontální rýhy. Maximální délka předmětu je 55 mm, výška činí 46 mm. Z celkového původního počtu 21 zubů se dochovaly kompletní čtyři. Torzo hřebene váží 13,8 g. Na základě typologicko-chronologického členění podle S. Thomasové se v případě velmi dobře zachovalého exempláře z Přerova-Kozlovic jedná o typ Thomas I, varianta A I. (Thomas 1960, 56–61; Zeman 2001, 113).

Tento typ hřebene lze rámcově datovat od 2. poloviny 2. století do poloviny 3. století, což odpovídá dataci dosavadního

Obr. 7. Přerov – „Nad Lukami". Kostěný hřeben. Foto Z. Schenk, kresba P. Holcová.

Fig. 7. *Přerov – 'Nad Lukami'. Bone comb. Photo by Z. Schenk, drawing by P. Holcová.*

spektra nálezů z germánského sídliště v přerovské místní části Kozlovice. Popisovaný hřeben představuje první exemplář svého druhu nalezený v bečevské části Moravské brány.

Literatura

Schenk, Z. 2002: Přerov (k. ú. Kozlovice, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 43, 243.

Thomas, S. 1960: Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. *Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 8, 54–215.

Zeman, T. 2001: Germánská kostěná a parohová industrie doby římské ve středoevropském barbariku. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 6, 107–147.

Summary

A Germanic bone comb (Fig. 7) was found in 2022 during a surface survey in 'Nad Lukami' field in Kozlovice u Přerova cadastral area (Přerov District). The unique find can be dated to the Roman Period. The find belongs to type A I according to S. Thomas's typology.

Zdeněk Schenk, Tomáš Kulíšek

Roštění (okr. Kroměříž)

„Padělky od Holešova".

Starší doba římská, mladší doba římská. Pohřební areál, pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V roce 2022 byl realizován dlouho připravovaný projekt výzkumu germánského žárového pohřebiště v Roštění (Fojtík et al. 2021), který byl vyvolán náhodným nálezem rozrušených hrobů místním uživatelem detektoru kovů J. Neradílkem. Projekt byl podpořen Zlínským krajem a Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., se na něm podílel jako subdodavatel zajišťující terénní činnost pro nabyvatele dotace – Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o. V předpokládané ploše pohřebiště byla nejprve otevřena čtvercová síť (obr. 8) nad nejvýraznější koncentrací nálezů, identifikovaných jak předchozími sběry, tak geofyzikální prospekcí (obr. 9), kterou zde realizoval v roce 2015 tým Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně. Jednotka čtvercové sítě byla 5 m a v první etapě výzkumu bylo otevřeno 70 čtverců (obr. 10). Vzhledem k velice vhodně nastavené metodice odkryvu a následného odběru hrobů *in situ* (pro účely precizního laboratorního zpracování a získání přírodovědných vzorků) byla tato plocha o téměř 100 % rozšířena. Celkem tak bylo v roce 2022 v průběhu června až října odkryto 136 čtverců, které pokryly přibližně třetinu hektaru. Celkový počet hrobů na pohřebišti je 75 a nacházely se v nich poměrně výrazné sady milodarů v podobě bronzových nádob, šperků, předmětů denní potřeby (obr. 11), ale především jezdeckých ostruh (doposud 43 exemplářů), díky kterým se tato lokalita dostala poměrem ostruha/hrob na první příčku v rámci středoevropského prostoru. Datace pohřebiště spadá do období markomanských válek, respektive počátek pohřbívání zde je možné zasadit do poloviny 2. století našeho letopočtu, nejmladší hroby se hlásí na počátek 3. století. Mimo vlastní hroby se podařilo na jihozápadním okraji pohřebiště prozkoumat také místo spalování zesnulých, tzv. *ustrinum* (obr. 12) – to se tak stalo první odborně zkoumanou a zdokumentovanou funerální památkou svého druhu v prostoru bývalého Československa. Ve Zlínském kraji se jedná o první větší

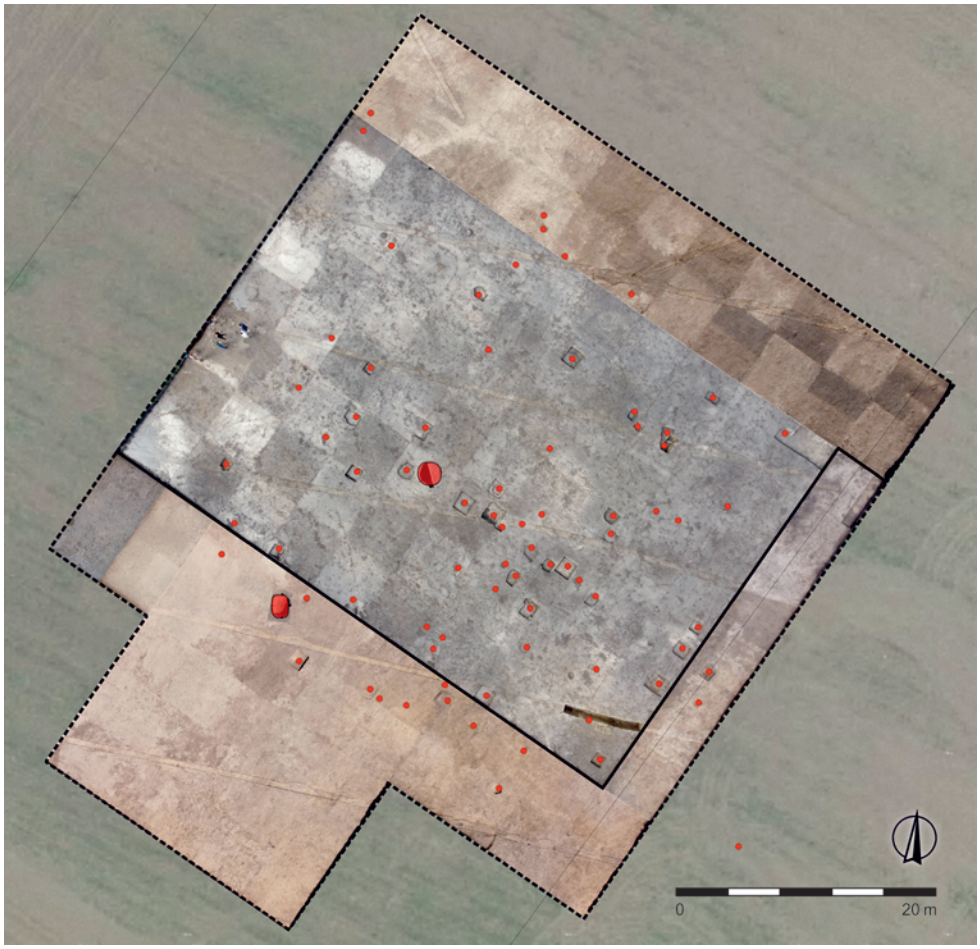

Obr. 8. Roštění. Detail celkového plánu výzkumu z roku 2022 na podkladu georeferencovaných ortofotografií. Legenda: Červené body/polygony – prozkoumané hroby / archeologické objekty. Autor M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 8. *Roštění. Detail of the plan of the 2022 excavation on a georeferenced orthophoto base layer. Legend: Red dots/polygons – excavated graves or features. Author M. Popelka, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

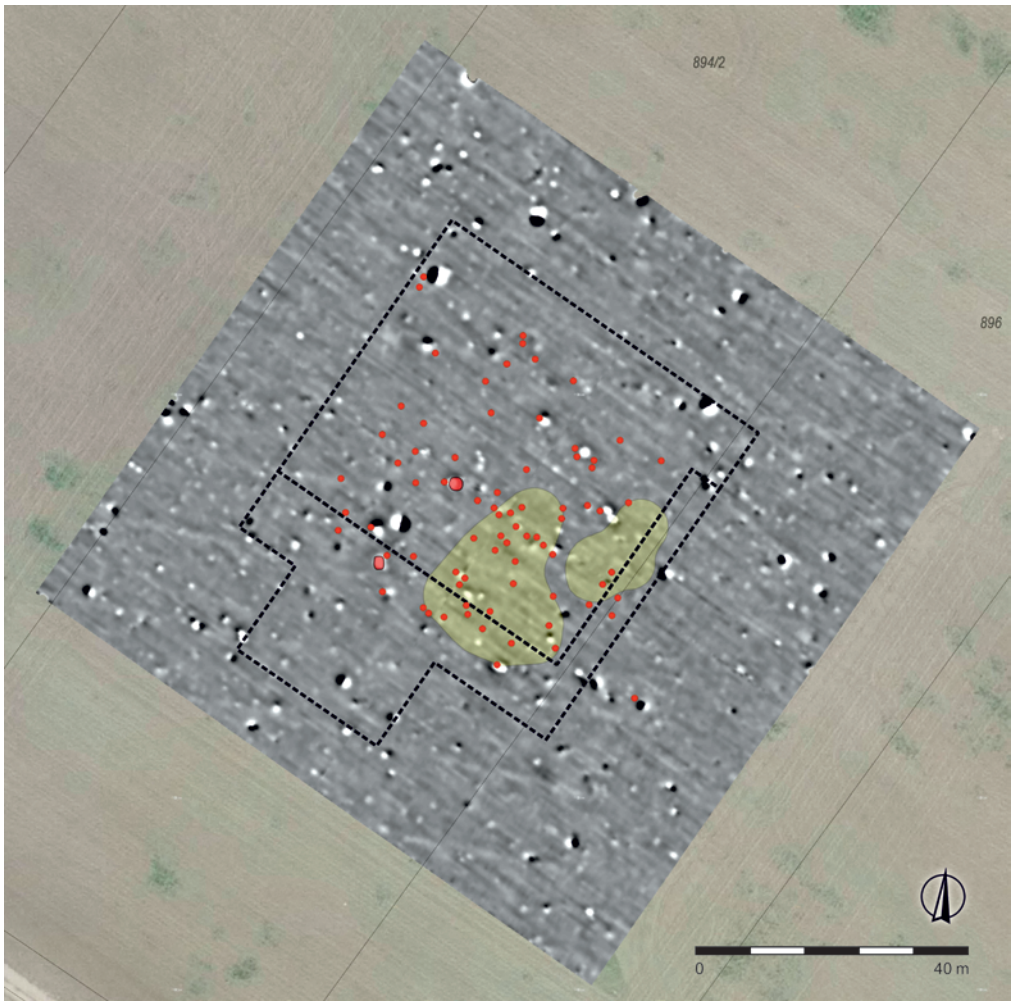

Obr. 9. Roštění. Celkový plán výzkumu z roku 2022 na podkladu geofyzikálního měření z roku 2015 (Ústav archeologie a muzeologie FF MU Brno). Legenda: Přerušovaná čára – obvod zkoumané plochy; plná čára – rozhraní jednotlivých výzkumných ploch; červené body/polygony – prozkoumané hroby / archeologické objekty. Autor M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 9. *Roštění. The general plan of the 2022 excavation on a base layer map made during the geophysical research in 2015 (Department of Archaeology and Museology, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno). Legend: Dashed line – a circumference of the excavated area; full line – border of individual excavated areas; red dots/polygons – excavated graves or features. Author M. Popelka, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

Obr. 10. Roštění. Pracovní letecký snímek plochy „A“ po prozkoumání její poloviny formou odkryvu ve čtvercové síti. Foto M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 10. *Roštění. Aerial image of the excavation area A after uncovering its half in a site grid system. Photo by M. Popelka, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

pohřebiště germánského etnika. Většina nalezených předmětů má svůj původ v oblastech severního prostoru germánského světa a projevují se zde prvky przeworské a wielbarské kultury. Nabízí se spojení tohoto pohřebiště s nedalekým římským vojenským táborem v Hulíně, tato hypotéza je však doposud nepodložena a je třeba počkat na komplexnější vyhodnocení, které je plánováno v kooperaci s Archeologickým ústavem AV ČR, Brno, v. v. i.

Literatura

Fojtík, A., Popelka, M., Zeman, T. 2021: Germanische Reiter aus Roštění. Sporen aus einem neuentdeckten Brandgräberfeld im vorfeld der Mährischen Pforte. In. E. Droberjar, B. Komoróczy (eds.): *Příspěvky k poznání barbarských komunit. Archeologie barbarů 2016 a 2018.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 70. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 253–270.

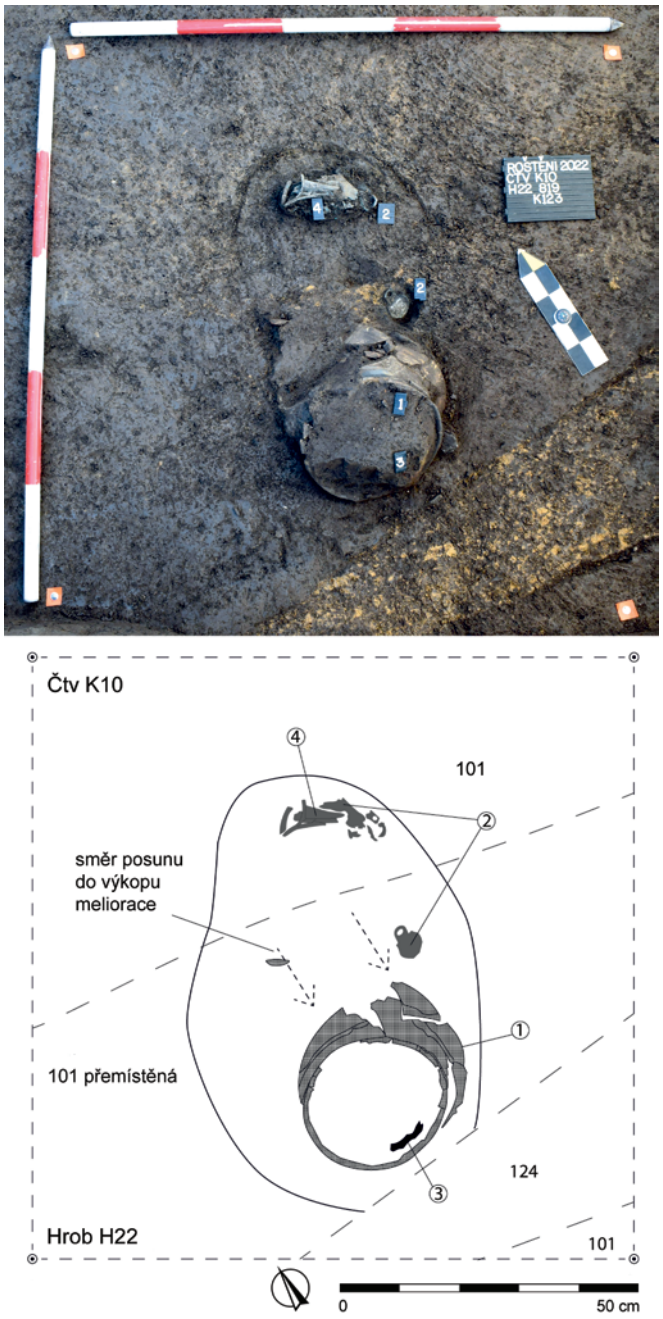

Obr. 11. Roštění. Příklad fotografické a kresebné dokumentace žárového hrobu 22. Autor M. Popelka, R. Pavelková, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 11. *Roštění. Example of a photo and drawing documentation of Cremation burial 22. Authors M. Popelka, R. Pavelková, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

Summary

In 2022, a systematic excavation was conducted at a Germanic burial ground in Roštění – 'Padělky od Holešova' field (Kroměříž District). Concerning the significant number of spur finds (43 specimens), this burial ground ranks amongst the most important cemeteries from the period of the Marcomannic Wars in Central Europe (Fig. 8–12). In total within an area of 3,400 m^2, 75 cremation burials were excavated including a cremation spot (ustrinum), which is the first of professionally studied archaeological remains of this kind in the Czech Republic.

Miroslav Popelka, Martin Paulus, Filip Šrámek, Tomáš Zeman, Adam Fojtík, Lenka Pěluchová

Obr. 12. Roštění. Kolmý snímek prozkoumaného žároviště – *ustrina* s kameny z jeho výplně. Foto M. Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Fig. 12. *Roštění. Vertical image of the excavated cremation spot – ustrina – with stones from its infill. Photo by M. Popelka, Institute of Archaeological Heritage Brno.*

Tvrdonice (okr. Břeclav)

„Pole od Týnecka", parc. č. 3304/2.

Mladší doba římská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Regionální muzeum v Mikulově, p. o. Př. č. 31/2022.

Lokalizace: S-JTSK: -577005, -1210246

Během záchranného výzkumu předcházejícímu stavbě VTL plynovodu Moravia byla prozkoumána studna, v jejíž výplni byly nalezeny artefakty a ekofakty z mladší doby římské. Více informací v oddílu Doba železná.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A Roman Period well was discovered in 'Pole od Týnecka' field near Tvrdonice (Břeclav District) during a rescue excavation conducted in the route of the Moravia high-pressure gas pipeline.

Kristína Piačková, František Trampota

Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)

Sídliště Olšava, parc. č. 3584/8.

Mladší doba římská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0143847N, 17.6471864E

Od prosince roku 2021 do dubna roku 2022 proběhla první část záchranného archeologického výzkumu, který předchází stavbě nových bytových domů na zhruba hektarové ploše v těsné blízkosti sídliště Olšava v Uherském Brodě (obr. 13).

Na ploše doposud dokončené části výzkumu se podařilo odkrýt obytný okrsek germánské osady sestávající z dochovaných otisků šestiúhelníkových půdorysů pěti původně dřevohlinitých zahloubených chat kůlové konstrukce. V jejich těsné blízkosti se rozkládalo zázemí osady tvořené zahloubenými objekty blíže neurčených funkcí, ale i dobře interpretovatelnými otisky konstrukcí hospodářských staveb kůlové konstrukce. Samostatnou kategorii sídlištních objektů zde tvořily zásobní jámy. Ty byly poté, co dosloužili svému účelu, druhotně využity jako odpadní jímky. Sérii nemovitých archeologických situací v okolí obytného prostoru osady doplňovalo několik rozoraných koncentrací mazanice promíchaných se zvířecími kostmi. Tyto koncentrace mohly představovat pozůstatky pyrotechnologických zařízení. V zastoupení movitých artefaktů převažují střepy keramických nádob, zvířecí kosti a pozůstatky omazů stěn dřevohlinitých domů či pyrotechnologických zařízení. Výčet těchto nálezů doplňuje soubor předmětů obsahující keramické přesleny, závaží tkalcovského stavu z vypálené hlíny a šicí jehla s ouškem. Tyto nálezy dokládají domácí zpracování textilií. Z drobných kovových artefaktů nalezených ve výplních většiny objektů jsou nejvýznamnější oděvní spony, které datují osadu do mladší doby římské, tedy do průběhu 3. století našeho letopočtu. Charakteristická je spona s podvázanou nožkou, jednodílná spona s hrotitou nožkou a dvojdílná spona s vysokým zachycovačem (Zeman 2017, 64–126). Za zmínku stojí také zoomorfní spona s motivem koně. Soubor předmětů z barevných kovů doplňuje bronzová jehlice se zdobenou hlavicí, bronzová opasková zápona a drobná stříbrná římská mince.

Podařilo se také zachytit a odkrýt téměř kompletně dochovanou hrnčířskou pec (obr. 14). Její vnitřní prostor byl vtesán do sprašového podloží a zevnitř vymazán jílem. Poslední vsázka keramické produkce, kterou obsahovalo peciště, sestávala ze střepů kvalitní, na kruhu vytáčené, jemně zdobené keramiky vyráběné z jemně plaveného keramického těsta s vysokým obsahem grafitu. Místní výrobu keramiky tohoto typu můžeme vysvětlovat jako pokus o napodobování kvalitnějších nádob, pocházejících z dílen na provinciálním území, avšak styl výzdoby a tvary nádob, vyzvednutých z peciště, jsou svébytným projevem místního germánského obyvatelstva. Pec sestávala ze dvou komor, které od sebe odděloval děrovaný rošt stabilizovaný masivním podpěrákem, a nakládací komory tvaru tunelu. Prostor předpecní jámy byl kompletně zničen recentním zásahem do terénu. Objekt lze zařadit jako hrnčířskou pec varianty B podle J. Henninga (Henning 1977). Jde teprve o třetí hrnčířskou pec z doby římské objevenou na území okresu Uherské Hradiště.

Obr. 13. Uherský Brod. Celkový pohled na zkoumanou plochu. Foto Z. Kuchař.
Fig. 13. *Uherský Brod. Overview of the excavated area. Photo by Z. Kuchař.*

Obr. 14. Uherský Brod. Hrnčířská pec z doby římské. Foto Z. Kuchař.
Fig. 14. *Uherský Brod. Pottery kiln from the Roman Period. Photo by Z. Kuchař.*

Literatura

Henning, J. 1977: Entwicklungstendenzen der Keramikproduktion an der mittleren und unteren Donau im 1. Jahrtausend u. Z. *Zeitschrift für Archäologie* 11(2), 181–206.

Zeman T. 2017: *Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce.* Archaeologica Olomucensia. Tom II. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Summary

During the construction of new apartment buildings in the Olšava housing estate in Uherský Brod (Uherské Hradiště District), a Germanic settlement (Fig. 13) including a pottery kiln (Fig. 14) dated to the Late Roman Period was excavated.

Zdeněk Kuchař

Věrovany (okr. Olomouc)

„Zadní celky“, parc. č. 322/13.

Starší doba římská. Ojedinělý artefakt. Průzkum detektorem kovu.
Uložení nálezu: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: Nepublikováno z důvodu ochrany lokality

V září 2022 našel spolupracovník Muzea Komenského v Přerově, p. o., M. Komínek v rámci projektu „Preventivní archeologie na území Olomouckého kraje“ během detektorové prospekce prováděné v trati „Zadní celky“ v severozápadní části katastru obce Věrovany stříbrnou římskou minci ze starší doby římské (obr. 15). Místo nálezu se nachází jižně od komunikace vedoucí z Dubu nad Moravou do Prostějova. Lokalita je situována na mírném svahu klesajícím k levému břehu říčky Blata, která představuje pravostranný přítok řeky Moravy. Nadmořská výška polohy místa nálezu se pohybuje okolo 207 m.

V případě nálezu se jedná o stříbrný denár, který nechal v Římě razit římský císař Antoninus Pius (138–161). Avers: ANTONINVS AVG PIVS P P, hlava Antonina Pia doprava; revers: TR POT COS III, vlčice doprava stojící v jeskyni Romula a Rema kojící (Mattingly, Sydenham 1930; Mattingly 1940).

Průměr denáru činí 18–19 mm. Hmotnost mince je 2,850 g. Jedná se o velmi kvalitní stříbrnou ražbu, na které jsou reliéfy na rubu a líci velmi dobře zachovalé, pouze na zadní straně denáru není část opisu zřetelná.

Doklady osídlení z doby římské na katastru obce Věrovany nebylo možné ještě v nedávné době blíže specifikovat pro nedostatečný stav výzkumu (Vránová 2011, 73).

V souvislosti s rozšířením využití detektorové prospekce se postupně podařilo na základě nových nálezů doložit relativně intenzivní osídlení z doby římské podél toku říčky Blata (Fojtík, Jílek 2021, 297–298). To je také případ nálezu ztrátové římské mince císaře Antonina Pia.

Literatura

Fojtík, P., Jílek, J. 2021: Věrovany (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 62(1), 297–298.

Mattingly, H. 1940: *Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume 4. Antoninus Pius to Commodus.* London: British Museum Press.

Mattingly, H., Sydenham, E. A. 1930: *The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus.* London: Spink & Son Ltd.

Vránová, V. 2011: Archeologické nálezy a lokality na katastru Věrovan, Nenakonic a Rakodav. *Střední Morava. Kulturně historická revue* 31, 71–80.

Obr. 15. Věrovany. Stříbrný denár císaře Antonina Pia (138–161). Foto Z. Schenk.

Fig. 15. *Věrovany. Silver coin from the period of Emperor Antoninus Pius (138–161). Photo by Z. Schenk.*

Summary

An isolated silver Roman coin – denarius (Fig. 15) from the period of Emperor Antoninus Pius (138–161) minted in Rome was found in 2022 during a metal detector survey in 'Zadní celky' filed in Věrovany cadastral area (Olomouc District).

Zdeněk Schenk, Miroslav Komínek

Zdounky (okr. Kroměříž)

„Otíčka", „Rohatec".

Starší doba římská. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.
Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2333533N, 17.3030592E

V rámci předstihového záchranného archeologického výzkumu před stavbou VTL plynovodu Moravia byl v únoru 2022 dokončen výzkum asi 200 m dlouhého pásu mezi silnicí III/42815 a říčkou Olšinkou, který byl ještě rozdělen železniční tratí Zborovice–Zdounky na dvě nestejně velké části.

Jednalo se o polykulturní lokalitu s těžištěm osídlení v mladší a pozdní době bronzové (viz oddíl Doba bronzová). Mimo toto osídlení se však na lokalitě ojediněle objevují i zahloubené objekty náležející do starší doby římské.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

During a rescue excavation in 'Otíčka', 'Rohatec' fields in Zdounky (Kroměříž District), a part of an Early Roman Period settlement was investigated.

Jakub Novotný

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022 – seznam autorů

Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022 – list of authors

Augustinová Klára	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Baják Martin	Nálezce/dárce
Bartík Jaroslav	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Bedáň Lukáš	Muzeum regionu Boskovicka, p. o.
Bedáňová Alžběta	Moravské zemské muzeum
Bis Marek	Neprofesionální archeolog
Bíško Richard	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Boriová Soňa	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Bortel Roman	–
Bubík Miroslav	Česká geologická služba
Bučo Michal	Archaia Brno z. ú.
Bučová Čerňavová Katarína	Moravské zemské muzeum
Cibulka David	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Culek Martin	Geografický ústav PřF MU
Čižmář Ivan	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Čižmářová Hana	Moravské zemské muzeum
Čmelák Ondřej	Archaia Brno z. ú.
Denis Solène	–
Fojtík Adam	Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o.
Fojtík Pavel	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Frélich Antonín	Neprofesionální archeolog
Fryč Daniel	Neprofesionální archeolog
Galia David	Slezské zemské muzeum
Gibala Bohumil	Nálezce/dárce
Goláňová Petra	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Golec Martin	Katedra historie FF UPOL
Golec Mírová Zuzana	Ústav jaderné fyziky AV ČR, v. v. i.
	Ústav pro archeologii FF UK
Hájek Zdeněk	Samostatný archeolog
Hajnalová Mária	–
Halama Jakub	Vlastivědné muzeum v Šumperku, p. o.
Herčík Ondřej	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Hlas Jindřich	Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě
Hlubek Lukáš	Vlastivědné muzeum v Olomouci
Chlachula Dominik	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Jarůšková Zuzana	Muzeum regionu Boskovicka, p. o.
Johančík Radek	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Juchelka Jiří	Slezské zemské muzeum
Kalábek Marek	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Kalábková Pavlína	Katedra historie FF UPOL
Kala Jiří	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Kirchner Karel	Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.
Klápa Ondřej	Slezské zemské muzeum
Knotek Petr	Neprofesionální archeolog
Komínek Miroslav	Muzeum Komenského v Přerově, p. o.
Kos Petr	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Králík Miroslav	Ústav antropologie PřF MU
Krása Jan	Neprofesionální archeolog
Kuča Martin	Samostatný archeolog
Kuchař Zdeněk	Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.
Kuchyňka Pavel	Nálezce/dárce
Kulíšek Tomáš	Nálezce/dárce
Lečbych Marek	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Lisá Lenka	Geologický ústav AV ČR, v. v. i.
Macků Martin	Neprofesionální archeolog
Majer Alexandr	Nálezce/dárce
Malíšková Johana	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Maršíčková Martina	Archaia Brno z. ú.
Matějec Petr	Neprofesionální archeolog
Matějíčková Andrea	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Menoušková Dana	Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.
Mikulková Blanka	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Mlejnek Ondřej	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Moska Piotr	–
Moš Pavel	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Motěšický Jiří	–
Navrátil Aleš	Muzeum města Brna, p. o.
Nejman Ladislav	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Novák Marek	Muzeum Blanenska, p. o.
Novák Martin	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Novotný Jakub	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Oliva Martin	Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos
Omelka Zdeněk	Katedra historie FF UPOL
Parma David	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Paulus Martin	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Pěluchová Lenka	Muzeum Kroměřížska, p. o.
Peška Jaroslav	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Pető Ákos	–
Petr Tomáš	Slezské zemské muzeum
Piačková Kristína	Regionální muzeum v Mikulově, p. o.
Plchová Soňa	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Popelka Miroslav	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Přidal Tomáš	Neprofesionální archeolog
Přichystal Antonín	Ústav geologických věd PřF MU
Přichystal Michal	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Rychtaříková Tereza	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Salaš Milan	Moravské zemské muzeum
Sedláčková Lenka	Archaia Brno z. ú.
Schenková Zuzana	Nálezce/dárce
Schenk Zdeněk	Muzeum Komenského v Přerově, p. o.
Sovová Klára	Muzeum Brněnska, p. o.
Svoboda Jiří	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Šabatová Klára	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Ševčík Filip	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Šín Lukáš	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Škrdla Petr	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Šmacho Petr	Neprofesionální archeolog
Šmerda Jaromír	Masarykovo muzeum v Hodoníně, p. o.
Španihel Samuel	Muzeum regionu Valašsko, p. o.
Šrámek Filip	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Tajer Arkadiusz	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Tichá Krasnokutská Tereza	Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě
Tóth Peter	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Trampota František	Regionální muzeum v Mikulově, p. o.
Urban Eliáš	Neprofesionální archeolog
Vágner Michal	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Vrána Lubomír	Muzeum Vyškovska, p. o.
Vránová Vendula	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Záhorák Vít	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Zeman Tomáš	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Zůbek Antonín	Archaia Brno z. ú.

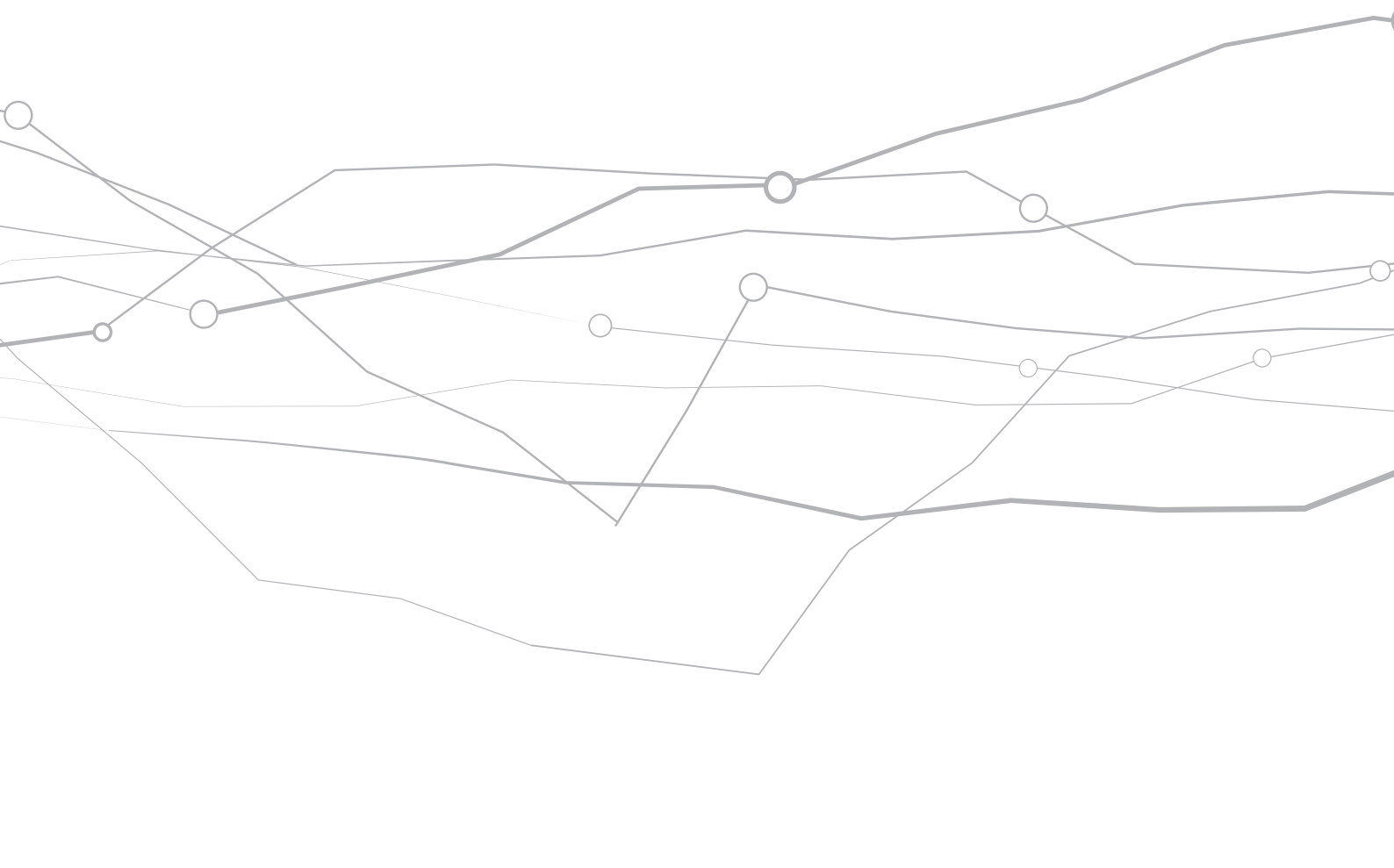

Varia

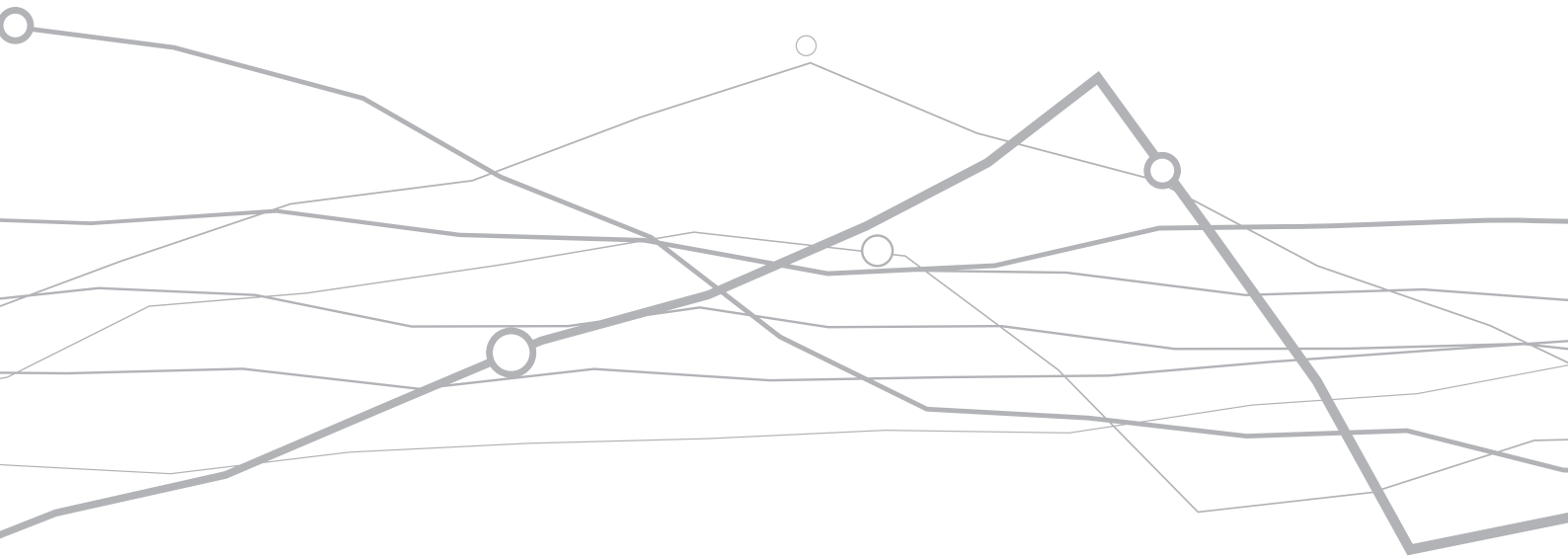

Návštěvnické centrum Mušov – Brána do Římské říše v roce 2022

V roce 2022 bylo Návštěvnického centrum Mušov – Brána do Římské říše Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., (ARÚB) otevřeno v běžném provozu v období od 1. března do 30. listopadu (navíc se zde uskutečnila jedna jednorázová aktivita v prosinci). Za toto období jej navštívily celkem 8054 osoby, což je nárůst o zhruba 31 % oproti předchozímu roku. Nejvíce návštěvníků našlo do tohoto prezentačního zařízení svou cestu v červenci (1603 osoby; graf. 1), srpnu (1387 osob) a září (1645 osob). Převážná většina návštěvníků pocházela z České republiky, pouze malou měrou byli zastoupeni zájemci z okolních krajin. Téměř čtvrtina návštěvníků přicházela z Jihomoravského kraje, výraznějším podílem byli též zastoupeni zájemci z kraje Olomouckého, Středočeského, Zlínského, z Vysočiny a z Prahy (graf. 2). Do Návštěvnického centra zavítali také zahraniční návštěvníci (podle počtu návštěvníků v sestupném pořadí: Slovensko, Polsko, Rakousko, Kanada, Irsko, Řecko, Itálie, Německo, Lotyšsko, Ukrajina, USA).

Běžnou nabídku individuálních prohlídek v roce 2022 ještě bohatěji než v předchozích letech doplňovaly speciální jednorázové programy se stále se rozšiřujícím tematickým záběrem. S ohledem na skutečnost, že se Návštěvnické centrum profiluje jako platforma pro popularizaci vědy, samozřejmě zejména té archeologické a historické, považujeme za pilotní program cyklus přednášek pro veřejnost s názvem „In medias res“ (obr. 1). Od dubna do listopadu v rámci tohoto cyklu zazněly následující přednášky:

- Balázs Komoróczy: Markomané, Svébové, Germáni. Povídání o obyvatelích Evropy za hranicemi Římské říše
- Zuzana Loskotová: Langobardi. Cesta jednoho germánského kmene napříč Evropou
- Jana Apiar: Co se našlo ve spíži? Složení bioodpadu v době římské
- Michaela Kmošková: Módní trendy v době římské a co se z nich uchovalo v zemi
- Marek Vlach: Archeologie doby římské v digitálním věku
- Alina Szabová: Provincie Panonie, náš nejbližší římský soused
- Eduard Droberjar: Spony římské a spony germánské

Přednáškový cyklus se konal jako výstup projektu „Tváří v tvář starověkým Germánům střední Evropy“, který je součástí výzkumného tématu „Evropa, kořeny integrace, utváření lokálních, národních a evropských identit“ programu Strategie AV21. Díky podpoře společného projektu ARÚB a Jihomoravského kraje „Občanská věda v archeologii – udržitelnost a odborné uplatnění výsledků“ byly jednotlivé přednášky pojaty také jako edukace pro práci v Portálu amatérských spolupracovníků Archeologické mapy ČR (AMČR) pro registrované občanské spolupracovníky archeologických institucí v kraji, kteří mohli přednášky navštěvovat zdarma. Témata jednotlivých přednášek se výrazněji soustředila na archeologii doby římské (a zčásti též období stěhování národů), nicméně od roku 2023 již dochází k jejich diverzifikaci se snahou nabízet atraktivní dílčí pohledy do nejrůznějších časových horizontů, jimž se u nás archeologická věda věnuje.

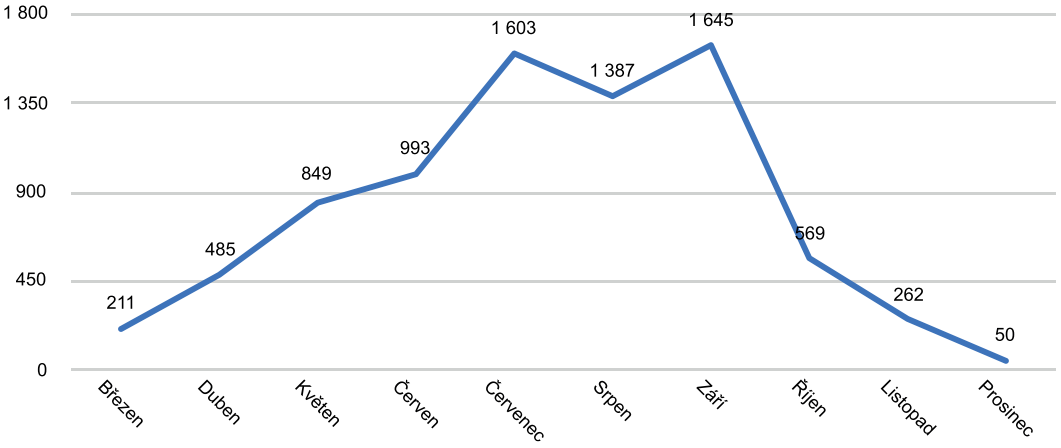

Graf 1. Počet návštěvníků Návštěvnického centra v jednotlivých měsících roku 2022.

Graph 1. *Monthly visits to the centre in 2022.*

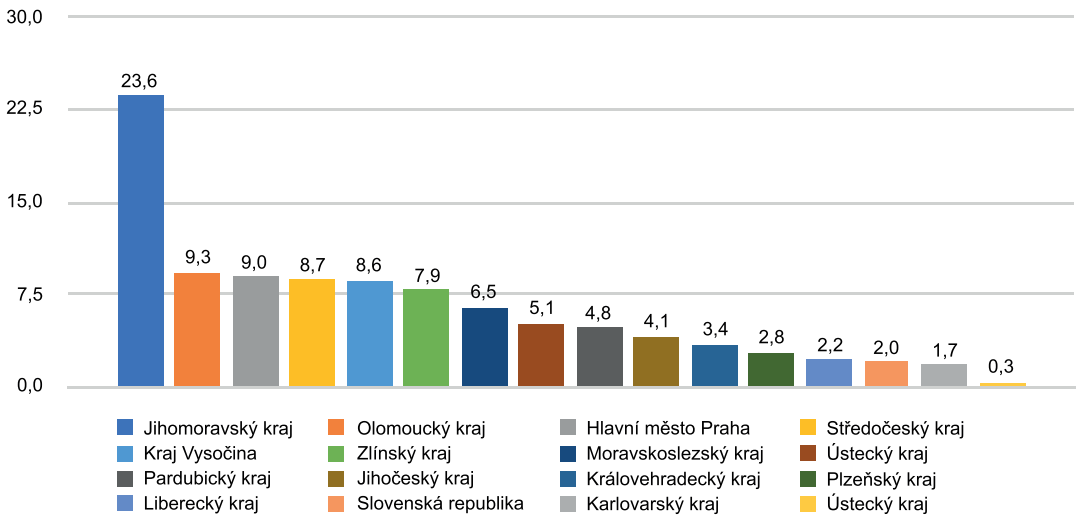

Graf. 2. Procentuální podíl návštěvníků v roce 2022 z jednotlivých krajů v ČR.

Graph 2. *Percentage share of visitors in 2022 from individual regions in the Czech Republic.*

Obr. 1. Pozvánka na jednu z přednášek konaných v rámci cyklu „In medias res". Layout P. Růžičková.
Fig. 1. *Invitation to one of the lectures organised within the 'In Medias Res' series. Layout by P. Růžičková.*

Obr. 2. Program konference „Etnická a kulturní diverzita a dynamika středoevropského regionu v době římské". Layout P. Růžičková.
Fig. 2. *Programme of the 'Ethnic and Cultural Diversity and Dynamics of the Central European Region in the Roman Period' conference. Layout by P. Růžičková.*

Obr. 3. Dětský den v Návštěvnickém centru. Foto ARÚB.

Fig. 3. *Children's Day at the Visitors Centre. Photo by ARÚB.*

Obr. 6. Záběr z průběhu edukačního programu pro nejmenší návštěvníky. Foto ARÚB.

Fig. 6. *Photo from the educational programme for the youngest visitors. Photo by ARÚB.*

Obr. 4. Ukázky řemeslných aktivit v rámci programu „Germáni a řemesla". Foto R. Hájek.

Fig. 4. *Crafts demonstration within the 'Germans and Crafts' programme. Photo by R. Hájek.*

Obr. 7. Festival „Germania subacta", příprava na průvod účastníků. Foto R. Hájek.

Fig. 7. *'Germania Subacta' festival, getting ready for the parade. Photo by R. Hájek.*

Obr. 5. Exkurze do světa římských chutí v rámci programu „Doma u Římanů". Foto ARÚB.

Fig. 5. *Excursion to the world of Roman flavours within the 'Home of the Romans' programme. Photo by ARÚB.*

Obr. 8. Festival „Germania subacta", ukázky rukodělných činností. Foto R. Hájek.

Fig. 8. *'Germania Subacta' festival, demonstration of handicraft work. Photo by R. Hájek.*

Do kategorie prezentace aktuálních vědeckých výzkumů a témat patřila též konference „Etnická a kulturní diverzita a dynamika středoevropského regionu v době římské“, která se konala 3. prosince. Uskutečnila se v rámci výše zmíněného projektu programu Strategie AV21 a zaznělo na ní devět odborných přednášek (obr. 2). Konference, nad níž převzal záštitu hejtman Jihomoravského kraje Jan Grolich, byla též otevřená zájemcům z řad veřejnosti, kteří tvořili zhruba polovinu obecenstva. Jednotlivé přednášky nastínily některé aktuálně diskutované či diskutabilní otázky etnicity a kulturní příslušnosti, resp. jejich archeologické identifikovatelnosti v časovém rozpětí od doby římské do langobardské fáze stěhování národů. Záznam přednášek, které zazněly na této konferenci nebo v rámci cyklu *In medias res*, lze zhlédnout na YouTube kanálu Archeologického ústavu (YouTube ARÚB).

Z hlediska potenciálu transferu znalostí směrem k široké veřejnosti hraje Návštěvnické centrum důležitou roli též jako místo, kde ARÚB uceleně představuje a ke koupi nabízí produkci vlastní nakladatelské činnosti. Přibližně 20 % z celkového počtu prodaných vědeckých i populárně naučných knižních titulů ústavu našlo v roce 2022 své čtenáře právě zde. V roce 2022 se podařilo též zpracovat a vydat novou, výtvarně velmi atraktivně pojatou populárně naučnou publikaci s názvem *Brána do Římské říše. Vstupte!* (Komoróczy et al. 2022), kterou lze též považovat za tematicky strukturovaného průvodce po Návštěvnickém centru a přilehlých naučných stezkách.

Další jednorázové programové aktivity se zčásti přidržely tradičních příležitostí, jako je např. oblíbená Muzejní noc (3. června), která byla věnována tématu odlévání kovových předmětů (Matěj Kmošek) a středověkým mečům (Patrick Bárta, Petr Žákovský), a to za zvukového doprovodu „pravěké“ kapely Altsteinzeitliche Knochenklangbilder. Dětský den s názvem „VIDA! Exercitus I Junior“ (25. června) nabídl celodenní program s vystoupením římských legionářů ze spolku Gemina, výcvik malých zájemců o služby v římském vojsku a různé herní úkoly pro děti (obr. 3). Se zkušenými lektory vědeckého zábavního parku VIDA science centrum mohli zábavnou formou prozkoumat taje akvaduktů nebo postavit obloukový a Leonardův most. V rámci programu „Exercitus“ (23. července) návštěvníci zhlédli ukázky vojenských formací a cvičných soubojů, které doprovázelo povídání o výstroji a výzbroji římských legionářů. Program Germáni a řemesla (20. srpna) nabídl mimo jiné ukázky výroby textilií či keramických nádob v podání historické skupiny Projekt Marobudum (obr. 4). Mezinárodní den archeologie (22. října) Návštěvnické centrum připomnělo programem Doma u Římanů (obr. 5), jenž vedle ukázek řemeslných aktivit a každodenních činností, předváděných historickou skupinou Pannonia, zahrnoval též atraktivní přednášky Pavla Titze na téma Pompeje a Tomáše Antoše o tělesných strážcích římských císařů.

V průběhu všech jednorázových programů byly pro dětské návštěvníky připravovány různé vzdělávací herní prvky. Školní mládež patří mezi hlavní cílovou skupinu programové nabídky Návštěvnického centra, což se odráží také v aktivní nabídce edukačních programů. V roce 2022 se uskutečnily 23 vzdělávací akce, jichž se zúčastnili celkem 754 žáci a jejich pedagogický doprovod (obr. 6). Většina skupin žáků přijela ze škol v Jihomoravském kraji a této nabídky využila zejména v měsících dubnu až červnu, resp. v listopadu. Pracovnice Návštěvnického centra nabízely též přednášky na téma archeologie Římanů na našem území přímo ve školách, kde jejich prezentace zhlédlo 165 žáků. Ve vzdělávací činnosti spatřujeme mimořádný význam i nadále, a do roku 2023 vstupujeme s inovovaným programem. Věříme, že s podporou Krajského úřadu Jihomoravského kraje se podaří ještě více rozšířit okruh škol, které na Mušov zavítají.

Nejpočetněji navštívenou jednorázovou akcí roku byl třetí ročník festivalu „Germania subacta“. Konal se ve dnech 2.–3. září a na Hradisko u Mušova přilákal přes tisíc návštěvníků. Festival patří k největším akcím tohoto druhu s archeologickou tematikou v České republice, a stal se již neodmyslitelnou součástí kulturní nabídky regionu. Opět se odehrál jak v prostorách samotného Návštěvnického centra, tak především na rozsáhlé louce na návrší Hradiska. Organizaci festivalu jako nekomerční vzdělávací a kulturní aktivitu i v tomto roce umožnila finanční dotace ze strany obce Pasohlávky a Jihomoravského kraje.

Páteční program festivalu zahájila přednáška Jarmily Bednaříkové na téma „Způsobili Germáni středověk?“. Poté před nastoupenými zástupci účinkujících historických skupin festival zahájila starostka obce Pasohlávky Martina Dominová spolu s hlavní organizátorkou Pavlou Růžičkovou. Hlavní festivalový program se odehrával v sobotu 3. září (obr. 7). Po celou dobu byly pro nejmenší návštěvníky připraveny různé rukodělné aktivity, např. malování štítů, vystřihování, lukostřelba, skládání římské přilby či projížďka na koni. Program zahájila společnost Štvanci, která letos ještě vylepšila svou výbavu i dovednosti a předvedla ukázky římského jezdeckého umění *Hippika gymnasia*. Poté se v dynamickém sledu střídaly tradiční body programu: soutěžní zápolení Římanů a Germánů ve starověké míčové hře *harpastum*, která připomíná dnešní ragby, výcvik dětských zájemců a jejich moderovaná bitva, ukázky výstroje, výzbroje a formací jednotlivých táborů, a nechyběla ani závěrečná bitva. Celý program byl tentokrát doprovázen živým komentářem přibližujícím divákům detaily dění a také historický kontext, jímž byly ukázky inspirovány. Festivalu se zúčastnilo rekordních téměř 160 účinkujících z řady historických skupin (obr. 8). Velkou zásluhu na jejich koordinaci a na koncipování a realizaci plynule na sebe navazujících programových bodů má spolek Gemina. Diváci opět přijeli nejen z okolí, ale i ze vzdálených koutů Čech, Moravy a Slovenska. Jejich průběžné reakce potvrdily, že se třetí ročník vydařil, ba svou kvalitou a atraktivitou překonal ty předchozí. Tyto reakce naznačují, že festival postupně získává na známosti a věhlasu, což se snad pozitivně odrazí v počtu návštěvníků na letošním, již čtvrtém ročníku, který se koná ve dnech 1.–2. září 2023.

Literatura

AMČR: *Archeologická mapa České republiky* [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: https://amcr-info.aiscr.cz/.

Komoróczy, B., Růžičková, P., Vlach, M. 2022: *Brána do Římské říše. Vstupte!* Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.

YouTube ARÚB: Archeologický ústav AV ČR, Brno. In: *YouTube* [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: https://www.youtube.com/@ARUBrno.

Summary

Visitors Centre Mušov – Gateway to the Roman Empire in 2022

The Visitors Centre Mušov – Gateway to the Roman Empire has already opened for the third time, and this time, without any epidemiological safety measures. In 2002, this centre for popularisation and presentation operated by the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno (ARÚB) welcomed a total of 8,054 visitors. Educational programmes for school groups were organised throughout the whole year, and a series of popular science lectures titled ‘In Medias Res’ was introduced to the public. The weekend events themed around selected aspects of ancient Roman and Germanic life enriched the summer months. The highlight of the 2022 season was once again the traditional ‘Germania Subacta’ festival.

Balázs Komoróczy, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Johana Malíšková, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Pavla Růžičková, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Konference Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2022

V posledním dubnovém týdnu roku 2023 se uskutečnil další ročník konference Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku, přinášející základní přehled o realizovaných archeologických výzkumech a přidružených projektech v uplynulém roce. Akce se konala 26. dubna v Muzeu města Brna na Špilberku, již potřetí v nově opravených prostorách koníren v severním dvoře. Celkově jsme vyslechli rekordních 28 příspěvků, hned o pět více než loni. Zastoupeny byly jak záchranné, tak ve velké míře i badatelské výzkumy, doplněné o příspěvky metodického nebo informativního zaměření.

Maraton přednášek odstartoval příspěvek věnovaný geofyzikálnímu průzkumu s výběrem těch nejzajímavějších lokalit zkoumaných touto nedestruktivní metodou pracovníky již dávno etablovaného pracoviště na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU (ÚAM FF MU), prezentovaný A. M. Rekemovou. Chronologicky pestrý příspěvek vystřídal menší blok referátů zaměřený na paleolitické lokality zkoumané v rámci badatelských výzkumů, a to *Interdisciplinární výzkum paleolitické lokality Želeč I na Prostějovsku* přednesený O. Mlejnkem z AC Olomouc, p. o., následně pak *Hošťálkovice II – Hladový vrch* (*Ostrava*): *nové výsledky výzkumů*, kdy nás Z. Nerudová informovala mj. o unikátním nálezu valounu s rytinou zvířat, datovanou do magdalénské kultury. Petr Škrdla představil svůj výzkum haldy před jeskyní Švédův stůl v Moravském krasu, který ověřil výsledky starších výzkumů a přinesl i nové doplňující informace. Za široký tým přednesla poté K. Augustinová výsledky povrchového průzkumu polykulturní lokality Senorady-Boleniska se shrnutím vývoje pravěkého osídlení celého mikroregionu (*Senorady/Mohelno-Boleniska: Strategická poloha v krajině s palimpsestem pravěkého osídlení*). Překvapivé objevy nových ohrazených lokalit kultury s moravskou malovanou keramikou v prostoru Ždánického lesa prezentovali J. Bartík a E. Urban jako *Příspěvek k archeologii neočekávaného – lengyelské osídlení Ždánického lesa*. V následném referátu jsme se přenesli do oblasti záchranných výzkumů, a to rovnou velkoplošných, kdy M. Kalábek z AC Olomouc, p. o., přinesl informace o rozsáhlém výzkumu neolitického sídliště u Uničova s řadou ukázkových půdorysů domů kultury s lineární keramikou a dalšími zajímavostmi (*Nové sídliště kultury s lineární keramikou a lengyelské kultury na severním okraji Uničova*). David Parma společně s E. Urbanem informovali ve svém příspěvku *Drobné záchranné akce na Brněnsku a výsledky prospekcí výšinných poloh v roce 2022* o několika menších záchranných výzkumech i objevech nových ohrazených výšinných lokalit na jižní Moravě. *Nové naleziště z pozdního eneolitu a starší doby bronzové v Čejkovicích* prezentoval poté J. Šmerda z Masarykova muzea v Hodoníně, p. o. Následoval tradičně depresivní referát M. Patrika z hnutí Děti země, *Stav ničení archeologického dědictví v roce 2022 v ČR*, rekapitulující neslavnou bilanci udělených pokut za ničení archeologického dědictví v uplynulém roce. Málokterý příspěvek vzbudil takovou diskuzi jako tento. Další dva příspěvky byly spíše metodického a informativního charakteru. David Novák z Archeologického ústavu AV ČR v Praze, v. v. i., přijel představit novou příručku vydanou k tématu selekce archeologických fondů s cílem otevřít diskuzi na toto téma. Tomáš Pavloň z Archeologického ústavu AV ČR v Brně, v. v. i., pak představil činnost Archivu a novinky z Archeologického informačního systému ČR (AIS ČR). Odpolední blok zahájily referáty shrnující nejzajímavější výzkumy Regionálního muzea v Mikulově, p. o., (F. Trampota) a Slováckého muzea v Uherském Hradišti, p. o., (Z. Kuchař a kol.), ukazující neúnavnou terénní činnost menších pracovišť. Za specializovanou terénní instituci poté promluvil M. Popelka (Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.) a představil *Předběžné výsledky záchranného archeologického výzkumu v trase dálnice D55 v úseku 5508 St. Město* (*okr. Uh. Hradiště*) – *Moravský Písek* (*okr. Hodonín*) a vzápětí i dva badatelské výzkumy realizované v Němčicích nad Hanou (společně s I. Čižmářem a H. Čižmářovou: *Němčice. Druhá sezóna badatelského výzkumu na centrální aglomeraci mladší doby laténské na Moravě*) a v Roštění (s T. Zemanem, A. Fojtíkem a L. Pěluchovou: *Badatelský výzkum na germánském pohřebišti v Roštění*). Na ně navázaly R. Přichystalová a M. Prišťáková se shrnutím *Archeologických aktivit ÚAM FF MU na Břeclavsku*, týkajících se nejen výzkumu na Pohansku u Břeclavi, ale i na dalších lokalitách v okolí. Před krátkou pauzou dostala slovo další zástupkyně ÚAM FF MU A. Nováčková, která v krátkosti představila činnost nové laboratoře RESCUED specializované na záchranu dat z archeologických artefaktů. Druhou část odpoledního bloku, zaměřenou na středověkou a novověkou archeologii, zahájil A. Hoch (Muzeum Vysočiny Jihlava, p. o.) příspěvkem *Předlokační osídlení Třebíče*, ve kterém informoval o překvapivě zajímavých nálezech a situacích ze 12. století objevených na Karlově náměstí. I následující referát, *Nález vybavení královské mincovny v Jihlavě*, přednesený Š. Kochanem a P. Hrubým, ukázal, že v kraji Vysočina nebyla v loňském roce o unikátní objevy nouze. V dalším bloku referátů dostal slovo M. Peška, který za kolektiv Archaia Brno z. ú. odprezentoval výběr z loňských záchranných výzkumů, které se dotkly jak klášterů v okolí Brna (v Oslavanech, Dolních Kounicích a Doubravníku), tak samozřejmě i centra Brna a jeho historických předměstí. Hynek Zbranek z téže instituce informoval o *5. etapě ZAV v areálu bývalé Vlněny v Brně* a opomenuty nebyly ani *Archeologické výzkumy ve Veselí nad Moravou* (M. Přibylová, J. Šimík). *Významnější záchranné výzkumy NPÚ ÚOP v Olomouci v roce 2022* poté představili R. Zatloukal a T. Zlámal a na ně pak navázali zástupci opavského pracoviště NPÚ se stručným představením své loňské činnosti: Nový Jičín – dům č. 91 (F. Kolář), Rýmařov – Husova ul. (J. Brhelová), Klimkovice (B. Marethová). Na úplný závěr vystoupil M. Zezula s prezentací výsledků dlouhodobého projektu na průzkum a záchranu archeologických památek ohrožených kalamitní těžbou dřeva (*Archeologické výzkumy provedené v letech 2020–2022*

Obr. 1. Jedna z prezentací v rámci konference Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2022. Foto M. Patrik.

Fig. 1. *One of the presentations at the Archaeological Excavations in Moravia and Silesia conference in 2022. Photo by M. Patrik.*

v rámci projektu NAKI II Paměť krajiny moravských a slezských Sudet v ohrožení – montánní areály Starohoří u Zlatých Hor a Javorový vrch u Malé Morávky, ZSV Rabendorf u Horního Benešova). Náročný celodenní program byl zakončen večerním společenským setkáním, kde pokračovala diskuze nad vyslechnutými referáty.

Letošní ročník přinesl bohatý a pestrý program příspěvků opravdu různorodého zaměření, ale jednotně vysoké kvality. Vedle zajímavých prezentací nutno vyzvednout i přátelskou atmosféru celého setkání a vzrůstající zájem, jak ze strany přednášejících, tak i posluchačů, který nás velmi těší.

Summary

Archaeological Excavations in Moravia and Silesia in 2022

On 26 April 2023, the Brno City Museum hosted another Archaeological Excavations in Moravia and Silesia conference, which provided a basic overview of the archaeological fieldwork and research projects carried out in 2022. In total, 28 presentations were given, which makes it five more than last year. Both rescue and systematic excavations were represented to a large extent, followed by presentations focused on methodology or papers of an informative nature.

Zuzana Holubová, Muzeum města Brna, p. o.

Známe vítěze 4. ročníku Ceny Zlatý mamut!

V polovině května 2023 jsme měli již počtvrté možnost setkat se v pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea při příležitosti slavnostního vyhlášení vítězů dalšího ročníku Ceny Karla Absolona za popularizaci archeologie – Zlatý mamut (více o ceně samotné, viz Kosarová et al. 2020; Kosarová 2022). Nadšení z neomezených možností prezentace archeologie se projevilo přihlášením poměrně vysokého počtu 27 popularizačních projektů realizovaných v roce 2022, nejvíce z nich standardně spadalo do muzejní kategorie. Pozitivem, které přinesly „covidové" roky, je určitá stabilizace hybridních a zcela online forem komunikace s veřejností v našem kulturním prostoru, což se projevilo také v pestré nabídce přihlášených projektů.

Do akademické kategorie bylo přihlášeno sedm různorodých aktivit – od tradiční odborně-popularizační publikace přes jedno- či vícedenní kostýmované akce, oživující určité historické období, až po program v online prostoru. Na třetí pozici umístila komise *Projekt Forlǫg* autora Tomáše Vlasatého (Forlǫg 2022). Webová stránka s podtitulem *Reenactment a věda* zcela vystihuje autorův záměr propojit svět historické rekonstrukce (tzv. reenactmentu) se světem vědy poskytováním kvalitních informací a podkladů (obr. 1). Oživování historie (angl. living history) se v té či oné podobě věnuje v České republice značné množství lidí, kteří jsou nejčastěji organizováni do skupin, a pro něž je tato aktivita koníčkem, ba až životním stylem. Většinou se tyto skupiny zaměřují na jedno konkrétní historické období, které se snaží v rámci různých kulturních akcí přiblížit široké veřejnosti nejenom v podobě rekonstrukcí dobových oděvů, ale i dalších reálií a aktivit. Pro veřejnost se jedná mnohdy o atraktivní podívanou, jejímž sledováním si bezděčně tvoří představu o daném historickém období. Je tedy zcela na místě spolupracovat s touto skupinou nadšenců a předávat jim nejnovější vědecké poznatky. Druhým místem ocenila komise publikaci *Moravské Švýcarsko Jindřicha Wankla* autorského kolektivu Pavlína Komínková, Milan Koudelka, Vlastislav Káňa, Marek Novák a Martin Golec (Komínková et al. 2022). Kniha, která je zároveň doprovodným katalogem k nově otevřené výstavě *Obrazy z Moravského Švýcarska* v Muzeu Blanenska, p. o., představuje průvodce částí díla významného badatele Jindřicha Wankla. Název publikace i výstavy odkazuje na nejznámější Wanklovu knihu z roku 1882, v níž autor popisuje oblast Moravského krasu včetně výsledků svého vědeckého působení. Oceněná publikace je rozdělena do tří částí – první slouží jako průvodce novou expozicí, v nejzásadnější, prostřední, části jsou přeloženy a přepsány tři dosud nepublikované Wanklovy rukopisy týkající se jeskyně Býčí skála a závěrečná část je korigovanou reedicí původní knihy, do níž se podařilo zapracovat i některé tehdy nevyužité ediční poznámky. Komise ocenila kvalitní knižní zpracování odborného tématu, podaného formou srozumitelnou širší veřejnosti, v atraktivní grafické úpravě. Na první příčce v akademické kategorii se umístil archeologický podcast trojice autorů Dušan Kováč, Miroslav Hronec, Tomáš Babura, s názvem *Pár praslenov*. Podcast, jehož první díly se zrodily již v roce 2021, čítá do dnešního dne téměř 70 dílů věnovaných různorodým tématům souvisejícím s archeologií. Autoři v hodinových epizodách diskutují na dané téma sami, nebo za účasti pozvaného hosta. V podcastu takto již zazněly hlasy mnoha slovenských i českých archeologů, ale třeba také šermíře a reenactora, překladatele a japanologa, autorky archeologického komiksu a mnoha dalších. Témata autoři často spojují do tematických celků – jako příklad může sloužit několik dílů věnovaných neolitu (Neolitizace a území Slovenska, Neolitické osídlení východního Slovenska, Každodennost neolitického člověka, Lengyelská kultura a rondely), doplněných o kratší rozhovory s autorkou o komiksu *Den v životě neolitické ženy* a festivalu *Crumbenowe* (vítězný projekt akademické kategorie 1. ročníku Ceny Zlatého mamuta – Kosarová et al. 2020). Podcast lze poslouchat na platformě Spotify (ParPraslenov Spotify), sledovat jej lze ale také přes Facebook (Pár Praslenov FB). Slovy autorů je myšlenka pořadu jednoduchá: „být zábavným odrazovým můstkem do světa archeologie pro veřejnost na Slovensku i v Čechách, bourat vžité mýty a upozorňovat na zajímavé akce, výstavy a publikace."

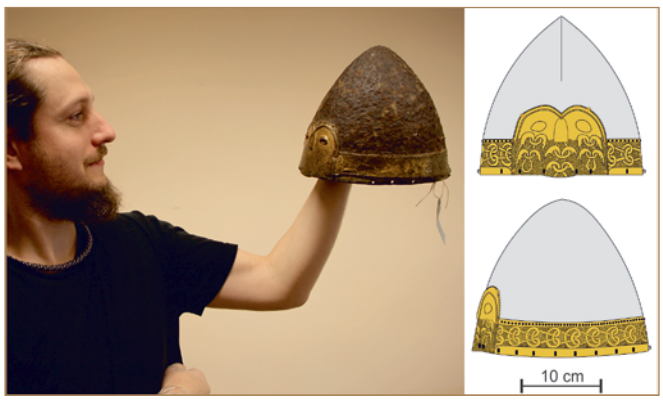

Obr. 1. Autor Projektu *Forlǫg* při zkoumání přilby z lokality Nemija a rekonstrukce její možné podoby. Autor rekonstrukce T. Vlasatý, foto J. Mestellér.

Fig. 1. *The author of the Forlǫg Project examining the helmet from Nemija and a reconstruction of its possible appearance. Author of the reconstruction T. Vlasatý, photo by J. Mestellér.*

Muzejní kategorie byla standardně zastoupena nejbohatším výběrem projektů, a komise tak byla postavena před nejsložitější úkol. Mezi přihlášenými byly zastoupeny velké a finančně nákladné dlouhodobé výstavní projekty, ale také menší nápadité regionální expozice. Pro popularizaci archeologie a kultivaci veřejnosti od raného věku mají nesmírný význam aktivity zaměřené na nejmladší ročníky – tematické tábory, dětské skupiny, pracovní listy a podobně. Ačkoliv komise nakonec umístila na vítězné příčky jiné projekty, intenzivně vnímá důležitost a náročnost tohoto typu aktivit. Na třetím místě se umístil projekt *Zmizelá Třebíč* autorské dvojice Aleš Hoch a Martin Košťál. V letech 2020 až 2022 proběhl na ploše Karlova náměstí v Třebíči záchranný archeologický výzkum. Již ve svém průběhu vzbuzoval výzkum značný zájem veřejnosti, což přimělo vedoucí výzkumu po dohodě s investorem akce (město Třebíč) k jeho přednostnímu zpracování ve formě několika populárně-naučných výstupů. V první fázi bylo připraveno několik přednášek pro veřejnost, z nichž část se konala už v průběhu výzkumu, a další budou probíhat i v následujících letech. Předběžné výsledky výzkumu a nejzajímavější nálezy byly publikovány v podobě stejnojmenné populárně-naučné knihy (Hoch 2022). Patrně nejviditelnějším výstupem je zpracování výzkumu do podoby stálé expozice v prostorách zámku. V expozici je představen samotný archeologický výzkum, nastíněny archeologické metody a využité environmentální analýzy. Kromě originálních nálezů a replik je výstava doplněna také o rekonstrukce oděvů středověkých obyvatel města a množství vizualizací a digitálních rekonstrukcí (obr. 2). Rychlostí zpracování a srozumitelného předání aktuálních výsledků výzkumu veřejnosti se jedná o výjimečnou a příkladnou spolupráci archeologů s investory. Na druhou pozici umístila komise projekt *Rok archeologických výstav v jičínském muzeu* autorského kolektivu Veronika Dospíšilová, Veronika Knoblová, Lucie Novotná, Miroslav Pleska, Dominika Schmidtová a Jiří Unger. Rok 2022 se v Regionálním muzeu a galerii v Jičíně nesl ve znamení prezentace a popularizace archeologie. Záměrem autorů bylo představit archeologii jako vědu, která je neodmyslitelně spojena s každodenním děním v regionu skrze záchranné archeologické výzkumy. Archeologii jako vědu, která zpracovává a studuje výsledky archeologických výzkumů a přináší nové poznatky o naší historii. A v neposlední řadě archeologii jako obor, který nepatří výhradně profesionálním archeologům, ale naopak hledá možnosti komunikace s amatérskými spolupracovníky. Během roku byly realizovány celkem tři výstavy s odlišnou archeologickou tématikou zaměřené na rozdílné cílové skupiny. Výstavy byly doprovázeny bohatým doprovodným programem a byly součástí projektů pro veřejnost na lokální, celorepublikové i mezinárodní úrovni. V rámci první výstavy s názvem *Co se tady vlastně našlo? A můžu to vidět?* byly prezentovány výsledky všech záchranných archeologických výzkumů v blízkém okolí realizovaných v roce 2021. Hlavní letní výstava muzea nesla název *Bohové a hrdinové z konce doby bronzové na Jičínsku*. Tato výstava představila období kultury popelnicových polí v regionu Jičínska, přičemž součástí výstavy byla i fyzická prezentace žárového pohřebiště zdokumentovaného při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2019. Součástí prezentace byla i celá řada různě pojatých tematických workshopů, komentované prohlídky, programy pro školy, procházky po představených archeologických lokalitách v rámci celorepublikové akce *Archeologické léto* nebo celodenní akce plná workshopů, přednášek a komentovaných prohlídek během Mezinárodního dne archeologie. Poslední podzimní výstava *Hledání ztraceného* představila výběr nejen kovových nálezů získaných díky průzkumu detektory kovů, ale i nálezy keramiky nebo kamenných nástrojů, které byly muzeu do roku 2021 odevzdány dobrovolnými spolupracovníky. Komise ocenila promyšlený koncept celoroční prezentace archeologie různým cílovým skupinám (široká veřejnost, investoři a stavebníci, amatérští archeologové) se záměrem najít společnou řeč při ochraně historického dědictví. První cenu v muzejní kategorii získalo *Cyrilometodějské centrum a revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy* autorů Ivo Frolec, Tomáš Chrástek, Jitka Zpěváková, Jaroslav Bartík a Dana Menoušková. Vznik stálé expozice vyvolala potřeba revitalizovat a prezentačně sjednotit venkovní expozice archeologických lokalit a vybudovat nové expozice tematicky doplňující a rozvíjející stávající expozici v Památníku Velké Moravy, dalšími cíli bylo také rozšíření depozitních kapacit Slováckého muzea, p. o., (archeologické sbírky) včetně nutného zázemí a prostoru pro badatele. Projekt byl realizován na území archeologických lokalit s pozůstatky velkomoravské sakrální architektury v Uherském Hradišti – Sadech, Modré a ve Starém Městě. V případě archeologických lokalit v Modré, Uherském Hradišti – Sadech a ve Starém Městě v lokalitě „Špitálky" byl vytvořen nový jednotící informační systém, stávající prezentace torzální architektury byla doplněna expozičními prvky, ilustrujícími rozsah a širší kontext archeologických situací

Obr. 2. Stálá expozice Zmizelá Třebíč na třebíčském zámku nabízí zájemcům hmotové a virtuální modely i rekonstrukce dobového oděvu. Foto O. Košťál.

Fig. 2. *The Lost Třebíč permanent exhibition at Třebíč Castle offers visitors both massing and virtual models as well as the reconstructions of period attire. Photo by O. Košťál.*

Obr. 3. Pohled do části expozice Příběh Konstantina a Metoděje v nově vybudovaném Cyrilometodějském centru v Uherském Hradišti. Foto T. Heřmánek.

Fig. 3. *View of the Story of Cyril and Methodius exhibition room in the newly built Cyril and Methodius Centre in Uherské Hradiště. Photo by T. Heřmánek.*

Obr. 4. Slavnostní vyvrcholení Pouti smíření pietním znovupohřbením ostatků civilistů nalezených u obce Blato. Foto M. Petřík.

Fig. 4. *A final ceremony of the Pilgrimage of Reconciliation with the commemorative reburial of the remains of civilians found near Blato. Photo by M. Petřík.*

objevených při archeologickém výzkumu. V případě lokality Staré Město „Špitálky" byla zpřístupněna také dříve nepřístupná část plochy NKP a realizován archeologický výzkum. Ve Starém Městě v lokalitě „Na Valách" byla vybudována nová třípodlažní budova, Cyrilometodějské centrum (obr. 3). První z expozic v Cyrilometodějském centru pracuje výhradně s audiovizuálními exponáty. Tyto jsou ve většině případů realizovány jako několikanásobné projekce v pasivní i aktivní podobě. Druhá expozice prezentuje „Pravěk Uherskohradišťska". Její první část je realizována formou haptické stezky. Hlavním prvkem navazující části je prezentace samotných sbírkových předmětů. Jednotící linií celého projektu je potom virtuální průvodce, řešený formou webových aplikací a QR kódů. Komise ocenila atraktivně a moderně zpracovanou stálou expozici s potenciálem dlouhodobě oslovit značné množství lidí, navíc s autenticitou umístění na významné archeologické lokalitě. Tím je s archeologií ještě více provázána a zdůrazňuje také aspekty ochrany nemovitých archeologických památek.

Do studentské kategorie byly přihlášeny jen tři projekty, proto se komise rozhodla udělit nakonec pouze první cenu. Ostatním projektům nebylo určeno pořadí. Ocenění získal projekt Tomáše Pancíře z Archeologického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity s názvem *Prezentace archeologického výzkumu: Novobystřicko ve stínu války*. Projekt spadá do kategorie angažované archeologie modernity, která se věnuje dějinám nedávným, a to v tomto případě událostem spojeným s 2. světovou válkou a dobou těsně následující, které dodnes traumatizují naši společnost. Projekt spočíval v prezentaci dramatických událostí v pohraničí (okolí města Nová Bystřice, okr. Jindřichův Hradec) v letech 1938–1945. Využity byly dobové archiválie (kroniky, fotografie), vzpomínky pamětníků a zejména výstupy z terénních archeologických výzkumů, které řešitel v rámci své specializace v posledních letech vedl a realizoval (výzkum zajateckých táborů, výzkum neoznačeného pohřebiště civilistů u obce Blato). Prezentace byla doplněna přednáškami pro veřejnost i školy (druhý stupeň ZŠ a SŠ), účastí na konferenci v německém Flossenburgu, putovními tematickými výstavami, brožurami (Pancíř 2022) a dvoudílným dokumentárním filmem, který archeologický výzkum dále popularizoval širšímu okruhu diváků v rámci dvou stanovených premiér v Čechách a Rakousku (*Po stopách minulosti 1, 2*). Nad rámec projektu byl poté vypracován plán na zřízení pamětní desky a schránky k znovupohřbení nalezených ostatků civilistů při výzkumu u vesnice Blato. Za vyvrcholení celého počinu lze považovat česko-rakouskou událost s názvem *Pouť smíření* (Wallfahrt der Versöhnung), za podpory zástupců města, okolních obcí a církve. Při této akci pak byly ostatky důstojně pohřbeny na místním hřbitově u vesnice Klášter (obr. 4), čemuž předcházela pietní pouť za zemřelé a křesťanská mše v místním klášteře. Archeologie poskytuje další střípek do celkového obrazu dané doby, když svými metodami doplňuje historické písemné prameny a vyprávění žijících svědků o materiální pozůstatky, jakými jsou např. zbytky zajateckých táborů či masové hroby povražděných civilistů, kteří byli pohřbení i se svými osobními věcmi.

Cena veřejnosti

V letošním roce se garanti ceny rozhodli zapojit do hodnocení projektů také širokou veřejnost vytvořením nové Ceny veřejnosti. Již v průběhu března byly všechny přihlášené projekty představeny na sociální síti Archeologického ústavu AV ČR, Brno (FB ARÚB) a na webových stránkách Ceny (Web CZM). Hlasovat pro nejzajímavější projekt mohl kdokoliv prostřednictvím hlasovacího formuláře na platformě Survio, a to v průběhu dvou týdnů od 1. do 15. dubna 2023. Veřejnost mohla dát svůj hlas jednomu až třem projektům napříč kategoriemi – celkem se takto sešlo více než 1500 hlasů. S nejvyšším počtem 228 hlasů se umístil projekt *Koně a lidé: mezidruhová a mezioborová komunikace* autorek Věry Klontza a Romildy Nevěčné, přihlášený do akademické kategorie. Cílem projektu je propojit odbornou archeologickou a zooarcheologickou obec s aktivními jezdci, chovateli, trenéry, veterináři i amatérskými milovníky koní a společně přispět ke zlepšení péče o koně, komunikace mezi oběma druhy (lidmi a koňmi), zároveň rekonstruovat vývoj jezdeckých, chovatelských, medicínských a komunikačních praktik, přičemž popularizace současných archeologických metod a přístupů je stejně důležitou linií projektu. Vztah koně a člověka je pro archeologa velmi důležitým kulturním, historiotvorným vztahem: kůň byl po mnoho tisíciletí jedním z hlavních zdrojů energie. K využívání těchto zvířat (doprava, transport, lov, boj) byla nutná vysoká úroveň mezidruhové komunikace. Vytvořil se tak pevný vztah, který se dodnes vyvíjí. Tento proces je možné sledovat směrem do minulosti a jednou z hlavních součástí tohoto poznávání je právě archeologie coby jakýsi „interdisciplinární hub". Základem aktivit a prezentací autorek je ukázat historickou hloubku vztahu koně a člověka a demonstrovat jeho dílčí pozitivní i negativní prvky (např. péče o kopyta koní praktikovaná starověkými Řeky versus podkování; patologie vyplývající z časného obsedání; zátěžové patologie časté u středověkých koní; etruský *horsemanship*; empatický vztah žen a koní apod.). Téma vztahu koně a člověka je pro autorky nástrojem pro vysvětlení, jak se společnost postupně měnila (koně již nepotřebujeme jako pracovní sílu, zdroj energie) a že výlučně antropocentrická perspektiva studia historie a prehistorie vede k nedostatečným závěrům. Druhý nejvyšší počet hlasů s nevelkým rozdílem získala akce *Návrat do Býčí skály* (autorský kolektiv Pavlína Komínková, Marek Novák, Martin Golec, Zuzana Golec Mírová) a třetí příčku obsadil *Projekt Forlǫg* (viz výše).

Čtvrtý ročník Ceny přinesl opět zvýšené množství přihlášených projektů. Ukázal také jejich různorodost, která vede k určité nesourodosti při hodnocení v rámci stávajících kategorií. Hodnotící komise i garanti soutěže se shodli na nutnosti jejich redefinování, jež bude muset proběhnout již v průběhu tohoto kalendářního roku. Pro pátý ročník Ceny Zlatého mamuta se tedy chystá množství změn, které (snad) pozitivně motivují všechny popularizátory archeologie k dalšímu zapojení do soutěže. Všem vítězům gratulujeme a těšíme se na další popularizační aktivity na poli archeologie!

Literatura

FB ARÚB: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. [online]. In: *Facebook* [cit. 2023-05-26]. Dostupné z: https://www.facebook.com/Archeologicky.ustav.Brno.

Forlǫg 2022: *Projekt Forlǫg* – Reenactment a věda [online]. [cit. 2023-05-24]. DOI: 10.59500/forlog. Dostupné z: https://sagy.vikingove.cz/.

Hoch, A. (ed.) 2022: *Zmizelá Třebíč. Výpověď archeologie k dějinám města*. Třebíč: Městské kulturní středisko Třebíč, Muzeum Vysočiny Jihlava, p. o.

Komínková, P., Novák, M., Koudelka, M. 2022: *Moravské Švýcarsko Jindřicha Wankla*. Blansko: Muzeum Blanenska, p. o.

Kosarová, Z. 2022: Cena Zlatý mamut – výsledky 3. ročníku soutěže. *Přehled výzkumů* 63(1), 220–222. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_1_12_x.pdf.

Kosarová, Z., Kostrhun, P., Macháček, J. 2020: Druhý ročník Ceny Karla Absolona za popularizaci archeologie – Zlatý mamut. *Přehled výzkumů* 61(2), 199–202. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/61_2_07.pdf.

Pancíř, T. 2022: *Novobystřicko ve stínu druhé světové války*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné z: https://www.ff.jcu.cz/images/FF/fakulta/ustavy/archeologicky/projekty/novobystricko_ve_stinu_druhe_svetove_valky.pdf.

ParPraslenov Spotify: ParPraslenov. Podcast. In: *Spotify* [online]. © 2023 Spotify AB [cit. 2023-05-25]. Dostupné z: https://open.spotify.com/show/0rOS4VkucImogshpav0T9m.

Pár Praslenov FB: Pár Praslenov. In: *Facebook* [online]. [cit. 2023-05-25]. Dostupné z: https://www.facebook.com/ParPraslenov.

Po stopách minulosti 1: Po stopách minulosti: Novobystřicko ve stínu války. 1. část – Pohřbeno v minulosti. In: *Youtube* [online]. [cit. 2023-05-25]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Akg0uDKtdrI.

Po stopách minulosti 2: Po stopách minulosti: Novobystřicko ve stínu války. 2. část – Pohřbeno v podzemí. In: *Youtube* [online]. [cit. 2023-05-25]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=kTlmTy17Lq0.

Web CZM: *Zlatý mamut. Cena Karla Absolona za popularizaci archeologie* [online]. © 2023 Masarykova univerzita [cit. 2023-05-26]. Dostupné z: https://cenazlatymamut.cz/rocniky/rocnik-2022/hodnocene-projekty-2022.

Summary

Winners of the fourth Golden Mammoth Award

The winners of the Karel Absolon Award for the Popularisation of Archaeology, known as the Golden Mammoth (see Kosarová et al. 2020, Kosarová 2022), were announced for the fourth time at the Anthropos Pavilion of the Moravian Museum. Twenty-seven diverse projects covering the year 2022 participated in the competition.

In the academic category, the third prize was awarded to the *Forlǫg Project* by Tomáš Vlasatý (Fig. 1). The second place went to the publication *Moravské Švýcarsko Jindřicha Wankla* [*Jindřich Wankel's Moravian Switzerland*] by Pavlína Komínková, Milan Koudelka, Vlastislav Káňa, Marek Novák and Martin Golec (Komínková et al. 2022). Finally, the first prize in this category was awarded to the archaeological podcast *Pár praslenov* [*Fellowship of the Spindle Whorl*] hosted by Dušan Kováč, Miroslav Hronec and Tomáš Babura.

In the museum category, the third place was taken by the *Zmizelá Třebíč* [*Lost Třebíč*] project by Aleš Hoch and Martin Košťál (Fig. 2). The second prize was awarded to a well-thought-out year-long project of archaeological exhibitions named *Rok archeologických výstav v jičínském muzeu* [*A Year of Archaeological Exhibitions in the Jičín Museum*] by Veronika Dospíšilová, Veronika Knoblová, Lucie Novotná, Miroslav Pleska, Dominika Schmidtová and Jiří Unger. The first prize was awarded to the *Cyrilometodějské centrum a revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy* [*Cyril and Methodius Centre and Revitalisation of Great Moravian National Cultural Monuments*] project by Ivo Frolec, Tomáš Chrástek, Jitka Zpěváková, Jaroslav Bartík and Dana Menoušková (Fig. 3).

Only the first prize winners were announced in the student category this year with the winning project being *Prezentace archeologického výzkumu: Novobystřicko ve stínu války* [*Presentation of Archaeological Excavation: Nová Bystřice Region in the Shadow of War*] (Fig. 4).

The Public Choice Award has been introduced as a new contest category. The public could vote for any of the submitted projects through the Survio platform during a two-week voting period. The project that received the most votes – *Koně a lidé: mezidruhová a mezioborová komunikace* [*Horses and People: Interspecies and Interdisciplinary Communication*] by Věra Klontza and Romilda Nevěčná, was the winner.

Zdenka Kosarová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Petřkovická a Pavlovská venuše – uplynulo 70 let od objevné sezóny

Shodou příznivých okolností vydala výzkumná sezóna v roce 1953 Bohuslavu Klímovi hned dva nálezy miniaturních ženských figurek – venuší, a to na obou tehdy zkoumaných gravettských lokalitách (Klíma 1954; 1955). Obě jsou svým způsobem unikátní. Shodná je velikost a technika výroby, odlišný je materiál, tématika a radiometrické datování.

Nálezové okolnosti té první, Petřkovické (též Landecké nebo prostě Červené, výška 48 mm, obr. 1), reprodukuje protokol sepsaný dva dny po objevu (16. 7. 1953): „Dne 14. 7. pracovalo se v sondě B při zkoumání kulturní vrstvy, velmi bohaté a promísené zřejmě zbytky ohniště. Ve středu sondy byla čištěna mamutí stolička, připravovaná k vyzvednutí *en bloc*. V okraji sloupce byl patrný větší zlomek do černa spálené kosti. Kaluža, který na uhlík přišel, zavolal technického vedoucího výzkumu V. Gebauera, aby ho vyzvedl. Při odrýpnutí uhlíku uvolnila se větší hrudka kulturní vrstvy. Na jedné straně této hrudy byl patrný zpočátku nezřetelný zlomek krevele… Při dalším čištění se ukázalo, že jde o větší část ženské sošky, jíž chybí hlava a která je neúplná" (Klíma 1993, 13).

Hlava se však tehdy hledala marně. Následný stylistický a technologický rozbor i mikroskopická analýza povrchu totiž ukazují, že jde (a vždy šlo) o torzo, doslova v dnešním pojetí. Bazální i terminální část postavy šikmo přetínají dvě rovnoběžné foliační plochy, které jsou do kompozice vyváženě zabudovány. Podobně je tomu s chybějícím pravým prsem, neboť Vilém Gebauer (osobní sdělení) se tehdy obával, že jej snad při vyzvedávání poškodil nožem. Ale poloha prsu je ohlazena identicky s celkovým povrchem figurky a nadto byla „rámována" silnou rýhou, jako by autor chtěl alespoň lineárně nahradit chybějící objem.

Obr. 1. Petřkovická venuše, hematit, výška 48 mm. Foto M. Frouz.
Fig. 1. *The Petřkovice Venus, hematite, height 48 mm. Photo by M. Frouz.*

Obr. 2. Pavlovská venuše, mamutovina, výška 45 mm. Foto M. Frouz.
Fig. 2. *The Pavlov Venus, ivory, height 45 mm. Photo by M. Frouz.*

Už samotná volba materiálu je v rámci evropského paleolitu výjimečná. Protože analýza pomocí výbrusů by byla destruktivní, analyzoval nejprve V. Cílek (Cílek, Jarošová 2000) vzorky krevele z téže lokality a charakterizoval je jako jemnozrnný navětralý hematitový agregát s podřízeným obsahem goethitu, křemene a muskovitu. Jeho původ by A. Přichystal (2008) hledal ve šternbersko-hornobenešovském pruhu Nízkého Jeseníku nebo ve vrbenské skupině v Hrubém Jeseníku, ale v úvahu připadají rovněž glacigenní sedimenty Slezska.

Od chvíle, kdy se tvůrce figurky rozhodl vytvořit z prizmatického úlomku krevele ženskou postavu, začal záměrně vytvářet vybroušené plochy (dnešní pozorovatelé někdy hovoří o prehistorickém „kubismu“). Poté autor zdůraznil vybrané významy silnými rýhami – ve tvaru T či kříže v hýždích, ve tvaru Y v pubické oblasti, linie pasu a nepravidelné rámce kolem prsou. Vše je ryto hluboce, opakovanými vrypy do průřezu tvaru V.

Neméně výjimečná je tato miniatura svou tématikou a určitým napětím či dynamismem. Anatomické detaily, jako je bispinální zakřivení či horizontální záhyb hýždí, odpovídají dívce nebo mladé ženě, mírné vypnutí břicha má nejspíš vyjádřit časné stádium těhotenství. Svého času dokonce německý kolega argumentoval tím, že pojetí natolik originální musí být novodobým falzem. Redakce časopisu Archäologisches Korrespondenzblatt, které svůj článek předložil, jej však nepřijala.

Obr. 3. Petřkovice, výzkum 1995. Červeně zbarvená plocha v okolí nálezu figurky. Rozměr 170 × 120 cm. Foto J. Svoboda.
Fig. 3. *Petřkovice, excavation 1995. Red-coloured area in the vicinity of the figurine find. Size 170 × 120 cm. Photo by J. Svoboda.*

Druhá z jubilujících figurek, ta Pavlovská (výška 45 mm, obr. 2), zapadne do široké rodiny evropských venuší snáze. Materiálem byla běžně používaná mamutovina, celkové pojetí bývá statické, plné tvary kombinují oblé, kulovité nebo vejčité prvky, celek vyjadřuje klid a důstojnost zralé ženy. Přitom Pavlovská venuše nezapře obdobnou inspiraci klasickými tvary ženského těla jako venuše Věstonická, ať už jde o celkovou konturu, důraz na prsy a hýždě, hluboké rýhy ve tvaru T v pase a nohou a absenci pohlaví, její vyváženosti a elegance však nedosahuje.

V průběhu 70 let od těchto objevů terénní výzkum obou lokalit pokračoval, planigrafie sídlišť se doplňovala, a vyjasnila se tak i centrální poloha figurek v jejich sídelních kontextech (Svoboda, ed. 2008; Svoboda a kol. 2016). V Petřkovicích byla získána série radiokarbonových dat z období před 28–26 tisíci lety, v Pavlově (pro hlavní gravettskou vrstvu) před 31–29,5 tisíci lety (obojí calBP), takže vznik obou figurek odděluje několik tisíciletí. Dalším doplňkem byl v Petřkovicích objev červeně zbarvených ploch (170 × 120 cm; obr. 3), a to v dost těsném okolí nálezu ženské figurky. Dokládá to, že v centru sídliště se s drceným minerálním barvivem pracovalo, ať už byl účel těchto aktivit praktický nebo symbolický. Stvrzují to ostatně i další opracované úlomky krevele ze starších i nových výzkumů této lokality.

Literatura

Cílek, V., Jarošová, L. 2000: Železité horniny a minerální barviva z paleolitického sídliště v Petřkovicích u Ostravy. *Archeologické rozhledy* LII(1), 85–100. Dostupné také z: https://1url.cz/juLk3.

Klíma, B. 1954: Pavlov, nové paleolitické sídliště na jižní Moravě. *Archeologické rozhledy* VI(6), 721–728, 753–758, 831, 837. Dostupné také z: https://1url.cz/DuLkT.

Klíma, B. 1955: Výsledky archeologického výzkumu na tábořišti lovců mamutů v Petřkovicích, okr. Ostrava, v roce 1952 a 1953. *Časopis Slezského musea v Opavě* IV(1), 1–35.

Klíma, B. 1993: *Petřkovice u Ostravy. Preventivní výzkum paleolitické stanice v roce 1953.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX199300874 [cit. 2023-05-23]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-199300874.

Přichystal, A. 2008: Lithic raw materials. In: J. Svoboda (ed.): *Petřkovice. On shouldered points and female figurines.* The Dolní Věstonice studies 15. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology at Brno, 67–69.

Svoboda, J. A. (ed.) 2008: *Petřkovice. On shouldered points and female figurines*. The Dolní Věstonice studies 15. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology at Brno.

Svoboda, J., Novák, M., Sázelová, S. 2016: Pavlov I. Předběžné výsledky výzkumu v letech 2013–2015. *Přehled výzkumů* 57(1), 33–57. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_svoboda.pdf.

Summary

The Petřkovice Venus and the Pavlov Venus – 70 years since the discovery season

Two miniature female sculptures – Venuses – were discovered by Bohuslav Klíma during the 1953 excavation season at two important Gravettian sites, Petřkovice and Pavlov in the Czech Republic (Fig. 1, 2). This note commemorates the 70th anniversary of this discovery. It underlines parallels between the two figurines in terms of size and carving technique, as well as differences in material (hematite – ivory), individual age (young and dynamic girl – static matron) and dating (28–26 ky calBP at Petřkovice, 31–29.5 ky calBP at Pavlov).

Jiří Svoboda, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Ad senem senex de senectute scripsi[1]

Ubíhající čas nám přináší další jubilea, stále důstojnější a poznamenaná stále vyššími čísly. Jubileum dr. hab., PhDr. Lubomíra Šebely, CSc., významného badatele o eneolitu střední a východní Evropy, nám dává příležitost k úvahám o vědecké práci a odborné dráze, kterou jsme si zvolili. Dovoluji si to, protože cesty jubilanta i ty mé se již řadu let úzce prolínají.

Vše začalo v roce 1976 při vykopávkách u obce Bronocice (okres Kazimierza Wielka), které se pro polské neolitické badatele mé generace staly téměř kultovní událostí, a to nejen díky vědeckému významu tamních objevů, které byly skutečně zásadní. Pro nás, mladé účastníky „bronocické expedice", to byla – abych parafrázoval titul ze slavné trilogie Maxima Gorkého – jakási „naše univerzita", kde jsme svým způsobem doháněli resty ze studií. Naučili jsme se spolehlivě a zodpovědně pracovat v týmu a také sdílet s kolegy naše plány i naděje do budoucí kariéry. Probírali jsme to při každé příležitosti, zvláště při večerních hostinách. A bylo to vždy v mezinárodní společnosti. Kromě Poláků (hostitelů) byli v naší skupině Švédové, Američané, Kanaďané a jeden Čech – Luboš Šebela. A právě Luboš zanechal mezi členy expedice nejtrvalejší stopu, a to především díky svému zapojení do výzkumu, rozsáhlým znalostem evropského eneolitu a archeologie obecně, ale i díky své skromnosti a laskavosti. Možná mu tato mladická zkušenost pomohla o mnoho let později v nelehkém kolektivním úkolu zpracovat výsledky výzkumu osady Hlinsko u Lipníka nad Bečvou – moravské období lokality v Bronocicích (Šebela et al. 2007).

Obr. 2. Setkání Archéologie et Goblets v Budapešti – A. Přichystal, „zvoncovitý muž", J. Kopacz a L. Šebela, 2009. Foto E. Baniowska-Kopacz.

Fig. 2. *Meeting Archéologie et Goblets in Budapest – A. Přichystal, 'Bell Beaker man', J. Kopacz and L. Šebela, 2009. Photo by E. Baniowska-Kopacz.*

Obr. 1. V Naturhistorisches Museum ve Vídni – L. Šebela a A. Přichystal, 2008. Foto E. Baniowska.

Fig. 1. *In Naturhistorisches Museum in Vienna – L. Šebela and A. Přichystal, 2008. Photo by E. Baniowska.*

Má první návštěva Moravy koncem 70. let (na Lubošovo pozvání) byla velmi poučná, jelikož moje předchozí znalosti o archeologii této země byly odvozeny z četby knihy „Pravěké Československo" od Jana Filipa (1948), která byla za mých studentských časů povinná. Pro fascinaci moravskými nálezy to bylo dostačující, ale pro seriózní výzkum již nikoliv. S Lubošem jsme navštívili několik moravských muzeí a prohlédli si řadu archeologických sbírek, především z období eneolitu. Tehdy jsme se také rozhodli spojit naše síly k realizaci společných projektů, respektive mé znalosti o kamenné industrii z přelomu doby kamenné a bronzové a dokonalý přehled L. Šebely o tehdejší kulturní situaci v západní části karpatského pásma, z čehož také později vznikly naše studie o štípané industrii moravské větve kultury se šňůrovou keramikou (Kopacz, Šebela 1992a; 1992b).

Významnou událostí v prostředí mladých polských badatelů eneolitu a doby bronzové se v posledních dvou desetiletích minulého století staly tzv. „Semináře profesora Jana Machnika".

Obvykle se pořádaly jednou ročně (někdy dvakrát), hlavně v zimě, v klasicistním paláci v Igołomii u Krakova. Právě mladí archeologové (starší nebyli diskriminováni ani zvýhodňováni) zde měli příležitost prezentovat své objevy a koncepty, někdy velmi odvážné a kontroverzní. Důležitou roli na seminářích sehrál právě Lubomír Šebela, který býval zpočátku (v 80. letech) jediným zahraničním účastníkem. Jeho projevy se soustředily především na jižní variantu kultury se šňůrovou keramikou, velmi specifickou svou vazbou na prostředí Karpatské kotliny, a na toto téma byl nezpochybnitelnou autoritou, což se později mimo jiné potvrdilo v jeho zásadní pramenné práci věnované výše uvedené problematice (Šebela 1999). Posléze se k naší igołomské skupině přidali další hosté ze zahraničí, kteří, ač ještě ve „vývojovém věku", dokázali od svých učitelů převzít kormidlo výzkumu eneolitu a starší doby bronzové v pásmu Západních Karpat – Jozef Bátora, Petr Dvořák, Jaroslav Peška a především Antonín Přichystal, petrograf a předchůdce moderního výzkumu pravěkých kamenných surovin ve střední a východní Evropě. Tehdy mezi námi byly navázány skutečně úzké vědecké kontakty, které měly brzy přinést ovoce, v podobě zpracování kamenných surovin štípané industrie protoúnětické kultury na Moravě (Kopacz, Šebela 1998) a prvního pokusu o syntetický přístup ke kamenným industriím z přelomu výše uvedených epoch na tomto území (Kopacz, Šebela 2000).

Počátek 21. století upozornil české a polské badatele eneolitu a počátku doby bronzové na problémy kultury zvoncovitých pohárů. Hlavním fórem pro konfrontaci specialistů v této oblasti byly každoroční konference pořádané v různých evropských městech mezinárodním sdružením Archéologie et Goblet, soustředěné kolem Laboratoire d´archéologie préhistorique et anthropologie Ženevské univerzity. Pro naši skupinu to byla příležitost „vplout do širších vod". Své úspěchy jsme prezentovali v mezinárodní skupině vědců, pocházejících především ze zemí západního Středomoří – velmi kompetentních a vědomých si své hodnoty a hodnoty pramenů, které mají k dispozici. Česko-polské příspěvky, společně připravené a prezentované, byly obvykle následně publikovány v pokonferenčních publikacích (např. Kopacz, Přichystal, Šebela 2008).

Náš „starý" tým, později posílený o Ing. Petra Škrdlu, Ph.D., DSc., a další badatele, se zavázal prostudovat všechny dostupné soubory štípané kamenné industrie z Moravy, a to od mladšího eneolitu až po začátek doby bronzové. Tehdy napsané knihy (Kopacz, Šebela 2006; Kopacz et al. 2009; 2014) se rodily především

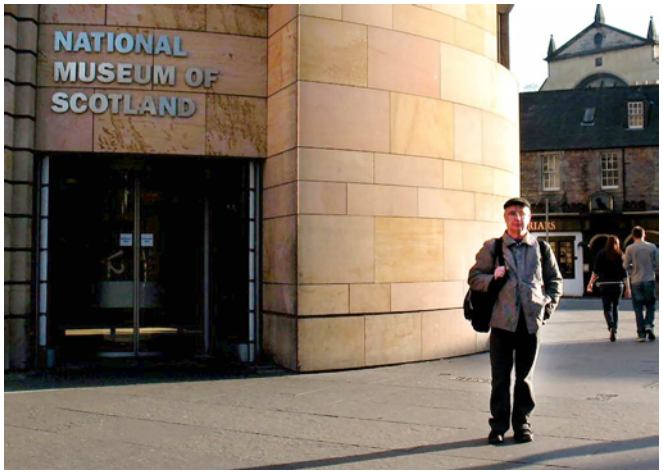

Obr. 3. Setkání Archéologie et Goblets v Edinburghu, 2010. Foto J. Kopacz.
Fig. 3. *Meeting Archéologie et Goblets in Edinburgh, 2010. Photo by J. Kopacz.*

Obr. 4. V pohodlí domova, Moravany, 2011. Foto E. Baniowska-Kopacz.
Fig. 4. *At the cozy home hearth, Moravany, 2011. Photo by E. Baniowska-Kopacz.*

v bývalém sídle Archeologického ústavu v městské části Brno-Královo Pole, a to v atmosféře kamarádství, nasazení a plného partnerství. Je to jeden z nejvýznamnějších zážitků celé mé kariéry.

Dokončené projekty upevnily pozici Lubomíra Šebely v polské archeologii. To se odrazilo také v jeho habilitačním řízení na univerzitě v Rzeszówě, které skončilo v roce 2015 udělením titulu dr. hab. Habilitační práce L. Šebely o kulturních proměnách na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě ve světle kamenných industrií je shrnutím jeho mnohaleté činnosti na tomto poli (Šebela 2016).

V roce 2015 vyšel rozsáhlý článek korunující a zároveň uzavírající dlouhodobou institucionální spolupráci mezi Archeologickým ústavem Brno a partnerským Archeologickým a etnologickým ústavem Polské Akademie věd ve výzkumu problematiky pozdních štípaných industrií (Kopacz et al. 2015). Právě v tom roce skončilo mé působení v ústavu, s nímž jsem byl spojen od počátku 70. let, a žádný další pracovník v této linii nepokračoval. *C´est la vie*, řekli by naši francouzští kolegové.

Vzpomínky na minulost by však měly vždy končit optimisticky. V tomto případě je nutné vzpomenout projekt Stránská skála. „Stará garda" (Jerzy Kopacz, Antonín Přichystal, Petr Škrdla a Lubomír Šebela), posílena badateli mladé generace (Jaroslav Bartík, Damian Wolski a další), se opět spojila, aby dosáhla společného cíle. Úkol byl splněn v plném rozsahu a včas (Kopacz ed. 2019).

Do jaké míry naše práce ovlivní následující vývoj bádání o eneolitu a počátcích doby bronzové na Moravě, v Polsku či jinde, můžeme jen spekulovat. Rozhodující hlas v této věci patří našim nástupcům.

Milý jubilante, gratuluji ti k dosaženým úspěchům a přeji ti zdraví a další úspěchy, protože nikdy nepřestáváš být badatelem a objevitelem. Děkuji také za roky naší spolupráce, cestování, vědeckých dobrodružství a mnoho společně vypitých vín.

Jurek

Poznámka

1. Marcus Tullius Cicero, *De Amicitia*.

Literatura

Filip, J. 1948: *Pravěké Československo. Úvod do studia dějin pravěku*. Praha: Společnost přátel starožitností.

Kopacz, J. (ed.) 2019: *The end of the Stone Age on the Stránská Skála Hill in Brno – Lithic Production or "Optimalization"?* Rzeszów, Brno: Wydawnictwo Universytetu Rzeszowskiego, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2008: Bell Beaker Lithic Industry in Moravia. In: M. Baioni et al. (eds.): *Bell Beaker in Everyday Life. Proceedings of the 10th Meeting "Archéologie et Goblets"(Florence – Siena – Villanuova sul Clisi, May 12-15, 2006)*. Millenni. Studi di archeologia preistorica 6. Firenze: Museo Fiorentino di Preistoria "Paolo Graziosi", 275–269 .

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2009: *Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context*. Kraków, Brno: Polska Akademia Umiejętności, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2015: L´industrie tailleé campaniforme dans son milieu oriental. La Moravie, la Bohême et la question du « reflux migratoire ». *Acta Archaeologica Carpathica* L, 35–67.

Kopacz, J., Šebela, L. 1992a: Analyse der Spaltindustrie und ihr Beitrag zur chronologischen Gliederung der mährischen Schnurkeramikkultur. In: M. Buchvaldek, Ch. Strahm (eds.): *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-Symposium 1990*. Praehistorica XIX. Praha: Univerzita Karlova, 109–116.

Kopacz, J., Šebela, L. 1992b: Chipped Stone Industries of the Moravian Corded Ware Culture. *Przegląd Archeologiczny* 39, 67–85.

Kopacz, J., Šebela, L. 1998: Chipped Stone Material of the Proto-Únětice Culture in Moravia. *Przegląd Archeologiczy* 46, 37–55.

Kopacz, J., Šebela, L. 2000: Moravia at the Turn of the Stone and Bronze Ages in the Light of Stone Material. In: S. Kadrow (ed.): *A Turning of Ages. Im Wandel der Zeiten. Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on His 70th Anniversary*. Kraków: Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences, 313–335.

Kopacz, J., Šebela, L. 2006: *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich*. Kraków, Brno: Polska Akademia Umiejętności.

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and in the Adjacent Part of Silesia (Catalogue)*. Fontes Archaeologie Moravicae Tomus XXIII. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky v Brně.

Šebela, L. 2016: Kulturní proměny na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě a mimo ni ve světle kamenné štípané industrie. *Přehled výzkumů* 57(1), 87–121.

Šebela, L., Pavelčík, J., Beneš, J., Dočkalová, M., Furholt, M., Gregor, M., Kratochvíl, Z., Komárková, V., Nývltová Fišáková, M., Opravil, E., Přichystal, A., Schenk, Z., Škrdla, P. 2007: *Hlinsko. Výšinná osada lidu badenské kultury*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 32. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Summary

Ad senem senex de senectute scripsi

This is a brief retrospection on many years of cooperation between Dr. hab. PhDr. Lubomír Šebela, CSc., and Polish archaeologists in joint projects on chipped lithic industries from the Eneolithic and the turn of the Stone and Bronze Ages in Moravia and adjacent parts of East Central Europe. Emphasized are his achievements in the field of the Bell Beaker studies and his contribution to activities of the Archéologie et Goblet association.

Jerzy Kopacz, Kraków

Lubomír Šebela sedmdesátníkem

V letošním roce vstoupil do řad sedmdesátníků dlouholetý vědecký pracovník Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (dále ARÚB), dr. hab. PhDr. Lubomír Šebela, CSc. Narodil se 20. 2. 1953 v Brně, avšak své dětství strávil v Popůvkách u Brna. Když mu bylo 16 let, přestěhoval se s rodiči do Moravan, které se staly jeho dlouholetým domovem (obr. 1), kde žije dodnes. Ačkoliv jsem se velmi rád ujal možnosti editovat u příležitosti Lubošova jubilea speciální číslo *Přehledu výzkumů*, stál přede mnou nelehký úkol, a to shrnout tak bohatou profesní kariéru, kterou jsem měl ovšem možnost z blízka pozorovat až v poslední dekádě. Proto jsem se rozhodl požádat o pomoc někoho povolanějšího, a kdo jiný by jím mohl být, než prof. Antonín Přichystal, který jako kolega a blízký přítel zažil Lubošovu kariéru takřka od samotných začátků. Rozhodli jsme se proto připomenout oslavencovu vědeckou dráhu společně formou vzpomínek dvou přátel ze dvou různých generací.

(*JB*)

Hlavní mezníky v odborné kariéře

1977:	ukončení studia na FF UJEP (dnes Masarykova univerzita) v Brně
1978–1979:	studijní pobyt na FF Univerzity Karlovy v Praze
1980:	odborný pracovník Okresního muzea Brno-venkov v Ivančicích
1981–1982:	stážista ARÚ ČSAV v Brně (udělen titul PhDr.)
1983–1986:	interní aspirant ARÚ ČSAV v Brně
1987:	odborný pracovník ARÚ ČSAV v Brně (obhajoba kandidátské disertace – CSc.)
1988–2004:	vědecký pracovník ARÚ ČSAV (od 1. 1. 1993 ARÚ AV ČR) v Brně
2004–2017:	vedoucí výzkumný pracovník, vedoucí Oddělení moravskoslezského pravěku ARÚB
2018:	odchod do důchodu

Obr. 1. Návštěva u Šebelů v Moravanech v roce 1985. Zleva sedí V. Přichystalová, A. Přichystal, L. Šebela ve svém kožichu z nutrií, Z. Otavová a před nimi převážně jejich děti. Fotoarchiv A. Přichystala.

Fig. 1. *Visiting the Šebela family in Moravany in 1985. From the left V. Přichystalová, A. Přichystal, L. Šebela in his nutria fur coat, and Z. Otavová, with the children in front of them. Photo archive of A. Přichystal.*

Diplomová práce

Šebela, L. 1977: *Historický vývoj lidu se šňůrovou keramikou na Moravě. Díl I–III.* Rukopis uložený v knihovně Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Kandidátská disertace

Šebela, L. 1986: *Postavení kultury se šňůrovou keramikou v moravském eneolitu a její vztah k vývoji v Karpatské kotlině. Díl I–III.* Rukopis uložen v knihovně Archeologického ústavu AV ČR Brno, v. v. i.

Habilitace

Na základě souboru 18 prací reprezentujících problematiku *Przemiany kułturowe na przełomie epok kamienia i brązu na Morawach i wokół Moraw w świetle przemysłów krzemieniarskich* byl rozhodnutím Rady fakulty Sociologie a historie Univerzity v Rzeszówě (Polsko) L. Šebelovi udělen 18. března 2016 titul *Doktora habilitowanego* (Docenta) v oblasti humanitních věd v oboru archeologie se specializací pravěká archeologie.

Grantové projekty

1996–1998: člen řešitelského týmu, projekt Ministerstva kultury ČR *Výzkum a evidence archeologických kulturních památek a nálezů v oblasti vodního díla Nové Mlýny, okr. Břeclav* (PK96P03OPP013)

2002–2006: řešitel projektu GA AV ČR *Pozdní eneolit na Moravě: soupis pohřebišť KZP na Moravě* (*GA AV IAA8001202*)

2003–2005: řešitel projektu GA ČR *Výšinná osada lidu badenské kultury v Hlinsku u Lipníku nad Bečvou* (*GA ČR GA404/03/0758*)

2007–2011: řešitel projektu GA AV ČR *Pozdní eneolit na Moravě v kontextu pravěkého vývoje střední Evropy* (*GA AV IAA800010705*).

Regionální projekty AV ČR

2018: Regionální projekt AV ČR s Muzeem Komenského v Přerově, p. o., (Olomoucký kraj) – *Rekonstrukce fyzické podoby a životních podmínek obyvatelky opevněné osady z pozdní doby kamenné u Hlinska s využitím přírodních metod.*

Mezinárodní projekty

1992–2001: za Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., spolu se Stanislavem Stuchlíkem a Ivem Rakovským řešitelem programu dlouhodobé mezinárodní spolupráce, *Paleometalurgie der Kupferzeit und frühe Bronzezeit Mitteleuropas* (společně s Universität des Saarlandes in Saarbrücken a Univerzitou Karlovou)

1993–2002: za Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., řešitelem společného česko-polského projektu v rámci mezinárodní dohody o vědecké spolupráci, *Chipped Stone Industries – Pozdně eneolitická štípaná industrie na Moravě a její vztah k sousedním oblastem* (společně s Polska Akademia Nauk, Kraków)

2003–2008: za Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., řešitelem společného česko-polského projektu v rámci mezinárodní dohody o vědecké spolupráci, *Chipped Stone Industries of the Moravian Bell Beaker Culture of the Central European Background* (společně s Polska Akademia Nauk, Kraków)

od roku 2007: za Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., řešitelem společného česko-polského projektu v rámci mezinárodní dohody o vědecké spolupráci, *Kultura zvoncovitých pohárů ve střední Evropě ve světle kamenné štípané industrie* (společně s Polska Akademia Nauk, Kraków)

2009–2014: za Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., řešitelem společného česko-polského projektu v rámci mezinárodní dohody o vědecké spolupráci, *L´art gravettien de la Moravie du Sud dans son context archéologique* (společně s Polska Akademia Nauk, Kraków)

Přehled nejvýznamnějších výzkumů:

Ivančice (1980) – Sbor Jednoty bratrské (16. a první čtvrtina 17. století).

Hulín (1988–1989) – sídliště věteřovské skupiny a hrob kultury se šňůrovou keramikou.

O celoživotní spolupráci archeologa a geologa

Jak se vlastně kolega Šebela dostal k archeologii? Jak znám z jeho vyprávění, první kontakty s archeologií se uskutečnily ve druhé polovině 60. let minulého století, když se jako žák Základní školy ve Střelicích u Brna zúčastnil školního výletu do Kralic, kde si prohlédl i zbytky slavné kralické tvrze. Tam se díky výzkumům dr. Vlasty Fialové z Moravského zemského muzea podařilo prokázat existenci tiskařské dílny, v jejíž blízkosti byl vybudován Památník Bible kralické. Když pak čekali na zpáteční vlak do Brna, dala se s ním do hovoru nějaká paní, ze které se později vyklubala právě dr. Fialová. Rozhovor s ní byl pro něj nesmírně podnětný, neboť v době svého působení v Ivančicích v roce 1980 realizoval záchranný archeologický výzkum v areálu bývalého ivančického bratrského sboru, čímž navázal na její výzkumné aktivity z dřívějších let. Další etapa seznamování s archeologií se odehrála v době gymnaziálních studií, neboť o letních prázdninách pracoval jako brigádník na archeologickém výzkumu v Mikulčicích. Získané zkušenosti a láska k historii ho přivedly k tomu, že se v roce 1972 přihlásil ke studiu historie a archeologie na brněnské univerzitě a byl přijat.

S Lubošem a jeho spolužáky jsem se seznámil až v letech 1974–1975, kdy jsem vedle svého studia geologie navštěvoval navíc některé přednášky z archeologie na FF UJEP (dnešní MU) v Brně. Prakticky všichni z jeho ročníku se později stali v oboru

Obr. 2. Návštěva Krahuletzmuseum v Eggenburgu (Dolní Rakousko) v roce 2009. Zleva J. Kopacz, A. Přichystal a L. Šebela. Fotoarchiv A. Přichystala.

Fig. 2. *Visiting the Krahuletzmuseum in Eggenburg (Lower Austria) in 2009. From the left: J. Kopacz, A. Přichystal and L. Šebela. Photo archive of A. Přichystal.*

známými osobnostmi: Ivo Rakovský, Jiří Kohoutek, Jana Langová, Kateřina Geislerová. Jarmila Bednaříková přešla na klasickou archeologii, Alena Krejčová pracovala po absolutoriu mimo obor. Tento ročník bohatě potvrdil slova prof. V. Podborského, že brněnská archeologie je prestižní obor a nemůže ji vystudovat jen tak každý.

Luboš už jako student pochopil, jaká množství objektivních dat se skrývají v určení kamenných surovin a zejména jejich provenience. Systematicky jsme proto začali spolupracovat v době jeho interní aspirantury na Archeologickém ústavu ČSAV v Brně, neboť zpracovával kamenné artefakty kultury se šňůrovou keramikou na Moravě a ve Slezsku. Musel jsem obdivovat jeho urputnost, s jakou získával materiály uložené v mnoha moravských a slezských muzeích. Protože výpůjčky desítek kamenných sekeromlatů by byly velmi obtížné, s mikroskopem jsme objížděli jednotlivé instituce. Jeho tatínek nám se svým autem dělal taxikáře a trpělivě čekal mnoho hodin, až náš výzkum skončil, aby nás zase odvezl zpět do Brna. Výsledek ale nepochybně stál za to – vznikl ke svému datu vyčerpávající katalog artefaktů kultury šňůrové keramiky na Moravě a přilehlém Slezsku, který byl publikován ve Fontes Archaeologiae Moravicae XXIII a dodnes patří k vyhledávaným dílům (viz níže v Dosavadní bibliografie Lubomíra Šebely: Šebela 1999).

Ještě jako student archeologie se Luboš dostal do Krakova, kde se seznámil s řadou studentů či začínajících archeologů, jako byl Jerzy Kopacz, Piotr Wlodarczak, Pawel Jarosz, Krzysztof Tunia, Krzysztof Sobczyk a Andrzej Pelisiak. Kontakty s nimi narůstaly často v dlouhodobé spolupráce, které vyvrcholily zhruba od roku 2006, kdy jsme byli každoročně zváni na pravidelné semináře profesora Jana Machnika, legendy polské archeologie. Semináře se odehrávaly v nádherném panském sídle z počátku 19. století ve vesnici Igołomia severně od Krakova. Budova tohoto paláce, v podstatě malého zámečku v neoklasicistním stylu, je obklopená rozsáhlým parkem a v současnosti patří Institutu etnologie a archeologie Polské akademie věd. Na neobyčejně plodné neformální diskuse zaměřené na neolit až časnou dobu bronzovou se sjížděli archeologové z celého Polska a my jsme do nich přispívali poznatky z českých zemí. Časově byly semináře velmi specifické, začínalo se pozdě odpoledne, až se pan profesor prospal po obědě, aby pak běžně trvaly až do půlnoci. Po ukončení semináře jsme pak byli další den s Lubošem pravidelně zváni do bytu profesora Machnika v Krakově na oběd a přátelské posezení. Tak mezi nimi vzniklo skutečně velké přátelství, které trvá dodnes, neboť pokud se nemohou navštívit osobně, tak si alespoň pravidelně telefonují.

Obr. 3. Lubomír Šebela, Jaroslav Bartík a jejich tým na „dokopné“ po výzkumu na Stránské skále v roce 2016. Fotoarchiv J. Bartíka.

Fig. 3. *Lubomír Šebela, Jaroslav Bartík and their team after the last day of excavation at the Stránská skála site in 2016. Photo archive of J. Bartík.*

Spolupráci s polským archeologem J. Kopaczem a geologem A. Přichystalem (obr. 2) pak Luboš Šebela zúročil jako žádný jiný český archeolog vydáním čtyř polsko-českých monografií. Souviselo to nepochybně s materiální podporou nejen mateřské organizace, to jest Archeologického ústavu AV ČR v Brně, ale i Polské akademie umění reprezentované právě profesorem Machnikem. První kniha vyšla v polštině a byla zaměřena na štípanou industrii starší doby bronzové na Moravě (Kopacz, Šebela 2006), následovalo zpracování kamenné štípané industrie kultury zvoncovitých pohárů na Moravě (Kopacz et al. 2009), štípaná industrie mladšího eneolitu na Moravě a v českém Slezsku (Kopacz et al. 2014). Vyvrcholením bylo řešení společného polsko-českého projektu zaměřeného na rohovce Stránské skály a podporovaného grantem od Polské akademie umění, do něhož se zapojili další čeští i polští kolegové a o němž se zmiňuje níže J. Bartík. Řešení projektů a vydání knih bylo doprovázeno někdy komplikovaným cestováním do Krakova a později do Rzeszówa, prezentacemi před různými komisemi a samozřejmě mnoha zážitky.

V trojici J. Kopacz, A. Přichystal a L. Šebela jsme se vícekrát zapojili do rozsáhlého evropského programu cíleného na studium a rozšíření kultury zvoncovitých pohárů v Evropě, když jsme o moravských zvoncovitých pohárech a štípané industrii přednášeli na celoevropských konferencích, tzv. „*Beaker Days*“ (Poznaň 2002, Florencie 2008, Budapešť 2009, Edinburgh 2010, Poio – Santiago de Compostela 2011, Bratislava – Vídeň 2014).

Z moravských eneolitických lokalit, na které se L. Šebela soustředil, je potřeba zmínit po mnoha stránkách unikátní výšinné hradisko Hlinsko u Lipníka nad Bečvou. To po dlouhou dobu zkoumal J. Pavelčík, ale už neměl sílu na jeho souhrnné zpracování a některé jeho představy neodpovídaly současnému stavu poznání. Monografické zpracování provedl tým specialistů pod vedením L. Šebely, byla to akce velmi náročná a citlivá zároveň, neboť J. Pavelčík byl rovněž členem autorského kolektivu.

Rád bych také zdůraznil příspěvky kolegy Šebely do mnoha monografií týkajících se dějin obcí a měst. Začít musím u jeho domovských Moravan (Přichystal, Šebela 1989), kde byl vedoucím autorského kolektivu, dále to byly kapitoly o neživé přírodě a pravěkém osídlení, které jsme spolu napsali pro obec Otmarov (*Šebela* 2003a) a město Polná ještě dohromady s A. Francem (Přichystal et al. 1992). Luboš je autorem kapitol o pravěkém a raně historickém osídlení Blučiny (Šebela 1994b; 1994c), s kronikářem J. Střechou sepsali dějiny Popůvek (Střecha, Šebela 1999), podílel se na kapitole o pravěkém a raně historickém osídlení Ivančic (*Šebela* 2002a), je autorem kapitoly o pravěkém osídlení Jinačovic (*Šebela* 2009), tuto kapitolu připravil také pro Ratíškovice (Šebela 2010a), rovněž pro město Hulín (Šebela 2014) a jeho příměstské části Záhlinice a Chrášťany (Šebela 2016b), dále pak pro Žalkovice (Šebela 2019) a město Morkovice-Slížany (Šebela 2022b). V tisku jsou dějiny města Židlochovice (Šebela et al. 2023), kde je kapitola týkající se pravěkého a středověkého osídlení regionu, kterou napsal L. Šebela společně s T. Zemanem a M. Dejmalem.

To vše doplňuje množství publikací a zpráv, které dotvářejí jeho bibliografii. Oblíbené archeologii doslova zasvětil svůj život a charakteristické povahové rysy oslavence lze shrnout slovy pracovitost a vytrvalost. On osobně si velmi cení, že při přebírání habilitačního dekretu v roce 2016 na Univerzitě v Rzeszówě zdejší rektor v úvodním slově velmi kladně hodnotil právě jeho zásluhy o regionální archeologii.

(*AP*)

O spolupráci dvou archeologů různých generací

S Lubošem jsem se seznámil na jaře 2011, když sháněl dobrovolníky z řad studentů archeologie na menší záchranný výzkum orbou narušeného objektu na Stránské skále. Tehdy, když mě

Obr. 4. Lubomír Šebela při diskuzi v rámci odborné komise svolané u příležitosti výzkumu objektu kultury zvoncovitých pohárů v poloze Stránská skála IV v roce 2016. Fotoarchiv J. Bartíka.

Fig. 4. *Lubomír Šebela during a discussion of the archaeological commission convened on the occasion of the excavation of the Bell Beaker feature at the Stránská skála IV site in 2016. Photo archive of J. Bartík.*

Petr Škrdla před budovou Archeologického ústavu na Královopolské představoval a já s nadšením na nabídku kývnul, jsem ještě netušil, že výzkum této nesmírně zajímavé lokality se mi stane po mnoho dalších let osudným. Výzkumu se nás tenkrát zúčastnilo šest a dodnes si vybavuji naše nadšení, když nás poté Luboš za odměnu pozval na bohaté pohoštění do jeho oblíbeného bufetu. Jeho pohostinnost a empatická snaha o prokázání vděčnosti lidem, kteří mu pomáhali v terénu, se později prokázala ještě mnohokrát, když neoblomně zaplatil úhradu za celý stůl (obr. 3). Vybavuji si i vzpomínku na první rozhovor, který začal slovy „Odkud jsi?“ a po mé odpovědi „z Jemnice“ jsem se dostal opět ke slovu až za dalších deset minut, které vyplnil poutavý příběh o polozapomenutém nálezu silicitové sekery z Police u Jemnice.

Díky mým častým návštěvám Archeologického ústavu jsem se dostával Lubošovi postupně tak nějak do povědomí, až nakonec v roce 2015 přišla nabídka účastnit se mezinárodního polsko-českého projektu, který připravoval se svými dlouholetými spolupracovníky J. Kopaczem, A. Přichystalem a P. Škrdlou. Mezi lety 2016–2019 se pak projekt „*The End of the Stone Age on the Stránská skála Hill in Brno – Lithic Chipped Production or Optimalization?*“ opravdu uskutečnil. Byla to léta, kdy se naše setkání výrazně zintenzivněla a přinesla mi spoustu krásných vzpomínek a veselých historek, jak z výzkumu na Stránské skále (obr. 4), tak ze zahraničních cest do Polska, kam jsme pravidelně jezdili prezentovat průběžné výsledky projektu. Díky řadě nabytých zkušeností a mnoha novým kontaktům mi tak Luboš a jeho nejbližší spolupracovníci svým způsobem otevřeli dveře do vědeckého světa. S Lubošem nás pak pojí dohromady i řada publikačních výstupů, a to jak článků a kapitol v monografii věnovaných problematice exploatace a využívání rohovců typu Stránská skála, tak i několik menších statí, jež jsme po mém nástupu do Slováckého muzea, p. o., věnovali některým eneolitickým nálezům z Uherskohradišťska. Byli to právě Luboš, Petr Škrdla a Antonín Přichystal, kteří ve mně skrze desítky podnětných diskuzí při dlouhých cestách z Polska, udržovali nadšení pro výzkum kamenných industrií a všeobecně staršího pravěku, které místy narušovaly některé poutavé chronologicky mladší objevy ze záchranných výzkumů. Zcela jistě pak nejsem jediný, koho Luboš fascinoval svoji erudicí a obrovským přehledem zejména středoevropského eneolitu a starší doby bronzové a koho motivoval či jinak inspiroval ve vlastním výzkumu.

Některé řádky mohou možná vyznít, že jsem se poněkud odklonil od jubilantových vědeckých úspěchů a více řešil své pocity a vzpomínky. Pevně ale věřím, že Luboš prohlédne můj záměr, mu touto volnější formou za všechno poděkovat a vykreslit ho jako obdivuhodného badatele, disponujícího vždy vlastním názorem, ale také jako vždy laskavého a přívětivého člověka, ochotného kdykoliv podat pomocnou ruku spolu s jeho oblíbenými slovy „Ale beze všeho!“.

(*JB*)

Milý Luboši, gratulujeme ti k Tvému životnímu jubileu a od srdce přejeme pevné zdraví, pohodu a dostatek sil ke splnění Tvých dosud neuskutečněných snů a také ke zdárnému dokončení rozpracovaných projektů.

Summary

Lubomír Šebela turns 70

The long-time researcher of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno and specialist in the Eneolithic and the Early Bronze Age, Dr. hab. PhDr. Lubomír Šebela, CSc., celebrated his 70th birthday this year. He was born on 20th February 1953 in Brno but spent his childhood in Popůvky u Brna. As a 16-year-old, he moved with his parents to Moravany, which became their home for many years and where he still lives. With this article, we would like to recall Lubomír's successful scientific career in the form of memories of two friends from two different generations.

Jaroslav Bartík, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Antonín Přichystal, Ústav geologických věd, Přírodovědecká fakulta MU

Dosavadní bibliografie Lubomíra Šebely

Monografie

1985

Ondráček, J., Šebela, L. 1985: *Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově.* Studie Muzea Kroměřížska '85. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska v Kroměříži.

Šebela, L., Vaněk, J. 1985: *Hromadný nález ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích (přelom 16. a 17. století).* Ivančice: Okresní muzeum Brno-venkov se sídlem v Ivančicích.

1999

Střecha, J., Šebela, L. 1999: *650 let obce Popůvky. 1349–1999.* Popůvky: Obecní úřad Popůvky.

Šebela, L. 1999: *The Corded Ware culture in Moravia and in the adjacent part of Silesia (Cataloque).* Fontes Archaeologie Moravicae XXIII. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/The_Corded-_Ware_Culture_in_Moravia.pdf.

2006

Kopacz, J., Šebela, L. 2006: *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich.* Kraków, Brno: Polska Akademia Umiejętności.

2007

Šebela, L. a kol. 2007: *Hlinsko. Výšinná osada lidu badenské kultury.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 32. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Hlinsko_2007.pdf.

2009

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L., Matějíčková, A. 2009: *Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context*. Brno, Kraków: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Polska Akademia Umiejętności.

2014

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2014: *Lithic Chipped Industry of the young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 46. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

2019

Baniowska-Kopacz, E., Bartík, J., Kopacz, J., Kulbieda, D., Lityńska-Zając, M., Nývltová Fišáková, M., Přichystal, A., Rauba-Bukowska, A., Šebela, L., Škrdla, P., Wolski, D. 2019: *The end of the Stone age on the Stránská skála Hill in Brno – lithic production or "optimalization"?* Collectio Archaeologica Ressoviensis XLI. Rzeszów, Brno: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

2020

Šebela, L., Přichystal, A. 2020: *Silicite Axes in Moravia, Czech Silesia and Bohemia*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 65. Brno: Czech Academy of Sciences, Institutes of Archaeology, Brno.

Studie, články, zprávy

1973

Šebela, L., Koštuřík, P. 1973: Archeologické nálezy z Moravan (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1972, 101, 182. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_17_1972.pdf.

1976

Šebela, L. 1976: Starší šňůrová keramika na Moravě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 20–21, 1975–1976, 219–229. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/108849.

Weber, Z., Šebela, L. 1976: Některé fyzikální parametry neolitické keramiky. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 20–21, 1975–1976, 249–255. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/cs/node/10634.

1978

Šebela, L. 1978: Kostrový šňůrový hrob z Kyjova-Nětčic (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 1976, 24–25, obr. 16. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_21_1976.pdf.

1979

Šebela, L. 1979: Příspěvek k poznání šňůrové kultury na Kroměřížsku. *Studie Muzea Kroměřížska*, '79, 43–58.

1981

Šebela, L. 1981a: Die mährische Schnurkeramik und die Frühbronzezeit. *Slovenská archeológia* XXIV(1), 181–187. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1981_1.pdf.

Šebela, L. 1981b: Ein Forschungsüberblick zur mährischen Schnukeramik. *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 64, 177–188. DOI: 10.11588/jsmv.1981.1.83818. Dostupné také z: https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/jsmv/article/view/83818.

1982

Šebela, L., Vaněk, J. 1982: Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích. *Vlastivědný věstník moravský* XXXIV(2), 201–206.

1983

Šebela, L. 1983a: Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Vyškova (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 1981, 24–25, obr. 18:5–7. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_26_1981.pdf.

Šebela, L. 1983b: Hrob kultury zvoncovitých pohárů ze Želešic. *Přehled výzkumů* 1981, 28–29. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_26_1981.pdf.

Šebela, L. 1983c: Hrob nitranské skupiny z Drahlova (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 1981, 30–31. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_26_1981.pdf.

Šebela, L. 1983d: Prähistorische Funde aus Želešice. *Přehled výzkumů* 1981, 17. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_26_1981.pdf.

Šebela, L., Přichystal, A. 1983: Eneolitický sekeromlat z Brna-Líšně (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 1981, 32. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_26_1981.pdf.

1984

Šebela, L. 1984: Sekeromlat se žlábkem z Brna-Komárova (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 1982, 27–28, tab. 5: 1. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_27_1982.pdf.

Šebela, L., Koštuřík, P., Kovárník, J. 1984: Streitaxt des Types A aus Radkovice bei Hrotovice (Bez. Třebíč). *Přehled výzkumů* 1982, 22, tab. 5: 3. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_27_1982.pdf.

Šebela, L., Přichystal, A. 1984: Nález broušené industrie z Bílovce (okr. Nový Jičín). *Přehled výzkumů* 1982, 18, obr. 5: 1. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_27_1982.pdf.

Šebela, L., Svoboda, J., Přichystal, A. 1984: Neolitické nálezy z Horákova (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1982, 16–17, obr. 5: 2, 3. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_27_1982.pdf.

Šebela, L., Šiller, S. 1984: Fasetovaný sekeromlat z Blučiny (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1982, 23, tab. 5: 2. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_27_1982.pdf.

1985

Šebela, L. 1985a: Fund von Schliffindustrie in Prosenice (Bez. Přerov). *Přehled výzkumů* 1983, 27, obr. 20: 1. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_28_1983.pdf.

Šebela, L. 1985b: Nález ze střední doby hradištní z Prostějova (okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 1983, 49. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_28_1983.pdf.

1987

Šebela, L. 1987: *Postavení kultury se šňůrovou keramikou v moravském eneolitu a její vztah k vývoji v Karpatské kotlině*. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta historických věd. Brno. Uloženo: knihovna Archeologického ústavu AV ČR, Brno.

1988

Šebela, L. 1988: Die Ergebnisse der archäologischen Feststellungsgrabung in Hulín (Bez. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 1988, 73–74. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_33_1988.pdf.

Šebela, L., Chochol, J. 1988: Spätäneolithisches Grab aus Bratčice (Bezirk: Brno-venkov). *Antropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution* XXVI(2), 155–157.

Šebela, L., Kundera, L., Dočkalová, M. 1988: Ein Grab der Kultur mit Schnurkeramik in Brno-Chrlice (Bezirk: Brno-město). *Antropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution* XXVI(2), 153–155.

1989

Přichystal, A., Šebela, L. 1989: Geologické a přírodní poměry. Vývoj pravěkého a raně historického osídlení ve světle archeologických pramenů. In: L. Šebela a kol.: *Moravany 1289–1989*. Moravany: JZD Bobrava Moravany, MNV Moravany, SZP Rajhradice, 7–14.

Šebela, L. 1989: Nález sekeromlatu typu Halfing-Linz na Moravě. *Archeologické rozhledy* XLI(2), 193–196. Dostupné také z: https://1url.cz/IryK7.

1990

Stuchlíková, J., Šebela, L. 1990: Rettungsgrabung in Kobylí (Bez. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1987, 95. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_32_1987.pdf.

Šebela, L. 1990a: Grabkeramikfund der Glockenebecherkultur aus Kobylí (Bez. Břeclav). *Přehled výzkumů* 1987, 30, obr. 13: 3. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_32_1987.pdf.

Šebela, L. 1990b: Postavení kultury se šňůrovou keramikou v moravském eneolitu a její vztah k vývoji v Karpatské kotlině. Autoreferát kandidátské disertace. *Přehled výzkumů* 1987, 116–121. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_32_1987.pdf.

Šebela, L., Dočkalová, M. 1990: Hrob se šňůrovou keramikou z Hulína. In: V. Nekuda (ed.) et al.: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k osmdesátým narozeninám akademika Josefa Poulíka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Archeologický ústav ČSAV, 90–98.

Šebela, L., Dvořák, P., Langová, J. 1990: Burial Rite in the Late Eneolithic Moravia. *Anthropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution* XXVIII(2–3), 129–135. Dostupné také z: http://puvodni.mzm.cz/Anthropologie/downloads/articles/1990/Sebela_1990_p129-135.pdf.

Šebela, L., Peška, J., Janák, V., Grepl, E. 1990: K otázce sídlišť epišňůrového kulturního komplexu na východní Moravě. *Archaeologia Juvenis* I, 11–27.

Šebela, L., Vojtková, L., Vojtek, J. 1990: Intestinal Parasites in Man of the Old Bronze Age. *Anthropologie. International Journal of Human Diversity and Evolution* XXVIII(1), 105–108.

1991

Rakovský, I., Šebela, L. 1991: Hroby se šňůrovou keramikou v Pavlově. *Archeologické rozhledy* XLIII(2), 206–220. Dostupné také z: https://1url.cz/7ryrt.

Šebela, L. 1991a: Archeologie a parazitologie. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 27, 73–79. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/SZ_27.pdf.

Šebela, L. 1991b: Die Chronologie der Schnurkeramik in Mähren. In: Ch. Strahm (Hrsg.): *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Praha-Štiřín 1.–6. 10. 1990. Internationales Symposion. Die Chronologie der regionalen Gruppen. Zusammenfassungen*. Freiburg i. Br.: Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Freiburg, 23–28.

1992

Dvořák, P., Šebela, L. 1992: Beziehungen zwischen Schnukeramik- und Glockenbecherkultur in Mähren. *Praehistorica* XIX, 99–107.

Kopacz, J., Šebela, L. 1992a: Analyse der Spaltindustrie und ihr Beitrag zur chronologischen Gliederung der mährischen Schnurkeramik. *Praehistorica* XIX, 109–116.

Kopacz, J., Šebela, L. 1992b: Chipped Stone Industries of the Moravian Corded Ware Culture. *Przegląd Archeologiczny* 39, 67–85.

Peška, J., Šebela, L. 1992: Funde der Chlopice-Veselé in Mähren und ihre Stellung in der Endphase des Spätäneolithikum. *Praehistorica* XIX, 131–142.

Prudká, A., Šebela, L., Šmíd, M. 1992: Finds of storied vessels in Corded Ware culture in Moravia. In: M. Buchvaldek, Ch. Strahm (eds.): *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik = Skupiny kultury se šňůrovou keramikou na evropském kontinentu. Schnurkeramik-Symposium 1990*. Praehistorica 19. Praha: Karolinum, 127–130.

Přichystal, A., Šebela, L. 1992: Lithic Raw Materials Used by the People with Corded Ware in Moravia and the adjoining Part of Upper Silesia, Conpherence Lithic Raw Materials in Prehistoric Time and in the Middle Ages of Czechoslovakia. *Scripta Geology* 22, 29–39.

Přichystal, A., Šebela, L., Franc, A. 1992: Geologická charakteristika, přírodní poměry a nástin osídlení ve světle archeologie. In: J. Čejka a kol.: *Polná 1242–1992*. Polná: Městský úřad v Polné, 9–26.

1993

Šebela, L. 1993a: Hrobový nález sekeromlatu protoúnětické kultury z Velkých Bílovic (Morava). *Přehled výzkumů* 1990, 31–37. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_35_1990.pdf.

Šebela, L. 1993b: Lid se šňůrovou keramikou. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská, Země a lid. Nová řada 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 204–218.

Šebela, L. 1993c: Sekeromlat typu A z Jičíněvsi, okres Jičín. *Přehled výzkumů* 1991, 126–127. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_36_1991.pdf.

Šebela, L. 1993d: Weitere Grabungssaison in Hulín (Bez. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 1989, 47, obr. 12: 1–11. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_34_1989.pdf.

Šebela, L., Galuška, L. 1993: Fund von geschliffener Industrie aus Ostrožská Nová Ves (Bez. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1989, 38. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_34_1989.pdf.

1994

Kazdová, E., Šebela, L. 1994: Soubor vypíchané keramiky z polohy „Spodní Kolberky" u Blučiny. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 39, 9–29. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/109578.

Koštuřík, P., Šebela, L. 1994: Eneolitická sídliště v Dolních Věstonicích (okr. Břeclav). *Pravěk. Nová řada* 2, 1992, 183–204.

Šebela, L. 1994a: Přírodní podmínky. Klimatické podmínky. In: J. Břečka a kol.: *Dějiny Blučiny*. Blučina: Obecní úřad v Blučině, 13.

Šebela, L. 1994b: Vývoj pravěkého a raněhistorického osídlení. Dějiny archeologického bádání. In: J. Břečka a kol.: *Dějiny Blučiny*. Blučina: Obecní úřad v Blučině, 14–18.

Šebela, L. 1994c: Vývoj pravěkého a raněhistorického osídlení. Doba kamenná. In: J. Břečka a kol.: *Dějiny Blučiny*. Blučina: Obecní úřad v Blučině, 18–23.

1995

Valoch, K., Šebela, L. 1995: Eneolitické výšinné sídliště v Brně – Maloměřicích. *Časopis Moravského zemského muzea. Vědy přírodní* LXXX(1–2) 1995, 45–77.

1996

Šebela, L., Dočkalová, M. 1996: Das Ur- und Frühgeschichtliche Gräberfeld in Otnice (Bez. Vyškov) und einige Probleme des Spätäneolithikums in Mähren. *Přehled výzkumů* 1992, 21–35. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_37_1992.pdf.

1997

Kazdová, E., Šebela, L. 1997: Besiedlung des Gebietes von Blučina (Kr. Brno-venkov) durch Träger der Schtichbandkeramik. *Přehled výzkumů* 1993–1994, 45–75. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_38_1993-1994_kazdova_et_al..pdf.

Šebela, L. 1997a: Siliceous Daggers in Moravia and Problem of Their Origin. In: R. Schild, Z. Sulgostowska (eds.): *Man and Flint. Proceedings of the VIIth International Flint Symposium Warszawa – Ostrowiec Świętokrzyski*. Warszawa: Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, 319–323.

Šebela, L. 1997b: Zur Problematik und chronologischen Stellung des A – Horizontes der mährischen Schnurkeramikkultur. In: P. Siemen (ed.): *Early Corded Ware culture : the A-Horizon - fiction or fact? International symposium in Jutland, 2nd - 7th May 1994*. Arkaeologiske rapporter 2. Esbjerg: Esbjerg Museum, 185–198.

Šebela, L., Dočkalová, M. 1997: Dubňany (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 129–132. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_38_1993-1994.pdf.

Škrdla, P., Šebela, L. 1997: Pozdně eneolitické složené dýky na Moravě. *Přehled výzkumů* 1993–1994, 77–86. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_38_1993-1994.pdf.

1998

Bertemes, F., Šebela, L. 1998: Quelques aspects de la métallurgie du chalcolithique récent et le début de l' âge du bronze ancien en Autriche, Boheme et Moravie. In: C. Mordant, M. Pernot, V. Rychner (eds.): *L' Atelier du bronzier en Europe du XXe au VIIIe siècle avant notre ère. Actes du colloque international "Bronze, '96" Neuchâtel et Dijon. Tome 2. Du minerai au métal, di métal à l' object.* Documents préhistoriques 10,2. Paris: Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 227–238.

Kopacz, J., Šebela, L. 1998: Chipped Stone Material of the Moravian Proto-Únětice Culture. *Przegląd Archeologiczny* 46, 35–57.

Šebela, L. 1998: Äneolithische und altbronzezeitliche Silexdolche in Mähren. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 6/7, 1997–1998, 199–226.

Šebela, L., Langová, J., Hložek, M. 1998: Ein ehemaliger Keramikfund aus Altäneolithikum in Mähren. *Pravěk. Nová řada* 7, 1997, 197–206.

1999

Šebela, L. 1999: Die Entwicklung der äneolithischen Besiedlung am Nordhang der Pollauer Berge. In: I. Kuzma (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998. Zborník referátov zo 17. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Dudince 22.–24. 9. 1998.* Materialia Archaeologica Slovaca. Communicationes. Tomus II. Nitra: Archeologický ústav SAV, 223–240.

Šebela, L., Kubala, M. 1999: Velká Bíteš (okr. Žďár nad Sázavou). *Přehled výzkumů* 39, 307. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_39-1995-1996_eneolit.pdf.

Škrdla, P., Šebela, L. 1999a: A Flint Tool from Násedlovice: the Problem of its Dating. *Archeologické rozhledy* LI(4), 876–879. Dostupné také z: https://1url.cz/PryrJ.

Škrdla, P., Šebela, L. 1999b: Mokrá (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 39, 281–285. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/02_pv_39-1995-1996_neolit.pdf.

2000

Jelínková, D., Šebela, L. 2000: Brod nad Dyjí (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 41, 109. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_41_1999_eneolit.pdf.

Kazdová, E., Šebela, L. 2000: Eneolitické osídlení Hradiska u Brna-Bosonoh (okr. Brno-město). *Pravěk. Nová řada* 9, 1999, 181–196.

Kopacz, J., Šebela, L. 2000: Moravia at the Turn of Stone and Bronze Age in the Light of Stone Material. In: J. Kadrow (ed.): *A Turbiny of Agens. Im Wandel der Zeiten. Jubilee Book Dedicated to Profesor Jan Machnik on His 70th Anniversary.* Kraków: Institute of Archaeology and Etnology Polish Academy of Sciences Cracow Branch, 313–335.

Kupčíková, K., Šebela, L. 2000: Ježkovice (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 41, 111. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/03_pv_41_1999_eneolit.pdf.

Stuchlík, L., Šebela, L. 2000: Dolní Věstonice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 41, 96. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/02_pv_41_1999_neolit.pdf.

2001

Chleborád, M., Chleborád, R., Tlustá, S., Šebela, L. 2001: Chleborádovy archeologické výkopy a nálezy. *Přehled výzkumů* 42, 13–24. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/01_pv_42_2000_chleborad_et_al..pdf.

Kopacz, J., Šebela, L. 2001: Morawy na przelomie epok kamienia i brązu w świetle materialów kamiennych. *Pravěk. Nová řada* 10, 2000, 261–285.

Šebela, L. 2001: Nález zoomorfní plastiky z jeskyně Pekárna, k. ú. Mokrá (okr. Brno-venkov). In: M. Čižmář (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Sborník referátů z 18. pracovního zasedání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu Čech, Moravy a Slovenska: Mostkovice 14.–17. září 1999.* Pravěk. Supplementum 8. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 190–196.

2002

Dočkalová, M., Šebela, L. 2002: Žárový hrob badenské kultury ze Šakvic. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 475–480. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Jelínková, D., Šebela, L. 2002a: Brod nad Dyjí (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 43, 154–155. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/02_pv_43_2001_neolit.pdf.

Jelínková, D., Šebela, L. 2002b: Brod nad Dyjí (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 43, 193. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/04_pv_43_2001_doba_bronzova.pdf.

Jelínková, D., Šebela, L. 2002c: Brod nad Dyjí (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 43, 235. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/06_pv_43_2001_doba_rimska_a_stehovani_narodu.pdf.

Jelínková, D., Šebela, L. 2002d: Příspěvek k poznání staroeneolitického osídlení Drnholce u Mušova. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 467–474. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Šebela, L. 2002a: Dějiny archeologického bádání. Kritika pramenů a soupis archeologických nalezišť. Doba kamenná. In: J. Čejka a kol.: *Ivančice. Dějiny města.* Ivančice: Město Ivančice, 15–24, 24–26, 27–37, 56–66, 669–671.

Šebela, L. 2002b: Eneolitický objekt z Brodu nad Dyjí. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 481–485. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Šebela, L. 2002c: Soupis nalezišť z eneolitu. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 135–147. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Šebela, L. 2002d: Soupis nalezišť z neolitu. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 93–112. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Šebela, L. 2002e: Vývoj eneolitického osídlení pod Pavlovskými vrchy. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 113–133. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Šebela, L. 2002f: Vývoj neolitického osídlení pod Pavlovskými vrchy. In: S. Stuchlík (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 73–91. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/2020/11/Oblast_vodni_dilo_Nove_Mlyny.pdf.

Šebela, L., Škrdla, P., Hložek, M. 2002: Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 43, 161–162. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/02_pv_43_2001_neolit.pdf.

Šebela, L., Vaškových, M., Makowicz-Polishot, D. 2002: Příspěvek k poznání staroeneolitického osídlení Nechvalína, okr. Hodonín. In: I. Cheben, I. Kuzma (eds.): *Otázky neolitu a neolitu našich krajín – 2001. Zborník referátov z 20. pracovného stretnutia bádateľov pre výzkum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Liptavská Sielnica 9. – 12. 10. 2001.* Materialia Archaeologica Slovaca. Communicationes. Tomus IV. Nitra: Archeologický ústav SAV, 363–374.

2003

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L., Škrdla, P. 2003: Contribution to the Question of Chipped Stone Industry of the Moravian Bell Beaker Culture. In: J. Czebreszuk, M. Szmyt (eds.): *The Northeast Frontier of Bell Beakers. Proceedings of the Symposium held at the Adam Mickiewicz University, Poznań (Poland), May 26–29 2002.* BAR International Series 1155. Oxford: Archaeopress, 215–230.

Přichystal, A., Šebela, L. 2003: Silicitové sekery středopolské provenience. In. V. Hašek, R. Nekuda, J. Unger (eds.): *Ve službách archeologie IV. Sborník k 75. narozeninám Prof. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc.* Brno, Nitra: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Geodrill Brno, Archeologický ústav SAV, 152–164.

Šebela, L. 2003a: Otázka pravěkého a časně historického osídlení Otmarova. In. P. Kocman a kol.: *Otmarov. 220 let od založení obce.* Otmarov: Spolek pro obnovu venkova Cezava, 11–14.

Šebela, L. 2003b: Pravěké osídlení Ostopovic. *Ostopovický zpravodaj* 12, 3–4.

Šebela, L., Škrdla, P. 2003: A Cemetery of the Bell Beaker Culture in Marefy and its Contribution to the Chipped Stone Industry of the Moravian Late Eneolithic Period. In: J. Czebreszuk, M. Szmyt (eds.): *The Northeast Frontier of Bell Beakers. Proceedings of the Symposium held at the Adam Mickiewicz University, Poznań (Poland), May 26–29 2002.* BAR International Series 1155. Oxford: Archaeopress, 231–247.

Škrdla, P., Šebela, L. 2003: Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 44, 217–218. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_44_2002.pdf.

Škrdla, P., Šebela, L., Nejman, L. 2003: Mistřice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 44, 227–228. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_44_2002.pdf.

Škrdla, P., Šebela, L., Přichystal, A. 2003: Boršice u Buchlovic (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 44, 217. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_44_2002.pdf.

2004

Chleborád, M., Chleborád, R., Tlustá, S., Šebela, L. 2004: „Římské" sídliště u Vícemilic. *Přehled výzkumů* 45, 29–32. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV45_studie_3.pdf.

Přichystal, A., Šebela, L. 2004: Silicite Axes of Central Poland Provenience in Moravia. *Acta Archaeologica Carpathica* XXXIX, 5–23.

Přichystal, A., Šebela, L., Kopacz, J. 2004: Starší doba bronzová na Moravě ve světle štípané industrie. In: V. Hašek, R. Nekuda, M. Ruttkay (eds.): *Ve službách archeologie V. Sborník k sedmdesátinám RNDr. Emanuela Opravila, CSc.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Geodrill Brno, Archeologický ústav SAV, 125–132.

Stuchlík, S., Šebela, L. 2004: Brno (k. ú. Horní Heršpice, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 45, 155. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_45_2003_doba_bronzova.pdf.

Šebela, L., Kuča, M. 2004: Objekt 3/1996 z Mokré u Brna (okr. Brno-venkov) a jeho přínos k datování závěru I. stupně kultury s MMK. In: M. Lutovský (ed.): *Otázky neolitu a neolitu 2003. Sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu.* Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 271–285.

2005

Foltýnová, R., Přichystal, A., Šebela, L. 2005: Zapomenuté hrobové nálezy kultury zvoncovitých pohárů v Rousínově z hlediska petrografie. In: V. Hašek, R. Nekuda, M. Ruttkay (eds.): *Ve službách archeologie VI. Sborník věnovaný 70. narozeninám PhDr. Dariny Bialekovej, CSc., 60. narozeninám Prof. PhDr. Josefa Ungera, CSc.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Geodrill Brno, Archeologický ústav SAV, 167–172.

2006

Kopacz, J., Matějka, F., Matějková, J., Přichystal, A., Škrdla, P., Šebela, L. 2006: Chipped Stone Industry of the Moravian Early Bronze Age – Typological Consideration. *Acta archaeologica Opaviensia* 2, 95–117.

Šebela, L. 2006: Vliv Karpatské kotliny na pohřební ritus populací moravského pozdního eneolitu. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 39, 135–143. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/SZ_39.pdf.

2007

Gadas, P., Přichystal, A., Šebela, L. 2007: Klenovice na Hané (okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 48, 362–363. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_48_2006_eneolit.pdf.

Kopacz, J., Přichystal, L., Šebela, L. 2007: From Studies on Chipped Stone Industrie of the Bell Beaker Culture – Bořitov, Blansko District. *Pravěk. Nová řada* 15, 2005, 59–81.

Přichystal, A., Šebela, L. 2007: Surovinová základna kamenné štípané industrie nositelů kultury zvoncovitých pohárů ve východní části střední Evropy. *Ve službách archeologie* 2007(1), 188–198.

Šebela, L., Přichystal, A. 2007: Nález silicitové sekery z Veselíčka na Přerovsku. *Archeologické rozhledy* LIX(3), 578–580. Dostupné také z: https://1url.cz/3ryro.

Šebela, L., Škrdla, P., Schenk, Z. 2007: Hlinsko (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 48, 359–362. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_48_2006_eneolit.pdf.

Škrdla, P., Šebela, L., Přichystal, A. 2007: Napajedla (okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 48, 366–367. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_48_2006_eneolit.pdf.

2008

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2008: Bell Beaker Lithic Industry in Moravia (Czech Republic). In: M. Baioni, V. Leonini (eds.): *Bell Beaker in everyday life. Proceedings of the 10th Meeting "Archéologie et Gobelts" (Florence, Siena, Villanuova sul Clisi, may 12–15, 2006).* Millenii. Studi di Archeologia Prehistorica 6. Firenze: Museo Fiorentino di Preistoria "Paolo Graziosi", 257–269.

Přichystal, A., Šebela, L., Dufka, K. 2008: Unikátní nález silicitové sekery z Hluku. *Slovácko* XLIX, 2007, 159–162.

Šebela, L. 2008: Osídlení Moravského Krumlova a jeho okolí nositeli kultury zvoncovitých pohárů. In: L. Přikrylová, A. Nejedlá (eds.): *100 let založení muzea v Moravském Krumlově 1907–2007.* Moravský Krumlov: Městské kulturní středisko, 58–60.

Šebela, L., Jansa, P. 2008: Hlinsko, okr. Přerov. *Přehled výzkumů* 50, 266. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV50_eneolit.pdf.

Šebela, L., Pícha, B. 2008: Nedestruktivní průzkum sídliště kultury zvoncovitých pohárů na Stránské skále (Brno, k. ú. Slatina). *Ve službách archeologie* 2008(2), 23–29.

2009

Přichystal, A., Šebela, L. 2009: Příspěvek k poznání kamenné štípané industrie z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Praze-Velké Chuchli. *Archeologie ve středních Čechách* 13(2), 683–686. Dostupné také z: https://1url.cz/TuM8J.

Šebela, L. 2009: Pravěké osídlení Jinačovic. In: P. Kocman a kol.: *Jinačovice. 650 let od první zmínky.* Jinačovice: Obecní úřad Jinačovice, 20–26.

Šebela, L., Kopacz, J. 2009: Materialy kamienne z cmentarzyska kultury protounietyckiej w Pawlowie okr. Břeclav. In: J. Peška: *Protoúnětické pohřebiště z Pavlova.* Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, p. o., 345–355.

2010

Komoróczy, B., Klanicová, S., Šebela, L., Vlach, M. 2010: Pasohlávky (k. ú. Pasohlávky, k. ú. Mušov, okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 51, 333–337. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV51_eneolit.pdf.

Kopacz, J., Šebela, L. 2010a: Lithic Chipped Industry of the Jevišovice Culture in Moravia. An Introductory Study. *Přehled výzkumů* 51, 69–96. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV51_studie_4.pdf.

Kopacz, J., Šebela, L. 2010b: Krzemieniarstwo kultury jewiszowskiej na Morawach. In: S. Czopek, S. Kadrow (eds.): *Mente et rutro. Studia archaeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae anno ab amicis, collegis et discipulis oblata*. Ressoviae: Institutum Archaeologicum Universitatis Ressoviensis, 105–132.

Šebela, L. 2010a: Pravěké a časně historické osídlení katastrálního území Ratíškovic. In: J. Čejka a kol.: *Ratíškovice. Minulostí slovácké obce*. Ratíškovice: Obec Ratíškovice, 25–64.

Šebela, L. 2010b: Příspěvek k poznání pravěkého a časně historického osídlení. In: J. Mitáček a kol.: *Kralice nad Oslavou*. Kralice nad Oslavou: Obec Kralice nad Oslavou ve spolupráci s nakl. Centa, 43–64.

2011

Přichystal, A., Šebela, L. 2011: Kultura zvoncovitých pohárů ve východní části střední Evropy a silicitové sekery. *Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii* 13, 52–57. Dostupné také z: https://uni.uhk.cz/archeologie/wp-content/uploads/2023/02/Vol13_10.pdf.

Šebela, L. 2011: Mohyly v eneolitu Moravy. In: H. Kowalewska-Marszałek, P. Włodarczak (eds.): *Kurhany i obrządek pogrzebowy w IV-II. tysiącleciu p. n. e.* Kraków, Warszawa: Institut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 179–197.

2013

Přichystal, A., Šebela, L. 2013: The Bell Beaker culture in Eastern Central Europe and silicite (flint) Axes. In: M. P. Prieto Martínez, L. Salanova (coords.): *Current researches on Bell Beakers. Proceedings of the 15th International Bell Beaker Conference: From Atlantic to Ural. 5th–9th May 2011 Poio (Pontevedra, Galicia, Spain)*. Santiago de Compostela: Copynino, 163–176.

2014

Bříza, S., Šebela, L., Ulahel, P. 2014: Úvalno (okr. Bruntál). *Přehled výzkumů* 55(1), 190. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV55_1_eneolit.pdf.

Šebela, L. 2014: Pravěké a časně historické nálezy z katastrálního území Hulína. In: Z. Fišer (ed.) a kol.: *Hulín. Město na křižovatkách*. Vlastivědná knihovna moravská 99. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 15–72, 377.

Šebela, L., Přichystal, A. 2014: Silicitové dýky na území České a Slovenské republiky. Předběžná studie. *Studia archaeologica Brunensia* 19(1), 67–94. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/en/handle/11222.digilib/129972.

Šebela, L., Přichystal, A., Škrdla, P., Humpolová, A. 2014: Střelice (k. ú. Střelice u Jevišovic, okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 55(1), 151–152. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV55_1_paleolit.pdf.

2015

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2015: L' industrie lithique taillée campaniforme son milieu oriental. La Moravie, La Bohéme et la question du «reflux migratoire». *Acta Archaeologica Carpathica* L, 33–67.

Přichystal, A., Šebela, L. 2015: Silicite daggers from the territories of the Czech Republic and Slovakia (a preliminary study). In: C. J. Frieman, B. V. Eriksen: *Flint daggers in prehistoric Europe*. Oxford, Philadelphia: Osbow Books, 133–148.

Šebela, L., Přichystal, A., Hetflaiš, R. 2015: Lesná (k. ú. Lesná u Znojma, okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 56(1), 167. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_eneolit.pdf.

Šebela, L., Přichystal, A., Humpolová, A., Prokeš, L. 2015: Eneolithic hillfort Starý Zámek near Jevišovice. A contribution to lithic chipped industry in southwestern Moravia. *Přehled výzkumů* 56(1), 59–117. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_studie_3.pdf.

Šebela, L., Škrdla, P., Bartík, J. 2015: Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 56(1), 164–165. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_eneolit.pdf.

2016

Drechsler, A., Šebela, L. 2016a: *Hlinsko Nad Zbružovým. Archeologický výzkum osady pozdní doby kamenné na Přerovsku*. Průvodce k výstavě „Tajemství pravěké osady v Hlinsku odhalena?". Přerov: Muzeum Komenského v Přerově.

Drechsler, A., Šebela, L. 2016b: Počátky objevování osady Nad Zbružovým u Hlinska. *Nové Přerovsko* 30. 12. 2016(52), 8.

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2016: Forerunners of the New Epoch in Lithic Chipped Industries of the Moravian Young Eneolithic. *Musaica archaeologica* 1(1), 105–118. Dostupné také z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/karch/MusArch/1_1/105-118.pdf.

Šebela, L. 2016a: Kulturní proměny na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě a mimo ni ve světle kamenné štípané industrie. *Přehled výzkumů* 57(1), 87–121. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_sebela.pdf.

Šebela, L. 2016b: Pravěké a časně historické nálezy na katastrálním území Záhlinic a Chrášťan. In: Z. Fišer (ed.) a kol.: *Záhlinice a František Skopalík. Příběh malé vesnice a velké osobnosti (s exkurzy k dějinám obce Chrášťany)*. Vlastivědná knihovna moravská 100. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 27–60.

Šebela, L., Škrdla, P., Přichystal, A. 2016: Dílna kultury zvoncovitých pohárů na zpracování rohovce typu Stránská skála (Brno, katastrální území Slatina). *Musaica archaeologica* 1(1), 119–128. Dostupné také z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/karch/MusArch/1_1/119-128.pdf.

2017

Bartík, J., Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L., Škrdla, P. 2017: Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 58(1), 186–187. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-58-1-eneolit.pdf.

Bartík, J., Šebela, L., Přichystal, A. 2017: Pozdně eneolitické silicitové dýky z Mistřic. *Slovácko* LVIII, 2016, 119–130.

Bříza, S., Pavlus, D., Šebela, L. 2017: Město Albrechtice (k. ú. Linhartovy, okr. Bruntál). *Přehled výzkumů* 58(1), 211–212. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-58-1-bronz.pdf.

Bříza, S., Šebela, L., Úlahel, P. 2017: Úvalno (okr. Bruntál). *Přehled výzkumů* 58(1), 199–200. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-58-1-eneolit.pdf.

Drechsler, A., Šebela, L. 2017: Počátky objevování osady Nad Zbružovým u Hlinska. Dokončení. *Nové Přerovsko* 6. 1. 2017(1), 8.

Šebela, L., Přichystal, A., Škrdla, P., Humpolová, A. 2017: Unsual Middle Paleolithic Stone Tool from Southern Moravia with Possible Relations to Southern Poland. *Acta Archaeologica Carpathica* LII, 289–297.

Španihel, S., Šebela, L. 2017: Kelč (okr. Vsetín). *Přehled výzkumů* 58(1), 193. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-58-1-eneolit.pdf.

2018

Bartík, J., Kopacz, J., Nývltová Fišáková, M., Přichystal, A., Šebela, L., Škrdla, P. 2018: Question of chert exploiting on the Stránská skála Hill (Brno-Slatina, Czech Republic) by the Bell Beaker People. In: J. Kleijn, M. Furholt, J. Muller (eds.): *Think global, act local! Bell Beakers in Europe. Bell Beaker Workshop Kiel 2017.* Journal of Neolithic Archaeology. Special edition 4/2018. Kiel: Verlag Dr. Rudolf Habelt, 185–202. DOI: 10.12766/jna.2018S.10. Dostupné také z: https://www.jna.uni-kiel.de/index.php/jna/article/view/147.

Bartík, J., Škrdla, P., Šebela, L., Přichystal, A. 2018: Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 59(1), 145–146. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-59-1_eneolit.pdf.

Přichystal, A., Romanovský, A., Šebela, L., Kuča, M. 2018: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 59(1), 143–144. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-59-1_eneolit.pdf.

2019

Bartík, J., Škrdla, P., Šebela, L., Přichystal, A. 2019: Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 60(1), 191–192. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60-1_2018_eneolit.pdf.

Bartík, J., Škrdla, P., Šebela, L., Přichystal, A., Nejman, L. 2019: Mining and processing of the Stránská skála-type chert during the Late Neolithic and Early Eneolithic periods. *Archeologické rozhledy* LXXI(3), 373–417. DOI: 10.35686/AR.2019.17. Dostupné také z: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/58.

Šebela, L. 2019: Pravěké a časně historické nálezy z katastrálního území Žalkovic. In: A. Fialová a kol.: *Žalkovice dávné i nedávné*. Vlastivědná knihovna moravská 103. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 17–40.

Šebela, L., Drechsler, A. 2019: Podivná dáma z Kamenného vrchu. *Tajemství české minulosti* 79, 54–56.

2020

Šebela, L., Kupková, J. 2020: Jedovnice (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 61(1), 160. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/ 61_1_13.pdf.

2022

Bartík, J., Škrdla, P., Augustinová, K., Cibulka, D., Vlach, M., Šebela, L., Vokáč, M. 2022: Nová Ves (k. ú. Nová Ves u Oslavan, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 63(1), 154–155. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_1_08.pdf.

Šebela, L. 2022a: Kontrakt na čtvrt století. Archeologický výzkum eneolitického opevněného sídliště v Hlinsku. In: L. Poláček et al.: *Jdeme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920–1970–2020.* Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 120–127.

Šebela, L. 2022b: Pravěké a časně historické nálezy z katastrálního území obcí Morkovice a Slížany, dnes města Morkovice-Slížany. In: Z. Fišer (ed.) a kol.: *Město Morkovice-Slížany. Cesta do minulosti*. Vlastivědná knihovna moravská 106. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 45–78.

Šebela, L., Zeman, T. Dejmal, M. v tisku: Pravěké a raně středověké osídlení Židlochovic. In: I. Durec, P. Kocman (eds.): *Židlochovice. Dějiny slunečného města*. Židlochovice.

Medailonky

1999

Šebela, L. 1999: František Matějka. *Pravěk. Nová řada* 8, 1998, 410–411.

2005

Šebela, L. 2005a: Jiří Pavelčík sedmdesátníkem. *Přehled výzkumů* 46, 330–343. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_46_2004_zpravy_o_cinnosti.pdf.

Šebela, L. 2005b: Vzpomínka na Bohumila Struhalu. *Pravěk. Nová řada* 13, 2003, 486–487.

2006

Šebela, L. 2006: Životní jubileum Jiřího Pavelčíka. *Pravěk. Nová řada* 14, 2004, 460.

2007

Šebela, L. 2007: Jindra Nekvasil osmdesátiletý. *Přehled výzkumů* 48, 538–544. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_48_2006_zpravy_o_cinnosti.pdf.

2012

Šebela, L. 2012a: Antonín Přichystal šedesátníkem. Včetně bibliografie Antonína Přichystala ve vztahu k petroarcheologii. *Pravěk. Nová řada* 20, 363–376.

Šebela, L. 2012b: Životní jubileum doc. PhDr. Elišky Kazdové, CSc. *Pravěk. Nová řada* 20, 359–360.

2016

Šebela, L. 2016: Vzpomínka na Miroslava Chleboráda. *Pravěk. Nová řada* 24, 322–323.

2020

Šebela, L. 2020a: Odešel Jiří Pavelčík. *Pravěk. Nová řada* 28, 222–223.

Šebela, L. 2020b: Sedmdesátiny Aleny Humpolové. *Pravěk. Nová řada* 28, 196–197.

Šebela, L. 2020c: Za Jiřím Pavelčíkem. *Přehled výzkumů* 61(1), 224–226. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/61_1_17.pdf.

2021

Šebela, L. 2021: Za Kateřinou Geislerovou. *Přehled výzkumů* 62(1), 211. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/62_1_16.pdf.

Abstrakta

2014

Kopacz, J., Přichystal, A., Šebela, L. 2014: Forerunners of the New Epoch in lithic chipped industries of the Moravian Young Eneolithic. In: *Beaker Days on Danube 2014. Annual Archéologie et Gobelets meeting. Abstract book*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 11.

Šebela, L., Škrdla, P. 2014: Bell Beaker Culture lithic industry workshop in Moravia. In: *Beaker Days on Danube 2014. Annual Archéologie et Gobelets meeting. Abstract book*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 11.

2015

Kopacz, J., Šebela, L., Škrdla, P., Přichystal, A., Bartík, J. 2015: Dílna kultury zvoncovitých pohárů na zpracování rohovce typu Stránská skála (Brno, katastrální území Slatina). In: H. Nohálová, V. Káňa, J. Březina (eds.): *21. kvartér. Sborník abstrakt*. Brno: Ústav geologických věd Přírodovědecké fakulty MU, Česká geologická společnost, 27.

2016

Šebela, L., Škrdla, P., Bartík, J., Přichystal, A., Kopacz, J. 2016: Výzkum objektu KZP na Stránské skále u Brna v roce 2016 (předběžná zpráva). In: *22. Kvartér. Brno, 24. a 25. 11. 2016. Sborník abstrakt*. Brno: Ústav geologických věd Přírodovědecké fakulty MU, Česká geologická společnost, 37.

2017

Bartík, J., Šebela, L., Škrdla, P., Přichystal, A., Milo, P., Tencer, T. 2017: Archeologický výzkum neolitických a eneolitických dílenských aktivit na lokalitě Stránská skála III v roce 2017 (k. ú. Brno – Slatina). In: M. Ivanov, L. Kleprlíková, L. Zacheus, J. Šamánek, V. Kaňa (eds.): *23. Kvartér. Sborník abstrakt. 1. prosince 2017.* Brno: Ústav geologických věd Přírodovědecké fakulty MU, Česká geologická společnost, 8–9. Dostupné také z: http://ukarold.ff.cuni.cz/sites/default/files/documents/pdf/23_Kvarter_2017_online.pdf.

2018

Bartík, J., Kopacz, J. Přichystal, A., Šebela, L., Škrdla, P. 2018: Question of Chert Mining on the Stránská skála Hill in Brno (Czech Republic) by the Bell Beaker People. In: *Think Global, Act Local! The Transformation of Spatial Interaction and Material Culture in Beaker Contexts of the 3rd Millenium BC in Europe. Information and Abstracts. Archéologie et Gobeletes in Kiel, 17th–21st May 2017.* Kiel: Graduate School at Kiel University, 13–14.

Studie, Articles

Klára Augustinová, Petr Škrdla, Jaroslav Bartík, Peter Milo, Matěj Kmošek, Antonín Přichystal, Jan Novák, Tereza Rychtaříková, Jiří Brenner
Senorady/Mohelno – Boleniska: Strategická poloha v krajině s palimpsestem pravěkého osídlení
Senorady/Mohelno – Boleniska: Strategic position within the landscape with palimpsest of prehistoric occupation

Jan Eigner, Vladimír Slunečko
Miscellanea jordanovské štípané kamenné industrie z Čech
Miscellany of the Jordów culture chipped industry from Bohemia

Antonín Přichystal, Petr Rataj, Dalibor Všianský
Petroarchaeological investigation of three nephrite axeheads from Moravia and Czech Silesia
Petroarcheologický výzkum tří nefritových seker z Moravy a českého Slezska

David Rožnovský, Tereza Pavelková
Nová lokalita jevišovické kultury u Sedlešovic v kontextu mladoeneolitického osídlení Znojemska
The new locality of the Jevišovice culture near Sedlešovice in the context of Late Eneolithic occupation of the Znojmo region

Jan Turek
Social meaning of collective burials in Corded Ware Culture
Společenský význam hromadných pohřbů v kultuře se šňůrovou keramikou

Alžběta Bedáňová
Child archer-warrior and his 'toys' from the Bell Beaker cemetery in Popůvky
Dětský lukostřelec a jeho „hračky" z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Popůvkách

Stanislav Stuchlík
Sídliště únětické kultury na katastru obce Rybníky na Znojemsku
Únětice culture settlements in Rybníky, Znojmo District

David Hons
Výrobky z tvrdých živočišných materiálů ve starší době bronzové na jižní Moravě
Early Bronze Age artefacts from hard animal materials found in the south Moravia region

Jaroslav Peška, Pavel Fojtík
Kamenné sekeromlaty v kontextu starobronzových objektů na Moravě
Stone hammerstones in the context of the early bronze Age sunken features in Moravia

Ľubomíra Kaminská, Ján Jusko
Silicitový hrot šípu z Bystrého na východnom Slovensku
Silicite arrowhead from Bystré in east Slovakia